



DE OPKOMST
VAN HET
NEDERLANDSCH GEZAG
IN
OOST-INDIE.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL
ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

JHR. MR. J. K. J. DE JONGE,
Adjunct-Rijks-Archivaris.

ZEVENDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.

MDCCLXXIII.

BOE
J.V.N.
Rapt
Janv

1831
AFGESCHREVEN
1831

I N H O U D.

DEERTIENDE HOOFDSTUK	Blz.	I
VEERTIENDE HOOFDSTUK	"	LVII
VIJFTIENDE HOOFDSTUK	"	XC
ZESTIENDE HOOFDSTUK	"	CXIII
 ONUITGEGEVEN STUKKEN.		
A. <i>Brieven van de Hooge Regering aan het Opperbestuur</i>		
(1679—1682)	"	1—72
I. Particuliere Missive van GG. Ryklof van Goens aan de		
Bewindhebbers (III. XVII.) Batavia, dd. 31 Januarij 1679	"	1
II. De GG. R. van Goens en Rade van Indie aan dezelfden,		
Batavia, dd. 13 Febr. 1679	"	5
III. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. 10 Oct. 1679	"	19
IV. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. ^{30 Nov.} _{11 Dec.} 1679	"	24
V. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. 13 Oct. 1680	"	37
VI. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. 29 Nov. 1680	"	51
VII. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. 4 Januarij 1681	"	58
VIII. De GG. Cornelis Speelman en Rade van Indie aan		
dezelfden, Batavia, dd. 29 Nov. 1681	"	61
IX. Dezelfden aan dezelfden, Batavia, dd. 5 October 1682	"	65
B. <i>Uittreksels uit en afschriften van brieven en papieren,</i>		
<i>ingekomen bij Gouverneur-Generaal en Rade, van</i>		
<i>Java's Oostkust (1677—1681)</i>	"	73—313
X. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering te		
Batavia, dd. 9 Januarij 1677, voor Tagal	"	73
XI. Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 Jan. 1677, voor Peka-		
longau	"	76
XII. Dezelfden aan dezelfde, Japara, dd. 10 Maart 1677	"	77
XIII. Contract tusschen Wongso Diepo, namens den Soesoe-		
hoenan en Cornelis Speelman, namens de Gen. O. I.		
Comp., dd. Japara, ⁴ / ₁₁ Febr. 1677	"	79

XIV.	Rapport van den moor Piero, wegens zijne zending aan Troeno Djojo, ¼ Febr. 1677	Blz.	83
XV.	Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 30 Maart 1677, in de bogt van Rembang	"	93
XVI.	Rapport van J. Couper wegens zijne zending naar Mataram, dd. 25 Maart 1677, met een brief van den Soesochoenan, als bijlage	"	95
XVII.	Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 16 April 1677, in het oorlogschip de Veluwe	"	115
XVIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 30 April 1677, voor Soerabaja.	"	116
XIX.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 23 Mei 1677, in 't leger voor Soerabaja	"	117
XX.	E. van der Schuer, resident te Japara, aan de Hooge Regering, Japara, dd. 4 Junij 1677	"	119
XXI.	Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 14 Junij 1677, in 't leger op Soerabaja	"	120
XXII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 23 Junij 1677, Soerabaja	"	122
XXIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 Julij 1677, op strand te Arissabaja	"	123
XXIV.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 17 Julij 1677, voor Kamal.	"	125
XXV.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 1 Aug ^s . 1677, Soerabaja	"	126
XXVI.	Translaet van een versiegelden brief, door Adepati Anoem, nu Ngalaga Amankoerat, aan den Gouvern. Generaal, uit Tagal geschreven	"	130
XXVII.	Translaetbrief of Ola, door den Japaersen Gouverneur Ngabeli Wangsa Diepa aan den admiraal Cornelis Speelman geschreven	"	132
XXVIII.	Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 4 en 5 Aug ^s . 1677, in het oorlogschip de Veluwe	"	134
XXIX.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 7 Aug ^s . 1677, in het oorlogschip de Veluwe	"	135
XXX.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 3 Sept. 1677, voor Samarang	"	136
XXXI.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 19 Sept. 1677, reede van Japara	"	144
XXXII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 6 Oct. 1677, te Japara	"	145
XXXIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 Oct. 1677, te Japara, waarbij: Nader verclaringe door den Soesochoenan, enz. omtrent den val van Mataram.	"	147
XXXIV.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 14 October 1677, te Japara.	"	155
XXXV.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 22 October 1677, te Japara.	"	160
XXXVI.	Acte van verbindtenis, door den Soesochoenan en zijne Rijksraden aan de Comp. verleend, betreffende de vergoeding der oorlogskosten en het daarvoor in pandgeven der strandplaatsen, 19 October 1677, Japara.	"	163

XXXVII.	Gelijke acte, betreffende de privilegien, oetroijen en uitbreiding van grondgebied aan de Comp. verleend, 19 October 1677, Japara	Blz.	166
XXXVIII.	Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 2 Nov. 1677, Japara	"	169
XXXIX.	Translaatbrief van Aboe'l Nazar, Sultan (2 ^e) van Bantam aan den Soesochoenan	"	170
XL.	Translaat van een verzegeld verzoekschrift door den Soesochoenan aan Speelman overgegeven	"	171
XLI.	Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 30 Nov. 1677, Japara	"	171
XLII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 Dec. 1677, Japara	"	182
XLIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 2 Januarij 1678, Japara	"	184
XLIV.	Instructie door Cornelis Speelman, bij zijn vertrek van Japara aan den Kommandeur de St. Martin tot narigt gelaten, dd. 23 Maart 1678	"	185
XLV.	De Kommandeur de Saint-Martin en Raad aan de Hooge Regering, dd. 9 Mei 1678, Japara	"	208
XLVI.	Translaet van den brief, dien de Banthamsche Sultan Agon geschreven heeft aan den Sousouhounangh, enz. ontvangen op Japara, 22 April	"	209
XLVII.	De kommandeur de St. Martin aan de Hooge Regering, dd. 13 Junij 1678, Japara	"	211
XLVIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 25 Junij 1678, Japara	"	213
XLIX.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 8 Julij 1678, Japara	"	215
	L. Dezelfden aan dezelfde, dd. 29 Julij 1678, Japara	"	215
	LI. De superintendent A. Hurdt, de kommandeur de St. Martin en Raad aan de Hooge Regering, dd. 11 Aug ^e . 1678, Japara	"	216
	LII. Dezelfden aan dezelfde, dd. 2 Sept. 1678, Japara	"	217
	LIII. Uittreksels uit het Dagregister en de brief- en resolutieboeken van den superintendent Hurdt en Raad. 5 Sept. 1678—2 April 1679, waarbij gevoegd is eene gelijktijdige kaart, den veldtogt aanwijzende	"	219
	LIV. Majoor C. Poolman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 27 Maart 1679, Soerabaja	"	265
	LV. Dezelfden aan dezelfde, dd. 22 Junij 1679, in 't veldleger te Soka	"	266
	LVI. Kapit. Jeremias van Vliet en Raad aan de Hooge Regering, dd. 3 Augustus 1679, te Soka in den pagger.	"	269
	LVII. De kommandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering, dd. 6 Sept. 1679, in 't leger op Soka	"	270
LVIII.	Kapit. J. A. Sloop c. s. aan den opperkoopman C. B. Marchier c. s. te Japara, dd. 20 Sept. 1679, in het leger op Wanakarta	"	271

LIX.	De opperkoopman C. B. Marchier e. s. aan de Hooge Regering, dd. 26 Sept. 1679, Japara	Blz.	274
LX.	De kommandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering, dd. 15 Oct. 1679, in de belegering van Kappar.	"	276
LXI.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 13 Nov. 1679, in de negorij Sollo	"	278
LXII.	De kommandeur J. Couper aan C. B. Marchier te Japara, dd. 7 Januarij 1680, Soerabaja	"	279
LXIII.	De kommandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering, dd. 12 Januarij 1680, Soerabaja	"	282
LXIV.	Rapport door den secretaris J. J. Briel, rakende desselfs verrichtinge omtrent Capiteyn Joncker tegens Troeno Djojo opgetrokken, enz. 24 Dec. 1679	"	285
LXV.	Dito rapport van dezelfden, dd. Paya, 28 Dec. 1679.	"	289
LXVI.	De Kommandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering, dd. 13 Maart 1680, Soerabaja (Dood van Troeno Djojo)	"	293
LXVII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 14 Mei 1680 (verwoesting van Giri).	"	296
LXVIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 6 Nov. 1680, Wonokerto.	"	307
LXIX.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 18 Nov. 1680, uit de hoofdstad Mataram	"	309
LXX.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 27 Maart 1681, Samarang.	"	310
LXXI.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 28 Sept. 1681, Kartasoeradi-Ningrat	"	311
LXXII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 12 Nov. 1681, Kalidjala	"	312
LXXIII.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 9 Dec. 1681, Ambal in Begaleen	"	313
	<i>C. Uittreksels uit en afschriften van Brieven, papieren en acten ingekomen bij, en Resolutien van Gouverneur-Generaal en Raden, betreffende Bantam en Cheribon (1676—1684)</i>	"	314—403
LXXIV—LXXXIX.	Uittreksels uit brieven van den Nederl. resident te Bantam W. Caeff, naar Batavia verzonden. 14 Maart 1676—8 October 1677	"	314—318
LXXXIX.	Zending van den koopman Jacob van Dijk naar Bantam, 15 Januarij—25 April 1678 en Rapport daarover	"	318
XC.	De Resident W. Caeff aan de Hooge Regering, dd. 14 Junij 1678, Bantam	"	325
XCI.	Dezelfden aan dezelfde, dd. 9 Julij 1678, Bantam	"	326
XCII.	Zending van den koopman Jacob van Dijk, naar Cheribon, 15 Julij—12 Aug ^r . 1678.	"	326
XCIII.	Rapport van Jacob van Dijk, over deze zending, dd. 30 Julij 1678	"	327
XCIV.	Resolutie van Gouv. Generaal en Rade, dd. 12 Aug. 1678.	"	328

XCV.	Tweede zending van den koopman Jacob van Dijk, naar Bantam, 29 Aug ^s . — 23 Sept. 1678 en zijn Rapport daarvan	Blz.	329
XCVI.	De Resident W. Caeff aan de Hooge Regering, dd. 16 Maart 1680, Bantam	"	336
XCVII.	Dezelfde aan dezelfde, dd. 27 April 1680, Bantam . . .	"	337
XCVIII.	Dezelfde aan dezelfde, dd. 28 April 1680, Bantam . . .	"	338
XCIX.	Uit het mondeling rapport van W. Caeff, dd. 8 Mei 1680, Batavia	"	339
	C. Sr. Gerrit van Loveren aan Sr. W. Caeff, dd. 12 Mei 1680 .	"	340
CJ.	Uittreksel uit het verbaal der onderhandelingen met Bantam, opgenomen in het Resolutieboek van Gouverneur-Generaal en Rade van India, onder dagt. 8 Mei 1680 seq.	"	342
CII.	Rapport van Gualterus Zeeman en Ocker Ockersz., van hetgeen is voorgevallen tijdens hunne Ambassaden aan den Koning van Bantam, Sri Padoeka Sulthan Aboen Nazar Abdul Cahar, dd. 29 Aug ^s . 1680, Batavia . . .	"	353
CIII.	Rapport aan GG. en R. door Jacob van Dijk, wegens zijne verrigtingen als expres-commissaris op Cheribon, Indramajoe, Pamanoeckan, &c. dd. 16 April 1681 . . .	"	363
CIV.	Contract gesloten tussehen de drie vorsten van Cheribon en de O. I. Comp., dd. $\frac{7 \text{ Januarij}}{30 \text{ April}}$ 1681	"	372
CV.	Resolutie van GG. en R., dd. 1 Maart 1682 (Interventie in de zaken van Bantam)	"	379
CVI.	Resolutien van GG. en R., dd. 29 en 30 Maart 1682. . .	"	381
CVII.	De Kommandeurs Is. de Saint-Martin, Tak en Raad aan de Hooge Regering, dd. 9 April 1682, in het kasteel Soeroesoeang te Bantam	"	384
CVIII.	De Kommandeur François Tak e. s. aan de Hooge Regering, dd. 27 Dec. 1682 in den pagger aan de Hoek van Oedjong Boeroenok of Boeroek	"	389
CIX.	Dezelfde aan dezelfde, dd. 29 Dec. 1682, te Oedjong Boeroek	"	392
CX.	Contract tussehen de Ned. O. I. Comp. en den Sultan van Bantam gesloten, op den 17 ^{en} April 1684 met twee reversalen, dd. 28 April 1684	"	394

E R R A T A.

Bladz. 5	(onuitgeg. stukken)	regel 8,	<i>staat</i> :	concordant,	<i>lees</i> :	concordant.
" 99	"	" 7 v. o.,	"	Aaia Rata Brata,	"	Aria Nata brata.
" 103	"	" 3 noot,	"	Crowfurd,	"	Crawfurd.
" 116	"	" 6,	"	dezelfden,	"	dezelfde.
" 117	"	" 21,	"	dezelfden,	"	dezelfde.
" 117	"	" 21,	"	Mei,	"	Mei 1677.
" 132	"	" 9,	"	Gouver.,	"	Gouverneur.
" 217	"	" 3,	"	Batavia,	"	Japara.
" 219		staat geen cijfer van de bladzijde,			"	219.
" 224	"	" 10 v. o.,	"	legerorde,	"	legerorder.
" 271	"	in de noot, C. C. C. B. I.	"	kaart hierachter,	"	kaart hierboven.



DE TIENDE HOOFDSTUK.

De gebeurtenissen te verhalen, waardoor eerst het inéénstortend rijk van Mataram, dan het kleinere, maar toch belangrijke gewest Cheribon, eindelijk het dweepzieke, magtige en handelrijke Bantam, het eene na het andere, geraakt zijn onder den invloed, de bescherming en het monopoliestelsel der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, is de taak, die thans voor ons ligt. ¹ Er behoeft op het gewigt van dit tijdperk, waarin de weg gebaad werd voor Neêrlands gezag over Java, niet te worden gewezen.

De consequentie, de volharding, de vasthoudendheid, de fijne staatsmanskunst, de kracht en de moed der overwinnaars dwingen bewondering af, ook van den nazaat, die niet meer kan instemmen met een vroeger algemeen gevolgd stelsel of wiens begrippen van recht en zedelijkheid door sommigen der toen gebruikte middelen worden geschokt.

Maar ook de tegenpartij laat het gemoed niet onbewogen.

De val van het oude Java, de vruchteloze strijd voor zelfstandigheid of geloof gestreden, de lotgevallen eener kinderlijke, verwaarloosde bevolking, als schapen her- en derwaarts opgejaagd en aan nietswaardige vorsten prijs gegeven; dit alles wekt bij den overwinnaar deernis voor den overwonneling.

Niet alleen deernis; het wekt ook het besef van hoogere

¹ Cf. in het voorafg. deel VI (III) bladz. LXXXVIII—LXXXIX en hierachter onder de onuitgeg. stukken, de brieven onder n^o. I en II.

roeping bij hen, die door de noodzakelijkheid uit den loop der gebeurtenissen ontstaan, gesteld zijn tot vervangers dier vorsten, wier onbepaalde magt, hen niet heeft kunnen vrijwaren van de Nemesis, die pleegt op te treden, om wreake te nemen over het verzuim der edelste vorstenpligten.

Niet dan met den grootsten weerzin „na diverse en serieuze „deliberatien en aengesien sy by contract van den jare 1646 „met den Soesoehoenan, daertoe verbonden waren, hadden „Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, in Gods name be- „sloten,” zich te mengen in de onlusten, welke op Java waren uitgebroken.

Toen dan ook op den 29 December 1676, Cornelis Speelman, als admiraal en veldoverste over de krijgstoerusting naar Oost-Java, Batavia verliet, ontving hij van de Hooge Regering den bepaalden last om: „eerst te tenteren tot accommodatie, om de „strydende partyen, door alle bedenkelijke middelen tot den „vrede te disponeren en Compagnie's mediatie aan te bieden.” Inzonderheid moest Speelman trachten, den Madoereschen prins, Troeno Djojo tot het verlaten van Java's kusten, tot afscheiding van de plunderende Makassaren en tot gehoorzaamheid en trouw aan den Soesoehoenan te overreden.

De Gouverneur-Generaal Maetsuyker en de Raad van Indie waren van oordeel, dat de Compagnie, indien hare bemiddeling gelukken mogt, zich moest vergenoegen met vergoeding te vragen voor de gemaakte oorlogskosten en met eene schriftelijke bevestiging der grensregeling van Jakatra, zooals Rijklof van Goens, die in 1652 van den Soesoehoenan had verkregen. ¹ Van den aanvang af, schijnt echter Speelman te hebben ingezien, dat het vorstenhuis van Mataram te zwak en te verdeeld was geworden, om zich, zonder hulp van de Comp., in zijn groot gebied te kunnen handhaven en dat dus het gunstig

¹ Zie Deel VI (III) bladz. XLVIII en CVII.

oogenblik gekomen scheen, om de mededinging van andere handeldrijvende natien uit de havens van Java te weren en tevens om Batavia onafhankelijk te maken van het telkens terugkeerend verbod van uitvoer uit de kustplaatsen, waardoor de hoofdzetel van 's Compⁿ. gebied reeds meermalen met rijstgebrek was bedreigd.

Speelman stelde daarom, onder meer andere vraagpunten, ook dit aan de Hooge Regering, of het niet raadzaam wezen zou dat de Compagnie, als loon voor hare bemiddeling en hulp, zich op de eene of andere wijze verzekerde van den in- en uitvoerhandel in de havens van Java. Maetsuyker en zijne raden evenwel deelden dat gevoelen niet en gaven aan Speelman in eene memorie van instructie ¹ onder meer andere voorschriften tot antwoord: „de negotie tot Japara en andere Mataramsche „havens voor Batavia alleen te bedingen, met uitsluiting van „andere natien, of ook eenig exclusief contract met gemelden „vorst te maken, achten wy ongeraden om de groote hatelyk- „heid, die het zoude medebrengen en dat in allen gevalle niet „zou gehouden ofte nagekomen worden.”

De beweegreden, welke de Hooge Regering mededeelde, getuigde van zekere mate van regtsbegrip; maar meer nog van bedeesdheid in de toepassing van 's Compⁿ. beginselen. Speelman daarentegen was te doortastend van karakter om voorstander eener bedeesde staatkunde te zijn en het zou weldra blijken, dat hij zich gedrongen en vrij achtte om van het voorschrift der Hooge Regering, waarvan hij trouwens een medelid was, af te wijken. Het eerste werk, wat Speelman, zoodra hij het opperbevel had aanvaard, ter hand nam, was de krijgstuicht en de dienstorders te regelen, en dat, wat men tegenwoordig de intendantie noemt, waarvoor te Batavia geheel onvoldoende gezorgd was, op goeden voet te brengen. Op zijn togt naar

1 Memorie voor d'H^r. Corn. Speelman, ordinaris raad van India, gaande gecommiteerd naar Japara, dd. 28 Dec. 1676. Bat. uitg. briefb. Febr. 1676—Febr. 1677, bladz. 760 seq.

Samarang, waarheen hij zich eerst begeven wilde, naderde hij de ree van Cheribon en Tagal. In Tagal was de bevolking getrouw aan den Soesoehoenan gebleven en ongenegen om het oor te leenen aan de Soerohans van Troeno Djojo. Zij ontving daarom van Speelman een prinses-vlag en eene acte van sauvegarde. De regent van Cheribon daarentegen scheen meer geneigd om zich aan Troeno Djojo, wiens zendelingen juist één dag vóór dien van Speelman, met 12 schepen aldaar waren aangekomen, te onderwerpen. Troeno Djojo had dan ook voordeelige voorwaarden doen aanbieden aan de bevolking van Cheribon, die toch reeds vrij onverschillig was, omtrent het lot van den Soesoehoenan en van hare eigen landsvorsten, omdat dezen toch reeds sedert vele jaren meer als gijzelaars, dan als vassalen in het hof van Mataram waren opgehouden.

De regent van Cheribon gaf zonder omwegen aan Speelman te kennen, dat, zoo de Compagnie gezind was tot ondersteuning van den Soesoehoenan, zij daarin niet moest dralen; doch dat hij en de bevolking, wegens de vrijheden, die hun door Troeno Djojo waren beloofd, veel liever onder het gezag van dezen dan onder dat des Soesoehoenan's wilden staan. ¹ Ook bleek het, dat de Sultan van Bantam zich in de zaken van Cheribon mengde en aanspraken op dat land gelden deed. Met dezen wilde men te Batavia op dat oogenblik niet in botsing komen, zoodat Speelman er zich toe bepaalde om den regent van Cheribon tot trouw aan den Soesoehoenan aan te manen. Intusschen waren er ongunstige berigten uit Japara gekomen. Speelman besloot daarom niet naar Samarang, maar eerst naar Japara den steven te wenden. Aldaar vond hij den landvoogd Wongso Diepo, door den Soesoehoenan voldoende gemagtigd, om met hem eene nieuwe overeenkomst aan te gaan. Bij dit contract, dat in 13 artikelen vervat was, werd in de eerste plaats het oude contract van 23 Sept. 1646 bevestigd en verbond zich de Com-

1 Cornelis Speelman aan de Hooge Regering, 9 Januarij 1677, n^o. X hierachter.

pagnie op nieuw tot het verleenen van hulp en bescherming aan den Soesoehoenan. Japara zou te dien einde garnizoen van de Comp^{ie}. bekomen en de vijanden van Mataram zouden in alle havenen van Java door de Comp^{ie}. worden aangetast, mits de Soesoehoenan, de kosten aan het verleenen van die hulp verbonden, zou dragen. Bij art. 13 werd deze vergoeding der oorlogskosten vastgesteld op 350,000 realen en 3000 lasten rijst, in drie jaarlijksche termijnen te voldoen. Indien de krijgsgoed langer dan tot de maand Julij 1677 mogt voortduren, zou ter bestrijding der hoogere kosten, de Soesoehoenan, nog maandelijks 20,000 realen uitkeeren. Eindelijk verbond de Soesoehoenan er zich toe, dat hij zich aan de uitspraak der Compagnie zou onderwerpen indien door hare bemiddeling, de rust en de vrede op billijke voorwaarden wierden hersteld. /2

Doch Speelman bedong ook reeds bij deze eerste gelegenheid eenige gewigtige voordeelen voor de Compagnie, waarvan wel de voornaamste waren: *geheele tolvrijheid* voor de Compagnie bij invoer in de kustplaatsen van Java, vrijheid tot het stichten van loges of faktorijen aldaar en verbindtenis van den Soesoehoenan, dat hij jaarlijks tegen marktprijs 4000 lasten rijst aan Batavia leveren zou. In den vorm van een verzoek voegde Speelman nog bij deze voorwaarden, de aanvraag, dat de Compagnie de grenzen van Jakatra-Batavia in 1652 tot aan de rivier Krawang uitgelegd, thans ook zou mogen voortschuiven tot aan de rivier van Pamanoeakan. ¹

Speelman zond nu op den 4^{en} Maart 1677 den resident van Japara, Jacob Couper met dit voorloopig contract naar het Hof van Mataram, ten einde de bekrachtiging er van te verkrijgen en tevens om voor zich van den Soesoehoenan volmagt te bekomen, om als gemagtigde des Soesoehoenan's met Troeno Djojo in onderhandeling te treden.

Terwijl dit alles tusschen Speelman en Wongso Diepo te

¹ Zie hierachter n^o. XIII: Naerder Articlen, tusschen Kiai Ngubehi Wongso Diepo en Corn. Speelman gesloten, dd. 28 Febr. 1677.

Japara verhandeld werd, had Speelman reeds op 20 Januarij een Moorsche koopman, naar Troeno Djojo, die zich te Soerabaja ophield, afgezonden, met brieven om hem „te dispensereren tot personele verschijning en bij gebreke van dien, „om iemand behoorlijk gequalificeerd ten allerspoedigste naar „Japara te committeren om een kort einde van zaken te maken.” Deze zending liep echter vruchteloos af. Onder allerlei voorwendfels en uitvlugten verontschuldigde zich Troeno Djojo, dat hij tot den veldoverste der Hollanders niet kon opkomen.

In den aanvang ontving hij den zendeling van Speelman met groote beleefdheid; doch later gedroeg hij zich, als of hij door de brieven van Speelman was beleedigd. In het bijzijn van den afgezonden moor, sprak Troeno Djojo in de Javaansche taal verachtelijk tot de hem omringende hofgrooten: „Het zou „bijna schijnen dat ik van de Hollanders afhankelijk ben, „dewijl zij mij bevelen, dat ik mijn volk moet terugroepen, ik „zal dat niet doen al zou ik ook aan stukken gekapt worden; „want de Soesochoenan treedt in mijn regt en geeft aan de „Hollanders zijne steden over. Ik wil liever met alle de „mijnen sterven, dan met den Soesochoenan in eenig verbond „treden.” Later evenwel scheen hij meer bedaard en bediende hij zich van een voorwendfel: „Hoe,” zoo luidde het antwoord toen, „zal ik tot mijn broeder tot Japara gaan, ik heb niemand, „aan wien ik inmiddels het bestuur mijner zaken kan toevertrouwen.” Ten slotte zeide Troeno Djojo op zegevierenden toon tot den Soerohan van Speelman: „Ik ben de naaste tot het „rijk van Mataram; want ik ben uit de stam van Madjapahit, „zooals door elf geslachten staat bewezen!”

Van eene onderhandeling met Troeno Djojo, zoo lang hij in zulk eene stemming verkeerde, was weinig uitkomst te wachten. ¹

Inmiddels vernam de zendeling van Speelman, dat er in het

¹ Zie hierachter n^o. XIV: het Rapport van den moor Piero of Piroc, wegens zijne verrigtingen, gedurende het bestellen van den brief aan den Panembahan Madoeratna.

kamp der opstandelingen eene gewigtige gebeurtenis had plaats gegrepen. Het verbond tussehen Troeno Djojo en de Makassaren, in het vorige jaar gesloten, was nu reeds weder verbroken; in plaats van zamenwerking was er krijg tussehen deze twee bondgenooten ontstaan en nu beoorloogden zij elkander met even groote felheid, als zij nog kort te voren gezamenlijk hadden geplunderd. Aanleiding tot deze vredebreuk, schijnt Kraëng Galesoeng te hebben gegeven, door de dochter van Troeno Djojo, die hij van dezen ten huwelijk had ontvangen, niet met dien eerbied te bejegenen, welken hij aan eene prinses van zoo hooge geboorte was verschuldigd. Na eenige bloedige gevechten tussehen deze bondgenooten en nadat Troeno Djojo eenigen der Makassaarsche grooten, om het leven had doen brengen, wierp het grootste deel der Makassaarsche benden zich, uit wraak, op de kustplaatsen van Madoera, waarvan zij er velen verwoestten. Zij staken daarop over naar den oosthoek van Java, waar zij roovende en plunderende zich in de landstreken van Pasoeroean terugtrokken.

Speelman stond juist gereed om Japara te verlaten en zijn togt oostwaarts voort te zetten, toen op 25 Maart 1677 ook de resident Couper uit het hof van Mataram terugkwam. Hij had Mataram in geheel anderen toestand als vroeger en veel in luister verminderd teruggevonden.

Het was hem gebleken, dat de Soesoehoenan niet meer in staat was, zelf de teugels van het bewind te voeren. De oude afgeleefde vorst verliet de vertrekken van zijn kraton schier niet meer, slechts van tijd tot tijd, strompelde hij nog naar het oude audientie-plein, alsof hij daar nog zijne vervallen grootheid terug zocht; maar het plein vroeger vol leven, was thans ledig en verlaten; terwijl de vier prinsen, Adipati Anoem, Martasana, Singosari en Poeger, zonen van den Soesoehoenan, aan wie het landsbestuur was overgelaten, van hunne grooten en volgelingen omringd op de passebaan zaten te beraadslagen. Naijver, naauwlijks verholen vijandschap en daaruit voortspruitende magte-

loosheid, kenmerkten het bestuur dezer viervorsten. Een hunner, pangeran Martasana, liet zich in een onbewaakt oogenblik aan Couper de woorden ontvallen: „mijne broeders zijn het oneens, „de een wil Soesoehoenan wezen, de ander houdt het met mooie „vrouwen en de derde met amphioen, ¹ latende de zaken van „het land verloren gaan.” Hij had opregter nog gesproken indien hij gezegd had, dat zij allen vier, ongeduldig den dood huns vaders verwachtten, om ieder voor zich naar de kroon te dingen. Verraad en afval openbaarden zich reeds met zekere vrijmoedigheid. Een prins van het vorstelijk geslacht, Radhen Kadjoran of Kadjohoran, de schoonvader van Troeno Djojo, die reeds sedert lang, door dweepzieken godsdienstijver, door waarzeggerij en tooverspreuken, zich veel invloed en aanhang verworven had onder de bevolking van Mataram, had het masker afgeworpen en was met talrijk gevolg en al het volk uit Sampang op Madoera, buiten de hofplaats geweken. Men had vruchteloos getracht hem dit te beletten en Kadjohoran trok zich nu langzamerhand terug naar de grenzen van Kediri. Weldra zou hij den titel aannemen van Panembahan Rama en zou het blijken, dat hij reeds sedert geruimen tijd met Troeno Djojo heimelijk eene overeenkomst gesloten had.

Ondanks de verwarring, welke er in het bestuur van Mataram heerschte, verkreeg Couper de ratificatie van het traktaat tusschen den admiraal-veldoverste Speelman en den landvoogd van Japara, Wongso Diepo, gesloten. De Soesoehoenan bekrachtigde echter niet zelf het contract, hij was daartoe te ziek en te zwak; doch hij deed het met zijnen tjap bezeugelen en door de vier vorsten, zijne zonen en zijne rijks schatmeesters, in de Javaansche taal daaronder, de verklaring stellen, dat hem de inhoud van het stuk was voorgelezen en dat hij alle bepalingen daarin vervat, had goedgekeurd, met uitzondering evenwel van het

1 Couper brengt dit in zijne eigenaardige taal der 17^e eeuw aldus over: „de derde houdt het met een toebakje.”

artikel, waarbij de grenzen van Jakatra tot Pamanockan werden uitgebreid.

Hoewel dus de Soesochoenan de overeenkomst, met uitzondering van de bepaling betreffende de uitbreiding der grenzen van Batavia, in haar geheel had bekrachtigd, deed hij bij Couper er op aandringen, dat de admiraal Speelman toch niet in een vergelijk met Troeno Djojo treden mogt; maar integendeel dat die opstandeling, zoo hij in handen van Speelman mogt vallen, niet gespaard, maar gedood mogt worden. Intusschen was Couper zonder geld moeten terugkeeren, het was hem gebleken, dat de kas des Soesochoenan's op verre na zóó ruim niet was voorzien, als men te Batavia gemeend had en dat er dus vooreerst van het voldoen der bedongen schadevergoeding voor de krijgskosten, wel geen sprake zijn zou. Voor Speelman zoowel als voor de Hooge Regering was dit geen geringe teleurstelling, daar de expeditie groote sommen eischte, die aan het bedrijfskapitaal der Compagnie moesten worden onttrokken. ¹

Nadat Speelman van den uitslag der zending naar Mataram had kennis genomen en te Japara alles had geregeld, zette hij op 27 Maart 1677 zijn togt naar de oostkust van Java voort. Zijn doel was, eerst nog eene poging tot verzoening met Troeno Djojo aan te wenden en zoo die niet mogt gelukken, dan door kracht van wapenen de rust in Oost-Java te herstellen. Op zijn togt derwaarts deed Speelman de kust verkennen en hij vond onder meer andere plaatsen, de stad Rembang geheel verwoest. Nabij Arissabajja, op Madoera, kwam de vloot der Comp. bijeen en van daaruit drong zij dieper in straat Madoera door. Nu weder werd Jakob Couper, naar Troeno Djojo gezonden om dezen tot onderwerping aan den Soesochoenan over te halen. Troeno Djojo scheen besluiteloos; doch deze besluiteloosheid was slechts een voorwendsel om door onderhandeling tijd te winnen. Tot eene persoonlijke zamenkomst met Speelman zich te laten

¹ Zie hierachter het rapport van Couper en een brief van Speelman, dd. 30 Maart 1677, n°. XV en n°. XVI.

overreden was hij, dit bleek duidelijk genoeg, te wantrouwend. Hoewel Troeno Djojo, in tegenstelling van den Soesoehoenan voorgaf een ijverig en streng Mohammedaan te zijn, bespeurde Couper bij deze gelegenheid, tot zijne niet geringe bevreemding, dat Troeno Djojo sterk, ja bijna onmatig gebruik van geestrijke dranken maakte.

Speelman zeilde inmiddels naar Soerabaija, om op die plaats, waar Troeno Djojo zich bevond, nogmaals te beproeven of hij met dit hoofd van den opstand in onderhandeling kon geraken. Hoe meer de toestand van zaken op Java in het licht kwam, hoe minder Speelman en vooral de Hooge Regering lust gevoelden tot gewapende tussehenkomst in dien verwarden toestand, waarvan wel het begin, maar niet het einde was te overzien. Speelman liet daarom nog eens aan Troeno Djojo weten, dat „hij aanhood hem met Comp^s. goede affectie opregtelijk te assisteren, nemende God de Heere tot getuige, dat Comp^s. intentie „opregt was. Hij zoude slechts in persoon in de vloot komen, „met zooveel gevolg als hij begeerde, alles zou dan in korten „tijd zijn afgehandeld en zoo hem dit niet aanstond, dan kon „hij zijne gevolmagtigden zenden, met wie de zaken konden „worden afgedaan.” Speelman kon van deze voorstellen evenmin, eenige uitwerking bespeuren. Nu vaardigde Speelman eindelijk een manifest uit, aan Troeno Djojo en de bevolking van Java gericht, waarbij de bescherming van de Comp. werd toegezegd, aan ieder, die zich aan den Soesoehoenan, wiens gevolmagtigde hij, Speelman, was, kwam onderwerpen. Ook dit echter baatte niet en Speelman zag zich ten slotte gedwongen, om „na alle „mogelijke en bedenkelijke pogingen ten einde alles in der minne „te beslechten, met Godes hulpe, door middel van den degen te „zoeken, wat door geen practicabele inductien te krijgen was „geweest.”

Toch wilde Speelman vooraf nogmaals eene poging wagen, om Troeno Djojo tot reden te brengen. Op den 8 Mei zond hij weder den kapitein Renesse en de kooplieden Couper en Leeuwen

son tot Troeno Djojo, met last om hem te zeggen, „dat hij „het land van Java had te verlaten en zich naar Kamal „op Madoera te begeven, of dat 's Comp^e. wapenen hem van „Java zouden slaan, doch zoo hij 's Comp^e. goeden raad ook „nu nog wilde volgen, de admiraal Speelman uit naam der „Comp^e. hem zooveel gunst zou betoonen als de regtvaardigheid „en de billijkheid konden toelaten, ja meer dan hij zich zelven „zou durven toeleggen, mits dat hij den Soesoehoenan als zijn „wettigen Heer en Vorst wilde erkennen.” Toen Couper, die als taalkundig het woord voerde, hem dezen last had medegedeeld, antwoordde Troeno Djojo: hij zou wel naar Madoera terug keeren; maar hij moest eerst zijn volk, dat over Kediri, Djepon en om de West verspreid lag, bijéén brengen, om gezamenlijk daarmede weder over te steken; doch de Soesoehoenan, voegde bij er bij, is mijn soeverein niet, hij is geen Sultan. Couper maakte hem de opmerking, dat hij den Soesoehoenan, toch vroeger wel als zijn wettigen Heer had erkend en herinnerde er hem aan, hoe hij aan zijn Hof was groot gebracht. „Ik ontken dit niet, maar andere grooten van Mataram hebben mij uitgenoodigd dit werk te beginnen,” zoo luidde het antwoord van Troeno Djojo. „Maar dan zijn zijn verraders van hun wettigen Heer,” voegde Couper hem toe. „Hij is geen wettig vorst,” viel Troeno Djojo met levendigheid in, „hij is geen Sultan, hij kan dan alleen Sultan worden, indien hem die waardigheid van over zee, uit Mekka wierd geschonken.” Deze strenge Mohammedaansche opvatting der Souvereiniteit werd tot niet geringe verbazing der zendelingen van Speelman weder onder het drinken van eenige glaasjes brandewijn hun door Troeno Djojo medegedeeld. Intusschen was het nu voldoende gebleken, dat Troeno Djojo zich slechts met uitvlugten en voorwendzels zocht te behelpen; maar niet het minste plan had, om zich aan de bemiddeling van de Comp^e. te onderwerpen of naar Madoera terug te keeren. Integendeel kwam Speelman door zijne spionnen te weten, dat Troeno Djojo hulp van Bantam verwachtte; dat

hij plan had om de troepen van de Compagnie, die inmiddels door Speelman nabij de rivier Ampel naauwlijks eene halve mijl beoosten den regter riviermond, bij Soerabaja, ongeveer waar tegenwoordig Semampir wordt gevonden, waren ontscheept, van de landingsplaats af te snijden en dat hij het aflopend rivierwater had doen opstoppen, zoodat 's Comp'. leger niet dan brakwater te drinken kreeg. Speelman liet nu het dorp Ampel bezetten en nam met de troepen, stelling bij een ouden tempel „vol honderd schuylhoecken.”

Het vuur werd nu tegen de versterkingen van Troeno Djojo geopend; doch nog herhaalde malen op last van Speelman gestaakt, om telkens weder met Troeno Djojo de onderhandelingen te hervatten, doch telkens ook bemerkte Speelman, dat hij slechts werd misleid. Zoo verstreek de tijd van genade en lankmoedigheid. Op den 12 Mei werd er eindelijk in den krijgsraad besloten, Troeno Djojo's sterkte, die de sleutel was voor het bezit van Soerabaja krachtig aan te vallen. Na twee uren van heftigen strijd, waarin 's Compagnies legermagt een verlies leed van 21 dooden en 25 gekwetsten, werd de benting eindelijk ingenomen, „eene overwinning,” zegt Speelman, „zoo noodig „als brood in den mond, omdat 's Comp'. troepen, van zware „koortsen, persing en buikloop schier ondragelijk veel te lijden „hadden.” Hiermede viel Soerabaja, het hoofdkwartier van Troeno Djojo, in handen van Speelman, doch de grootste en voornaamste buit, Troeno Djojo zelf, was ontsnapt. Hij nam naar Kediri de wijk. Een groot deel zijner benden was echter verstrooid.

De ziekte in het leger der Comp. en de onvoldoende magt waarover Speelman kon beschikken, dwongen hem om vooreerst zich binnen Soerabaja te versterken en aldaar zijn hoofdkwartier te houden. Van de elf Oemboels, waaronder de landstreek van Soerabaja was verdeeld, hadden vier zich aan Speelman onderworpen, doch de zeven overigen waren Troeno Djojo gevolgd. De vier getrouw gebleven Oemboels werden nu met eene afdee-

ling Javanen door eenige Europesche officieren en manschappen gesterkt, ter vervolging van Troeno Djojo afgezonden; doch deze uitzending bleef zonder vrucht. Het detachement kon door zwakte en lafhartigheid der Javanen niet verder oprukken dan tot Trong, zeven mijlen hooger dan Soerabaija, waar het zich begaggerde en van waar het slechts weinig beteekenende verkenningen deed. Speelman stelde nu pogingen in het werk, om met den priestervorst van Giri in goede verstandhouding te geraken. Hij liet dezen door opzettelijk afgezonden boodschappers uitnoodigen naar Soerabaija te komen; doch Pangéran Mas Giri, die ook al den titel van Panembahan had aangenomen, liet zich ook nu weder, om redenen van gezondheid en ouderdom, verontschuldigen, met betuiging evenwel van zijne trouw aan den Soesoehoenan. Hoewel Speelman zeer goed begreep, dat deze verontschuldigen slechts voorwendsels waren, en hij wist dat de trouw van Mas Giri volstrekt niet boven verdenking was verheven, gevoelde hij zich door de tijdsomstandigheden gedwongen, om met die verontschuldiging en betuiging vooreerst genoeg te nemen. Speelman wilde nu een voorloopig plan van handelen vaststellen; doch hij werd daarin zeer belemmerd, door de magteloosheid en ziekte van zijn klein leger. Uit Mataram ontving hij noch geld, noch rijst, noch hulptroepen. Hij werd dus genoodzaakt, de Makassaren vooreerst in den Oosthoek met rust te laten en aan zijn eigen volk den tijd te gunnen tot herstel. Zijn voornemen was, drie legerafdeelingen te vormen, waarvan er ééne te Soerabaija, als hoofdkwartier blijven zou; eene tweede zou landwaarts oprukken tegen de Makassaren, en met eene derde afdeeling hoopte hij de rust op Madoera te herstellen; doch Speelman hoe doortastend van karakter overigens, werd na de inneming van Soerabaija werkeloos gehouden, door zijn ziek en uitgeput leger, dat toch reeds bij het vertrek te Batavia onvoldoende was uitgerust en sedert even onvoldoende was ondersteund. In afwachting dat zijn leger zich zou herstellen, wendde Speelman inmiddels pogingen aan, om langs den weg

van bedekte onderhandelingen, de Madoeresche bevolking van Troeno Djojo afvallig te maken. Met dat doel deed hij betrekkingen aanknoopen met een der hoofden van den opstand. Weder werd aan Jacob Couper deze netelige onderhandeling opgedragen. Hij kreeg in last door middel van eenen Mas Aria Djangpati, een der voornaamste hoofden van Troeno Djojo te bewerken, dat Sampang, Pamakassan en Soemanap, zich weder aan den Soesoehoenan zouden onderwerpen. Speelman rekende er op, dat hij tot die uitkomst geraken zou, door hulp van de dochter van dezen Mas Aria Djangpati.

Troeno Djojo, die wel een veel vromer Mohammedaan dan de Soesoehoenan was, doch wiens vroomheid zich echter al evenmin door humaniteit en regtvaardigheid kenmerkte, had den echtgenoot dezer vrouw om het leven doen brengen en hare dochter had hij onteerd. Sedert was deze Madoeresche met zoo groote wraakzucht tegen Troeno Djojo vervuld, dat men „den haat uit hare oogen, wanneer zij zijn naam noemde, merkelyk zien kon.” Niettegenstaande deze, dikwijls vruchtbare, hulp eener vrouw, mislukte de onderhandeling op Madoera; de aanhang van Troeno Djojo op dat eiland wenschte hem getrouw te blijven.

Terwijl deze bedekte handeling nog gaande was, ontving Speelman berigten uit het hof te Mataram, waaruit het hem duidelyk bleek, dat de toestand aldaar dagelyks verergerde, „de Soesoehoenan en de viervorsten met zich zelve verlegen waren” en zij alleen in hun gezag zouden gehandhaafd kunnen worden, door de hulp van Europeesche krijgsglieden. — Na het ontvangen van deze berigten, belegde Speelman een krijgsgaad te Tjipandang, waar ook de bevelhebbers uit Trong en Sidajoe verschenen. Aldaar werd besloten „in Godesname het werk te landewaart in, met alle krachten te vervolgen.” Vierhonderd Europeesche en inlandsche soldaten en eene „compagnie de marine,” waarbij de Javaansche regenten, 800 koppen beloofden te voegen, zouden den weg inslaan naar Mataram, terwijl een leger van Javanen, door driehonderd soldaten van Speelman

gesteund, naar Kediri zou oprukken om Troeno Djojo aldaar te zoeken. Niet zonder schroom werd dit besluit genomen. Niemand der krijgsbevelhebbers ontveinsde zich de groote bezwaren aan een veldtogt in de onbekende binnenlanden van Java verbonden, en die bezwaren zouden, nu slechts eene kleine legerafdeeling tengevolge der onder het krijgsvolk heerschende ziekte beschikbaar was, zich thans dubbel doen gevoelen. Vóór dat dit besluit zou ten uitvoer worden gelegd, wilde Speelman het eiland Madoera bezoeken, deels om inmiddels aan de herstellende soldaten, den tijd te gunnen van weder tot vorige krachten te geraken, deels om, zoo mogelijk, het gezag van den Soesoehoenan op dat eiland te herstellen, „dewijl de creaturen „van Troeno Djojo daar zóó vermetel werden, dat zij zelfs de „Nederlanders begounen te dreigen, van andermaal Grissée in „koolen te zullen leggen.” Indien Speelman niet eerst dezen togt naar Madoera had ondernomen, maar integendeel terstond naar Mataram ware opgerukt, dan zou welligt de oorlog op Java van veel minder omvang en minder langen duur geworden zijn, dan hij nu kort daarna verkreeg.

De togt op Madoera beantwoordde bovendien niet aan de verwachting. Wel werd Arissabaija zonder veel moeite veroverd; doch reeds te Sotja moest Speelman, wegens de slechte wegen, den landtogt opgeven. Inmiddels leed de Compagnie een gevoelig verlies op de zuidkust te Kabanjar, waar de aan land getreden officieren van een schip door de bevolking werden vermoord.¹ Hierdoor werd Speelman verplicht, Kabanjar en Kamal te tuchtigen en nauwlijks had hij daartoe besloten of de tijding kwam van Japara, dat de hofplaats Mataram ingenomen en verwoest was; men wist nog niet regt door wien; dat de Soesoehoenan gevlugt en op zijne vlugt gestorven was; dat Adipati Anoem als opvolger in de regering over het rijk was opgetreden; „maar „dat deze successie in die oogenblikken, in alle manieren zóó

¹ Zie over de expeditie op Madoera den brief, dd. 10 Julij 1677, no. XXIII hierachter.

„bekommerlijk was, dat zij niet ligt gehandhaafd zou kunnen worden, dan door de helpende hand van Comp^s. wapenen.”

Speelman haastte zich met den beraamden aanslag op Kabanjar uit te voeren. Hoewel zij door 6000 Madoerezen werd verdedigd en door vele verschansingen was gedeekt, werd deze plaats spoedig veroverd en verwoest. Intusschen kwam er tijding uit Soerabaija, welke niet alleen het berigt van de inneming van Mataram bevestigde; maar ook nog vele verontrustende berigten daaraan toevoegde. De rijkssieraden, de olifanten, de vrouwen, in één woord alle de kenteekenen der koninklijke waardigheid waren uit het hof van Mataram naar Kediri weggevoerd, waar Troeno Djojo, zoo luidde het berigt, nu gereed stond, om met eene aanzienlijke magt zich op Soerabaija te werpen.

Speelman werd nu door de omstandigheden gedwongen, om het beraamde plan van een veldtocht naar Mataram te laten varen en hij spoedde zich naar Soerabaija. Behalve de onverwachte tijding van den val van Mataram, bestonden er voor Speelman nog andere drangredenen, waarom hij van den ontworpen veldtocht tegen Mataram en Kediri moest afzien, drangredenen overigens, die hem zeer misnoegd en wrevelig maakten. Terwijl hij voor Arissabaija lag, had hij van de Hooge Regering te Batavia, bij opvolgende missiven van 29 Junij en 7 Julij schier „stricte en speciale interdictie,” ontvangen, van niet één Compagnies soldaat of officier op een landtocht in de binnenlanden te wagen. Gouverneur-Generaal en Raden hadden hem tevens berigt, dat zij niet bij magte waren, van hem meer dan 50 soldaten ter versterking te zenden; want dat zij hunne magt op Batavia niet meer durfden verzwakken. Niet alleen toch in Bantam en op westelijk Java, maar ook op het Malaksche schiereiland had zich een oproerige Mohammedaansche beweging geopenbaard. De Maleische bevolking van Naning, Rámbau en Soehoedjang had het zelfs reeds gewaagd Malakka te belegeren. De Hooge Regering gelastte daarom aan Speelman, dat hij, wel verre van een landtocht te ondernemen, zijne krijgsmagt

zou bijéentrekken, ten einde op het eerste bevel, naar Batavia te kunnen terugkeeren, „dewijl,” zoo schreef zij, „wij alhier „niet kunnen weten, wat er omtrent de Bantammers en andere „Mohammedaansche vorsten tegen ons gebrouwen wordt.”

Zoodra Speelman, van Madoera teruggekeerd, voor Soerabaija gekomen was, verzamelde hij de regenten van het gewest bij zich aan boord en deelde hun de tijdingen mede, die hij ontvangen had; dat hij om die reden genoodzaakt was tijdelijk Soerabaija te verlaten en de opgeworpen sterkte aldaar te doen slechten; „dat allen, die genegen waren, als ge- „trouwe dienaren van hun wettigen Heer, den Soesochoenan, „met dezen te leven en te sterven, zich nu moesten ver- „klaren en hunne trouw met eede bevestigen, zonder dat „evenwel iemand, die daartoe niet genegen mogt zijn, door „hem tot dien eed zou worden gedwongen.” Volgens de gewoonte der Javanen, om hun, die magtiger zijn dan zij, niet tegen te spreken, gaven ook nu alle de regenten en oemboels te kennen dat zij de zijde des Soesochoenans zouden houden en legden den eed van getrouwheid af aan Speelman, als gemagtigde des Soesochoenans in handen van den grootpriester van Ampel, Kiai Mas Anoem. Zij verklaarden evenwel daarbij, dat zij zich niet in staat gevoelden om Soerabaija tegen Troeno Djojo te verdedigen en smeekten daarom de bescherming der Compagnie af. Speelman was echter niet in staat om aan dat verzoek te voldoen; want zijne legermagt was daartoe niet sterk genoeg en de algemeene toestand der Compagnie niet zonder gevaar, zoodat zamentrekking der troepen op Japara in de eerste plaats noodzakelijk scheen.

Na aandachtig met zijne krijgswijzen te hebben beraadslaagd, besloot Speelman, dat de sterkte te Soerabaija moest worden afgebroken, opdat geen vijanden zich daarin zouden nestelen en dat hij zelf zich met zijne krijgsmagt moest inschepen en de stad verlaten. Hij wilde nu eerst naar Tagal, waar, zooals het gerucht liep, de nieuwe Soesochoenan zich ophield

en dan naar Japara zich begeven, om in die plaats zekere en volledige berigten in te winnen en te beslissen of het nog mogelijk wezen zou, van daar uit, door versche troepen van Batavia gesterkt, den landtogt naar Mataram te ondernemen en den Soesoehoenan in zijn rijk te herstellen. Terwijl hij de uitvoering dezer besluiten voorbereidde en de sterkte te Soerabaija werd afgebroken, zond Speelman twee brieven af, een aan Troeno Djojo, een ander aan Kraëng Galesoeng.

Met den brief aan Troeno Djojo bedoelde Speelman slechts, door zijne boodschappers, de verblijfplaats en de magt van dezen te doen verspieden; maar de zending aan Kraëng Galesoeng, die thans hevïg tegen Troeno Djojo verbitterd was, had werkelijk ten doel, om dien Makassaar, door beloften van vergiffenis niet alleen, maar zelfs ook van belooning tot de partij des Soesoehoenan's over te halen. Die poging mislukte echter geheel en Kraëng Galesoeng liet, niet zonder eenige satire, antwoorden, dat „zij Makassaren slechts geringe luyden waren, die niet „ophielden bevreesd te zijn voor de aanzienlijke en groote lieden.”¹ Fier en mannelijk daarentegen was het antwoord, dat Speelman van Troeno Djojo uit Kediri ontving. Troeno Djojo had zich niet verwaardigd, dat antwoord zelf te schrijven; maar had dit aan een der zijnen, eenen Soeto Prono overgelaten en ongezegeld en ongeteekend aan Speelman, afgezonden. „Gij begeert,” zoo luidde zijn brief aan Speelman, „dat Panem- „bahan Ratoe Ngmemenang,” dezen titel had Troeno Djojo aangenomen, „tot Soerabaija zal afkomen en zich voor U zal komen „vernederen en genade verzoeken van Kapitan Moor en van „den Soesoehoenan, om alzoo in alles overeen te komen en in „broederlijke vriendschap onveranderlijk te leven, nu en voor „altijd, tot den laatsten dag toe, het is wel; maar al ware „het dat ik nog zoo moede, mat en af ware, ja! dat ik mijne „handen hadde verloren in den strijd tegen de orang Kaffir,

¹ Zie de brieven 1, 4, 5 en 7 Augustus 1677, n^o. XXV, XXVIII en XXIX hier-
achter.

„(de ongeloovigen), zoo zoude daarom Troeno Djojo niet wijken; „maar gij doet ons overlast aan en roept U bij degenen, waar- „mede ik strijd. Wij Islammers, wij zijn te zamen verbonden!”

Nu volgde in den brief van Troeno Djojo de merkwaardige verklaring, waarom hij den strijd tegen Mataram had aanvaard. Die reden was geen andere, dan om zijn vaderland, Madoera, van de overheersching van Mataram te bevrijden en wraak te nemen over de verovering van dat eiland in vroeger dagen, door Soesoehoenan Hagoeng: „wat schuld,” zoo vervolgde hij, „hadden de Orang Madoera, toen in voortijden de Matarammers hen overwonnen? geen andere schuld, dan dat zij niet sterk genoeg waren om tegenweer te bieden; daarom zijn zij van alles beroofd; maar nu zijn er kinderen en kinds-kinderen geboren van hen, die overwonnen werden, en dezen zijn magtiger en daarom berooven dezen nu wederom de steden en hebben zij aan Mataram den oorlog aangedaan en dit is de reden, waarom de Panembahan wrake neemt, met de hulpe Godes!”

Ten slotte het woord rigtende tot Speelman zelve, den ver- tegenwoordiger der Comp., slaat hij over tot verwijten en geesselt hij de geldzucht van de Compagnie: „Gij zegt wel, dat gij niets dan de regtvaardigheid en de billijkheid betracht; maar gij gaat daar buiten; want gij zoekt en begeert slechts schatten tot loon. Ik weet wel, dat gij een man zijt, kloekmoedig in den oorlog en het zou mij niet verwonderen, indien gij *voor loon*, zelfs tot aan de wolken kondet reiken, al ware het dat gij uwe magt niet alleen van de menschen, maar ook van booze geesten, de Palabenta's, moest ontleenen. Die booze geesten, ja, die vrees ik, maar U, vrees ik, Panembahan, niet!”

Voor poëzij in de taal van een vijand, voor sympathie voor de gevoelens van een tegenstander bestond in het gemoed van een Compagnie's dienaar weinig vatbaarheid en de Homerische seheldwoorden van Troeno Djojo lieten den admiraal Speelman even koud als las hij eene cargalijs, en met westersche kalnte

voer hij voort met vóór zijn vertrek, het bestuur over Soerabaija te regelen.

Als gevolmagtigde van den landsvorst liet hij zich opgave doen van des Socsoehoenan's „aloude regten en revenuen,“ stelde hij sjabandhaars aan en bewerkte hij, dat de regenten en oemboels van Soerabaija, ten einde hun meer ontzag en aanzien te verschaffen, den Panembahan Mas Giri, als hun algemeen opperhoofd erkenden, onder bepaling evenwel, dat, wegens den hoogen ouderdom van dezen priestervorst, zijn schoonzoon Mas Toe Ampel, die altijd getrouw aan den Soesoehoenan gebleven was, als stedehouder van den Panembahan het bevel zou voeren. Door op deze wijze de eerezucht van Mas Giri te streelen, hoopte Speelman tevens den weinig betrouwbaren Panembahan van de partij van Troeno Djojo af te houden, eene gewaagde staatkunde evenwel, waarvan Speelman de kwade kansen meende te zullen keeren, door te gelasten, dat geen gewigtige maatregelen mogten genomen worden, zonder voorkennis van Couper, dien hij namens den Soesoehoenan als Nederlandsch bevelhebber over Soerabaija en over een smaldeel ligte vaartuigen in straat Madoera achterliet.

Speelman gaf aan Couper eene hoogst belangrijke instructie, waarin men het belastingstelsel, de inkomsten en een gedeelte der regten van den Soeverein in het land van Soerabaija, onder de regering der Soesoehoenan's vindt beschreven ¹ en waarin ten slotte uitdrukkelijk aan Couper wordt gelast, dat voor de Compagnie niets mogt worden geëischt, dan tegen betaling en streng toezigt moest gehouden worden, „dat niemand, hoe gering ook, „den allerminsten overlast kwame aangedaan te worden, opdat

1 Deze memorie of instructie van Speelman aan Couper, is vooral daarom zoo belangrijk, omdat er nog slechts weinige bronnen bestaan, waaruit men kennis kan verkrijgen omtrent het bestuur en het belastingwezen op Java, toen dit eiland nog onder de regering zijner eigen onafhankelijke vorsten stond. Zoo als wij verder zien zullen, liet Speelman eene diergelijke, nog meer uitvoerige, memorie na over Samarang. Men zie hierachter onder n°. XXX, bladz. 141, een uitvoerig uittreksel uit de memorie over Soerabaija.

„de Comp. in hare goede reputatie van billijke en zachtmoedige „regering de allerminste krenkinge of naspraak niet kwame te „lijden.”

Op den 18^{en} Augustus stevende Speelman nu naar Japara, alwaar hij eerst elf dagen later aankwam. Hij vernam daar, dat Samarang, Kocdoes, Pati en dus geheel de landstreek achter Japara gelegen in de magt der opstandelingen was, dat het landvolk door armoede geteisterd en door niemand in toom gehouden tot rooverbenden zich gevormd had en alles in „generale confusie” zich bevond. Speelman had gehoopt den jongen Soesoehoenan te Japara aan te treffen; doch deze bevond zich nog steeds te Tagal, waarheen hij uit Mataram was gevlugt. De resident van Japara, was wel reeds bezig geweest, om den Soesoehoenan tot overkomst naar Japara te overreden, opdat hij met den admiraal Speelman over het herstel van zijn vervallen rijk zou komen beraadslagen; doch werverre van aan die raadgevingen gehoor te geven, bleef de Soesoehoenan te Tagal met zijne vrouwen den tijd verbeuzelen, geheel, naar men zeide, onder den invloed van den Gouverneur van Tagal, Aria Marta Lajja, die een afkeer van de Christenen had en die welligt toen reeds door toezegging van den Sultan van Bantam, dat hem het schier onafhankelijk gebied over Tagal zou ten deel vallen, voor de belangen van Bantam was gewonnen. Marta Lajja beweerde, uit een Javaansch oogpunt terecht, dat zijn Heer, de Soesoehoenan, tegen zijne vijanden geen bescherming moest zoeken bij de Hollanders; maar alleen door Javaansche hulp, des noods zelfs door ondersteuning van Bantam, moest trachten zich in zijn rijk te herstellen. Hoewel deze raadgeving van Marta Lajja vermoedelijk niet belangeloos was, getuigde zij toch van een juist inzicht; want het bleek toen reeds niet onduidelijk, dat de ondersteuning door de Hollanders den Soesoehoenan verleend, tot nog toe slechts den val van Mataram had verhaast omdat een groot deel van de regenten en der bevolking, vooral in Oost-Java, een afkeer gevoelde van de inmenging der Kaf-

firs, welke gevoelens werden opgewekt en onderhouden door tegen de Christenen vijandige profetien, door den priester-vorst van Giri, door Troeno Djojo, Kadjohoran en een tal van Hadji's uitgestrooid. Volgens de geruchten, die aan Speelman ter oore kwamen, zouden Marta Lajja en de jonge Soesoehoenan het voornemen gekoesterd hebben van zich naar Cheribon te begeven, ten einde aldaar, hetzij den Sultan van Bantam zelven, hetzij zijne gevolmagtigden te ontmoeten en dan met dezen eene overeenkomst buiten de Compagnie om, aan te gaan, waarbij de Sultan in ruil voor Cheribon, dat hij begeerde, den Soesoehoenan ondersteuning zou verleenen tegen zijn broeder Poeger, die evencens op de kroon van Mataram aanspraak maakte, en die door Bantam werd begunstigd. Speelman was zeer beducht voor de uitvoering van dit plan, dat hij aan de inblazingen van Marta Lajja toeschreef; want eene overeenstemming tusschen de beide groote rijken van Java achtte hij teregt, hoogst gevaarlijk voor de Compagnie. Sedert zijn verblijf op Soerabaja wist Speelman genoegzaam zeker, dat de Sultan van Bantam hulp verleende aan Troeno Djojo en op de suzeriniteit over Cheribon, welke landstreek hij reeds, in afwachting van de terugkomst der wettige landsheeren in bewaring had genomen, aanspraak maakte. Speelman stelde daarom alle middelen in het werk, om de beraamde zamenkomst tusschen den Soesoehoenan en den Sultan van Bantam te verijdelen; doch hij moest tevens met groot beleid daarbij te werk gaan, omdat hij niet wist welke houding hij tegenover Cheribon, waarop door Bantam aanspraak werd gemaakt, moest aannemen en het onstaatkundig zou zijn geweest, in een oogenblik waarin de Compagnie reeds bijna te veel op hare schouders had geladen, daarbij nog den last van openbare vredebreuk met Bantam te voegen.

De vrees van Speelman voor overeenstemming tusschen den Soesoehoenan en den Sultan van Bantam, bleek weldra ijdel te zijn geweest, toen de regering van Bantam onhandig genoeg,

vermoedelijk gedreven door begeerte naar grooter voordeelen, een onvriendelijk, ja zelfs vijandig gezind antwoord aan den Soesoehoenan deed toekomen en daarmede de fijn beraamde plannen van Marta Lajja in duigen vielen.

Intusschen liet Speelman niets onbeproofd om den Soesoehoenan Tagal te doen verlaten en naar Japara te doen overkomen. Terwijl de uitslag dier pogingen werd afgewacht, begaf Speelman zich naar Samarang, welke plaats hij even als Koedoes, Pati en de geheele landstreek ten zuiden en zuidwesten van Japara zonder veel tegenstand onder de gehoorzaamheid des Soesoehoenan's terug bragt. Toen hij op Japara wederkeerde, was de jonge Soesoehoenan aldaar, juist twee dagen vroeger met het Comp^s. schip Hannibal, eindelijk van Tagal aangekomen.

Met zoovele eerbewijzen en zoo groote plegtigheid als de omstandigheden het toelieten, deed Speelman den Soesoehoenan begroeten. In de eerste plaats zocht Speelman nu volledig berigt van den Soesoehoenan en zijne grooten te verkrijgen omtrent de gebeurtenissen, die den val van Mataram hadden veroorzaakt. Reeds op Samarang had Speelman daarover inlichtingen ontvangen, die echter nu door den Soesoehoenan en zijne volgelingen werden aangevuld en bevestigd. In den aanvang had Speelman niet weinig moeite met wijs te worden uit de verschillende van elkander afwijkende en verwarde verhalen, die hem over de gebeurtenissen in Mataram werden gedaan. Ieder berigtgever stelde de gebeurtenissen uit zijn eigen oogpunt voor, ieder wilde voor zich en zijnen aanhang de schoonste rollen behouden. Met oostersche kleurenpracht werden bovendien de onbeduidendste schermutselingen als groote veldslagen afgemaald en lafhartige ontvlugtingen tot heldenfeiten omgewerkt. In het einde en na veel moeite, gelukte het niettemin aan Speelman zich eene min of meer volledige voorstelling der gebeurtenissen te vormen.

Na den ongelukkigen veldslag door de pangérans Adepati Anoen en Singosari nabij Sidajoe in October 1676 tegen de

er een gevecht over het bezit eener opgeworpen sterkte geleverd; maar toen ook deze benting door de Madoerezen was vermeesterd, was het Mataramsche leger door panischen schrik bevangen en had Adepati Anoem met vrouwen en kinderen westwaarts de vlugt genomen; terwijl Poeger en Singosari reeds eenige dagen vroeger een goed heenkomen naar Djagabaja hadden gezocht.

Zoo was de oude, half versufte Soesoehoenan, die nog kort geleden, door duizenden ter aarde gedoken, op zijne wenken was bediend, nu schier van allen verlaten, alleen in zijn kraton overgebleven. Eerst had hij zijne toevlugt op de graven zijner vaderen te Magiri gezocht. Daar had hij zich ter aarde neergezet met zijne twee jongste zonen, Radhen Tampa en Aria Panoelar, nog te jong om ondankbaar te zijn, met eenige zijner vrouwen en een klein getal trouwgebleven dienaren. Maar door de bescherming der dooden tegen de levenden niet veilig, had hij zich tot Djagabaja, tot zijne zonen Poeger en Singosari voortgesleept.

Dezen echter, hadden den gevaarlijken beschermeling van zich afgestooten en hadden hunnen vader gelast van daar te gaan. De van alle grootheid vervallen alleenheerscher, was toen aan 't zwerven geraakt en had zijn oudsten zoon, den Adepati Anoem opgezocht, dien hij, na vier dagen reizens, eindelijk te Nampoedadi had gevonden. Verbitterd over de bejegening hem door Poeger en Singosari aangedaan, had de oude Soesoehoenan nu hier aan zijn oudsten zoon, de weinige rijkssieraden overhandigd, die hem nog waren overgebleven.

In tegenwoordigheid van eenige mantri's had hij daarbij gezegd: „Adepati Anoem is mijn oudste zoon, op wien ik mij verlaat, hij zij mijn opvolger, hem behoort Mataram.” Sedert had Adepati Anoem, den titel aangenomen van Soesoehoenan Amangkoezat Senopati Ngalaga. Daarop was het, thans door hun ongeluk, deerniswaardige paar in de rigting van Japara getogen, naar „hun „vader, den admiraal der Hollanders; want die zou hen wel

„beschermen.” Maar de oude vorst was op dien vermoeijenden togt, in het dorp Ambanan ziek geworden, zoodat hij te Banjoemas, gedurende drie dagen was blijven liggen. Toch moest de vlugt worden voorgezet, want van allen verlaten, was men nergens meer veilig, uit iedere schuilhoek kon een wreker over vroeger geleden onregt te voorschijn komen. De afgeleefde despoot was dan verder, over gebaande en ongebaande wegen meegesleept, totdat hij te Hadji Barang zijn einde voelende naderen, zijn zoon, Adepate Anoem, die een eindweegs vooruit was, tot zich had doen roepen en hem gezegd: „Indien ik „kome te sterven, zoo laat niet na, U te verwoegen bij den „Admiraal om hulpe en om zeker te weten of gij al dan niet „de regering zult aanvaarden; wat hij U zegt, volg dat; van „gelijken, wat kapitein Moor U zegt, volg dat, en draag hem „op het geheele land van Djawa!” Maar nog verder moest de togt worden voortgezet, tot dat in 't einde de stervende Socsoehoenan geheel uitgeput in het dorp Wanajassa, den laatsten adem had uitgeblazen.

Nog twee dagreizens was het doode lichaam meegevoerd, tot Tagal Wangi, waar de zoon inderhaast de rouwplegtigheden voor zijn vader had doen verrigten en het lijk ter aarde bestellen. Hierop was de jonge Socsoehoenan tot Tagal doorgereid; van waar hij zijne Socrohans naar Cheribon had gezonden; maar de landsregent aldaar had hem voor zijn heer niet willen erkennen.

Toen had hij zendelingen naar Bantam afgevaardigd; doch de Sultan aldaar had ontwijkende antwoorden gegeven. Ook aan zijn broeder Poeger, die in Begaleen vertoefde, had hij het bericht gezonden, dat hun vader overleden was en dat hij, Adepate Anoem, als regerend vorst was opgetreden; maar Poeger had den brief zelfs niet beantwoord; hij had slechts zijn ouderen broeder doen weten, dat hij zelf thans de waardigheid van Socsoehoenan Ngalaga bekleedde; terwijl pangéran Martazana eveneens den titel van Socsoehoenan Ngmemenang had aan-

genomen. Zoo was er voor den jongen Soesoehoenan, in zijne „bekommerlijke successie” ten laatste niet anders overgebleven, dan om zooals zijn vader hem geraden had, de hulp en de bescherming van de Compagnie in te roepen, en zoo was hij dan ook er toegekomen om eindelijk, ondanks den raad van Marta Lajja, den Gouverneur van Tagal, naar Japara tot den admiraal Speelman zich te begeven. Toeh had hij dien beslissenden stap niet zonder wantrouwen gedaan, wat ook daaruit bleek, dat hij zijne vrouwen te Pekalongan had achtergelaten.

In dien tusschentijd hadden de opstandelingen onder Mangkoe Joedo en hunne overige bevelhebbers reeds in de eerste dagen van Junij (1677) van Mataram bezit genomen en was de geheele hofplaats, met uitzondering van den Kraton, den Missigit en eenige hoven van bevriende grooten, in de asch gelegd.

Op karren en draagbeesten waren de vrouwen, dochters en dienstvrouwen, de schatkist, de rijkssieraden, daaronder de kroon van Madjapahit en het vermaarde kanon Satomie met de olifanten en de paarden des Soesoehoenan's naar Kediri weggevoerd, waar zij aan Troeno Djojo waren aangeboden. ¹

Nadat Speelman aldus kennis gekregen had, van wat er in het rijk van Mataram en bij de verovering van de hofplaats was voorgevallen, oordeelde hij dat het eerste, wat hem te doen stond, was zoeken, zekerheid te verkrijgen omtrent de voornemens van de overige prinsen van den bloede, zonen des Soesoehoenan's, of zij hunnen oudsten broeder als opvolger van hunnen vader in het rijk van Mataram zouden willen erkennen. Met dat doel zond Speelman (26 Sept. 1677) den resident van Japara, van der Schuer met Socrohans van den jongen Soesoehoenan over Samarang naar Begaleen, waar men den pangéran Poeger en ook de andere prinsen hoopte te vinden, met last

¹ Zie voor de uitvoerige beschrijving van den val van Mataram, den brief van Speelman, dd. 3 Sept. 1677 n^o. XXX, en de nadere verklaring door den Soesoehoenan aan Speelman gedaan, n^o. XXXIII, hierachter, bladz. 136 en 147.

om zoo mogelijk de broeders tot het afkomen naar Japara of naar eenige andere strandplaats te bewegen, ten einde gezamenlijk met dezen over de belangen van het rijk te beraadslagen en de middelen te overwegen, om aan alle deze naijverige broeders, genoegdoening te verschaffen.

Ondanks het gewigt van het oogenblik hield de jonge Soesoehoenan zijne zinnen meer tot zijne vrouwen, dan tot staatszaken gekeerd. Hij had geen rust, voordat hij zelf zijne vrouwen van Pekalongan had afgehaald. Uiterst bezorgd toonde hij zich daarbij, dat zijne vrouwen door de Europeanen zouden gezien worden. Hij bragt haar dan ook niet dan bij avond te Japara aan land. „Het schijnt” schreef Speelman daarover, „dat Zijne Hoogheid, van wien men nogthans zegt, dat hij wonder gaarne andermans goed gebruikt, evenwel van zijn eigen goed zoo nijdig en jaloeers is, dat hij liever zijne donkergele koninginnen en staatjuffers bij avond heeft willen aan land voeren en in zijn hof brengen, dan zich daarbij door ons te laten convoyeren.” Veel had Speelman overigens te stellen met het verliefd gestel van zijn beschermeling. Terwijl met zekere spanning door Speelman het antwoord van de vorstelijke broeders uit Begaleen werd afgewacht en hij dagelijks met de Gouverneurs van Japara en Tagal, Martapoero en Marta Lajja en meer andere mantri's over den gang der zaken en de te nemen maatregelen in overleg was, zond de jonge Socsoehoenan „in eene ophorreling van verliefdheid” zooals Speelman zich uitdrukt, eene aanzienlijke bezending tot den Nederlandschen opperbevelhebber, met verzoek; „dat zijn vader, de admiraal, hetzij in der minne, hetzij door geweld hem eenig soulagement in zijne kwale zou verschaffen; dan zou er niets wezen, wat hij niet gaarne aan de Comp^e. zou afstaan.” De kwaal, waaraan de Soesoehoenan leed, was deze: nog bij het leven van zijn vader was hij verliefd geraakt, op de dochter van pangéran Blitar; doch de jonkvrouw was, door allerlei omstandigheden, te veel om hier te verhalen, niet aan Adepati

Anoem, maar aan zijn broeder Singosari ten huwelijk gegeven. Singosari echter had geen genoegen in deze vrouw gevonden en had haar weldra een scheidbrief gegeven. Sedert had Adepati Anoem deze vrouw onophoudelijk begeerd, maar zijn vader, de overleden Soesoehoenan had daarin nooit toegestemd, op grond dat het huwelijk met eene broedersvrouw, door de leer van Mohammed werd verboden. Adepati Anoem was nu zelf Soesoehoenan geworden, nu wilde hij ook de zoolang begeerde schoone in zyn bezit hebben; „want de quellinge over het „derven van dese syne beminde, ging zooverre, dat hy dach „noch nacht rust hadde; noch eten, noch drinken konde,” zooals „hy door zyne afgezondenen, „die dit zonder lachen” kwalyk „conden uyt brengen”, aan Speelman zeggen deed. Nadat Mataram was ingenomen en verwoest, was de bedoelde prinses met de andere vrouwen naar Kediri vervoerd. Troeno Djojo had haar eerst een korten tijd in zijn vrouwenhuis genomen; doch daarna had hij haar weggeschonken aan den oudsten der drie pangérans van Cheribon. De pangérans van Cheribon, die sedert jaren meer als gijzelaars dan als vassalen, binnen Mataram bij den ouden Soesoehoenan verblijf hadden gehouden, waren nu door Troeno Djojo, wiens partij zij gekozen hadden, vrijgegeven en naar Cheribon teruggezonden, met dezen had ook Ratoe Blitar den togt naar het westen aanvaard. De jonge Soesoehoenan had daarvan berigt gekregen en ondanks al de onderzending, welke deze vermaarde schoonheid gedurende hare verschillende lotwisselingen mogt hebben opgedaan, bleef zij voor den jongen Soesoehoenan een voorwerp van vurige begeerte. Nu hoopte hij van Speelman te verkrijgen, dat deze dolende prinses, met of zonder geweld, uit Cheribon voor hem zou worden afgehaald.

Op een tijdstip, waarop geheel Java door het vuur van den opstand dreigde verteerd te worden, de verwarring en de moeilijkheden dagelijks vermeerderden, vond dit dwaze voorstel bij Speelman natuurlijk weinig bijval. Vrij barsch kreeg de

Soesoehoenan, dan ook van Speelman ten antwoord, „dat de Comp^o. voor geheel het javaansche land vol goud, zich in die zaak niet zoude mengen, dat zij zich wel groote kosten en gevaren getrooste om den wettigen vorst op zijn troon te herstellen of te handhaven; maar niet ter wille van ééne of duizend vrouwen; dat hij Soesoehoenan zich alzoo naar de regtvaardigheid moest regelen en 's Comp. goeden raad ter harte nemen, opdat hij zich niet door zijne verliefde passien in verachting brengen mogt.”

Dit antwoord, hoe afkoelend ook, kon de minnebrand des jeugdigen Soesoehoenan's niet uitdooven; hij besloot heimelijk en op vredelievende wijze, door eenige afgezonden grooten, de begeerde prinses van den pangéran van Cheribon te bekomen. Maar de pangéran was in Cheribon niet meer te vinden. Hij was het met zijne broeders oneens geworden. Vertegenwoordigers van den Sultan van Bantam waren tusschen beiden gekomen en hadden namens hunnen vorst, het land van Cheribon in bescherming en het aanwezig geschut in bezit genomen. De drie broeders, vorsten van Cheribon, waren daarop naar Bantam gereisd om aldaar de beslissing van den Sultan in te roepen en de voor den Soesoehoenan steeds onbereikbare prinses Ratoc Blitar had ook weder deze reis medegemaakt en was daar alweder in het vrouwenhuis van den jongen Sultan van Bantam geraakt, zoodat zij ook nu voor de afgezonden des Soesoehoenan's niet te vinden was. Ook deze nieuwe teleurstelling kon den Soesoehoenan van zijne begeerte naar deze vrouw niet terugbrengen. In stilte zond hij, eenige maanden later, twee Soerohans, den Toemenggoeng Malaija en Tsjakra Negara, tot den Sultan van Bantam, zoo het heette, om het geschut van Cheribon terug te vorderen; maar in werkelijkheid alleen om Ratoc Blitar te verkrijgen. Deze poging om de prinses te bekomen, liep nog slechter af dan eenige vorige. De Sultan van Bantam schreef den Soesoehoenan een brief terug, op een toon en in een vorm, waarin zijne minachting voor den jongen Soesoehoenan, duidelijk doorstraalde. Herhaaldelijk noemde de Sultan hem,

zijn jongeren broeder en gaf hij hem te kennen, dat hij Soesoehoenan, door deze vrouw, welke de echtgenootte zijns broeders was geweest, te begeeren, handelde tegen de wetten van den grooten profet. Onverholen gaf de Sultan hem te kennen, dat hij hem noch voor een opregt mohammedaan, noch voor een christen hield; dat hij zich noch als vorst, noch als gemeen man gedroeg, dat hij den scheldnaam van kapalang verdiende. Van Allah wilde hij gebeden hebben, zoo schreef de Sultan van Bantam verder, dat hij Soesoehoenan, ook al moest hij daardoor de grootheid dezer wereld opofferen, den standaard des geloofs hoog zou verheffen, in plaats van zich als een verkochte onderdaan van de kaffirs en van de Hollandsche Compagnie te gedragen. ¹

Tot zulk eene opoffering voor zijn geloof was echter de Soesoehoenan weinig gezind. Hij wilde en moest Ratoe Blitar bezitten, dat was nu eenmaal bij hem, die nimmer geleerd had zijne lusten te breidelen, vastgesteld, daarop stelde hij meer prijs dan op geheel zijn rijk. Inmiddels zocht hij troost bij andere vrouwen, die hij heimelijk of met geweld aan zijne onderdanen deed ontvoeren. Ten slotte, toen het met de staatkundige plannen van den Sultan van Bantam overeenkwam, zou, zoo als wij zien zullen, Ratoe Blitar, de begeerde vorstin, werkelijk toch nog in de magt van den Soesoehoenan geraken.

Terwijl de onbeduidende vorst van Mataran met zulke onderwerpen zijn gemoed vervuld hield en zijne belangen daarvoor verwaarloosde, was de wakkere Speelman in de weer met ernstiger zaken te behandelen.

De brieven, welke, in antwoord op de uitnodigingen van den Soesoehoenan en van Speelman, door Pangéran Poeger en de overige prinsen van den bloede waren ingezonden, hadden bij Speelman de hoop doen herleven, dat zonder een strijd

¹ Zie dezen merkwaardigen brief hierachter onder N^o. XLVI, bladz. 209.

tusschen de broeders, de troonsbestijging van den jongen Soesoehoenan, zou kunnen plaats vinden, te meer omdat de bevolking van Midden-Java, na al de onrust en de kwelling, die zij reeds had geleden, zich liever dadelijk aan den oudsten broeder wilde onderwerpen, dan een nieuwen oorlog zien ontbranden. Om die reden achtte Speelman het vóór alles noodzakelijk, dat de jonge Soesoehoenan, hoe eer hoe beter en vóórdat nieuwe verwickelingen konden ontstaan, naar de oude hofplaats van Mataram wederkeerde, opdat de bevolking geheel ten zijnen gunste zou overslaan; doch niet minder noodzakelijk oordeelde Speelman, dat eene krijgsmagt van de Compagnie hem daarheen zou vergezellen, niet alleen om hem te beschermen; maar ook opdat de Nederl. Compagnie „de eer en de glorie” van die herstelling mogt behouden en de Soesoehoenan des te meer aan de Compagnie verplicht en verbonden worden.

Maar vóórdat tot de uitvoering van dit plan wierd overgegaan, wenschte Speelman de belangen der Compagnie te verzekeren. Hij koos daartoe den weg, weleer door Koningin Elizabeth van Engeland ingeslagen, toen zij hulp verleende aan de Vereenigde Gewesten tegen Spanje en welligt speelde hem dat voorbeeld voor den geest, toen hij voor de bescherming aan den Soesoehoenan verleend en tot waarborg der krijgskosten, behalve geheele tolvrijheid en andere groote handelsvoordeelen, aan de Compagnie het bezit van pandsteden op Java's kust wist te verzekeren. Speelman bedong van den Soesoehoenan twee acten of verklaringen, waarvan de eene inhield eene bekrachtiging van het contract, dat op den 25 Februarij 1677 met Wongso Diepo als gevolmagtigde van den overleden Soesoehoenan te Japara was gesloten. Speelman bewerkte echter, dat aan deze reeds zoo voordeelige verbindtenis eene uitbreiding werd gegeven, welke voor de Compagnie nog voordeelijker was en daarin bestond, dat Amangkoe-rat met goedkeuring zijner rijksraden, zoo voor zich als zijne opvolgers, zich niet alleen door het contract van 25 Febr. 1677 gebonden verklaarde, en

alzoo erkende aan de Comp. schuldig te zijn 250,000 realen, met eene maandelijksche subsidie van 20,000 realen, benevens 3000 kojang rijst, als vergoeding voor de krijgskosten; maar ook, dat hij, als zekerheid voor die schuld, welke door achterstand en wanbetaling nu reeds tot 310,000 realen was opgelopen, aan de Compagnie „speciaal en in het particulier verbond, alle de „zeehavens gelegen aan het strand tusschen Krawang en het „uiterste uiteinde van Java in het Oosten, om jaarlijks alle de „inkomsten dier plaatsen te genieten, in afkorting van de „schuld.” Ook droeg de Soesoehoenan nog voor diezelfde schuld aan de Comp. over, zooveel van het rijstgewas zijner onderdanen, als aan hem in hoedanigheid van Souverein regtens toekwam. De ingezetenen zouden bovendien aan niemand dan aan de Comp. of die onder haar gezag stonden, rijst mogen verkoopen. Opdat „deze obligatie van te meer kracht zou mogen zijn,” verklaarde de Soesoehoenan eindelijk bij deze eerste acte, „dat hij alle de gemelde zeehavens met hare inkomsten en „gewassen, *cedeerde* en *in eigendom* overdroeg,” zoodat hij, Soesoehoenan, zoolang de achterstallige schuld bestond, en deze kon lang bestaan, want met elke maand werd de schuld 20,000 realen grooter, die havens slechts *ter leen* en *precario* van de Compagnie zou bezitten. ¹

In de tweede acte, welke Speelman voor de Compagnie wist te verkrijgen, erkende de Soesoehoenan, in de eerste plaats nogmaals, dat hij voor zich en voor alle de zijnen had afgezien van elke aanspraak op het land van Jakatra, dat tusschen Ontong-Java en Krawang was gelegen en zuidwaarts over de geheele breedte van het eiland tot aan de zuidzee zich uitstreckte; „dat dit geheele land alzoo de onweêrsprekelijke eigendom van „de Comp^e was.” Maar bovendien verklaarde de Soesoehoenan, dat „om naar zijn uiterste vermogen, zijne schuldige dankbaar- „heid te bewijzen, nu en altijd, voor den zoo getrouwen va-

¹ Acte van 19 October 1677; zie hierachter n^o. XXXVI, blad. 163.

„derlijken bijstand door Gouverneur-Generaal en Rade met
 „zooveel volk en schepen hem verleend, hij cedeerde en over-
 „gaf, het land tusschen Krawang en de rivier Pamanoekan
 „gelegen, mede dwars over het land tot aan de zuidzee, met
 „al den eigendom, de vrijheid en de autoriteit op gelijken
 „voet als het land tusschen Krawang en Ontong-Java.”

Behalve deze schenking van land, octrooierde de Soesoehoenan nog bij deze acte, aan de Compagnie *alleen en met uitsluiting van alle anderen, zoo van Europeanen als Oosterlingen, den invoer en verkoop van alle Voor-Indische of Perzische doeken en kleeden en van den amfoen*, in de zeehavens en aan de stranden van des Soesochoenan's gebied. Door deze bepaling werd de geheele oostkust van Java, onder de magt van het monopolie-stelsel der Comp^{ie} gebragt.

Ten einde nu voor de Compagnie het genot dezer verworven voorregten beter te verzekeren, wist Speelman door zijn invloed op den Soesoehoenan te bewerken, dat de kustlanden van Java in twee landvoogdijen, een wester- en een ooster-Gouvernement werden verdeeld. Het wester-Gouvernement omvatte alle de havens bewesten de rivier Toedoeng tot beoosten Pamanoekan. Het ooster-Gouvernement strekte zich uit van de rivier Toedoeng met de landen van Koedoes, Pati en onderhoorigheden tot aan het oosteinde van Java.

Tot Groot-Gouverneurs over deze twee hoofdafdeelingen werden aangesteld, de landvoogd van Tagal en de landvoogd van Japara. Dezen bleven verantwoordelijk jegens de Compagnie voor de inkomsten der kustplaatsen en voor de handhaving van het bepaalde, bij de twee, door den Soesoehoenan verleende, acten.

Een tweetal maanden later verwierf Speelman nog meerdere voordeelen voor de Comp^{ie}. Op den 15 Januarij 1678 wist hij te bewerken, dat de Groot-Gouverneur der ooster-afdeeling, „met toestemming van zijn Souverein, den Soesoehoenan, voor „altijd, onverbrekelijk en onveranderlijk, aan zijn broeder den

„admiraal Speelman voor de Nederl. O. I. Comp., overgaf, het „gebied en de regering over de stad en de landen van Sama- „rang en Kaligawe, met alle de landen en dorpen daaronder „sorterende.”

Op dienzelfden dag, verleende de Soesochoenan bovendien nog aan de O. I. Comp. octrooi, dat alleen aan de Comp^{te}, met uitsluiting van ieder ander, verkocht en geleverd mogt worden, al de suiker, van welke hoedanigheid die wezen mogt, welke werd voortgebracht in de landen van Japara, Demak, Grobogan, Pati, Djawana en Koedoes.

In minder dan vier maanden tijds, tusschen October 1677 en Januarij 1678, had alzoo Speelman voor de Compagnie weten te verwerven: bekrachtiging van de contracten van de jaren 1646 en 1677 met den Soesochoenan gesloten; uitbreiding van 's Comp^{te}. grondgebied tot Pamanoekan; de steden en stranden van de noord- en oostkust van Java als pandsteden, met de inkomsten en regten, aldaar vallende; het gebied over Samarang; geheele tolvrijheid; het monopolie van den invoer van kleeden en amfoen en het voorregt van opkoop van rijst en het monopolie van den opkoop en uitvoer van suiker te Japara en omliggende landen. Tegenover deze groote voordeelen verbond zich de Comp. tot het verleenen van hulp en bescherming aan den jongen Soesochoenan Amangkoc-rat tegen zijne vijanden en opstandelingen.

Boven de reeds verleende en voor het vervolg nog toegezegde hulp had de Soesochoenan nog aan Speelman verzoekt, dat Troeno Djojo en zijne mantris, als zij gevangen zouden zijn, zouden gedood worden en dat Cheribon tegen de aanspraken van Bantam zou worden beschermd; doch die punten had Speelman bij de onderhandeling, onbeantwoord gelaten.

De voordeelen, welke Speelman voor de Comp. had verworven, waren hoogst gewigtig. Hij had het doel bereikt, waarnaar zoolang reeds was gestreefd, de onafhankelijkheid namelijk, van Batavia, den hoofdzetel der Comp. van het vroeger telkens

terugkeerend verbod van uitvoer van levensmiddelen; afsluiting van alle concurrentie, dus ook van Bantam en van de Europeanen aldaar gevestigd, in den handel op Java, in doeken, kleeden en amfoen. Speelman had dus veel meer verkregen, dan het Opperbestuur, toen het in 1676 zijn reglement op den inlandschen handel naar Indie zond, durfde hopen.

Tegen de voortvarendheid en het schrander doorzicht van Speelman, steekt scherp af, de schroomvalligheid der Hooge Regering te Batavia en haar gemis aan besef van het gewigt van het oogenblik. Telkens had Speelman in de brieven en aanschrijvingen uit Batavia, allerlei zwaartillende beschouwingen moeten lezen, zoodat hij eindelijk na weder zulk eene aanschrijving te hebben ontvangen, zich niet weerhouden kon, van met wrevel te antwoorden; „dat in die brieven zooveel zwarigheden „aan elkander geschakeld werden gevonden, dat daaraan schier „niets scheen te ontbreken, dan het nedervallen van den hemel, „om het geheele menschelijke geslacht te versmoren.”

In beleefde termen gaf Speelman de schuld der vertraging, welke de expeditie ondervond, aan de bevelen uit Batavia, waarbij hem werd voorgeschreven, dat hij zich met de troepen niet van de kust mogt verwijderen, niet naar Mataram mogt oprukken en dat hij voor de helft van November te Batavia terug moest keeren.

Hieraan schreef hij het toe, dat hij in zijne bewegingen was belemmerd en oordeelde hij, dat, indien hij had mogen doortasten, hij reeds in de maand Sept. na de herovering van Koedoes, hetzij naar Kediri, hetzij naar Mataram zou zijn opgerukt en het oogmerk der Comp., handhaving of herstel van den Soesochoenan binnen Mataram, zou zijn bereikt.

Men zou verwacht hebben, dat de Hooge Regering, nadat zij tijding bekomen had, van de voordeelige acten, welke Speelman van den Soesochoenan had verworven, daarover hare tevredenheid zou hebben betuigd. Doch verre daarvan, bragt de Hooge Regering tegen die acten een aantal bezwaren in. Vooral

waren Gouverneur-Generaal en Rade zwaartillend over de aanhechting van het land tusschen Krawang en Pamanoekan aan het gebied van Batavia. Over de aanvaarding van dat geschenk verlangden zij eerst in rijp overleg te treden; zij betwijfelden of de Soesoehoenan wel vrijwillig zoo groote strook lands had afgestaan, of hij dat mogt doen, of hij het later niet zou terug eischen, of het land niet te groot zou zijn voor de Comp., of deze wel bij magte zou wezen, om het te besturen, of daaraan niet meer kosten, arbeid en moeite dan voordeel zou verbonden zijn. Maar niet alleen de uitbreiding van grondgebied, ook het bezit der pandsteden gaf aanleiding tot zwaarmoedige beschouwingen in de brieven der Hooge Regering, omdat daartegenover, de verpligting stond, om aan den Soesoehoenan het gebied over Mataram door zijne broeders te doen opdragen.

De Compagnie, zoo oordeelde men te Batavia, was wel gebonden door het contract van 1646, om den Soesoehoenan tegen de vijanden van beide contracterende partijen te hulp te komen; maar om zich nu te mengen in een broederkrijg, ging te verre.

Even onzeker als zij was in hare beschouwingen, even onzeker was de Hooge Regering in hare bevelen; want nadat zij in hare brieven alle bezwaren had opgesomd en breed uitgemeten, eindigde zij toch, in strijd met hare praemissen, met aan Speelman vrijheid van handelen te laten. Aan ééne voorwaarde hield zij echter vast en die voorwaarde was juist onmogelijk, vóór half November moest Speelman met het expeditiecorps te Batavia terug zijn gekeerd.

De Hooge Regering voerde echter één bezwaar aan, dat grond was; zij vreesde, ten gevolge van de bescherming aan den Soesoehoenan verleend, ook met Bantam in oorlog te geraken en zij wist dat zij daartoe op dat oogenblik niet magtig was. Speelman heeft naar het schijnt dat bezwaar of niet gekend of niet geteld. Integendeel hield hij niet op, met in zijne brieven de Hooge Regering tot den oorlog tegen Bantam aan te moedigen; telkens vroeg hij daarin met ongeduld, hoever hij zich en in

hem de Comp. nog door de Bantammers, die voor zijne oogen en openlijk hulp aan de opstandelingen verleenden, moest laten bespotten en kleinachten.

Gouverneur-Generaal en Rade meenden echter, dat de tijd nog niet gekomen was om zich op Bantam te wreken, hoewel zij erkenden, dat de wortel van het kwaad uit Bantam voortsproot. „Wij houden,” zoo schreven zij zelve, „het voor een „feit, dat de regering van Bantam zeer jaloers is op 's Comp'. „ontzag en speciaal over het groot worden van Batavia, en „dat zij niet nalaat alles tegen ons op te hitsen, wat eenigzins „in haar vermogen is en dat vermogen is niet gering; want „zij heeft groot ontzag en grooten invloed op de rondom gelegen „Mohammedaansche vorsten. Wij houden het dan ook voor „gewis, dat de conspiratiën tegen den overleden Soesoehoenan „niet buiten hare kennis; maar wel integendeel, door haar „expres beleid en hare directie zijn aangelegd; want zoo haast „wij ons voor den wettigen Heer hadden verklaard, heeft Ban- „tam genoegzaam openlijk de zijde der rebellen gekozen, Troeno „Djojo met volk, ammunitie, wapenen en vaartuigen ondersteund, „de drie prinsen van Cheribon eerst van de oostkust naar „Cheribon, daarna naar Bantam gehaald, hun den titel van „Sultan gegeven en dat gewest in bescherming genomen.”

Het kan niet ontkend worden, dat de Hooge Regering te Batavia, bewust als zij was van het gevaar, dat er bestond van ook met Bantam in oorlog te geraken en tevens kennende de betrekkelijk geringe magt, welke te Batavia beschikbaar was, redenen had om een oorlog in de binnenlanden van Java te duchten en de gevolgen daarvan donker in te zien. Bovendien was het onwederlegbaar, dat Speelman bij de onderhandelingen over en het sluiten van de contracten met den jongen Soesoehoenan, zijne instructie was te buiten gegaan. ¹ Doch Speelman verkeerde niet meer in de denkbelden, welke nog

¹ Zie bladz. 111.

te Batavia heerschten, waar Gouverneur-Generaal en Rade zich nog schrikbeelden van vroeger dagen schiepen, omtrent de ontzettende magt der Javanen. Speelman had de Javanen van naderbij leeren kennen en wist nu, hoe slecht zij werden aangevoerd, hoe weinig zij in het veld standhielden en door een handvol kloekmoedige soldaten konden uiteengejaagd worden. Zijne Javaansche vijanden, achtte Speelman dan ook gering, het eenige waarvoor hij beducht was, was het klimaat en het terrein.

Intusschen was terugtreden thans even bezwaarlijk als voortgaan. Speelman oordeelde, dat krachtig doortasten noodzakelijk was en had, na de herhaalde uitnoodiging der Hooge Regering, om met 's Compagnie's krijgsmagt vóór half November terug te keeren, er reeds van gesproken, om indien men geen vertrouwen in hem stelde, liever het opperbevel neder te willen leggen. Het imbroglio der Javaansche toestanden was echter in die oogenblikken, zoo groot, dat een goed vervanger van Speelman moeilijk zou te vinden zijn geweest. Gouverneur-Generaal en Rade verzochten daarom dringend aan Speelman, dat hij zich met de leiding der zaken mogt blijven belasten.

Gedurende dezen tijd van weifeling en werkeloosheid, was de zaak des Soesoehoenan's er inmiddels niet op verbeterd. Het plan om eene afdeeling Comp. troepen naar Mataram te doen oprukken en om onder de bedekking van deze legerafdeeling den Soesoehoenan aldaar op den troon te plaatsen, had Speelman wel nog niet opgegeven; doch de uitvoering er van, was toch eerst door de bezwaren van de zijde der Hooge Regering opgehouden, daarna nog weder uitgesteld, omdat de Soesoehoenan zelf geen moeds genoeg betoonde om den togt te wagen. Middelerwijl was er verandering in den toestand binnen Mataram gekomen. Nadat de opstandelingen de hofplaats Mataram hadden genomen, verwoest en ledig geplunderd, waren zij weder naar Kediri afgetrokken. De derde zoon van den overleden Soesoehoenan, Pangéran Poeger, had daarop

met zijne volgelingen en partijgangers weder bezit van de hofplaats genomen en zijn verblijf gevestigd in dat gedeelte van den Kraton, wat nog gespaard was gebleven. Zijne aanhangers hadden hem toen op den passebahan als Soesoehoenan erkend.

Toen nu gezanten van den Soesoehoenan Amangkoe-rat uit Japara met brieven van hem en van Speelman te Mataram waren aangekomen, had Poeger hun op onvriendelijke wijze gelast, hoe eer hoe liever te vertrekken. Kortens tijd daarna zond Poeger echter twee zijner mantri's met brieven, waarin hij zich onder voorwendsel van ziekte, over het niet ontvangen der gezanten van zijn broeder verontschuldigde. Aan Speelman schreef hij tegelijkertijd, dat men geen moeite meer zou aanwenden om hem naar strand te doen afkomen; want dat hij Mataram niet kon verlaten; dat hij echter getrouw het contract tusschen zijn vader en de Comp^{ie}. gesloten zou onderhouden; maar dat de Comp^{ie}. toch wel vooraf wilde overleggen, dat zij niet den eenen broeder boven den anderen verhieft.

„Waaruit niet anders was af te meten,” zooals Speelman schreef „dan dat men hem ongemoeid in het bezit van Mataram zou laten; terwijl zijn broeder Amangkoe-rat zich met de „zeestranden en lage landen behoorde te vergenoegen.”

Dit antwoord leverde teleurstelling; doch meer teleurstellingen volgden. De Oemboels, door Speelman over Soerabaja gesteld, leverden omstreeks dezen tijd, die stad zonder slag of stoot aan de benden van Troeno Djojo over. Grissee, Giri, Toeban en Sidajoe, waren sedert zoo goed als in de magt der opstandelingen. Kort daarop, op 15 November 1677, kreeg Speelman de tijding dat Pati, Djawana, Koedoes en Grobogan weder door de opstandelingen waren bezet en de Javaansche posten, door Speelman aldaar achtergelaten verdreven, ja zelfs dat Rembang bedreigd werd.

Speelman, die, hoewel zijne ellenlange missiven in den regel te breedsprakig zijn, om onderhoudend te wezen, toch van tijd

tot tijd in zijne brieven zich van scherts bedient, geeft eene vrij plastische voorstelling van den indruk, door deze ongunstige tijdingen te weeg gebragt. „Nu lagen,” zoo schreef hij, „weder alle spullen in de as en de boeijen over de reê gesmeten, den Soesoehoenan, die na het jongst genomen besluit „gansch vrolijk en welgemoed was en aan geen andere dingen „dacht, dan om zich dagelijks hier en daar tē vermaken, zag „men nu buiten raad en in zoodanig postuur, met zijne Mataramsche officieren, dat men zich waarlijk over het verlies van „Mataram, niet meer behoefde te verbazen; maar als de eerste „alteratie over was, was het weder Rogier bontemps, en scheen „hij zich de schade Josephs niet zwaar aan te trekken; terwijl „zijn eerste minister, van wien wij al veel wat hielden, bij „deze gelegenheid bleek een man voor den wind en een lafhartige lanterfant te zijn!” Doch de Nederlandsche opperbevelhebber werd het ten laatste moede, telkens te moeten herstellen wat de ellendige Javaansche vorst en zijne zorgeloze staatsdienaren en officieren bedierven, en in toorn ontstoken, deed Speelman in eene groote raadsvergadering aan den Soesoehoenan en zijne ministers bittere verwijten hooren.

„Hij was met 's Compagnie's magt niet gekomen, om altijd „te blijven en om de dingen die eens gereed, maar weder „door hen verwaarloosd waren, telkens te herstellen. Indien zij „zich niet beter gedroegen en de geleden schade weder goed „maakten, hij zou zonder uitstel al zijn volk bijeen trekken, „naar Batavia terug keeren en hen ten prooi laten aan hunne „vijanden, omdat zij blijken lieten, dat zij geboren waren om „Troeno Djojo als slaven te dienen. Hij, Soesoehoenan en hij „Mandaraha, de eerste minister, zij moesten wel weten, dat „dit niet werd gezegd om te worden gehoord en dan weder „in den wind te worden geslagen; maar om aandachtig ter „harte te worden genomen. Zij moesten zich zelve niet langer „misleiden. Hij, Speelman, weigerde nu één enkel man meer „uit te zenden vóórdát zij zelve van hunnen ijver en moed

„hadden doen blijken!” Met bedrukt gelaat verlieten de Soe-soehoenan en zijne ministers daarop de vergaderplaats.

Alleen de oude Martapoero, de Groot-Gouverneur der Oosterstranden en Martalajja, de Groot-Gouverneur der Westerstranden, doch deze laatste met geheime bedoelingen, toonden zich bereid om Japara te verlaten en den vijand te gemoet te treden. Maar de oude Martapoero had meer moed dan beleid en Martalajja was, naar men reeds vermoedde, niet meer te vertrouwen. Op den 19^{en} November 1677 trok de Javaansche krijgsmagt onder Martapoero tegen den vijand op. Martalajja volgde op den dag daaraan met eene tweede bende. Vóór hun vertrek had Speelman de mantri's en andere hoofden, die onder Martapoero stonden, voor zich geroepen en met donderende stem hun aangezegd, dat indien zij hunnen ouden getrouwen aanvoerder in den steek lieten, hij hun een kogel door den kop zou jagen. Met deze drangreden achter zich en onder hevige plasregens toog men op weg.

Speelman zond hun twee detachementen, onder de kapiteins Renesse en de la Roserie op zekeren afstand achterna, om de Javaansche krijgsmagt te ondersteunen zoodra zij met den vijand slaags zou zijn geweest; maar vooral om over den ouden Martapoero de beschermende hand uit te strekken. Martapoero, die gezworen had, dat hij, indien hij werd geslagen, niet levend zou terugkeeren, tastte met 1500 man de opstandelingen aan en herwon Koedoes, dat hij bezette. Pati en Djawana vielen hem nu ook weder spoedig in handen. Na dit eerste bewijs van moed, rukten nu ook de kapiteins Renesse en de la Roserie met hunne detachementen voorwaarts, ter ondersteuning van de Javanen; want de vijand hield nog bij Grobogan met 20000 man stand. Intusschen ontbrak het niet aan pogingen, door Kadjohoran aangewend, om Martapoero ontrouw te maken aan zijn vorst; doch deze sloeg niet alleen alle aanbiedingen met verontwaardiging af, hij deed ook de Soerohans, die hem zulke voorstellen kwamen doen, om het leven brengen.

Er waren nu drie Javaansche legerafdeelingen in het veld, waarvan de eene onder bevel van Martapoero, de tweede onder Martalaya stond; terwijl eene derde door Toemenggoeng Soeranaata aangevoerd, den vijand, die nog bij Grobogan met 20,000 man langs de rivier stond, moest in het oog houden. Alle deze drie legerafdeelingen, werden door detachementen van Comp' krijgsvolk ondersteund. Het plan van Speelman was om de vereenigde magt tot Djepan te doen voortrukken, ¹ omdat hij deze plaats als den sleutel beschouwde voor de krijgsverrigtingen, die hij na afloop van de regenmoesson en als hij door versche troepen zou versterkt zijn, voornemens was aan te vangen, hetzij door regts-zuidwaarts naar Mataram, hetzij door links-zuidwaarts naar Kediri op te rukken. Deze plaats kwam hem ook als de meest geschikte voor, om aldaar de krijgs- en levensvoorraad bijeen te brengen voor het oprukkend leger; terwijl hij tevens hoopte, dat de bevolking van de omliggende gewesten, zich daar omheen zou vereenigen en zich voor den Soesochoenan verklaren.

Dit doel werd bereikt en Djepan bezet.

Ook van de oostkust kwamen betere tijdingen. De Makasaren en Madoerezen, hadden de vijandelikheden, die een tijd lang waren geschorst, tegen elkander met nieuwe felheid hervat. Kraëng Galesoeng had Troeno Djojo gedwongen tot teruggave van zijne vrouw en zijn kind; doch vóórdat Troeno Djojo tot deze teruggave overging, had hij aan de vrouw en het kind, vergif toegediend waaraan beiden waren bezweken. Van dat oogenblik had Galesoeng oerverde aan Troene Djojo gezworen en den krijg tegen hem hervat. Dientengevolge en nadat ook Mas toe Ampal nabij Sidajoe eenige voordeelen op hem bevochten had, was Troeno Djojo genoodzaakt geworden,

¹ Hoewel het niet duidelijk blijkt, welk Djepan hier bedoeld is, is het waarschijnlijk het tegenwoordige Bodjonegoro; want Speelman noemt in zijn brief van 10 November dit Djepan « een welgelegen landschap achter Toeban. » (Zie overigens op de kaart bij dit deel gevoegd, de plaats « Zjepan Panoelagh ».

binnen Kediri terug te trekken en was Soerabaija daarop door Couper zonder tegenstand weder onder het gezag des Soesoehoenan's gebragt. Schier gelijktijdig met deze gunstige tijdingen, ontving Speelman op 18 December uit Batavia, van de Hooge Regering „de preciese ordres om de zaken in terminis te houden „en naar Batavia op te komen”.

Het scheen wel alsof de gebeurtenissen door een noodlot wierden beheerscht. Speelman werd ernstig ziek en de behaalde voorspoed keerde tot tegenspoed. Martapoero, die vooruit was getrokken en Djepan bezet hield, terwijl kapitein Renesse nog te Blora was, om het optrekkend leger van achteren te dekken, liet zich door verontrustende berigten en listige raadgevingen van zijn ambtgenoot Martalajja overhalen tot het weder verlaten van de belangrijke post op Djepan. Nog vóórdat kapitein Renesse kon toesnellen, was het kwaad reeds gepleegd, hadden dientengevolge de opstandelingen uit Grobogan zich verenigd met de magt van Poeger en hadden dezen te zamen zich weder van Djepan meester gemaakt. Nog weder eenmaal waren de best overlegde plannen vrijdeld, door verraderlijke raadgevingen van Martalajja, die waarschijnlijk met Kadjohoran en Bantam in verstandhouding stond en die zijn getrouwen, doch kortzigtigen ambtgenoot Martapoero had weten te overreden. Toen deze tijding geheel onverwacht te Japara aankwam, lag Speelman door zware ziekte aangetast en was hij niet in staat handelend op te treden.

Het plan, dat Martalajja vermoedelijk had beraamd, was, dat hij met zijne legerafdeeling niet naar Japara, maar naar Samarang den terugtocht zou nemen, om dan in deze laatste plaats scheep te gaan en naar Tagal te ontvlugten. Met zendingen van Kadjohoran en van den Sultan van Bantam, was hij, naar men vermoedde, overcegekomen, dat zoo hij Djepan overleverde en de zijde des Soesoehoenan's verliet, hij onafhankelijk leenvorst van Tagal zou worden, slechts met erkenning der suzeriniteit van Bantam over dat gewest, op dezelfde

voorwaarden, als de vorsten van Cheribon zich reeds aan het gezag van den Soesoehoenan hadden onttrokken en hun gebied aan Bantam hadden opgedragen.

Het geheime plan van Martalajja mislukte echter in zooverre, dat hij er wel in slaagde om Djepan in handen der opstandelingen te spelen, maar niet om met zijne troepen naar Samarang te trekken, omdat de Hollandsche kapiteinen hem dit beletten. Hij was dus wel genoodzaakt om geheim spel te blijven spelen en schijnbaar goedschiks naar Japara mede terug te keeren. Aldaar aangekomen, wist hij van den niets doorzienden Soesoehoenan verlof te krijgen, van naar Samarang te mogen gaan. Speelman echter, hoewel hij ziek en magteloos te bed lag, begon verraad te vermoeden en deed aan Martalajja het voorgenomen vertrek naar Samarang verbieden.

Kort daarop had Martalajja de onvoorzigtigheid van aan Martapoero onder vier oogen voorstellen te doen van met hem vereenigd, de partij van den Soesoehoenan te verlaten; doch de oude Martapoero hierover verontwaardigd, verklaarde met groote heftigheid, dat hij onverzettelijk getrouw wilde blijven en deelde onmiddellijk aan den Soesoehoenan mede, wat er tusschen hem en Martalajja was voorgevallen. Zoodra Martalajja bemerkte had dat zijne plannen ontdekt waren, trok hij zich met zijnen aanhang terug in eene kampong op grooten afstand van Japara en liet van daar op den 17 Januarij 1678 aan den Soesoehoenan berigten dat hij door ongesteldheid verhinderd was, den Raad ten hove des Soesoehoenan's bij te wonen. De ziekte was slechts een voorwendsel, het was een weinig bedekte weigering om voor zijn landsheer te verschijnen. De Soesoehoenan zond nu zijn eersten staatsdienaar met onderscheidene grooten tot Martalajja, om hem langs minnelijken weg tot terugkeer naar Japara te overreden. De oude Martapoero, voegde zich bij deze zendelingen, hoewel het hem ten sterkste werd afgeraden. Naauwelijks waren Mandaraha, Martapoero en de overige afgezonden, de kampong van Martalajja binnen-

getreden, of deze en zijne Tagalers maakten amok. Reeds bij den eersten aanval, stortte de oude getrouwe Martapoero, met wonden bedekt, dood ter aarde, ook zijn zoon, Wongso Diepo, werd doodelijk gekwetst, zoodat hij het bestierf; Mandaraha, de eerste staatsdienaar en nog vier andere mantri's werden zwaar gewond. In het einde van dien onverwachten strijd, behielden echter de afgezonden des Soesoehoenan's de overhand en werd in de hitte van het gevecht aan Martalaja, als amokmaker, het hoofd afgeslagen. ¹

Deze bloedige ontkenning van het door Martalaja, in overleg met Bantam, gesmeed verraad, bragt te Japara groote verslagenheid te weeg.

Martapoero werd door iedereen, ook door den Soesoehoenan en door Speelman, maar het meest nog door de bevolking van Japara, waarover hij een zachtmoedig en eerlijk landvoogd geweest was, betreurd.

Intusschen was, door deze nieuwe reeks van tegenspoeden, alles weder in zeer ongunstigen toestand gebragt. De beste raadslieden des Soesoehoenan's waren gedood of zwaar gewond en in Martapoero had Speelman de tusschenpersoon verloren, door wien hij op den Soesoehoenan en op den gang der zaken invloed uitoefende.

Het werd hoe langer hoe meer duidelijk, dat de door de Comp. erkende en beschermde Soesoehoenan, Amangkoe-rat, steeds minder welgevallig aan de Javaansche bevolking werd. Grootendeels waren daarvan oorzaak, de hatelijke geruchten, welke er over hem op geheel Java, door zijne vijanden werden uitgestrooid; maar ook de persoonlijkheid en het gedrag van den Soesoehoenan werkten daartoe mede. De voornaamste reden

¹ Het verhaal van den dood van Martalaja is door mij getrokken uit de gelijktijdige brieven, memoriën en andere bescheiden; men vergelijke daarmede de onjuiste en voor Speelman ten onrechte ongunstige voorstelling dezer gebeurtenis, door J. Hageman Jez. in Tijdschrift voor Ind. taal-, land- en volkenk. Batav. Genoots. Deel II bladz. 37. Batavia Lange en Co. 1854.

echter, waarom hij zoo gehaat was, lag daarin, dat hij door de Compagnie, door de Nederlanders werd ondersteund en dat hij zoo weinig ijver voor den Islam betoonde. De Soesoehoenan had bovendien de dwaze neiging, van zijne Europeesche beschermers te willen nabootsen. Hij ontbood kostbare en opgesierde wambuizen en gevederde hoeden uit Batavia, waarmede hij zich tooide; doch die hem wonderlijk genoeg aan het lijf hingen. Hij behaalde er niets mede, dan de verachting zijner landgenooten en een spottenden glimlach van de Hollanders. De Sultan van Bantam, de priestervorst van Giri, Troeno Djojo, Kadjohoran en alle zijne openbare of verborgen vijanden, beedienden zich uitstekend van deze bijzonderheden. Zij beschuldigden den Soesoehoenan, hetzij openlijk, hetzij bedekt, dat hij als een onderdaan en dienaar was geworden van de Hollanders, dat hij geen goed geloovig Mohammedaan meer was, slechts een twijfelaar zonder godsdienst en dat hij medewerkte tot den ondergang op Java van het geloof aan den profeet en het land in handen speelde van Christenhonden en Kaffirs. Zoo kreeg de opstand langzamerhand een godsdienstig anti-Europeesch karakter en werd het een krijg tusschen twee hoofdpartijen, waarvan de eene als vertegenwoordigster van het Mohammedaansch en inlandsch element zich opwierp tegen de andere omdat deze den indrang der Europeesche ongeloovigen begunstigde. De Sultan van Bantam, Troeno Djojo, Kadjohoran en Pangéran Mas Giri, waren de hoofden der eerste partij en hoewel dezen, ieder voor zich, met zeer wereldlijke en zelfzuchtige bedoelingen waren bezield, namen zij steeds de houding aan van ijverige voorstanders van de leer door den grooten profeet verkondigd. Troeno Djojo deed zich voor als een regtgeloovig Moslem, als een vroom strijder voor het geloof, zelfs in zijne kleeding zocht hij dat te toonen; als veldteekenen voerde hij steeds eenige heilige standaarden mede, die hij, zoo als hij ten minste beweerde, uit Mekka had ontvangen. Bovendien deed hij overal verkondigen, dat de Soesoehoenan's geen wettige

vorsten van Java waren en in Mekka nooit als zoodanig waren erkend; hij, Troeno Djojo alleen was de ware vorst van Java, hij was, zoo als hij volhield, uit het geslacht van Madjapahit gesproten en hij alleen verdedigde het land tegen de overheersching van de Hollandsche Kaffirs. De hoofdaanlegger van den geheelen opstand was eigenlijk de oude Sultan van Bantam. Deze streefde er naar om het Mataramsche rijk onder verscheidene vorsten te verdeelen, het westelijk deel van dat Rijk aan Bantam te hechten of cijnsplichtig te maken, op die wijze de magtigste vorst van Java te worden en Batavia zoodanig te isoleren, dat het eenmaal mogelijk worden zou, om de Hollanders uit het eiland te dringen. Wanneer de Sultan van Bantam brieven rigtte tot den Soesoehoenan, dan sprak hij hem nooit aan als zijn gelijke, maar steeds als zijn jonger broeder; dan waren die brieven geschreven in den toon van een boetprediker, die den afgevallen Mohammedaan tot het waar geloof wil terug brengen en van den ongeloovigen Europeaan afkeerig maken. Doch niet alleen homeliën, ook andere meer wereldsche praktijken nam de Bautamsche Sultan ter hand. Aan Troeno Djojo zond hij hulp in schepen, krijgsmunitie en wapenen, en aan de broeders van den jongen Soesoehoenan zond hij zijne Soerohans om de hulp door de Comp. aan hunnen broeder verleend in een kwaad daglicht te stellen en huu kruid, lood, geweren, ja zelfs Engelsche soldaten om de Hollanders te bestrijden, aan te bieden. De pangérans, broeders van den Soesoehoenan, toonden dan ook weldra onverholen hunnen afkeer van de inmenging der Oost Indische Comp.^{te} en verklaarden ronduit aan Amangkoe-rat, dat zij hem nooit onderdanigheid zouden bewijzen, zoolang hij zich te midden van de Hollanders bleef ophouden.

Kadjohoran, de priestervorst van Giri en meer andere soortgelijke hoofden van den opstand, veroorloofden zich mede de houding van heilige geloofshelden aan te nemen; sommigen maakten daarbij gebruik van toovenaarskunsten, waarmede zij de onwetende bevolking vrees en ontzag wisten in te boezemen.

Tegenover dit alles kon de magtelooze en bloode Soesoehoenan, op jeugdigen leeftijd door zijne levenswijze reeds afgemat, geen enkelen zedelijken invloed stellen. Hij was de beschermeling der Compagnie en telkens als zijne mantris eenig voordeel op den vijand behaalden, dan was het alleen door de hulp van Europesche wapenen. Elke zegepraal op deze wijze en met die hulp behaald, was slechts eene nieuwe zedelijke nederlaag. Van daar ook, dat zijne roepstem nimmer weerklank vond en nu de onderneming naar Djepan (Bodjonegoro), van waar de krijgsoperatien tegen Mataram en Kediri moesten aanvangen, weder was te niet geloopt, verliep ook weder de aanhang, welke zich in die streek, ten gunste van den Soesoehoenan had verklaard. Telkens op nieuw moest de Sisyphus steen, van onder af weder worden opgewenteld. Minder dan ooit waren de hoofden van den opstand nu geneigd tot het opgeven van den strijd; want zij hadden den buit onderling reeds verdeeld en aan ieder zijn aandeel in het van één gescheurde rijk des Soesoehoenan's aangewezen. Troeno Djojo zou, ten minste zoo luidden de opgaven, welken Speelman verkreeg, behalve Madoera, dat gedeelte van Java bekomen, wat begrepen is tusschen Lassem langs de oostkust tot aan het oosteinde van Java en landwaarts in, zou zijn gebied loopen van eene grens eenigzins westelijk van Kediri getrokken, mede oostwaarts tot aan het uiteinde van Java, met Madjapahit daarin begrepen. Radhen Kadjohoran of Panembahan Rama zou die landstreken voor zich behouden, welke westelijk van Lassem zijn gelegen, langs den zeeoever tot het gebied van Djawana en landwaarts in, westelijk van de grens van het aan Troeno Djojo aangewezen deel, de landstreken van Blora, Djepon, Warong, Madioen en Ponorogo. Wat er verder westelijk nog van het rijk van Mataram overbleef, lieten Troeno Djojo en Kadjohoran over aan de pangérans Poeger en Martasana, behoudens een aanzienlijk deel, waarop aanspraak werd gemaakt door den Sultan van Bantam, die de Preangerlanden, Cheribon

en Tagal onder zijn gebied of suzeriniteit wilde brengen. Volgens deze verdeeling zou alzoo Adepati Anoem, thans de Soesoehoenan Amangkoe-rat van alle gebied zijn uitgesloten; hij was de beschermeling der Christenen en van de gehate Compagnie, hij werd dus als uitgestooten beschouwd. Intusschen zou juist deze bescherming van de Compagnie, als het beoogde doel door vechten moest worden bereikt, aan den verstooten Soesoehoenan nog de meeste kans geven van in het einde op zijne meer invloedrijke en magtige tegenstanders de overwinning te zullen behalen.

Doch daarop bestond vooralsnog weinig uitzigt, zoolang ten minste Gouverneur-Generaal en Rade in dezelfde meening volhardden, waarin zij sedert den aanvang der woelingen op Java verkeerden.

Nadat men te Batavia tot de onderneming, om de Makasaren van Java te verdrijven, besloten had, was de Hooge Regering toen dit niet dadelijk was gelukt, krachtens het bestaande contract van 1646 er toe moeten overgaan, om den ouden Soesoehoenan in bescherming te nemen. Ook daarin echter was men niet geslaagd en Mataram was door de opstandelingen ingenomen en verwoest. Speelman had toen, in ruil voor de hoogst voordeelige contracten van October 1677 met den jongen Soesoehoenan gesloten, de taak aanvaard van den zoon op den troon zijns vaders te herstellen. De Hooge Regering onder den invloed van Mactsuyker, had van den aanvang af, groot bezwaar gezien in het volbrengen van de taak, welke Speelman wel eenigzins vernuttel en niet geheel overeenkomstig met zijne instructie, op de schouderen der Comp^{ie}. had geladen.

Maar Speelman had dadelijk begrepen, welke groote voordeelen voor de Comp^{ie}. en voor haar stelsel uit die nieuwe contracten zouden te behalen zijn, en moedig had hij toen het werk opgevat.

Hij had bij de volvoering daarvan meer medewerking van den Soesoehoenan, wiens belang het in de eerste plaats gold, en van de Javaansche bevolking verwacht en bovendien er op

vertrouwd, dat de Hooge Regering te Batavia het gewigt der omstandigheden zou hebben ingezien. Tegenover de groote voordeelen, die hij had bedongen, uitbreiding van grondgebied, verzekering der pandsteden, onafhankelijkheid van Batavia voor de toekomst omtrent den invoer van levensmiddelen, het monopolie van den kleedenhandel en van de amfoen op geheel Java en van den suikeruitvoer uit een belangrijk gedeelte van het eiland; waren voordeelen, dacht hij, zóó groot, zóó gewigtig voor de toekomst, dat daar tegenover de Comp. zich wel eenige opofferingen, moeite en tijdelijke schade mogt getroosten. Doch men was te Batavia en in Nederland kleinmoedig en uiterst voorzigtig geworden. Indien Speelman ter juister tijd over een voldoende aantal krijgslieden had kunnen beschikken en met kracht handelend optreden, indien hij had kunnen aanvallen, in plaats van steeds zich te moeten verdedigen, de zaken op Java zouden vermoedelijk reeds op het einde van 1677 beslist zijn geweest. Door kwalijk berekende spaarzaamheid, door gebrek aan voldoende krijgsmagt te Batavia, ontving Speelman voortdurend te weinig ondersteuning. Voorschriften en aanmaningen, die hem in zijne bewegingen belemmerden, kreeg hij daarentegen in overvloed.

Even als Gouverneur-Generaal en Rade in den aanvang, aan den kapitein J. Fransz. Holstein en aan Poolman hadden voorgeschreven, dat zij op vooraf bepaalden tijd moesten terugkeeren, zoo schreven zij ook nu herhaaldelijk ¹ aan Cornelis Speelman voor, dat hij zich tot de kustplaatsen bepalen moest en de zaken daarheen leiden, dat hij met 's Comp'. krijgsmagt, vóór de westermoesson te Batavia zou zijn teruggekeerd.

Bijna kinderachtig is de aanschrijving te noemen, welke de Hooge Regering op 18 December 1677 tot Speelman rigtte. Zij schreef hem daarbij voor, dat hij bij den jongen Soesochoenan en bij zijne drie broeders, de Pangérans, schriftelijk moest pro-

¹ O. a. hij Resol. 25 Junij, 6 Julij, 18 Dec. 1677.

testeren en hun aanzeggen: dat de Compagnie nu alles gedaan had, waartoe zij door contract verbonden was, dat de Pangé-rans en de Soesoehoenan daarentegen niets gedaan, maar alles verwaarloosd hadden, dat zij integendeel door tweedragt zich te gronde rigtten, dat de Compagnie er wel toe verbonden was om den Soesoehoenan tegen de gemeene vijanden te beschermen, maar niet tot inmenging in een broedertwist; dat de Hooge Regering dus 's Comp^e krijgsmagt terug trok, den heer Speelman verzocht terug te keeren en slechts eene kleine bezetting onder den kapitein de St. Martin te Japara wilde achterlaten.

Hieruit bleek duidelijk hoe weinig doorzigt de Hooge Regering nog had op de gewigtige gevolgen, welken de strijd op Java voor Batavia hebben kon; dat zij zich nog altijd vasthield aan het contract van 1646; terwijl sedert de acten door den jongen Soesoehoenan aan Speelman verleend en de verdeelingsplannen van Bantam en Troeno Djojo, het voor de Comp. van een alles overwegend gewigt was geworden, dat zij meester bleef van de gebeurtenissen op Java.

Niet zonder ironie, vroeg Speelman dan ook, hoe hij de hem voorgezegde protesten aan de Javaansche vorsten zou inleveren; want dat hij niet eens met juistheid wist waar zij zich ergens op Java ophielden.

Hoewel de briefwisseling tusschen Speelman en de Hooge Regering bleef binnen den vorm, die leden der Hooge Regering jegens elkander zijn verschuldigd en hoewel eene uitdrukkelijke afkeuring der handelingen van Speelman, in de resolutien der Hooge Regering niet wordt omschreven, bemerkt men toch, dat er gemis was aan eenstemmigheid, tusschen het bewind te Batavia en den opperbevelhebber te Japara. Reeds in November was in den Raad van Indie, bij meerderheid van stemmen tot de terugroeping van Speelman besloten. Bij resolutie van 15 Dec. werd nu eindelijk Speelman, wel in hoffelijken vorm, „indien Z. E. zulks goed komt te vinden” evenwel in bepaalde uitdrukkingen de „precise ordre” gegeven, om naar Batavia terugtokeeren.

Weinig tijds daarna, op den 4^m Januarij 1678 overleed de Gouverneur-Generaal Joan Maetsuyker. Het Opperbestuur in Nederland had reeds bij aanschrijving van 21 Oct. 1676 gelast, dat bij overlijden van Maetsuyker de Directeur-Generaal en eerste Raad, Rijklof van Goens, als Gouverneur-Generaal zou optreden en Cornelis Speelman, het ambt van Directeur-Generaal bekleeden. Dien ten gevolge, aanvaardde van Goens dan ook de opperlandvoogdij en werd reeds op den 18 Januarij 1678, aan Speelman gelast, dat hij het Directeur-Generaalschap te Batavia zou komen aanvaarden. De kapitein Isaäc de St. Martin werd, in plaats van Speelman, tot kommandeur te water en krijgsoverste te lande op Java's oostkust, verkozen. ¹

Toen Speelman in December, de uitnoodiging tot terugkeer van de Hooge Regering ontving, was hij door zware ziekte verhinderd daaraan gevolg te geven. Die ziekte duurde geruimen tijd en toen hij het bevel tot terugkeer naar Batavia en zijne verheffing tot Directeur-Generaal vernam, was de toestand van zaken te Japara, tengevolge van het verraad van Martalajja en den terugtocht uit Djepan, van dien aard, dat hij eerst, althans in zekere mate, herstellen moest, wat bedorven was, vóór hij aan de bevelen uit Batavia gehoor kon geven.

Het lang wegblijven van Speelman kwam op den 10 Maart 1678, in de vergadering der Hooge Regering ter sprake. Zij besloot, per expresse naar den toestand op Java's Oostkust te doen vernemen en tevens aan Speelman nader bekend te maken, dat de Hooge Vergadering nog eenparig van advies was, dat de Comp. zich in den broederkrijg tusschen de zonen van den Soesoehoenan verder niet moest mengen. Na dit bepaald bevel, gaf Speelman eindelijk in de laatste dagen van Maart 1678, het beleid der zaken aan den kommandeur de Saint-Martin over en verliet hij Japara.

Evenals hij bij zijn vertrek uit Soerabaija in Augustus 1677

¹ Resol. G.-G. en R. 18 Januarij 1678.

had gedaan, gaf Speelman bij het nederleggen van het opperbevel, aan zijnen opvolger eene uitvoerige en hoogst belangrijke memorie. Daarin deed Speelman eerst een verhaal van de gebeurtenissen, die sedert 10 December 1677 tot aan zijn vertrek waren voorgevallen en deelde hij mede, wat hij van den dood des ouden Soesoehoenan's en omtrent de quaestie der erfopvolging vernomen had. Vervolgens leverde hij daarin een betoog, over het doel waarnaar, in den bestaanden toestand, in het meeste belang der Compagnie, moest worden gestreefd, welk doel, naar zijne meening geen ander kon zijn, dan om den Soesoehoenan op den troon zijns vaders te herstellen, de éénheid van het rijk van Mataram te behouden, opdat de Compagnie, de vruchten mogt plukken van de gesloten contracten en van den kostbaren oorlog. Daarbij wederlegde of ontzenuwde hij de bezwaren, daartegen door de Hooge Regering opgeworpen. Ook trad hij in deze memorie, in een onderzoek naar de vermoedelijke oorzaken van den twist tusschen de vier broeders, zonen van den overleden Soesoehoenan en wees hij op de verdeelingsplannen, door de hoofden van den opstand onderling gemaakt. Eindelijk gaf Speelman aan zijn opvolger eene zeer belangrijke beschrijving van de administratieve en geographische indeeling van het gewest Samarang, dat sedert de laatste contracten, namens den Soesoehoenan door de Compagnie zou worden beheerd. Hij deed daarbij opgave van de inkomsten, welke de Souverein uit dat gewest plagt te trekken; hij beschreef ook de middelen of belastingen als: de verpachting der in- en uitgaande regten of het Sjahbandaarschap, zooals die geheven werden van de Chinezen of andere vreemdelingen en van de Javanen; het hoofdgeld geheven van de hoofden der huisgezinnen; de belastingen op het zout en de bamboesen, het arakbranden, het munten van Javaansche pitjes, het toppen en tuisschen der Chinezen. Ook besprak hij daarin de Heeren- en Hofdiensten en sommige verpligte leverantien, zoo als die toen werden toegepast. Hij vestigde voorts de opmerkzaamheid van

zijn opvolger er op, dat de Gouverneurs, districts en dorps-
hoofden geen vaste bezoldigingen ontvingen, maar leefden van
„ emolumenten, ” of beloond werden met toewijzing van eenige
dorpen of eenige perken lands „ om te bezaaijen ”, waarbij Speel-
man op bestaande misbruiken doelende, tot het besluit komt,
dat ten slotte „ alles devolveerde ten laste van den gemeenen man.”

Men bespeurt in zijne voorschriften eene neiging, om die
lasten minder drukkend te maken, de misbruiken tegen te gaan
en de regtvaardigheid te betrachten.

Speelman eindigde zijne memorie met eene krachtige aanbeve-
ling aan zijn opvolger, dat hij mogt toezien, dat „ 's Comp.
„ residenten zich zelven wel en gereguleerd zullen te gedragen
„ hebben, opdat zij zóódoende behoorlijk zelven kunnen toezigt
„ houden, dat op hunne beurt de Javaansche regenten, van den
„ eersten tot den laatsten hun voorbeeld volgen en dat dezen
„ geen zaken van gewigt bij de hand nemen of verrigten zou-
„ den, anders dan in overleg en met goedvinden der residenten;
„ opdat niemand der onderdanen, zoo min door de residenten
„ als door de regenten zou worden bezwaard; maar integendeel
„ iedereen, naar zijne qualiteit met convenabel fatsoen en eere
„ wierd bejegend.” ¹

¹ Zie een uitvoerig uittreksel uit deze belangrijke instructie of memorie van over-
gave: hierachter onder n°. XLIV, bladz. 185 — bladz. 207 incl.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Het terugroepen van Speelman en zijn vertrek naar Batavia maakten te Japara en op Java's Oostkust een ongunstigen indruk. Het gaf den schijn, alsof Gouverneur-Generaal en Rade langzamerhand de tot nog toe verleende hulp en bescherming aan den Soesoehoenan wilden onttrekken. De Kommandeur de Saint Martin nam wel voorloopig het opperbevel van Cornelis Speelman over, doch hij gaf tevens aan de Hooge Regering te Batavia te kennen: „dat „ hij zich van het bestel en vervolg van zaken op Japara en „ Java's Oostkust op voorzigtige en beleefde wijze en met gefondeerde inzigten excuseerde”, wel wilde hij onder „ een ander „ aanzienlijk persoon als opperbebieter, zijn dienst aan het „ aangevangen werk leenen, maar niet het opperbeleid der zaken „ in handen houden.”

De St. Martin voorzag, dat indien een zóó hooggeplaatst dienaar van de Comp., een medelid der Hooge Regering, als Cornelis Speelman, er niet in was geslaagd, om Gouverneur-Generaal en Rade te overreden tot krachtige en afdoende maatregelen, hij, eenvoudig officier, nog veel minder de Hooge Regering te Batavia zou overtuigen, van het groote gewigt en de onvermijdelijke noodzakelijkheid om in den Javaanschen opstand krachtig op te treden. Met de middelen, welke tot nog toe aan de onderneming op Java's Oostkust, waren verleend, besepte hij ten volle, dat voor de Comp. niets dan schande zou te behalen zijn en hij voorzag, dat zoo men dit aan een aanzienlijk lid der Hooge Regering niet zoo ligt en zeker niet

openlijk, zou durven aanwrijven, men hem, minder aanzienlijk persoon dit alligt zou doen misgelden. De St. Martin kende zijne menschen, hij kende ook den toestand, en die toestand was van dien aard, dat, indien men tijdig de vereischte maatregelen te Batavia nam, men de zaken op Java nog tot een goed einde en den Soesoehoenan op den troon zijner voorouders brengen kon; doch indien men voortging met de zaken, zoo als men dat op Batavia noemde, in terminis te houden, binnen zeer korten tijd die zaken zouden verlopen, 's Comp^e. weifeling aan onmagt zou worden toegeschreven, en voor haar gezag en prestige niets dan schade en schande was te verwachten. Wat Speelman en de St. Martin hadden voorzien en voorspeld, geschiedde.

Het zoogenaamd „in terminis” houden van de zaken op Java's Oostkust, bestond hierin, dat de opperbevelhebber met den Soesoehoenan slechts door een zwak en ziek garnisoen gesteund, verblijf hield te Japara; dat eene kleine onvoldoende bezetting gehouden werd op Soerabaja en posten betrokken werden op Pati, Koedoes, Demak, Grobogan en als meer vooruitgeschoven punten ook Wates en Tjelimbie werden bezet gehouden. Telkens werd men in die plaatsen door grootere of kleinere aanvallen van de troepen van Kadjohoran verontrust en in de maand Junij was de toeleg des vijands duidelijk, dat hij zich van Demak, waar veel rijst was bijeenvergaderd, meester wilde maken, zoodat de Saint Martin genoodzaakt werd zooveel versterking daarheen te zenden, dat hij op Japara slechts met „de kreupelen en zieken” militairen bleef zitten.

Op den 13^{den} Junij schreef de St. Martin dan ook, op ontmoedigden toon aan de Hooge Regering: „wij zullen alleen nu „nog maar zeggen, dat de zaken in deze termen niet lang staande „kunnen blijven en dat er noodzakelijk eene verandering moet „komen. Indien de Javanen zien, dat de Comp. dezen Soesoehoenan niet met kracht en vigneur voorstaat, komt of is reeds „gekomen de bekwame tijd, dat zij zich overal in beweging

„zullen stellen, en indien zij dat beginnen te doen, zonder dat
 „wij hun te gemoet kunnen treden, dan is het zeker, dat wij
 „niets anders dan schande zullen behalen, indien God ons dan
 „nog maar voor schade gelieft te bewaren.”

Reeds korten tijd daarna werd deze voorspelling vervuld. De luitenant Warnar Struyck werd, bij een uitval uit Wates, om uit het westen aandringende vijanden terug te stooten, verslagen en gedood. De stelling op Demak werd schier onhoudbaar. Maar bedenkelijker nog was eene tegen den Soesoehoenan, tegen de Compagnie en de door Speelman verworven contracten, vijandige manifestatie van vele grooten op de volle passebahan binnen Japara zelve. „De toestand wordt hoe langs hoe meer bedenkelijk,” zoo schreef de St. Martin den 29^{sten} Julij, „en wij beginnen het in bedenken te nemen of de grooten alhier, ten minste een gedeelte hunner, het wel regt met den Soesoehoenan meenen, ter oorzake de regenten in hunne vergadering vrij en volmondig zeer vileyn van hem beginnen te spreken.”

Intusschen was Cornelis Speelman op den 23^{sten} April te Batavia aangekomen en had hij aan de Hooge Tafel plaats genomen. Zijne mondelinge mededeelingen werkten aanvankelijk niet veel meer uit, dan zijne herhaalde schriftelijke verzoeken hadden teweeg gebracht. De weigering van de St. Martin om het algemeen opperbevel op zich te nemen, deed op den 2^{den} Mei, de Hooge Regering tot het besluit komen, om den Raad-ordinaris en oud-Gouverneur van Amboina, Antonio Hurdt, die op zijne terugreis uit de Molukken, Japara zou aandoen, derwaarts aan te schrijven, dat hij bij zijne aankomst op Japara, aldaar aan land zou treden en er een of twee maanden vertoeven, ten einde voorloopig het opperbestier der zaken te voeren. Dit besluit, waarvan de uitvoering nog in de toekomst lag, moest, zoo heette het, bewijzen dat men den Soesoehoenan en de zijnen niet wilde verlaten. Op aandrang van Speelman werden inmiddels 50 Nederlandsche en 100 Inlandsche soldaten ter versterking naar Japara gezonden.

De berigten van de St. Martin, zoo geheel overcenkomende met de mededeelingen van Speelman, bragten naar het schijnt, eenige weken later, teweeg, dat de raad van Indie nader inlichtingen van een derde onzijdig persoon noodig achtte. Op den 17^{den} Junij besloot de Hooge Regering om den heer Hurdt van Japara naar Batavia te ontbieden, ten einde zijn oordeel over den stand der zaken mede te deelen. Langzamerhand, dit is in de notulen merkbaar, won de partij van handelen, in het Hooge Collegie veld, en nam de invloed van Speelman toe. Wanneer men in het drooge en kleurlooze resolutieboek der Hooge Regering tusschen de regels weet te lezen, dan ontvangt men den indruk, dat zij, die tot nogtoe elk krachtig en beslist optreden in den verontrustenden opstand op Java hadden tegengehouden, toch langzamerhand tot het bewustzijn geraakten, dat er iets buitengewoons voorviel, dat het toch wel mogelijk was, dat de tijd en de gelegenheid waren gekomen, om Batavia vrij en onafhankelijk van de onliggende Javaansche rijken te maken, dat er beslist moest worden of Compagnie's invloed en gezag op Java zouden worden uitgebreid en bevestigd, dan wel of men, door den troon van den Soesochoenan prijs te geven aan Troeno Djojo en Kadjohoran, nieuwe meer krachtige, aan de Compagnie en aan de Europesche Christenen vijandige rijken zou laten ontstaan, die met Bantam zamengespannen eene voortdurende bedreiging voor Batavia zijn zouden. Maar aan hen, die eerst zoolang de overredende vertoogen van Speelman hadden weersproken en zijne voorstellen hadden gedwarshoemd, kostte het natuurlijk moeite om hunne vroegere dwaling te erkennen en die te verlaten. Voor zulk eene wisseling van zienswijze en overtuiging moest een vorm gezocht worden, en toevallig werd die gevonden. Twee van de pretendentes op de kroon van Mataram, stierven ter juister ure. De Pangérans Singosari en Martazana vielen als slagtoffers eener op Java heerschende dysenterie. Hoewel de Saint Martin niet ophield met schrijven, dat 's Comp'. stelling te Japara meer en meer bedenkelijk

werd, heette nu in den Raad van Indie het berigt van den dood dezer twee pangérens eene zóó gunstige tijding, dat men thans met meer kracht in den Javaanschen opstand zou mogen optreden; want dat men zich nu niet meer in een broederkrijg zou behoeven te mengen, maar slechts den Soesoehoenan tegen den algemeenen vijand zou hebben te beschermen. ¹ Deze beweegreden, welke men opgaf, kon niet anders dan een voorwendsel zijn; want de meest ernstige pretendent, Pangéran Poeger was immers nog in leven.

Korten tijd daarna, op den 2 Julij (1678), kwam Ant. Hurdt te Batavia aan.

Hurdt was den 18^{en} Junij ter reede van Japara gekomen en was er overeenkomstig den hem aldaar medegedeelden last der Hooge Regering aan land getreden. Hij had er eene bijeenkomst met den Soesoehoenan gehouden en een buitengewonen krijgsraad belegd. Daarin was besloten 150 man Amboinesche troepen, die Hurdt bij zich aan boord had, te ontschepen, de bezetting te Grobogan te versterken, omdat de vijand met aanzienlijke krijgsmagt tegen Demak op marsch was, en eindelijk dat Ant. Hurdt zoo spoedig mogelijk Batavia zou zoeken te bereiken, om mondeling aan de Hooge Regering den verzwakten toestand en den achteruitgang der zaken van de Comp. en van den Soesoehoenan bloot te leggen en afdoende hulp te verzoeken. Zoo werden dan nu ook door Hurdt, de voorstellingen en berigten van Speelman en de St. Martin bevestigd.

In den morgen van 5 Julij 1678, werd eene buitengewone vergadering van Gouverneur-Generaal en Rade bijééngeropen, „omme met aandacht te besoenen over den presenten toestand van sacken op Java's oostkust.” De Gouverneur-Generaal Ryklof van Goens droeg aan de vergadering voor: „wat men „in het begonnen en zoo ver gebragte werk, ginds over, nu „voorts zou bij de hand nemen, hetzij dan om hetzelve, met

1 Resol. 21 Junij

„ alle magt en vigueur, ten spoedigste wederom voort te zetten, „ dan wel andersints om het in den presenten staat, met de „ beslagen posten, nog zoo wat aan te zien, of de tijd daar- „ omtrent in die verwarde Javaansche gemoederen, iets ten „ goede mogt medewerken.” Na „rijpe overleggingen en serieuze bedenkingen”, werd nu met algemeene stemmen, „ ten meesten „ dienste van de generale Compagnie verstaan, dat de tegen- „ woordige constitutie van zaken en het werk om de oost, zoo „ te laten als het was, niet dan zeer schadelijk en kostelijk „ zou zijn, zonder hope op een goed einde, en werd overzulks „ geconcludeerd, de zaken van den Soesoehoenan, Pangérang „ Adepati, die tegenwoordig op Japara is, hoe eer hoe liever „ *met alle vigueur, op nieuw wederom* aan te vatten, om hem „ des mogelijk op den troon in Mataram en voorts zijn land en „ volk in ruste te herstellen; den hardnekkigen Troenojojo als „ meer andere rebellen, is 't doenlijk, eenmaal te verdrijven „ en uit te roeijen, daartoe dan zooveel militairen en zeemagt, „ buiten die er reeds zijn, naar gemelde kust zal worden afge- „ stoken onder een aanzienlijk en capabel minister, als er buiten „ hooge noodzakelijkheid, alhier op Batavia kan worden gemist „ en eenigzins zal zijn bij te brengen.” ¹

Eindelijk had het gevoelen van Cornelis Speelman gezegevierd. Nog op dienzelfden dag en op de volgenden ging men over tot het nemen der maatregelen, voor de uitvoering van het gevallen besluit noodig.

De Hooge Regering, die reeds telkens beducht was geweest voor het uitbreken van den oorlog met Bantam, was naar het schijnt thans meer dan ooit voor zulk eene gebeurtenis bevreesd. Zij moet hare eigen zwakheid en behoefte aan hulp van anderen bewust zijn geweest; dit althans zou men mogen opmaken uit eene vrij duister geformuleerde resolutie, welke onmiddellijk, nadat er besloten was tot het weder „met alle magt en vigueur

¹ Resol. 5 Julij 1678.

opvatten van de Javaansche zaak", genomen werd. Men vindt namelijk op den 5 Julij 1678 zonder verdere toelichting genoteerd, dat „ op het vorenstaende genomen besluit tot vervolgh „ van saaken van Java's oostkust met eenen geresolveert is tot „ afhael van Makassar met twee schepen, van Radja Palacca en „ oock van den afgezetten Coninck van Goa Crain Bissy, als „ welke twee bittere vijanden niet bij elkander mogen worden vertrouwt, met intentie dat Palacca's mede te brengen „ Bougijs, die men oordeelt aen 5 à 600 der oudsten en bequaemsten te zullen genoegh zijn, tot Japara of daer elders bij den „ train aan land zullen worden gezet; maar Zijn Hoogheyt, „ volgens zijne langdurige inclinatie met alle minnelijkheyt en „ beleeftheit gepersuadeerd zal worden, zich hier op Batavia „ voor de Hooge Regering te vertoonen.”¹ Het is duidelijk dat deze resolutie slechts zeer weinig terug geeft, van wat er in den Raad van Indie op dien dag vooraf was voorgevallen; maar duidelijk genoeg is het toch, dat de Hooge Regering zich te zwak gevoelde om aan alle vijanden op Java het hoofd te bieden, dat zij, zonder evenwel de bekentenis harer zwakheid zelfs in hare notulen te durven afleggen, het daarom noodzakelijk achtte de hulp van Radja Palakka, den trouwen bondgenoot der Comp^{le} in te roepen. Zij liet den in 1677 ontroonden Koning van Goa, Kraëng Bessie of Mappa Oesjong mede opkomen, omdat zij dien vorst op Celebes, tijdens de afwezigheid van Palakka, niet vertrouwde.

Zoo werd de ridderlijke prins van Soping, Aroe Palakka in het geding en op het tooneel van den Javaanschen oorlog geroepen; op zijne trouw steunde zelfs de altijd wantrouwende Oost-Indische Compagnie, want wat Aroe Palakka eenmaal had gezworen, dat hield hij. Op jeugdigen leeftijd door den overaer van zijn land, den koning van Makassar, als slaaf naar Goa weggevoerd, was hij door de gruwelen, welke zijn geslacht van den overwinnaar had moeten ondergaan, tot wanhoop

¹ Resol. 5 Julij 1678.

gebragt en in opstand gekomen. Toen had hij gezworen zijn hoofdhaar te zullen afsnijden, wanneer hij door de hulp der Hollanders, de Makassaren, zijne beulen, zou hebben verslagen en het kwaad aan Boni en Soping gepleegd zou hebben gewroken. De Hollanders te Batavia hadden zijne bede aangehoord en hem geholpen. Makassar was ten onder gebragt en Boni had gezegevierd. Van toen af ook had hij trouw gezworen aan de Compagnie. Nu was het oogenblik gekomen, dat de Compagnie op hare beurt de hulp van Radja Palakka behoefde en inriep, en weldra zout het nu ook blijken, dat Radja Palakka zijne eenmaal gezworen trouw aan de Compagnie niet wilde verloochenen en bereid was, om ten dienste van de Compagnie, ook op Java het zwaard te trekken.

Intusschen zou er nog veel tijd verlopen, dit was te voorzien, eer de Boeginesche hulpbenden op Java zouden zijn aangeland. Er moesten dus inmiddels krachtige maatregelen worden genomen om het besluit van 5 Julij ten uitvoer te leggen. In eene buitengewone vergadering op den volgenden dag gehouden, werden „de besoignes” over den oorlog op Java voortgezet en de noodige maatregelen door de Hooge Regering genomen. In de eerste plaats werd bepaald, dat de uit te zenden expeditie zou bestaan uit 600 Nederlandsche krijgslieden, 200 Mardijkers, 100 Balinezen, 100 Maleijers, 300 Javanen, 50 Boeginezen en 50 trouwgebleven Makassaren, te zamen uitmakende 1400 koppen, welke gevoegd zouden worden bij de legermagt, welke zich reeds op Java's Oostkust bevond en zamengesteld was uit 600 Nederlandsche en 300 Inlandsche soldaten.

Na langdurige beraadslaging werd Anthonio Hurdt tot opperbevelhebber van deze expeditie benoemd, met den titel van Superintendent en Admiraal op Java's Oostkust; terwijl aan Cornelis Speelman werd opgedragen om met Anthonio Hurdt nader over de uitvoering van de onderneming in conferentie te treden. ¹

¹ Resol. H. R. 6 Julij 78.

De hoofd- en andere officieren, die over de verschillende legerafdeelingen het bevel zouden voeren, werden nu ook weldra aangewezen. Isaïc de St. Martin werd benoemd tot kommandeur onder den superintendent, en tot kapiteins werden verkozen Aernoud Westdorp, Frederik Hendrik Muller en François Tak. ¹

Op 27 Julij 1678 verliet Hurdt de reede van Batavia en op 4 Augustus kwam hij te Japara aan, juist te pas; want een vijandelijk leger, 20,000 man sterk, door Troeno Djojo afgezonden, rukte juist op dat oogenblik tegen Grobogan en Demak aan, met het doel om die plaatsen te overweldigen en de landstreek te verwoesten. De superintendent Hurdt hiervan onder het opzeilen onderrigt, wierp ijlings 332 Europesche soldaten onder bevel van kapitein Tak, voor Demak aan land. Onverwijd snelde Tak met deze legerafdeeling de zwakke bezetting op Grobogan te hulp en dadelijk reeds na zijne aankomst geraakte hij met den vijand slaags. De aanval was hevig, doch de uitslag gelukkig; de vijand werd terug en overhoop geworden, vier vijandelijke bevelhebbers werden gekwetst, 25 vaandels, 125 paarden en 4 bassen werden door Tak buitgemaakt.

Ontmoedigd en in wanorde verstrooide zich het leger van Troeno Djojo in de rigting van het binnenland en het dreigend gevaar was hierdoor voorloopig afgewend. Doch er was thans besloten, dat de krijgsmagt van de Compagnie hare verrigtingen niet langer defensief tot de kustplaatsen zou beperken; maar dat zij nu ook aanvallend zou mogen optreden en zoo noodig tot het binnenland doordringen. Hiermede beoogde men niets minder dan Troeno Djojo in zijn hoofdzetel, binnen Kediri aan te tasten, zich van hem, zoo mogelijk, meester te maken of ten minste uit Java te slaan en den Soesoehoenan op den troon van Mataram te herstellen.

¹ Resol. II. R. 8 en 15 Julij 1678.

Eene zóó gewigtige onderneming, eischte evenwel veel voorzorg en veel voorbereiding. De maand Augustus was verloopen, eer alle transportschepen te Japara waren aangekomen, alle beschikkingen genomen en de trein was opgesteld.

In overleg met den militairen bevelhebber de St. Martin en den krijgsraad, werd nu door Hurdt een plan van den veldtogt ontworpen. Er werd bepaald, dat de hoofdmagt onder bevel van den superintendent Hurdt en den kommandeur de Saint Martin, waarbij ook de Soesoehonan zich voegen zou, zou worden zamengesteld uit 700 soldaten, een duizendtal Javanen en 3000 koelies. Deze magt zou als middentogt oprukken over Koedoes naar Gogodong, van daar over Grobogan marscheren naar de Solo-rivier, dien stroom overtrekken en zich bij Groempol vereenigen met den regtervleugel. De regtervleugel zou bestaan uit 400 soldaten en onder bevel van kapitein Tak, over Samarang den weg nemen naar Oelondeer.¹ Aldaar zou de kapitein Sloot met nog 100 soldaten zich bij Tak voegen en met dezen vereenigd, bij of boven Groempol zich bij de hoofdmagt of middentogt aansluiten, om gezamenlijk den marsch te maken naar Madioen, alwaar de troepen van Kadjohoran zich het sterkst hadden vertoond. Van Madioen zou deze vereenigde magt tegen Kediri oprukken; doch inmiddels moest een derde legerkorps, als linkervleugel, bestaande uit ongeveer 700 geregelde Compagnie's soldaten en een aantal Javaansche troepen, onder de kapiteins van Renesse en Muller, over Rembang, Koedoes en Pati, zoowel den linkerflank van Hurdt als de kustplaatsen dekken tegen onverwachte aanvallen van zwervende opstandelingen. Ook dit korps moet, nadat het den weg genomen zou hebben over Djepan Panoclang² en Pandang naar Madioen oprukken en zich tusschen die plaats en Kartasana vereenigen met de hoofdmagt en den

¹ Ook genoemd Lagondeer, later Kartasoera-di-Ningrat, zooals mij uit oude kaarten op het Rijksarchief aanwezig, is gebleken.

² Nu waarschijnlijk Bodjonegoro.

regtervleugel, opdat de aanval tegen Kediri door de drie legerkorpsen te zamen, zou kunnen ondernomen worden.¹ Eenige ligte vaartuigen met 79 soldaten bemand, werden bovendien door Hurdt naar den mond van de rivier Solo, bij nieuw-Sidajoe en naar de kust, oostwaarts van Toeban, gezonden, om de gemeenschap tusschen Madoera en Java te verhinderen. Binnen Japara, Samarang, Tagal, Rembang en Soerabaja zouden slechts zwakke bezettingen achterblijven. Nog zond Anthonio Hurdt zijn geheimschrijver Willem Bastincq naar het oostelijkste deel van Java, om daar den Makassar Kraëng Galesoeng op te zoeken en dezen aan te manen tot een aanval zijnerzijds, met zijne Makassaren tegen Kediri. Deze zending van Bastincq aan Galesoeng, was het uitvloeisel eener onderhandeling door den Makassar Daëng Mangalla, jonger broeder van Kraëng Galesoeng, eerst te Japara met de Saint-Martin aangeknoopt en daarna onder bemiddeling van afgezanten des konings van Goa te Batavia voortgezet, waarvan de uitkomst was geweest, dat Daëng Mangalla beloofd had, zijn broeder Galesoeng, die nog steeds bittere vijandschap tegen Troeno Djojo koesterde, te zullen overhalen om gemeene zaak met de Compagnie tegen Troeno Djojo te maken, waarvoor als belooning, amnestie aan de Makassaren, zou worden verleend. De superintendent Hurdt stelde, naar het schijnt, niet genoeg vertrouwen in de uitkomst dezer onderhandeling om daarvoor troepen tot hulp van Galesoeng te willen afzonderen. Hij bepaalde zich dus tot het afzenden van zijn secretaris Bastincq, die deze gevaarlijke zending bereidwillig op zich nam.

Maandag, 5 September 1678 was de gedenkwaardige dag, waarop voor het eerst eene Nederlandsche legermagt den optogt naar de binnenlanden van Java ondernam. Toen marscheerde de middentogt onder bevel van Anthonio Hurdt uit Japara tot

¹ De marsch der drie legerkorpsen staat op de kaart hierachter, door gestipte lijnen aangevozen, aanvangende bij Samarang, Japara en Rembang.

Kalinjamat. ¹ De regter- en linkervleugels waren reeds te voren, op 19 en 21 Augustus naar Samarang en Rembang vertrokken; terwijl de trein van het leger over Demak zich naar Gogodong begeven had.

Nadat de middentogt door de stad Koedoes „eene plaisante plaats, „maar door den vijand geruïneerd”, getrokken was, bereikte men op 8 September Gogodong. Hier hield Hurdt inspectie over zijn leger en over de Javaansche troepen van den Soesoehoenan. Deze laatsten waren wel talrijk, maar slecht voorzien van wapenen. Vlaggen, wimpels en ander onnuttig wapentuig hadden de Javanen daarentegen in overvloed. De Soesoehoenan gaf hier aan Hurdt te kennen, dat hij niet het minste vertrouwen stelde in de vreedzame betuigingen van zijn broeder Poeger; want dat deze de van ouds gebruikelijke afzondering en plegtigheden, welken vorsten, die naar het oppergebied staan, plegen in acht te nemen, in eene afgelegen plaats van Mataram had vervuld. De uitkomst leerde, dat hierin althans, de Soesoehoenan een juist inzicht had gehad.

De marsch werd nu, door rijstvelden, langs de rivier Toedoenang, met het Lawoegebergte ten zuid-zuidoosten in het verschieft, voortgezet naar het gebergte Kendang, dat men nabij Watoe Tinap door kwade, uitgespoelde wegen overtrok. Na een moeievollen togt van drie mijlen over het gebergte, daalde men af in eene vruchtbare vlakte, die aan alle zijden met dorpen en sawahs was bezet en waar men de schoonste vergezigten genoot. De bevolking was echter overal gevlugt. Eindelijk na een marsch van 16 dagen, kreeg men de legerafdeeling onder kapitein Tak in het gezigt en bereikte men Groempol. ² Kapitein Tak stond hier met 490 soldaten en 6000 Javanen, die meest met pieken

¹ In het Dagregister van Hurdt staat Kalinjamat, waarschijnlijk is dit Kali-Njumat. Op de kaart van Melvill is die plaats niet te vinden; doch volgens oude kaarten moet het gelegen hebben, op den weg naar Koedoes, tusschen Kedong-Boele en Tambak in Japara.

² Volgens opgave van Hurdt, lag Groempol of Grompol, aan een riviertje van dien naam, dat ontsproot uit den heuvel Pansjat Kalisara, een der lagere toppen van

waren gewapend, onder hunne aanvoerders Aria Sindoe Redjo van Kadoe en den Toemenggoeng Mangkoe Joedo.

Tak was reeds eenmaal bij Kommediëng, zuidwaarts van Groempol gelegen, met den vijand slaags geweest en had hem op de vlugt gedreven. Er waren echter in die streek weinig vijanden te vinden; de hoofdmagt der opstandelingen was, zoo vernam men hier, bij Djagaraga in Madioen bijééngetrokken.

De togt, tot zooverre volvoerd, had reeds ruim gelegenheid gegeven om kennis te maken met de bezwaren aan eene expeditie in de binnenlanden van Java verbonden.

Reeds meer dan één soldaat was ten gevolge van de hitte en de afmatting op den weg dood nedergezegen. De slechte en ongebaande wegen, het gemis aan geregelden aanvoer van rijst, het gebrek aan koelies, het oponthoud van den legertrain, de tuchteloosheid der inlandsche troepen, hadden reeds genoeg werk en zorg aan de bevelhebbers gegeven. Door de invallende regens vermeerderde nu nog het aantal zieken. Dit alles was nog slechts een begin van nog grooter moeilijkheden, die men te gemoet ging.

Op Groempol werd krijgsraad belegd en aan den Soesoehoenan voorgesteld, om nu regtstreeks naar de hofplaats Mataram te trekken, hem daar op den troon te zetten en de landen van Begaleen, Kadoe en Wates van vijanden te zuiveren. De Soesoehoenan was echter van een ander gevoelen en oordeelde, dat het niets zou baten, al plaatste men hem op den troon zijns vaders; want dat zijn broeder Poeger in dat geval, naar Begaleen zou terug trekken, daar nieuwen aanhang zou werven en zich met Troeno Djojo vereenigen. Hij was veeleer van meening, dat men naar Kediri moest voortrukken en daar Troeno Djojo aantasten, zoo lang toch deze daar genesteld was, zou niets ten goede komen; maar indien Troeno Djojo eenmaal zou ver-

het laawoegebergte en zich uitstortte bij Djasari in de Samangi of Solo. Zie hierachter bladz. 224. Op de nieuwe kaarten ligt Groempol op den postweg van Soerakarta naar Seragen.

delgd zijn, zou de rust in het Mataramsche als van zelf geheel terugkeeren. Deze zienswijze werd ten slotte gedeeld en de krijgstraad besloot, dat men ten noorden van het Lawoe-gebergte over Djagaraga door Madioen trekken zou en oprukken naar Kediri. Kapitein Tak kreeg echter in last om met 4 compagnien ruitery, deels uit Nederlandsche soldaten, deels uit inlanders zamengesteld, zoo snel mogelijk den weg, zuidelijk van het Lawoe-gebergte, te nemen over Djatisari, Kadoewang en Ponorogo, ten einde uit die streken de vijanden te verdrijven, aan die zijde de hoofdmagt te dekken, zoo mogelijk aldaar het gezag des Soesoehoenan's te herstellen en daarna in Madioen zich met Hurdt te vereenigen.

Met het doel om de gezindheid van pangéran Poeger op de proef te stellen, werden Soehorans met brieven aan dien kroonpretendent gezonden om hem uit te noodigen tot het leveren van hulp bij den aanval tegen Troeno Djojo.

De uitvoering van dit plan nam op den 27^{en} Sept. een aanvang. Kapitein Westdorp voerde bevel over de voorhoede en stootte, bij het dorp Moerong, op den vijand. Men moest eene menigte rivierspruiten doortrekken tot dat men in een schoon, verheven, maar woest land kwam, waar men telkens groote troepen herten en wilde varkens in hunne lommerrijke schuilhoeken verstoorde, maar vijanden noch bevolking aantrof. Na twee dagen werd Djagaraga bereikt, dat kort te voren door den vijand met achterlating van veel leeftoet was ont-reuimd. Hier kwamen de Soerohans en verspieders, die men naar pangéran Poeger gezonden had, bij het leger terug en bragten berigt, dat Poeger zijn volk had gewapend, om de Hollanders, indien zij in Mataram mogten komen, te weerstaan en dat het gerucht algemeen verspreid was, en ook geloof vond, dat de Soesoehoenan Amangkoe-rat overleden was, dat de persoon, dien de Hollanders met zich in hun leger voerden, niet de Soesoehoenan, maar een zoon van den admiraal Spuehman was, door wien men die rol liet spelen.

De togt door het onbewoonde en onbebouwde land, werd over kleine rivieren en bergstroomen, gedurende vijf dagen voortgezet, totdat eindelijk op den 5^{en} October het leger te Kadjang aankwam, tusschen de rivieren Kalagien en Bengawan Serikan, waarschijnlijk spruiten in de Madioensche rivier uitloopende, gelegen. ¹ Op deze plaats hereenigde zich kapitein Tak met de hoofdmagt. Op zijn togt ten zuiden van het Lawoe-gebergte had hij verscheidene ontmoetingen met den vijand gehad; doch deze was voortdurend teruggetrokken. De regent van Kadoewang en het tweede hoofd van Ponorogo vergezelden Tak, om bij den Soesoehoenan in onderwerping te komen. De hereenigde legermagt zette zich nu op den 6^{en} October weder in beweging en trok de Bengawan over. Terwijl men nog ten noorden van Tjaroeban was, werd men door den nacht overvallen, zoodat er zonder eten moest worden gebivouakeerd en met het krieken van den dag de marsch voortgezet. Vermoeijenis, hitte en gebrek aan drinkwater, deden velen onder weg ter neder vallen. De opperbevelhebber deed het weinige water, dat hij nog over had, ronddeelen, tot voedsel had men niets dan bladeren. Als om de maat van rampen vol te meten was men ook het spoor bijster geworden. De Javaansche bevelhebbers Sindoe Redjo en Soeronoto hadden verzuimd zorg te dragen voor den geregelden aanvoer van rijst en verwaarloosd goede étappen aan te wijzen. Tot tweemaal toe was men op dien dag genoodzaakt, het leger te laten rusten; de troepen waren uitgeput, drinkwater was er niet te vinden. Velen lieten zich moedeloos ter aarde zinken. Hurdt vond in den legertrain nog wat brood en arak, dit deed hij ronddeelen. Toen uitputting en ontmoediging haar toppunt hadden bereikt, kwam in diezelfde oogenblikken de tijding, dat de vijand slechts op een half uur afstands bepaggerd lag, bij eene rivier, waar water in was te vinden.

¹ Het hier bedoelde Kadjang is waarschijnlijk geweest Kadjang in de afdeeling Poerwedadi. Niet verre van daar, ligt aan de Madioensche rivier zelve nog eene plaats Kadjang. Zie de kaart door W. F. Versteeg, en de oude kaart hierachter.

Ondanks de afmatting moest men zich slagvaardig maken. De kapitein-luitenant Altmeijer kreeg in last om met zijne compagnie en eenige inlanders den vijand aan te tasten. De stoute daad gelukte, en een uur later was de vijandelijke pagger genomen.

Daarbinnen vond nu het afgemartelde leger, rijst, verversching, rust en in de rivier Tonglor water in overvloed. Men lag nu echter te midden van vijandelijke benden en spionnen, zoodat men onophoudelijk op zijne hoede moest zijn. De superintendent Hurdt zond van hier bevel aan de kapiteins Renesse en Muller, dat zij onverwijld naar Kartasana zouden opkomen. De laatste berigten van deze twee bevelhebbers waren uit Djepan Panoelang gekomen. Zij waren over Blora tot die plaats voortdurend vechtende opgerukt, nadat zij bij Brigandjieng hevige met de opstandelingen waren slaags geweest.

Na twee dagen rust in den pagger te Tonglor, brak Hurdt met het leger weder op en marseheerde hij over heuvelen, dalen en door bosschen en rivieren tot Patjeh. Thans geraakte men in en onder de vijanden; doch aan levensmiddelen en water was nu geen gebrek meer. Kapitein Westdorp, die als éclaieur altijd vooruit was, maakte op dien togt vele gevangenen, waarvan één berigt gaf over den toestand binnen Kediri. Op den 11^{en} October ontdekte de voortogt de vijandelijke ruitery in het veld. Hurdt deed nu de kolonne in orde van bataille zich ontploojen. De achterhoede werd nu voorwacht, daarachter volgde de middentogt; kapitein Tak kommandeerde den regter- en kapitein Westdorp den linkervleugel. De vijand trok langzaam voor het front van bataille terug, achter zich de dorpen verbrandende. Toen den volgenden dag in dezelfde slagorde de marsch werd voortgezet, viel onverhoeds de Madoeresche ruitery achter in den legertrein van kapitein Tak en van den Socsochoenan. De ruiters werden teruggeslagen; doch men was dientengevolge genoodzaakt de uitgplooidde slagorde meer bijéén te trekken. Aldus zaamgetrokken, bereikte men Zinkal aan de Brantas of

rivier van Kediri, ¹ waar het leger zich nedersloeg. Aan de overzijde van de rivier had de vijand eene batterij opgeworpen waaruit hij „lustig” vuur gaf. Terwijl Hurdt hier bezig was met zijn hoofdkwartier onder de Mangaboomen op te slaan, viel plotseling de Madoeresche ruitery, als „dolle menschen met hangende haren” op de verstrooide Javanen aan, brak dwars door de opgestelde karren en de arrièrre-garde en zette haren dollen loop tot midden in de legerplaats voort. In allerjil greep men naar de wapenen. Twee compagniën Europeanen slaagden er weldra in om de ruiters eerst tot staan te brengen en daarna naar buiten te dringen. Uit voorzorg werd echter nu de geheele legermagt binnen Zinkal te zamen getrokken; doch ook daar kon men het weldra niet uithouden, omdat men er te veel van het vijandelijk vuur van de overzijde had te lijden. Het bleek niet mogelijk te zijn, om de rivier over te trekken; zij was hier te diep en bovendien toen zeer gezwollen. De krijgsraad besloot daarom, dat het leger ééne nijl stroomopwaarts zou marscheren naar Toekong, ² alwaar volgens de berigten der Javanen, de rivier kon worden overgetrokken. Dit besluit was echter gemakkelijker genomen, dan uitgevoerd. Aan alle zijden was men door vijanden omklemd en te Toekong lag eene aanzienlijke magt bepaggerd. Terwijl men over de uitvoering van het genomen besluit beraadslaagde, bood kapitein Westdorp zich vrijwillig aan, om met zijne brigade en 2000 Javanen den weg naar Toekong open te slaan. De krijgsraad nam dit aanbod aan en op den 14^{en} October trok kapitein Westdorp op weg. In den aanvang scheen de onderneming te zullen gelukken; doch toen

1 De naam dezer plaats is vermoedelijk corrupt in het dagboek van Hurdt vermeld. Op nieuwe kaarten is deze plaats niet te vinden. Blijkens de gelijktijdige kaart hierachter, moet zij gelegen hebben aan den linkeroever van de Brantas, noordelijk van de stad Kediri, ongeveer ter plaats, waar men op de kaart van Melvill, Merictjan, regents. Kediri, district Modjorotto gesteld vindt; doch meer nabij den oever van de rivier.

2 Ook deze plaats zoekt men vruchteloos op nieuwe kaarten; volgens de hierachter medegegeelde gelijktijdige kaart moet Toekon, Toekoem of Toekong ongeveer gelegen hebben, waar nu Modjorotto wordt gevonden.

hij reeds dicht bij Toekong was genaderd, werd Westdorp met zijne brigade door een overmagtigen vijand van alle zijden uit hinderlagen besprongen en geheel omsingeld. Westdorp beseftte terstond het gevaar en wilde door eigen moedsbetoon zijne manschappen er toe medeslepen om zich door den vijand, die hen dreigde te verpletteren, heen te slaan. Driftig wierp hij zich tē paard in het heetste van den strijd, aan de spits der kolonne; doch bijna onmiddellijk vond hij daar, met twintig wonden overdekt, den dood. Zoodra de Javanen hunnen dapperen Europeschen aanvoerder zagen vallen, sloegen zij op de vlugt; de Europesche soldaten geraakten hierdoor mede in wanorde en weldra was alles in dérouté. Alleen de luitenant Huyssen, de aanvoerder der Balinezen en twee vaandrigs Johan Christoffel Stiel en Jan Janssen hielden manmoedig stand en verkochten hun leven zoo duur mogelijk. De vaandrig Stiel eindelijk ziende, dat, zoo hij aan pligt en eer als soldaat wilde getrouw blijven, de dood voor hem onvermijdelijk was, wikkelde zich in het hem toevertrouwde vaandel en liet zich in dat eervol lijkkleed ter neder hakken. Soeronoto, de bevelhebber der Javanen des Soesochoenan's, was voorzigtiger geweest en had hij tijds gezorgd, dat hij zonder letsel bleef. De brigade Westdorp bekwam in deze ontmoeting 11 dooden en 9 gekwetsten; doch ook de vijand had niet minder dan 20 zijner voornaamste voorvechters in het zand zien bijten. Des avonds te 5 ure kwam de tijding van deze nederlaag in het leger van Hurdt, waar zij groote verslagenheid verwekte. Onmiddellijk werd kapitein Tak afgezonden, om het overchot der brigade Westdorp te redden, wat ook gelukte. De toestand bleek echter haghelijk te zijn, als in eene kooi, was men aan alle zijden door vijanden opgesloten. De rivier oversteken was onmogelijk, zuidwaarts terugtrekken laugs den weg, dien men gekomen was, was evenmin doenlijk; want overal en nu ook in de omstreken van Patjeh, vanwaar men was opgerukt, stond het nu dicht gevuld met vijandelijk volk. Nog één uitweg was er mis-

schien naar den kant van Kartasana of Wirasaba. Ook daar waren wel vijanden, maar niet in zóó grooten getale of de gelegenheid scheen nog open om daarheen de wijk te nemen en aldaar het hoofdkwartier op te slaan, totdat versterking, ammunitie en levensmiddelen van de strandlanden zouden zijn aangevoerd. De Soesoehoenan drong er echter op aan, dat men te Zinkal blijven zou; hij beloofde beter gezag over zijne mantris en zijn volk te zullen uitoefenen en voor den aanleg van een grooten pagger zorg te zullen dragen.

Hoewel tot dusverre de „wandeboiren” der Javanen groot waren geweest, zoowel in het gevecht als in het leveren van koelies, leeftogt en vaartuigen, liet de krijgstraad zich overhalen om nogmaals de proef te nemen, of de Soesoehoenan thans beter aan zijne beloften zou voldoen. Er werd dus besloten, dat het leger te Zinkal blijven zou; doch dat groote paggers voor den krijgsvorraad en voor de troepen, hooger op, meer van de rivier verwijderd en beter gedekt tegen het vijandelijk vuur zouden worden aangelegd. Inmiddels zou eene afdeeling poging doen om tot Soerabaja te geraken, om van daar versterking en ammunitie op te halen. Na versnelde en zeer vermoeijende marschen van Djepan Panoelang, over Pandang en Patjeh, kwamen eindelijk op 16 October ook de kapiteins Renesse en Muller met den linker-vleugel te Zinkal aan. De 700 Europeesche en geregelde inlandsche troepen, waarmede zij den opmarsch hadden aanvaard, waren tot 436 man versmolten. Kapitein Muller zelf stierf weinige dagen na zijne aankomst op Zinkal, ten gevolge van vermoeijenis en ontbering. Daarentegen waren ruim 3000 Javanen medegekomen; doch dezen waren beter eters dan strijders. Zoo lag nu het leger voor en in Zinkal bepaggerd of liever opgesloten, velerlei ontbering moest het zich getroosten en telkens werd het door de aanvallen der Madoeresche ruiters, eene soort van lansiers van malierokken voorzien, verontrust en voortdurend in alarm gehouden. Vooral moest men tegen nachtelijke aanvallen waken, waarbij op de Javaansche schildwachten niet ge-

rekend kon worden, zoodat de Europesche troepen door onophoudelijk wacht betrekken, werden afgemat. Meer dan eens drong de vijand, door amfioen opgewekt, tot binnen de paggers door, eenmaal zelfs stak hij het Maleische kwartier in den brand en slechts als door een wonder werden de buskruidkarren gered. Nog een ander verontrustend verschijnsel begon zich te vertoonen. Van de Europesche soldaten, liepen ten gevolge van de ontberingen en de vermoeijenissen eenigen, meest opgeraapte huurlingen, van tijd tot tijd naar den vijand over, bij wien zij binnen Kediri overvloed vonden en sommigen hunner zelfs tot aanvoeders werden aangesteld.

De toestand was op die wijze niet langer houdbaar. Het hoofdkwartier des vijands aan deze zijde van de rivier, dat nog altijd te Toekong lag en van waar al de aanvallen, waarmede Hurdt werd bestookt, bestuurd werden, moest noodzakelijk, het kostte dan wat het wilde, worden opgebroken. Aan den kapitein Renesse werd de last opgedragen, om nogmaals te beproeven, wat op zoo bloedige wijze aan kapitein Westdorp was mislukt. Renesse slaagde beter en na een hevig gevecht maakte hij zich op den 24^{en} October van Toekong meester, joeg den vijand er uit en over de rivier, verbrandde zijne legerplaats en bragt veel rijst binnen Zinkal terug. In dezen strijd sneuvelde bovendien, de opperbevelhebber van Troeno Djojo, Aria Singosari. Weinige dagen later maakte ook kapitein Tak, den weg naar Kartasana open, zoodat men nu aan regter- en linkervleugel met eenige meerdere vrijheid de armen kon uitslaan.

Daarentegen ontving Hurdt ongeveer te dezer tijd, ongunstige berigten uit de benedenlanden. Nog altijd had hij de hoop gekoesterd, dat de Makassaren onder Kraëng Galesoeng, door haat tegen Troeno Djojo gedreven, zich, zooals zij door hunne Soerohans hadden aangeboden, met de Comp. zouden verzoenen en mede optrekken tegen Kediri. Ten einde dat te bewerken, was de secretaris van Hurdt, Willem Bastineq naar Kraëng

Galesoeng gezonden. Bastincq was er werkelijk reeds in geslaagd om het zoogenaamd Bongajisch Contract door Galesoeng en de Makassaren te doen aannemen en de belofte van hen te verwerven, dat zij met 2000 man tegen Kediri zouden oprukken. Doch juist toen de beslissing nabij was, keerde Kraëng Mangalla, de eerste aanlegger dezer hernieuwde onderhandeling van Bantam terug met afgezanten van den Sultan van Bantam.

Van dat oogenblik keerde de kans en veranderde de gezindheid van Kraëng Galesoeng ten eenemale. Slechts een driehonderdtal Makassaren voegde zich bij Bastincq; maar Galesoeng zelf trok zich met de overigen terug en weigerde het Bongajisch Contract op den Koran te bezweren. Sedert vernam men door verspieders, dat Kraëng Galesoeng en Troeno Djojo weder waren verzoend. Het was duidelijk dat Bantam's invloed en Mohammedaansche geestdrijverij nog weder eenmaal te meer, de bovenhand hadden behouden. De secretaris Bastincq was daarop met ruim 1000 man, waaronder slechts 14 Europeanen waren, met ammunitie en proviand naar Zinkal op marsch gegaan; doch op den togt door het vijandelijk land hadden hem alle de Makassaren, Boegies en Towadji's verraderlijk verlaten en korten tijd daarna was hij bij het dorp Kandangan, onverhoeds door 500 vijandelijke ruiters besprongen. Slechts door het moedig standhouden der 14 Europeanen en der Balinezen onder hunnen heldhaftigen Toemenggoeng Djajalalana, had Bastincq gelegenheid om de karren tot eene borstwering te stellen en daarachter den vijand het hoofd te bieden. Zoodra Hurdt berigt ontvangen had van het gevaar, waarin Bastincq met zijn konvooi zich bevond, zond hij ijlings den kapitein Tak met eene afdeeling ruitery om Bastincq te redden. Met lossen teugel joeg Tak tot Bastincq door en het gelukte hem op 3 November het geheele konvooi, behouden binnen het hoofdkwartier te Zinkal te brengen.

Nu werd er eene verkenning op grooter schaal ondernomen, zoodat de regtervleugel zich uitstreckte tot aan de voorheuvelen van het Wilisgebergte en waaijervormig zich rigtte op Toekong.

Dáár hoopte men met vloten en vaartuigen eindelijk den regteroever te bereiken; doch de rivier was ook hier te diep en te snelstroomend om er met de zwakke vaartuigen overtekomen. Van den 7^{en} tot den 10^{en} November, werden er nu nabij Zinkal, door scheepstimmerlieden uit Demak vier vaartuigen opge maakt, achter blinderingen geplaatst en in den nacht van 10 op 11 November trachtte men daarmede de Brantas over te steken. De onderneming mislukte echter, de vaartuigen zonken of sloegen om en de Javaansche soldaten bragten ook ditmaal weder door hunne lafhartigheit alles in wanorde.

Hurdt en de Saint-Martin gaven echter den moed niet op en deden nieuwe en betere vaartuigen maken; terwijl eene batterij tot dekking van den overtocht werd opgeworpen. Inmiddels kreeg men door verspieters en verraders beter kennis van de stelling des vijands langs de overzijde van de rivier.

Op den 17^{en} November werd andermaal „het exploit” om de Brantas over te trekken, ondernomen. Kapitein van Vliet bestuurde het te water brengen der vaartuigen; kapitein Renesse en zijn luitenant Libout voerden de troepen aan. In den aanvang scheen het als of de onderneming alweder zou mislukken. Twee der vaartuigen zonken, omdat er te veel volk instapte. De vijand joeg eene hagelbui van kogels in de gelederen. Renesse en zijn luitenant vielen beiden gekwetst neder. De soldaten deinsden reeds af, toen kapitein Tak vooruit en in het vaartuig sprong, de soldaten door zijn geestdrift medeslepende. Onder een vinnig vuur des vijands stak het vaartuig van den oever naar de overzijde. De dappere Balinees Djajalalana voerde te gelijkertijd 500 Javaansche ruiters, deels zweemmende, deels wadende door den stroom. Het slaan op eene geheiligde Gomme en het voorbeeld van hunnen onversaagden aanvoerder, gaf ditmaal aan de Javanen moed. Tak en Djajalalana kwamen behouden over, vielen onmiddellijk op de voorste werken des vijands; terwijl nu ook onophoudelijk schuiten af- en aanvoeren met nieuwe troepen en ook de rivier, waarvan het water op

dien dag plotseling was gevallen, vol was met zwemmende en doorwadende menschen. Elf stukken geschut werden op den vijand veroverd, de batterijen in bezit genomen en de vijand, die 40 dooden liggen liet, van den oever gejaagd. Eindelijk was de overtocht overweldigd. Terstond nestelden 's Comp'. troepen zich in een pagger aan de overzijde; terwijl de brigade Altmeijer het veld introk om den vijand in ontzag te houden. Twee dagen later geraakte men, op eene groote veldontdekking rondom Kediri, met Troeno Djojo zelven slaags. Hoewel Troeno Djojo in het zwart gekleed en met de heilige standaard uit Mekka, zijne troepen persoonlijk aanvuurde, hield de vijand geen stand meer en Troeno Djojo zelf moest „over hol en bol” binnen Kediri terugvlieden.

De superintendent Hurdt bragt nu zijn hoofdkwartier naar den regteroever van de Brantas over en op 25 November, bij het aanbreken van den dag werd de trom gevoerd en het leger in slagorde opgesteld. Vooraf deed de veldprediker Manteau, het gebed en hield Hurdt eene toespraak tot de bijeengeschaarde troepen. Terstond daarna rukte het leger tegen Kediri op. Des morgens ten 10 ure was men tot onder het bereik van het kanonvuur der versterkte stad genaderd, op eene vlakte, noordoostelijk van Kediri. Het eerste treffen vond plaats op den regtervleugel, waar de Javanen, door den vijand werden aangetast en ook al spoedig weder op de vlugt zouden zijn gegaan, indien niet kapitein Tak met drie compagnien den vijand had doen afleinen. Inmiddels werd er levendig uit de stad en van de werken, die met allerlei gekleurde vaandels en banderollen pronkten, op het oprukkend leger gevraagd. De kapitein Tak, die voortgegaan was met den vijand voor zich heen te drijven, was middelerwijl zoo nabij de wallen gekomen, dat des vijands geschut hem niet meer treffen kon. Hier vond Tak eene plaats voor een aanval geschikt. In allerijl gaf hij daarvan, door eene expresse, bericht aan den bevelhebber. Hurdt besloot nu met de bestorming voort te varen en zond den kommandeur de St. Mar-

tin met de achterhoede en het overige der brigade 'Tak naar de aangewezen plaats.

De opperbevelhebber zelf bleef met den middentogt en de artillerie stand houden op de vlakke; doch toen kapitein Altmeijer aan de noordoostzijde van de stad een verheven terrein had ontdekt, waaruit met vrucht tegen de vijandelijke werken iets kon worden uitgerigt, stelde Hurdt een schijnfront op en voerde hij daarachter in allerijl een flankmarsch uit, naar het aangewezen punt. Aldaar aangekomen werd met „furie en couragie” onder groot geschreeuw en gejuich der inlandsche troepen op de losbrandende batterijen des vijands de storm gewaagd. Onder eene hagelbui van kogels, werpspiesen en steenen, en terwijl eene der vijandelijke batterijen door eigen kruid met donderend geknal in de lucht vloog, werd na een uur strijdens de vijand eindelijk uit zijne werken verjaagd en de poort van Kediri vermeesterd. Hier hield de superintendent post. Weinige oogenblikken te voren waren ook de St. Martin en Tak, stormenderhand aan de noordwestzijde binnen de stad geraakt. Het grootste gedeelte van den vijand had zich eerst binnen den Aloen-aloen of voorhof, daarna op het binnenhof van den Kraton teruggetrokken. Kapitein Tak rukte stoutmoedig met twee compagnien Europesche militie, eene compagnie de marine en eene uit Balinezen zamengesteld, op die verzamelpplaats der vijanden aan. Nu ving het gevecht met dezelfde woede, als bij de wallen, weder aan; van het eene vierkanten plein werd de vijand binnen het andere en zoo eindelijk binnen zijne laatste engte gedreven. Het zeevolk wierp met handgranaten te midden der opéén gehoopte strijders.

De verwarring was onbeschrijflijk, de strijdenden hieven hun krijgsgeschreeuw aan, vrouwen en kinderen gilden, de gekwetsten kermden, losgebroke paarden renden door en tusschen de zaamgedrongen menigte. Hoewel vrouwen en kinderen werden gespaard, geraakte toch eene der meest beminde vrouwen van Troeno Djojo in de eerste furie en verwarring, door

een ongelukkig musketschot om het leven, terwijl zij in haar draagstoel werd weggevoerd. Doch Troeno Djojo, om wien het vooral te doen was, zocht men te vergeefs, wel greep men zijne gezadelde paarden, doch hij zelf was, door een gat in den laatsten muur gebroken, ontsnapt. De Javanen daarbuiten, die bevel hadden van de vlugtenden op te vangen, waren aan het plunderen geslagen en hadden alzoo den kostbaarsten buit onopgemerkt laten ontkomen. In de eerste oogenblikken waren de bevelhebbers niet in staat, de binnendringende troepen te beteugelen. Het plunderen eener bij storm vermeersterde vesting was soldatenregt en de Javanen vooral maakten van dat regt een ruim gebruik. Al wie wapenen droeg en ook niet droeg, greep om zich heen en kaapte wat hij krijgen kon.

De oude Koninklijke Kroon van Madjapahit viel echter gelukkig ongeschonden in handen van kapitein Tak. De Europeesche soldaten waren spoedig weder binnen de krijgstuicht teruggebracht en toen Hurdt op het binnenplein van den Kraton aankwam, vond hij de Europeesche militie reeds weder in orde bij de wapenen. Zoodra de strijd voor en binnen Kediri aanving, had de Soesoehoenan zich voorzigtig naar Zinkal begeben; eerst den volgenden dag kwam hij binnen de veroverde stad en zoodra hij vernomen had, dat de Kroon van Madjapahit en nog meerdere kostbare rijkssieraden van Mataram, onder den buit op Troeno Djojo behaald, waren aangetroffen, verzoekt hij, dat die hem mogten worden teruggegeven. Daags daaraan, den 27^{en} was het Zondag. Er werd eene dankpredikatie voor de behaalde overwinning gehouden en nadat deze was geëindigd, werd het leger in vol geweer in rangen opgesteld en de Soesoehoenan daartusschen heen met alle zijne grooten geleid, tot onder het geboomte van het binnenhof. Daar nam hij plaats en werd hem door den opperbevelhebber Anthonio Hurdt de kroon van Madjapahit met groote plegtigheid aangeboden. De Soesoehoenan nam de kroon in zijne handen en plaatste zich die op het hoofd, terwijl het kanon en de musketten werden losgebrand. Hij was

de eerste Soesoehoenan, die zijne kroon uit handen van een Nederlandsch bevelhebber ontving. ¹

De inneming van Kediri is een merkwaardig feit in de ontwikkelingsgeschiedenis van Neerlands gezag over Java. De eerste groote expeditie door de Nederlanders in de binnenlanden van Java ondernomen, was daardoor met schitterenden uitslag bekroond. „Wie zou nu”, zooals Jan Pietersz. Coen eenmaal had voorspeld, „wie zou nu de Vereenigde Comp. niet eeren, „om gerust en veilig onder hare vleugelen te schuilen, zweven „en leven; wie zou haar tegenstaan? om verslagen te worden „of in miserie te leven?” Wie zou van haar geen bescherming verwachten, wie zich tegen haar durven verzetten? Doch het had weinig verscheeld of de kansen waren gekeerd.

Slechts zes dagen vóór dat de aanval op Kediri werd ondernomen, had de Hooge Regering te Batavia met onrust en ontroering in een brief door Hurdt haar toegezonden, gelezen,

1 In eene missive door A. Hurdt en Raad, dd. 30 Nov. 1678 aan de Hooge Regering te Batavia geschreven, zegt hij o. a. nog omtrent die kroon het navolgende: „Tot groot geluk voor den Soesoehoenan, quam de keyserlyke Madjapaitse kroon, „wegende ruim 80 Spaense realen swaar, ongeschonden in handen van capt. Tak te „vervallen, die andersints veelligt gepletterd en verduysterd zoude zyn geworden, „hebbende de Admiraal (i. e. Hurdt) aan gen. capit. Tak toesegginge gedaan, van „hierover in zijn faveur aan UEdelh. notitie te doen en te versoeken, dat hij daarvoor „mag worden gerecompenseerd.”

Noch uit dezen brief, noch uit het dagregister van de expeditie naar Kediri, noch ergens elders, is mij iets voorgekomen, wat de waarheid maar eenigzins kan bevestigen van het bekende verhaal door Valentijn in zijn IV^e deel bladz. 112 gegeven, waarin hij zool niet stellig verzekert, dan toch insinueert, alsof kapit. Tak, eene der kostbaarste edelgesteenten uit die kroon zou hebben ontvreemd. Het geheele verhaal van deze expeditie, zooals dat door Valentijn gegeven wordt, is overigens met allerlei onjuistheden, om eene parlementaire uitdrukking te gebruiken, doorylchten. Waar het geldt de nagedachtenis van een braaf officier, zooals Tak meermalen getoond heeft te zijn, had, dunkt mij, Valentijn zich van zulke onbevestigde aantijgingen moeten onthouden. Valentijn krijgt, naarmate men dieper in de geschiedenis doordringt, in diezelfde mate minder waarde als geschiedschrijver. Zie verder hierachter bladz. 248 seq. Uit eene resolutie der H. R., dd. 30 Junij 1679, waarin ook weder vermeld wordt, dat Tak de bewuste kroon ongeschonden had overgeleverd, blijkt verder, dat aan Tak tot „recompensie toegelegd zijn 1000 Rijksd. uit de penningen „der Mataramsche havens als se sullen inkomen.” Kapt. Tak of Tacq was geboortig van 's Gravenhage.

„hoe dat de zaken voor Kediri, zoo door de sobere conditie der „Javanen, de kleine vermogendheid en den geringen aanhang „des Soesoehoenans, als door de ziekte onder het krijgsvolk en „meer andere inconvenienten zoo voorspoedig niet waren geweest „als men verhoopt en verwacht had en dat de opperbevelhebber „daarom op nieuw hulp in volk en allerlei noodwendigheden „eischte.” Het schijnt wel als of Hurdt er reeds aan had gewan- „hoopt om de onderneming tot een goed einde te brengen; want hij verzocht in dienzelfden brief, dat er bij zijne „continuerende „indispositie”, een ander „kapitaal en aanzienlijk man tot zijn „vervanger of medehelper” hem mogt worden toegezonden, „om de troepen en het leger te kommanderen en 't bestier der „zaken waar te nemen”.

Dadelijk na het ontvangen van dat verontrustend berigt, waren Gouverneur-Generaal en Rade bijeengekomen en hadden zij besloten op nieuw driehonderd der beste Europesche soldaten naar de plaats van den strijd af te zenden. Tegelijkertijd hadden zij den majoor Christiaan Poolman gelast met die troepen te vertrekken, ten einde „bij onverhoopte opkomste of over- „lijden van den Heer Hurdt, in zijne plaats en met dezelfde „ongelimiteerde magt, als krijgs- en veldoverste de zaken ginder „aan te vatten en zoo haast mogelijk tot een goed einde te „brengen”.

Poolman had schriftelijk op dien last geantwoord, dat „ten inzigte „van de vele bekommerlijke raadsbesluiten en menigvuldige „gevaarlijke gevallen, waaraan de tegenwoordige expeditie „onderhevig was,” hij verzocht, dat het oppergezag over de onderneming op Java's Oostkust mogt worden opgedragen aan iemand van hooger aanzien en magt, dan zou hij bereid zijn onder dat beleid het kommando te aanvaarden. ¹

Schoorvoetend was de vergadering tot het afzenden van nieuwe hulptroepen overgegaan; op den 25 November, juist op den-

¹ Resol. GG. en R. van 19 en 22 Nov. 1678.

zelfden dag, waarop Kediri voor de stormende wapenen der Nederlandsche krijgsmagt viel, werden Gouverneur-Generaal en Rade door nieuwe weifelmoedigheid aangegrepen. Op dien dag legde de Gouverneur-Generaal van Goens den toestand van Batavia zelve aan de leden van den Raad bloot. „De smeulende „onlusten mét Bantam”, zoo sprak hij, „stonden op het uitbreken, „ja zelfs Soemadang was, naar het gerucht liep, reeds door „de Bantammers bezet, het garnizoen van Batavia telde slechts „800 man en daaronder was er niet één, bekwaam om te velde „te trekken; de burgerij van Batavia was niet verder in staat, „dan om de stad en voorstad te bewaken, bij tegenspoed zou „de inlandsche bevolking afvallig worden, de regenmoeson was „aangevangen, wat zou men verder in het oosten van Java „uitrigten, de Compagnie was onmagtig zoo groot een werk „meester te worden; het ware veel beter op zich zelve te „letten, dan om eens anders wil verloren te gaan. Een der „leden van de Hooge Regering moest, naar zijn oordeel, naar „Soerabaja worden afgevaardigd, ten einde daar het oppergebied in handen te houden. De majoor Poolman mogt met „zijne versche hulpbenden niet verder landwaarts intrekken, „dan volstrekt noodig zijn zou, om den aftogt van Hurdt en diens „leger te dekken. De kloekmoedigheid mogt niet in vermetelheid ontaarden; 's Comp^s. magt moest worden zaangetrokken, „opdat Batavia zelve niet in gevaar zou komen.” De Raad van Indie scheen verschrikt; de majoor Poolman werd ter vergadering gehaald om met den Raad in ernstig overleg te treden. Daar geen der raadsleden opgewektheid scheen te hebben, om de verantwoordelijkheid der expeditie op zich te nemen, werd ten slotte het besluit genomen, dat de majoor Christiaan Poolman, met vier compagnien, zoo spoedig mogelijk naar Soerabaja vertrekken en daar handelen zou, naarmate de omstandigheden dan zouden eischen.

Toen Poolman te Soerabaja landde, vond hij 's Compagnies zaak gered, Kediri ingenomen en weinige dagen later

ontmoette hij den superintendent Hurdt, die toen zelfziek, even als een groot gedeelte van het leger, uitgeput en afgemat op den 17^{en} December te Soerabaija aankwam.

De terugtocht van Kediri was door Hurdt op den 15 December ondernomen. Hij had zich met de hoofdmagt, de zieken, gekwetsten en den legertrain op een aantal vaartuigen ingescheept, en had zich de rivier van Kediri tot aan Soerabaija laten afdrijven. Aan de oevers had men nog vele paggers, door de opstandelingen opgeworpen om den terugtocht van het leger der Compagnie te beletten, ontdekt, doch na den val van Kediri waren alle deze paggers in allerijl door den vijand verlaten.

Het overige gedeelte van het leger, waarbij zich de Soesochoenan en zijn gevolg en de kommandeur de St. Martin bevonden, bereikte eerst, na onnoemelijke vermoeijenissen te hebben doorstaan, over land, hongerig en uitgeput, op den 4^{en} Januarij 1679 het algemeene hoofdkwartier te Soerabaija.

Voordat de krijgsmagt Kediri had verlaten, was door den Soesochoenan, aldaar het bestuur geregeld en eene bezetting gelegd. De Pangéran Sampang, die vóór den opstand regent over Madoera was geweest, maar sedert den val van Mataram door Troeno Djojo gebannen en gevangen was gehouden, werd nu door den Soesochoenan tot eersten rijksraad met den titel van Adepati Tsjakra-Ningrat verheven en hem werd de taak opgedragen om het eiland Madoera weder onder de gehoorzaamheid van den Soesochoenan terug te brengen. Behalve de versterking onder bevel van den majoor Poolman te Soerabaija aangebragt, waren nog andere hulptroepen in aantogt. Radja Palakka was van Makassar te Japara aangekomen en had een groot gedeelte van zijne Boeginezen, onder bevel van den kapitein Jan Fransz. Holsteyn en van vele Boeginesche aanvoerders naar Soerabaija afgezonden, terwijl hij zelf inmiddels naar Batavia was gevaren, om met de Hooge Regering aldaar in overleg te treden.

Zoo verzamelde zich langzamerhand weder eene aanzienlijke

krijgsmagt binnen Soerabaija. De oorlog was dan ook nog verre van geëindigd. Troeno Djojo, hoewel zijn hoofdzetel Kediri was veroverd, hield met zijn aanhang in het zuid-oosten des eilands nog stand; de Makassaren onder Kraëng Galesoeng lagen versterkt binnen Kappar, waren meester van het omliggende land en hadden zelfs nog onlangs Soerabaija bedreigd. Madoera hield nog de zijde van Troeno Djojo, verwierp ten minste den, door den Soesoehoenan aangewezen, laudvoogd Tsjakra Ningrat; terwijl in het zuiden en midden des eilands, Kadjohoran de vijandelikheden volhield en de broeder des Soesoehoenan's, Pangéran Poeger, het onafhankelijk bestuur binnen Mataram nog voerde. Bovendien zwierven talrijke benden van roovers en partijgangers, zooals dat na zoo grooten onrust pleegt te geschieden, over verschillende deelen van het eiland.

De regenmoesson en de ontredderde toestand van het expeditieleger en van het treinwezen, beletten, dat er vooreerst iets tegen de Makassaren, op Kappar genesteld, kon worden ondernomen.

De superintendent Hurdt gaf op den 22 Februarij het opperbevel over aan den majoor Christiaan Poolman en keerde weinige dagen later, ziek en afgemat, naar Batavia terug.

Op den dag, waarop hij het bevel overdroeg, had Hurdt vooraf nog een langdurig onderhoud met den Soesoehoenan en zijne mantri's. Hij deed aan dezen ernstige vermaningen hooren over hun zorgeloos bestuur en over het pligtverzuim van vele landsregenten.

In den loop van het gesprek bleek het, dat de Sultan Ageng van Bantam, zelfs in de onmiddellijke nabijheid van den Nederlandsehen opperbevelhebber zijn geheimen invloed gelden deed. In November of December had de Bantamsche Sultan zijne soerohans aan den Soesoehoenan gezonden, om dezen eindelijk de zoolang begeerde Ratoc Blitar aan te bieden. De Bantamsche zendelingen hadden echter den moed niet gehad van verder dan tot Pekalongan te komen, doch hadden van daar de dolende prinses naar Grissée gezonden, van welke laatste plaats de Soesoehoenan

haar had afgehaald. Hurdt had wel bemerkt, dat sedert dien tijd de Soesoehoenan „geen naamwaardige bekommelingen meer „op het hart scheen te hebben, als of hij tot het toppunt zijner „wenschen gekomen was” en evenmin was het hem ontgaan, dat Ratoe Blitar wel zeer onverwacht te Soerabaija verschenen was, doch eerst nu in deze bijeenkomst ontdekte hij het geheim, dat achter de onverwachte verschijning dezer vorstin verborgen lag.

Ratoe Blitar, het werd nu duidelijk, was eene geheime vrouwelijke afgezant van den Bantamschen Sultan. Deze had haar opgedragen om den Soesoehoenan, als hij in hare schoone armen liggen zou, tot ontevredenheid op te hitsen over het verlies van zoovele kostbaarheden binnen Kediri, hem over te halen tot de partij van Bantam en hem van de Hollanders afkeerig te maken. Zij moest hem dan eens verwijten, dat hij zich aan de Hollanders had verkocht, dat hij zich door zijne beloften aan die Kaffirs had verlaagd, dan weder hem wijs maken, dat Bantam slechts met de beste bedoelingen en meer in schijn, dan in werkelijkheid, Troeno Djojo had ondersteund; zij moest hem namens den Sultan beloften doen en hem voorspiegelen, dat hij van Bantam, zooveel geld kon bekomen, als hij noodig had, dat hij door bemiddeling van Bantam, den opregten titel van Sultan uit Mekka verkrijgen zou, indien hij slechts de vriend en bondgenoot van Bantam wilde worden en de Hollandsehe kaffirs verlaten. Indien beloften geen uitwerking deden, dan moest zij hem dreigen, dat zoo hij het met de Hollanders bleef houden, de Sultan van Bantam alle hulp tegen hem aan Troeno Djojo bieden zou; zij had in één woord dezelfde rol te vervullen, welke Lodewijk XIV, weinige jaren vroeger aan mademoiselle de K rouailles spelen liet bij Koning Karel II van Engeland. Zoodra Hurdt deze bekentenis van den Soesoehoenan had vernomen, volgde, gelijk men denken kan, eene strenge vernaming. „De Soesoehoenan,” zoo luidde het, „wist immers wel, welke verbindtenissen hij, zijn vader en „zijne broeders met de Comp. hadden aangegaan en hoedanige

„ zware lasten en kosten de Comp. reeds tot zijne herstelling
 „ op den troon, gedragen had en nog droeg. Wat verwach-
 „ ting, wat uitkomst dacht hij dan wel te vinden bij den
 „ Sultan van Bantam, die zeer verwaand den titel van Sultan
 „ hem aanbood, doch die in vroeger dagen zelf van Mataram
 „ afhankelijk was geweest. Begreep hij dan niet, dat het er
 „ veeleer naar geleek, alsof de Sultan van Bantam, hem,
 „ Soesochoenan, nu tot vassal wilde verlagen en zich ter be-
 „ reiking van zijn oogmerk meesterlijk wist te bedienen van
 „ den godsdienst, alsof het zijn pligt was, als Mohammedaan,
 „ om alle vijandschap tegen de Hollanders, die hij even bot als
 „ boosaardig steeds Kaffirs noemde, te bedrijven en aan te
 „ kweeken. Hij Soesochoenan en zij, zijne mantri's, zij konden
 „ zich immers wel een oordeel vormen over de opregtheid en
 „ de goede bedoelingen van den Bantammer, die niet alleen
 „ den rebel Troeno Djojo in zijn opstand had gestijfd, maar
 „ zelfs nu nog de roovende Makassaren zoo schandelijk ophitste en
 „ ondersteunde. Verre daarvan, moesten zij, hij Soesochoenan en
 „ zij, zijne mantri's, integendeel zelve de handen dapper aan het
 „ werk slaan en gedenken, hoe hoog de zaak des Soesochoenan's
 „ door de wapenen der Compagnie, reeds weder was opge-
 „ heven uit de diepte, waarin zij vroeger gezonken lag; maar
 „ tevens dat het der Compagnie niet voortdurend gelegen kwam,
 „ om telkens zulke zware landtogten te ondernemen, die zoo
 „ groote sterfte onder de Hollandsche krijgsmagt veroorzaakten,
 „ gelijk zij zelve dagelijks hadden gezien. Durfde de Soeso-
 „ choenan er zich nog over beklagen, dat het geld in Kediri
 „ gevonden, grootendeels was zoek geraakt? Wist hij dan niet
 „ dat bij het stormenderhand veroveren eener sterkte, de buit
 „ is voor den soldaat, die zijn leven waagt; hadden zijne
 „ eigene Javanen niet het meeste geplunderd, zoodat zelfs ten
 „ gevolge hunner felheid in het plunderen, aan Troeno Djojo
 „ de gelegenheid was gelaten, om te ontsnappen? Was hem
 „ Soesochoenan, dan toch niet het kostbaarste, de kroon van

„Madjapahit, waren hem niet de hofpaarden, de keizerlijke „Gommen benevens alle de gevangenen, in handen geleverd?”

Nadat de Soesoshoenan in alle stilte, deze strafpredikatie had aangehoord, beloofde hij nogmaals, dat hij al wat er gesproken was, in acht zou nemen en zou nakomen, wat hij aan de Compagnie had beloofd en bezworen; dat hij steeds gedenken zou de ernstige waarschuwingen van den heer Speelman en van den tegenwoordigen admiraal en ook zou opvolgen de raadgevingen van zijn vervanger, den majoor Poolman. Zoo keerde hij huiswaarts, naar zijne beminde Ratoe Blitar, in wier bijzijn en onder wier geveinsde liefkozingen de onnoozele vorst weldra al de lastige perkara's en staatszorgen, maar vooral de boetpredikatien van zijn ouderen broeder, den admiraal zou vergeten en uit de zinnen zetten.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

De majoor Poolman was vóór de maand Junij niet in staat, de krijgsbewegingen tegen de Makassaren aan te vangen. Dit lang oponthoud werd veroorzaakt, zoowel door de aanhoudende regens, de talrijke ziektegevallen onder het krijgsvolk als door het verzuim van den Soesoehoenan en zijne mantri's in het leveren van voertuigen en koelies.

De Makassaren maakten zich dien tijd ten nutte, om in de landen van Pasoeroean, Kediri en Soerabaja schatting te heffen van de bevolking en met Troeno Djojo zich in verband te stellen, terwijl de Panembahan van Giri verstandhouding, naar men zeide, onderhield met de opstandelingen op Madoera.

Op den 8^{en} Junij 1679 trok Poolman eindelijk, met de helft van de Europesche krijgsmagt en de Boeginesche hulpbenden op naar Soka, waar hij zijn hoofdkwartier nedersloeg. ¹ Van daar deed hij eene verkenning tot Banjerpo ² alwaar de Makassaren sterk bepaggerd lagen en het eerste treffen met hen voorviel. De Makassaren toonden ook hier, dat zij wakkere soldaten en goede schutters waren. Zij grepen de troepen van Poolman aan, tegelijkertijd uit een bosch en uit een padieveld, doch na een frontaanval onder kapitein van Vliet en eene omtrekkende beweging der Boeginezen op den linkervleugel, werden de Makassaren uit hunnen eersten pagger geslagen en gedwongen

¹ Zie omtrent de ligging dezer plaats, hierachter, bladz. 266.

² Zie hierachter, bladz. 267.

op een tweeden pagger bij doeson Rama, zich terug te trekken. Na deze eerste verkenning keerde Poolman binnen zijn hoofdkwartier terug, om twee dagen later, op den 17^{den} Junij, met het geheele leger naar Sepande op te rukken. Nabij die plaats sluitte het leger op eene rivier, vermoedelijk eene der talrijke spruiten van de Sidho-Ardjo, waar op den tegenoverliggenden oever, de vijand sterk door paggers gedekt, den overtocht betwistte.

De Europesche soldaten durfden den stroom van onbekende diepte niet te doorwaden en het oprukkend leger zou zijn gestuit, indien niet Poolman, om zijne soldaten een voorbeeld van moed te geven, zich tot onder de armen in de rivier geworpen had, waarop de Boeginezen, toen zij dit zagen, in het water sprongen en behouden de overzijde bereikten. Poolman keerde nu andermaal door de rivier terug en voerde in persoon, de Europesche soldaten naar den vijandelijken oever aan. De verzamelde magt bestormde nu den pagger der Makassaren. Ondanks het hevig vuur werd de sterkte genomen, in den brand gestoken, doorloopen en een tweede, daar achter liggende pagger, waartegen de kapitein van Vliet den strijd reeds had begonnen, aangetast.

Ook hieruit werden de Makassaren verjaagd; maar nu vertoonde zich daarachter alweder een derde pagger, waaruit de vijanden als woedenden schoten en hardnekkigen tegenstand boden. Doch ook deze stelling moesten de Makassaren ten slotte opgeven. De strijd was heet geweest. Poolman had onophoudelijk aan de spits der zijnen gestaan, maar „te beklagen,” zoo berigtte de bevelhebber aan de Hooge Regering, „was het verlies en de schade, die meest aan de Europesche militie en bijzonder aan zoovele kostelijke officieren was geleden, die zich allen onverbeterlijk wel gedragen hadden en getoond, dat zij vigilante officieren waren; want van de zes luitenants was er slechts één vrijgeraakt, van de vijf overigen sneuvelden er vier of stierven aan hunne wonden, behalve nog vele

„mindere officieren en manschappen.” Ook de „vaillante en welmeenende” Balinesche Toemenggoeng Djajalalana, vond hier den dood op het oogenblik, dat hij den majoor Poolman te hulp wilde snellen.

Terwijl de Europesche soldaten en hunne getrouwe inlandsche bondgenooten, hun leven lieten of waagden, was de Soesoehoenan rustig en onverschillig te Soerabaja achtergebleven, zond hij niet alleen geen hulp, maar riep hij zelfs zijne koelies terug, zoodat, zooals Poolman zich uitdrukte, „het voor ons was om door het garen te springen.” Na het bloedig gevecht bij Sepande, waarin hij veel volk verloren had, durfde Poolman niet verder doordringen, vóórdat hij opnieuw versterking had ontvangen, want de vijand moest nu in zijne sterkste stelling te Kappar, waar hij achter modderpoelen, rivieren, krekken, moerassen en onbegaanbare rijstvelden genesteld lag, worden aangetast. Inmiddels woedde de ziekte onder het krijgsvolk voort. De kommandeur over de blokkade-flottielje in straat Madoera, Commer van Campen, overleed, de majoor Christiaan Poolman zelf, werd door heete koortsen aangetast en op het ziekbed geworpen. Nu kwam dan toch eindelijk ook de Soesoehoenan, nadat hij gehoord had, dat zelfs de opperbevelhebber ernstig ziek lag, uit Soerabaja opdagen. Hij toonde door zijne droefheid, dat hij voor edeler gevoelens toch niet geheel onvatbaar was. Op den 29^{en} Julij 1679 werd Poolman, in eene overdekte gonting, strandwaarts naar Soerabaja vervoerd, doch reeds den volgenden dag, bezweek hij op de reis. Het opperbevel geraakte nu alweder in andere handen. De kapitein van Vliet nam voorloopig het beleid der zaken over en trachtte, in afwachting van versterking, door onderhandeling met Kraëng Galesoeng, de Makassaren tot onderwerping en tot het aannemen van het Bongajsch Contract overtetalen.

Terwijl dit alles op de oostkust voorviel, toefde sedert maanden Radja Palakka, te Batavia, alwaar hij door de Hooge Regering, welke talmde en geen besluit durfde nemen, werd opgehouden.

De Gouverneur-Generaal van Goens vreesde nog altijd dat de oorlog met Bantam onverhoeds zou uitbreken en in dien strijd hoopte hij, omdat Batavia slechts van eene zwakke bezetting was voorzien, goede diensten van den koning van Boni en zijne Boeginezen te zullen trekken. Maar na vier maanden toevens, werd Radja Palakka het wachten eindelijk moede en wendde hij zich, eerst in Februarij, daarna herhaaldelijk tot de Hooge Regering met het dringend verzoek, dat men hem toch bescheid zou geven, of hij, al dan niet, met zijne hulpbenden tegenover de vijanden van de Compagnie, zou worden gesteld. Hij verklaarde zich daartoe bereid, doch indien men zijne diensten niet noodig oordeelde, dan verkoos hij liever naar zijn koninkrijk op Celebes, waar behoefte was aan zijn bestuur, terug te keeren. Lang nog werd Radja Palakka met ijdele beloften en eerbewijzen stilgehouden; doch ten laatste begon hij zich misnoegd te toonen, zoodat kort vóór het doorkomen van de oostmoesson, waarin Radja Palakka, wanneer de oorlog met Bantam onverhoeds mogt uitbreken, toch altijd spoedig naar Batavia zou kunnen wederkeeren, de Hooge Regering tot het besluit kwam om hem naar Soerabaija te laten vertrekken, om daar aan het hoofd van zijn leger den veldtogt tegen de Makassaren mede te maken.

De berigten te Batavia uit Oost-Java waren intusschen niet gunstiger geworden. De krijgsmagt aldaar verzwakte dagelijks, tengevolge van aanhoudende koortsen, de majoor Poolman had op zijn ontslag aangedrongen. Eindelijk, na lang en herhaald besluiteloos raadplegen, kwam men te Batavia tot eene beslissing.

Met Radja Palakka en zijne Boeginezen, zou de opperkoopman Jakob Couper, die tot dien tijd toe, met het bevel over de uitgezonden troepen in de landen tusschen Krawang en Tagal gelegen, was belast geweest, „overmits zyne bequaamheyt en „grondige ervarentheyt,” als tweede persoon onder den majoor Poolman naar Soerabaija vertrekken. Couper kreeg bovendien volmagt, om, indien de majoor Poolman bij zijn besluit tot terugkeer, mogt blijven volharden, zelf als opperbevelhebber op

te treden. Met hem zou de kapitein Renesse als eerste officier en behalve de Boeginezen onder Radja Palakka, zouden nog 150 Europese soldaten, 70 Balinezen en 50 Maleyers onder de luitenants Struys, Feyth en Taalbeeck en eindelijk ook 75 Ambonezen onder aanvoering van kapitein Jonker, een Ambonees van Manipa, naar Soerabaija worden ingescheept. Eerst op den 15^{en} Julij 1679 verliet deze nieuwe expeditie de reede van Batavia. Een lange sleep van Bonische vorsten en grooten, waarvan de radja's van Tancté, Lajja, Aroe Bankala, Aroe Boelekombo, Boeleboeloe, de voornaamsten waren, trok met Radja Palakka mede ten strijde.¹ Op den 20^{en} Augustus kwamen dezen te Soerabaija aan en trokken, weinige dagen later, naar het hoofdkwartier van den waarnemenden opperbevelhebber Jeremias van Vliet, te Soka. Jacob Couper nam het bevel over en zette in den aanvang de aangeknoopte onderhandelingen met de Makassaren voort. Reeds was hij daarmede zoo ver gevorderd, dat men het wederzijds over de voorwaarden eens was en slechts de ratificatie aan de overeenkomst ontbrak, toen Kraëng Galesoeng, onverwachts weder met nieuwe voorwaarden voor den dag kwam. Hij eischte nu voor zich en zijne Makassaren het regt van op zijne eigene vaartuigen naar Batavia te mogen gaan, om aldaar zich bij de Hooge Regering aan te melden. Intusschen werd Couper verwittigd, dat de Makassaren nieuwe versterkingen te Kappar opwierpen. Na de bij herhaling bewezen trouweloosheid van Galesoeng aan afgelegde beloften, begreep Couper teregt dat de Makassaren, met hunnen eisch om op eigen vaartuigen naar Batavia te gaan, niets anders dan de gelegenheid zochten te verkrijgen, om te ontsnappen en elders welligt zich neder te slaan. Het verzoek van Galesoeng werd dus door den krijgswaad afgewezen en het besluit genomen, „in Godes naam een „anderen gang te gaan en met de geheele magt op te breken „en Cacapper onder de oogen te gaan zien.”

¹ Uit Resol. G.-G. en Rade dd. 22 Febr., 11 April, 10 Mei, 6 Junij, 10 Junij, 23 Junij en 14 Julij 1679.

Met 1834 man, onder bevel van den kommandeur Couper en 3000 Boegies onder hunnen koning Palakka, werd op den 8^{en} September de moeilijke togt ondernomen. De Soesoehoenan en zijne mantri's hielden zich weder werkeloos als of de zaak hun niet aanging. Op 14 September was het leger tot op ééne mijl van Kappar voor eene rivierspruit, genaderd. ¹ De Ambonesche kapitein Jonker werd vooruitgezonden om nog eens, voor de laatste maal, de Makassaren tot onderwerping aan te manen, doch hij werd met vijandelijkheden begroet en Galesoeng liet de roode vlag van de voorwerken hijschen.

Alle middelen tot verzoening waren nu uitgeput en de aanval op het rooversnest der Makassaren nam een aanvang. Onder een moorddadig vuur des vijands en met groot verlies van menschen, werd de rivier overgetrokken. Radja Palakka zwom aan de spits zijner Boeginezen met eene plank op de schouders de rivier over en snelde met zijn volk, zoodra hij was aangeland, de ruigten in en verjoeg na heeten strijd de Makassaren. Eene compagnie Nederlandsche soldaten en Baliërs was Radja Palakka tot hulp bijgesprongen, toen hij uit eene nabijliggende benting hevig werd bestookt.

Des anderen daags begon men het gros van de legermagt over de rivier te voeren en zich rondom de werken des vijands te begraven. Het scheen wel, dat men tot een geregeld beleg zou moeten overgaan. Op 22 September werd de eerste groote pagger der Makassaren veroverd en op den 30^{en} weder een tweede.

De waarlijk heldhaftige Radja Palakka was overal de eerste;

1 Wanneer men de kaart van Soerabaja door W. F. Versteeg in den atlas van Melvill opslaat en vergelijkt met eenige der opgaven in de brieven van Poohnan, van Vliet en Couper hierachter, dan komt men tot het besluit, dat het zeer waarschijnlijk is, dat het Kappar of Kakappar der Makassaren, gelegen heeft ongeveer, waar op bovengen. kaart Keper gesteld is, noordelijk van de rivier Porrong, westelijk van de plaats Porrong, noordwestelijk van Sollo, eene negory, in den brief van Couper dd. 13 Nov. 1679, hierachter, Solo genoemd. Kappar zou alzoo gelegen hebben ongeveer op 6° 2' lengte van Batavia, of ± 112° 43' O.L. Gr. en ± 33° Z. B.

in het heetste van den strijd vocht hij als een leeuw en in de loopgraven werkte hij als een polderjongen. Zoo duurde het beleg, telkens door gevechten afgewisseld, ruim vijf weken lang, tot den 21^{en} October, toen Kappar eindelijk met groot verlies van menschenlevens stormenderhand werd ingenomen. Doch ook nu weder, even als te Kediri, ontsnapte, ten gevolge van het ontijdig plunderen der Boeginezen, de hoofdaanvoerder der vijanden. Kraëng Galesoeng vlugtte naar Pasoeroean, in welke landstreek hij ronddoolde totdat hij, weinige weken later, nabij Rarato overleed. De overwinning was ook van de zijde der Compagnie duur gekocht; behalve de dooden en gekwetsten door de wapenen des vijands bekomen, had ziekte door de uitdampingen der moerassen ontstaan, niet minder dan 344 menschen weggesleept.

Na de inneming van Kappar vereenigde Couper, de onder zijne bevelen staande legermagt, binnen Sollo. Van daar zond hij den kapitein Renesse met twee brigaden naar Biara, op de grens van Kediri, en den kapitein Altmeijer deed hij post vatten in de bergpassen van Ngantang. De kommandeur Couper zelf rukte, iets later, met Radja Palakka, den kapitein van Vliet, vijf compagnien soldaten en de Boeginezen, het Pasoeroeansche gebied binnen, in zuid-oostelijke rigting over de bergen van Malang, langs allerlei slechte wegen en over hindernissen tot Batoc. Hier kwam het grootste gedeelte der Makassaren, uit Kappar gevlugt, in onderwerping. Zij werden onmiddellijk onder konvooi naar Soerabaja opgezonden. Het overige gedeelte der Makassaren had zich bij Troeno Djojo gevoegd, die ergens in de steile gebergten van Ngantang verscholen lag. Het doel van den marsch was nu, Troeno Djojo onverhoeds op het lijf te vallen en zich tegelijk van hem en van het overschot der Makassaren meester te maken. Inderdaad werd Troeno Djojo gevonden, boven in de bergpas van Rarato, aan de steile helling van een weg door twee paggers gedeekt. Hoewel die stelling onneembaar scheen en de bezetting der paggers zich mannelijk

verweerde, werden toch de versterkingen door Couper ingenomen, de bergpas met geweld doorgetrokken, de vlugtenden nagejaagd tot voor de legerplaats van Troeno Djojo zelve. Door zware stortregens, die den bergweg in een bergstroom veranderden, werd Couper evenwel belet van het behaalde voordeel gebruik te maken en Troeno Djojo in zijn laatsten schuilhoek aan te tasten. Dit oponthoud maakte Troeno Djojo zich ten nutte, om op een nog meer onbeklimbaren berg de wijk te nemen. Ziekte en gebrek aan levensmiddelen noodzaakten nu Couper het gebergte te verlaten en weldra werd hij zoo krank, dat ook hij bijna in die onherbergzame streken het leven gelaten had.

De Soesoehoenan, minder gewekt door den voorspoed van 's Comp^s. wapenen, dan wel aangepord door wantrouwen tegen den bevelhebber van de Compagnie en tegen Radja Palakka, die hij beiden verdacht van Troeno Djoto te willen laten ontsnappen, was intusschen eindelijk uit zijn vrouwenhuis getreden en was ook op marsch gegaan. Hij was eerst naar Biara, daarna naar Pajja opgetrokken, alwaar een zijner veldoversten Sindoe Redjo zich met zijn leger bij hem voegde.

Sindoe Redjo bragt het berigt mede, dat Troeno Djojo zich op slechts ongeveer één dag reizens afstand van Pajja in het gebergte verscholen hield. Haastig zond de Soesoehoenan, wellicht door wantrouwen tegen Couper en Radja Palakka aangespoord, den kapitein Jonker, die hem als kommandant van zijne lijfwacht was toegevoegd, met drie Compagnien Amboezen naar de aangewezen plaats. Kort daarop kwam ook Couper, hoe wel nog ernstig ziek, bij den Soesoehoenan aan. Hij vernam daar, dat de schuilplaats van Troeno Djojo gevonden was boven op eene schier ongenaakbare bergspits, Limbangan genaamd, ten noorden van den Keloet gelegen. De kommandeur Couper stelde zich onmiddellijk in gemeenschap met kapitein Jonker, tot wien hij zijnen Secretaris Johan Jurgen Briel afzond. Door dezen kreeg hij weldra eerst het berigt, dat thans alle bergpaden door Jonker waren bezet en aan Troeno

Djojo de uitweg was afgesneden en kort daarop de nog betere tijding, dat Troene Djojo zich op den 27 December 1679 ¹ op genade en ongenade aan kapitein Jonker had overgegeven.

Troeno Djojo was door bijna alle zijne grooten verlaten, slechts zijn schoonvader Aria Koesoemo en nog een paar getrouwe vrienden en zijne vrouwen deelden met ruim een honderdtal volgelingen van minder rang, in zijn lot. Tegelijk met hem werden ook de Makassaren, die uit Kappar waren gevlugt, in hechtenis genomen. Troeno Djojo werd naar Paya tot den Soesoehoenan, die dit dringend had begeerd, vervoerd. De kommandeur Couper, die ziek te bed lag, deed den Soesoehoenan zijn verlangen bekend maken, dat goede zorg voor Troeno Djojo zou worden gedragen, want dat hij later met zijn kriegsraad en den Soesoehoenan, wilde overleggen, hoe met Troeno Djojo zou worden gehandeld. De Soesoehoenan stemde daarin toe, maar twee dagen later scheen hij reeds op die beslissing van den kriegsraad te willen vooruitloopen, want hij schonk vergiffenis aan Troeno Djojo, gaf hem den titel van Adipati Malajja en beloofde hem het bestuur over de helft van het eiland Madoera. Doch de Soesoehoenan was een zoon van zijn vader en in de aderen van den welp stroomde het bloed van den ouden tijger. Gelijk Mangkoe-rat in vroeger jaren, Kiai Wira di Kara eerst had verheven tot Toemmengoeng van Madioen om hem straks daarna te doen vermoorden, zoo verhief nu ook zijn zoon Amangkoe-rat, Troeno Djojo tot heerscher over een deel van Madoera, om hem weinige dagen later „door hevige passie ingenomen” met eigen hand te doorsteken. Zoo verschafte ten slotte de Soesoehoenan zich zelf, wat hij in 1677 reeds van Speelman had begeerd, maar niet verkregen, den dood namelijk, van Troeno Djojo. Het ontbrak niet aan voorwendzels, om dezen moord op een overwonnen en ontwapenden vijand gepleegd te regtvaardigen. Nu eens werd er gezegd, dat de Soesoehoenan ontdekt

¹ In de stukken is tegenspraak, in het eene vindt men 25 Dec. in het andere 27 Dec. opgegeven.

had, dat Troeno Djojo eene kris onder zijn hoofdkussen verborgen hield, waarmede hij den Soesoehoenan wilde dooden; dan weder werd er onder de inlanders verhaald, dat de kommandeur Couper en Radja Palakka waren omgekocht om de ontvlugting van Troeno Djojo in de hand te werken. Ondanks alles wat de Compagnie tot demping van den opstand had gedaan, wel in de eerste plaats in haar eigen belang, maar toch ook tevens in dat van den Soesoehoenan, die zonder de Compagnie geheel magteloos zou geweest zijn, was het oude wantrouwen tegen de Europeanen niet uitgewischt.

Welke beschuldigingen er ook door onderscheidene schrijvers, tegen de Compagnie en hare bevelhebbers mogen zijn ingebracht, uit de nu voor ons openbaar geworden, geheime stukken, blijkt niets dat eenige aanleiding geeft, om de Hooge Regering of Couper of wien ook te verdenken van in den moord op Troeno Djojo de hand te hebben gehad. Veeleer blijkt het, dat het eene onverwachte, persoonlijke wraakoefening van den Soesoehoenan geweest is.

Nu echter het feit eenmaal was gepleegd, onthield zich de Hooge Regering van elk blijk van afkeuring aan den Soesoehoenan over zijne handeling en schroomde zij niet in hare brieven aan het Opperbestuur, onder een glimp van godvruchtigheid, de euveldaad als „eene regtvaardige straffe des Allerhoogsten” aan te merken ¹.

Couper keerde na deze gebeurtenissen met zijne krijgsmagt naar Soerabaya terug, doch het was er nog verre van af, dat thans alles tot rust en orde in het Oosten van Java gebragt was. Een aantal Makassaren waren op nieuw ontsnapt en moesten achtervolgd worden. Zij werden dan ook weder achterhaald en nu over de kling gejaagd. Ook de landstreek van Balamboeang moest worden bevre digd. Niet minder moeite kostte het, de woelige en plunderzieke Bocginezon, over wier gedrag hun koning, de ridderlijke Radja

¹ Brief der H. R. 8 April 1680.

Palakka zelf zich schaamde, bijéén te verzamelen, Java te doen verlaten en weder naar Celebes over te voeren. Radja Palakka zelf keerde in de maand Februarij 1680 naar zijn rijk terug. Het eiland Madoera was evenmin nog tot rust gekomen; telkens braken daar nieuwe onlusten uit, die vooral werden aangestookt door den Panembahan van Giri. Door dezen, voor heilig gehouden priestervorst als Soesoehoenan te worden erkend of anders ook op dien hardnekkigen vijand zijne wraak te koelen, was nu het werk, dat de Soesoehoenan met zijne mantris in stilte overlegde en waarin het hem gelukte, Couper mede te slepen. Op den 20^{en} April vertrok de Soesoehoenan, zoo als hij aan Couper mededeelde naar Kamal op de kust van Madoera, om een speelreisje met zijne vrouwen, zoo het heette, te doen en tevens eene heilige spelonk nabij Sidaijoe te bezoeken. De Soesoehoenan had echter een geheel ander plan beraamd; hij deed zijne vaartuigen den steven naar Grissée wenden en aldaar aangekomen, deed hij door zijne soerohans den Panembahan van Giri onthieden, opdat deze zijn soeverein, den Soesoehoenan met zijne heilige raadgevingen zou voorlichten. Deze uitnodiging was slechts eene beleefde formule om den Panembahan het brengen van hulde aan den Soesoehoenan te gelasten. Tot driemalen toe weigerde de Panembahan, ook toen hij van den Soesoehoenan de verzekering had verkregen, dat hem geen leed geschieden zou. Maar de priestervorst van Giri volhardde in zijne weigering en antwoordde eindelijk: dat hoewel hij, noch de zijnen krijgslieden waren, zij, indien de Soesoehoenan hem mogt willen dwingen, wel zouden weten te vechten. De Soesoehoenan had nu het doel bereikt, dat hij beoogde. De Panembahan van Giri had eindelijk het masker afgeworpen, de soevereiniteit des Soesoehoenan's openlijk miskend en zich vijandig tegenover hem gesteld. Nu riep Amangkoe-rat de hulp in van Couper en van 's Compagnie's krijgsmagt en weigerde hij te Soerabaya terug te keeren, vóórdat de beleediging hem aangedaan, zou zijn gestraft en gewroken.

Couper en zijn krijgsraad begrepen, dat inderdaad, indien de Panembahan van Giri zich niet onderwierp, dit verzet het sein voor eenen nieuwen opstand worden kon, zooals ook werkelijk reeds op last van den Panembahan van Giri de onlusten op Madoera nu weder uitbraken. Bovendien verwachtte men van het priestervolk van Giri weinig tegenstand. Toch sloeg de kommandeur Couper eerst den weg van vreedzame onderhandeling in. Hij zond afgevaardigden tot den ouden priester vorst, om „den heyligen man uit naam van d'Ed. Comp. en van zijne „Hoogheid den Soesoehoenan te, noodigen, dat hij naar beneden „op Grissée zou komen, omme ofschoon hij, door zijn hoogen „ouderdom niet meer bekwaam ware, om naar Mataram op te „trekken, hij ten minste over de zaken van Zijne Hoogheid „zijn gevoelen geven zou; want de Soesoehoenan hem als een „vader erkende en het den Panembahan zeker niet aan kennis „noch ervaring zou ontbreken, om Zijne Hoogheid ten beste „te raden.”

De zendelingen van Couper behaalden echter even weinig goeden uitslag als de soerohans van den Soesoehoenan. De heerschzuchtige en dweepzieke Panembahan van Giri, die van christenen een gruwel had en hun beschermeling den Soesoehoenan verachtte, zond tot antwoord, dat hij „na den dood „des laatsten Soesoehoenan's geen anderen vorst meer mogt „erkennen; de admiraal Speelman zelf had hem gelast, dat hij „zijn geloof zou voorstaan en Giri niet verlaten. Ik heb geen „koning,” zoo luidden zijne woorden, „wil men ons dwingen, „wij zullen leeren vechten!” Na dit antwoord had de Panembahan geheel zijn talrijk geslacht en al de ingezetenen van Giri om zich heen verzameld, had hij wierook in een groot bekken ontstoken, zijne gebeden gepreveld en geprofeteerd: „dat hij den koning der Djinns in den rook gesproken had en dat deze hem beloofd had, dat ieder zijner zonen door duizend geesten zou worden bewaakt; geen vijand zou hen dus kunnen deeren, daarom kunt gij, mijn volk, zoo sprak hij, zonder ge-

vaar elken vijand rustig te gemoet gaan, geen vijand zal ons verslaan; want Allah! wil, dat eenmaal uit mijn geslacht vorsten over Mataram zullen spruiten!" Na deze woorden liepen de Giriers in ontombare geestvervoering te wapen en hunne vijanden te gemoet.

Op den 27^{en} April kwam de kommandeur Couper met 450 man te Grissée aan en den volgenden dag marscheerde hij met zijne magt, in vier vendelen verdeeld, naar Giri op. De Soesoehoenan maakte ditmaal den togt mede met 800 Javanen, onder aanvoering van Ngabehi Djangrana en Soeronoto. Aan den voet van den berg, waarop de Heilige Opperpriester zijn verblijf hield, gekomen, deed het priestervolk van Giri, door dweeperij uitzinnig, zich veilig wanende onder de hoede der Djinns een zoo woedenden aanval op de troepen van de Compagnie als nog nimmer door inlanders op Europeanen was gedaan. De priestervorst, hoewel 80 jaren oud, voerde zelf zijne manschappen aan, steeds roepende: Slaat hen dood! en de tegenwoordigheid van dien heilig gewaanden man deed wonderen van dapperheid door de Giriers verrigten.

Haghehlijk was de strijd, die op een eng pad, door distels, doornen en bamboes aan beide zijden gesloten, moest gevoerd worden. Meer dan eens dreigde de kans ten nadeele der Europeanen te keeren. Kapitein Altmeijer liet hier na hardnekkigen strijd het leven, nog 17 andere Europeanen vielen met hem; meerderen nog en onder dezen de kapitein Jan Fransz. Holsteijn werden gekwetst, maar in het einde behaalden de Europesche troepen, bij uitzondering ditmaal dapper door des Soesoehoenan's veldheer Sindoe Redjo ondersteund, ook nu weder de overhand.

De oude Panembahan Giri, die in den strijd zwaar gewond was, viel ten slotte met drie zijner zonen en vijf zijner neven bij het heilige graf en de Astana van Giri in handen van Joedo Negro, een der Javaansche aanvoorders. De Soesoehoenan liet allen dooden. Met den ouden priestervorst, die heldhaftig gevallen was

op het heilige graf dat hij moest bewaken, kwamen niet minder dan tien zijner zonen en veertien zijner schoonzonen en neven deels in den strijd, deels daarna om het leven. Zoo was dan eindelijk de wraak des Soesoehoenan's gekoeld en het geslacht van Giri, dat steeds geweigerd had de vorsten van Mataram te erkennen, hiermede uitgeroeid.

Maar niet alleen de wraakzucht, ook de van geslachte tot geslachte levendig gehouden begeerte en eerezucht der vorsten uit het huis van Mataram werd thans bevredigd, nu bij de verovering van Giri, de heilige kris Kalamoenjang van Madjapahit en daarna van Demak afkomstig en die geacht werd de gave te bezitten van grootheid en magt aan te brengen, den Soesoehoenan in handen viel.

Een nieuwe priester van Giri werd door den Soesoehoenan aangesteld en daartoe verkozen Radhen Anga Koesoemo, een zoon van des Panembahans broeder, Radhen Tenga, met den titel van Mas Giri, terwijl twee andere grooten tot sleutelbewaarders van de beide tempels en van de heilige graven werden aangesteld.

Slechts 200 mannen werden aan dezen gelaten, de overige bevolking van Giri werd onder het bestuur van Grissée gebragt ¹.

Uit Batavia was iumiddels aanschrijving ontvangen, dat de Oostelijke Gouvernementen en het eiland Madoera, zoo spoedig doenlijk geheel tot rust en tot de vorige orde moesten worden teruggebragt, het grootste gedeelte van het leger met den trein, naar Batavia moest worden opgezonden en Couper met den Soesoehoenan en het overige gedeelte des legers over Samarang naar Wonokerto zich moest begeven. De Hooge Regering meende langs den weg der onderhandeling de zekerheid te hebben verkregen, dat Pangéran Poeger, uit Mataram mede derwaarts komen zou, om zijn broeder, den Soesoehoenan te ontmoeten en hem als regerend vorst over Mataram te erkennen. Sedert

¹ Zie missive van J. Couper en Raad, dd. Soerabaja 14 Mei 1680, hierachter N^o. LXVII.

de maand September van het vorige jaar 1679 toch, had er eene gunstige wending ook op Midden-Java plaats gehad. Op last van Couper had de kapitein Jan Albertsz. Sloot met 12 Europesche soldaten, 300 Boeginezen en eenige Javaansche soldaten op Wonokerto post gevat en had hij vandaar uit, verkenningen doende, den gevaarlijken Kadjohoran of Panembahan Rama ontmoet en aangetast. Kapitein Sloot had hem vervolgd en hem eindelijk ingesloten binnen zijnen pagger nabij Blangbang. Nadat die insluiting eenigen tijd had geduurd, had kapitein Sloot den pagger doen bestormen en in brand steken. Door de hitte van het vuur en den verstikkenden rook geprangd, was Kadjohoran eindelijk daaruit te voorschijn gekomen, te paard gezeten met zijne zuster achter zich; zijne beide zonen waren hem onmiddelijk met een handvol dapperen gevolgd, in de hoop van door de linie hunner bespringers te zullen heenbreken en werkelijk zou hun dit zijn gelukt, zoo niet de Boeginezen waren toegeschoten en zich dwars in hunnen weg hadden gesteld. „Ik ben Kadjohoran”, riep toen Panembahan Rama, „doodt mij niet!” „Geef u dan over!” was het antwoord en daarop had Kadjohoran zijne kris en pick ter aarde geworpen. Toen waren Kadjohoran met zijne zuster, die hem niet wilde verlaten, zijne beide zonen en 25 getrouwe mantris als gevangenen voor kapitein Sloot gebracht. Na ondervraagd te zijn, na vruchteloos om vergiffenis te hebben gebeden, was de Panembahan met zijne medegevangenen door kapitein Sloot ter dood verwezen. De Javaansche krijgsoversten en hoofden hadden nog verzocht, dat de gevangenen naar Batavia mogten worden opgezonden, doch Sloot had hun schamper toegevoegd, dat de Gouverneur-Generaal niet nieuwsgierig was om zoo grooten schelm te zien. De meer zachtmoedige Javanen hadden zich toen verwijderd en een radja der Boegis had terstond het doodvonnis voltrokken. Op die wijze was de beruchte Kadjohoran aan zijn einde gekomen, zijne beide zonen en dertig zijner mantris hadden in zijn lot gedeeld, nadat bij het innemen en verbran-

den van den pagger reeds 250 zijner volgelingen waren gesneuveld.

Naarmate de strijd, die nu reeds sedert 1676 voortduurde, langer werd gerek, naar die mate werd hij ook met meer bitterheid van weerszijden gevoerd. „Wat van dien oorlog zy, zullen Uw „Edelh. nader zien en ontwaren, maar de bloeddorstige zal tot „het eynde zyner dagen niet komen”, waren woorden die, over deze gebeurtenis, aan de pen van den Nederlandschen resident te Japara, Marchier, ontsnapten. Het valt echter niet te ontkennen, dat na deze wreede strafoefening aan Kadjohoran gepleegd, de opstand op Midden-Java grootendeels onderdrukt werd en het verlies van meer menschenlevens daardoor welligt is voorkomen.

Na dit feit, vooral nadat de inneming van Kappar en ook de dood van Troeno Djojo waren bekend geworden, had Pangéran Poeger meer geneigdheid betoond tot onderwerping aan zijn broeder, den Soesoehoenan. Sedert waren op last en door de Hooge Regering onderhandelingen aangeknoopt met dien kroonpretendent, waardoor het uitzigt op eene verzoening tusschen deze twee broeders weder scheen geopend. Om dat einddoel te bereiken, begeerden Gouverneur-Generaal en Rade nu, dat de Soesoehoenam, van Couper, de Javaansche legermagt en een gedeelte der Europesche soldaten vergezeld, zich naar Wonokerto begeven zou, om op die plaats prins Poeger te ontmoeten, zich met dezen te verzoenen en dan binnen de oude hofplaats van Mataram op den rijkszetel te worden hersteld.

Het duurde ongeveer tot de maand Augustus (1680) eer aan dat verlangen der Hooge Regering kon worden voldaan. De regeling van het bestuur over de oostelijke gewesten van Java, dat na de vele gebeurtenissen van de laatste jaren, geheel ontredderd was, het dempen van een nieuwen opstand onder eenen Mælijer Intje Kandoer op Madoera, de inrigting van het bestuur ook op dat eiland, dat onder het algemeen gezag van Tsjakra-Ningrat in vier gouvernementen werd verdeeld, waren de hoofd-

oorzaken van dit oponthoud. De kommandeur Couper droeg bij zijn vertrek uit Soerabaija, het bevel over aan den koopman Johannes van Mechelen, die in het naauw tusschen Madoera en Soerabaija met twee vaartuigen en eenige Europesche en inlandsche militie, inzonderheid op de handhaving der orde toezigt houden moest. Couper begaf zich over zee, eerst naar Rembang en Japara en daarop naar Samarang. De Soesoehoenan toog over land mede naar die plaats. Door ziekte van den kommandeur zoowel als van den Soesoehoenan, werd de optogt naar Wonokerto in den aanvang vertraagd, daarna opgehouden door de tijding, dat op nieuw onlusten op Madoera waren uitgebroken, waartegen vooraf maatregelen moesten genomen worden. Op den 9^{en} September trokken eindelijk de Soesoehoenan en de kommandeur Couper met 350 soldaten op weg naar Wonokerto, alwaar de kapitein Sloot nog steeds post hield. Hier zou eindelijk de ontmoeting tusschen den Soesoehoenan en zijn broeder Poeger plaats vinden, doch weldra ontwaarde men op nieuw, dat Pangèran Poeger „contrarie syn diekmael gedane „beloften en voorgeefselen, niet genegen ofte van meeninge „scheen, zyn broeder den Soesoehoenan de stad ende het Hof „van Mattaram in te ruymen, of zich als een onderdaan van „zyn voors. broeder in deszelfs ryk te submitteren.”¹ In den aanvang verontschuldigde zich Poeger onder allerlei voorwendzels, onder schijn van vredelievendheid, doch weldra maakte hij van voorwendzels zelfs geen gebruik meer en weigerde hij den door Couper tot hem afgezonden kapitein Sloot te ontvangen of eenigen stap tot verzoening te doen. De oude geruchten, als zou de Soesoehoenan reeds lang overleden en hij, die zich nu in gezelschap van Couper aanmeldde, slechts een ondergeschoven zoon van den admiraal Speelman zijn, werden op nieuw overal onder de bevolking rondgestrooid. Hoe groot het wantrouwen tegen de Nederl. Compagnie was, bleek ook daaruit, dat overal brieven,

¹ Zie brief G.-G. en R., 29 Nov. 1680.

tot zelfs in het leger van den Soesoehoenan rondgingen, waarin voorspeld werd, dat de christenen van Batavia slechts loerden op de gelegenheid, om, zoodra als alle vijanden van den Soesoehoenan zouden zijn verslagen en de Soesoehoenan zelf alleen zou zijn overgebleven, zich ten slotte ook van hem en van zijn rijk meester te maken. „Zijn zij, de Hollanders,” zoo las men in die brieven vol oostersche beeldspraak, „niet „gelijk aan lieden, die padie willen planten in het woud, en „daartoe al het geboomte omkappen, maar één boom van het „bosch laten staan in het midden, om als de hitte des daags „gekomen is, zich ondef de schaduw van dien boom ter ruste „te leggen, of de omgehouden boomstronken daaronder in „stukken te kappen en te verbranden; maar als dan het geheele „bosch is neergeveld en de padie geplant, dan zullen zij dien „eenig overgebleven boom, wiens schaduw zij dan niet meer „behoeven, ongetwijfeld mede vernielen!”

Het duurde niet lang of de uitwerking dezer inblazingen, werd zelfs merkbaar niet alleen onder de Mantris en den aanhang van den Soesoehoenan, maar zelfs in het gemoed van dezen vorst zelven. Daarom begreep Couper, dat er spoedig een einde aan de zaak moest komen en dat hij, met of zonder geweld, ten eerste den Soesoehoenan binnen Mataram op den troon moest plaatsen. Dit plan werd ten uitvoer gelegd en op den 18^{en} November de keizerlijke Hofplaats met geweld ingenomen en bezet. De Soesoehoenan werd dadelijk met behoorlijke plegtigheid en vreugdebedrijf binnen de voorvaderlijke hofplaats geleid. Als nu de Soesoehoenan voor de poort van zijns vaders hof gekomen was, hief hij en alle Mantris die hem omringden, de handen ten hemel op en dankten zij Allah voor de overwinning, terwijl de opperste priester een gebed uitsprak. De stoet trok over de ruine hofpleinen, waar alles rondom vervallen en reeds onder loten van tropische slingerplanten was bedekt, tot eindelijk in den kraton, de Soesoehoenan op den nog wankelenden troon van Mataram door Couper werd hersteld. Pangéran Poeger

was daags te voren met al zijne volgelingen naar het land van Begaleen gevlugt, waar hij weldra zijnen aanhang herzamelde en met het overschot der nog rondzwerfende aanhangers van Kadjohoran zich versterkte.

Binnen den omtrek van de hofplaats Mataram heerschte reeds sedert geruimen tijd eene epidemische ziekte, welke nu, na de aankomst van zoo groot aantal menschen, in hevigheid toenam en den kommandeur Couper zoowel als den Soesoehoenan deed besluiten, met de onder hunne bevelen staande krijgsmagt naar Wonokerto, welke plaats toch tot nieuwe hoofdstad des rijks bestemd was, terug te keeren. In de maand Maart 1681 verliet Couper met zijne Europesche soldaten, die allen door ziekte werden geteisterd, ook deze plaats, om zich voorloopig te Samarang te vestigen.

Inmiddels bleef het verzet van pangéran Poeger in Begaleen voortduren. Poeger zelf, die vrij zachtmoedig was, zou welligt den strijd hebben opgegeven, doch hij werd gedreven en opgezet door eenige eerezuchtige grooten en dweepzieke priesters. Onder dezen speelde een oom des Soesoehoenan's, de pangéran Silarong, eene niet onbeduidende rol. Behalve het volk onder Poeger, hield nog eene groote bende den strijd vol, onder aanvoering van eenen Namroed, een Balier van afkomst, die gehuwd was met de zuster van eene der vrouwen van Poeger. Deze Namroed ondersteunde eerst de belangen van pangéran Poeger, doch later werd hij ook dezen vijandig.

In de maand Augustus 1681 was de aanhang van Poeger in het zuiden des lands weder zóó groot geworden, dat hij zich magtig genoeg rekende, om met een leger van 10,000 man naar Mataram terug te keeren. De overwinning viel hem niet moeilijk; Poeger bezette niet alleen op nieuw den ouden kraton van Mataram, maar rukte zelfs op tegen de nieuwe hoofdplaats des rijks, Kartasoera di Ningrat (Wonokerto). Inderdaad zou hij zijn broeder, den Soesoehoenan, op nieuw hebben verjaagd, indien niet eene kleine afdeeling Hollandsche soldaten, welke

te Wates post hield, ware toegesneld en den zegetogt van Poeger aanvankelijk hadde gestuit.

Bijna onmiddellijk daarop, verscheen weder de rusteloze Couper, met versche hulptroepen uit Samarang en daarmede hervatte hij den strijd tegen Poeger. Hoewel die strijd aanvankelijk slechts met afwisselend geluk gevoerd werd, slaagde Couper er toch eindelijk in, om Poeger tot den terugtogt naar de zuiderstranden van Begaleen te dwingen. Het duurde echter tot November eer het aan den kommandeur Couper, na verschillende vermoeijende marschen, gelukte, om de talrijke benden van Poeger tot het aannemen van een geregelden veldslag te noodzaken. De vijand werd eerst over de rivier Bogowonto gejaagd en de vijandelijke ruitery, die eene omtrekkende beweging had gewaagd, geheel verslagen. Meer dan 300 man van Poeger sneuvelden in dezen slag. Op den 18^{en} November kwam Poeger daarop bij Couper in onderwerping. Pangéran Poeger, door zijne vrouwen, bloedverwanten en eenige mantris vergezeld en beschermd door eene bedekking van Nederlandsche soldaten, werd nu naar Kartasoera-di-Ningrat gezonden, waar eindelijk de verzoening tusschen hem en zijn broeder den Soesoehoenan plaats vond.

Hiermede was echter de rust nog niet hersteld. De partijganger Namroed, die den wijschen titel van Sultan Missier, naar de plaats waar hij zich had genesteld, had aangenomen, hield nog stand in Banjoemas.

De kommandeur Couper, die nooit vermoeid scheen, rigtte nu, met het Javaansche leger en eene afdeeling Nederlandsche soldaten, den marsch daarheen. Na een moeitevollen togt van Begaleen over Banjoemas, kwam hij eindelijk op den 15^{en} December voor den versterkten pagger van Namroed, Missier genaamd, op den linkeroever van de rivier Klawing, op de grens tusschen Poerbolingo en Sockaredja, te midden van een moeras gelegen ¹.

1 In het rijksarchief berust onder n°. 1255 inventaris, eene afbeelding van „de vesting Missier en deszelfs buitenwerken“, dd. 16 Dec. 1681. Op geen nieuwere kaart is Missier meer te vinden. Volgens den brief van Couper aan de Hooge Regering,

Hier werd een strijd gevoerd, zóó bloedig als er nog geen in dezen oorlog gevoerd was. Het gevecht duurde den geheelen dag, de pagger werd bestormd en ingenomen en daarbij kwamen niet minder dan 2000 menschen, waaronder vrouwen en kinderen, om het leven. Namroed zelf en schier alle de hoofden, die van de partij van Kadjohoran nog overig waren, sneuvelden in dit moorddadig gevecht ¹. Met 1500 gevangenen achter zich, toog Couper nu, op den 26 December 1681 naar Kartasoera-dinigrat terug.

Reeds op grooten afstand van de hofplaats kwam hem de Soesoehoenan te gemoet; want terwijl Couper in Begaleen en Banjoemas bezig was, hadden nieuwe benden opstandelingen zich verzameld en den blooden Soesoehoenan bestookt. Een priester, Mas Wana Koesoemoe geheeten, die zich noordelijk van Kartasoera verborgen had gehouden, bedreigde met zijn volk de hoofdplaats van het rijk. Tegen den raad van Couper zond de Soesoehoenan zijne Javaansche legermagt tegen deze opstandelingen uit; de troepen des Soesoehoenans, waaronder verraad schulde, werden ook nu weder even als altijd geslagen. Een ander meer vertrouwd hoofd des Soesoehoenan's, door eenige Hollandsche soldaten gesteund, slaagde beter, doch stierf op den togt. De luitenant Grevinck, aanvoerder der Hollandsche hulptroepen, werd nu met de leiding dezer laatste expeditie belast en wist 25 der voornaamste hoofden, waaronder de oom des Soesoehoenan's, Pangéran Silarong, gevangen te krijgen. Andere nog overgebleven partijgangers werden van de eene plaats naar de andere, in zuidelijke rigting verjaagd, totdat zij in ontoegankelijke moerassen verscholen niet meer bereikbaar, maar ook

dd. 18 December 1681, deed hij op zijn togt van Begaleen naar Missier, de volgende plaatsen aan: Samalangoe, Ambawang, Banjoemas, over de rivier Siratjoe, Kelahen, Silinga, Goemoerock, de rivier Klawing.

¹ Zoowel op het leger van Poeger als van Namroed, werden standaarden veroverd, die blijkens resol. H. R. dd. 6 Januarij 1682 op de voorzaal van het kasteel werden opgehangen, alwaar alle veroverde veldteekenen steeds werden bewaard. Waar zijn alle deze trophaeën gebleven?

niet meer schadelijk waren ¹. Hoewel nu nog niet overal in het gebied van den Soesoehoenan de rust geheel was hersteld, mogt toch de opstand thans als geëindigd worden beschouwd. Een gezantschap van den Soesoehoenan trok naar Batavia om de Hooge Regering aldaar plegtig dank te zeggen voor de verleende hulp en bescherming. Eenigen tijd daarna kwam ook de kommandeur Couper met verlof naar Batavia over. Gedurende zijne afwezigheid liet hij echter eene Hollandsche lijfwacht te Kartasoera achter, om den Soesoehocnan tegen onverschachte aanslagen te beschermen.

Tegen het einde van 1682 keerde Couper naar de Oostkust terug, om thans voor goed de contracten, in 1677 door Speelman met den Soesoehoenan gesloten, in werking te brengen en de voordeelen daarbij bedongen, voor de Compagnie te verzekeren. Reeds eenige maanden vroeger hadden Gouverneur Generaal en Rade de grenzen en het bestuur van het nieuw verworven grondgebied, dat zich tot Pamanoeakan uitstreckte, geregeld ².

1 Generale Missive 19 Maart 1683.

2 De resolutie van GG. en R. dd. 26 Januarij 1682 over dit belangrijk onderwerp luidt: „Is door syn Ed. (GG.) en rade gediscoureerd, dat het niet ondienstig scheen, om de respectieve bevelhebberen der naastgelegen landen om de oost van Craoan tot Indramayoe toe, tot naricht en vermyding van disputen, die daarover al schynen geresen te wesen, hare vaste land- en limietscheiding te assigneren, ten eynde een iegelyk met te meerder vigueur zyn volk in devotie en tot den landbouw houde, daar haar eigen proffyt en ons gerief in bestaat, enz. . . . zoo is daaromtrent tot definitie vastgesteld, te weten:

dat de landstreck en het gebied van Pamanoeakan, thans onder het gezag van Wangsa Tanoe, zal zyn en blyven gelimiteerd van het einde van het district van Indramayoe, zynde tot van het spruitje Cadangauwer (Kadang Anjer? of K. Haoer?) herwaarts (i. e. naar Batavia's zyde) tot aan de spruit Tsaicammal en voorts daaraan, het gebied van Inteliassen van gemelde Cammal tot de rivier van Chilimayoe toe en van welke rivier dan westwaart het district van de Crawangsche landen zal aauvang nemen en zyn begin gerekend worden, met intentie om het dan ook zoodanig by d'een of d'ander dier volkeren te doen achtervolgen ende naarkomen, zonder eenige oppositie of ombrage daarover te maken, of dat men andersints tegen dezelve met vigueur zal procederen, enz. . . .

Vergelyk ook hierachter het Rapport van van Dijk over zijne zending naar Cheribon, n^o. CIII der onuitgeg. stukken, bladz. 363.

De krachtige slagen door Couper, sedert hij als opperbevelhebber was opgetreden aan den opstand gebragt, hadden niet alleen aan den Javaanschen oorlog spoediger een einde gemaakt, dan men nog kort te voren te Batavia had durven hopen, maar ook een gunstigen invloed uitgeoefend op de gebeurtenissen op westelijk Java, inzonderheid binnen Bantam, alwaar Sultan Ageng, zoo lang reeds de aanstoker van den opstand op geheel Java was geweest.

Het is naar dat westelijk gedeelte van Java, waarheen wij thans het oog moeten wenden.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Op den troon van Bantam zetelde nog steeds Sultan Aboe'l Fatah Abdoel Fatachi Ageng Tirtijassa, een man, die zich boven de meeste vorsten in den Archipel, door bedrijvigheid, geestkracht en heerschezucht onderscheidde. Zijne handelspolitiek hebben wij reeds geschetst. ¹ Tegenover Batavia wilde hij, naar het scheen, de staatkunde van Pangéran Aria Rama di Mangala, den rijksbestierder zijns grootvaders, den fellen tegenstander van Jan Pietersz. Coen hervatten. Niet minder dan die rijksbestierder althans, haatte hij de Nederlandsche Compagnie. Hij onderhield levendige betrekkingen met Mekka en gedroeg zich als geloofsheld en standaarddrager van den Islam. Terwijl op Oostelijk Java het amfioen schuiven, vooral onder de hofgrooten zeer in zwang was, verbood Aboe'l Fatah Ageng op straffe van verbanning of dood, dat verderfelijik gebruik aan zijn volk.

Aan zijn oudsten zoon, Aboe'l Natzar, die in 1671 uit Mekka den titel van Abdoel Kahar had ontvangen, had hij, zooals dat in Bantam gebruikelijk was, een groot aandeel in het bestuur des lands gegeven; doch de zoon, daarmede niet tevreden, begeerde ook aandeel in de handelswinsten van zijn vader. Vermoedelijk uit ontevredenheid over het niet vervullen van dien wensch en welligt ook met de staatkundige bedoeling, van nog regtzinniger Mohammedaan te willen schij-

¹ Zie het voorgaande Deel III (VI), bladz. LXXVI en volg.

nen dan zijn vader en broeder, aanvaardde Abdoel Kahar in 1674, de pelgrimsreize naar Mekka. Toch was de oudste niet de meest beminde zoon van zijn vader; een jonger zoon Pangéran Poerbaija was de lieveling van Sultan Ageng. Poerbaija was gehuwd met de dochter van den rijksbestierder Kiai Aria Monjaja en terwijl nu Abdoel Kahar op zijn pelgrims-togt naar Mekka was, wist de rijksbestierder zijn schoon-zoon, die toch reeds de meestgeliefde zoon des Sultans was, meer en meer in de gunst van Ageng te dringen. Wanneer nu in 1676 Abdoel Kahar als Hadji uit Mekka was terug gekomen, herleefde tusschen vader en zoon de tweedragt van weleer, doch nu nog feller aangestookt door den rijksbestierder.

De Hooge Regering te Batavia zou ter gelegener tijd van die tweedragt gebruik weten te maken, toen de twist tusschen vader en zoon en het mislukken der staatkundige plannen van den ouden Ageng, eene crisis in het rijk van Bantam hadden doen ontstaan.

De jonge Sultan Abdoel Kahar Hadji had zijne woonplaats gevestigd binnen Bantam in eene versterkte plaats, Soeroesocan genaamd. De oude Sultan Aboe'l Fatah Ageng, hield gewoonlijk zijn verblijf op Ponthang, waar hij een versterkt lustslot, Tirtijassa, door een Hollandschen renegaat had doen opbouwen en door een gegraven kanaal in verbinding brengen met Tanara, een punt aan de rivier Tjikandi.

Batavia en het monopoliestelsel der Nederlandsche compagnie met hare verbodsplakkaten en contracten van alleenhandel, waren den ouden handeldrijvenden Sultan Ageng steeds een doorn in het oog, een hinderpaal op zijn weg geweest. Maar toen in 1677 Cornelis Speelman, als prijs voor de bescherming aan den Soesochoenan verleend, voor de Nederlandsche Compagnie geheele tolvrijheid en het bezit der handelshavens van Oost-Java, als pandsteden voor de oorlogskosten, had bedongen en bovendien nog verkregen had uitbreiding van het gebied van Batavia tot Pamanoekan en het monopolie van den invoer

van lijnwaden en amfoen langs de geheele oostkust van Java, toen bemerkte Sultan Ageng, dat hij en iedereen van den invoerhandel op dat gedeelte van Java zou worden uitgesloten en de belangrijkste tak van Bantam's handel voor goed zou worden gefnuikt, want juist de lijnwaden en de amfoen waren de hoofdartikelen van uitvoer van den Bantamschen handel naar die zelfde kusten.

Batavia, dat de mededinging tegen Bantam niet had kunnen volhouden, had ten slotte nu toch op het handeldsveld de overwinning behouden en het voornaamste débouché van den Bantamschen handel gestopt.

Doch niet alleen in zijnen handel, ook in de volvoering van eerezuchtige plannen tot uitbreiding van zijn grondgebied en zijn gezag, werd Sultan Ageng, door de tusschenkomst der Compagnie in den opstand op Java, belemmerd en nu steeg des Sultans haat tegen de gevloekte Hollanders, die hem overal den voet dwars zetten, tot vroeger ongekende bitterheid.

Reeds in den aanvang der troebelen op Java was Sultan Ageng, naar het schijnt, daarin betrokken geweest, wel nog niet met een juist omschreven doel; maar toch had hij al dadelijk met de Makassaren, die sedert 1671 bij honderden binnen Bantam waren verschenen, geheuld, alleen omdat de Makassaren vijanden waren van de Compagnie. Toen deze woestebenden in 1673 en 1674 naar Oost-Java getrokken waren, had Ageng hun zijne ondersteuning niet geheel onthouden, terwijl de Makassaarsche opperpriester Sjeikh Yoessoef, die te Bantam was gebleven, grooten invloed zoowel bij den Sultan als bij den rijksbestierder wist te verkrijgen. Toen ook Troeno Djojo zijne aanslagen tegen het rijk des Soesoehoenan's begon, waren hem door Sultan Ageng reeds spoedig de middelen verschaft om zijn volk van Madoera naar Java over te voeren en van wapenen te voorzien.

Sedert de Compagnie zich in de troebelen had gemengd, had ook Ageng zich in den opstand krachtiger doen gelden. Maar nadat Mataram was ingenomen, de oude Soesoehoenan was

verjaagd en kort daarna gestorven, Speelman de groote voordeelen voor de Comp. bij contract had bedongen, toen inzonderheid was Sultan Ageng begonnen met alles, wat in zijn vermogen was, in het werk te stellen, om den jongen Soesoehoenan, den beschermeling der Compagnie, het bestijgen van den troon zijns vaders te beletten. Toen werd het zijn zichtbaar doelwit, om het groote rijk van Mataram onder de verschillende hoofden van den opstand in brokstukken te verdeelen, zijn eigen gebied ten koste van dat des Soesoehoenan's uit te breiden en zelf als verdediger van den Islam, als regtgeloovig Mohammedaan, het „ontzaggelijkste hoofd” van Java te worden, in plaats van den vervallen Soesoehoenan. Hij streefde er naar om voor zijn aandeel te verkrijgen, de Preangerlanden, Cheribon en zoo mogelijk ook Tagal. Op die wijze hoopte hij dan tevens Batavia binnen zijn gebied te omklemmen en achter dien hoofdzetel van de Nederlandsche Comp. om, over land althans een handelsweg naar het binnenland van Java te behouden, nu hem aan de zeezijde alle invoer door de Compagnie werd ontnomen, ja droomde hij welligt van eene toekomst, waarin het hem gegeven zou zijn, de Hollanders in zee te dringen, want de Nederlandsche Comp. achtte hij de eenige hinderpaal, die hem in den weg stond om zijn doel te bereiken. Zoo werd Sultan Ageng de stokebrand van den opstand op geheel Java. Hij begreep dat hij op die wijze de Comp. het beste zou kunnen bestrijden. Aan Troeno Djojo, aan de Makassaren en aan Kadjohoran verleende hij schepen, geld en wapenen, terwijl hij Pangéran Poeger aanhitste tot lijdelijk verzet en de bevolking in het algemeen, door het verspreiden van geruchten en profetien, in overeenstemming met den Panembahan van Giri, met haat en wantrouwen vervulde tegen de Hollandsche Kaffirs. Dat hij bovendien zelf in zijne plannen gesterkt en aangemoedigd werd door Europeanen te Bantam gevestigd, schijnt boven allen twijfel verheven. Terwijl Sultan Ageng door den opstand in Oost- en Midden-Java te stijven en

aan te vuren, aan de Compagnie de handen vol gaf, trachtte hij in het Westen zijne plannen in de Preangerlanden en in Cheribon ten uitvoer te leggen. Maar niet alleen op Java, ook daarbuiten zocht hij voor Batavia moeilijkheden te doen rijzen. Hij had zelfs de hand in een opstand der bevolking van Nanning, Rambañ en Soehoedjong tegen Malakka; op Sumatra bewerkte hij de Maleische vorsten en zelfs aan een oproer in de Molukken bleef hij niet vreemd. Batavia, door de langdurige expeditien in de binnenlanden van Java en de herhaalde uitzendingen van troepen derwaarts en bovendien nog naar andere gewesten, waar onlusten uitbraken, verzwakt, moest gedurende geruimen tijd de geheime en openbare aanslagen van Bantam lijdelijk aanzien of kon die slechts zwak te keer gaan.

Het eerste wat de Sultan van Bantam ter bereiking zijner oogmerken, behalve het verleenen van hulp aan de opstandelingen, in het werk stelde, was: het bezetten van de beste dorpen zuidwaarts van Batavia; het onveilig maken van den mond der rivier Krawang; den pangéran van Soemadang te gelasten, dat hij alle toegangswegen tot het gebied van Jakatra zou sluiten en alzoo zich tot gehoorzaamheid aan Bantam voegen en eindelijk pogingen aanwenden om Cheribon aan Mataram te onttrekken en onder bescherming en manschap van Bantam te brengen. De sultans van Bantam hadden reeds meer dan eens aanspraak op het gebied van Cheribon gemaakt. Het is hier de plaats niet om in een onderzoek te treden, naar den oorsprong dier aanspraken, welke vermoedelijk in Mohammedaansche overleveringen, omtrent den invoer van den Islam in Soenda gezocht moet worden. ¹ Welke ook aanvankelijk de verhouding

1 De oorsprong dier aanspraken lag gedeeltelijk in bestaande overleveringen omtrent de wijze waarop Bantam, door den invloed van een Arabischen Soenan van Cheribon, die zijn zoon naar Bantan Giring zond, tot den Islam zou zijn bekeerd. In deel II (1^e reeks) op blz. 158 van dit werk, deelde ik een geschiedverhaal mede van de verovering of onderwerping van Bantam door Hassan-Oedien, zoon van den bekenden Sjeikh Ibn Moelana van Cheribon, dat feit, zoo meldde ik toen, zou hebben plaats gehad in het laatst der 15^e of begin der 16^e eeuw. Nasporingen, sedert door den

van Cheribon tot Mataram of Bantam moge geweest zijn, zoo veel schijnt zeker, dat onder den Panembahan van Mataram, Senopati (overl. in 1601), Cheribon nog eene zekere mate van zelfstandigheid bezat. Ryklof van Goens ten minste, berigt in 1656 in zijne „Corte Beschryvinge van Java,” dat Panembahan Senopati „grootte correspondentie en goede vrede met Cheribon onderhield, „omdat de Cheribonder vóór hem het geloof hadde aangenomen „en een heilig man was;” maar eenige jaren later, omstreeks

heer J. Hageman Czn. uit Portugesche en Soendasche bronnen geput en eenige andere dokumenten, welke mij ter hand kwamen, doen mij thans tot de meening overhellen, dat het verhaal, door mij in 1864 op gezag van geloofwaardige schrijvers gegeven, onjuist is en slechts een verward mengsel uit verschillende bronnen, waaronder hoogst onzuivere, geput. In navolging van den heer Hageman, zou ik er thans meer toe overhellen om te gelooven, dat zelfs nog in 1522, in westelijk Java, een overblijfsel van het rijk van Padjajaran bestond, onder een Heidensch vorst, die te Dejah verblijf hield, ten minste daarheen begaven zich nog in 1522 de Portugezen om den Heidenschen vorst van Soenda te bezoeken. Doch toen ook begonnen de Mohammedaansche woelingen en weinige jaren later, Hageman zegt in 1527, werd Bantam onder Mohammedaansch gebied gebragt. Dit zou volgens Hageman geschied zijn, met hulp van Japara-Demak, dat toen reeds Mohammedaansch was en op die wijze zou Bantam en Cheribon leenroerig zijn geworden aan het eerste groote Mohammedaansche rijk op Java, Demak, totdat omstreeks 1546 de dynastie van Padjang in de plaats trad van Demak, en Bantam bij die gelegenheid een zelfstandig rijk werd. Dat Bantam zijne aanspraken op Cheribon, van den tijd van het Demaksche rijk ontleende, bleek onder anderen, in 1678, toen de rijksbestierder van Bantam met heftigheid aan den afgezant van de Hooge Regering te Batavia verklaarde, dat Cheribon, alleen door list of geweld onder den Soesochoenan was gebragt, maar in vorige tijden nooit onder dezen had behoord, maar wel eerst onder Demak en naderhand door aanhuwelijking onder Bantam. Achter eene memorie van den resident van Cheribon, Mr. P. C. Hasselaer aan zijn opvolger op 1^o Oct. 1765 overgegeven, vond ik eene geslachtslijst der vorsten van Cheribon, welke wel grootendeels, wat den aanvang aangaat, rust op Mohammedaansche overleveringen, maar in zooverre de laatste mededeelingen van Hageman bevestigt, als daaruit blijkt dat de vorsten van Cheribon slechts opklimmen tot ongeveer het midden der 16^e eeuw. Deze geslachtslijst luidt aldus:

Geslachtslijst der Cheribonsche vorsten:

Ibu Moelana of Israël of Soesochoenang Goenong Djati.

Passareang succedeert A^o. 1540.

Soeraga " " 1580.

Panembahan Ratoe " " 1620.

Giri Lauja " " 1650.

Marta Widjaja, alias Seppoe. Karta Widjaja, alias Anom. Wangsa Karta, geappanageerd.

Met deze drie laatste sloot de Compagnie in 1681 een contract, zie hierachter N^o CIV.

1625, komt Cheribon reeds als leenpligtig aan Mataram voor. Evenzeer blijkt het, dat in 1632 Cheribon feitelijk vassal van Mataram was en weder eenige jaren later vindt men de gebieders over Cheribon als leenmannen of liever als gijzelaars binnen Mataram opgehouden.

De drie Cheribonsche prinsen, die zoo als gezegd wordt, de zonen waren van Giri Lajja en genaamd werden Pangéran Seppoe, Aroem en Godong, vertoefden nog in 1677 binnen Mataram, toen die hofplaats door de opstandelingen werd ingenomen. Zij werden als krijgsgevangenen aan Troeno Djojo overgeleverd, doch deze leverde hen weder uit aan den Sultan van Bantam, op wiens last zij van Soerabaija eerst naar Cheribon, daarna naar Bantam werden overgebracht. Aldaar werden zij in de eerste helft van de maand October 1677 met veel plegtigheid ontvangen en met een quitasol en den titel van Sultan begiftigd. Het was echter duidelijk dat de toeleg van den Sultan van Bantam daarmede slechts was, Cheribon onder zijne bescherming, dat is onder zijn vassalage te brengen. Vermoedelijk was het een der punten van overeenkomst tusschen den Sultan van Bantam en Troeno Djojo geweest, dat indien aan Troeno Djojo, Madoera en oostelijk Java en aan Kadjohoran midden-Java wierd gelaten, westelijk Java met inbegrip van Cheribon en misschien ook van Tagal als leenroerig goed, aan Bantam zou worden afgestaan. Uit zoodanige overeenkomst ten minste, laat het zich slechts verklaren, dat Troeno Djojo zoo goedschiks en zonder aarzelen, de drie leenvorsten van Cheribon aan Bantam uitleverde en sedert alle aanspraak op Cheribon liet varen, hoewel hij aanvankelijk, nog in Januarij 1677, door zijne soerohans den regent en de bevolking van Cheribon tot onderwerping aan zich zelve had doen uitnoodigen. ¹

Maar de Sultan van Bantam wilde niet alleen de eigenlijke landstreek van Cheribon en de districten, die daartoe behoorden

¹ Zie brief van Corn. Speelman, 9 Januarij 1677.

of door hem geacht werden daartoe te behooren van zich afhankelijk maken; hij zocht ook de geheele landstreek tusschen der hoek van Krawang tot en met den hoek van Indramayoe, mede daarin begrepen bovendistricten Soemadang, Batoe-laijang, Timbang, Ontong, Oekoer en Lareng-Tengah aan zijn gebiel te onderwerpen. Die landstreek stond onder het gebied van twee regenten of gouverneurs van wege den Soesoehoenan, terwijl het gebied westelijk van de Krawangsche rivier, sedert 1653 aan de Compagnie behoorde. Kort na dat in October 1677 de drie vorsten van Cheribon binnen Bantam waren gehaald en daar, hoewel onder vele eerbewijzingen, in de magt des Sultans werden gehouden, grepen de eerste feitelijkheden plaats in de omstreken van de rivier Krawang. Een driehonderdtal uit Batavia en van elders weggelopen slaven en ander zaamgerot volk, onder eenen aanvoerder Nata Bangala, kennelijk door Bantam opgemaakt, vingden de ongeregeldheden aan en vermoordden een der Mataramsche dorpschouwen. Schier gelijktijdig zond de Sultan van Bantam gewapend volk naar Soemadang, met bevel aan den Pangéran van dat gewest, dat hij alle toegangswegen naar Jakatra moest doen bezetten en sluiten. De Pangéran van Soemadang, die liever onder den slappen teugel van den ver verwijderden Soesoehoenan als regent leefde, dan onder de gehoorzaamheid van den woeligen en naderbij zijnde Bantamschen vorst, zond zijn soerohan, Marta Wangsa, naar Batavia om zijn gebied, tusschen Indramajoe en het land van Jakatra gelegen, over te dragen aan Gouverneur-Generaal en Rade, opdat deze hem even als zijn leenheer, den Soesoehoenan in bescherming zouden nemen.¹

Hoewel de Hooge Regering, met het oog op de veel omvattende taak, welke zij op oost- en midden-Java had aanvaard,

¹ De akte van deze overdracht is niet meer op het archief te vinden. Zij staat waarschijnlijk vermeld in het Dagregister van Batavia. Dat de overdracht echter werkelijk heeft plaats gehad, blijkt uit een brief van Maetsuyker aan Pangéran Soemadang, dd. Batavia 28 Oct. 1677, in het Batav. uitg. Briefboek, 2 Febr. 1677 tot 16 Febr. 1678, bladz. 682.

als beginsel had aangenomen „om in dees tyden alle quaestien „met Bantam te vermijden”,¹ kon zij toch niet geheel werkeloos blijven toezien, dat de Sultan van Bantam de hoofdzetel der Compagnie, Batavia binnen zijn gebied zocht te omklemmen. Althans op eigen gebied in het Krawangsche, want dat althans behoorde sedert 1653 aan de Compagnie, en in de onmiddellijke grensstreek moest zij trachten haar gezag te handhaven.

Gouverneur-Generaal en Rade deden dan ook onmiddellijk de ongeregelheden bij de rivier van Krawang, door een daartoe afgezonden detachement van 120 Europeische en 90 Inlandsche soldaten onder den kapitein F. H. Muller, onderdrukken. Deze officier stelde eenen Wirabajja of Wira Saba aan, tot regent van Tandjong Poera en sloot met dezen en eenige andere hoofden van Krawang eene overeenkomst, waarbij zij zich verbonden, zoowel onderling als tegen anderen de rust en de orde te handhaven. Naauwelijks echter was kapitein Muller, tegen de bedoeling der Hooge Regering met de Compagnie's troepen weder naar Batavia terug gekeerd, of nieuwe onlusten braken in Krawang uit, nu echter geleid en gesteund door Bantammers, die zich aldaar van het bestuur wilden meester maken. De Hooge Regering besloot nu eene veldschans te Tandjong Poera te doen opwerpen, om aldaar eene bezetting te leggen²; doch de uitvoering van dat besluit moest uit vrees voor de groote magt, welke Bantam in Krawang en voor de riviermond aldaar had verzameld, tot 14 Januarij 1678 worden uitgesteld, op welken dag eindelijk eene expeditie, 170 Europeanen en ongeveer 200 Inlandsche soldaten sterk, naar Tandjong Poera uitrukte. Te gelijkertijd werd door de Hooge Regering in het geheim de burgerkoopman Everard Jansz. aan den pangéran van Soemadang afgevaardigd, met last om aan dien leenvorst van Mataram, voor te dragen: of hij niet bescherming tegen Bantam had verzocht van de Comp^{ie}. en om die reden het land

1 Resol. G.-G. en R. 25 Junij 1677.

2 Resol. GG. en R., 21 en 24 Dec. 1677.

van Soemadaing tot Indramajoe toe, haar niet had opgedragen; of hem daarop die bescherming niet was toegezegd, indien hij trouw bleef aan den Soesochoenan en aan de Comp^{ie}., en of hij nog volhardde in deze zijne beloften, om de Bantammers naar vermogen tegen te staan. Indien hij deze vragen ook nu nog bevestigend beantwoordde, moest Everard Jansz. den pangéran vragen, waarin hij begeerde, dat de hulp van de Comp. zou bestaan en hem mededeelen, dat aanvankelijk reeds op Tandjong Poera eene sterkte zou worden aangelegd. ¹

Op dienzelfden dag nam de Hoogere Regering het besluit tot een gezantschap van meer gewigt. Zij besloot: „nadat zij sedert „eenigen tijd herwaarts hare gedachten had laten gaan, op het „gedoente en bedrijf van den Sultan en die van de regeringe „tot Bantam, dewelcke gedurende de beroerten en verwerde „regeringe onder het gebied van den Sousouhounangh Mataram „niet alleen hebben weten tot haar naar Bantam te lokken en „aldaar aan te houden de princen van Cheribon, zijnde wettige „onderdanen van den gemelten Sousouhounangh, maar ook zich „meester te maken en onder hare subjectie te brengen ver- „schoeyde importante dorpen, gelegen in 't zuyden van deze „stad Batavia, op 's Comp^{ie}. bodem en binnen de jurisdictie van „Jaccatra, alwaar wij voor dezen tot bevordering van den „landbouw, alsmede om andere redenen de Javanen onder het „gebied van gem. Sousochoenan staande, zeer gaarne hebben „gedoogd, en waaruit dan niet anders konnende besloten of „vastgesteld worden, als dat het tragten van die van Bantam „zij, om onder deze troebelen, de palen van haar gebied op „dit eiland nog verder uit te zetten en zich meester te maken, „zoowel van de landen van de Comp., als van die van gemelden „Soesochoenan om de Oost, van de rivier Krawang tot Cheri- „bon toe, in welken gevalle deze stad, door hem te lande „alzo omsingeld en besloten zijnde, ook alle toevoer van daar

¹ Resol. GG. en R., 3 Januarij 1678, en Uitg. briefb. 1677—1678 bladz. 776.

„ zoude kunnen worden belet en niet anders open houden als
 „ in 't noorden de zee; zoo heeft de vergadering nu extra-
 „ ordinair bij elkander gekomen, geoordeeld dat het tijd begint
 „ te worden, om voorzichtig en op hoede te zijn, te meer alzoo
 „ zekere tijding bekomen hebben, dat dezelfde Bantammers zich
 „ niet ontzien met hunnen troepen, dwars door 's Comp^s. landen
 „ na de Oost te trekken, en ook getracht hebben tot afval te
 „ bewegen en aan hunne zijde te brengen, den pangérang van
 „ 't land van Samadang, een onderdaan van meergemelde Soe-
 „ soehoenan en dewelke eenigen tijd geleden, zich geperst en
 „ aangevochten vindende door de regering van Cheribon, die
 „ men nu niet anders kan aanzien als subject van Bantam,
 „ 's Comp^s. adsistentie heeft verzocht en die hem dan ook door
 „ deze vergadering is toegezegd; daarenboven ook nog in be-
 „ denking gekomen zijnde of deze stoutheid der Bantammers
 „ niet ten meerendeele zij veroorzaakt door onze al te groote
 „ lijdzaamheid en het verdragen van zoo menigvuldige ongelijken
 „ tegen het gemaakt contract van 10 Julij a^o 1659, zoo is na
 „ serieuze deliberatie goedgevonden en verstaan den Sultan van
 „ Bantam niet langer onwetend te houden, dat wij uit genegen-
 „ heid en liefde tot den vrede wel vele dingen zoo hebben
 „ laten passeren en over 't hoofd gezien; doch echter daaraan
 „ niet ongevoelig zijn geweest, tot welk einde verstaan is naar
 „ Bantam een gezantschap af te zenden om den
 „ Sultan van 't gepasseerde kennis te geven, en meteen te
 „ verzekeren van onze nog continuerende begeerte om met Zijne
 „ Maj^t. te blijven volharden in een ware en opregte vrede en
 „ vriendschap, onder hope, dat Z. M. dezelfde genegenheid
 „ zal laten blijken, door het vermijden van zaken strijdende
 „ tegen het gemeld tractaat van vrede en door het beteren van
 „ zoodanige, die al reeds begaan zijnde, door ons niet zullen
 „ kunnen geleden ofte gedoogd worden.”

Tot leden van het gezantschap, dat deze diplomatieke mede-
 deeling naar Bantam moest overbrengen, werden benoemd de

ontvanger-generaal, Willem van Outhoorn, de opperkoopman, Dirk de Haas, de burgerkoopman, Adriaan van Becom en de onderkoopman Abraham van Riebeeck. ¹ Weldra echter ontstond er onzekerheid of dit gezantschap wel door den ouden Sultan, die zich op Tirtijassa onthield, behoorlijk zou worden ontvangen. Vrees voor eene zoo groote belediging, welke eene vredebreuk onvermijdelijk ten gevolge moest hebben, zoowel als het inmiddels op 4 Januarij overlijden van den opperlandvoogd J. Maetsuyker, bragten de Hooge Regering tot het besluit om de voorgenomen bezending voor alsnog op te houden, maar intusschen den koopman Jakob van Dijk naar Bantam te zenden, onder voorwendsel van aldaar het afsterven van Maetsuyker en het optreden van den Gouverneur-Generaal Rijklof van Goens te gaan bekend maken; in werkelijkheid echter met last om door gesprekken met den jongen Sultan, met den Rijksbestierder en sommige grooten zich van de gezindheid en den stand der zaken binnen Bantam te vergewissen, voorloopig klagten over het schenden van Compagnie's grondgebied en regten te doen hooren en de sterkte der verdedigingsmiddelen te bespieden, in één woord om het terrein te Bantam te peilen en te onderzoeken of er voor het beraamde gezantschap kans tot welslagen te Bantam bestond. ² Op den 25^{en} April bragt de koopman van Dijk verslag uit aan de Hooge Regering omtrent de uitkomsten zijner zending. Den ouden Sultan Ageng had hij niet mogen ontmoeten, doch na een verblijf van drie weken was hij eindelijk met den jongen Sultan, den eersten staatsdienaar, Kiai Aria Monjaja en de grooten van den rijksraad in gesprek geweest. Bij dezen had hij, zoo als hem bevolen was, geprotesteerd tegen het bezetten door de Bantammers van de landen achter Batavia

¹ Resol. GG. en R., 3 Januarij 1678.

² Onder deze voorschriften van meer algemeen staatkundig belang, werden echter de handelsbelangen, die eene zoo belangrijke rol speelden in de betrekkingen tusschen Bantam en Batavia niet vergeten. Van Dijk moest tegelijker tijd „het gedoente en de negotie van alle Europesche en andere natien, ondertasten en notitie houden, van wat door de Bataviasche ingezetenen te Bantam werd in- en- uitgevoerd.”

gelegen, tegen het schenden van Compagnie's grondgebied en het plegen van geweld in Krawang, tegen het bedreigen van Soemadang, Compagnie's getrouwen bondgenoot en vassal van den Soesochoenan, tegen het ophouden der Cheribonsche vorsten binnen Bantam en tegen de aanmatiging door den Sultan, van regten op dat land, wat onder de Mataram behoorde. De Compagnie had regt op de handhaving van het contract van 1659, zoo voegde van Dijk daarbij en was verplicht de landen van Mataram in bescherming te nemen. „Met grooten iver en trotselyk”, antwoordde Kiai Aria Monjaja op dat protest, „dat de jurisdictie van Batavia zich nooit had uitgestrekt tot Padjajaran, dat van oudsher tot Bantam had behoord; dat Soemadang, Batoe lajang, Timbang, Ontong, Oekoer en Lareng Tengah, in vorige tijden nooit onder den Soesochoenan, maar eerst onder Demak en daarna onder Bantam hadden gestaan; dat Cheribon met de onderhoorige plaatsen nooit door iemand anders, dan door eigen souvereinen was geregeerd, maar met list en geweld langzamerhand door den Soesochoenan was onderworpen; die onderwerping mogt niet langer duren, nu de onmagt van Cheribon door de bescherming van Bantam had opgehouden. Bovendien de overleden Soesochoenan was nimmer wettig vorst van het land geweest en de Pangéran Adepati, door de Comp. als Soesochoenan gehandhaafd, werd door iedereen gehaat en veracht, omdat hij een moordenaar, vrouwenschender en ontroover zijner onderdanen was. Er zou geen rust of vrede in het land komen, voor dat Pangéran Poeger tot Soesochoenan ware verheven, dat zocht de Sultan. Hij was niet bevreesd voor de schepen van de Compagnie en zijne plannen zou hij niet laten varen.”

Door verspieters ontdekte van Dijk nog verder, dat de Sultan met de Makassaren op Oost-Java tegen de Hollanders zamenspande, ten einde „die kaffirs om 't geloofswille” ten onder te brengen; dat Ratoe Blitar aan den Soesochoenan zou worden afgestaan, indien hij zich van de Hollanders wilde ontdoen, eindelijk dat de geheele staatkunde van den

ouden Bantamschen Sultan er naar streefde om geheel Java in beweging te stellen, het Mataramsche rijk onder verscheidene vorsten te verdeelen, opdat hij op die wijze de magtigste vorst van geheel Java worden mogt. De eenige hinderpaal in de uitvoering van zijn voornemen, achtte hij de Nederlandsche Compagnie en deze hoopte hij met goeden uitslag eenmaal te kunnen bestrijden, indien hij er slechts in mogt slagen, om alle de in den omtrek liggende vorsten tot opstand te brengen. Met dat doel had hij onderhandelingen aangeknoopt, op Sumatra op het Malaksche Schiereiland, op Borneo, op Celebes, zelfs in Ternate; terwijl Troenodjojo en de overige opstandelingen zoowel als de Makassaren op Java, van hem ondersteuning genoten. Maar niet allcen met de vorsten en volken van den Archipel spande hij, onder de leuze van den Islam te verdedigen, zamen, ook met de Europeanen binnen Bantam, stond hij in naauwe betrekking en van dezen ontving hij geschut, wapenen en ammunitie. De handel te Bantam werd, zoo berigtte van Dijk, „princijpalijk gedreven door Engelschen, Deenen, Portugezen, Mooren en Chinezen, meestal in allerhande kleeden, die met geheele „scheepsladingen van Choromandel, Soeratte en Bengale werden aangebracht en naar de Oost en andere kwartieren tot „een ongelooflijken hinder in 's Comp^e. handel vervoerd werden, „omdat die kleeden veel goedkooper waren, dan die door de Nederlandsche Comp. werden geleverd. Daarbij kwam nog een importante peperhandel, die op Engeland en vele Indische gewesten werd gedreven, zoodat Bantam, een kanker en verderf van „'s Comp^e. handel te achten is en hoelangs hoemcer worden zal. ¹

De berigten door van Dijk uit Bantam aangebragt, waren alzoo zeer verontrustend; doch tot geruststelling voegde hij er bij, dat het hem tevens gebleken was, dat Bantam tegen een Europeschen vijand niet was bestand. Voor de „ultimo ratio”,

¹ Zie verder het Rapport van van Dijk, van 15 Januarij—25 April 1678, hierachter, onder n^o. LXXXIX bladz. 318.

het wapengeweld lag de weg dus nog altijd voor de Compagnie open.

Intusschen was de haat tegen het monopolie der Compagnie, en de handelsnijver van Bantam tegen Batavia nog meer aangewakkerd, door de uitvaardiging op 18 Februarij 1678 door Gouverneur-Generaal en Rade, van een edict ter voldoening aan het voorschrift van art. 1 van de „ordre en reglement op 16 Oct. 1676 door het opperbestuur vastgesteld,“ waarbij de „aenbreng en invoer van cleeden en lynwaeten, „van wat plaetse sulcx soude mogen wesen, niet alleen te „Batavia; maar in alle landen, steden plaatsén, daar de Comp. „haar eigen gebied heeft of jurisdictie exerceert, met seclusie „van alle anderen, privative voor de Comp. gehouden werd.”¹

Noch de protesten van van Dijk, noch de verklaring door den regent van Soemadang, Kiai Ronggo Gompol afgelegd, dat hij met Bantam niets te maken wilde hebben, weerhielden Sultan Ageng van de voortzetting zijner plannen, die hij onder den naam en onder de leiding van zijn broeder, pangéran Kidoel te lande, achter Batavia om; maar vooral over zee, door den riviermond van Pamanoekan deed volvoeren. De Hooge Regering stelde zich daartegen te weer, door in Krawang op de noordelijke grens van Soemadaug een pagger te Tandjong Poera te doen opwerpen en dien met troepen te doen bezetten; door den riviermond van Pamanoekan met eene scheepsmagt te doen sluiten, en de Jakatrasche bovenlanden tussehen Maraberes en Tandjong Poera door patrouilles te doen doorkruisen.²

Hierdoor in zijne handelingen belemmerd, zocht Sultan Ageng nu langs eene andere baan, zijn doelwit te treffen. Hij ontsloeg den oudsten Panembahan van Cheribon en diens jongsten broeder uit de gijzeling, waarin zij te Bantam gehouden werden, gaf hun de vrijheid van naar hun land terug te keeren, en

1 Resol. GG. en R., 18 Febr. 1678, en cf. Deel VI (III) bladz. 160.

2 Resol. GG. en R., 18 Febr., 10 Maart, 14 Maart en 2 Mei 1678.

aldaar de regering te aanvaarden, onder voorwaarde evenwel, van nu op hun eigen naam, Soemadang aan hun gebied te zullen onderwerpen, als landsheeren van Cheribon en onder voorgeven, dat de geheele landstreek, tusschen Tagal en Krawang gelegen, van oudsher tot Cheribon had behoord.

Het duurde niet lang of de Hooge Regering kreeg berigt, dat de vorst van Cheribon eene groote magt bijeen verzamelde, onder bevel van eenen Raksa Negara, met het doel om daarmede den pangéran van Soemadang te beoorlogten. Gouverneur-Generaal en Rade besloten onmiddelijk den koopman Jakob van Dijk aan de Panembahans van Cheribon af te vaardigen, met last om hen „ernstig te vermanen, dat zij zich van alle „vijandschap tegen den Soemadanger en anderen des Soesoehoe- „nan's en Compagnie's onderdanen hadden te onthouden, want „dat de Hooge Regering zulks niet zou gedoogen, maar integen- „deel, met alle vermogen beletten, onder verzekering overigens „van 's Comp. goede intentie tot ruste des lands, doch tevens „onder uitdrukkelijk protest wegens de onheilen, die hun „anderzins stonden te overkomen, zoo zij den raad des Sul- „tans van Bantam bleven volgen en eenigen des Soesoehoe- „nan's of Compagnie's landen beöosten Cheribon of bewesten „Indramajoe kwamen te infesteren.” ¹

De oudste Panembahan ² van Cheribon, Seppoe, zoodra hij de boodschap door van Dijk overgebracht had vernomen, begreep dat de bedreiging van Gouverneur-Generaal en Rade ernstig was gemeend en verzekerde aan van Dijk, dat hij volstrekt geen voornemen had, Soemadang aan zich te onderwerpen, doch dat integendeel de pangéran van dat gewest, grenslanden aan Cheribon toekomende, bedreigde; dat de verzameling van krijgsvolk geen ander doel had, dan zich daar-

¹ Resol. GG. en R., 15 Julij 1678.

² In October 1677 waren de drie vorsten van Cheribon, door den Sultan van Bantam, met den titel van Sultan begiftigd. De Comp. echter betitelde hen nog als Panembahans.

tegen te verzetten; dat hij wel verre van den raad des Sultans van Bantam te volgen, geneigd was zich bij contract onder bescherming der Compagnie te begeven, mits de Comp. hem tegen het geweld van Bantam in hare hoede wilde nemen en hem als oudsten broeder wilde stellen in alle de waardigheden zijner voorouders, want dat de Sultan van Bantam het bestuur van Cheribon tusschen hem en zijne twee broeders Anoem en Goe-dong had gesplitst. Maar dan ook moest de Compagnie hem krachtig ondersteunen en beveiligen tegen het geweld van den Sultan van Bantam en van zijne eigen broeders, die ontwijfelbaar hem nu zouden overvallen en verdelgen, indien deze de minste kennis kregen van zijn voornemen om zich te stellen onder protectie der Compagnie. ¹ Panembahan Seppoe speelde echter, vermoedelijk uit vrees zoowel voor Bantam als voor Batavia, tusschen welke twee vuren hij zich nu geplaatst zag, eene dubbelzinnige rol, want gelijktijdig met het antwoord, dat hij aan 's Comp^s. gezant gaf, schreef hij ijlings berigt aan den Sultan van Bantam, dat de Hooge Regering te Batavia hem door een gezant had doen afvragen met wien hij, Sultan van Cheribon, het hield, met Mataram of Bantam; dat hij daarop geantwoord had, met geen van beiden en dat 's Comp^s. gezant hem ook gedreigd had met oorlog, indien hij Soemadang durfde aantasten. Zoodra de Sultan van Bantam dit berigt had ontvangen, ontbood hij voor zich, in zijn paleis op Tirtijassa, den resident der Compagnie, Willem Caeff en te gelijk deed hij alle de Europeseche residenten, den Engelschen, Franschen en Deenschen voor zich verschijnen.

In tegenwoordigheid van dezen verleende Sultan Ageng nu gehoor aan den Nederlandschen resident en verwittigde hij hem eerst mondeling en daarna schriftelijk, „dat hij kennis „had gekregen van de zending naar Cheribon en de inmen- „ging in de zaken van dat gebied, door de Hooge Regering

¹ Zie rapport van Jak. v. Dijk, wegens zijne zending naar Cheribon, dd. 30 Julij 1678, hierachter onder n^o. XCIII, bladz. 327.

„te Batavia; dat de vorsten van Cheribon waren, de opregte
 „erfgenamen van dat rijk, hetwelk strekt van Tagal tot aan
 „de rivier van Krawang en dat voorts alle de plaatsen, tus-
 „schen die twee punten liggende, voor dien tijd altijd onder het
 „gebied van Cheribon hadden gestaan; dat ook Bantam met
 „die van Cheribon opregte bloedvrienden van geslachte tot ge-
 „slachte waren geweest en dat hij, Sultan van Bantam, daarom
 „gehouden was om Cheribon, zoo die plaats door iemand
 „wierd aangetast, bij te staan en te adsisteren, waarom het
 „hem zeer leed zou wezen, indien de vrede tusschen Bantam
 „en Batavia verbroken wierd, zoo de Compagnie Cheribon
 „vijandelijk mogt aantasten, doch indien Gouverneur-Generaal
 „en Rade van meening waren, den Sultan van Cheribon leed
 „aan te doen, dan deden zij van gelijken kwaad aan den Sul-
 „tan van Bantam.”¹

Ook zelfs de oorlogsverklaring van een Oostersch vorst is steeds beleefd en overvloedig in betuigingen van vriendschap. Zoo was ook ditmaal weder, de vorm waarin deze mededeeling aan den Hollandschen resident werd gedaan, onberispelijk; toch was de wijze, waarop die mededeeling geschiedde, in tegenwoordigheid van alle de vreemde Europesche residenten zóó ongewoon en was de inhoud der verklaring zóó beslist, dat daaruit genoegzaam duidelijk te verstaan was, dat Sultan Ageng voorwaarden aan de Hooge Regering stelde en den oorlog verklaarde, indien die voorwaarden niet wierden vervuld.

Voor een oorlog op dat oogenblik, deinsden Gouverneur-Generaal en Rade terug. Zij waren naauwelijks eenige weken te voren voor den aandrang van Speelman bezweken en hadden den oorlog op Oost-Java krachtig hervat.

De expeditie onder Hurdt had eerst op den 27^{en} Julij Batavia verlaten en dientengevolge was 's Comp^s. hoofdplaats

¹ Brief van Willem Caëff aan GG. en R. uit Bantam, dd. 10 Aug. 1678. Zie verder den brief van den Sultan en Resol. GG. en R., 12 Aug. hierachter, onder n^o. XCIV, bladz. 328.

van hare beste troepen, ja zelfs van een weerbaar garnizoen zóózeer ontbloot, dat de Hooge Regering van eigen zwakheid bewust, de hulp van Radja Palakka had ingeroepen. Doch deze ridderlijke bondgenoot der Comp. kon nog lang toeven, eer hij van Makassar aankwam; de oorlog op Oost-Java kon een ongunstigen keer nemen. Er moest dus naar een middel worden uitgezien, om, voor een tijd lang ten minste, den Sultan van Bantam nog stil te houden en zijne oorlogsplannen, zoo mogelijk, te verijdelen.

Met dat doel werd de koopman van Dijk andermaal naar Bantam gezonden. In zijne Instructie werd aan van Dijk voorgeschreven: „dat hij in de eerste plaats zich tot den jongen Sultan Abdoel Kahar wenden zou en dezen duidelijk maken, dat de inmenging der Compagnie in den opstand op Oost-Java, alleen voortsproot uit de verplichtingen, waartoe de Comp. door contract met den Soesoehoenan was verbonden, dat de Hooge Regering niets anders beoogde dan de rust te herstellen, het rijk van Mataram tegen ondergang te beschermen, en den wettigen opvolger des Soesoehoenans op den troon zijns vaders te plaatsen; dat, wat Cheribon betrof, de Compagnie aldaar, zooals aan den ouden Sultan reeds was kenbaar gemaakt, geen ander doel zocht te bereiken, dan de rust en den vrede te handhaven, zooals zij reeds getoond had door, na de vrede-lievende verklaringen van den Cheribonschen Sultan, hare scheepsmagt van voor Pamanoe kan, Tjiassem en Indramajoe terug te roepen.”

Van Dijk volbragt zijn last en ontving van den jongen Sultan tot antwoord, dat hij, voor zich, niets liever wenschte dan in vrede en vriendschap met Batavia te leven, maar dat zijn vader niet van zijne plannen noch van zijne aanspraken op Cheribon zou zijn af te brengen, want dat deze zich beriep op het contract, nog onlangs te Bantam met de Cheribonsche vorsten gesloten. In die overeenkomst was ook de onderwerping van Soemadang begrepen. Het was om die reden te vreczen, dat de oude Sultan,

zijn vader, om dat verkregen regt te handhaven, eerlang naar de wapenen zou grijpen. Ten einde dat te voorkomen raadde hij de Hooge Regering te Batavia aan, schriftelijke voorstellen te doen ter beslechting der geschillen. Sultan Ageng echter, de rijksbestierder Kiai Aria Monjaja, pangéran Kidoel en Poerbaija, door verspieders en geheime briefwisseling volledig ingelicht, omtrent den zwakken toestand waarin Batavia op dat oogenblik zich bevond, en niet ten onrechte beseffende, dat de vredelievende betaigingen van den Gouverneur-Generaal, slechts voortsproten uit beduchtheid voor een oorlog, sloegen een hooger toon aan, naarmate de verklaringen van de Hooge Regering vredelievender schenen. Op smadelijke wijze weigerde de rijksbestierder aan van Dijk den toegang tot den ouden Sultan, indien hij voor dezen geen brief van den Gouverneur-Generaal medebragt en hij van Dijk, „aanstonds niet kon antwoorden op zoodanige „poincten als door den ouden Sultan aan den jongen waren „medegedeeld.” Van Dijk weigerde natuurlijk aan die eischen te voldoen, te meer omdat hij vernomen had, dat de bedoelde „poincten” niets anders en niets minder inbielden dan den eisch: „dat geen uitlevering tussehen Batavia en Bantam meer zou plaats hebben; dat de Nederl. Comp. geen zeebrieven aan den Sultan van Bantam zou mogen weigeren, maar dat integendeel de schepen van Bantam overal, naar alle plaatsen vrij en vrank zouden mogen varen; dat Bantam ten allentijde geweer, wapens en ammunitie te Batavia zou mogen koopen en van daar uitvoeren; dat de Comp. de vrije vaart en handel op Bantam nimmer zou mogen beletten, van wat plaats of welke natie de schepen zouden mogen zijn; dat de Compagnie zich niet in de zaken van Cheribon en onderhoorigheden zou mogen mengen en dat de hooggestelde tollén en de verbodsdicten, betreffende den invoerhandel van Bantam naar Batavia, zouden worden opgeheven.”

Deze eischen, kennelijk voor een groot gedeelte door de agenten van de andere Europesche natien aan den ouden Sultan opge-

geven, beoogden niets minder, dan eene omverwerping van het stelsel der Compagnie. De koopman van Dijk begeerde dan ook niet eens van die „poincten” kennis te nemen, op grond dat hij tot niets meer, dan tot den inhoud zijner instructie was gemagtigd. De opgewondenheid en haat van den ouden Sultan Ageng tegen Batavia waren ten top gestegen en bragten er hem toe om eischen te stellen, die, indien zij door hem wierden volgehouden, moesten leiden tot een strijd op leven en dood, tusschen Batavia en Bantam.

„Het zou niet mogelijk zijn op te stellen,” zoo schreef van Dijk in zijn verslag aan de Hooge Regering, „hoe groot de haat „is van alle de voornaamste grooten tegen de Comp., hoe groot „hun geroep en hunne preparatien tot den oorlog zijn; de „oorlog is bij den Sultan en zijn raad zoo goed als vastgesteld. „Het is mij zonneklaar gebleken, dat de Koning en zijne grooten „als brullen van gramschap, omdat UEd. de zaken van den „Soesoehoenan zoo krachtdadig mainteneren en hun oogmerk „om aan een ieder de wet te stellen, tegengaan.”¹

Na deze berigten, zond de Hooge Regering eene nadere geheime instructie aan van Dijk, waarbij hem werd voorgeschreven om, onder het een of ander voorwendsel uit Bantam te vertrekken en naar Batavia terug te keeren; den jongen Sultan zou hij wijs maken, dat hij spoedig terug zou komen. Hij moest het daarheen zien te leiden, dat er tijd gewonnen werd, maar tevens moest hij als de terugtrekkende Parth, bij zijn vertrek zijne pijlen afschieten en het venijn van de tweedragt en het wantrouwen in het gemoed van den jongen Sultan nog meer doen gisten. Hij moest bij Abdoel Kahar de gedachte verlevendigen, dat de oorlogzuchtige raadgevingen van den rijksbestierder Kiai Aria Monjaja, vermoedelijk alleen ten doel hadden, den jongeren zoon des Sultans, pangéran Pocrbajaja aan het hoofd der krijgslieden te stellen, ten einde langs dien weg in plaats

¹ Brief van van Dijk aan GG. en Rade, 14 September 1678 en het rapport van v. Dijk hierachter, ouder n°. XCV, bladz. 329.

van hem, Abdoel Kahar, den pangéran Poerbaija tot troonsopvolger te verheffen. Indien dit gelukte, was immers het gezag en de invloed des rijksbestierders op zijn schoonzoon verzekerd. „Deze en andere importante zaken, het interest des jongen „Sultans rakende, moest hij hem wel beleefdelyk in overweging „geven en zijne oogen vestigen op het levendig exempel van „'s Comp^s. getrouwe hulp aan den tegenwoordigen Soesoehoenan „verleend.”

Van Dijk voldeed aan dien last en kweekte behendig het reeds ontloken zaad van tweedragt en onderling wantrouwen aan. Daarop vertrok hij; doch vóór zijn vertrek wist hij nog door zijne verspieders te ontdekken, dat de oude Sultan zich door bemiddeling van den Engelschen agent Payne, met een lang beklagschrift tot den Koning van Groot-Brittannië had gewend en van dien Europeschen Souverein, „op het krachtigste alle „hulp tegen de Hollanders had verzocht, omdat deze aan „iedereen de wet wilden stellen en den handel, tot nadeel van „zijne en andere natien, voor zich alleen behielden.”¹

Om tijd te winnen en om, zooals het notulenregister der Hooge Regering het uitdrukt, „om den Bantamschen Coninck „in zijn pruylend gedoente, de maat vol te meten,” zonden Gouverneur-Generaal en Rade nogmaals een brief aan Sultan Ageng, waarin zij hem andermaal van „hunne goede en opregte „intentie tot continuatie van vrede en vrundschap,” verzekerden en hem kennis gaven van de gepleegde vijandelijkheden, die, naar zij vertrouwden, buiten zijne voorkennis hadden plaats gehad.

Het was een wederzijdsch bedrog, waardoor geen van beide partijen werd bedrogen. Sultan Ageng ging voort, zonder openbaar den oorlog te verklaren, met „invasien” en aanslagen te doen uitvoeren in de bovenlanden van Batavia, in Indramajoe en Pamanoeakan; de Hooge Regering van hare zijde met zich daartegen in weere te stellen. Wachtposten werden op haar

¹ Geheime missive aan van Dijk, dd. 17 Sept. 1678, en geheim appendix tot het rapport van van Dijk. Cf hierachter, bladz. 333.

bevel uitgezet, aan de Maronde en te Barangkassie, patrouilles werden uitgezonden en bezetting werd er op Indramajoe gelegd en het beleid der zaken in het district Indramajoe met zijne bovenlanden, het toezigt over Cheribon en Tagal aan den koopman Jacob Couper, die toen met verlof op Batavia was, opgedragen. Bij zijne komst aldaar vond Couper de zwakke bezetting op Indramajoe reeds naar haar vaartuig verjaagd, de rivier versperd, twee paggers door de Bantammers opgeworpen en het geheele district in handen der benden van Sultan Ageng. Deze indringers werden wel spoedig weder door Couper verjaagd, hunne paggers ingenomen, doch het land bleef onveilig en in rep en roer. Op nieuw moest versterking naar Indramajoe afgezonden worden en Couper ontving nu den last om de grenzen van Cheribon niet langer te eerbiedigen, maar de Bantammers, indien zij daarheen terug weken, ook in die landstreek te vervolgen. Er werd nu op Indramajoe een pagger opgeworpen van voldoende sterkte, waaraan de Nederlanders den naam gaven van Bantamschen bril. Terwijl dit alles in het werk werd gesteld, kwam de tijding, dat ook het land langs de Tjilingsi door Bantammers werd afgehoopen, zoodat ook derwaarts weder troepen moesten worden afgezonden. Batavia, dat door gebrek aan troepen weinig weerbaar was, lag alzoo als omsloten door een breeden gordel lands, waar onrust, verwarring en onveiligheid heerschte en waar Bantamsche benden meester waren.

Het was juist te midden van dien ongunstigen toestand, dat de Hooge Regering van den superintendent Hurdt het veront-rustend berigt ontving, dat hij voor Kediri, zoo goed als opgesloten lag en dat hij op nieuw versterking in volk en ammunitie eischte. ¹

Het was ook toen, dat de Gouverneur-Generaal van Goens door deze berigten verslagen, in Rade van Indie de verklaring

¹ Zie boven, bladz. LXXXII.

aflegde; dat: „met het oog op de smeulende onlusten tusschen „Batavia en Bantam, het zwakke garnizoen en de onmagt der „burgerij van Batavia, de Compagnie hem onmagtig scheen „zoo groot werk op Java meester te worden.”¹

Tot vermeerdering van de reeds bestaande ongerustheid, kwam bijna in diezelfde oogenblikken de zekere tijding te Batavia, dat Soemadang eindelijk door Bantamsche benden, onder eenen Tjiliwadara, was veroverd en de regent van dat landschap verdreven.

Hulp kon op dat oogenblik aan Soemadang niet worden verleend. Batavia had slechts een garnizoen van 800 man, alzoo 400 minder dan de formatie in tijd van vrede voorschreef en onder dat garnizoen was niet één man geschikt voor den velddienst.

De kapitein Hartsinck, die ter beveiliging van Soemadang op weg was, moest naar Batavia worden terug geroepen en aan Couper moest het bevel worden nagezonden, dat hij geen landtogten meer mogt ondernemen, maar blijven moest binnen den pagger op Indramajoe. Het veld lag dus voor de Bantammers open. Deze gedwongen werkeloosheid der Nederl. Compagnie, die nog onlangs den regent van Soemadang in bescherming had genomen, maar hem nu in den steek moest laten, gaf aan de bevolking den indruk van de werkelijkheid, dat namelijk thans de Sultan van Bantam de magtigste der twee strijdende partijen was. Het was dan ook reeds zooverre gekomen, dat men die werkelijkheid niet meer verbergen kon en men te Batavia op eigen lijfsbehoud bedacht moest wezen. „In de presente constitutie,” was er reden om op de trouw der Inlanders, ook zelfs binnen den hoofdzetel der Comp. niet te veel te steunen. Alle Maleijers, Balinezen, Amboinezen, Bandancezen, Boetonders en Javanen, die zich binnen Batavia bevonden, werden in rotten van 100 koppen ingedeeld en onder vaste hoofden,

¹ Zie hierachter, bladz. LXXXIV.

luitenants en vaandrigs gesteld, „om hen in postuur te krijgen, „en wanneer men hen mogt noodig hebben, in te beter orde „te kunnen houden.” De buitenforten aan de Oost- en Westzijde en de inlanders buiten de stad, werden onder bevel van twee kapiteinen en de Mardykers onder een kolonel geplaatst. De Nederlandsche burgerij en de inlandsche schutterij werden onder één opperhoofd, den heer Willem van Outhoorn, gebragt, en de schepen op de reê werden „in behoorlijk postuur van defensie,” gesteld, onder bevel van den vice-kommandeur Pieter Wiltvanck.

Groote hulp verwachtte men nog, ingeval van nood, van de Boeginezen, die met Kraëng Bessie en Radja Palakka, in de maanden October en November te Batavia waren aangekomen. Doch de Boeginezen waren een onrustig, woelig en tuchteloos volk, dat veel toezigt vorderde. Aan Cornelis Speelman, die wegens zijne vroegere krijgsverrigtingen op Celebes, bij dit volk in hoog aanzien stond, werd „het algemeen kommando „en de zorge over de te Batavia remorerende Boegies en Ma- „kassaren toevertrouwd.”

Intusschen werd het rooven, stroopen, verwoesten en vernielen op de landerijen en in de dessa's, in de omstreken der Maronde, de Ankée en meer bovenwaarts, onvermoeid door de Bantammers voortgezet. De paggers der Comp. op Tandjong Poera en Indramajoe, werden telkens op nieuw bedreigd. Op zee werd aan de Compagnie eveneens belangrijke schade toegebracht door Bantamsche zeerovers, die zelfs Europesche schepen overvielen en uitplunderden en de ongelukkige Europesche bemanning, die hun in handen viel, zonder genade van kant maakten. Smokkelaars, lorredraaijers, vlugtelingen, overloopers, al wat met de justitie in aanraking vreesde te komen, kon verzekerd zijn, van binnen Bantam eene veilige schuilplaats te zullen vinden, vooral zoo zij slechts goed of kwaadschiks het Mohammedaansch geloof omhelsden.

Verzoeken om uitlevering, klagten en protesten van den Nederlandschen resident te Bantam, vonden daarentegen geen

gehoor. Slechts de jonge Sultan gaf zich nog de moeite van verontschuldigen daarover te maken, door de schuld van al het moorden en stelen op zijn oom, den pangéran Kidoel te schuiven, of door de weigering tot uitlevering te regtvaardigen door een beroep op de voorschriften van den Koran.

Geheel het land om en achter Batavia en de zee daarvóór, waren alzoo door Bantam onveilig en de invloed der Compagnie op de omliggende regenten en bevolking was magteloos gemaakt terwijl intusschen de mededinging des handels van Bantam, den handel der Comp. ernstig benadeelde.

De Gouverneur-Generaal Rijklof van Goens, met niet minder haat tegen Bantam, dan Sultan Ageng tegen Batavia vervuld, schreef in den aanvang des jaars 1679, aan het Opperbestuur, „het allernoodigste tot herstel van 's Comp'. staat, is het des-
 „trueren en uitroeijen van Bantam, welke zake verrigt en
 „Bantam verdelgd zijnde, zal alles welgaan. Het werk om de
 „Oost, geeft alhier eene groote bekommering. Wij wachten
 „slechts met groot verlangen op hulp uit het Moederland om
 „dien krijg te bekorten, ten einde dan onzen buurman (Ban-
 „tam) eens met ernst te bezoeken,” want Bantam *moet* ver-
 „nederd, ja *verdelyd* worden, of de Compagnie gaat verloren.
 „Ik hoop zoo lange nog te leven, dat ik, UwEd. staat, dien
 „scherpen, venijnigen doorn, mag helpen uittrekken en ver-
 „nietigen.”¹

In de laatste dagen van 1678 was inmiddels te Batavia de tijding aangekomen, dat Kediri eindelijk voor de wapenen der Compagnie was bezweken en Troeno Djojo verslagen. De Hooge Regering zorgde, dat de tijding dezzer gewigtige gebeurtenis algemeen bekend werd. Vreugdebedrijven, openbare dankgebeden, het luiden der klokken en het gebulder van het kanon, moesten dat feit aan de omliggende bevolking verkondigen, opdat de indruk van deze gewigtige gebeurtenis ook

¹ Algem. Missive, dd. 31 Januarij 1679.

op westelijk Java mogt worden gevoeld. Langzamerhand werd de uitwerking van de door de Comp. behaalde voordeelen dan ook merkbaar. Met zachtheid en voorzigtigheid zocht nu de Hooge Regering de praerogativen en octroijen, die zij in 1677 door Speelman van den Soesochoenan had verkregen, ten uitvoer te leggen. Op den 24^{en} Maart, besloten Gouverneur-Generaal en Rade, met dat doel, „naardien het zich op Tagal, „zoowel als op Samarang, volgens de advisen van daar, tegen, „woordig met de Javaansche regenten, beter dan voorheen, „begint aan te stellen, dat de vriendschap en goede harmonie „alzoo dienen gecultiveert en dat ook omtrent dezelve allengs met „ernst en modestie, op de maintenu van Compagnie's praerogativen, zoo daar als in alle andere havenen des Soesochoenan's, in 't reguart van den aanbreng van cleeden en „amphioen, zal mogen en moeten worden geurgeert en dat zij „niemand zonder Compⁿ. passen met soodanige coopmanschappen „behooren te admitteren, om te sien of men sulcx metter tijd „kan in treyn brengen, opdat de Comp. voor bare sware dragende lasten, wederom de gehoopte voordeelen mag komen „te gauderen en dewijl die van Cheribon naar 't schrijven van „den opperkoopman Couper, zich mede wat moderater en „redelijker in 't regard des Soesochoenan's schijnen te ver- „toon, zoo zal hun worden aangeschreven, zoowel om de „princeen als onderzaten dier plaats van gen. Soesochoenan's als „ook 's Compⁿ. goede inclinatie tot haren beste te versekeren „en impressie trachten te geven, indien ze maer naer onzen „goeden raad zich komen te schikken.”

In het Westen bleef echter de Sultan van Bantam onverzettelijk. Onvermoeid deed hij de vijandelijkheden voortzetten, dan aan deze, dan aan gene zijde, overal waar hij eene kwetsbare plek van de Compagnie meende te ontdekken zocht hij te treffen. De houding van sommige regenten der bovenlanden bleef dan ook, onder den invloed van Bantam dubbelzinnig, van sommigen werd die zelfs vijandig. De regent van Tandjong

Poera, Wira Saba, hoewel door de Compagnie aangesteld, had de zijde der Compagnie geheel verlaten en met Bantam zaamgespannen om den Nederlandschen pagger te Tandjong Poera te overrompelen. Zelfs de regent van Soemadang, Ronggo Gompol, vroeger van Bantam afkeerig, neigde, sedert zijne woonplaats en zijn landsgebied door Bantammers was vermeesterd, tot Bantam. Rondom Batavia bleef het te land en ter zee onveilig. Te land gingen Gouverneur-Generaal en Rade voort zich daartegen te dekken, door verdedigingswerken op Rijswijk en Zevenhoek aan te leggen, door patrouilles uit te zenden, de aangelegde paggers op Indramajoe, Tandjong Poera, Pamanoekean en aan de Maronde bezet te houden, eindelijk door eene „defensive ringsloot tot „verbetering en securiteyt der waardigste landerijen te doen „graven.”¹ Tegen de Bantamsche zeeroovers, die zich met hunne snelzeilende vaartuigen overal vertoonden en meermalen groote schade aan de Compagnie toebagten, ja zelfs op een meer verwijderd punt, op Indragiri, op Sumatra's oostkust, 'sCompagnies loge affiepen en uitmoordden, moesten voortdurend kruisvaartuigen in zee worden gehouden en moest zelfs het eiland Onrust worden versterkt.

Tot krachtadiger maatregelen was de Hooge Regering nog niet magtig, zelfs durfde zij bij gemis aan voldoende garnizoen Radja Palakka met zijne Boeginezen niet vóór den 15^{ten} Julij van dit jaar 1679, naar de oostkust van Java ten oorlog laten trekken². Aldus bleef, ook gedurende dit geheele jaar, de toestand op West-Java en de verstandhouding tusschen Bantam en Batavia onveranderd voortduren. Telkens op nieuw moest men zich tegen aanslagen beveiligen, doch de Hooge Regering volhardde in haar stelsel, om „alle openbare rupture met Bantam te mijden,” wat trouwens door de omstandigheden werd geboden, want niet alleen Oost-Java, ook de Molukken eischten nu meer hulptroepen

¹ Res. GG. en R., 18 Augs. 1879.

² Zie boven bladz. XCII.

van Batavia, sedert op Ternate ernstige onlusten waren uitgebroken, die ook alweder door eenen Bantamschen zending Hadji Sahalmi, waren aangestookt. ¹

Ten slotte echter werden in de laatste dagen van het jaar 1679 en in de eersten van het volgende, de aanslagen der Bantammers zóó menigvuldig en vermetel, dat Gouverneur-Generaal en Rade tot nieuwe maatregelen van tegenweer hun toevlugt moesten nemen. Meer dan 2000 Bantammers bedreigden den Compagnie's pagger op Indramajoe, ja omsingelden die sterkte bijkans. Europesche soldaten kon men te Batavia niet meer missen, wat men van deze maar eenigzins kon ontberen, was reeds naar Oost-Java tegen Kraëng Galesoeng of naar Ternate uitgezonden. Men nam dan zijne toevlugt tot een gewezen vijand, thans een cliënt der Compagnie te Batavia, den onttroonden vorst van Goa, Kraëng Bessie ook Mappa Oesjong genaamd. Deze Makassar, had reeds meermalen zijne diensten aan de Hooge Regering aangeboden. „Gouverneur-Generaal en Rade nu het „niet gelegen kwam om meer Nederlandsche krijgsmagt uit te „zenden,” besloten nu „eene preuve” van zijne goede trouw en zijn dienst te nemen en zonden hem, benevens Daëng Mangeinba, Daëng Toedjoe en Kraëng Panaraga met ongeveer 300 welgewapende Makassaren naar Indramajoe, om die landstreek en de grenzen van Cheribon van Bantammers te zuiveren. De leiding van deze expeditie bleef echter toevertrouwd aan een Nederlandsch kapitein, Jochem Michielsz., die in die districten reeds het bevel voerde, sedert de opperkoopman Jakob Couper naar de oostkust was afgevaardigd. Tegen de stoutmoedige aanvallen der Bantamsche zeeroovers werd schier gelijktijdig eene flotielje van zes ligte vaartuigen in zee gezonden, onder kom-

¹ Resol. GG. en R., 18 Febr., 10 Maart, 14 Maart, 18 April, 2 Mei, 16 Mei, 23 Junij, 15 Julij, 12 Augustus, 1 Oct., 3 Oct., 11, 19, 24, 28 October, 4, 6, 8, 12, 15, 19, 25, 28, 29 November, 2, 6, 9, 30 December 1678, 2, 4, 10, 12 Januarij, 1679, 17 Febr., 6 Maart, 24 Maart, 28 Maart, 7 April, 10 Mei, 12 Mei, 16 Mei, 19 Mei, 3 Junij, 10 Junij, 7 Julij, 14 Sept., 10, 11, 21 Nov., 2 Dec. 1679.

mando van schipper Harman Ruyter, die in last kreeg aan de zeeroovers geen kwartier te verleenen, maar hen „bij achterhalinge de voeten te spoelen.”¹

Dit besluit, waarvan kennis aan den jongen Sultan werd gegeven,² maar vooral de tijding, uit Oost-Java overgekomen, dat de Makassaren uit Kappar waren geslagen, die sterkte was veroverd, Kraëng Galesoeng gestorven en Troeno Djojo door den Soesoehoeuan was gedood, bleef niet zonder uitwerking op de gemoederen binnen Bantam. De zegepraal van 's Compagnie's wapenen had daar verslagenheid gegeven. De strenge en wreede maatregelen door de kruisers van Batavia genomen, vervulden den ouden Bantamschen Sultan en de oorlogspartij aldaar wel met nieuwen haat tegen de Compagnie, maar joeg den jongen Sultan en der vreedzame ingezetenen den schrik in het hart. De rollen werden nu allengs verwisseld. Batavia, dat verdraagzaam en overgeduldig was geweest, uit zwakheid, begon nu weder fier het hoofd op te steken en Bantam, dat overmoedig en vermetel was geworden, gevoelde nu, dat op zijne beurt hem de krachten ontzonken. Weldra, op den 18^{en} Maart, verschenen te Batavia drie aanzienlijke Bantammers met geschenken en een brief van den jongen Sultan, verzoekende dat de vriendschap en de oude contracten tusschen Bantam en Batavia mogten worden hersteld. Deze afgezonden waren echter niet van behoorlijke volmagt door den ouden Sultan, die het wettig bestuur voerde, afgegeven, voorzien. Zij werden om die reden dan ook niet tot de Hooge Vergadering van Gouverneur-Generaal en Rade toegelaten, maar verwezen naar twee commissarissen, de raden van Indie van Outhoorn en Camphuis en op beleeftde wijze naar Bantam terug gezonden.³

De oorlogspartij echter bleef binnen Bantam voortwoelen. De

1 Resolutie GG. en Rade 30 Dec. 1679 en 8 Januarij 1680.

2 Resol. GG. en Rade 9 Januarij 1680.

3 GG. en R. 18, 19 en 22 Maart en brief van den Resident Caëffaan GG. en R. dd. 16 Maart 1680.

eerste staatsdienaar Kiai Aria Monjaja, de pangérans Kidoel en Loor, een Ratoe Bagoes Djaja en de hoogepriester der Makassaren Sjeikh Yoessoef waren de coryphaeën dezer partij, die den ouden Sultan Ageng steeds omringden, hem tot den krijg tegen de Compagnie aanvuurden, ook met het dubbele doel om Sultan Hadji uit de mederegering te stooten en door pangéran Poerbaija te doen vervangen. Eene groote menigte Makassaarsche en Maleische zwervelingen stond aan deze oorlogzuchtige grooten ten dienst.

Zoo bleef de toestand hangende, tot in de laatste dagen van April, wanneer te Bantam het gerucht zich verspreidde, dat de Nederlandsche kruisers bij het Menscheneters-eiland, eene groote handelsprauw van den Sultan en zijne grooten, naar Bali bestemd, hadden ingejaagd, vernield en de bemanning er van in zee geworpen. In toorn ontstoken, deed de Sultan de loge der Nederlanders te Bantam bezetten en de vraag werd den resident Caëff gedaan of dat nu de vriendschap was, waarvan de Gouverneur-Generaal nog onlangs de betuiging had afgelegd. Het bevel werd uitgevaardigd, dat niemand Bantam mogt verlaten en te gelijk staken twintig welbemande oorlogsvaartuigen in zee, met last om alles, wat zij slechts van de Compagnie konden krijgen, aan te tasten. In eene onstuimige vergadering der rijks grooten werd op last van Sultan Ageng, die daartoe opzettelijk een boodschapper van Tirtijassa gezonden had, besloten, dat een gezant met vijftien oorlogsvaartuigen naar Batavia zou worden afgezonden, om openbaar den oorlog aan de Compagnie te verklaren. Maar nu ook was het beslissend oogenblik gekomen. Naauwelijks had de jonge Sultan voor het drijven van zijn vader en de oorlogspartij moeten zwichten, of schier op hetzelfde oogenblik had er eene geheele omwenteling in den kraton plaats. De bijzonderheden van wat daar, binnen het paleis is voorgevallen, zijn voor ons onbekend gebleven, maar wel weten wij, dat op den 1^{en} Mei 1680, twee of drie dagen, nadat tot den oorlog tegen Batavia te Bantam was besloten, Sultan Aboc'l Fatah,

Abdoel Fatachi Ageng Tirtijassa plotseling het geheele bestuur aan zijn zoon Abdoel Kahar Hadji overgaf.

De rijksbestierder werd vervangen door Kiai Aria Mangoen Sadana, die nu in plaats van te Batavia den oorlog te gaan verklaren, als vredebode derwaarts gezonden werd. Met gommelag werd binnen Bantam aan iedereen verboden eenige „moleste of roverije meer aan die van Batavia aan te doen” op straffe des doods of ten minste van verbanning. Pangéran Hardji, die reeds sedert lang in het geheim met Batavia in verstandhouding had gestaan, werd belast met het binnenlandsch bestuur en de oorlogzuchtige pangérans Kidoel, Loor en de Hoogepriester der Makassaren werden van hun goed beroofd en naar de Lampongs verbannen. Aan Sultan Ageng werd alle magt ontnomen, niet meer dan 500 man werd hem tot eene lijfwacht gelaten.

Aan den tolk van de Nederlandsche residentie te Bantam verklaarde Sultan Hadji, dat de gezant, dien hij naar Batavia gezonden had, gevolmachtigd was om alle zaken, die tusschen Bantam en de Compagnie „oneffen stonden af te doen,” dat hij niet genegen was tot oorlog, maar in vrede met de Compagnie wenschte te leven; dat hij bereid was aan alle Makassaren zijn land te ontzeggen of hen over te leveren aan de regering te Batavia; dat hij zich noch met Soemadang noch met Cheribon meer wilde bemoeijen, ja dat hij zelfs voornemens was eene rijkversierde kris aan den Soesochoenan aan te bieden.

Hoe hem de schrik in het hart geslagen was, bleek uit de vraag, die hij aan den tolk, in wien hij vertrouwen stelde, fluisterende deed: „hoe denkt gij,” zoo vroeg hij, „dat het mij vergaan zou, indien de Hollanders mij den oorlog aandeden?”

„De tolk, een Hollandsche pikbroek, hij was vroeger bottelier op één van 's Compagnie schepen geweest, die van diplomatieke omwegen nooit gehoord had, antwoordde bot weg: Ja, Sultan! dan geloof ik, dat je jouw land kwijt bent.” De Sultan hernam, even onbevangen: „ja, die vrees heb ik ook, daarom zal ik mij met de Compagnie maar in vrede houden.”

Op den 8 Mei 1680 waren intusschen de twee Bantamsche gezanten Kiai Aria Mangoen Sadana en Ngabeli Astra Djaja met een gevolg van 400 personen te Batavia aangekomen. Zij werden met groote plegtigheid ingehaald en de onderhandelingen met hen werden dadelijk door commissarissen uit de Hooge Regering, de heeren Speelman en Camphuis, geopend. Het contract van 1659 strekte daarbij tot grondslag. Onder vele vorderingen van meer ondergeschikt belang, werd van de zijde der Hooge Regering in de eerste plaats de eisch gesteld, dat alle uit Batavia naar Bantam overgeloopen personen, onverschillig of zij al dan niet tot den Islam waren overgegaan, moesten worden uitgeleverd; dat niemand in Bantam deze overloopers in zijn dienst zou mogen aannemen of onder welk voorwendsel ook in den Mohammedaanschen godsdienst opnemen. De Bantamsche gezanten verklaarden zich tot zoodanige verbindtenis niet gemagtigd.

Het tweede belangrijke punt, was de grensscheiding.

In het contract van 1659 was de grens tusschen Batavia en Bantam getrokken van den mond der rivier bij Ontong-Java (de Tangerangische rivier) tot in en over het gebergte. De Hooge Regering eischte nu, dat daaraan zoodanige uitlegging wierd gegeven, dat de grens zou loopen van den mond dezer rivier, langs die rivier tot in het gebergte en voorts van daar in regte lijn tot aan de zee ten zuiden van Java en dat alles, hetzij personen, vee of goederen, wat sedert de laatste drie jaren op het gebied van Batavia binnen die grens, door Bantammers was gestolen, weggevoerd of vernield, door den Sultan zou worden teruggegeven of vergoed. De Bantamsche gezanten verzetten zich tegen deze nadere omschrijving der grenzen niet, maar verklaarden alweder, dat zij tot zoodanige teruggave of vergoeding niet waren gemagtigd.

De commissarissen uit de Hooge Regering stelden verder nog den eisch, dat vergoeding zou worden gegeven voor verschillende nadeelen ten gevolge van moord, zee- en landroof door Bantammers gepleegd. Gouverneur-Generaal en Rade somden de

voornaamste feiten op en maakten daarvan eene schaderekening. Eindelijk vorderden de commissarissen, dat de regering van Bantam, zich niet meer mengen zou in de zaken van Cheribon; dat zij zorg zou dragen, dat voortaan de landen en de onderdanen van den Soesoehoenan, staande onder bescherming der Compagnie, geen overlast van Bantammers meer zouden lijden; dat alle Bantammers of anderen, hetzij Maleijers, Makassaren, Balinezen enz. tot hulp der opstandelingen tegen den Soesoehoenan van Bantam uitgezonden, door den Sultan zouden worden terug geroepen, of ingeval zij nog wierden aangetroffen als opstandelingen door de Compagnie zouden behandeld mogen worden, zonder dat de Sultan daarin vijandschap tegen hem zou zien; dat alle aanspraken tot schadevergoeding, welke de Soesoehoenan op Bantam mogt doen gelden, ter oorzake van hulp door Bantam aan Troeno Djojo en andere opstandelingen op Java verleend, zouden open blijven, ter vereffening door de Compagnie, die als beschermster van den Soesoehoenan was opgetreden; dat de Sultan van Bantam aan zijne onderdanen zou verbieden den invoer van amfoen en kleeden in de havens van het rijk des Soesoehoenan's, als zijnde die invoer thans een monopolie door den Soesoehoenan aan de Compagnie toegekend; dat de Sultan van Bantam, geen Makassaren, Boeginezen, Bimanezen of Sumbawers in zijn land zou toelaten, indien zij niet van passen, door de Comp. afgegeven, waren voorzien; ten slotte, dat de onderdanen van Bantam geen handel zouden mogen drijven op de Westkust van Sumatra, tusschen Selébar en Singkel, dan voorzien van passen door de Compagnie verleend en geen vaartuigen tusschen Batavia en Bantam, zonder licentbrief van Batavia zouden mogen varen.

Tegenover al deze hooge eischen, volhardden de Bantamsche gezanten in hunne verklaring, dat zij niet verder gemagtigd waren dan tot hernieuwing van het contract van 1659; dat zij echter gaarne de vorderingen van Gouverneur-Generaal en Rade aan hunnen Heer, den Sultan zouden mededeelen. Zij verzoch-

ten tevens, dat hun de voorwaarden op schrift zouden gegeven worden en dat weldra een gezantschap van Batavia naar Bantam mogt overkomen. Aan dit laatste verzoek werd door de Hooge Regering voldaan en op den 20^m Junij 1680 vertrokken Gualterus Zeeman, advokaat-fisikaal van Indie en Ocker Ockersse, sjahbandaar van Batavia, als ambassadeurs naar Bantam, alwaar zij weinige dagen later met groote plegtigheid werden ingehaald. Tegelijkertijd werden de strenge bevelen, welke aan de bevelvoerders op de kruisende schepen waren verstrekt, verzacht en het bedrijven van vijandelikheden tegen Bantamsche vaartuigen hun verboden.

De Sultan van Bantam wist nu ook zijnerzijds zijne waardigheid te bewaren. In navolging van wat er met zijne gezanten te Batavia was geschied, wees ook hij twee gemagtigden of commissarissen aan, om met de ambassadeurs der Hooge Regering van Batavia te onderhandelen. Op eene bovenkamer van het Nederlandsche residentiehuis, alwaar de gemagtigden op Europeesche wijze op stoelen plaats namen, werd de onderhandeling gevoerd. Geheel anders dan de gezanten van Batavia hadden verwacht, werden nu deze onderhandelingen door de Bantamsche gemagtigden aangevangen. Niets minder dan of zij diplomaten van een Europeesch hof waren geweest, verklaarden zij, dat hun Sultan twee punten als preliminairen voorop stelde, namelijk de geëischte teruggave of uitlevering van alle overloopers van Batavia naar Bantam, onverschillig of deze tot den Islam waren overgegaan of niet, en ten tweede de teruggave of schadevergoeding wegens in de laatste jaren gepleegd geweld.

De Sultan deed door zijne gemagtigden de verklaring afleggen, dat hij, noch zijn rijksraad, ooit aan die twee eischen zou toegeven, op grond, dat de Koran de aanneming dier vorderingen verbood. Niemand, die zich eenmaal onder de bescherming van den Profeet had gesteld, door zijne leer te omhelzen, mogt worden nitgeleverd, en de daden van geweld, na

1669 gepleegd, waren geen daden geweest in strijd met het contract van 1659, omdat toen dat traktaat niet meer van kracht was. Want de Koran verbood aan den Islamiet langer dan tien jaren in vrede met den ongeloofige te leven; om die reden mogt de Sultan voor die daden niet als vredebreker aansprakelijk worden gesteld, want de voorgeschreven termijn was sedert lang verstreken, toen het geweld werd gepleegd. De Sultan was echter zeer geneigd, om het tienjarig contract van 1659 te hernieuwen en zou, indien de Hooge Regering deze twee preliminaire punten liet vallen, op alle andere punten zeer gemakkelijk zich betoonen.

Het bleek nu dat er een principieel verschil bestond, waarop men zich niet verwacht had en dat noch in de voorloopige conferentie, noch bij de onderhandeling regtstreeks door de ambassadeurs van Batavia met den Sultan en zijne rijks grooten gevoerd, kon worden opgelost.

Integendeel liepen allengs de onderhandelingen terug en leverden de Sultan en zijne rijks grooten eenige dagen later, van hunne zijde een conceptcontract in elf artikelen vervat, aan de Nederlandsche gezanten over, waarin als voornaamste vredesvoorwaarden gesteld waren, dat wederzijds alleen die overloopers zouden worden uitgeleverd, die nog niet het Mohammedaansch geloof te Bantam of het Christengeloof te Batavia hadden omhelsd; dat de handel der Bantammers *onverschillig waarheen* vrij zou zijn, indien hij gedreven werd onder bedekking van een pas des Sultans van Bantam; dat evenmin aan hen, die te Bantam kwamen handelen, overlast door de schepen van Batavia mogt worden gedaan, met name niet aan den handel van en naar China; dat de grens tusschen Batavia en Bantam zou getrokken worden langs de rivier Ankée, alzoo veel meer oostelijk dan vroeger, evenwel onder beding, dat tusschen Ontong-Java en Ankée, geen nederzettingen van Bantammers of van inwoners van Batavia zouden mogen plaats hebben en voor de veiligheid van die streek door beide par-

tijen zou worden gewaakt; eindelijk, dat de vaart en de handel tusschen Bantam en Batavia weder heropend zou worden voor hen; die met een merkteecken of pas door de regeringen van beide partijen waren voorzien.

Sedert den dag waarop, door den Sultan en zijne grooten, „dit wangeschikt Maleijsch geschrift, inhoudende gansch frivole „en absurde artikelen” zooals de gezanten Zeeman en Ockersse dit contraproject in hun verslag noemden, was overgeleverd, hield elke onderhandeling tusschen partijen op, ontstond er integendeel nieuwe spanning en besloten de gezanten der Hooge Regering, korten tijd daarna, van den Sultan hun afscheid te nemen. Toen Zeeman en Ockersse in een bijzonder gehoor aan Sultan Hadji van dit hun besluit kennis hadden gegeven en hem hadden medegedeeld, dat zij naar Batavia waren opontboden, scheen de Sultan daarover zeer ontsteld en „barstte hij in eene „klaagrede uit, dat het jammer was, dat deze onderhandeling „over de traktaten wierd afgebroken en men onverrichter zake „van elkander scheidde, dat dit voor de gemeente en alle de „ingezetenen, aanstootelijk, bekommerlijk en zorgelijk was”! De gezanten voerden hem daarop te gemoet, „dat de schuld „daarvan aan hem zelve was te wijten, die met de zijnen, „naar het regt, overal en bij alle volken gebruikelijk, als „aggresseurs en beleedigers schuldig waren voldoening en „vergoeding te geven; het was toch van zijne zijde niet ont- „kend, wat zij gezanten hadden aangetoond, welke schade „de Compagnie en hare onderdanen en beschermelingen sedert „geruimen tijd van de zijde van Bantam hadden geleden en „gedragen.”

De Sultan bewaarde daarop het stilzwijgen en na zich een tijdlang bedacht te hebben, sprak hij: „Hoewel de verbonds- „traktaten nu zonder goed gevolg zijn gebleven, zoo zullen zij „toch eerlang tot een besluit kunnen komen. Ik stel echter „ernstig voor en beveel ten sterkste aan, dat men van beide „zijden zich van nu af zal onthouden van alle daden van vijand-

„schap en dat zorgvuldig zal vermeden worden alles, wat aan-
 „leiding tot twist of verwijdering geven kan, zoodat men in
 „goede en vertrouwde vriendschap en nabuurschap zal kun-
 „nen voortleven. Ik beloof uitdrukkelijk, terstond in mijn ge-
 „heel gebied, bij gommesslag en edicten openlijk te doen
 „verbieden, op hooge en zware straffen, dat iemand mijner
 „onderdanen, wie hij ook zij, de onderdanen van de Compagnie,
 „op eenige wijze beledige, verkorte of schade aandoe. Ik ver-
 „zoek U. dat de Generaal in Batavia desgelijks van zijne zijde
 „moge handelen en hiermede neem ik 's Compagnie's resident
 „te Batavia onder mijne bescherming.”

Nadat de Sultan deze woorden gesproken had, gaf hij met
 „handgevinge in volle vergenoegen” aan de gezanten der Hooge
 Regering hun afscheid. Gouverneur-Generaal en Rade, ondervon-
 den nu, dat zij, na eerst te lang door onmagt gedwongen, de
 beledigingen en het geweld van den ouden Sultan te hebben ver-
 dragen, thans hunne eischen aan den jongen Sultan te hoog hadden
 gesteld. Hunne vorderingen waren afgestuit op de vasthouden-
 heid des jongen Sultans aan de voorschriften van den Koran;
 hun aandrang lokte het onveranderlijke antwoord van den Sultan
 Hadji uit; „Volgens de wet van mijn geloof is dat zonde.”

De regeringsmannen van Batavia noemden dat vermete-
 le hardnekkigheid, omdat zij zich niet konden verplaatsen in,
 veel minder eerbied gevoelen voor de denkbeelden van hunnen
 Mohammedaanschen tegenstander, die, ook al had hijzelf daartoe
 den wil gehad, door zijne grooten en priesters, door zijne eigene
 antecedenten gedwongen werd, zich vast te houden aan de voor-
 schriften van den profeet. Uit een staatkundig oogpunt bovendien
 begingen Gouverneur-Generaal en Rade een misslag, want door
 het mislukken van de onderhandelingen door den jongen Sultan
 aangeknoopt, verzwakten zij zijn aanzien en den invloed van
 de vredespartij binnen Bantam, hielpen zij den weg bereiden
 voor den ouden Sultan Ageng en zijne oorlogzuchtige mede-
 standers, om weldra op nieuw al den invloed en geheel het

gezag in het rijk van Bantam te herwinnen. ¹ Dat ten slotte uit dit hernieuwd kwaad, voor de Compagnie het goede, de geheele vervulling harer begeerten zou voortkomen, was toen ook voor den scherpstzienden staatsman nog niet te voorzien.

Wij moeten thans een terugtred doen en het oog wenden naar gebeurtenissen oostelijk van Batavia inmiddels voorgevallen. Daar was in den aanvang van 1680, de stad Pekalongan, welke tot het gebied des Soesoehoenans behoorde en als zoodanig onder de bescherming van de Compagnie stond, ingenomen en verbrand door eene scheepsmagt van den ouden Bantamschen Sultan, of zooals door Gouverneur-Generaal en Rade in hunne gewisselde stukken staat uitgedrukt, door „Bantamsche en „Kidolesche zeeroovers”. Het geschut, dat in Pekalongan aanwezig was, hadden de Bantammers medegevoerd en te Cheribon, zoo al niet met goedvinden, dan toch met lijdelijk toezien der vorsten van Cheribon aan land gebracht. Na dit feit had de Hooge Regering aan den kapitein Jochem Michielsz. en Kraëng Bessie ² last gegeven van aan de Cheribonsche prinsen aan te zeggen: dat zij onmiddelijk alle Bantamsche, Kidolesche of andere zeeroovers uit hun land en gebied zouden doen vertrekken of uitleveren aan de Compagnie, met al wat zij geplunderd en geroofd hadden. Indien de prinsen van Cheribon te onmagtig of onwillig waren aan dat bevel te voldoen, zou de Compagnie zelve die roovers komen verdrijven en de landpalen van Cheribon niet langer eerbiedigen. De prinsen hadden binnen 24 uren hun antwoord mede te deelen.

Het gelukte aan de Nederlandsche gecommitteerden, die met de overbrenging van dit ultimatum waren belast, niet met de Cheribonsche prinsen in gesprek te komen. De Sjahbandaar evenwel, een der invloedrijkste personen van het gewest, deelde

¹ Zie hierachter: Verbaal der onderhandelingen met Bantam te Batavia gevoerd, en het rapport van Gualterus Zeeman en Ocker Oekersse, 1680, bladz. 342 en 353, waar men nog vele hoogst belangrijke bijzonderheden aantreft.

² Zie hierboven bladz. CXLI.

hun in vertrouwen mede, dat de oudste prins van Cheribon Sultan Seppoe, wel geneigd was om zich geheel onder bescherming der Compagnie te stellen, indien het bestuur over Cheribon aan hem alleen, met uitsluiting van zijne twee broeders, wierd gelaten. Na dit antwoord werd de krijgs- en zeemagt onder kapitein Michielsz. en Kraëng Bessie versterkt en het bevel uitgevaardigd om de Bantamsche en Kidoelesche roovers, ook binnen het gebied van Cheribon aan te tasten.¹ Dit krachtig optreden der Hooge Regering, en niet minder de tijding dat Kapper genomen, Kraëng Galesoeng gestorven en Troeno Djojo gedood was, miste ook hier in Cheribon zijne uitwerking niet. Weldra zou bovendien, de omwenteling binnen Bantam, op den 1^{sten} Mei 1680 voorgevallen, haren invloed doen gevoelen.

Zoodra de kapitein Michielsz. zich met zijne onderhebbende magt voor Cheribon vertoonde, kwam de Sjahbandar bij hem aan boord en bood hem een brief van den oudsten Sultan aan, waarin deze nogmaals verzocht, dat hij als eenig regerend vorst door de Compagnie mogt worden erkend en zijne broeders zouden worden ontwapend. Overeenkomstig zijne instructien wees kapitein Michielsz. dit verzoek van de hand en landde hij onmiddellijk met zijne geheele magt. De Cheriboners boden hoegenaamd geen tegenstand, integendeel werd kapitein Michielsz. door den Sjahbandaar verwelkomd en naar den Aloen-Aloen geleid.

De Bantammers, die onder den pangéran Kidoel het land bezet en de Cheribonsche prinsen in bedwang hielden, hadden zich, zoodra zij van de aanstaande komst der Nederlanders vernomen hadden, reeds uit de voeten gemaakt.

De kapitein Michielsz. weigerde met den oudsten Sultan alleen in onderhandeling te treden en deed om die reden de beide andere broeders oproepen, die aan die oproeping voldeden. Na eene langgerekte bitjara, leverden de drie vorsten in het einde eene schriftelijke verklaring over, van hunnen vrijwilligen over-

1. Resol. GG. en R. 27 Maart en 26 April 1680.

gang onder de bescherming der Compagnie, mits de Compagnie dan ook, hen daadwerkelijk in bescherming zou nemen tegen het geweld der Bantammers. ¹

Aan die voorwaarden werd voldaan; de Hooge Regering besloot dientengevolge, dat Cheribon niet meer zou worden verlaten, maar met zooveel troepen, in een pagger besloten, bezet zou worden gehouden, als noodig zou zijn, om de prins en het land van Cheribon werkelijk te beveiligen tegen de invallen en strooptogten der Bantammers, „opdat de geheele streek tot „rust en welvaart mogt terugkeeren”. ² Ongeveer eene maand na dit besluit van Gouverneur-Generaal en Rade, kwamen gezanten van de drie vorsten van Cheribon te Batavia aan. Ieder dezer drie prins en was najverig op den ander en liet door zijne gezanten zijne eigene belangen bij de Hooge Regering bepleiten. De oudste Sultan of Panembahan Seppoe, wilde alleenheerscher zijn en verlangde dat zijne twee broeders zich met eene apanage zouden tevreden stellen. De twee andere broeders wilden integendeel hun aandeel in de regering des lands behouden en lieten er zich vooral veel op voorstaan, dat ook zij van de regering van Bantam den titel van Sultan hadden verkregen. Lang stelde de Hooge Regering hare einduitspraak over het bestuur en de verhouding van Cheribon tot de Compagnie uit. Eerst op den 3^{den} September 1680 besloot zij: „tot vereffening „der zaken aldaar een bekwaam en ervaren minister, als „Commissaris naar Cheribon te committeren, ten einde de gezanten der drie prins en terug te leiden en het noodige tot „interest der Compagnie aldaar te verrigten, bestaande voor „'t principaalste daarin, dat men zou persisteren bij vorige „ordres, om namelijk de vorsten van Cheribon voortaan aan te „zien als vrije prins en, doch onder het hooger gezag en de „protectie van de Compagnie, onverminderd het respect voor

¹ Brief van kapt. J. Michielsz. uit Indramajoe, dd. 1 Mei 1680.

² Resol. GG. en R. 4 Mei 1680.

„ den Soesoehoenan, 's Compagnies naauwen bondgenoot, zullende
 „ de Cheriboners, zoo prinsen als volkeren, die 's Compagnies
 „ protectie verzocht en verkregen hebben, dan ook moeten volgen
 „ en zich verbinden tot al zulke octrooijen en conditien als de
 „ Soesoehoenan aan de Oost-Indische Compagnie, zoo ten opzichte
 „ des handels, als op andere wijze, in zijn gansche rijk boven
 „ of buiten anderen heeft verleend en vergund en waartoe den
 „ af te zenden Commissaris, de acten en verbandschriften zullen
 „ worden medegegeven, om door de drie prinsen geteekend en
 „ op den Koran bezworen te worden.”

De koopman van Dijk, die reeds eenmaal eene zending naar Cheribon had waargenomen, werd nu nogmaals als Commissaris derwaarts benoemd. Het liep echter tot den laatsten December van dit jaar (1680) aan, vóór dat de instructie voor van Dijk door Cornelis Speelman was ontworpen en door de Hooge Regering werd goedgekeurd. Jacob van Dijk kreeg in last ¹ om in de eerste plaats, zooveel mogelijk de eensgezindheid tusschen de drie vorsten van Cheribon te herstellen en aan te kweeken, het bestuur des lands, vooralsnog in handen der drie broeders te laten, totdat het gebleken zou zijn wie hunner de meeste waarborgen voor het belang der Compagnie zou aanbieden of dat eene schikking tusschen hen mogelijk wierd. Van Dijk moest thans den brief der Hooge Regering aan de drie broeders gezamenlijk aanbieden en met hen een contract sluiten, waarin hoofdzakelijk wierd vastgesteld, dat zij allen de bescherming der Compagnie en de suzeriniteit des Soesoehoenans zouden erkennen en dat ieder hunner voor zich, zich houden zou binnen het hem, door den Sultan van Bantam aangewezen gebied, zonder dat één hunner zou trachten aan den ander, land, dorpen of huisgezinnen te onttrekken. Ieder zou zijn aandeel hebben in de algemeene inkomsten des rijks, de oudste zou $\frac{5}{12}$, de tweede $\frac{4}{12}$ en de derde $\frac{3}{12}$ deelen daarvan genieten.

1 Instructie voor J. van Dijk dd. 1 Januarij 1681.

Voorts moesten de prinsen worden opgenomen in het contract door de Compagnie in 1677 met den Soesoehoenan gesloten, inzonderheid in de bepalingen omtrent den uitvoer van rijst en den invoer van kleeden en amfoen, met inachtneming van plaatselijke belangen bij de heffing der regten.

Het gelukte aan van Dijk, reeds op den 4^{den} Januarij 1681 in dien geest het contract met de Cheribonsche vorsten tot stand te brengen. De drie broeders, Marta Widjaja, Karta Widjaja en Wangsa Karta, die op aandrang van van Dijk van hunnen nieuwen titel van Sultan afstand deden, verbonden zich daarbij, zoo voor zich als voor hunne nakomelingen en onderdanen, tot getrouwe vriendschap en onverbreekbaar bondgenootschap met de Nederlandsche Compagnie. Daarvoor zou de Compagnie hen beschermen tegen alle vijanden, doch tevens zouden de Cheribonsche vorsten standvastige en getrouwe vrienden en bondgenooten blijven van den Soesoehoenan, dien zij als hun meerderen en oudsten zouden blijven erkennen en met wien gezamenlijk zij de bescherming der Compagnie zouden genieten.

Evenals de Soesoehoenan aan de Compagnie uitsluitend den invoer en verkoop van kleeden en amfoen had toegekend, gaven ook de Cheribonsche prinsen bij dit contract dat monopolie in hun land aan de Compagnie over. De uitvoer van peper zou mede een voorregt zijn voor de Compagnie en de uitvoer van rijst en houtwerken bij voorkeur aan de Compagnie of hare onderdanen worden overgelaten.

Strandregten, veel meer strandroof, werden binnen Cheribon afgeschalt; slechts een billijk hulp- en- bergloon, zou mogen gevorderd worden, terwijl personen en eigendommen moesten worden beschermd. Buiten toestemming van de Comp. zouden de Cheribonsche vorsten geen versterkingen nabij het strand mogen opwerpen, doch de Comp. zou op Cheribon eene versterkte loge mogen bouwen. Vreemde inlanders, als Makassaren en Maleijers, zouden niet meer als vaste ingezetenen binnen Cheribon worden toegelaten en niemand zou voortaan mogen varen van en naar

Cheribon, dan die voorzien zou zijn van eene pas door de Comp^{ie}. of van haren wege door den oudsten Pangéran afgegeven. Overgelopen slaven of andere vlugtelingen uit Batavia zouden worden uitgeleverd tegen eene vaste premie; niemand dezer bovendien, zou tot het omhelzen van den Islam mogen toegelaten worden. ¹

Zoo was dan nu de geheele kust van Java, voor zooverre die zich oostwaarts van Pamanoeckan uitstreckte onder de bescherming, den invloed en het monopoliestelsel der Compagnie gebragt, terwijl de geheele landstreek tusschen Ontong-Java en Pamanoeckan tot aan de Zuidzee, als eigen grondgebied thans aan de Compagnie behoorde.

Het rijk van Bantam alleen, lag nog buiten het stelsel der Compagnie en bleef het brandpunt, waarbinnen thans meer dan ooit de vreemde Europeanen, Engelschen, Denen, Franschen en Portugezen, den tegenstand tegen dat stelsel van uitsluiting aanstookten. De vermetele handelingen van Sultan Ageng zouden nu echter weldra aan de Comp. de gelegenheid verschaffen, om ook Bantam, de laatste, doch de gevaarlijkste mededingster van Batavia, onder het monopoliestelsel te doen buigen.

Sedert den 11^{en} Augustus 1680, den dag waarop de gezanten der Hooge Regering, Gualterus Zeeman en Ocker Ockersse van Sultan Hadji te Bantam afscheid hadden genomen, waren de onderhandelingen afgebroken en in *statu quo* gelaten. Weinig belangrijks was er sedert tusschen Batavia en Bantam voorgevallen. De wederzijdsche verhouding was echter zeer ontspannen. Sultan Hadji had aan de Compagnie de handen op Cheribon vrijgelaten; de zeeroof had zoo goed als geheel opgehouden en de kruisers van de Comp. waren dan ook uit straat Sunda teruggeroepen. Op den 8^{en} October was de resident Caëff met een zeer vredelievenden lastbrief naar Bantam terug gezonden om aldaar de betrekkingen met den Sultan te hervatten. De resident

¹ Zie dit contract, hierachter onder n^o. CIV.

had in last gekregen, om een Maleisch afschrift van het contract van 1659 aan Sultan Hadji, overeenkomstig zijn verlangen aan te bieden en hem „met alle beleefdheid” mede te deelen, dat aan hem noch aan zijne onderdanen den invoer van amfoen en kleeden, in de havens op de oostkust van Java, langer kon worden vergund, omdat bij bijzondere overeenkomst de invoer dier handelsartikelen aldaar, door den Soesoehoenan uitsluitend aan de Compagnie was toegekend. De Hooge Regering zou echter gaarne aan de Bantamsche schepen de vrijheid geven van met passen van de Comp. uit de havens op de oostkust, rijst en andere levensbehoefden te halen. Zoo als de Sultan verlangd had, zouden Gouverneur-Generaal en Rade hem met twee ijzeren stukken geschut vereeren. De Sultan van zijne zijde zou niet beter zijne vredelievende gezindheid aan den dag kunnen leggen, dan door alle zwervende roovers in zijn land terug te ontbieden en zooals hij reeds gedaan had, overgeloopen slaven naar Batavia terug te zenden, wat op gelijke wijze door de Hooge Regering zou worden vergolden.

Op dien voet leefden Batavia en Bantam, ook gedurende het jaar 1681 voort. Zelfs kwamen er op den 7^{en} December 1681 twee gezanten van Sultan Hadji te Batavia, om den Gouverneur-Generaal Corn. Speelman, die op den 25^{en} November te voren, als opperlandvoogd het bewind had aanvaard, te begroeten en geluk te wenschen.

Doch in het volgende jaar 1682 grepen onverwachts gewigtige gebeurtenissen binnen Bantam plaats.

Toen Sultan Ageng, in Mei 1680 ten behoeve van zijn zoon Abdoel Kahar Hadji, van de regering afstand had gedaan, had hij slechts de lustplaats Tirtijassa „tot zijn vermaak en als van zijn „zoon ter leen” voor zich behouden. Na die omwenteling waren de voornaamste hoofden van de partij des ouden Sultans van hunne bezittingen en waardigheden vervallen verklaard en velen hunner waren naar de Lampongsche districten, op Sumatra verbannen. Sedert waren sommigen dezer weder uit dat ballingsoord

teruggekeerd, deels door genade van Sultan Hadji, deels zonder verlof en in het geheim. De meesten hunner hadden zich vereenigd in het hof van den ouden Sultan op Tirtijassa. In den loop van het jaar 1681 was dit „rassemblement” vermeerderd en was er op nieuw meerdere spanning ontstaan tusschen den ouden Sultan met zijn aanhang aan de eene zijde en den jongen Sultan aan de andere.

Sultan Ageng wist heimelijk alle Makassaren en Maleijers, die, sedert het rooven op Batavia's grondgebied door Sultan Hadji was verboden, werkeloos binnen Bantam lagen, rondom zich te verzamelen of voor zijne zaak te winnen. De opperpriester der Makassaren Sjeikh Yoessoef en de pangérans Kidoel Hardi en anderen speelden vooral eene gewigtige rol in deze zamenspanning. Door middel van dezen en van achtergebleven bannelingen, braken er onlusten uit in de Lampongs, welke districten weldra de gehoorzaamheid weigerden aan Sultan Hadji en zich weder stelden onder het gezag van den ouden Sultan Ageng. Langzamerhand had ditzelfde plaats in Pontangh en Tanara en zelfs in het land van Tangerang, dat aan de Compagnie behoorde. Het duurde dan ook niet lang of Sultan Ageng was niet alleen meester in Pontangh, Tanara en Tangerang, maar zelfs in de westelijke districten van Tjiringin en Tjarita, waar veel peper plagt te worden uitgevoerd. Eindelijk was Sultan Hadji in zijn kasteel Soeroesoeang met zijne hoofdstad Bantam aan alle zijden als omklemd door afvallige gewesten, die zich weder onder het gezag van zijn vader hadden gesteld. In den aanvang van 1682 was de toestand van Sultan Hadji op die wijze niet langer houdbaar; hij besloot dus, er mogt van komen wat wilde, zijn miskend gezag te herstellen en met dat doel zond hij twee legermagten uit, de eene naar Tanara, de andere naar Pontangh. De bevelhebbers echter van deze twee legers liepen met het grootste gedeelte van hun volk tot den ouden Sultan Ageng over, zoodat Sultan Hadji nu niet alleen zonder onderdanen, maar zelfs zonder verdedigers bleef staan. Nu meende

Sultan Ageng op zijne beurt, dat het oogenblik gekomen was om zijn zoon Hadji aan te grijpen. In den nacht tusschen 26 en 27 Febrnarij 1682, brak plotseling binnen Bantam op verschillende plaatsen een hevige brand uit en te midden der verwarring daardoor ontstaan, liepen schier alle de rijksgrooten en een groot deel der bevolking tot den ouden Sultan Ageng over, die daardoor binnen korten tijd zich van de geheele stad kon meester maken. Sultan Hadji sloot zich op in zijn kasteel Soeroesoeang, dat nu van alle zijden door de aanhangers van zijn vader werd belegerd. Het was den ouden Sultan Ageng thans minder te doen, om zelf weder van de regering meester te worden, dan wel om zijn oudsten zoon Abdoe'l Kahar Hadji, aan wien hij het bestuur in Mei 1680 had moeten overgeven, van den troon te stooten en in diens plaats zijn meer beminden tweeden zoon pangéran Poerbajja, de teugels van het bewind in handen te leggen. De toestand van Sultan Hadji scheen weldra hopeloos. Alle toevoer was hem afgesneden, van allen schier was hij verlaten en in zijn kasteel was hij opgesloten. Slechts één Hollander, een te Batavia gefailleerde en van daar weggelopen bakker Jakob de Roy, behield zijne tegenwoordigheid van geest. Aan Sultan Hadji en de weinigen die hem trouw waren gebleven, wist hij moed in te spreken; hij nam het bevel in het kasteel op zich en met een handvol menschen hield hij kloekmoedig de verdediging vol, terwijl hij intusschen hulp uit Batavia deed ontbieden. Op raad van de Roy deed Sultan Hadji den Nederlandschen resident Caëff bij zich in zijne slaapkamer komen en gaf dezen een briefje aan den Gouverneur-Generaal om ijlings te doen bestellen. Daarin verzocht Sultan Hadji aan de Hooge Regering, dat zij hem tot hulp vier of vijfhonderd soldaten onder een ervaren krijgsoverste met twee vaartuigen zonden mogt, dat die krijgsmagt de boom aan de rivier en langs dien weg ook zijn kasteel zou komen bezetten.

Nog vóór dat dit sehrijven tot Batavia had kunnen doordringen, was aldaar reeds een kort briefje, later geschreven, doch

vroeger besteld, ontvangen van de eerste vrouw van Sultan Hadji, waarin zij aan den Gouverneur-Generaal geschreven had: „ik verzoek u in allerhaaste hulp, kom aan den boom „ en in mijn kasteel, laat dit niet na; kom haastig!”

Dit onverwacht verzoek kwam op den 1^{en} Maart te Batavia aan. Zonder uitstel werd de Raad van Indie bijéengeroeven en nog dienzelfden dag nam de Hooge Regering het besluit: „dat „ zij zich met die zaak noodzakelijk en om vele en krachtige „ motiven moest bemoeijen en deswege een aanvang maken „ met zich te presenteren tot mediateur, om de quaestie tusschen „ vader en zoon zoo mogelijk te vergelijken, onverminderd vol- „ doening aan het verzoek van den zoon om hulp, ten einde „ de aan te bieden mediatie, met meer gezag te bekleeden.” ¹

Reeds vijf dagen daarna, op den 6^{den} Maart, vertrokken de schepen Europa, Gekroonde Vrede en het jagt Roemerswaal met 300 Europesche soldaten, eene compagnie Mardijkers, 120 Balinezen, behalve de matrozen aan boord, naar Bantam. Het opperbevel over deze uitzending was opgedragen aan den kommandeur-majoor de St. Martin en onder hem voerden gezag, de kapiteins J. A. Sloot, J. Michiels en Struijs. Het eerste wat de St. Martin, nadat hij voor Bantam was aangekomen, deed, was, overeenkomstig zijne instructie de bemiddeling der Compagnie aan de beide Sultans, vader en zoon aan te bieden, doch de oude Sultan verwaardigde zich zelfs niet, op dat aanbod eenig antwoord te geven, terwijl hij voortging met zijn zoon in het kasteel Soeroesoeng te belegeren.

Op 24 Maart stelde de St. Martin dan eene poging in het werk, om den jongen Sultan te ontzetten, doch het landen aan den westerboom bleek onmogelijk te zijn, ten gevolge van modderbanken en den drassigen grond. Hij trachtte daarop met eene soort van drijvende batterij de rivier op te komen, maar ook dien weg vond hij door palissaden en andere versperringen

¹ Resol. GG. en R. dd. 1 Maart 1682, zie hierachter bladz. 379.

gesloten, terwijl gedurende deze pogingen, zijne troepen en schepen vijandelijk door het volk van Sultan Ageng werden bejegend. De St. Martin deed nu ook het vuur tegen de batterijen aan land openen, maar Sultan Ageng bleef het antwoord niet schuldig en bragt integendeel met zijn geschut, dat door Europesche konstabels, meest Engelschen en Denen werd bediend, aanmerkelijke schade toe aan de schepen van de Compagnie.

Toen de St. Martin zag dat hij overal het hoofd stiet, bepaalde hij er zich toe, om eene betere landingplaats op te zoeken. In dien tusschentijd zond hij den kapitein Sloot met den resident Caëff en twee soerohans van den jongen Sultan naar Batavia, om aldaar verslag te doen van den toestand en versterking aan te vragen.

Het was Zondag, 29 Maart en reeds laat op den dag, toen deze te Batavia aankwamen. Gouverneur-Generaal en Rade hielden niettemin onverwijld vergadering, om zonder uitstel te overleggen, wat er gedaan moest worden. Na „serieus overleg” besloot de Raad, dat „dit werk van Bantam tot ontzet „des jongen regerenden Konings en om aldaar een vasten voet „aan land te krijgen voor de Compagnie, nu zoowel als tevoren, „moest geoordeeld worden ten hoogste te importeren, om ver- „scheidene respecten en motiven.” Eene der beweegredenen was, dat daarmede gemoeid was het *prestige* van de Compagnie of zooals de Hooge Regering zich uitdrukte, dat Bantam als „een „baken in zee voor alle deze omliggende Oostersche volken nu „komt te strekken.”

Er bestond echter ook nog eene andere, geheime beweegreden, welke in de drooge notulen van den Raad niet staat vermeld, doch welke blijkt uit een reversaal in 1684 door den Sultan Hadji aan Gouverneur-Generaal en Rade afgegeven. Die beweegreden was, dat Sultan Hadji in zijn angst, door zijne twee soerohans, die met den resident Caëff naar Batavia waren overgekomen, voor de te verleenende hulp aan de Compagnie

had doen aanbieden: „een octrooi van den geheelen handel met „uitsluiting van alle andere natien of personen.” ¹

Na zulk een duidelijk en onbewimpeld aanbod, waardoor aan de Compagnie het uitzigt werd geopend op het doelwit, waarnaar zij sedert jaren had gestreefd, aarzelde de Hooge Regering, die reeds in hare resolutie van 1 Maart verklaard had, dat het onverantwoordelijk zijn zou „zoo schoone occasie te verwaaren „loozen” nu geen oogenblik meer om „het werk van Bantam „met alle vermogen voort te zetten en vigourenslijk te ver- „volgen, zonder langer den ouden gewezen Koning of iemand „van zijn volk langer te ontzien.” ²

Versterking in ammunitie, geschut, platbodemd vaartuig en 80 nitgelezen Europesche manschappen werden dadelijk aan de St. Martin toegezonden.

„De importantie en pressance van dit gewigtig werk in „nader bedenking genomen zijnde, werd uit dien hoofde en „omme de tegenwoordige constitutie voor Bantam, na rijp be- „raad nog noodig geoordeeld den Majoor de St. Martin met „nog een wakker en ervaren man te adsisteren” en daartoe aangewezen de kommandeur François Tak.

De St. Martin en Tak, deden terstond gezamentlijk onderzoek naar eene betere landingplaats en kozen daartoe eindelijk eene plaats, Kepatian genaamd ³. Zij wierpen daar op den 7^{den} April, vóór het aanbreken van den dag onvoorziens de landingsdivisie onder de kapiteinen Michiels, Struys en Liebout, vooruit geloodsd door den tolk Huygh Booy, aan land, zonder door den vijand ontdekt te worden. Naauwelijks echter was de voorhoede aan het opmarscheren, of de vijand deed een woesten aanval, waarbij Huygh Booy als eerste slagtoffer viel.

Als „disperate menschen” vielen nu de Bantammers, „zoo „voor, als in het midden en van achteren” op de kolonne

¹ Zie hierachter bladz. 399.

² Resol. G.-G. en R., 30 Maart 1682.

³ Op de kaarten niet aangewezen.

aan. De voorhoede drong echter door, maar het overige van de landingsdivisie werd door de woedende aanvallen der amokmakers een oogenblik in zoodanige verwarring gebracht, dat de kolonne verbroken werd en de officieren aan den goeden uitslag der onderneming reeds begonnen te twijfelen. De bevelhebbers wierpen zich echter met den degen in de vuist aan de spits hunner troepen, die zich nu weldra weder vereenigden met de voorhoede, voor de brug van Karanggantoe, alwaar deze door den vijand was gestuit. Met vereende krachten en „kloekmoedige resolutie” wierp zich nu de geheele kolonne op en over de brug, waarna de geheele landingsdivisie, in dicht gesloten gelederen, „tot onuitsprekelijke vreugde van den jongen Sultan,” over de valbrug het kasteel Soeroesoan binnenrukte.

Aan de uitgeputte manschappen werd eerst eenigen tijd van rust gegund, daarna, later op den dag, de onmiddelijke omtrek van het kasteel, zonder veel tegenstand meer te ontmoeten van vijanden schoon geveegd.

„Dit is dan,” zoo schreven de St. Martin en Tak, in de rustige taal van krijgslieden, die weten, dat het oorlogsbedrijf hen telkens den dood tegemoet kan voeren, „dit is dan in het korte wat door ons is uitgewerkt en volbragt. Dit heeft echter niet kunnen geschieden, zonder merkelijke bloedstorting, want waar men kapt, daar vallen spaanders, zoodat wij UHEd. tot ons hartelijk leedwezen moeten berigten, dat wij in dezen aanval, 32 dooden en 47 gekwetsten hebben verkregen.”¹

Sultan Hadji was nu uit zijn nood gered, maar daarom was hij nog geen heer en meester in zijn rijk, want slechts de naastbij gelegen omstreken van Bantam onderwierpen zich aan zijn bestuur. De meeste overige districten van zijn rijk en de Lampongs op den overwal, erkenden nog het gezag van Sultan Ageng. Gouverneur-Generaal en Rade hadden inmiddels ook op een ander punt de magt van Sultan Ageng doen aan-

¹ De St. Martin en Tak, c. s. aan de Hooge Regering, dd. Bantam 9 April 1682.

fasten, aldaar evenwel om eigen grenzen te beveiligen. Ageng namelijk had langs de rivier Tangerang, de geheele bevolking gewapend en op de been gebracht en bovendien eene aanzienlijke krijgsmagt, een zamenraapsel van allerlei volk, Makassaren, Balinezen, Maleijers en weggelooopen slaven daarbij gevoegd. Het grondgebied van Batavia werd van die zijde voortdurend bedreigd. Deze troepenmagt van Ageng lag langs den linkeroever van de Tangerang, over eene uitgestrektheid van 4 mijlen, bezet met meer dan 30 dorpen, die onderling verbonden waren door hechte borstweringen, palissaden en bentings en gedekt door vooruitspringende posten op den regteroever.

Op den 12^m Maart (1682) had de Hooge Regering een veldleger, 650 man sterk, onder bevel van den kapitein Willem Hartsinck, daarheen gezonden, maar dit leger had, ten gevolge van verhakkingen en versperringen in de bosschen, niet vóór den 5^m April zijne bestemming bereikt. De sterke borstweringen en paggers van den vijand en de ongunstige waterstand van de rivier maakten, gedurende geruimen tijd, het overtrekken van de rivier voor de troepen van de Compagnie onmogelijk. Zelfs had kapitein Hartsinck op den 16^m Mei een onverwachten aanval van den vijand moeten doorstaan, dien hij wel zegevierend, maar toch met groot verlies van manschappen had afgewezen. Eerst in de maand Junij gelukte het aan Hartsinck, verkenningen aan de overzijde van de Tangerang te doen en daar den vijand op eigen grondgebied te verontrusten, maar het dieper doordringen bleef hem, door de menigte versterkingen des vijands, belet.

Inmiddels was de verstandhouding tusschen de Hooge Regering en Sultan Hadji te Bantam, sedert hij door de Compagnie van den ondergang was gered, zeer vertrouwelijk geworden. Met Oostersche hartstogt, had zich Sultan Hadji geheel in de armen geworpen van hen, die hem hadden gered; hij zon slechts op wraak tegen zijne vijanden, vooral tegen de Europeanen, die zijn vader tegen hem hadden ondersteund. Tegen de Engelschen en Denen vooral was hij zóó verbitterd, dat de Hooge

Regering te Batavia bevreesd werd voor „uitspatting tot eenige „violentie”. Gouverneur-Generaal en Rade hadden werks genoeg om hem van maatregelen van represaille terug te houden; want zulke maatregelen van geweld tegen hare Europeesche mededingers, lagen noch in de bedoeling, noch in de berekeningen van de Hooge Regering. Het eenige wat zij steeds had beoogd, was den alleenhandel in het rijk van Bantam te verkrijgen en daarvan had zij het octrooi reeds in den zak.

Het bevel tot het verlaten van Bantam werd dan ook spoedig door Sultan Hadji aan alle Europeanen bekend gemaakt en de Nederlandsche Compagnie toonde zich bijzonder bereidwillig om hulp aan de Engelschen, Franschen, Denen en Portugezen bij hunne uitzetting uit Bantam te verleenen. De Nederlandsche Compagnie kon echter door die bereidwilligheid, toch het verwijt der vreemde Europeanen niet ontgaan, dat het bevel tot uitzetting van Sultan Hadji, alleen aan de inblazingen der Hooge Regering was toe te schrijven en het Opperbestuur in Nederland moest nog lang de klagten en protesten daartegen ingebracht, aanhooren. ¹ Sultan Ageng gaf, onder dit bedrijf, den strijd niet op. Hij hield stand in het geheele Oostelijke gedeelte des rijks, in Ponthang, Tirtajassa, Tanara, Tangerang en in de Lampongs. Zwermen van ligte rooversprauwen zond hij uit de riviermonden bij Ponthang en Tanara in de Java-zee, welke daardoor voor 's Compagnies vaartuigen geheel onveilig werd. Eerst in de maand October was de Hooge Regering met de uitrusting van diergelijke snelsnellende vaartuigen gereed en in staat om de rooverijen van Ageng te keer te gaan.

Verschillende redenen, maar vooral ziekte onder het Europeesche krijgsvolk en gemis aan versterking uit het moederland vertraagden het voortzetten der vijandelijkheden te land tegen Sultan Ageng. Eindelijk werd op den 24^{en} October in Rade van Indie

¹ Over de gevolgen hier te lande van deze uitzetting van de vreemde Europeanen uit Bantam, zie men o. a. Sylvius, Historien onses tyts. Deel II, blad. 172, authentieke stukken, en Wegemar Deel XV, blad. 307 seq.

besloten, dat Tirtijassa en de omliggende landen onder het gebied van Ageug zouden worden aangetast, om zoo mogelijk een einde aan den oorlog in Bantam te maken. De uitvoering van dit besluit zou, dit wist men, groote moeilijkheid ontmoeten, omdat het bezwaarlijk was tussehen Tanara en Ponthang, waar de kust door modderbanken en slibgrond gedekt werd, aan land te komen. Er moest dus een aantal platbodemde vaartuigen voor de ontscheping der troepen en zeer ligte scheepjes, waaruit men met geschut de landing kon dekken, worden aangemaakt. Aan strand stond de vijand achter borstweringen, verhakkingen en bentings verborgen, zoodat de landingstroepen reeds bij het aan land treden zouden worden aangetast. Aan de landzijde lag Tirtijassa met verdronken rijstvelden en moerassen omringd. Daarenboven kon de landing alleen dan worden ondernomen, wanneer er geen landwind woei. Niet vóór den 22^{en} December werd de gewaagde onderneming beproefd, doch zij mislukte ten gevolge van wind en getijde. Vier dagen later werd de aanval hervat nabij Tangkoerat. Op een punt alwaar men meende, dat de weg naar Tirtijassa een aanvang nam, landde de kommandeur Tak met Jacob de Roy, die wegens zijne betoonde dapperheid, tot kapitein was verheven.¹ Oostwaarts van Tangkoerat slaagden kapitein Jonker en de Balinczen er in, het strand te bereiken en nog meer oostelijk van dezen, geraakten de kapiteinen Wanderpoel, Schouten en Mars met hunne troepen aan land. Na een scherp gevecht gelukte het den vijand uit zijn pagger op Tangkoerat te doen wijken, alwaar hij 30 dooden, waaronder 6 Europeanen, achterliet. Nu moest de vijand ook zijne overige, langs strand gelegen, paggers prijs geven, omdat hij vreesde dat hem de terugtogt op Tirtijassa zou worden afgesneden.

¹ Jacob Jansz. de Roy, had in vroeger dagen als vrijwilliger gediend, eerst onder van Goens op de kust van Choromandel, daarna onder Speelman in den oorlog op Celebes. Als vrijburger van Batavia, was hij aldaar als bakker gefailleerd en naar Bantam gevlugt. Later in 1691 werd hij weerspanning aan de Comp., begon een zwerftogt en had allerlei avonturen, waarvan eene beschrijving, onder den titel van, Hachelijke Reistogt van J. J. de Roij, in 1705 te Leiden bij P. van der Aa, in het licht is verschenen.

Na dit voordeel, waarbij echter ook de legermagt van de Compagnie aanzienlijke verliezen had geleden, dreigde de kans weder te zullen keeren. De weg naar Tirtijassa werd niet gevonden, drinkwater ontbrak, men stond in een onbekend land, deels in drassige bosschen, deels voor onbegaanbare rijstvelden, zonder gidsen en van vijanden omringd. De vastberadenheid en de moed der bevelhebbers deden echter ook deze kwade kansen ten goede keeren. De Ambonsche kapitein Jonker, even voortvarend en stoutmoedig, als hij zich reeds in den oorlog op Oost-Java had betoond, wist zich meester te maken van Soedjoeng, ééne mijl van strand, binnen de vuurlijn en in het gezigt van Tirtijassa gelegen. Hier werd drinkwater gevonden en den volgenden dag kroop Jonker met zijne inlandsche soldaten en eene compagnie uitgelezen Nederlanders nog 150 roeden verder, tot op een punt waar hij meester was van den dijk, die op Tirtijassa uitliep en waar hij het in de rijstvelden aflopend water kon opstoppen. Hier versterkte hij zich.

Sultan Ageng liep nu gevaar van te worden ingesloten, want inmiddels was ook kapitein Hartsinek met zijn veldleger aan de Tangerang krachtig opgetreden.

De hoofdsterkte van Ageng's troepen aan de Tangerang, was Kadamongang. In de laatste dagen van November had Hartsinek die sterkte ingenomen, doch hij had daar geen stand kunnen houden en had haar weder moeten ontruimen.

De Hooge Regering te Batavia, onder de krachtige impulsie van den Gouverneur-Generaal Speelman, had dadelijk versterking aan Hartsinek gezonden.

Op den 2^{en} December was het daarop aan Hartsinek, na een zeer bloedig treffen, eindelijk gelukt meester te worden en te blijven van de sterkte en den rivierovergang te Kadamongang. Hij had die sterkte eerst doen slechten en was toen het gebied van Ageng binnengerukt. Sultan Ageng begreep, dat hij dus ook van die zijde, ingeval van terugtogt, hetzij in den rug, hetzij in zijne flank, kon worden aangetast. Nu ontzoonk de

moed, zelfs aan dien ouden, krachtigen man. In den nacht van 28 op 29 December 1682 gaf hij bevel, dat men zijne versterkte lustplaats, aan wier opbouw, verfraaijing en versterking, hij een groot deel van zijn leven had besteed, door buskruid in de lucht zou doen opvliegen. Zelf nam hij met zijn zoon Poerbaija en een deel zijner aanhangers de wijk, eerst in de rigting van Lebak, dan naar het gebergte van Pandeglang en eindelijk verder zuidwaarts.

De val van Ageng, van den onbuigzamen tegenstander, die de laatste op de bres was gebleven om het Javaansche element tegen den indrang van den westerling te verdedigen, van den Islamiet, die tot het uiterste tegen de Kaffirs den heiligen krijg had gestreden, van den vorst, die zijn land en zijn handel vrij had willen houden van vreemden invloed en vreemd monopolie, doet denken aan het slot van een drama en biedt een groot verschil met den ondergang der onafhankelijkheid van Mataram. De Socsoeboenan's waren lafhartige, wreede, wel lustige tirannen geweest, wier lot hun door de Nemesis der historie werd bereid, maar de val van Ageng, was de val van een man, die viel voor zijn beginsel, die de laatste was der onafhankelijke vorsten van Java.

Dien indruk liet hij achter, zelfs bij zijne tegenstanders ten allen tijde, en in de vorige eeuw reeds, zong van hem Onno Zwier van Haren: „men ziet in 't vallen zelfs zijn kris naar 't „Oosten neigen en 't stervend oog schijnt nog Batavia te „dreigen.” De voorstelling van den dichter is echter niet overeenkomstig de geschiedenis. Een nog wreeder lot dan als krijgsman te midden van een wilden strijd het leven te laten, was voor Sultan Ageng weggelegd.

Verlaten van zijn geliefdsten zoon, vervolgd door zijn oudsten, gaf hij, het zwerven moede, zich eindelijk in 1686 over. Sedert sleet hij, onder den eenvoudigen titel van Pangéran Soeria di Tirtijassa, zijne dagen in gevangenschap te Batavia, totdat hij eindelijk in 1692 door den dood uit zijne banden werd verlost.

Het pleit tussehen Bantam en Batavia was nu beslecht.

Er mogt nog eenige tijd verstrijken, eer de eindbeslissing in den vorm van een contract werd gegoten, dit oponthoud heeft als historisch feit weinig beteekenis, het werd veroorzaakt door omstandigheden van minder gewigt.

Nadat op den 11^{en} Januarij 1684 de Gouverneur Generaal Cornelis Speelman was overleden, besloot op den 4^{en} Februarij 1684 de Hooge Regering, op voorstel van den Opperlandvoogd Camphuis, „ten eerste over te gaan tot het sluiten van het contract met Bantam, zonder langer te vergeefsch op bevelen uit het moederland te wachten.” Dat eindtractaat werd op den 17^{en} April gesloten en op den 28^{en} daaraanvolgende bekrachtigd en daarmede was de handelsstrijd tussehen Batavia en Bantam beslist.

Bij dit tractaat werd het contract van 1659, hoewel aamerkelijk gewijzigd, hernieuwd. Er zou voortaan een beschermend verbond tussehen partijen bestaan en de Sultans van Bantam zouden nimmer middelijk of onmiddelijk eenige hulp aan de vijanden der Comp^{ie} mogen verleenen (art. 1). De rivier Tangerang zou geheel aan de Comp^{ie} behooren en de linkeroever zou de grens uitmaken tussehen Bantam en Batavia, verder zuidwaarts zou die grens in regte lijn over de bergen tot aan de zuidzee loopen (art. 3). Strandregten, veel meer strandroof, werden afgeschaft, niet alleen op Java, maar ook op Sumatra, voor zooverre het gebied van beide partijen strekte (art. 4).

De door de Comp. geëischte schadevergoeding, waarover in 1680 zooveel moeite was gerezen, werd teruggebracht tot eene som van 12000 Rksd. des noods bij de betaling der tolgrenzen te verrekenen. Den eisch tot teruggave van overloopers, welke in 1680 op grond van godsdienstige bezwaren door den Bantamischen Sultan was afgewezen, liet de Comp. nu varen, doch alleen voor de toekomst werd wederzijdsche uitlevering bepaald (art. 5). Van alle aanspraken op Cheribon deed de

Sultan afstand (art. 7). Het negende artikel legde aan den Sultan de verplichting op, „dat hij voortaan geen contracten, „verbonden of alliantien, met wat potentaten of natien ook, „zou mogen sluiten, contrarie of ten praecjuditie van dit tractaat.”

Het zwaartepunt dezer overeenkomst lag echter in de twee „litterae reversales”, die aan dit contract werden toegevoegd.

In het eerste reversaal erkende Sultan Abdoel Kabar Hadji, dat hij de hulp en de bescherming der Comp. had genoten, „op conditie dat hij niet alleen de krijgskosten zou voldoen, „maar ook zijn land aan alle andere natien en personen „buiten de Compagnie zou ontzeggen.” In voldoening daarvan verklaarde hij thans, dat hij aan de Compagnie 600,000 Rijksdaalders schuldig was en beloofde hij voor zich en zijne opvolgers, dat niemand, buiten de Comp. in Bantam, in de Lampongs en in Selébar, cenige peper zou mogen koopen of uitvoeren en niemand zou mogen verkoopen of invoeren, eenige soorten van geschilderde doeken of kleeden, „naardien hij den geheelen handel aan de Compagnie overgaf met uitsluiting van ieder ander.” Hiertegen gaf de Hooge Regering een reversaal, waarin zij verklaarde, dat de Compagnie, in zooverre van haar regt en hare pretensie zou afwijken, dat zij den Sultan en zijne opvolgers, de schuld van 600,000 Rijksd. kwijtschold, zoolang de Comp. ongestoord genot zou hebben, van het haar verleende oetroot en privilegie, onverminderd haar regt om toch bij niet voldoening door den Sultan aan de bepalingen van het contract, zoowel de betaling van de schuld als het voortdurend genot van het verleende oetroot te mogen eischen. ¹

Zoo had dan eindelijk na een strijd van negen jaren, het stelsel der Compagnie op de geheele kust van Java gezegevierd. Overal op dezelfde wijze. In 1675 had het Opperbestuur aan de Hooge Regering in Indie aangeschreven: „'s Compagnie's

¹ Copie contractenboek der O. I. C. Deel III, bladz. 417. sq. Zie hierachter n^o. CX.

„interest bestaat alleen daarin, dat de binnenlandsche handel „voor de Compagnie *alleen* moet blijven gereserveerd.”

Bij het reglement op den inlandschen handel van het volgende jaar 1676, hadden de Heeren XVII aan de Hooge Regering te Batavia gelast, „dat de handel in kleeden en lijnwaden voor „de Compagnie *privative* en met *seclusie* van alle anderen moest „gehouden worden.”¹

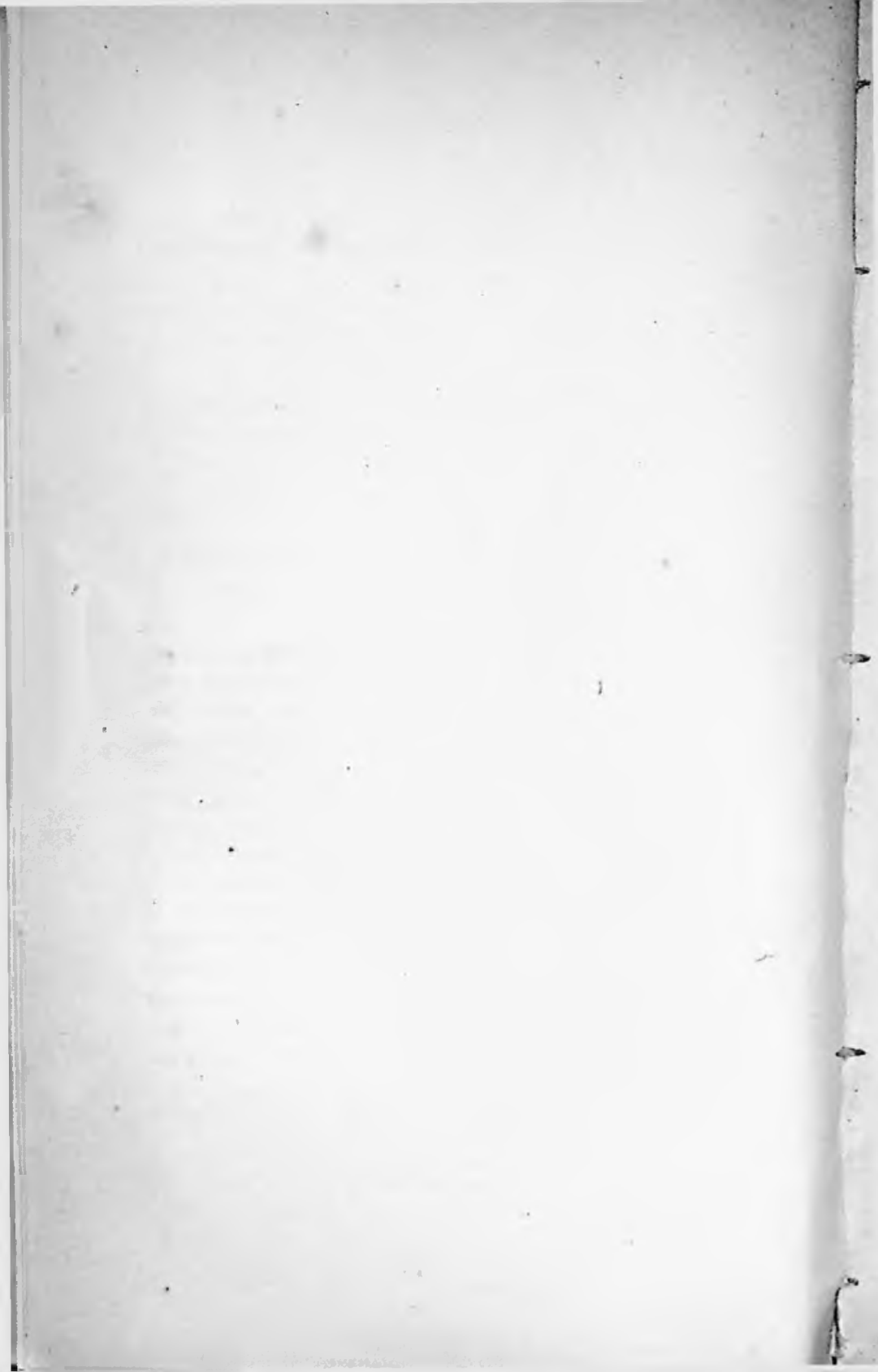
De gebeurtenissen op Java hadden thans de toepassing van dat stelsel der Comp. mogelijk gemaakt op een veel breeder schaal en over eene veel grootere uitgestrektheid, dan het Opperbestuur in 1676 had kunnen of durven verwachten. Geheel de oostkust van Java lag onder schuld te pand, in de magt van de Compagnie. Dáár had zij monopolie van invoer van kleeden en amfoen, van uitvoer van suiker en rijst, privilegie van tolvrijheid en andere groote handelsvoordeelen.

Sedert het contract in 1681 met de drie vorsten van Cheribon gesloten, was ook die landstreek onder diezelfde voorwaarden gebragt.

Nu in 1684 was eindelijk ook Bantam, dat onder het bestuur van Sultan Ageng nog het langst weerstand had geboden, onder schuld aan de Comp. gesteld en voor de betaling van die schuld, had Sultan Abdoe'l Kahar Hadji, de vrijheid van handel in zijn rijk prijs gegeven, ja zelfs den alléénhandel, met uitsluiting van alle anderen, ook van Europeanen, aan de Compagnie verleend. Thans bleef het monopoliestelsel langs de geheele kust van Java overwinnaar. Uitbreiding niet alleen van gezag, ook van grondgebied zou hoe langs hoe meer voor de Nederlandsche Compagnie onvermijdelijk worden, ten einde het verworven monopolie te handhaven.

De toekomstige veroveraar had de hand gelegd op de parel van Insulinde. Wanneer zou hij dat kleinood grijpen?

¹ Cf. Deel VI (III) bladz. LXXXIII en LXXXIV.



A. Brieven van de Hooge Regering aan het Opperbestuur.
(1679—1682.)

I. Particuliere Missive van den Gouverneur Generaal
Rijklof van Goens, aan de Bewindhebbers der Gen.
O.-I. Comp. (Heeren XVII) ¹.

Batavia, dd. 31 January 1679.

Edele Erntfeste, enz.

Met het Galjoot, enz.

De hooftsorge over UEd. saken in India heb ick nu een jaer ² met groote becommeringe bedient, ende door het executeren van UEd. beveelen den haat van veele menschen op my goladen, gelyck UEd. een bewys daer aff can blycken by de burgerlycke remonstrantie, die deselve present met onse kennisse oversenden, alwaer ick alleen genoemt werde als den autheur, dat zy haer desir niet connen erlangen, daer nochtans nergens eenige placcaten off ordres zyn uytgegeven noch affgecundicht, dan met gemeen advys ende eenstemmige resolutie. Dat dit volck ende meer andere onder de handt aengeset en tegen my gaende gemaect wort, behoeft niet getwyffelt te werden; doch daeraan ick my weynich behoefte gelegen te laten, soo ick maer van UEd. oppermacht gesupporteert ende gemainteneert werde, hetwelck soo het niet geschiet, is my absoluyt onmogelyck den last te dragen; de gemelte remonstrantie dringht sterck op permissie van de zeevaert, ende ick meyne absoluyt dat hen die niet

¹ Vergelijk het vorige deel, blz. LXXXIV—LXXXVII, en van de onuitgegeven stukken aldaar, N^o. XL.

² Op 4 Januarij 1678 was de GG. Joan Maetsuyker overleden en was krachtens bevel van het Opperbestuur, de Directeur Generaal Rykl. van Goens hem, als opperlandvoogd, opgevolgd.

can toegestaen werden sonder Comp^s. groote schade, want het verval des handels nergens uyt ontstaen is, dan uyt de groff gedreven particulieren handel en groote vaert der Mooren ende andere particulieren. En nergens plach den handel stercker gedreven te werden dan met 's Comp^s. eygen schepen, hebbende een yder syn factours onder de burgerye, die door alle listen niet alleen Comp. handel bederven, maer door hen groote genegentheyt tot sluyckerye dickmaels de beste dienaers van de Comp. weten te debaucheren ende aen haer lyn te trecken; geven wy de burgers passen op Arracan, dryvende in de wint op na Bengale, daer se haer patronen vinden. Wat moeyte d'E. Comp. gehad heeft, omdat het geconfisqueerde jacht van den burger Kepper op de revier van Settigan in Bengale was ingelooopen, blyet in het proces. Ende dese vuyle misdaden vinden hier al mede hare patronen, die wel derven dreygen, dat de Comp. weder restitutie sal moeten doen van dit geconfisqueerde schip. Hoedanige clachten van de westcust gedaen werden, is UEd. bekent; item van Timor, van Palembang ende soo veel andere plaatsen. De resident Schilhoorn wert nu door de justitie aengesproocken over diversche vuylicheden, ende die nergens uyt ontstaen dan uyt de frequentatie met de burgerye; en soo gaet het op alle plaatsen daer se comen. Ende ick derve absoluut vast stellen, dat al wat dese stad aangroeyt, de Comp. nootsaeckelyck moet declineren, want Batavia synde gelegen in 'thert van India ende daer alle schepen van alle plaatsen aencomen ende weder affvaren, soo can lichtelyck uyt de menschelycke begeerlyckheit werden affgemeten, wat een yder tracht te doen om ryck te werden. Watter geschiet is, is my seer wel bekent, ende door hoedanigen wech den particulieren handel gedreven is, doch dit verhael soude tot het redres niet helpen, als synde gepasseert, maer om UEd. nae myn plicht te dienen, soo ben ick van expresse meininge, dat eenige der voornaemste teyckenaers van het request ende de remonstrantie door UEd. behoorden op ontboden te werden en dan soodanige meer als UEd. sullen oordeelen nodich te syn, en dat men niet één dienaar van de Comp. behoorde in vryheyt te stellen, dan onder expresse conditie, dat se hen niet dan met den landbouw, winckelneringe, visscherye en handwercken sullen moeten erneren ende in geenerley wyse mogen ter zee vaeren; want hetzy oock waer deselve vaeren, met groote off cleene vaer-

tuigen, soo doen se quact hoe nauw datter op toe gesien werd. In Banda schijnt de burgerye nodich, maer met hun swerven en vaeren nae de cust van Nova Guinea ende d'ontallycke eylanden aen dien oordt gelegen, werden veele zaecken ende noch meer noten en nagelboomen ontdeect, die beter waeren noyt gevonden te syn, ende daerdoor t'eeniger tyt andere natien sullen getrocken werden derwaerts te comen, die anders noyt daerom souden dencken; gaende hier nevens gevoecht een geschrift my door d'Ir. Bort behandicht, spreekende van paerlen, die al mede aen dese verstroyde eylanden souden gevonden werden. In Amboina, Ternaten, noch Timor soude ick oordeelen, dat de burgers niet behoorden getollereert te werden, ende die vaerwaters van niemant anders dan van de Comp^s. scheepen alleen bevaren te werden, jae oock geen burgers te mogen resideren, noch oock niet op Malacca, daer de Cormandelsche inlanders factours, gelyck mede alhier, domicilie plachten te hebben. Op Ceylon connen se minst quaet doen soo lange de presente ordre aldaer precys wert gemaintineert, ende dat geen vaert altoos buyten Comp. schepen, jachten, chialoupen, hoeckers enz. aldaer door ymandt toegelaten wert en reets in practyeg is, synde niet sonder speculatie, dat men de burgervaert op Ceylon soo precys heeft connen toestaan te verbieden, ende nochtans de Batavise burgers wel soude willen de vaert toelaten.

Hoeseer ick alhier daerover door de burgerye seer gemoeyt ende daernae gehaet ben, sullen d'algemeene geruchten UEd. wel bekend maacken, het syn maer weynige kryters, die sommige van . . . herbergiers ende andere vile hanteringen zyn opgecomen, waer onder dan andere haer weten in te schieken, die het beter soude betamen om 's Comp. welvaart te dencken; ende soo van dese niet meer dan 8 a 10 wierden opontboden lagen alle dese maets met haar concepten in duigen. En dit believeen UEd. (onder correctie) te weten, dat het hooch tyt werd, want het capitael in India nu noch in staet synde den handel staende te houden, staet anders meer ende meer te declineren, soo dat wy noch meer verswackende, eyndelyck soude moeten verlooren gaen.

Het aldernodichste tot herstellingh van UEd. staet is het destrueren ende uitroeyen van Bantham, welcke zaecke door Godes zegen ver-richt ende Bantam verdelcht zynde, sal alles wel gaen. De becom-

meringe voor d'Engelsen en Deenen wert misschien swaerder gemaect dan het nodich is, ende als wy Bantham eens meester werden, soude men met die natic licht connen accorderen op hoëdanigen voet zy aldaar te haren beste ende minste schade van de Comp., soowel als nu soude connen blijven resideren.

Het werck om de oost geeft ons alhier een groote becommeringe ende seer veel te doen, te wenschen zynde, dat wy daarvan en UEd. uyt de last ende groote oncosten ontslaegen waeren. Vreese enz. . . .

Ick arbejde na uiterste vermogen om desen oorlog (die ons reets meer als 1200 mannen, alle meest van sieckte en ongemack gestorven, gecost heeft) te vercorten, om onsen buyrman (de wortel van al het quaet) eens met ernst te besoecken, sullende wy met groot verlangen op UEd. ordre ende adsistentie toeven, want (onder correctie) Bantham moet vernedert, jae verdelcht werden, of de Comp. gaet verlooren, hoopende noch soo lange te leven, dat ick UEd. staat dien scherpen, fenynigen doorn mach helpen uyttrecken ende vernietigen, waertoe God de Heere zynen zegen gelieve te verleenen.

Onder vele becommeringen, die my dickmael voorcomen, is geen van de minste het aengroyende swart gespuys uyt slaven voortgecomen ende successive door haer meesters vry gegeven, welck geslacht soodanich vermeerdert; dat het getal onder de naam van Mardyckers in de lyste maer staende op 35 a 3600 coppen, soo mans, vrouwen als kinders noch wel vry hooger mach genomen werden, daerby dan noch gerekent het groote getal slaven der particuliere, al van die selve race, staende in de rol op 16 a 17 (mille), waervan hen dagelycx al veele van haar meesters weten vry te coopen, soo dat dien grooten hoop menschen de consumptie insgelycx soo groot maecken, dat ick niet weet wat in toecomende daer noch van zal werden. Soo dit volck wilde arbejden, men soude het voor een zegen connen reekenen, omdat het ons aen land niet ontbreeckt, daer se hen op soude connen erneren, maer zynde uyt de natur genegen tot d'uytterste luyheit, van quade zeden ende opvoedingh; staet dit geslacht in 20 jaeren soo groot te werden dat het een last sal zyn, die ick vrese UEd. staat seer sal drucken, blyckende reets hoe veel scheepen werden gebruyct om rys te haelen, die UEd. soo geweldich in de beurs tasten sonder eenich voordeel. En dit volck

spreekt, weynige uitgesondert alle Portugees, en heeft men tot noch soo veel werck daervan gemaect, dat men expresse predicanten wil houden om haer in de Portugese tale te predicken. Hier heeft d'heer generael Maetsuycker sich altyt seer sterck tegen gestelt, die oordeelde dat men dese menschen most Nederlandts leeren en oock in die tael prediken laten. En off wel zyn Ed. advys seldom met het myne overeensloech, soo was ick nochtans in dit deel met syn Ed. van een corcordant gevoelen, dat men haar wel behoorde in t'Portugees te catichiseren, maer geensints nodich was te prediken, welke catichisatie dan oock door swarte schoolmeesters conde geschieden, gelyck op Ceylon in practyck was, om alsoo onse tale te doen doorbreecken ende het Portugees allengs volgens de Batavise ordonnantie uytteroyen, enz.

II. De Gouverneur Generaal Rycklof van Goens en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O.-I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 13 February 1679.

Edele Erentfeste, enz.

Zoo als wy, enz.

(Batavia) van 't groot comptoir Batavia, enz.

In Onsen lactsten, 21 dec. jongstl. afgegaan is UEd. cortelycq gebleeken, dat wy met den Sulthan van Bantam seer los en wanckelbaar stonden ende dat wy al diverse maalen van haer om de oost van Crawan en elders geoffenceert waaren, dogh sedert hebben ons de Bantammers ver binnen de palen van de Jaccatrase jurisdictie beginnen aan te tasten en d'onse schelmagtig ende verradelycq te vermoorden, ende sulcx door eenen Pangeran Ingererat des Sulthans eygen vaders broeders soon, dewelcken niet wel te vreden van Cheribon retourneerde, omdat de Cheribonders de Bantammers niet wilden submitteeren nae haaren zin, neemt zyn keer naar Bantam, dicht langs de Jaccatrase zeccant, ende siende ontrent de rivier van

Bacassy niet meer dan 4 a 5 mylen van Batavia een onser proviant vaertuygen, welcq 2 a 3 mael des weecx nae Batavia gesonden wiert om de nootwendige behoeften voor onse waghten op Bacassy ende Mouronde te haalen, niet meer dan met 4 Nederlantse soldaten en een matroos met hun zydtgeweer gewapent, rand het selve met 2 a 3 zyner groote vaertuigen yder met 70 a 80 man gewapent aan, en vermoorden ellendigh dese vyff personen met een zwarte jongen, latende het vaertuigh, nadat het van alles uytgeplundert was, dryven, gelycq hetzelve soodanigh dicht by de rivier Bacassy tegen de wal gedreven en van d'onse weder van alles ontbloot gevonden is; een actie voorwaar, die geheel intolerabel is, ende hoedanigen moort Godt in den hemel tot toorne moet verwecken, zynde desen Pangeran wel soo godloos, dat hy op Bantam gecomen zynde, deese daet als een heldenstuck heeft derven verbreyden. Den jongen Sulthan, die sigh gaarne als t'onswaerts genegen soude veynsen, heeft sigh over dese daat omtrent onsen resident Caeff ten breedsten ontschuldigh en ons doen weeten, dat dit feyt geheel buyten zyn weeten is voorgevallen, dogh den welcken wy wederom door den selven onsen resident hebben doen antwoorden, dat soo soodanigen boose actie buyten zyns of syns vaders den Sulthans bevel was geschiet, dat het dan van haer plight was dese moordenaars andere ten exempelp te straffen, dogh waer af wy geen ander correctie verwagten dan blauwe excusen om haere boosheyt te deeken, tegen dewelcke wy ons meer ende meer op hoede houden, te beclagen en ons ten hoogsten verdrietigh zynde, dat wy niet gestelt zyn ons te resenteeren, sullende dienvolgens ons leet ende gedragen ongelycq tot beter tyden moeten draegen, ende middelerwyl verwagten nae den uytslag van UEd. wapenen, om de oost, ende het ontsel dat wy van UEd. in April, Mey, Juny en July (onder des Heeren zeege) verwagten, deselve dan employeerende nae gelegentheyt van tyden ende nae dat UEd. satisfactie sal geschiet wesen. Het is gewis en seecker, dat ingevalle sigh de Bantammers tegen den wettigen erfheer des lants, den oudsten prins des Mattaramsen ryex niet directelycq hadden aangesteld, en hen met de parthye van zyne ende onse vyanden gevoeght ende openbaerlycq deselve vyanden, des Sousouhounangs rebellen, met wapenen, volcq en ammunicie geadsisteert, dat den Sousouhounan al lange in staat van roegevinge zijn gesteld

en zijn vaders erfryck gerustelyck soude beseten hebben, ende dienvolgens connen alle dese quade handelingen niet dan voor openbaare vyantschappen werden aangesien en daarvoor gehouden, durvende den Sulthan van Bantam ons openbaarlycq met den oorloogh dreygen, jae ons deselve opentlycq aanseggen by zynen brieff dato 2 November verleden aan ons geschreven, soo wy eenigsints tegens syn desseyn quamen aantestellen, twelecq expres lagh, om sigh meester van de rivier van Crawangh oostwaart te maecken tot Tagal toe, ende Tagall met de aanhoorende heerschappye inclusive daer onder gereeckent, binnen welcke limiten dan tgeheele conincrycq van Cheribon de landen van Indermayo, Pamanoeckan, Sjassen ende alle de bovenlanden tot de zee toe in tsuyden onder syn maght, en wy alsoo rondsom landwaard souden beslooten wesen en niet dan de zee open hebben, hoedanige arrogante voornemens ende godloose desseynen in geenderley wyse by ons connen geleden werden, sonder de hoogste veragtingh onser loffelycke natie ende ruine van dese UEd. hooftplaats van India Het is ons van ganscher herten leet, dat UEd. in dese oncosten ende groote consumptie van hare capitalen en middelen zyn vervallen, dogh onmogelycq geweest deselve te ontwycken, want ten zy wy UEd. ontsachel. wapenen aan de regtvaardige zyde voor den Sousouhounan gewent hadden, soo soude den Conincq van Bantam al lange heer van syn desseyn en misschien van tgeheele eylant geweest hebben, daer wy nu ganschelycq verhoopen, dat hy niet alleen niet sall toegeraecken, maer sigh selven een regtvaardige straffe op den hals gchaalt hebben, en dat hy meynende ons te ruineeren, zelfs genoegh zal te doen hebben zyn staat en stadt te behouden; want den Sousouhounan onder Godes zegen syn saecken connende te boven comen, gelycq wy voor hem willen verhoopen, soo zullen wy groot voordeel tegens Bantam hebben, omdat haar dan alle levensmiddelen van de oost (die sy soo weynigh als wy connen derven) sullen ontstaan, en wy te beter occagie becomeen haer te water en te lande afbreuck te doen. Wy considereeren Bantam als een scherp en doorn, ende de wortel van het ongelycq en schade, die UEd. staat present seer comt te smerten door 't verval des handels. Alle gebuyr vorsten van de rondsom gelegen Mahometaanse landen werden door haar (Bantamsche) gesantschappen tegen de d'Ed. Compⁿ. opgehitst; onse openbaare vyanden de Françoisen, die niet naarlaten haer met raad en quade

practycquen gestadigh te inspireeren, woonen binnen haer stad; het onvernougen van d'heeren Engelse en Deenen wegens het verbieden der Bantamse vaart is groot, en die ons wel gaarne souden willen in't ongelycq stellen, soo de decisie aan haer maght gedefereert werde, hoewel dese laatste moort aan voors. vyf onser lantsluyden gedaan haer doet bekennen, dat wy ten hoogsten geledeert zyn, getuygende de Bantamse brieven van den resident Caeff, dat zy in groot verlangen zyn, wat resentment wy daarover sullen nemen als een saecke die zy aansien voor een capitael delict, dat ongecorrigeert off sonder satisfactie niet sal connen passeeren

D'vaart der Portugeesen, Engelschen, Deenen, Mooren ende veele andere inlandse natiën maect Bantam weeligh, rycker ende vermetel stout; onse lydtsaamheydt tot nogh ontrent haer gebruyckt, geeft haer ongetwyffelt vreemde bedenckingen, misschien ons daarom veragtede, twelcq men soude connen oordeelen om de groote preparade, die de Bantammers een tyt langh ten oorlogh gedaan hebben, egter schynt haer toebereyden mede eenighe vreesse te ontdecken, omdat de avenuen daar wy haer met voordeel te water souden connen aantasten, met batteryen en geschut, soo mede des ouden coninex hoff op Turtiasa versien werd, exerceerende oocq haar inwoonderen in de wapenen, dogh alle dese dingen hebben ons noyt connen afleyden den vrede te betraghten, gelycq onse brieven en sincere betuygingen claarlycq ende onwederspreeckelycke aanwysen, welckers inhoud in de brieven van 4 Mey, 15 Aug. en 5 October des vergangen jaars aan den conineq en grooten gesonden, mitsgaders de rapporten door den coopman van Dyck aan ons gedaan UEd. alle voldoeninge sal geven. Wat nogh van 't vervolgh werden wil, is God bekend, en wert UEd. by alle mogelycke oecagie overgeschreven, al souden wy oocq daarom expres advys tot UEd. moeten oversenden; en moeten wy tot den oorlogh comen, soo sal sulcx niet geschieden, voor dat wy Godt ende de wereld tot getuygen sullen hebben van onze regtvaardige saecke, gelycq wy ons seeckerlycq derven voorstellen, dat soo groote ende intolerabele ongelycken langer te verdragen ons over gants India in de uytterste veraghtinge brengen zoude, en uyt dien hoofde van alle kanten de vyanden op den hals crygen. Godt almagtigh verleen ons zynen zeegen ende eenen goeden raadt om

niet anders ter handen te slaan, dan tgene Gode sal behaaglycq ende UEd. staat nut ende nootsaekelycq wesen.

D'Engelse soo wel als de Deenen hebben dit gansche verleden jaer grootelycq gewoelt om peper tot hun retour tot Bantam, Jamby, Cheribon ende andere plaatsen te versamelen, hoewell ons evenwel verseeckert ende door den resident Caaff aangesz. en by diverse brieven bekend gemaect is, dat hun scheepen al vryelycq wanladen van die spetie hebben moeten vertrecken, gelycq nu oocq het Deensche schip nae Denenmarcken sonder peper soude afgaan ende alleen geladen wesen met 60 packen Cormandelse lynwaten en de waarde van 12000 Rx. in rouwe zyde ende Chinese zyde stoffen. D'Engelsen hebben door gunst des Coninck van Bantam meerder quantiteyt becomen, zynde van Sillebaer op de westcust ende van Lampon in de straat Zunda op het eylandt Sumatra gelegen, niet min dan 12000 picol tot Bantam aangebraght, ende alle aan de Engelse ten principale geleverd, dogh cost hen deselve niet minder dan vyff Spaanse r^a. tpicol. Van Cheribon hebben d'Engelse mede eenigen peper becomen, dogh op Banjermassingh niet opgedaan, enz.

Den handel van amphioen wert ons mede seer ondercroopen, want of nu wel de particuliere handelaars by de jongst geëmaneerde placaten seer syn beteugelt ende tegen gegaan, soo comt die coopmanschap present met Dcense, Portugeese, Engelse en Moorse vaertuygen op Bantam ende dewyl eenge der voornaamste Mattaramse havenen present onder 'sComp^e. maght en volgens contract aan d'Ed. Comp^e. als in hipotecq verbonden staan, soo werden wy egter van den jongen Conineq van Bantam (die quantsuys zyn vader den oorlogh afraad ende onse vruntschap gaarne zoude veynsen, ende die wy nogtans niet een hair meer als syn vader mogen vertrouwen) lastigh gevallen om passen om de oost ende aldaer syn amphioen te mogen vercoopen, twelcq wy eenmaal hebbende toegestaan, werden nu nogh nader van den Engelsen agent Pareker versoght om diergelycke passen, twelcq om de consequentie zynde afgeslagen, toonen haar die vrienden seer misnoght. Om evenwel de cortosie niet te misdoen, hebben wy nae Bantam soodanigen brief in antwoord geschreven als UEd. in tbriefboeck onder dato 12 en 16 courant zal blycken, ende daar in aangehouden dat zyn 10 picols amphioen, die hy versouekt na de Oost te senden, aan ons wil laten toecomen ende dat wy die voor dese

maall voor hem geerne sullen vercoopen ende het rendement weder toesenden; of dit nu soodanigh sal g'amplecteert werden moet de tyt leeren. Het misnoegen over tverbodt der Bantamse vaart soo groot zynde onder de Engelschen en Deenen, dat men meynt de vruntschap in Europa daerdoor gequetst is, even of UEd. in haer souverayne jurisdictie niet mogten haar intrest besorgen. Op alle dese dingen sullen wy dan in tyden en wylen UEd. positive beveelen hoe eer hoe beeter afwaghten ende ons middelerwyl sonder afwycken na UEd. gegeven ordre reguleeren.

Zoo wy nu alhier vervolgens souden aanhaalen alle ongelycken, die ons niet alleen van de Bantammers; maer selfs van Engelse, Portugeesen ende andere werden aangedaan, 'trelaes soude seer groot wesen, dogh twelcq in 't Bataviase dagregister tzyner plaats wydtloopigh genoegh aangehaalt is, sullende onder dato 29 Novemb. jongstleden blycken, dat aan den ouden Conincq van d'Engelse nae Turtiasa, daar hy syn hof hout, nogh boven de voorrige schenckagie gesonden is 30 vaten buscruyt en 1000 coogels tot canon, houdende dan nogh 27000 ff buscruyt in voorraat voor de Bantammers, zoo haast tselve mogten van nooden hebben.

Boven dit alles, soo doen de Bantammers dagelyx alle devoiren om onse ingesetenen van hier na Bantam te vervoeren, tsy dan door list ende debauche of wel door geweld, zynde onlangs nogh 50 Maleyers van hier wegh getroont ende by den jongen conincq in dienst aangenomen ende beschoncken. Slaven en vee te steelen en wegh te voeren is dagelyx wercq; haer papen hebben oocq alle list aangewend onse aanwesende bougys en Radja Palacca zelfs was 't doene-lyck tot haar te trecken, en die wy daarom voortaan de stad verboden hebben, en dusdanigh moeten wy present op dat boose volcq waacken en toesien; wat uytcomste tselve nogh sal nemen moet de tyt leeren.

Wy houden Radja Palacca alhier ¹ met een goet gedeelte van zyn volcq nogh op Batavia aan, ter tyt ende wylen ons de nader kennisse van de oost vaster beslyuten sal doen nemen, want den uyt-slagh van saacken aldaar zal welligt den Bantamsen conincq syn

¹ Op 5 Julij 1678 had de Hooge Regering besloten Radja Palakka met 5 à 600 geoeffende Boegies naar Java te doen overkomen. Cf. ook de noot onder blz. 98 van Deel VI (III), en het 14^e Hoofdstuk in dit deel.

desseyen doen verhaasten of uytstellen, getuygende alle hare preparaden ende actien, dat se ons gesint syn te beoorlogen, ende wanneer wy sullen genootsaackt werden ons te defendeeren ende vervolgens, soo wy de maght maar aan de hand krygen, haar selfs offensieff aan te tasten ende onder des Heeren zeegen en genade soodanigh te vernederen, dat haer groote hoogmoet ende onlydelycke trotsheyt wat vernedert wert, het is te langh met haar gewaght ende vry te veel van haar verdraegen ende toegegeven, en waardoor haar hoogmoet ende groote opgeblasentheyth soo vermeerdert is, haar inbeeldende dat wy haer vreesen, ende zy ons al ver boven thooff gewassen zyn, waerin wy nogtans hoopen, dat se haer wel degelycq sullen geabuseert hebben.

Den 25 van de verleden maant is tot Bantam nogh aangekomen het Deensche schip, de Fortuyn met 600 packen cleeden ende niet min dan 100 Cormandelse coopluyden, waar aan blyckt hoe hinderlycq die stadt UEd. staat is, en dat deese coopluyden nogh al connen bestaan, ende dat, hoewel de heeren Deenen selfs geen groot capitaal hebben, enz.

Wat nu verders van de Bantammers, Françoisen, Engelse, Deenen, Portugesen ende ander natien tot Bantam resideerende zoude connen aangehaalt werden, sullen ons met eerbiedigheyt refereeren aan het Batavias dagregister, alwaar UEd. alles op zyn tyt sullen aangehaalt vinden.

Uyt wat oorsaecken het groote verval van 's Comp^o. importabelen handel ende besonderlycq der lynwaten is ontstaan, can UEd. niet onbekent zyn, blyckende aan de dadelycke ende dagelyxe ondervindinge, dat door den tyt de practyq van 's Comp^o. negotie (soodanige deselve in den beginne door de wackere devoiren van UEd. voorsaten ende alhier in India haere hooge ministers was ingevoert) onder een yder bekend zynde, deselve van tyt tot tyt is ondercroopen, soo dat 's Comp^o. handel mede allengs daar door gekrenckt zynde, d' inlandse Mooren ende andere handelaars hun daer mede hebben beginnen in te laten, waaraf d' ervarentheyt getuyght dat de Françoysen, behalve Engelse, Deenen, Portugesen, ende andere die met en voor ons lange den handel hebben gedreven al mede haer geweld en pogingen hebben te werq geleyt, om was 't doenelycq ons te ruineeren. Aatchin, Bantam en Malacca, als wel gelegen plaatsens, zyn

de eerste geweest, die van alle natien bevaaren zyn, ende die eyn-
 delycq van soo grooten consideratie zyn geworden, dat Bat^a. ende
 UEd. handel daardoor grootelycx heeft moeten lyden, ende nu al soo
 ver door 't ondercruypen van andere gedeclineert is, dat tenzy daar
 met besondere wysheyte ende voorsight in wert voorsien, soo is te
 vreesen dat het quaat verergerende UEd. staat tot een totael verval
 soude comen. Hier aan te haalen wie daarvan antheurs ende oor-
 saecken des vervals zyn, zoude UEd. saecken daardoor niet connen
 verbeteren. De remedien by UEd. ons a^o. 76, 77 en 't verleden jaar
 voorgeschreven, moeten wy bekennen dat nodigh en goet zyn, maar de
 executie daarvan sal met arbeyt, ontsachlyckheyte en ernst moeten
 te wercq geleyt werden, en waartoe oocq tyt en gelegentheyte zal
 vereysschen om UEd. beveelen met de aldermeeste billyckheyte, die
 bedenckelycq zy, uyt te voeren tot extirpatie van den seer schade-
 lycken ende particulieren handel, meynen wy alles te hebben byge-
 braght wat eenigsints heeft connen geschieden. De burgervaert op
 alle plaatsen, daar die d'Ed. Comp^{ie} schadelycq bevonden is, hebben
 wy expres verboden ¹, niet alleen aan de burgerie alhier, maar oocq
 op Malacca ende Ceylon, ende dewyl met het consenteeren van de
 burgervaert nae de Oost, Japan en China groote quantiteyt cooper,
 spiauter, schilpatshoorn, zyde stoffen etc. onder de burgerye in
 dese stadt was berustende, soo conde dese coopmanschappen, beson-
 derlycq het cooper ende schilpatshoorn, sonder 's Comp^{ie}. nadeel onder
 hen niet verblyven, dewyl het dogh, hetzy aan Bantam of wel selfs
 met Comp^{ie}. off andere particuliere scheepen ter sluycq nae Suratta,
 Cormandel, Bengale etc. soude cunnen vervoert werden, daar het
 d' Ed. Comp^{ie} in haer eygen negotie niet dan hinderlycq conde wesen.
 Ende om het clagen van ongelycq, dat haer geschiede in 't ontsetten
 van haar levensmiddelen voor te comen, zyn wy genootsacckt ge-
 weest het cooper voor 21½ Rx. 't p^e. te nemen, daarvan UEd. nu met
 dese scheepen 2429 kisten toecomen. Het spiauter hebben zy op
 den gestelden prys van 8 Rx. nogh niet willen afstaan, dogh magh
 buyten onse kennisse niet vervoert werden; het schilpatshoorn is haar
 mede betaalt ende voor toecomende verboden deese en veel andere

1 Cf. bladz. 161, 162 en 163 en de aantekeningen aldaar, in het voorafg.
 deel VI. (111.)

waaren in onse resolutie van dato 12 Aug. uytgedrukt, voortaan te mogen incoopen op poene van confiscatie, waar het dan oocq mogte gevonden ofte agterhaalt werden, daar onder mede specialyq den aanbrengh van Moorse cleeden, tsy van Bantam of eenige andere plaatsen, insgelyx den amphioen, en sulcx meer als in gemelte onse genome resolutien uytgedrukt staat. Ende dewyl de scheepen met retouren voor Batavia van Cormandel en Bengale overcomende, veeltyts buyten nootsaecke in de maanden Maart, April, May, Juny en July door de straat Malacca de reyse namen ende ons sulcx ten hoogsten suspect was, omdat se heur particuliere goederen, tsy voor off ontrent Malacca wisten quyt te maecken, ofte oocq wel de scheepen nae Japan ende China vertreckende in den wegh te rescontreeren ende aan deselve haar goederen quyt te maecken, is tselve al mede scherp geinterdiceert op soodanige poene, als UEd. in onse resolutie van 7 April jongstleden zal blycken. Ende in de brieven naar Cormandel, Bengale en Surata geschreven can gesien werden, dat ingevalle eenige particuliere goederen of verboden waaren in de scheepen werden gevonden, dat de schippers, opperstuurlieden, bottelier, schieman en die 't ruym der scheepen vertrouwt wert, zonder andere forme van proces sullen worden gedeporteert, ende boven de confiscatie van goederen arbitrarlycq gecorrigeert, nae gelegenthey van saeken, welke ordre nae Ceylon ende onder dat Gouvernement (daar de negotie der lywaten begint toe te nemen) mede sal gepractiseert werden, om sonder aansien van personen daar in te procedeeren. En of wel de scheepen buyten om comende onder dit of dat pretext de westcust op Sillida, Padangh of andere plaatsen van Comp^s. residentien soudon connen aanloopen, so is tselve al mede precys verboden, ende ter verantwoordige gelaaten van die sulcx sonder besondere redenen en noot mogten gedaan hebben. De burgervaert op Palembangh hebben wy in tgeheel geextirpeerd om de schade, die de Ed. Comp^{ie} aldaar geleden heeft, soo moeten oocq voortaan alle aangehaalde goederen niet in 't stadthuys gebraght en aldaar vercoght, maar in Comp^s. magazyn eerster instantie opgeleyt werden, om alles wat tot den particulieren handel soude connen dienen voor d'E. Comp^{ie} tot een redelycken prys aangenomen zynde, den particulieren handel niet soude connen gevoet werden. En om de burgerie van de zeevaart meer en meer te diverteeren, zyn de voornaamste

van haare scheepen en jaghten en chialoupen voor een redelycken prys aangenomen, en die d' E. Comp^{ie} om de oost, ende in de quartieren van Amboina, Banda ende andere plaatsen goeden dienst doen. De Japanse goude coubangs onder de burgerie syn voor d' Comp^{ie} mede aangenomen om te verhinderen deselve niet nae Bantam off Cormandel etc. soude vervoert werden tot styvingh van de ongeoorloofde handel, hebbende d' Ed. Comp^{ie} op Cormandel, daarop geen verlies. De nader resolutien ende placcaten over den aanbrengh van particuliere coopmanschappen onder dato 5, 9 en 12 Aug. jongstleden genomen en gepubliceert, can UEd. nogh al vervolgens onsen ernst om UEd. oogwit te bereycken aanwysen. Alle Cormandelse en Moorse factoors op Malacca geresideert hebbende zyn van daar uytgeseyt binnen 's jaars te moeten vertrekken, gelycq oocq op Batavia dit jaer van hier sal moeten geschieden. Alle dese redressen, die cragtens van UEd. beveelen ende onsen plicht, dus verre aangehaalt zyn, willen wy ganschelycq verhoopen dat UEd. sullen aangenaam wesen, dogh deselve als onder onse maght geweest zynde, wysen ons aan nogh grooter defecten, sonder tweleke het voorige nogh onvolcomen is, omdat het alleen over des Comp^s. dienaaren en onderdanen gaat en het redres van UEd. staat geensints in tgeheell aanwysen, nogh oocq connen uytwercken, soo oocq de groote vaart der Mooren, van alle plaatsen niet beteugelt, Bantam besnoeyt, ende de passen van outs in practycke geweest zynde, weder gemainetineerd ende gehantbaaft werden, en daardoor de stoutheyt der Mooren weder ingetrocken wesende, haar vaart alsoo gestuyt ende de E. Comp^s. agtbaarheyt in haar voorige luyster gestelt mogh syn.

Wy moeten bekennen dat het daarmede al vry wat lange, soo maer niet al te lange gewaght is, ende datter seer veel aan te doen sal vallen om dit concept tot het voorige ontsagh te brengen om de oppositien en obstaculen, die ons hier over gemoeten ende bevonden sullen werden daarin te resideeren. Egter hebben na serieuze medetatiën ende menige gehouden conferentien gemeent, *dat men dit werq niet soo desperaat behoort te stellen, of wy sullen daer in yets connen advanceeren; is 't niet om ten eersten ons ooghwit te vercrygen, ten minsten metter tyt onder Godes zeegeen voor goet gedeelte daartoe te geraecken, als d'Ed. Comp^s. maar van getrouwe ministers en die het met haer staat van herten meenen, gedient werd ende

UEd. ons telekens daar in magtigh sullen wesen met haar wyse beveelen te supporteeren. Het hoogste obstakel is het verval van thooge ontsagh, daar ons lieve vaderlant in comparatie van voorige tyden (God betert) in vervallen is, ende dat ons d'Engelse, Deenen, Françoisen, Portugeesen overall soecken dwers te leggen ende UEd. staat door alle bedenkeleycke middelen te doen declineeren om de hare te vergrooten; het tweede obstacul is, de quellingh der Mooren in Bengale ende op Cormandel, die ons by weygeringh van haer gepretendeerde passen terstont in den handel hinderlycq syn en diverse andere hindernissen van minder belangh, die sonder de voorige wel haast souden verwonnen werden. Ende dewyl het buyten onse maght is d'Engelse, Francon en Deenen te beletten passen aan de Indisse natien te verleenen, soo is 't evenwel in onse maght haar af te houden van alle plaatsen, daar UEd. souvereyn gebied voeren, als Batavia, Ceylon, Amboina, Banda, Moluccos, Malacca, Malla-baer etc. en oocq ter plaatse daar wy by exclusive contracten recht hebben. Hoe seer schadelycq het verleenen van passen nae Malacca, Aatchin, Batavia, de thin quartieren etc. tot nogh, besonderlyck van Cormandel, geweest is, getuygt de daat, ende dat besonderlyck van plaatsen daar de wortel des quaats zyn oorspronck gehad heeft, onder twelcq men specialycq magh noemen het vuyle Portugese nest, Porta nova, daer nae Correloer, dat van een eleyen vissers nest van weynigh huysen in corte jaaren tot een geheele wel beboude stad en haven geworden is, ende hier magh tegen, wel bygesteld werden niet sonder groote suspitie, dat UEd. eygen dienaren niet weynigh haar personagie hier onder gespeelt en hen tot 's Comp. groote schade verryckt hebben. Van Negapatnam is het minder gepractiseert, en by de voorige regeeringe a°. 1677 nae Aatchin toegestaan, dogh nu weder afgeschafft, ende by UEd. hare missive van dato May 1678 voor nodigh en goet aangesien, en werd het van Negapatnam UEd. eygen conquest verboden. Wat redenen connen der wesen dat het oocq niet van Porto Nova mogt geschieden ende die plaatsen, daar het by de Portugeesen al voor eenige eeuwen ingevoert en als een erfreght by conquest aan ons overgegaan is. Ontrent diegene, die ons speciael in den handel connen verhinderen als Bengale, Golconda ende andere groote vorsten, sullen UEd. bevinden, dat wy met besondere moderatie hebben geprocedeert ende onderscheyd in de plaatsen

gemaackt, als nae Persia, Mocha, Bassoura enz., maer nae Malacca en Pera, daar wy exclusive contracten hebben, hebben wy het geïnterdiceerd tot een preuve en nader ondervindingh, en tot dat wy van UEd. expresse en positive beveelen sullen gediend wesen. En die gene die met Engelse of Deense passen op Malacca, of daar wy exclusive contracten hebben, aancomen, hebben wy met swaare thollen belast te becommeren, ende die sonder passen vaeren geordonneert in arrest te houden tot onse nader ordre, gelycq UEd. onse successive brieven en resolutien connen aanwysen, alles nogtans tot UEd. nader expresse ordre, die wy gants eerbiedigh versoeken, dat ons klaar en posityff magh toecomen om geen misslagen te begaan, en eenmaal te weeten waar nae wy ons in dit importabele point na desen precise mogen reguleeren. Op de Portugeese passen behoeven wy geen reflexie te nemen, nogh eenigh respect toe te draegen, dewyle zy het d'onse op d'Indise cust niet doen, ende schoon yemant een pas selfs van ons alhier hadde en oocq geen van de haare daar nevens vereregen was, soo slaan zy alles aan en confisqueeren schip en goed, gelycq d'exempelen nogh versch ende an^o. 73 en 74 voorgevallen zyn, enz.

.
 Zoo begint oocq de Portugese vaart op Bantam en andere plaatsen al meer toe te nemen als ons lief is, waerop UEd. ons al mede met hare wyse bevelen gelieven te seconderen. Men heeft hier dickmaal willen disputeren of wy in 't stucq der passen al gerechtigt waren, deselve in te houden of op Malacca den thol van de passerende Mooren en Portugesen te trecken, dogh soodanige disputen laten wy aan UEd. decideren, die het alleen toestaat daarvan te oordeelen ende meynen wy onsen pligt te wesen, het regt, dat wy van de Portugeesen met de wapenen geconquesteert hebben, te mogen mainceneren, als een recht, daar noyt ijinant over met ons gedisputeert ofte tselve in twyfel getrocken heeft. Wy versoecken dan andermaal op 't alderonderdanighst, dat UEd. ons in dit point gelieven te verlichten ende ons soodanige ordre toe te senden, die wy daarop vrymoedig mogen gehoorsamen en sulcx doen en laten, als UEd. goeden raad gedragen sal.

Wat wy by een concept placcaet tsamengesteld ende vooraf in rade van India op het overgesonden reglement geresolveert hadden UEd. toetesenden, blyckt by den brieff dato 24 Novemb. 77 tot UEd.

met de vloot onder commando van d'heer ordinaris raad Constantin Ranst overgegaan, twelecq door veelerley toevallen ende veranderingen tot nogh niet en is gepubliceert, maer egter in de voornaamste poincten gepractiseert en te wercq geleyt, gelyck UEd. mede in de materie van de respective comptoiren, hier voor aangehaalt, sal syn gebleecken en wel besonderlycq, hoe precise ordre wy alom op de mesnagie en 't besnoeyen van overtollige dienaaren ende derselver tractementen, beteugelen van den schadelycken en schandelycken perticulieren handel op alle plaatsen, verbeteren van Comp'. cleeden en anderen handel, 't verbieden van den handel en frequentatie met Bantam ende generalycq alles wat in ons vermogen is geweest tot welvaaren van UEd. staat, op UEd. ordre naecomen. Ende die nogh niet ingevoert, bestaan wel voornamentlyck in 't verpagten van de licenten ofte den boom, dat wy nogh niet hebben connen goetvinden zonder UEd. nader ordre en daar UEd. hier aff wat nader werden onderricht, wat swarigheden daarinne soude connen resideeren.

Eerstelijcq enz.

Belangende de praght, deselve meynen wy dat de armoede metter tyt nogh meer sal slyten, en dat UEd. daarover geen bysondere klagten sal voorcomen, en buyten den gouverneur generael en raaden gedooogen wy geen andere calessen dan de weduwen wylen de heeren Caesar en Nobel, ende eenige der voornaamste burgers, die buyten haar thuynen en landeryen hebben, twelecq wy tot UEd. nader bevel soodanige nogh sullen aansien.

De ruyterye enz.

Het wercq om de oost tot herstellingh van den jongen Sousouhou-nangh ende de boosaardigheyt der Bantammers geeft ons veel moeyten en cost veel gelt, zynde genootsaect, tot bescherminge des Sousouhou-nangs landen, niet alleen soo considerabelen crygsmaght onder d'hr. admiraal Anth^o. Hurt tot nogh in 't velt, maer daar en boven op diverse plaatsen in beslooten paggers onse militie te houden, als op Rembang, Japara, Samarangh, Tagal, Indermayo ende over de rivier Crawan op Tanjongpoura, behalven dat wy hier op Batavia ende onder d'Ed. Hurdt nogh buyten d'Batavise eygen Mardyckers, Javanen, Baleyers, Maleyers ende andere inwoonders nogh beswaart zyn met 14 a 1600 Maccassaren ende Boegys, die wy tot resistentie van der Bantammers quade dessecynen en op expresse en vrye aan-

biedinge ende begeerte van Radja Palacca hebben geadmitteert, nader in de voorige materie van Macassar uytgedrukt, om alsoo by acceptatie van dese begeerte van Radja Palacca by overval en oorlogh met Bantam tegen deselve bestant te zyn, want het is seecker, dat Bantam nu wel driemaal soo formidabel is als over 15 a 20 jaaren, wel versien van wapenen, canon en veele andere oorlogs gereetschappen. Wy tragten ons met alle vlyt soo haast doenelycq om de oost te redden, om ons volcq weder alhier te vergaderen ende nae uytterste vermogen gereet te zyn, soo ons de Bantammers quamen offenceeren, gelyck apparent is, dat zy of anders wy sullen doen, en daarom wel hertelycq te wenschen zynde, dat ons de scheepen wat vroegh uyt het vaderlant met gesont volcq toequamen, want onder de redenen die wy gehad hebben, de retoervloot tot nu toe op te houden, is vryelycq het gebrecq van bootsvolcq, hebbende met het versenden van de 300 soldaten onder d'E. mayoor Poleman genootsaeckt geweest, 200 van de cloekste matroosen van de retourscheepen aan lant te ligten om het aansien in de weeck ende des Sondags op de parade te behouden. Godt Almagtigh geve dat wy het concept om de oost mogen uytwercken ende de gecontracteerde havens onder 's Comp^s. maght behouden. Ende wanneer een groot wercq sal verricht wesen en metter tyt cans zyn om 's Comp^s. gedragen lasten weder te becomen, ende soo het lant in rust can geraacken ende de Bantamse hoogmoet beteugelt werden, gelycq wy verhoopen en God bidden dat haast geschieden magh, soo sal der een groote deur geopent wesen tot het vertieren van cleeden met goede advance ende veel andere coopmanschappen als amphioen, ende besonderlycq sullen dese stats arme ingesetenen door goetcoop levensmiddelen, daar wel by vaaren. Godt verleene tot alles synen zeegen ende genade.

Om te besorgen dat de stadt en inwoonders in ordre gehouden werde, hebben d'h^r. Outhoorn gestelt tot colonel over de Nederlandtse en inlandse burgerye, twee capiteynen over de buyten forten, een aan de oost en een aan de westzyde van de rivier; voorts alle de Maleyers, Javanen en Baleyers in Comp. van 100 mannen verdeelt ende voorsz. capiteynen ondergestelt, behoudende de landdrosten dan nogh yder 300 Javaanse coppen tot beveylinge der weegen tegen alle struyckroovers ende andere geboeft. Ende dewyle aan het besorgen van de aanwesende Maccassaren ende Boegys seer veel in desen tyt

gelegen is, heeft de h. directeur generaal Speelman, die last tot ons genougen op hem gelieven te nemen, zynde Zyn E. best gewend met dat volcq om te gaan, als haar aart ende natuure kennende, zynde oocq vryelycq gelegen om dese beyde natien van malcanderen te houden. Hebbende over de Maccassaaren tot hooft gestelt haaren ouden gedechargeerden of afgesette Conincq van Goa, Creyn Bissey,¹ een bitter vyant van Radja Palacca, gelycq oocq Radja Palacca, Conincq van Boné ende hooft over zyn Boegys een bitter vyant van Crain Bissey is, nogthans beyde geinclineert zynde om de Banthammers te beoorlogen, gelycq zy daer nae schynen te verlangen ende sulcx plegtelycq nae haar wyse belooft hebben, om welcq volcq dan in ordre tot ons oogwit te behouden, het opsicht van een gequalificeerd en cloecq man vereyst, daar men op gerust zyn en vertrouwen magh.

Tot enz.

D'hr. oudt ordinaris raadt Pieter van Hoorn soude seer gaarne UEd. meyninge ende intentie met dese retourvloot hebben voldaan, maar door een kranckte van vyff maanden is syn E. soodanigh afgematteert ende verswackt, dat hy teenemaal onmagtigh is om de reyse nae het vaderlant te ondernemen, egter nogtans soo bevint sigh althans soodanigh, dat wederom goede hoope van reconvalisatie is hebbende, en soo hem Godt de Heere sal gelieven tot syn voorrige craghten te herstellen, soo vermeynt toecommende jaar UEd. meyninge ende intentie gehoorsamelycq nae te commen. De, enz.

III. De Gouverneur Generaal Ryklof van Goens en Rade van Indie aan de Bewinthebbers der Gen. O.-I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 10 Oct. 1679.

Edele Erntfeste, enz.

Den eersten van de verleden maant, enz.

(Batavia.) In de materie hier voor aengehaelt van de spolie ende beroven van 'sComp. goederen ende 't vermoorden haerer dienaren

¹ Onttrooude vorst van Goa, ook genaamd Mappa Osjong of Daëng Mangewaj en na zyn dood genoemd Toemamenanga-ri-Djakatra of ri-Tjeribon. Zie o. a. Tijdschrift van N. I. 1848, bl. 17.

tot Andringery is UEd^{le} hier vooren gebleecken, dat sulx is verrigt door Pangeran Souria en Abdul Cadir, gelyk den jongen Sulthan (van Bantam) de schult van dese moort en roof selfs op deselve geschooven heeft. Desen gelycke moort en roveryen comen ons dagelyx voor, blykende allesints haer expresse resolutie te syn ons te beoorlogen. Zoo ons God de Heere een quaden uytslag om de oost op dit eylandt toe sondt, ende dat den ouden ende jongen Sulthan van één verstant syn is genoegsaam zeker, synde den ouden op 't nodigen van den jongen Conink in July verleden agt dagen op Bantam geweest, om den welcken te vermaeken den jongen van ons eenige Maleytse dansmeyden heeft versogt, die wy niet geweygert maar geconsenteert hebben derwaerts te gaan, om het aan geen cortesyen te laten gebreeken. Wordende voorts alle haer schelmstukken becleet met den naam van Pangeran Kidol, die ons tot 7 a 8 uyren gaens agter Batavia door zyn stroopers laet quellen en wel besonderlyck beoosten Crawangh tot de landen van Siassem ¹, Indermayo ende Brebes (digt bij Tegal gelegen) toe, dogh die wy dan ook op dien naam als Kidolse struyckrovers dootslaan, daer wy hen maar connen attrapperen. Alle dese stroperyen costen ons veel moeyten ende UEd^{le} veel gelt; zynde in tegenweer deser schelmen genootsaekt expresse besetting soo wel te lande als te water tot beschermingh der zee en lantposten te houden, cruysende aldaar van Indermayoe tot Tegal toe gestadig 3, 4, 5 en somtyds meer en min van onze oorlogsvaartuygen en chialoupen; leggende present te lande op Tanjounpoera, twee dagen van hier, oostwaart van Batavia over de 70 Nederlandse en 50 inlantse soldaten; item op Indermayo, boven de besettingh te water, 130 Nederlandtse en Mardyckers, boven noch 80 gehuyrde Maccassaren, die dese Kidollesen onlangs niet min dan 30, — andere melden meer dan 40 man — afgeslagen hebben ende ter neer gematst. Op Tegal is ons guarnisoen niet min dan 60 a 65 Nederlantse en inlandse militairen, synde ons volck op dese drie posten in goede hechte paggers wel versekert en waerdoor de Bantammers 't eenemacl in haar conquestlust werden gehindert, die andersints 't landt al lange zouden ingenomen ende overweldigt hebben, doende nog dagelyx daartoe hun uytterste best, hebbende in July jongstleden sekeren

1 Tjasem, ads.-resid. Krawang.

Wiera Nata, die wegens den jongen Sulthan op Cheribon was gelaten, van daar Lossary, Brebes en andere plaetsen onder des Sousoubounans gebiet leggende afgelopen, welck lot Tegael (een considerable zee en coopstad op dit eylandt) mede ongetwyffelt soude te beurt gevallen wesen, soo d'onse zulx niet met stercke tegenweer belet hadden, om welck haar dessyn te vervolgen, den gem. Sulthan int laast van July nog eenige vaartuygen (die wel op 25 begroot werden) met 600 Bantammers en Baliers boven nog 500 Maleyers tot recreut na Cheribon gesonden heeft, zynde ook notoir dat den ouden en jongen Sulthan yder een oorlogspraeuw met sterck bemande voorvegters ofte amokspeelders nae de oost gesonden hebben om op d'onse te roven, gelyk tot schade van 's Comp^s burgerye en inlandse onderdanen al menigmael geschiet is, ende gelyk hen de Bantamse Coningen tot voorgangers instellen, zoo volgen haar de grooten op Bantam nae, hebbende nae 't affvaerdigen deser voorn. 2 conings vaartuygen den Pangeran Abdul Alim noch twee andere vaartuygen op den roof tegens d'onse in zee gesonden, om ontrent de Bataviase eylanden op de passerende vaertuygen te cruysen, zynde om de west van Batavia in de maant July ende noch een ander in de verlede maant September affgelopen ende 't volck dootgeslagen. Boven dese publycke offentien te water, werden wy niet minder gequelt te lande, in het beroven van slaven ende 't wegvoeren derselve, werdende gecalculeert dat binnen den tyt van 6 maenden niet minder dan 2 a 300 slaven weg gevoert ende uyt de landeryen der burgers, Chinese als andere inlandse onderdanen, fugitieff geworden syn, deweleke schoon weder geeyscht werden ende de eygenaers haar slaven soeken te reclameren, jae selfs op Bantam, die by den Coninck aangewesen werden, zoo werden zodanige redelycke versoecken plat affgeslagen, de rovers daarenboven gehonoreert met quitassollen ende eertitulen, gelyk nog onlangs seekeren Wira Nata sodanig gehonoreert is, omdat sig beroemde een Hollants chialoup te hebben afgelopen, enz. . .

Het ongelyk dat ons van de Engelse natie werd aangedaan, valt mede seer lastig zodanigh te moeten lyden, deweleke in de maandt Augustus mede 7 fugitive matrosen met het schip de Phenix nae het vaderlandt gevoert hebbende, niet sonder groote suspitie deselve van haeren capiteyn van 't schip de Fenix daartoe moeten gedebauchieert syn, enz.

Onse jongste uytsettinge nae d'oost onder den oppercoopman ende nu commandeur Jacob Couper en den Conink van Bone, alias Pallacca is UEd^e in ons laatste briefken over Engelandt bekend gemaekt; deselve zyn navolgens d'jongste advysen van Zourabaya dato 9 en 22^{en} September aldaar niet alleen aengekomen, maar reets met de Maccassaren op Cacapper in actie geweest, gelyk in gem. briefken oock aengehaelt is, dat wy in seecker schermutsel ontrent 37 van d'onse zoo dooden als gequetsten becomen hadden, daar onder 6 a 7 blancke coppen. Nader advys hebben van opgem. Couper niet ontfangen, maer wel van Japara een brief van den 26^{en} September pass., dat aldaar tydinge was, hoe d'onse devoir deden den vyant te naderen, dewelcke schynen standt te willen houden; den uytslag wert UEd^e pr^r. naesten overgesr. Omtrent ende boven Sammarang te landwaarts had den capⁿ. Jan Albert Sloot een goede saeke verrigt, met het attacqueren van de parthye van Cadjoran, en dat haar hoofd den Panambahan Rama met beyde zyn soonen, ende over de 30 van haeren aenhang waeren aangetast ende de vader met beyde soonen de cop affgeslagen ende d'voors. aenhang omt leven gemaekt en de rest gevlugt, 't welck oock by ons voor een goede saeke geoordeelt werd. Zoo is oock voor twee dagen alhier weder teruch gecomen den vaendrigh Benjamin van der Meer, die wy nae de Matteram aen den Pangeran Pougat opgesonden hadden om hem den vrede met synen broeder den Sousouhounangh Aman Coerat aan te raden ende sich desselfs heerschappye te onderwerpen, gelyk ons nu niet anders toeschynt ofte denselven wil sig gaerne submitteren, sendende onder anderen een brief van zyn broeder den Sousouhounangh aan hem geschreven (volgens 't rapport van opgem. van der Meer, dat wy noch niet gelesen hebben) daar in hem de broeder, namentlyk den Sousouhounangh belast de Mattaram te blyven bewaren tot syn nader ordre, ende dat hy anders op onze begeerte syn broeder zoude te hulpe getrocken wesen, zedende boven een gescheneck met voors. van der Meer, nog twee zyner vertrouwde hovelingen als gesanten, die wel by ons bekend en goet syn, maar nogh geen audientie gehad hebben. Zoo, enz.

Boven 't verlies van den capiteyn Aernout Westdorp en diverse mindere officieren en soldaten, die in desen Javaansen oorlog gesneuveld zyn, heeft ons aldermeest bedroeft het afsterven van den

dapperen Christiaen Poolman, sergiant mayoor deses guarnisoens ende gestelt tot commandeur over d'expeditie te water ende te lande, in plaats van d'heer ordinaris raet Anthonio Hurdt, tot vervangh van den welcken wy opgem. E. mayoor Poolman gesonden hadden, hebbende syn E. de Maccassaren op Cacapper met bysondere couragie aangetast ende geweldelyk uyt vier van hare trenchien off paggers verdraven, dogh cort daarop ziek geworden synde, heeft sich genootsaekt gevonden te laten aan boort dragen, alwaar syn E. ook weynig dagen daaraan overleden ende eerlijk op Soerabaya begraven is. Hebbende alvoren den oppercoopman Jeremias van Vliet het commando des legers te water ende te lande overgegeven tot onze nader ordre, dogh was middelerwyl by ons tot tweede persoon van d'E. Poolman gestelt, d'E. Jacob Couper, die wy by 't overlyden van den gem. E. mayoor oock het geheele gesag onder de character van commandeur gedefereert hebben. Zynde denselven oock cort nae de doot van den E. Poolman voor Sourabaya in Comp^{ie} van Radja Pallacca aen gecomen ende den vyant binnen musquetschoot genadert is; tot syn E. naeste parsoon hebben wy gestelt den capiteyn Abraham Daniel de Renesse, synde den oppercoopman van Vliet de 3^e in ordre, van welke mannen wy nu haast een goeden uytslag verwagten, daartoe God zyn genadigen zegen verleen wil.

Dewyle de landeryen ronthom de stadt Batavia jegenwoordig wel twee ende meer uyren gaans seer verbeterd, met veele steene huysen betimmert ende alsoo van besondere waerdye geworden syn, ende daar veel menschen van moeten leven, ende by welckers verlies by eenige rupture met Bantham (gelyck wy meynen niet kan ontweken werden, ende UED^{ic} met de retoervloot in Feb^r. deses jaars gesz. is) de burgerye en de ryckste ingesetenen genoegsaem half (soo niet geheel) geruineert souden syn, soo is nae lange gehouden meditatie (naevolgens 't concept van veele jaeren) eyndelyk besloten ende in rade van India vastgesteld een ringsloot van drie roeden wyt, eerst aan de westzyde en z. syde aen te vangen ende daerin alle de landen buyten de buytenstad tot de reviere van Ancke toe te omcingelen ende te besluysten, en daarin sal getrocken ende ingelaten werden een originele revier, comende uyt het gebergte en 't welck zig in de revier van Ancke omtrent een ende een half uyr opvarens aan de mont der Anckese revier ontlast. Ende dewyl de mont van de Anckese

revier aan zee gestopt is, ende gem. revier nu zyn loosing door diverse gegraven graften in de stads buytengragt heeft, sal dese nieuwe ringsloot aan hetselve reviertjen het water gemeen hebben, dat een groot gerioff aan de gemeente sal geven om alle behoeften daardoor te water aan te brengen. Opgem. revier Ancke besluit het lant bewesten tot voors. revier (Passangerang genoemt) ¹ toe; van daar sal sig de ringsloot uyt het gem. revierken oostwaart wenden na Molenvliet tot 't veltfortjen Ryswyck toe, ende alsoo het lant int Zuiden omcingelen, tot versekeringe niet alleen van de costelycke ende waerdige landeryen ende zuyker als andere plantagiën daar binnen gelegen, maar ook van Comp^s. molens en molenvliet, enz.

IV. De Gouverneur Generaal Rycklof van Goens en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O.-Ind. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. ^{30 Nov.}
^{11 Dec.} 1679.

Edele Erfeste, enz.

Naar 't afgaan der voorleden jaarse retourvloot, enz.

(Batavia.) Op 't slot onser jongste van den 10 October, p^r. de Romeyn affgegaan, hebben wy gesecht aan de Batavische materie zeer veel stoffe quam te manqueren, weswegen wy 't meest nodige en soo veel de gelegentheyt des tyts comt toe te laten, hieronder sullen ter neder stellen en 't geene omtrent de antwoorde van UEd. ordres nogh mochte manqueren ter naaster occasie suppleren.

De Bantamse ondragelyke ongelyken, daarvan by onse voor-geciteerde missive staat gesproocken, schynen tot ons lectwesen nogh al daegelyx meer en meer toe te neemen en dese geburen het met alle vermogen daarop aan te leggen, om ons tot een openbare rupture te dringen, daar wy al schoon (conform UEd. laaste generale missive

¹ Pasaaggrahan, ontspringende in Buitenzorg.

van p^{mo} November om de veele empeschementen) mede seer ongaarne toe souden treden, echter niet lange tot conservatie van UEd. staat en hooge reputatie mede souden derven off mogen vertoeven, zoo ons de saeken op Javaas oosteust, en nu de nieuwe beroerten in Ternaten de handen maar wat ruymmer lieten om dat quade gebroet met vigeur ende vereyste macht te mogen aantasten, hoewel misschien al onse lanckmoedigheyt en betragtingen om sulx te myden, daartoe eyndelycq niet zal mogen helpen, want zy int begin deser maant met wel 1000 man zoo Maccassaren, Maleyers als Bantammers gespuys onder den ouden loosen Key Aria Monjaja op Cheribon (hun eenigste en voornaamste rendezvous om de oost) aangekomen zyn, en weder de negerye Intchiassem ¹ reets op nieuw t'eenemaal verbrant en affgelopen hebben, met voornemen omme onse posten op Indermajoe eersdaags aan te tasten en van daar te verdrijven, dogh waarvoor wy niet veel vrese hebben; niettemin ons besluyt leggende, indien zy onse post aldaar, die wel dry mylen opwaarts licht, de rivier mogten 't onbruycq maeken, in sulcken geval het volcq tydigh na de scheepen sigh te doen begeven. Tegal en andere plaatsiens, ja selfs Zammarangh werden na de geruchten, door hen mede gedreygt en de Cheribonders gedwongen hen nevens haar te voegen en mede op de been te coomen. En daar die Princen sigh nu langs hoe meer (dogh te laat) in bedraeyt bevinden, en hoewel wy dat district om redenen tot nogh toe t'eenemaal ongemolesteert hebben gelaten, zoo sal men, wanneer den Zousouhounang (volgens hoope) nu wat beter in postuur comt, daar op eens wat andere noten dienen te stellen, immers soo het eenigsints in ons vermogen sal wesen, want uyt dat roofnest (zoo men 't nu magh noemen) een groot getal onser ingesetenen, vaartuygen, die daegelyx in 't vaarwater zyn, van daar werden gerooft, 't volcq vermoort, en die se dan int leven houden, tot slaeven vercoopen ofte naar Bantam overbrengen, wesende hunne stoutheyt zoo verre doorgebroken, dat se al diverse chialoupen onser burgeren hebben aangestast ende eenige vernielt, brengende de ooren der vermoorde Nederlanders tot teken van haar zegenpraal ende dapperheyt by de Coningen ten toon, en waarvoor se dan door deselve vereert en bedankt werden; jae dat meer is, hebben zy met twee vaartuygen

1 Tjasem.

op den 9^{en} deser hier onder ons gesigt aan 't eylant Rotterdam des Comp. hoeker de Swaartvisch, die aldaar zant tot ballast haalde, en bemant was met 39 coppen, op den claren voormiddagh verradellyck bestaan te overrompelen, zoo als het volcq in den arbeyt besigh was en daarby wy 16 Nederlanders hebben verloren, die alle door hun gemassacreert zyn, de rest sigh onder in de hoeker en int water versteken hebbende, tot dat die moordenaars (wanneer se daar geen buyt in vonden) van selfs weder doorgegaan waren. En hoewel die zeerovers door de snedigheyt hunner vaartuygen en ons gebrecq van cleen vaartuygh daartegen zeer seldom zyn te achterhalen, zoo hebben evenwel tot becruydinge ende beveylinge onser stranden 3 snedige chialoupen naar Indermajoe geschikt om soo wat ontsagh te geven. Te lande booven Ancké om de west van hier, werden onse ingesetenen door hun stropers van Tangerang (gelegen aan de rivier van Ontong Java) met steelen van slaeven en vee, als brandstigten & mede veel schaede toegebracht, daar wy nu en dan een troep volc op uyt zenden, zonder hun tot nogh in de bosschen te connen aantreffen; alleen hebben eenige onser ingesetenen, eens 2 à 3 hoofden dier schelmen binnen gebracht. Dan rontsom de stadt beoosten tot de rivier Crawangh toe, hebben wy Godt loff niet veel te clagen, maar van Crawangh aff naar boven, item in Zammadangh en de landen achter Intchiassem en Dermajoe tot Cherrebon, werden de landen en menschen door den voornaamste hunner rooffvogels, Chelebidara, teenemaal verdestruert, jammerlycq geplaaght en uytgeput, zonder dat de laffhertige Javaanse ingesetenen sigh int minsten daartegen derven stellen, dat te beclaegen zy, nadien sy anders sigh selven genoegh souden connen beschermen als niet min dan 10 tegen een stercq zynde. Schynende hun meeste intentie, om ons hier om her gestadigh te alarmeren, want men van hun belooffde assistentie aan den rebel Troenajaja ende de Maccassaren van Capper niet anders heeft gehoort, dan wel dat se doorgaans (insonderheyt den boosaardigen Pangeran Kidol) een naeuwe correspondentie met die vyanden onderhouden.

Van 't eylandt Borneo is in de maant July oocq een gesantschap aan den ouden Conincq van Bantam geweest, met versoecq om nader alliantie van vruntschap te maeken, van welckers gevolgh ons echter niet verders gebleken zy, maar wel dat sekeren van hier gevluchten Maccassaarsen prins van Loeboe, gen'. dain Matoela, die op 5 October

in den avont stout over dese stadtsmuuren gesprongen was, op Turtiasa by den ouden Zultan aangekomen en oocq aangenomen zy.

Daarentegen is zeker voornamen Bougys gen^t. dain Toedjou, Aroukerou, nadat in de maant July eens heen en weer was overgecomen en onse protexie al hadde versogt, den 7 deser met omtrent 30 van zyn volcq van Bantam alhier comen vlugten, omdat zy hem (tegens danck naar Chirrebon wilden stieren) light anders om dese weygeringe zouden van cant geholpen hebben.

Wy zyn hier present buytendien nogh met dese en diergelycke gedwonge lieden, als Crain Bissee met zyn grooten, Crain Lenques, dain Maleeuwa, de gedetineerde Maccassaarse Princen &ⁿ, item den Ternaatsen loosen Majuda en anderen nogh beswaart, daar de Comp^{ie} niet dan swaare lasten van heeft, en daarby een vrese, dat men by eenige quade toevallen (daar voor God de Heere de Comp^{ie} genadelyk wil behoeden) almede niets goets van deselve zoude mogen betrouwen, zoo dat onse dagelyxe becommeringen niet cleen zyn.

Den enz.

Van ons leger op Javaas oostcust hebben wy op den 3^{en} deser 't schip Mauritius Eylandt terugh geeregen met de tydinge hoe nae veel moeyten eyndelycq op 21 October passado de Maccassaren geweldelycq uyt Cappar geslaegen, eenige gevangen, veele doot en voort de rest gevlugt waren, werdende niet te min door Radja Palacca (die sigh in alle manieren voor syn persoon trouhertigh comt te quyten) met zyn Bougys naegejaaght, zoodat wy hoopen deselve nu teenemaal totaliter in route, en alsoo des Sousouhoumans landen aan de oostcant weder in ruste zullen geraken. Maar die ongebonde Bougys plagen de arme Javaanse Zousouhougangs onderdanen met roven en steelen soodaenigh, dat het niet te seggen is en sonder dat Radja sulx schynt te connen nae behoren beletten, zulx aldaar de macht van d'E. Comp^{ie} (schoon niet zonder swaare lasten) echter nogh al voor eerst niet schynt te sullen connen werden gemist, maar veel eer ons verswakte leger op nieuw nogh gerecruceert, dat vry lastigh valt, want hoewel der (Godt zy dank) int belegeren en veroveren van Cappar na de eerste furie, die den manhaften Christiaan Poolman zaliger met hun heeft gehad, niet veele onser Nederlanderen zyn doot gebleven, zoo syn de siekte en sterfte de slimste plaegen, door dien ons alweder goede nombre impotenten met gem^t. schip

Mauritius zyn toegeschikt, buyten die daar nogh al tot vermeerderingh van den hoop en tussen vallen en opstaan mosten blyven, enz.

.

De gezanten van Pangeran Pougar, off zoo hy sigh nu in de Mattaram laat noemen Zousouhounangh Ingalaga (broeder des regten Zousouhounangs Aman Courat) uyt de Mattaram op 7^{en} October met den vaandrigh Benjamin van der Meer hier verschenen en in onsen jongsten van verleden maant met zodaenigen geschencq van cleen belangh en recompense bezyden een antwoordtbriefh aan voorsz. haar meester als UEd. by 't uytgaande briefhboecq gelieven te lesen (zyn over Japara naar huis gekeerd) schynende sigh de zaeken in de landen van Japara en daarom her, na den doodt van Cadjoran, en mette goede devoiren van den capn. Jan Albert Sloot tot weeringen ende slissinge aller beroerten, die er nogh door dees en geene quaataardige schelmen mogten voorvallen, vry tot beterschap en ruste te neygen, want de houtleverantie meer begint aan de gangh te geraecken, en van zout, zwarte suyker &c. connen wy ons gerieff wederom redelycq becomen, enz.

Van Troenajaja hoort men weynigh, immers niet, dat hy tot nogh eenigh vermogen cryght, onthoudende sigh nae er gesegt wert, geheel naar 't oosteynde van dit eylant, eenige mylen van Malam ¹, daar hy uyt Cadiry ² nae toe gevlucht was, en hebbende naar de rapporten niet meer dan 200 Maduresen by sigh, en werwaarts onse Bougys van Radja Palacca by troupen van Cappar opwaarts lustigh gingen moescoppen in verwachtinge verder, dat zy gem^t Troenajaja zoo wel als de Maccassaren nu eens teenemaal van 't landt helpen sullen, dat Godt geeve, en waarvan wy apparent voor tsluyten deses nogh wel eenige nader goede tydinge van den commandeur Jacobus Couper hoopen te erlangen, als zynde 't veroveren van Capper tot nogh, ons maar even ter loops aangesz., want dan gemeent wert aan de onderstellinge van 't vrugtbare eylandt Madura, niet veel te doen zal wesen, dat nae de doortocht en verwoestinge van d'heer admiraal Speelman tot nogh op zyn selven en naar 't schynt (door eenen Arja Singa Padoe) aan de cant en zyde van Troenajaja gebleven

1 Malang, de hooge landen van Pasoeroean.

2 Kedirie.

zy, dogh waartoe de affkerigheyt dier inwoonderen tegens den Pan-geran Zampan, anders nu gen. Sacra Mingerat ¹ (denwelcken den Zousouhouan zeer geerne int gebied van dat eylandt herstelt sagh) oocq veel hinder schynt te hebben toegebracht, en waarom by ons jongst affgegaene schryven aan gem^{te} Zousouhouan, dato 20 July, hem hebben vermaant, liever een ander zyner voornaamste grooten van aangenamer conditie onder de ingesetenen, daartoe te nomineren ofte wel de regeringe van voors. eylant in vier gouvernementen te verdeelen, zynde alleen van herte te wenschen den Zousouhouangh tot wat beter conduicte en vermogen onder zyn rycq en onderdanen was te brengen, daartoe van onse zyde geen devoiren werden gespaart; en 't gunt allenskens, wanneer de gemeente ziet, dat zyn staat weder begint cracht te crygen, mogen verhoopen. Off men nu denselven wyders ten eersten na de Mattaram sal opvoeren en in zyn vaders throon herstellen, en waar men dan zyn hier voorgen^{de} broeder Pougar (die als in onsen jongsten gesecht, naar zyn schryven op zyn broeders ordre de stadt Mattaram voor hem bewaart) op de bequaamste maniere ende met contentement zal connen plaatsen; daarvan connen alsnogh geen recht bescheyt schryven, maar sal 't een en 't ander naar hun de saeken comen toe te draegen op de beste ende bequaemste maniere voor d'een en d'ander en bysonder oocq voor d'intrest van de Comp^{le} werden getragt te reguleren en te besorgen.

Door het afsterven van den E. Christiaan Poolman, gewesen majoor deses guarnisoens van Batavia, hebben wy geresolveert die plaatse wederom te suppleren met den persoon van den E. commandeur Isaacq d' S^t. Martin by UEd. bekend, als zynde daartoe de naaste en bequaamste en van veel ervarentheyt en goede conduicte, enz.

Onse post en pagger tot Tanjongpoura, gelegen op de drysprongh tussen de rivieren van Crawangh en Chebot ² hadden wy gemeent dit gepasseerde drooge mouson te doen vernieuwen en verbeteren, maar door de vele andere besigheden ende wispelturigheyt der inwoonderen, mits de ravagie der Bantamse stropers in die landen tot Zammadangh

¹ Tjakraningrat.

² Tjibebet, R. die uit het Buitenzorgsche komende bij Tandjongpoera zich in de riv. Krawang stort.

en hier achter 't geberghte toe, is tselve alsnogh uytgesteld gebleven, en dat te meer, nu het zyn overlegh al sal meriteren om ons daar met een nieuwe suffisante fortresse verder uyt te breyden en vaster te maeken (want het dan namaals met geen fatsoen altijd even gemackelyk weder op te cramen zy) dan liever deselve in te trecken, en alleen somwylen een ronde off visite door een goede trouw volcq te laten geschieden om de inwoonders derwaarts over, die nu reets beginnen te wennen, aan onse gehoorsaamheyt langhs hoe meer te verbinden.

Den capiteyn Willem Hartsincq hebben wy op 23^{en} May passado met een troep van 60 zoldaten en 70 Javanen tot een visite over landt derwaarts gecommitteert en om met eenen te sien de volckeren van Crawangh en Chebet, daarom hen booven in 't landt aan ons nader te verpligten, de Baleyers van Goedegoedou Teicero &^{ic} in hun voorige trouw te doen volherden en den gevlugten Tanjongpoursen Gouverneur, Wiera Zaba, die al ons volcq aldaar in January verleden meynde te vermoorden (des mogelyck) te attrapperen; dogh denselven sulx misschien ter kennisse gecomen wesende, hadt sigh cort daar naar op beloffte van pardon comen verootmoedigen, en is alsoo oocq om die van ons te versoeken hier geweest en doenmaals om geen meer ontroerten te verwecken, best geacht hetselve pardon te verlenen, en ten eersten (op groote belofftenisse van beterschap) in zyn voorigh aansien weder naar huys te senden, hebbende gem^{te} capⁿ Hartsincq op zyn retour int lest van Juny met sigh overgebracht 4 à 5 onser voornaamste Chebetse en Crawangse Javaanse hoofden, daaronder eenen Wiera Zouta (zoone van den gewesen regent Singa Perwangsa) dewelcke voor 2 jaren, wanneer zy onse hulpe versogten, in 't begin der ontsteltenissen aldaar vermoort is geworden) die wy dan oocq op de goede getuygenissen, met een Javaans eernaam van Tommagon Natta Jouda vereert, en alsoo wel vernoeght weder te lande naar huys gesonden hebben; dogh aan den eersten Wira Zaba zyn de goede belofften (naar tschynt) al meest weer vergeten, hoewel men daaromtrent wel zomwylen gerugten van de quade machinatien der Bantamse schelmen, maar in effect alsnogh van geen onraat zedert heeft gehoort.

Wy hebben met dit lange drooge weder op 27^{en} October den luytenant Hendricq van der Eeden (die't gesagh aklaar een geruymen

tyt tot genoeg en heeft becleet) andermaal met weynigh volcq te lande derwaarts geschikt om de wegh tussen Tanjongpoura en Batavia eens zoo nae als geschieden can, op de cortste en doenelykste maniere te meten en mettertyt zoo recht als doenlycq te maeken.

Dese beroerten, soo hier rontsomme, als aan de oostcant deses eylants nu soo lange geduurt en tot nu toe gecontinueert hebbende, heeft te deser plaatse een dieren tyt veroorsaekt, daarby dan comende de verarming der ingesetenen, mits het verbieden der vaart op Bantam &^a zoo syn veele der pagters van de incomsten deser steele (hoewel genoegsaam gewaarschout) al weder diverse maalen om afsilagh wesen te versoeken, dogh tot noch t'eenemaal afgewesen, enz.

De thollen sullen oocq de voorleden jaarse geensints surmonteren, maar moeten van selfs declineren, mits de vaart der inlanders met hunne smalle coopmanschappen zeer is ingetoomt en vervallen, als UEd. by het Batavias overgaande daghregister magh blycken, daarby insonderheyte is aan te merken, dat onaangesien de scherpe toesigt, die er nu werd gebruyct tegen den aanbrengh der vreemde en particuliere cleden &^a echter de Javaanse eust en andere omleggende Malleytse quartieren, door de Engelsens, Deenen, Mooren en Javanen van Bantam, en dat om een seer cleen gewin, zoodaenigh werden voorsien en vervult, dat d'E. Comp^{ie} in haaren handel vryelycq geprejudicieert en 't weleq beswaarlycq zal wesen te weren, omdat de rontsom gelegen inlanders almede hun eygen intrest leeren kennen en betragten; echter spaaren wy geensints onse devoiren om in de expresse gegeve laaste ordre zoo daar omtrent als in andere saeken, zooveel de gelegentheyte des tyts naart belangh van UEd. dienst eeniger maten comt toe te laten, te behertigen ende uyt te voeren, van tweleke wy door diverse toevallende empeschementen voor jegenwoordigh alsnogh niet vermogens zyn geweest, UEd. zoodaenigen antwoorde op alle de poincten by 't reglement van 16 October 1676 ende de nadere becoomene successive generale brieven van UEd. vervat toe te passen, als onse sincere intentie wel heeft gelegen, enz.

De burgery trachten wy nu aan te moedigen om op de Bantamse zeerovers hier alomme int vaarwater ter vrybuyt te varen, maar de welvaart en voornaeme couragie zoowel der Nederlantse als inlantse burgery van Batavia schynt al vry verswaekt door armoede, die

daegelyx veel Nederlanders en inlanders om haare crediteuren ende gevanckenis te ontgaan meer en meer doet verloopē, daar wy echter omme UEd. expresse ordres te pareren niet in connen veranderen.

Dogh, enz.

Het beste berigt hebben wy den 16 courant becomen met zekeren burger Isaac Greyn, die ons 't volgende heeft gerapporteert:

„Cappar is overgegaan met storm den 21 October, dooden 2 Nederlanders, 4 à 5 gequetsten.

'sNaghts omtrent 12 uren Crain Glisson met zyn suite naar Mallam vertrocken.

Zyn hoogheyt Palacea den vyandt achtervolgt, 300 neder-gemaeckt, 500 gevangenen; in alles gevangenen en dooden 3000.

Crain Panagara is overgecomen met een cleene suite en van de gevlugte Maccassaren op Passoroangh tot 50 int getal de crissen afgeeyst, daarop deselve tot de geheele somma gecrist en haar wyven en kinderen onder zyn protexie genomen.

Den 3 September zyn de capiteynen, Renesse, Caspar Altmeyer en capⁿ Joncker uyt het leger opgebroocken om den vyandt te recognoisseren.

Crain Bambangh als ambassadeur tot ons gesonden; zyn voorstel door Crain Glisson vrugteloos tot niet geworden, is denselven by zyn hoogheyt Palacea voor Cappar in 't leger gebleven en sigh seer wel gequeten tot den geduchten storm, hebbende zyne ondergegevene troupen in 't aanvallen een wit vaandel opgestoocken en alsoo by de Comp^{ie} overgecomen 300 in 't getal.

De beyde Crains als Rapouchimy en Dain Mangala broeder van Glisson met Crain Glissons vrouw en een kint en haare bywyven zyn den 6^{en} Sept. aan tship Japan in bewaringe gebracht; den 26^{er} door ordre van den manhaften heer Jacob Couper is een brief gesz. van Rapouchimy en Dain Mangala aan Glisson naar Mallam om sigh in handen van d' E. Comp^{ie} te begeven, zal tot genade aangenomen worden."

Het berigt van desen man connen wy te beter geloven, omdat hy zelfs present in de actie is geweest ende zyn rapporten met nogh andere particuliere tydinge overeen slaat. Zoo wy voor 't sluyten deser nader advys ontfangen, werd hetzelve tot UEd. nader satisfactie hier

achter gevoegt. Wat wy hier over den 17^{en} courant aan opgema^{te} commandeur Couper en raadt naar Zourabaya gesz. hebben, sullen UEd. in ons briefboeck vinden geinsereert.

Wat ernstige middelen wy gebruykt hebben om den broedercrygh voor te comen, zal UEd. al mede blycken by onse brieven aan den Pangeran Pougat, (die sich selfs noemt Zousouhannangh Ingalaga) met den vendrigh Benjamin van der Meer opgesonden, en het antwoord met denselven en 2 van Pangeran Pougars gesanten ons uyt de Mattaram toegebracht, waarin niet anders can bespeurt werden ofte van die cant zal niet te vresen zyn, te meer omdat Godt de Heere UEd. wapenen onder de goede conduite van den capiteyn Joan Albrecht Sloot, die tussen de Mattaram ende noorder zeehaven Zammerangh, tot veylingh van den grooten landtwegh gecampeert lagh en post gevat had, mede een groote victorie heeft bevogten op zekeren Panambahan Rama anders Cadjoran gena^{te}, die by opgema^{te} capiteyn in zyn paggeringh aangetast ende met beyde zyn soonen dootgeslaegen is, ende waarmede den listigsten en loosten roervincq (die 't gehele wercq beleyt en tegen zynen heer den Zousouhouan een der hartste partyen geweest is) met zyn aanhangh als voorseyt om den hals gecomen is, 't welcq zoo grooten vreugde in de Mattaram gebaart heeft, dat den Pangeran Pougat den luytenant van opgema^{te} capⁿ. Sloot naar de Mattaram versocht heeft op te comen, gelycq geschiet zy, hebbende denselven luytenant van den Pangeran Pougat soo veel eer en goede onthalinge genoten als hem soude connen aangedaan werden. Om dit wercq nu in zyn goede beginselen voort te setten, is op 15 courant weder naar den opgema^{te} Pangeran Pougat zoodanigen brief met zyn gezanten opgesonden als int briefboeck dato 17 deser blykt, welken brief en gesanten door opgema^{te} capiteyn Albert Sloot op onse ordre zal verselschapt werden, om immers de magt der Mattaramers met die van den Zousouhouanangh Aman Courat Sinnepaty Ingalaga zoo veel doenlycq tsaemen te voegen, ende den Pangeran Pougat tot het gemeenebest en nut te leyden en 't wercq ten goeden eynde te brengen, gelycq de brieven aan den Zousouhouanangh en den Pangeran Pougat gesz. UEd. nader connen aanwysen. Ende ten eynde UEd. eenige informatie alle deser landen mocht vertoont werden, gaan hier nevens 2 caartjens na des tyts gelegentheyt uyt den rouwen

opgesteld, daarin UEd. zullen sien zeker geberghte gen. Mallam, op 't welcq nu na de geruchten, Crain Glisson met die met hem ontvlugt zyn sikh by Troenajaja zoude gesalveert hebben, die wy hoopen dat beyde machteloos en niet veel meer sullen te vresen zyn.

De generale enz.

In 't begin van dese Bataviase materie is het veroveren van Cappar en het vlugten der Macassaren geciteert, dogh dat wy daaraan doenmaals geen ampel bescheyt en niet dan mondelingh berigt uyt zeker borger Isaac Greyn hadden verstaan; ondertussen zyn hier daarnaer op 29 November nogh van Zourabaya comen te verschynen de schepen Japan ende Flaman, met den capiteyn Jan Francen Holsteyn, en een missive van den commandeur Jacobus Couper uyt ons leger tot Zolo ¹ even beneden 'tveroverde Cappar, gedagte kent 12 9^{ber}, benevens nogh eenen van den coopman Willem Bastincq en raadt tot Zourabaya van den 18 de. en met veleke bodems oocq zyn herwaarts gesonden, Crain Panaraga zoone des coninx van Bima, die 't sedert eenige jaren en de vlugt van Radja Tello in 't eerste naar Zumbauwa, sikh sedert doorgaans by dien rebelligen hoop onthouden en nu in 't laaste eenigermaten separaat van d'andere hem op Passourouangh, weynich beoosten Cappar neder geset heeft, van waar hy in 't begin deser maant nae Capparens veroveringh, en ziende het hem mede soude gelden, sikh in 't leger is comen te verootmoedigen, en alsoo op zyn versoecq met al zyn ommeslagh herwaarts gedimittceert om verder by zyn vader 't huys gebragt te werden, daarover wy dan nader sullen delibereren.

Bezyden gem^{te} Panaraga zyn ons nogh mede toegesonden diverse Maccassaarse hoofden, met hun gesleep binnen Cappar gevangen geeregen, waaronder den voornaamsten is eenen Dain Mangala (zynde den ander genaamt Rapoutshimy, denwelcken in 't begin deses jaars van Bantam eens was hier gecomen om met Crain Bisseey te spreken, dogh doenmaals affgewesen, daar mede gevangen, dogh op 't versoecq van zyn hoogheyd Palacca op Zourabaya verbleven) en wyders de dry ostagiers, die Glisson eenigen tyt te voren in de onderhandelinge in 't leger hadde gezonden, genaamt Dain Manjanja, Carre Roepa en Codja Oessim, samen uytmakende een getal van 283

¹ Het dorp Sollo aan de R. Porrong, district Rawapoelo II, regents. Sidho Ardjo, residentie Soerahaja.

coppen, zoo mans, vrouwen als kinderen, daar wy op nieu hiermede beswaart zyn en qualyk raat mede weten om se te versekeren, behalven dat al dit gespuys in dese UEd. hooftplaats geen cleene nabedenken geefft, en mits ons eygen swakheyt te nauwer toesigt vereyscht.

Crain Glisson was met bygebleven overschot off vlugtelingen op Mallam en Troenajaja wat verder oostwaart op een plaats gen^t. Ratta, derwaarts den capⁿ. Jeremias van Vliet met een trouw Nederlanders en 200 Bougys onder de Arous Teecko en Arou Moroangy was opgetrocken omme te sien off hy voor eerst Crain Glisson volgens zyn voorgeven tot submissie conde bewegen en tot ons afbrengen, off anders door geweld nogh verder daartoe te dwingen, omdat met de affzendinge van d' E. capiteyns Renesse naar Passourouan en Caspar Altmeyer naar Wira Zaba tottet besetten der passen, het gebrecq hun daartoe eyndelyck zal dwingen, daarvan men in corten den uytslagh verwagte, in hoope dat Troenajaja dan eyndelyck mede wel 't hooft in de schoot zal leggen off anders in 't corten aan cant raeken zal, gelycq daartoe het voornemen van d' onse en Radja Palacca lagh, om by hartneckigheyt hem te gaan vernestelen, maar 't swaarste dat ons in dese gelegentheyt en nu soo nae toe schynende herstellinge van 't Mattaramse ryck te vooren comt, is de doorgaans bespeurde en langs hoe meer verergende laffhertige en sorgclose conduicte des Zousouhoumans, Aman Courat, die in plaats van met onse trouwhertige hulpe zyne sacken te bejiveren en te herstellen langs hoe trager wert, connende door zyn off zyne quade raatsluyden weyfelenden aart ons voleq oecq geen assistentie van voleq jae selfs geen rys meer 't leger verschaffen en voerende (behalven zyn verwyfde actien) zodanigen vreemden taal, dat hy de moed scheen verloren te geven en genoegsaam despereerde om ooyt coonink van de Mattaram te sullen werden, en dat hy oecq voornemens was al by herstellinge van 't ryecq, zyn soon, gen^t. Pangeran de Patty op den thron te stellen, en self naar Mekka zyn leven te willen gaan eyndigen &^a., sulx wy niet weten wat daar eyndelyck van dencken off vast stellen zullen; inwylen hadt hy sigh nu in 't laast, van Cappar buyten ymants voorweten van de Nederlantse lyffwaght ontslagen, en naar de landen van Wiera Saba geretireert, en Radja Palacca die waarlyck veel voor hem hadde gedaan en nogh doet, oecq al vry

misnoecht, die echter sikh allenthalven na de getuygenisse zoo genereus en trouwhertigh comporteert als men soude connen hebben verwagten, maar den meesten hoop van zyn groot getal Bougys ende hunne hoofden maeken 't soo slegt, dat hy deselve opentlyek daar over hadde beclaught en hun voorgehouden, off zy hem voor hunnen coonincq langer wilden erkennen off niet, schynende hy, gelycq hem wel meermalen zy gebeurt, in de meninghe van zyn magt sikh grootelyx bedroogen te vinden; want dat ongebonden volcq op geen reden nogh bevelen passen, als er maar wat te rooven valt, zoodat men alomme over hun steelen, moorden en rooven onder de arme ingesetenen zeer groote clachten hoort; sulx het nogh licht al vry wat wereq zal wesen, eer men dit volcq alle weder van Java naar huys cryght, schynende Radja Palacca wel te inclineren om dit wester-mousson weder naar Macassar te retourneren, om dan tegens 't aanstaande oosterzaysoen, zoo men hem van doen hadde, weder naar Java off wel naar herwaarts over te coomen, welcq een en ander, en hoe wy het nu met ons leger desen regentyt sullen aanleggen, al van considerabel overlegh zyn zal. Echter sullen wy het beste naar de constitutie des tyts by der hant nemen, maar met eenigh nieuw secours van Nederlantsche militairen, daar den commandeur Couper omschryfft, zyn wy absoluyt onmachtigh hun voor eerst te secoureren, zynde ons met dese scheepen nu al weder een getal van ruim 70 Nederlanders en eenige inlantse zieken en impotenten toegeschikt, behalven die op Zourabaya nogh zyn verbleven, en begonden de meeste onser Bataviase inlanderen over hun langer continuatie aldaar, vry stercq te murmureren, en sommige de paspoort onder de voeten te neemen, zoodat wy wel wensten van dit umbragieuse wereq eens ontslagen te wesen, want de behoeften, die daar in zoo groten treyn successive vereyssen, bynaar mede niet langer aan te halen zyn.

Het leger bestont tegenwoordigh nogh uyt 9 comp^m Europeanen, samen stercq 382 coppen en 18 comp^m inlanderen van diverse natien, stercq 929 coppen, sulx int geheel 1311 mannen, en bleeff Zourabaya buyten de sieken alleen beset met 34 Nederlantse coppen.

Den buyt binnen Cappar van de Maccassaren becomen, is van weynigh belangh bevonden, hebbende meest in een getal van wel 1000 menschen bestaan, die de Bougys ten principalen en oocq de Javanen ten proye gevallen, en van dewelcke zyn hoogheyd Palacca

onder opsig van zyn tolcq Paytote een getal van 103 stk/ meyden om te vercoopen en met het jacht de Flaman naar Batavia bestelt heeft, hoewel wy liever wenschen alhier met zooveel van dat boosaardig volcq niet overeroept te werden.

Het, enz.

Den gouverneur generael nu een geruymen tyt herwaarts onpasselycq en indispoost geweest zynde, zodaenigh dat somtyts eenige daegen het bedtleger heeft moeten houden, versoekt met alle eerbiedigheyt dat UEd. hem zyn verlossinge gelieven in te willigen, dewyle zyn jaren hoogh loopen en zyn E. de ruste door veel geleden ongemacken nodigh is, zynde zyn E. dit versoecq zoo ernst, dat hy ootmoedigh bidt, hem 't selve dogh niet magh affgeslaegen, maar behoudens UEd. goede gunste en altoos betoonde vaderlycke genegenheyt, toegestaan werden.

Door, enz.

V. De Gouverneur Generaal Rycklof van Goens en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O.-I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 13 October 1680.

Edele Erentfeste, enz.

Met de retourschepen, enz.

Om tot een besluyt, ter materie van *Batavia* mede yets weynighs en voornementlyk rackende de oostcust van Java te noteren, welke aangaande, UEdle per de twee laeste scheepen het afleggen van Troenejadjas leven, magt en gesag eerbidigh en gediensig is genotificiert. Zedert heeft Madure sig ooc moeten buygen en onder de gehoorsaemheyt des Sousouhounans verootmoedigen, en opdat wy in desen sonder omstandigheden mogten spreken, zoo syn vervolgens de Javaanse, Maleytse en Balyse militairen, item het gros der Amboinesen, onder capitain Jonker herwaerts gelicentiert en hier wel aangekomen, alsmede 't schip Mauritius, met een parthye overige ammunitien en treynsgereetschappen, de scheepjes en chialoupen, Vliegende Swaan, Goutvink, Mangusboom, Javaanse boode, naar

dat se dhr. Couper van Sourabaya over Rembang en Japara op Samarang hadden gebragt, van waer Zyn E. 't schip Japan ende Snaauw almede herwaarts geschickt en aan ons daarmede gesonden heeft zyn jongste missive van den 9 September, den 14^{en} alhier ontfangen, die wy alleen citeren, omdat se begrypt de laatste tydinge, daer wy cortheytshalven maer uyt behoeven te spreken; hebbende zyn E. op desselfs vertrek uyt het naauw van Sourabaya de toesigt aldaer gelaten, gelyk voor eerst niet onnodigh was, aan den coopman Joannes van Mechelen, verselt met eenige Europese en Inlandse militie en in het vaarwater om 't selve te becruysen de inlandse jagten Hendricus en Batavise Coopman, nemende den Sousouhouan de weg over land langs de strand van Toeban &ⁿ. en soo vervolgens over Javana, Patty, Coedoes, Damack, tot dat hy eyndeling den 19^{en} Augustus mede op Samarang verscheen, maer door sware indispositie, daar den commandeur niet minder mede besorgt was, seer gedevaliseert en sulx ook niet in staat om ten eersten weder op te reysen naer de Mattaram. Middelerwyle quam daer weder tydinge van een seer onverwagte nieuwe revolte op Madure aangestelt door eenen Astra geadsisteert met sekeren Aria Wasingrana, maer best bekend met de naam van Carti Wiedjaja, een out trawant van Troenadjaja, dog omdat al dese namen voor UEdle maer vreemdigheden syn, zoo sufficeert, dat hy eyndelyk de naam van Radeen Troenadjaja selfs aannam en sigh even sodanig habitueerde, als die in syn leven plag te doen, 't gunt de drie zoonen van Pangaran Madoura of Sacra Ningrat, die daer gestelt waren by absentie van den vader als gesaghebbers over de drie provincien Balega, Arisbaya en Sampan met al haer volk, soo als zy in de marsch waren om de oproerige tegen te trekken, en soo haest zy hem sagen soodanig intimideerde, denckende dat Troenadjaja weder verresen was, dat geen eenig mensch van de hare stand bleef houden en zy ter nauwernood gelegentheynt kregen haer na Grisse te salveren, latende alles voor den gefigureerden Troenadjaja en zynen aanhang ten besten, die door den coopman van Mechelen stonts na become kundschap wegens de compagnie wel geinsinueert wierde sig stil te houden en in die beroerte niet voort te gaen, maar vrugteloos, mits welken op middelen van redres vereyschte gelet, waartoe den commandeur niet heylsamers meynde te kunnen uytvinden als 't accepteren de presentatie van den

Tommagon Jouda Nagara, regent over de ander twee provincien Sumanap en Pamakassan, van welke twee steden hy met een aan den commandeur vertoonde twee diverse brieven tot notificatie van de geresen onlusten en de noodsaeklykheyt van syn presentie, makende denselven int minst geen swarigheyt, indien zyn vertrek verhaast wierd, om niet alleen die beroerte te verydelen, maer ook selfs de autheurs van dien, Syn Hoogheyt in handen te leveren, daer sig den Sousouhouan nogh seer swack en bedlegerig zynde als 't hem door den commandeur voorgedragen wierde, wel mede conformeerde, maer meende niettemin dat den Pangaran Sacra Ningrat, die insgelyx grote instantien dede, diende mede te gaan, en dat dese commissie haer alle beyde behoorde aanbevolen te werden, gelyk in gevolge van dien gearresteert wierde, hoewel het anders beter geweest ware, te meer tusschen beyde geen vrundschap; maer een grote defidentie fluctueerde, zynde den Pangaran jaloers van des Tommagons voorspoet, omdat hy te vooren in minder staet, des pangerans dienaar was geweest. En opdat men dit werck met te meerder kragt en ontsag bevorderen en voortsetten mogte, soo is al tevens in rade goed gevonden den coopman van Meehelen aan te schryven, dat hy haer uyt het Soerabays garnisoen met 24 Europeers en 40 Amboinesen onder goede officieren souden adsisteren, dog of wel die beyde heeren voor haer vertrek ten overstaan van den h^r. Couper elcander versoenden, meteen belofte deden elcanderen als getrouwe vrienden voortaan te sullen bystaan, zoo en is dat van soo goeden effect niet geweest als den commandeur scheen te vertrouwen; want uyt de brief van den oppercoopman Bartels en den raadt tot Japara de dato 18 September, blyet ons dat den commandeur met zyne troupe, die in alles zoo Hollands als inlands militie omtrent 350 coppen sterck zyn, geadsisteert met den capiteyn Joan Albert Sloot den 9 en den Sousouhouan met zyn omme slag den 10 September uyt Samarang op wegh geslagen waren, en dat se den 16 daeraenvolgende advysen uyt Soerabaya ontfangen hadden, gedateerd den 10^e d^o., waer met den coopman van Meehelen liet weten, dat wel de voorsz. heeren op Grisse verschenen waren, maer met malkanderen niet en confererden en dat se beyde separaet elk met de zyne naer Madura waren overgesteken, zonder met hem te communiceren en sulx ook sonder de geordonneerde militie mede te nemen, 't gunt sig soo van buyten

wat wonderlyk laet aansien, dog ingevalle Jouda Nagara van die standvastigheyt en geprobeerde getrouwigheyt is als den commandeur van hem schryft en uyt ervarentheyt van hem getuygt, zoo en vinden wy ons daeromtrent niet seer bekommert, en souden wel connen geloven dat Jouda Nagara liever alleen heeft willen procederen als gevoegt met Sacra Ningrat, die als de gequalificeerste by goet succes de meeste reputatie daervan wegdragen zoude, daer hy nogtans by de Maduresen of althoos onder een groot gedeelte van deselve soo gehaet is, dat se ook om geene redenen vrywillig yets van hem souden willen verdragen, en zal den tyd in corten moeten ontdecken wat daervan gewerden zal wesen, 't welck wy nu naer alle apparentie al weten zouden, indien 't verslimmert ware. Ondertusschen is van Mechelens voorgeciteerde brief ten eersten naer den commandeur opgesonden, om daerop de nodige ordre naer Sourabaya te expedieren, sonder dat wy van zyn Ed. of van den Sousonhounan sedert haer optogt yets naders hebben vernomen als alleen by mondelinge tydinge, dat se in 't landschap Wanacarta, daer den capitain Sloot altyt post gehouden heeft, verschenen waren, meldende de voors. missive van den commandeur onder andere, dat de tydinge van Pougar tot op 't sluyten, dat is tot op den 9 toe, denselven dag dat hy vertrok, nog even goet en favorabel bleef en dat hy de Baggaleense groten byeen versamelde, om zyn broeder tot Wanacarta te bejegenen, hebbende syn hooght. niet connen goed vinden zyn broeder by hem te ontbieden voor en aeler hy wat beter op zyn stel zoude wezen; en nu verlangen wy vast seer naer de nader advysen van den commandeur, zonder dat het tarderen van deselve ons eenige becommeringe toebrengt, want wy vertrouwen gelyck hiervooren ter reguarde van Madura gesecht, indien 't niet was zooals 't hoorde, dat zyn E. off bij indispositie den capiteyn Sloot niet versuymen soude ylens daarvan kennisse te geven. Hoe 't zy off niet, binnen weynigh daegen sullen wy buyten twyffel nader bericht daarvan hebben. En wat nu aangaat onse westergebuuren, de heeren Bantammers, daar met heeft het sedert het vertreeq van de schepen al meest op eenen trant gelopen, tot op den 8^r May, als wanneer zonder eenige voorkenisse zeer onverwacht binnen 't casteel verscheen onsen resident Caaff, die soo haast geen notificatie dede der herwaarts comste van twee Bantamse ambassadeurs, off zy waeren met 10 vaartuygen en een gevolg van ongevoer

300 coppen al binnen de rhede genadert, en wierde nogh denselven dagh door den Zabandaar en den resident verwellecomt; des anderen daags over haere receptie gedelibereert en den 10 met statie 't onser vergaderinge geintroduceert, alwaar zij overgaeven den brieff haeres coninx om te dienen tot haare credentie &*, en die wy daarom niet onnoodigh achten in desen van woort tot woort te insereren, terwyl daar met ruym sooveel schrift gemesnageert comt te werden als wy andersints tot UEd. bericht zouden moeten gebruycken.

Desen brieff van Padueca Siry Zultan Aboen Nassar Abdul Cahar, die Coninck is van Bantam en alles datter onder sorteert, en die alles verricht door de hulpe des Heere, die gen^r. is de barmhertige, en alles door zyn wysheyd zoo uyt-druckelyck weet te bestieren en regeeren naar raatspleginge met alle de grooten van Bantam en om te betoonen onse oprechte en suyvere wederzytse genegentheyd gelyk voor desen en die oocq onveranderlyck blyven zal, wert desen jegenwoordigen aan den Capⁿ. Moor, Gouverneur Generael Rykloff van Goens ende Raden van India gesonden, die gebieders zyn over Batavia en aaneleven van dien, die rechtvaardelyk alle haar onderdaenen, zoo te water als te lande, met verstant regeren en voorsigtigh zyn in al haar gedoenten, wiens cloekmoedigheyd in alle steden wel bekend is, daarom zyn zy ook in alle steden en plaatsen zoo hier als daar zeer beroemt van wegen haare stantvastigheyd in 't onderhouden van haere contracten, gelycq sulx is tussen Bantam en Batavia, dierhalven is het tussen ons beyde zoo helder en klaar. Vorders zoo geefft Padueca Siry Zultan Aboen Nasar Abdul Cahar, aan den Capiteyn Moor, Gouverneur Generaal Rykloff van Goens ende Raden van India te kennen, als dat de schepen ende ehialoupen van Batavia, een Bantams vaartuygh naar Baly willende vertrecken, maar is by p^l Pantjangh off de Grootte Combuys aangetast, waarop zyn geweest 20 mannen, dierhalver sende icq tegenwoordigh een ambassade Keey Aria Mangonsadana en Keey Nabaya Istrajaja aan den capiteyn Moor, Gouverneur Generael Rykloff van Goens ende de Raden van India om bekend te maeken van wegen alle de Bantamse vaartuygen. Wat is nu de beraedinge van den capiteyn Moor daarover, want den

Zultan en heeft tot noch toe en op geene tyden de vrede niet gebroocken, maar is genegen om in eenigheyt te blyven, zoo lange hy in de werelt leeft, en den capiteyn Moor gelieft desgelyx omtrent myn mede te doen ende niet te veranderen, indien den Capⁿ. Moor, Gouverneur Generael Rykloff van Goens ende Raden van India met myn vruntschap willen houden, ende dat Batavia en Bantam lange mogen eens zyn, opdat alsdan alle de volkeren hier op dit eylandt Java in rust en vrede haar cost mogen zoeken.

Onder welke lecture met attentie agt geslagen zynde, dat daerin alleen des jongen Sulthans name gemelt, en die van den ouden niet genoemt wierde, soo deden wy de gesanten vragen, wat daarvan de oorsaek mogt zyn, en kregen paraet antwoord uyt de mont van den eersten Kiay Aria Mongonsadana, dat den ouden sulthan of gelyk sy zeggen sulthan Agong, seven dagen te voren de gansche regeringe van 't Bantams ryk en 't ryk selve aan zyn oudste zoon den jongen sulthan Aboen Nasar Abdul Cahaar overgegeven en opgedragen hadde, en dat tot dien eynde den bekenden Kiay Aria Monjaja, minister van 't ryk en Pangeran Kidol, broeder des ouden Coninx, nevens andere groten door den sulthan expres gecommitteert waren, om ten bywesen van alle de ryxgroten uyt zynen name den jongen sulthan in 't openbaer het ryck ende regeringe met een volslagen magt over alles op te dragen en over te geven sonder aan sig selvs yets te behouden; sulx ook die twee hooge ministers haer gebiet ende administratie naer die gedane authorisatie afgelegd en van den jongen Coning haer afscheyt verkregen hadden, zonder in 't minste of in 't meeste haer ergens meer mede te bemoeyen, maer dat hy Kiay Aria Mangonsadana nu in steden van den ouden Monjaja tot minister van staat en Pangaran Ardi tot de naaste des Coninx beroepen was, gelyk als dat in de aantekeninge van 't apart verbael omstandiger zal blyken (en al hetwelke door onsen resident geconfirmeert wierd sodanigh de waarheyd te wesen), waermede voor dees eerste mael de audientie ten eynde gelopen wesende, zyn se op haer eygen begereu weder naer hare vaartuygen in het dok binnen de palen geconvoeyert en vervolgens van alles gedefroyeert geworden. Midsgaders des namiddags in nader vergaderinge verstaen den directeur generael Cornelis Speelman en extraordinaris Raad Joannes Camphuys te com-

mitteren omme met deselve gesanten over de saeken van hare commissie te besoigneren, gelyk ingevolge van dien den 17ⁿ May daervan een begin gemaekt is, in de grote vergadersael en ten selven dage naermiddags door de gecommiteerde dienaangaande gerapporteert, dat de gesanten uyt den hoofde van de discoursen over hare qualificatie voorgevallen, beraden waren geworden besendinge naer Bantam te doen en kragtiger credentiael te procureren, zodanig als hun E. op haar versoek, deselve haer hadden voorges. en hier in rade gecommuniceert, waermede den tweeden gesant Kiay Astra Djaya in persoon nog dien eygen avond naer Bantam vertrok en den tweeden dag retourneerde met sooveel nader qualificatie als UEdele hieronder believe te lesen, al mede om dese materie te bekorten.

Desen brieff van Paducca Siry Sultan Aboen Nassar Abdul Cahar, die het gebiet heeft over het gansche ryck van Bantam en komt aan Keey Aria Mangonsandana, die Godt in alle syn gedoente in deese werelt en toekomende eeuwe wil bewaren.

Vorders laet ik aan Keey Aria Mangonsadana weten van wegen de saeken van den capiteyn Moor, gouverneur generael en den admirael Cornelis Speelman, die Keey Aria gelast hebben een finaal antwoord van my te eyschen. Dit is dan het finaal antwoord, welk Keey Aria aan den capⁿ. Moor en den admirael sal geven, te weten dat Paducca Siry Sulthan Agong de stad Bantam tot Tangerang toe, en alles wat daeronder is en dependeert, steden en volk my volkomentlyck heeft overgegeven, alsmede dat hy onder myne magt heeft gestelt Keey Aria Mangongjaja, pangeran Kidol, pangerang Jamrat, pangerangh Coelong, pangeran Joethia, pangerangh Abdul Aliem, pangerang Loor, pangerang Soura Diervangsa, pangerang Perbangsa, alle de pangerangs en groten alsmede 't gemeene volck, niet een uytgesondert. Ook heeft den sulthan Agong sigh verbonden myn goeddunken te volgen aangaande de vrede tussehen Bantam en Batavia sonder ymands tegenspreken, en zy hebben alle beloofd en sig verbonden my te volgen, en indien er ymand mogte wesen, die ter contrarie dede als by exempel eenige Nederlanders of ymandt van de inwoonders van Batavia eenig leet ofte geweld

aandeden, sal ik haer straffen. Voor tegenwoordig hebbe ik alle regtssaken in de stad Bantam en Batavia en alle diergelyke teenemael pangerang Aria Ardy Cassuma en Keey Aria Mangonsadana haar welgevallen aanbevolen, en 't geene zy daarin sullen doen zal naer myn sin syn, soodat jegenwoordig den capiteyn Moor, Gouverneur Generaal en den admiraal sullen gelieven met Keey Aria Mangonsadana van wegen de saken tusschen Bantam en Batavia volgens den inhoud van 't oude gemaakte verbond te contracteren, alsoo ik de vrede tusschen Bantam en Batavia, Keey Aria teenemaal hebbe aanbevolen gelaten, en alle de verdre saecken Bantam rakende tot een grasje en santeorreltje incluyt, is alles in dispositie van Keey Aria; ik hebbe hem in alles volmagt gegeven, want dat Keey Aria op Batavia is gekomen, is of ik selfs aldaar present ware. Den capiteyn Moor gelieft over Keey Aria niet bedugt te wesen. Verders heb ik alle dese myne woorden in presentie van den schryver Gerrit van Loveren en den schryver Huyg Booy gesz., opdat zy getuygenis zoude dragen van dese myne woorden aan den capiteyn Moor, Gouv^r. Generaal Ryklof van Goens.

Het buyten opschrift op de brief luyde als volgt:

Desen brief van Padueca Siry Sulthan Aboen Nassar Abdul Cahar, aan Keey Aria Mangonsadana om over te geven aan den gouverneur generaal en den admiraal.

Hebbende den Conink alvorens de voorsz. brief te willen sluyten expres uyt onse logie ontboden den tolk Hugo Boy en den adsistent Gerrit van Loveren, om deselve haer voor te lesen, en begeerde wel expres dat den eerste den inhoud verduytsen en den anderen het opschryven soude, om aan ons over te stieren, en daer benevens te laten weten, dat dat zoo de regte meeninge en eygentlyke begeerte was, 't welke hy sodanig agtervolgt en wy naer ontfang ten principale bevonden hebben met het bovenstaande translaet overeen te komen, en sal het voorts nu niet nodig zyn van de vyf conferentien zedert met de ambassadeuren gehouden eik in 't besonder nog van alle te samen veel breder te spreken, dewyle het UEdle tsyner tyd in het gehouden verbaal genoegsaam sal blyken, zynde het daar met sodanig gelegen, dat wanneer onse gecommiteerden den inhoud van het oude

contract de gesanten duydelyk te verstaan hadden gegeven en daarnae in ordre aangewesen, soodanig meest alle punten geviolert waren en midsdien daarvan reparatie diende te geschieden, alsmede vergoedinge van 't geene ons en onse bondgenoten door de Bantamse onderdanen afgenomen en tekort gedaan was, onverminderd de regtveerdige straffe over de openbare en bekende moordenaren, alle 't welke tot ampliatio van 't oude contract in weynige pointen was te samen gestelt en in 't Maleyts overgeset, opdat zy het niet alleen uyt de mont van onse gecommiteerde hooren, maer ook tot versterkinge van hare memorie selfs lesen mogte, gelyk se gaarn deden. Soo hebben zy wel getoont genougsaam overtuygt te wesen van alle de ongelyken, die wy zoo lydsaam en om de vrede niet te breken hebben geleden, maar zy verklaarden met een, dat het van haer magt nog vermogen niet was tot reparatie van al hetselve, 't zy in 't geheel of ten deele, nog ook tot restitutie van d'alderminste onser opgestelde prætentie yets te beloven, veel min te contracteeren of te sluyten. En of wel haer laest aangebragte credential haer magt genoeg scheen te geven, soo moest men dat onder haer voor sodanigh niet aansien, want schoon zy haer al ergens toe inlieten, soo zouden zy het egter niet kunnen presteren, wetende by haer selven niet verder gequalificeert te wesen, nog de meeniuge van haren koning niet anders te leggen als om het oude contract, zoo als het is, te vernieuwen, sonder daer yets af of by te vougen als alleen de belofte dat hy het van syne zyde soo haest als het getekent en gesegelt was, dan voorts getrouwelyck onderhouden zoude, sonder nogtans over gepasseerde sacken, vermits die onder zyn regeringe niet voorgevallen waren aansprekelyk of yets het alderminste schuldigh te willen zyn; dog sy waren bereydwilling om het alles in geschrifte mede te nemen en haren coning te vertonen, daer sy haer selven door de ontfange onderrigtinge nu te bequamer toe oordeelden, en versogten daer mede haer expeditie te mogen erlangen, alsmede te weten of wy genegen waren weder gesanten aan haren coning te senden, alsoo haer gelast was, 't selve vooraf bekend te maeken, opdat haer meester daarvan bewust zoude zyn, hebbende in de conferentien doorgaans getragt onse gecommiteerde te versekeren van de opregte genegentheyt, die den jongen sultan hadde om met de Comp^{ie} in vrede en vrundschap te leven, en dat hy het voor

zyn vyanden hielt en altydt gehouden hadde, die zyn vader en hem tot het contrary hadden aangeraden, hoewel zy ook niet ontkenden dat de vader mede de compagnie niet genegen was, en soo voorts. En dewyle wy van onse zyde naar dese ontfange ambassade ook in geen gebreke wilden blyven onse genegentheyt tot de vredee opentlyck te toonen, zoo is op den 1st Juny geresumeert zynde het gebesoigneerde en gerapporteerde van de hoeren gecommiteerden, naar deliberatie verstaan mede een ambassade aan den Coningh van Bantam te laten afaen en de gesanten in keuse te stellen of zy tevens met deselve, dan wel vooraf naer huys vertrecken wilden, zynde voorts al met een tot ambassadeur verkoren den Advocaet Fiscael Gualter Zeeman en Sabandaar Ocker Ockers., midsgaders een bequame suyte voor haar geordonneert, en tot het overvaeren aengelegt de aensienlycke schepen Koeverden en Middelburgh, twee zeylchialoupen en twee roeyvaartuygen met roode tenten; om welck een en andere naar behooren gereet te maecken noch eenige dagen vereyscht werdende, soo inclineerden de Bantamse gesanten vooruyt te gaan, die mitsdien op den 4 Juny in Zyn Ex^{te} thuyt tot coste van de Comp^{ie} honorabel getracteert en des anderen daegs nae genomen afscheyt met fatzoen aan hare vaartuygen gebragt wierden, zynde geduurende haar aenwesen seer modest en civiel geweest, en hebben voort de gecommiteerden, doen de geprojecteerde ambassadeurs met haren treyn gereet waren tot haer naerigt een ampele instructie op 't papier gebragt, zoodanigh geextendeert, dat zy haer op Bantam in de commissie geensints verlegen konden vinden, zonder dat wy nogtans in de saecke selfs eenige veranderinge hebben gebragt, maar zoodanich gelaten als die de Bantamse ambassadeurs voorgesteld en in geschrifte mede gegeven is, met expres bevel dat onse gesanten op die poincten des coninx toestemminge zouden hebben te versoeken, met verclaringe dat zy onbevoegt en niet gequalificeert waren, daerin eenige verandering te maecken, gelyck dat oock in onsen brieff van adres en credentie aan den koningh genoegsaam te kennen gegeven wiert, waarmede deselve uyt dese rhee de den 20 Juny vertrocken en den 24 daeraen ter rhee Bantam met convenibel fatzoen geanckert zyn, optinerende den 25 d'eerste audientie om onse brieff aan den coning te overhandigen, 't welck naar de Javaanse wyse al vry statieus toegingh. En off wel de wooninge van den

overleden Sabandhar Kaitsoe geprepareert 'was en gepresenteert wierde tot hun Ed. verblyff en gebruyek, soo hadden se dat in conformiteyt van onse recommandatie gedeclineert om telkens verrigter saecke tegen den avondt weder na de scheepen te retourneren, tot praeventie van ongemacken, die andersints door 't overnaghten, mochten veroorsaackt werden, zynde den 1 July daerop gevolgt d'eerste conferentie tussehen haar en de Bantamse commissarissen Keey Aria Mangonsadana en Keey Neby Natasadana, daartoe door den coninck gequalificeert, die maar alleen urgeerde op het wegnemen van 2 hooftpointen, selfs in het oude contract begrepen, te weten 't eerste tot restitutie van alle fugitive slaven en andere, het tweede van nieuws opgesteld tot vergoedinge der schade by de Comp^{ie} en haare onderdaenen geleden, verclarende dat de coninck noch geen van de grooten oyt off oyt daertoe zoude verstaan, en dat men haar te gevallen daervan moste desisteren alvoreens van d'andere te tracteren. Dit scheen de coninck onse gesanten, des anderen daags ten hoove ontboden hebbende, in presentie van alle de grooten met een tellequelle soorte van authoritheyt te willen achtervolgt hebben, zynde daarop wyders zoo styff gestaan, dat de gesanten bewogen wierden daerover aen ons te schryven, om daarop ons nader goetvinden te verstaan, maar wy vonden niet goet hetselve in consideratie te trekken, ordonnerende daarby zonder afwycken te persisteren, zoodat eyndelingh om UEd. achtb. met geen meerder omstandigheden te verveelen, van de heele saecke nietmedal geworden is; want daarnaa door den coninck selfs eenige poincten in de Maleytse tale opgesteld en aen onse gecommiteerden overhandigt zynde met verclaringe dat zy daerop en op geen andere den vrede maken, sluyten en houden wilden, begerende dat den resident Caaff daarmede herwaarts aen ons gesonden zoude werden, soo bevonden wy die zoodanigh, dat se geen opsicht meriteerden, 't gunt de resident met ons nader schryven aen de ambassadeuren weder overgebracht hebbende, met last om van den Coninck met eene, haare licentie te versoecken en niettemin te betuygen onse onveranderlycke genegentheyt tot vrede en vrintschap, soo is ten laasten de onderhandelinge met vrintschap afgebroken en syn met fatsoen gedimiteert. Mitsgaders den 14 Augusty hier ter reede gearriveert zynde, onse gesanten gebleken doen zy naar de wedercomste van Caaff by syn hoogheyt den 11 Augusty

ter audientie geadmitteert waren en te kennen gaven door ons weder thuyſ geroepen te weſen, dat hem vry wat vrent voorquam en eenigermate ontſettede, ſeggende dat het jammer was en voor de gemeente bedenckelyck zoo onverrichter ſaacke van den anderen te ſcheyden, daar geen ſtoffe toe ontbrack om met overvloed van redenen te bewyſen, dat het niet onſe maar zyn eygen ſchult was, 't welck niet zeer wedersproecken wierde, maar zey naar ſich wat bedacht te hebben, ſchoon dat nu geen voortganh hadde genomen het noch echter in corten wel geſchieden konde, bezyden ernſtige recommandatie wedersyts alle hoſtiliteyten en aenſtotelyckheden te vermyden, gelyck hy doen in alle ſoorte van vrendelycke gebeurſaamheyt onderhouden wilde, ten ſelven eynde uyt eygen bewegingh belovende by gommeſlagh op hooge ſtraffe en boete alle zyne onderdaenen te ſullen laten verbieden aen de dienaeren en onderdaenen van de comp^{ie}, 't zy te water off te lande geen de minſte ſchade off nadeel toe te brengen; nemende voorts onſen reſident onder ſyne beſcherminge en verſocht iterative, dat hem een ſuyver aſſchriſt van het oude contract a^o. 59 gemaect mochte gewerden. Oock gaff met een naar handtastinge te kennen, dat het hem niet onaengenaem zyn zoude, dat zy mede haar aſſcheyt van ſyn vader den ouden coninck namen, dat, ten gevalle van zyn hoogheyt, des anderen daags door den E. Ockersen geſchiet is en door den E. Zeeman mede al tevens geſchiet zoude weſen, zoo der geen onverwachte verhinderinge was tuſſchen gecomen, hoewel door den ouden heer ter eerſte aencomſte van onſe ambassadeurs haar al vry wat inperſinent audientie geweygert wierde. Zynde 3 dagen naar de ambassadeurs hier oock verſchienen den reſident Caaff, deweleke alvorens zyn vertreck van Bantam ſyn hoogheyt gevraagt had of er oock yets van ſynen dienſt naar Batavia te recommanderen mocht weſen, hadde ſyn hoogheyt behalven de groete aen ons andermael gereitercert, dat hem een ſuyver copia van 't contract mochte gewerden, zonder eenige byvoeginge, en verclaarde dat de genegentheyt, die wy door de ambassadeurs op haar vertreck hadden laten betuygen, tot vrede en vrintſchap hem ten alderhoogſten aengenaam was en voornamentlyck mede vermits ordre geſtelt waere gene Bantamſe handelaars off onderdaenen eenige moleſte aan te doen, en ſpreekende zelfs van comp^{ie}. fugitive onderdanen, 't zy Nederlanders, ſwarten off andere

slaven &c., die naar desen quamen over te loopen, dat men het maer ten eersten door de residenten aen Key Aria Mangonsadana hadde bekend te maken, die dan zorge dragen zoude, dat se weder opgesoght wierden, die hy daartoe al ordre hadde gegeven, zonder aensien van persoonen, waar zy haar oock onthielden, met belofte dat hy by gelegentheyf van tyt de voorheen weggeloopene slaven by cleyne partytjes mede zoude zien te restituieren; versocht daarentegen dat den gevlugten Portugees, die een Moorse vrouw gedebauchieert en herwaarts gebracht hadde, wederom gesonden mochte werden, 't welck ten eersten tot een blyck van onse goede intentie geschiet is. En dewyle hy oock te kennen gaff, dat hy Chiliwidara en andere Bantamse hoofden, die haar op Chirrebon, Pamanoean, Sammadang en verder in ons district mochten onthouden op poene van de doot had thuys geroepen, om alle onheylen tusschen hem en d'E. comp^{ie}. voor te comen, zoo is daarop verstaan onse kruyssers uyt de straat mede weder in te trecken, die onse ambassadeurs hadden gemerckt hem zeer in de weeg te wesen. Hebbende den ouden sulthan door Key Aria Mangonsadana den resident laten belasten ons oock van synent wegen te groeten en daer benevens te seggen, dat hy syn soon den jongen sultan in comp^{ie}. gunst en hulpe by alle voorvallen gerecommandeert en aenbevoolen liet. Oock hadde Key Aria uyt zich selven gesegt, wanneer eenige Nederlanders off slaven quamen te verlopen, dat men het hem maar tydigh bekend maaeken zoude om de restitutie te versorgen, gelyck hierboven van den jongen sultan gesegt is. Hij sloeg mede voor, off het ons mishagen zoude als de coninek om de maant off ses weeken ymant van zyne grooten herwaarts zont, om ons te begroeten en 't geene wegens de coninek voor te dragen mochte wesen, bekend te maaeken, sustinerende h^r. Caaff dat se het soo zoude practisceren, in plaats van een permanente residentie, gelyck als wy op Bantam hielden, 't welck geensints gedifficulteert is, gelyck wy oock van onse kant al doorgaens blyven toebrengen 't gene tot onderhoudinge van vrintschap gedyen kan, welcken aengaende UEd. in toekomende by overkomste der papieren overvloedigh blycken zal, waertoe wy ons gediensstigh moeten renvoyeren, want daar en soude aen Bantam geen eynde te vinden wesen, indien men van alle dagelyckse voorvallen yts sprecken wilde, zynde nu ter materie van de wederzytse ambassade,

hoewel maar stukswyse aangevoert, vry wat wytloopiger gevallen en te meer omdat het een tyt langh tusschen ons en haar wat wonderlyck heeft gestaan. Zy zelfs houden het daarvoor als off het al oorlogh geweest hadde, dat wij van onse kant niet en acquiesseren, maer wel, dat wy alle slagh van ongelycken geleden en verdragen hebben. In haar cygen huyshouden gaat het zoo wonderlyck, dat men het niet nae vertellen kan; alle dage wat nieuws en dan weder wat anders, zynde de jonge coninck wel in de regeringe, maar dat vermindert de macht van den ouden niet, hebbende den jongen onder 't aanwesen van syne gesanten alhier den ouden Key Aria Monjaja en Pangeran Loor naar Lampon gebannen; nu wort gesegt en gesz. dat hy se, ten gevalle van den ouden weder ontbieden en voor de gantsche gemeente in haar voorigh wesen en fatsoen herstellen moet; watter van worden zal leert den tyt. Ondertusschen is den ouden coninck zieck als hy wil; hy slacht er meer en weet selfs qualyck hoe hy het begeert. Omtrent onse veltschans op Tanjongpoera en hier achter in 't landt loopt het zoo noch al heen (tusschen vallen en opstaan). Dan krygen wy dese en dan weer gene tydingen; evenwel zedert het aenwesen van de Bantamse ambassadeurs en heeft men van geen naamwaardige onheylen vernomen, maar de Javaanse regentjes gelycken heertjes op haar selven te willen wesen, elck zoo als hy het stellen en maintineren kan, voornamentlyck die wat verre afgelegen zyn en in de bovenlanden. Chiliwidara hout noch al huys op Pagadeen ¹, maar hy en gelyckt tegenwoordig zoo heel veel gewoel niet te maken, evenwel can onsen pangeran Sammadangh tot geen herstelling raacken. Op Pamanoeccan verneemt men geen onheyl en onse bezettingh op Indermayoe lyt van geene kanten aenstoot. De Princen van Chirrebon met haar lant en onderdaenen hebben wy onder onse bescherminge genomen; aldaar bevinden zich by onsen Cap^t. Joachim Michielsens, Crain Bissy ende andere Maccassaarse grooten met haar volck, die 't al vry wat bont maken, doch met de drie Cherribonse princen sullen wy het meest te stellen hebben. Haarc gesanten zyn al een tyt langh hier geweest en staan binnen weynich dagen met onsen commissaris den E. Jacob van Dijk, lid in den achtb. raadt van Justitie naar huys te vertrecken, zullende eygentl.

1 Pegaleng? afd. Soemadang.

syn commissie zyn om de broeders de poincten, waarop Comp. protectie gefundeert is, te doen teyckenen en zegelen, haar met malcander volgens onse instructie in een ordentelyck fatsoen en onder een goede harmonie te stellen, zullende onder de poincten influeren de prerogativen, die ons in de havenen des Sousouhoungangs vergunt zyn, en dat se haaren peper aen niemant mogen vercoopen als diese herwaarts brengen, of tenzy dat wy se selfs daar coopen en ontfangen willen, monterende, als het landt in ruste is en 't gewas middelbaar, 2500 p^b. somwylen oock wel 3000, doch zal oock voor 't respect en de eere des Sousouhoungangs, onvermindert de vryheyd der Sirrebonders reguardt genomen werden. Bantam pretendeert mede wel eenige superioriteit, maar 't is absoluut zonder fundament, van alle 't welke UEd^{te} lichtelyck per de vloote zoo veel nader bericht believen te verwachten als nodigh moght zyn en oock nader comt voor te vallen; andersints bestaat in 't voorsz. de eygentlycke gesteltenisse van die landtschappen voor soo veel haare rustie ofte onruste aangaet. Zul- lende, enz.

VI. De Gouverneur Generaal Ryklof van Goens en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O.-I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 29 Nov^{br}, 1680.

Edele Erntfeste, enz.

Nadat, enz.

Wy sullen van dees UEd^{te}. hoofdplaetse *Batavia* ende den tostant rondsom her op dit eylandt, aanvank maken met de Javaanse Oost- east, waarvan UEdele in onsen laasten cortelyck tot den ontvangh der advysen van den commandeur Couper en zynen raat van den 9^{en} September de gelegentheyd bedeeft is; item desselfs optogt met den Sousouhoungangh ent gros van ons en 't Javaanse leger naar de Mattaram om dien vorst aldaer in syn vaders troon te herstellen; maer gelyk ons doen ter tydt van terzyden al eenige gerugten toe- quamen, dat de Pangeran Pougat (contrarie syn dikmael gedane beloften en voorgeefselen) niet genegen ofte van meeninge scheen

syn broeder den Sousouhouman de stad en 't hof van de Mattaram in te ruymen, en sigh als een onderdaan van zyn voors. broeder en desselfs ryck te submitteren, soo is ons dat ook naderhandt uyt de ontfange Japaarsche advysen van den 14^{en} October per 't schip 't Goet Begin en wel bysonderlyk uyt de eygen missive van den Commandeur uyt Wanacarta, van dato 20 October, nader te voren gekomen, schryvende syn E. dat zy na 4 dagen reysens op 13 en den Sousouhoungang met zyn gevolgh den 14 September tot Wanacarta, daer wy al eenigen tyt post gehad hebben en omtrent 7 à 8 mylen van de Mataran gelegen, aangekomen waren, wanneer zyn hoogheyt sig wel 8 dagen in syn hof hielt om uyt te rusten, 't geen eenighe quaadwillige oorsake gaf om onder de bovenlanders daarom her uit te stroyen, dat hy den regten Sousouhoungang ofte anders Pangeran Adepatty Anoem niet en was, maar een Hollander of zoone van den Admiraal Speelman, gelyk ook naderhant den capiteyn Joan Albert Sloot, na de Mattaram gecommiteert zynde om Pongar zyn broeders aankomste aldaar bekend te maken, denselven qualyk konde doen geloven, dat syn broeder waarlyk daar was. Maar naderhandt hem daervan overtuygt vindende, en meynende dat hy volgens syn vorige beloften sigh nu voors. syn broeder gewilligh soude subjugeren, soo had men buyten verwagtinge 't contrarie en niet dan vergeefsche uytvlugten omtrent denselven en zyne Mattaramse hofsgroten bevonden, des den capitain Sloot alsoo vrugteloos en sonder audientie te hebben erlangt terugge tot Wanacarta gekeert was, en onder eenige voorvallen van sommige nogh overgebleve oproermakers van den omgebragten Cadjorangs aanhangh, die egter al weder gedempt en verjaagt waren. Dan te samen met den Sousouhoungang geresolveert om sonder meer protestation met een goede bijeengesamelde grote Javaanse, gevoegt by onse magt, die tot Wanacarta uyt nogh omtrent 250 Europiaansche en ruym soo veel Inlandsche soldaten bestont, tegelyk naa de hoofstadt Mattaram op te trecken en den Sousouhoungang Aman Courat Sinnepatty Ingalaga, 't zy met wil of weerwil van zyn broeder Pongar in zyns vaders ryk en thron te stellen, om by ontmoetinge van eenigen tegenstant de Mattarammers al mede gelyck alle d'andere weerspannige met geweld tot submissie en gehoorsamheyt van haren wettigen heere te brengen, welken voortganck dan nu al haast moet volbracht wesen, en waarvan wy UEdle ten

naasten eyndelyk het gewenschte succes eenmaal hopen te bedeele, als wanneer wy ook met eenen willen verhoplen dat het sig voort in dat verwarde ryk eenmaal tot ruste sal meygen, dat de goede Godt geve. Zynde wel gekomen (dat) de nieuwe revolten op 't eylant Madure en aan d'oostkant op Java ten principalen weder geslist waren; maar tusschen den Pangeran Sacra Ningrat en den veltheer Jouda Nagara scheen egter in die contreyen de diffidentie nogh al te trotteren, daer dan ter bequamer occasie de noodige redressen en voorsieninge sal dienen by de handt genomen, en alomme getragt de algemeene ruste des landts eenmael wederom te bewerken gelyk zy ook beyde te dien eynde van den Sousouhoung van de kant van Sourabaya op en by hem ontboden waren. Den Sousouhoung schynt over de landen van Chirrebon sig nog al te bekommeren, en die Princen en landen seer geerne onder zyn souverain gebiet te hebben, maar dewyle wy gelyk UEd^e. jongst is bekend gemaakt, die Princen en voorname plaatse op haar eygen versoeck en om van de geweldenaryen der Bantammers bevryt te zyn, nu onder de Comp^e. protectie hebben aangenomen en zy ook niet geerne onder den Sousouhoung soudent sorteren, maar liever als vrye onder de Comp^{ie}, blyven huyshouden, gelyk ook ten merendeele vooralsnogh onse intentie legt, soo sullen wy daaromtrent den Sousouhoung tragten na de reden te accomoderen en dat die van Sirrebon hem evenwel als den oudsten broeder sullen erkennen en respecteren, gelyk wy dan 't verder nodige van Compagnies belang en interest den E. Jacob van Dyck by instructie sullen aanbevelen, en ook aan de drie Princen gebroeders in 't generaal genotificeert, zynde gemelten van Dyck gereet om met de gesanten van alle de drie Princen per 't jagt de Elisabeth en hun eygen vaartuygen naar voors. Chirrebon te vertrecken en hopen wy, dat de sacken aldaar nae onse intentie voortgaande, die haven voor de Comp^e en dese stadt en gemeente van nuttigheyt en gerief wesen zal, denkende onse post en militie dan met eenen van daer weder in te trecken. En als alles in goeden plooi ontrent de 3 Princen gebragt is, misschien en soo 't nodigh mogt wesen vooreerst alleen een bequaam pennist met weynigh volk als een factorie aldaer te houden.

Omtrent enz.

Op Indermayoe hebben wy onse post genaamt Bantamsbril ook

nog in besettinge, schynende de landen daarom hier nu ook wat te bedaren, nu den rover Chiliwidara cyndelyk eens tot Bantham thuis gekeert is. Hoe wy het nu voorts met die landstrecke, item Pama-noekan, Intchiassem &^a tot de revier van Craoang sullen aanleggen tot ruste der landen, ten meesten beste van de Compagnie, dat staat UEdle na dese te ontwaren, wanneer wy daarin sullen hebben gedisponeert. Inwylen, enz.

In de Craoangse bovenlanden en hier agter Batavia hebben onse ingesetenen dit jaer wat meer ruste gehad, en soo veel aanstoot van de Bantammers als wel te voren niet geleden, gelyk by onsen jongsten ook staet aengeroert, maar de hoofden van de Javanen en andere gemengelt van Balyers, Maleyers, Maccassaren &^a, konnen na haren gewoonlyken aardt malkander dikwils niet verdragen en leggen veelyts overhoop, dogh in 't generaal begint sigh het landt daarom her langs hoe meer tot onse gehoorsaamheyt te schicken, maer de besettinge, die wy met omtrent 80 à 100 blanke en swarte coppen in de pagger tot Tanjongpoura alsnog aanhouden, valt al vry wat kostelyk en moeyelyk omme telkens te water van de nodige provisien te voorzien, sonder dat de Compagnie veel nut daarvan trekt, alhoewel er voor dese stadt ook niet veel gerief van daan komt, dog de verwagtinge is, dat sulx metter tydt nogh meer zal toenemen, ende wy die post dan sullen mogen intreeken. En, enz.

Dewyle de vele besettingen veel omslag en onkosten na sig sleepen, soo sal men daarin almede den meesten dienst van de Compagnie betragten en 't gunt sig al veel na de conduicten onser Bantamse gebuuten sal moeten reguleren, van dewelke Uwer Ed^e by onsen jongsten van 13 October sullen hebben gelesen. De wedersydse ambassades door den jongen regerenden Conink Sultan Abocn Nasar Abdul Cahar eerst in de maand May aan ons en in Juny door ons weder aan hem statieus gedaan, welkers verrigten en 't gebesoigneerde in de geloude conferentien met de Bantammers volgens belofte nu by een apart schriftuur op 't generaal register tot UEd^e. overgaat, en ook sodanigh by 't Batavias dagregister in de maanden May en Juny is geïnserceert en te vinden, enz.

Na dese wederzydse besendingen, die van niet vele vrugten zyn geweest, schynen evenwel de saeken tusschen ons en haer niet verslimmert, maar den jongen Sulthan onse vriendschap te soeken, en

werd nu van hare roveryen te water of te lande niet veel meer gehoord. Ook heeft hy ons zedert tot 3 malen eenigen onser weggelopen matrosen terugge loegestiert, gelyk wy van onse zyde mede doen, en betuygt doorgaans zyn inclinatie tot onderhoudinge van een goede vrede, daar hy waarlyk niet dwaas in is, als wel wetende dat zyn welvaren meer in vrede dan in oorlogh met de compagnie komt toe te nemen en zyn intrest daerin ten hoogsten gelegen leyt. Evenwel schynt er in 't Bantamse hof en regeringe inwendig ook een grote verwarringe en tweedragt te wesen en tussehen den ouden en jongen sulthan oock gansch gene confidentie, hoewel men althoos bevorens heeft gesustineert dat den jongen coning niets sonder goetvinden van zyn vader quame of vermogens ware te doen; want den ouden loosen Keey Aria Monjaja en Pangeran Loor, die door de jonge Sulthan na Lampon gebannen waren en op 't ernstigh aanhouden van den ouden coninek (volgens de teneur van onse jongste missive) weder t'huys geroepen en herstelt souden worden, die zyn kort daarna volgens het Bantamse schryven van den 15 en 21 October uyt last des jongen Conings om hals gebragt, gelyk zyn hoogheyt dat selve niet lange daarna aan onse resident heeft verhaalt. En soude den ouden conink hierover seer misnoug, jae in zyn harsenen geraekt wesen, dat na de diverse tydingen oock wel konde waer zyn, want dan seggen se wil hy als een heremyt syn leven eyndigen, en dan wil hy Batavia selve gaan beoorlogen en laat parthye volk op 't Turfiassa versamelen, en soo voorts, sonder dat wy egter yets sekens daaruyt connen besluyten, maar wy laten hem soo als hy is, en onderhouden met den jongen conink althans minnelyke correspondentie, dat wy meynen met UEd^e. intentie en oock de gelegentheyt en presente constitutie van tyden en zaken voor 't belangh van de compagnie best komt te quadren, enz.

Van den toestant der Europiaanse vrienden op Bantam sullen UEd^e. in de brieven en 't rapport onser ambassadeurs vinden aengehaelt, dat se ons niet veel goets en gunnen en met alle debvoiren souden hebben gearbeyd, om de jongste ambassade en voorgestelde nieuwe vrede tussehen ons en Bantam vrugteloo te maeken, dat wy ook wel willen geloven, behalven dat zy nu en dan ook vele nydstroysels versieren: de Francen dat zy den Bantammer by oorlogh tegen ons souden adsisteren, en d'Engelsen dat zy in sulken cas met gewelt ons souden

te keer gaen, indien men haer de intrance op Bantam mogte willen beletten, en datter altoos een Engelsch coninxvlagge van de rheeде op Bantam moeste wayen, en diergelycke praatjens meer, die al weder soo haest verdwynen als se voorgegeven werden. Niettemin zyn die natien, soowel de Francken, Engelschen als Deenen de compagnie in haren handel hier alomme seer schadelyk, want of wel den Sousouhounang door syn en onse gecommiteerdens in de maandt verleden op nieuw in alle zyne zeehavens den invoer van kleeden en amphioen aan alle en een ygelyk buyten de compagnie ende die daertoe van onse passen mogten zyn voorsien, heeft doen verbieden, en dat er ook al eenige weynige kleeden en amphioen van particulieren op Samarang &^a. zyn agterhaalt en aangeslagen, soo en sal dat evenwel door ons juyst niet altydt met geweld te weeren zyn, en door de Javaanse regenten met weten en toestaen van den Sousouhounangh selve wel toegelaten werden en insluypen, behalven dat er sooveel havens en plaatsen zyn, dat men het overal niet en kan waarnemen; sullende egter enough wesen indien wy van 't gros van den handel op de voornaamste plaetsen als Sirrebon, Tegal, Pacalongon, Samarangh, Japara, Rimbang, Grissee, Sôurabaya, Passarouan &^a., maar kunnen meester blyven en door middel van negotie onse andere Europiaansche vrunden althoos den inlandsen handel hier alomme smaekeloos doen werden, die andersindts buyten twyffel meer en meer sullen doorbreken.

(Uit de lyst der vreemde schepen) zullen UEd^e. konnen sien en oordceelen hoe dese capitale vaart, behalven hun mindere Javaanse handelsvaartuygen op Lampon, Palembangh, Andragiery, Johor Borneo, Java's oosteust en elders de stadt Bantam veel leven en welvaart moet toebrengen, en waer ontrent zy te meer advantagie hebben; om waerinne haar egter na vermogen tegen te gaan en te stuyten alhier successive desen jare en nu ooy in dese dagen verscheyde venditien van gesorteerde doeken zyn gehouden en die by afslag voor 't gene se gelden mogen, werden afgestaan, egter met die voorsigt en sorge telkens, dat de Comp^{ie}. daarby soo veel komt te profiteren als de gelegentheyt des tydts komt toe te laten, waarvan UEd^e. onse resolutie op de ingediende memorie van den directeur onder dato 27 Augustus nader berigt sal connen doen; wesende wy inmiddels alhier van sentiment, dat het in de presente constitutie

van de velerhande competeurs in den Indischen handel voor de compagnie beter is sleet en vertier te maeken, al kan men geen centen winnen, en de capitalen liever 2 malen om te setten dan met stil sitten en door de hogere pryzen en soberen aftrek onse parthye daar in te laten voorgaan; want de practique der Deenen, Engelsen en insonderheyt der Mooren en inlanders sodanigh leyt, dat zy om een vrugt en als se maar 20 à 30 ten hondert konnen avancieren, niet sullen rusten of stil blyven zitten, enz.

Den 24^{en} deser arriveert hier nog van Japara d'oude fluit den Hasenberg, zynde daarmede ontfangen twee brieven, als: een van den commandeur Jacob Couper uyt Wanacarta van den 11^{en} en een van den oppercoopman Cornelis Bartelsen Marchier en Raad uyt Japara van den 13^{en} deser, meldende die van den commandeur Couper, dat zy nu gereet stonden om daags daaraan of den 12^{en} deser met den Sousouhounangh Aman Courat na de Mattaram op te trekken, terwylen den capitain Sloot na 12 dagen uytwesens van zyn togt na 't gebergte in 't zuydoosten van de Mattaram tydigh weder teruggekeert was, met goet succes en bekome victorie over die vyandelyeke berglyden; dogh uyt de hoofstadt Mattaram of van den Pangiran Pougat had men nog gansch geen nader seker berigt ofte beseheyt erlangt of niemant zynent wegen vernomen, maer ter contrarie wiert er gerugt, dat hy bleef volharden om zyn broeder den Sousouhounangh haer vaders erfryk en hofstad niet dan door dwang van wapenen in te ruymen, sonder dat de Matarammers evenwel d'onse tot nogh elders hebben derven offenceren en souden zy al een grote magt van volk ontrent alle de poorten of ingangen van voorz. Mattaram ter defentie by den anderen hebben, dogh waervoor bij den commandeur Couper geen swarigheyt wierde gemaakt als des Sousouhounangs Aman Coerats Javaanse magt (bestaande in ontrent 20000 gewapende mannen, buyten nog andere 15000, die daer van Wattas stonden by te komen) haer maar volgens belofte eenigermaten nae behoren komen te comporteren en d'onse niet te verlaten, daar denselven Sousouhounangh alsnu meer versekeringe dan wel bevorens van seheen gedaan te hebben, dat men mag hopen soo volgen sal, en waeraf den uytslag en 't gevolg ten naesten UEd. hopen te sullen konnen verstendigen. En dan lagh het voor-nemen om na 't veroveren van de Mattaram met eenen den rover

Namroet te gaan bezoeken en 't onder te brengen, en alsoo dan wederom na de noorderstranden af te saken. Sullende dese Mattaramse hoofdverwarringe noodtsackelyk 't eenemaal eerst dienen uyt den wegh genomen, eer men elders in 't Javaanse ryck sig van eenige regte ruste sal kunnen versekeren, want het insonderheyt aan de oostkant van Rimbang off tot beoosten Sourabaya, alsmede op 't eyland Madura sig nog maar tot tamelyke rust wil inschicken, en op welk eyland Madura na de jongste advisen van onsen resident tot Sourabaya het met de regeringe van den Pangeran Sampan of Sacraningararat uyt de afkerigheyt, die de ingesetenen tegens denselven Ningarat schynen te hebben, niet, soo wy gaarne sagen, sal willen lucken off in een vaste gerusten stant te brengen zyn, hoewel 't nu met denselven wat beter scheen te gaan, maar voor zyn mederegent Jouda Nagara te vrosen, alsoo er tusschen die twee heeren gansch geen harmonie scheen te wesen, en na de brieven melden, sou het daar misschien niet lang in vrede blyven, en ook den regent der landstrecken voor Kadiry en Kartasana sig als vyand tegens den Sousouhoung verklaart hebben; behalven nog op meer andere plaatsen, daer de gehoorsameheyt des Sousouhoungans maar passelyk aangenomen was, soodat men daerontrent met den Sousouhoung sal moeten overleggen om, insonderheyt de gouvernementen om d'oost als verre van de handt (en van het veranderlykste volk), van getrouwe en affabele hoofden en regenten te voorsien, opdat er telkens niet weder onlusten en revolten, dan om dees en dan om gene beuselingen mogen oprysen.

Den, enz.

.

VII. De Gouverneur Generaal Ryklof van Goens en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O.-Ind. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 4 January 1681.

Edele Erntfeste, enz.

Den 13^{en} van de jongstl. maand, enz.

Java's Oostcust. Gelyk wy UEd. in 't eynde van onsen jongsten

hebben genotificeert, dat den commandeur Jacob Couper geresont om met den Sousouhounang van Wanacarta zonder verder dilay nae de hoofdstadt Mattaram op te treaken om 't zelve met wil off onwil van syn broeder Pougat te gaan in possessie nemen, zoo heeft dat oock zoodanigen gevolgh genomen, en zyn d' onse met voorschreve Sousouhounang nae eenige schermutselinghe en met verlies van weynige inlanderen en twee des sousouhounangs voornamen hoofden op den 18^{en} November meester van de Keyserlycke hoofdstadt Mataram geworden, daer zyn hoogheyt alsdoen met vreugde en behoorlycke solemniteyten in zyn vaders hoff en thronon ingetreden en herstelt is, wesende zyn broeder den Pangiran Pougat, daags bevoorens met al de zijne gevlugt naar 't landt van Baggalleen in 't Zuydwesten van de Mattaram gelegen, met alles dat zy mede slepen conden. Zulx in die voornamen stadt, die buyten des Sousouhounangs oude palleyen meer een wildernis als zoo befaamden hoff geleeck, niet anders van belangh dan 48 schoone stueken canon en parthy groote gongommen nevens een aantal van omtrent 400 oude wyven zyn gevonden, hebbende den Sousouhounang hierop voorgelagen om in persoon met zyn Javaanse magt, zyn broeder Pougat na te zetten, en met minne tot gehoorsaamheyt off anders door geweld voort t' onder te brengen, en dat den commandeur Couper met onse magt zoo lange de stadt Mattaram zoude bewaren, 't welek om redenen bij de onse gedeclineert en by gevolge om goede redenen eyndelyck besloten is, dat alleen het gros van des Sousouhounangs Javaanse magt onder twee syner veltheeren, met namen Sindouradja en Adepaty Ourawan en in geselschap van zyn bastaart broeder den Pangeran Natta Bratta derwaerts zouden optreken, om gemelten Pougat ende de Baggalleenders te subjugeren, 't welek indien zij maer couragie hebben oock ligtelyck zal wezen uyt te voeren, alsoo jegenwoordigh op de reconciliatie met gemelte Pougat en om hem met zyn broeder weder in minne en vriendschap te herstellen niet veel hope off staat te maken is, waerom oock den commandeur en raadt schryven, dat er noch ten minsten een jaar werck zoude wesen eer alles in dat groote landt soude connen effen gestelt werden, en zy met ons legertje nu voor eerst op 't ernstig begeren van den Sousouhounan by hem in de Mattaram soudon blyven post houden, tot onse nader ordre van hier, die wy eerlange en zoo haast de

tydt maar toelaat ook gedeneken te expedieren; en in wylen onse gedagten over dat gantsche werck wat nader te laten gaan, wat men nogh verder daarin best zall doen off laten moge, alsoo die lasten door de Comp^{ie} nu omtrent 5 jaren gedragen, zwaer vallen, en reets veel trotse mannen van ons eygen volck gekost heeft. En om den rover Namroet daa met eenen t'ouder te brengen, daar zouw met dit regenmousson misschien nogh al wat moeyte aan vast zyn, maer by submissie der Baggalleenders meynde men, dat hij van zelf wel sall consumeren, te meer hij aan de westkant agter Sirrebon ook geen gereede uyttocht zal vinden gelyck ook eenen Aria Cartasana, die met weynig aanhang van 200 à 250 man in de bovenlanden van Madion &^a. noch was onthoudende, zigh van zelf wel haast zoude doot loopen, zoo al schoon de regenten van de daar om her gelege landen hem volgens den last des Sousouhounangs vooraff niet quamen te verdelgen, daer egter om zijn cleene maght niet wel aan getwijffelt wiert. En anders wert van geen sonderlinge veranderinge off grooter zwarigheyt gemelt, zijnde ons dese tydinge op 17^{en} deser pr. chinees vaartuyg by een missive van den commandeur Couper en zijnen raadt uyt de stadt Mataram van den 18^{en} November over Japara toegebracht, enz.

Heden laat in den avont wert ons noch toegebracht een advisbriefje van de residenten uyt Tegal, de dato 24 December, verselt met het schryven aan haarlieden van den 18^{en} ditto door den Commandeur Couper en zijnen raadt uyt het leger aan de revier Praga¹, houdende advertentie, dat men na het reoocuperen van de Mattaram 3 weecken langh alle vergeefse devoires aangewent hadde om den Pangeran Pougat en de Baggalleenders in der minne tot gehoorsaamheyt te bewegen, maar ter contrarie niet dan geweld en vyandlycke hostiliteyten ontmoet, in zooverre dat des Sousouhounangs opgetrocken Javaanse troupes, bijaldien se niet met eenige van onse compagnien waren ondersteunt geworden, alle weder opgebroecken en teruggekeert zouden zyn. En waerom ook om 't werck met vigeur verder uyt te voeren den Sousouhounangh met den commandeur Couper en ons verdere leger den 16^{en} December uyt de Mattaram opgebroecken en derwaerts gemarcheert waren, wanneer men ver-

1 Progo, rivier, resid. Kadoe.

stont de voorige troepes even te vooren al des vyands werken meester geworden waren, en deselve na 't gebergte in groote menigte gevlugt waren, dogh Pougat in persoon naar Awol Awol ¹; zijnde nu de vreesse, dat hij verder na Bantam soude trachten te eschiaperen, en daerom door den sousouhounangh aan de wester gouverneurs van Tegal, Brebes &^a scherpelijck bevoolen hem na vermogen den doortogt te verhinderen, gelyck wy ook niet connen geloven, dat hy tegenwoordigh zeer ligt wegh geraken, maar wel haast in handen comen zall, als wanneer ook Namroets gebroet en zyn resterende rebellen wel haast zal verstroyt zyn enz.

VIII. De Gouverneur Generaal Cornelis Speelman en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O.-I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia dd. 29 Nov. 1681.

EdeleHoogachtbare, enz.

De afschriften, enz.

Op den 12^m Courant (zyn) hier ook met haare eygen vaartuygen geparaisseert ses gesanten van den Sousouhounangh, die wy den 17^{en} statieuselyck deden inhalen, en als doen uyt haare handen overgenomen hebben een brieff van syn majesteyt, een van syn voor-naamste vrouw en een van syn eenigste soon Pangeran Adepatty Anoem, alle drie aan den nieuwen generael ende raaden van India, en tot geenen anderen eynde als om syn E. daarmede geluk te wenschen, mitsgaders de Comp^{ie} te bedanken voor de continuatie van haare trouwhertige bystand. Sedert wanneer den 25^{en} 'snamiddags tot ons mede overgekomen is, den manhaften capiteyn Joan Albert Sloot tsynen ondanche genecessiteert vermogens onse gedrage licentie en met bewillighingh van den commandeur herwaarts te ver-
trecken door seecker accident, daar zyn E. seer veele pynen aangeleden

¹ Awor, Awor, in Djokjokarta?

en des egter niet gemanequeert heeft zich allesints onvermoeyt in de qualiteyt van een dapper soldaat manlyck en niet min voor-sigtigh te evertueren en hem onse gunste waardigh te maacken, hebbende van welgem^{te} Commandeur aan ons overgebracht 2 originele brieven, d'eene van den 7^{en} ende van den 12^{en} Courant, beyde van gewenschten inhoud en verscheyde victorieuse successen tegens de wederstrevende rebellen, waarvan men de obstinaatste wel magh seggen te wesen de Cadjoransgesinde Carta Nady en Carta Nagara, die syn E. evenwel uyt het zuydergebergte verjaagt en voorvlugtig gedurigh op de hielen tot na Baggileen gedreven heeft, alwaar sy haar nu geconjungeert hebben met Pangeran Pougar. En opdat UEdle van den tegenwoordigen eygentlycken toestant te beter berigt mogten zyn, soo believen UEd. haar niet te laten vervelen, dat wy uyt de voors. jongste brieff van den commandeur Couper het volgende extraheren, alsoo de papieren tegenwoordigh niet konnen medegaen, luydende aldus:

In 't leger examineerden den gevangen Wadjadjaja en verstonden uyt denselven dat Pangeran Pougar door de Bagileense ingesetenen meest verlaten en door Namroet van de west aangetast synde met onse comste al in bedencken was geweest om hem voor syn broeder Aman Courat te vernederen, maar sulx was hem door Carta Nady en Carta Nagara affgeraden onder beloften, dat sy eerst hun leven tot syn Exclenties behoudenis wilden wagen, indien maar selfs in persoon tegens ons optrecken wilde onder voorgeven ons van agteren gemackelyck overvallende in roete te slaen, synde in dit resconter beneffens Pangeran Pougar int gevegt geweest, Aria Tambackbaya Tommongongh Soura Dickdaya, Wanajouda, Ardadjaya Wira Radja Angadiya, Singalo, Draeka, Sindou Patty, Wangsa Ecka (sic), Singa Praya Nangoel baya, Ranga Binner ¹, Mangonrana, Jouda Prana en Wiera Souta, alle syn vertrouwste oude dienaren en Bagileense mantris beneffens Carta Nady, Carta Nagara en hun gansch gesleep van de Z. gebergten adel, alle 't geenen door ons met aandagt in deliberatie genomen zynde, goetgevonden hebben om het yser te smeden wyl 't heet is, en in Godes naam Ady Patty Oerawan met ongeveer 5000 Javanen, drie vaandels Comp. dienaaren en in de 100 vrye

1 Binaug?

Maccassaren onder het oppergesagh van den manhaften capiteyn van den Eeden op morgen over de reviere Rawa na de oever van de Zuydsee aff te steecken, omme, is het doenlyck, niet alleen Carta Nady en Carta Nagara, neen maer selfs Pangaran Pougat het vlugten na 't zuydergebergte te beletten, daarvoor (en niet sonder reden) gevreesst wert, gemerckt de rapporten ons verseeckeren, dat Pangaran Pougat syn vrouw en kinderen verleden nacht van Oengaran naar Ambal ontboden heeft, sullende den commandeur het leger aan de noortzyde van Rawa het volck- en- spysryckste gedeelte van Baggi- leen opvoeren, op hoope dat wy wedersyts Pangaran Pougat en verderen aanhangh sodanig sullen benauewen, dat hy sich eens in billickheyt sal laten geseggen, te meer hy sich nu verlaten vint van alle hoop en adsistentie, gelyck ons uyt het rapport van Anga- behie Wira Widikda gebleecken is, vermits hy Aria Tambakbaya soo als over de revier Rawa gepasseert was, toegeroepen en ver- sproecken hadt, hem vermanende dat gedencken soude den Sousou- hounangh Aman Courat syn wettigh vorst was, en dat sich liever vernederen souden dan oorsaack van meer onheyls te syn; daarop Tambakbaya gedient hadt, dat wel bekennen most niemandt mag- tigh was om den Sousouhounangh te wederstaan, met bede dat hy Wiera Widikda de saacken wilde bestieren om eenige dagen tyts te gunnen, tot dat hy syn debvoir gedaen hadt om Pangaran Pougat tot verdemoediginge te bewegen, seggende tegens Wira Widikda tot beslyt, als gy Pangaran Pougat met gewelt wilt vervolgen, so sal het u niet baten, want hy kan hem genoegsaam versteecken, dat in uw handen niet vervallen sal, belovende verders onder duure eeden om een zyner dienaren op morgen ogtent by Wira Widikda te senden en deselve te verwittigen van wat operatie syne smeekin- gen ontrent Pangaran Pougat soude syn 't geene wy egter maar in quantumpro derven aennemem, gemerckt de Javanen en selfs Pan- garan Pougat ons meermaels met dergelycke beloften geabuseert hebben, des wy onder correctie van UEd^e wel wyser oordeel vast- stellen, dat hoe meer wy Pangaran Pougat benauewen, hoe eer hy tot billickheyt te brengen sal syn, waartoe het ons naar geringe kenisse en ervarentheyt aan geen debvoiren sal ontbreecken. Gelyck wy ook den commandeur en syne byhebbende officieren na soo veel gegeven preuve van manmoedige dapperheyt, onvermoeytheyt en

voorsigtigheyt wel gerustelyck derven toevertrouwen sonder dat wy aan een goet succes grootelyx hoeven te twyffelen, indien maar d'escapade na 't zuydergebergte te verhinderen sy en voorgekomen kan werden, 't welck op die wyse, gelyck het hierboven blyckt voorgenomen te wesen, bequaamelycx sal konnen geschieden, hoopende eerlange daarvan nader berigt te ontfangen om UEd^l agt^o. noch met den naasten of wel met de laaste scheepen tot haar vergenoegen te communiceren, hebbende syn E. al te vooren ons aanges. dat hy het met de presente militie hoopte ten eynde te brengen, 't welck Godt de Heere genadelyck believen te zegenen. En dewyle syn Ed^{le} de gouverneur generaal van Goens door syne dagelyckse quale en indispositie, hoewel somtyts wat beter en dan weder wat slimmer het lange teruggeblyven der Bengaalse en Cormandelse retouren seer begonde te vervelen en mitsdien ernstigh op syn vertreck urgeerde, al waar 't oock maar met de twee schepen 't landt van Schouwen en Africa, die door de vroeger comst van 't fluytschip Stryen volkomen gereet geworden waaren en insgelyx het bootje de Posthoorn tot een voorseylder, soo en hebben wy in geen gebreecke mogen blyven syn Ed^t daarontrent syn vergenoegen te geven, synde mitsdien op syn Ed^{le} eygen keure vastgesteld, den 25^{en} courant, de overdragt van 't generale gouvernement te laten geschieden, nadat alte vooren Woensdagh den 19, de gewoone bedendagh geecelebreert en des anderen daags een seer aansienelyck maaklyt tot afscheyt aangerigt was, daar alle de collegien en gequalificeerde persoonen soo dienaren als borgeren, mitsgaders de gesanten, besyden de voorneemste Chinesen versogt en present syn geweest, behalven alleen syn Ed^{le}, die het om syne onpasselykheden belieffde te excuseren en is vervolgens in conformiteyt van de voors. onse resolutie ten gestelden dage met de vereyschte plegtigheden, de nieuwe generael Cornelis Spielman in sodaniger maniere geauthoriseert als UEd^t Ho. A. uyt het formulier hier benevens gevoegt, en by forma van resolutie gestelt, met insertie van UEd^l Agb. ordre by haare generale missive van 29 October 1680 geexpedieert, nader believen te sien, 't welck den voleke door den secretaris Joan van Hoorn duydeleyk voorgelezen en syluyden door den generael van Goens van den eedt ontslagen en bedanckt synde, hebben al voort int openbaer den eedt aan den nieuwen Generael weder gepresteert, enz.

IX. De Gouverneur Generaal Cornelis Speelman en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O.-Ind. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 5 October 1682.

Edele Hoog Achtbare, enz.

Dewyle de Heeren Engelsen, althans door haar deslogiement uyt Bantam, alhier, in Comp^{ies} stad residerende, haar gehuurde schip d'Aymoy Merchant onder den capitain Nicolaesson naer Engeland expedieren.
zoo hebben wy gemeent van onse pligt te wesen UEd. agtb. door dit cort praeadvys eerbiedelyck te verstendigen summierlycq ende in generale termen, 't voornaemste van 't geene zeedert onsen onderdanigsten jongsten van den 29. dec.^{ber} per de schepen Hollandse thuyne en de Vryheyt. . . . insonderheyt hierby en omtrent geoccureert en voorgevallen zy, ons UEd. cort nae dezen en zoo wy verhoopen, tegen 't eynde van dese maant, door de gerecede fluyten 't Huys te Spyck en 't Huys te Stryen, enz. . . . van t'een en ander UEd. staat in Indie betreffende met de vereyschte omstandigheden schuldige reeckeninge te doen: en gelycq UEd. uyt onse voorige brieven, al voor desen sullen verstaen hebben, dat de saacken op Bantam tusschen den gewesen ouden en zyn outsten zoon, den jongen Conincq in 't midden van den jaare 1680 tot absoluyt Conincq met alle de gewoonlycke eerbewysingen opentlyck geinstalleert, zig zelff de regeringe t'cene male onttreckende, alsmede tusschen de voorneemste grooten, bestaande in menigte princen van den bloede, zoo broeders als zoonen van den oude en verscheyde nae bloetverwanten, al vrij wat discrepeerde, soo is dat vervolgens van slimmer tot erger voortgegaan en eyndelinge tot een openbare vyantlycke rupture, in groote bitterheyt van wederzyde uytgebarsten en den jongen wettigen vorst ten principale, van al de zynen verlaten, om den jonger broeder Pangeran Pourbaya ten gevalle van den vader op den troon te stellen en hem van boven ter neder te bousen, mits weleken zyn toevlucht tot de Comp^{ie} nemende, heeft hy den resident Caalf expres

herwaarts gesonden, die ons op den 10^{en} febr. (1682)¹ uyt den naam en van wegen zyn Hoogh^h. quam versoecken ende zeer iterative requireren in dese zyne verlegentheyte om des Comp^s bescherminge en adsistentie, daer noch sooveel ootmoedige en presserende instantien op gevolgt zijn, dat wy naer examinatie en overlegh van zaacken, niet hebben connen noch mogen naarlaten zyne supplicatien te admitteren en hem met eenparige advysen onder UEd. bescherminge aen en op te nemen, niet te min met arrest, om alvorens te dien eynde te procederen off tot eenige feytelykheden te treden, onze gebuerlijke mediatie tusschen vader en zoone aan te bieden, waartoe twee brieven d'een aan den vader en d'ander aan den zoon zynde geschreven, zoo is daermede bezyden onse verdere ordres tot naerigt, den mayoor Isaac de St. Martin, denselven behoorlijk geadsisteert pr. 't schip Europa en 't Hoeker de Goutvinck, den 6^{en} Maart met 6 compagnien van ruym 50 coppen Europeesen militaire onder geprobeerde officieren derwaarts gedemitteert en den Ed. Cap^t. Joan Albert Sloot tot zyn Ed. secunde gequalificeert, naardat den 15^{en} Febr. eerst 't Hoeker 't Wout en den 2^{en} Maart 't jacht de Alexander tot retraits van onse residentie (des noots zynde) daar hecnen waren gesonden, alsmede den 3^{en} Maart 's avonds de jachten Geeroonde Vreede en Roemerswael met een derde van de voorsz. militairen; alsoo de Coning zigh onvermogens verclaard hadde; onselogie en 't volcq daerin bescheyden, tegen 't geweld zijner rebellen te connen protegeren, gelyk in effecte de rebellen haar oock meester van de gantsche stranden, de fortificatien langs deselve sulcx mede van alle advenuen gemaect en zyn Hoogheyt genoegsaam zooverre in zyn casteel nieuwlycx geëxtrueert en maar cort te voren in defentie gebragt, beslooten en belegert hadden, datter nauwelyck eenige toegangh als by nacht voor enkele wegkundige overgebleven was en alhoewel de mayoor in den raad al ten eerste naar hunne verschyninge op de Bantamsche rheedede notificatie deden van den brieff, die Zyn E. van ons aan den gewesen ouden Conincq hadde medegebragt, met

¹ Deze datum is niet geheel juist; op 10 Febr. werd een verzoek van den Sultan in rade van Indië behandeld, alleen strekkende om kruid te mogen hebben, van de Comp. De jonge Sultan beraamde toen eerst om Tangerang te nemen; maar was nog niet aangevallen. Het eerste berigt dat Bantam verbrand en de jonge Sultan in nood was, is gedagt. 27 Febr. Zie verder de Resol. 1, 2, 3, 4 en 5 Maart.

versoeck aen dengeene, die aldaar zyn persoon mogten representeeren, indien hy niet selve present ware, deselve te willen affhaelen, zoo is dat egter niet voor den 17 Maart daeraenvolgende geschiet, onder 't geleyde van eenige gecommiteerden uyt de respectie Europeese natien, Engelsen, Francen en Deenen, zonder dat daerop eenig antwoord quam te volgen, zoodat 't voorz. vrindelycke en gebuerelycke aanbodt geen ingressie schynt te hebben gevonden, desniettegenstaende is de mayoor van onse zyde gebleven zonder eenige offentie te gebruycken, evenwel in gereet postuur om den jongen wettigen Conincq te adsisteren en ten dien eynde van resolutie geworden wesende, op de iterative instantie van den benauwden vorst, door de reghte wegh Comp^s. magt aen land te brengen, hebben haar de rebellen daertegen geopposeert en ten selven dage, met haar canon op en tegen onse scheepen, niet sonder ons daarmede te beschadigen, vyantelyck beginnen te ageren, en door d'onse, doch voor dien tydt met weynig vrugt, met deselve munt betaeld geset; terwyle wy ondertusschen genootsaecht waren geworden, onse macht derwaarts afgesteecken successive naar vermogen te verstercken, zoo met schepen als volcq, zynde eyntelynge de Ed. Sloot en de resident Caaff den 30^m Maart hier verscheenen, om benevens de brieven en advysen oecq mondeling te relateren van den toestand derwaarts over, en 'tgeene om het landen te faciliteren, daer nog wel zoude vereyschen, dog gelyck Zyn Ed. (Sloot) beswaart met een pynlyck accident door continuele fatigues in de expeditie op Java's oost(kust) gecregen, seer was gedeбилiteert, is verstaan, den Ed. Francoys Tacq daar heene tot adsistentie van den mayoor te committeren, om te samen communicative in alles te besoigneren en ingevalle de mayoor yets menschelyex overquam, alsdan 'tvercq en 't gesagh over te nemen en op te vatten, hoedanig Zyn E. 'smorgens den 1 April met de voors. sluyten etc. nevens nogh eenige officieren en partye militie daarhenen afgesteken is, versorgt met een nader schriftelycke ordre om geen tyt te verliesen; maer alles met elcanderen soo voorsichtig als geschieden conde daer heen te dirigeren, om voet aen lant te setten en in cas van oppositie, craghtdadig door te breecken, tot maintenue van Comp^s. gevreesde wapenen en ontset van den benauwden vorst, die 't water op de lippen gecomen en nu op 't pointet was by ontstentennisse van secours tot d'een off d'ander extremiteyt

te moeten doorbreecken, 't gunt zoowel aengelegt en niettegenstaende de sterke oppositie, soo manmoedig uytgevoert is geworden, dat de rebellerende ende vyantelycke onderdanen, binnen weynigh uren verstooven, Zyn Hoogheyd verlost en alle de posten vermeestert zyn, latende niet weynig van de haaren, daer oock al eenige van d'onse by nedergestort, maer noch een grooter aantal gequetst zyn geworden, want er genoegsaem hant aen hant gevogten wierde, onder de invallen van diverse desperate menschen, die men hier te lande den naam van amocqspeelders geeft, die het oock voor 't grootste gedeelte met den doot hebben moeten becoopen en gelyck dit soodanigh door den Heer der Heyrsharen ter eere van Comp^a. wapenen en de daarover gestelde bevelhebbers op den 7^{en} April gezegent en ons daarvan per de chialoup Cadiery des anderen daags de tydinge toegebracht is doch zyn egter des Conincq vyantelycke rebellen, niet zooverre buyten den ommetrecq van de stadt, die al vóór de aancomste van Comp^a. macht ten principalen in koolen gelegd en verwocst was, geretireert of daer vielen in den beginne bynaer dagelyx schermutselen voor, daar zy wel groote affbreuck omtrent haar beste voorvegters by leden; maer wy en quamen der oock niet altoos onbeschadigt af en werden tot ons grootste verdriet d'onzen bovendien altermet met veel ziekte en sterfte bezogt, soodat wy noch al doorgaans genecessiteert waren, recructen derwaerts te bestellen en onder anderen op den 22^{en} April per 't schip Nieuw Middelburg een troep van 250 militairen in 4 comp^lⁿ verdeelt, item den 16^{en} May p^r. 't fluitschip Delfshaven, den Ambonesen Cap^lⁿ. Joncker met een inlants regiment van 6 compagnien, stercq te zamen 423 coppen, gelyck mede onsen Cap^lⁿ. der Maleyers met 170 maleysche zoldaten, UWEd., ingesetenen in 2 Compagnien al den 13^{en} Maart voor 't landen per Swanenburgh gesonden was, zynde na de verschyninge van voors. Joncker ende zynen op den 26 Mey met onse presente magt, aldaer aengetast en geweldigh vermeestert de voorneemste van des vyants nieuw opgeworpen paggers genaamt Marcasana, ongeveer $\frac{1}{2}$ myl boven Bantam, dat al wat scherp is gegaan, in welck gevegt de Ed. Tacq oock een quetsure aan de slieker hant hadde ontfangen, die in persoon den eersten Juny per 't schip Middelburg, de jagtjens 'T wout en de Hoop, geladen met Engelse en France goederen in comp. van Conincx schoepen Bombayn en Zyn Hoogh^l^a.

ambassadeur Pangeran Aria Diepa Nierat met een brief aen ons hier quam te verschynen. En op dat wy onder de sorge tot bevordering van de saecken tot Bantam ende het ontsetten van de belegerde Coninc oock onse eygen bodem voor invasiën bevryden ende den vyant van dese kant mede wat naderen mogten, soo is daertoe insgelycx een proper veltlegertje op de been gebragt, vooreerst bestaande in

4 Comp. Europeers van 50 coppen yder.

1 Comp. Marine.

2 Comp. Balyers.

1 Comp. Macassaren.

1 Comp. Bougis.

4 Comp. Javanen, te samen uytmakende ruym 650 coppen, daarmede den E. Capitain Willem Hartsinek den 12 Maart versien met een ampele schriftelycke ordre tot zyn narigt, naar Tangaran wiert opgesonden, doch isser al vry wat wecq aan vast geweest, alvorens den oever van de rivier met 't openen van een wegh dwars door 't bos heenen te gewinnen, waervan wy de beschryvingh in desen, die zigh al vry wat verre extenderen soude met UEd. Agtb. permissie sullen excuseren, soodat het al tot den 5 April is aengelopen, eer ons leger daer matiger wyse heeft connen post vatten, bevindende den oever van vyantszyde, (als zynde die riviere de scheidinge van UEd. ende de Bantamse jurisdictie en 't gebruyck van deselve voor yder even vry) een streck van wel 4 mylen beset met over de 30 dorpen en alle aan malcander met dicke borstweeren vast gepaggert, behalven de binnenwercken tot retraicte, mitsgaders de reviere zoo vol en hoog opgeswollen, dat se ondoorganckelyck was en hebben wy dat legerije mede al doorgaans met recreuten moeten opvolgen, ten aensien de zieckte onder 't volcq voornementlyck de Europeers, niet minder als tot Bantam doorbracq, 't wecq zoo selfs onder 't gesontste climaat soowel in Europa als hier te lande, het lot des oorlogs schynt mede te brengen, hebbende de vyanden al veelmalen haar niet ontsien hun verre boven onse post met haar cleene vaartuygen op onsen bodem te begeven, om de onse eenig voordeel door hinderlagen af te zien; dog zyn telkens seer onsacht naer huys gejaecht voornementlyck op den 16 Mey, als wanneer sy hun naer de gelooffwaerdigste gerugten met wel ruym 7

à 800 wel gemonteerde coppen van diverse natien, langs de zoom van het bos, besyden den wegh, die onse veltonddeckers alle dagen gebruyekten, seer behendig begraven en in defentie gelegd hadden, om d'onse op 't onversiens te bespringen, daerin soo fel zyn aangestast dat se in corte de moed verloren, elcq naer een goet heencomen zagh, haar geweeren van haer afwerpende over malcanderen heen in de rivier sprongen, daer se op haer naeckte huyd, de volle sergies van onse militie mosten ontfangen, zoodat er weynigen zyn 't huys gecomen, niet minder als ongeveer 300 om 't leven geraeckt en de rest naar 't gebergte geretireert, sulcx den 25^{en} daaraan alle hare werken en dorpen ledig bevonden en aan de vlamme opgecoffert zyn, zedert wanneer geen remarcable rencontres noch op Bantam noch hier aen dese cant zyn comen voor te vallen; behalven dat op den 16 Juny eenige van onse troepen aen de overzyde opmarchierende, om de retirerende vyanden verder te vervolgen, haar wat ontydigh en buyten vermoeden geëngagieert ende geresisteerd vonden, doordien de oude gewesen Conincq nyt Turtiassa, daar hy zich onthout, derwaarts een secours van Macassaren, Maleyers en Balyers had bestelt, die alle in haar defentie lagen, in welke actie 7 dooden van diverse zoorte en 40 gequetsten zyn gevallen, en soo men meent aan haar zyde niet minder, wesende dit soo 't gros van 't gepasseerde op Tangerang en Bantam te lande. Te water hebben zy door hare snelle oorlogsvaartuygen nu en dan op de weerloose cleyne coopluytjens al wat voordeel gedaan, mits welcken wy de aan de hand zynde scheepjens gedurigh levendigh hebben moeten houden om 't vaarwater te beveyligen, dat daer met zoo volcomen niet is connen geschieden of haar rooven en moorden heeft het gemeene volcq seer geintimideert en in den handel al veel verlet veroorsaect, niettegenstaende wy gedurig convoyers in zee hielden; want onse vlot gaende bodems, door de vlacke gronden, nergens zoo naa connen bycomen, dat men haar het in en uytloopen verhinderen can; maar nu zyn wy eyndelyck oock met 28 diergelycke oorlogsprouwen in zee geraect, die al van goede operatie geweest (zyn) zoodat de vaart van de Oost naar alle appa- rentie en met een de afftreck in Comp^s. coopmanschappen wel haest weder toenemen en verbeteren zal, zynde des Conincx ambassadeur, hier vooren geciteert, wel zoo zeer niet gecomen tot eenige impor-

tante off speciale verrigtingen; maer wel voornementlycq om ons benevens den brief van wegens zynen Heer te begroeten en dan al tevens om te zien, hoe 't zig hier toedraagt en of men oock van Comp^s. wege yets te recommanderen mocht hebben, als oocq om de zaacke van Lampong ten belange des Conings in achtginge te nemen, daar wy niet min zorgvuldigh over zyn, als Zyn Hoogheyd zelf.....

Den 29^{sten} (September) (is) hier verschenen de Cat Nederhorst.... ons van voors. vrienden (uit Bantam) mede brengende een brief van den 17^{den} selver maant van geen onaengenamen inhoud, want het sig, daar al vry wel laat aansien, dat sig in korte tot de vereyschte of redelycke geschicktheyt wel stellen sal, alsoo wy de saaken nu alle dagen met al ons vermogen weder gedencken te hervatten en in 't herte aen te tasten, schoon zy hun omtrent alle bequaemste advennen langs den oever van de zee, ten besten doenlyck hebben gefortificeert, verhopende met de kragtige hulpe van den Almogenden God, nog dese maent het swaerste werck te sullen kunnen afleggen De Conincq (heeft) den voorn. eersten minister off ambassadeur expres weder herwaerts gesonden, om hier voor eenigen tyt, by ons, als ordinair gesant te resideren en zynen persoon in alle voorvallen ende beradinge te representeren, gelyk de brief onder 't Conincklyck zegel aen ons mede gebragt te dien eynde voor een genoegsaam credentiael verstrecken magh, sulcx deselve syn gantsche stoet van vrouwen en dienstboden hier by hem heeft

Dewyle de presente wettige Conincq zig van 't beleg ontslagen en weder in de ruynte siende, nu naer alle apparentie hem soude gerevengieert hebben van het ongelyk, dat hy sustineerde geduurende de belegering door de Europese natien, selfs mede door de Portugesen met de gecontribueerde adsistentie van voleq en amonitie aen syn rebelle onderdanen, directelyck tegen hem, voornementlyck door de Heeren Engelsen hem aengedaen te wesen, en oversulcx welligt tot eenige violentie nytgespat sou wesen, indien niet de bevelhebbers van wegens UEd. aldaer zynde, syn Hoogh. daarvan afgehouden en tot meerder moderatie bewogen hadden, sulcx hy sig heeft schijnen te vergenoegen, met d'een *soowel als d' ander zyn land voor altoos te ontseggen*, toonende soo daarin als in andere voorvallen grotelycx verwondert te wesen, dat de onse doorgaans nog in haar faveur

spraken en allesints de behulpzame hand boden, daar ons door het berigt, soo van syn Hoogh. zelfs als van diverse anderen, die het met hem gesien hadden, niet konden onbekend zyn, dat zy zelfs... met het schieten op onse schepen, soowel als op syn Casteel de meeste schade toegebracht hadden; want andersins met het canon, door gebrek van goede Javaense constapels niet van belang uyt te regten ware geweest, des echter syn wy op haar versoeck geensints in gebreken gebleven, haar met UEd. schepen niet alleen te adsisteren; maar ook de hand te leenen, op dat se haare effecten onbeschadigt van land krygen en afschepen mogten, gelyck nog tegenwoordig 't schip N. Middelburg met een party peper etc. van haarlieden, belemmerd ligt. ¹

¹ Zie verder hierachter de stukken over Bantam.

B. Uittreksels uit en afschriften van Brieven en
papieren, ingekomen bij Gouverneur-Generaal
en Rade, van Java's Oostkust.

(1677—1681.)

X. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering
te Batavia. In 't oorlogschip de Veluwe voor Tagal.
9 January 1677.

Na op 1 January van de hoek van Krawang te zyn opgezeild,
zendt hy ylings tyding vooruit naar Japara en Samarang, om den
gouverneur van Japara, Wongso Diepo en den Madoereeschen Prins
Troeno Djojo te Samarang, praeadvies van zyn aanst. komst te geven,
opdat zy „sonder versuym van tyt thunner eygen beste en volgens
„der Hooge Reg. goede intentie met hem mogten kunnen besoigneren.”

Inmiddels stelt Speelman „de krygsdiscipline en de schriftelyke
„ordre tot iegelycx naright te water en te lande vast, opdat alles
„in te beter ordre magh toegaan, ingevalle hy desnoods gedwongen
„werd het zwaard uyt de scheede te trekken.”

Hy voorziet zooveel mogelyk in de voeding en de kleeding der
soldaten, waarvoor te Batavia zeer slecht schynt te zyn gezorgd.

Op 5 January komt hy, na veel windstilte gehad te hebben, voor
Cheribon, doch kan door stroom gedreven, eerst buiten de gewone
reede van Tagal ankeren, zoodat hy persoonlyk Cheribon niet heeft
kunnen aandoen en genoodzaakt is geweest om door zekeren moor¹
en eenige anderen, die de kust kenden en het javaansch magtig
waren zoo goed doenlyk berigt van de toedragt der zaken te Che-
ribon te doen inwinnen.

1 Moor, waarschijnlijk een Kalingalees, herkomstig van de Oostkust van vóór-Indie.
In vóór-Indie worden ook nu nog, in navolging der Portugezen, Mooren genoemd;
de afstammelingen van Arabieren en inlandsehe vrouwen; meer in het algemeen, zij
die den Islam belijden.

Deze afgezondenen berigten aan Speelman, dat Ngebeij Sindou Carty (Sindoe Karto?), oom en zendeling van Troeno Djojo en Ngebeij Langh Langh (?) Passir, daags te voren met 12 vaartuigen te Cheribon waren aangekomen; dat de regent van Cheribon Marta diepa, een brief van Troeno Djojo had ontvangen, welken brief zy hadden gelezen en waarin Troeno Djojo schreef:

- „ 1^o. dat die van Cheribon vry zouden zyn van alle bezwaarnissen en hoofdgelden;
- 2^o. dat zy hunne vrouwen en kinderen in vryheid zouden bezitten en behouden;
- 3^o. dat die van Cheribon, gelyk tot nog toe hunne grooten, niet tot pandslieden naar de Mataram zouden behoeven te zenden, om aldaar te resideren;
- 4^o. dat die van Cheribon hunnen Koning of de Koningskinderen als hunne wettige overheden maar behoefden te erkennen, (uit den zin van dit artikel blykt niet duidelyk of de gezanten van Troeno Djojo hiermede bedoelden, dat de Cheribonners hem en zyne zoonen als overheden, dan wel de vorsten van Cheribon behoefden te erkennen);
- 5^o. dat de Sultan van Bantam, Troeno Djojo had laten weten en verzoeken, dat hy Cheribon niet liefde te bederven; maar in vrede te laten, omdat die plaats hem aanging: voor het overige wat Mataram betrof, dat hy (Koning van Bantam) zich daaraan niet gelegen liet, en kon (Troeno Djojo) daarmede handelen, naar zyn welgevallen, dat wilde hy nakomen;
- 6^o. mits die van Cheribon hunne wapenen, by nood met de zynen zouden voegen en Hem erkennen als hun schut en beschermheer;
- 7^o. dat Radja Cheribon, in de Mataram residerende, wanneer de Madoereesche troepen, die plaats kwamen aan te doen, als dan, boven zyn Quitassol zich zou beteekenen met eenige versche klappusbladeren, en indien zy dit alles niet deden, zou hy, Troeno Djojo, hen nevens de Mataramsche volkeren, zonder onderscheid mede bederven.”

De regent van Cheribon had aan de afgezondenen van Speelman te kennen gegeven, dat, zoo de Comp. gezind was den Soesoehoe-nan te ondersteunen, daarmede niet moest gedraald worden, dat het

misschien niet zwaar of onmogelyk zou zyn voor de Comp. om de door Troeno Djojo gesubjugeerde havenen weder te herstellen onder het gezag van den Soesochoenan; doch dat zy (Cheribonnens) veel liever onder 't presente gebied en de heerschappy van Troeno Djojo zouden willen blyven, om de vryheden, die hun beloofd waren en albereids genoten werden. De regent van Cheribon verhaalde verder, dat de troepen van Troeno Djojo reeds voor de poorten van Mataram lagen; doch dat Troeno Djojo zelf nog op Madoera verbleef; dat een groot gedeelte der Mataramsche volken, ongeveer de helft aan Troeno Djojo was toegefallen; dat Pangeran Depati verzocht had met de overige magt te mogen uittrekken om liever voor de poorten, dan daarbinnen te winnen of te sterven; doch dat de vader, de Soesochoenan, het uiterste binnen de stad wilde afwachten; dat een bastaardzoon van den Soesochoenan, Noto Broto genaamd, met ongeveer 100 000 man, zich onzydig hield; doch onder verklaring, dat indien iemand zyn vader en broeders te hulp kwam, hy zich dan by de Madoerezen voegen zou; — dat Troeno Djojo de uitgeweken Makassaren van zich had weggedaan en uitgezegd, om hunne voortdurende strooperijen en hunne onverdragelyke grootschheid, hebbende zy o. a. onder bedreiging van Madoera geheel af te loopen, gepretendeerd, dat onder hun absoluut gebied gesteld moesten worden, Grissée, Soerabaya &c., wat Troeno Djojo voor te grooten hoon aanzierende, vier van de voornaamste Makassaarsche hoofden en o. a. Mangappa, Daëng Mamoc, Daëng Massoero, beiden broederszonen van Mangappa, allen uit het geslacht van Tello had doen krissen. De overige Makassaren hadden zich naar Balambocang teruggetrokken, waarvan de Radja ook de gehoorzaamheid aan den Soesochoenan had opgezegd. Alleen Kraëng Glisson, die gehuwd zou zyn, niet met de dochter; maar met de zustersdochter van Troeno Djojo, was op Madoera gebleven.

Speelman berigt verder, dat hy dezelfde zendelingen die naar Cheribon waren gezonden, daarop ook naar Tagal had afgevaardigd, en dat dezen den 7den January vandaar terugkwamen, met een geschrift van het Hoofd der negorijen Tagal, Brebes en Lossary, Wiero Soeto genaamd, waarby berigt werd, dat hy, Wiero Soeto, zich onder de bescherming stelde van den nederl. admiraal, met verzoek, dat een of twee chialoupen daár, voor Tagal mogten blyven,

tot verzekering tegen de Madoerezen of Chiampanezen, zooals zy dit volk meest noemden ¹, dat de Soesoehoenan zeer verlangde naar den admiraal, aan wien hy de zorge en bescherming van zyn ryk ten eenemale toevertrouwde; dat er ook op Tagal volk en schepen van Troeno Djojo geweest waren, om die streek te onderwerpen; doch dat hy Wiero Soeto, getrouw aan den Soesoehoenan wilde blyven.

De berigten uit Cheribon medegebragt, vonden voor 't meeste deel bevestiging op Tagal, bovendien, dat er op Java groot gebrek aan voedsel heerschte, dat de Soesoehoenan zyne paddiemagazynen voor het volk had opengesteld; doch dat de Soesoehoenan niet ryk bevonden werd aan geld, omdat hy aan vrouwen het grootste deel van zyn vermogen had verkwist.

Cornelis Speelman had daarop met zyn raad besloten, „dat het „hem niet gelegen kon zyn allerwege een jagt of chialoup in bezetting „achter te laten en om die reden had men goedgevonden, den re- „gent van Tagal een prinsenvlag en acte van sauvegarde te geven, „van gansch onpartydigen inhoud, alleen om de Madoerezen te in- „sinueren, een stilstand van actien, tot zoo lange met de gevol- „magtigden van hunnen Heer en die van den Soesoehoenan te Japara „definitief zou wezen gebesoigneerd en gedisponeerd.”

XI. Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 January 1677, ge-
ankerd voor Pekalongan.

Berigt dat twee vaartuigen van Troeno Djojo, weder voor Tagal zyn verschenen, om de onderwerping van die plaats te verkrygen. Na twee dagen toevens, zyn deze zendelingen echter weder vertrokken, nadat zy Comp^e vlagge aan den stok vonden waaijen. De chialoupen Goudvink en Wapen van Egmond, blyven nu echter gestationeerd voor Tagal. Ongunstige berigten uit Japara, doen Speelman besluiten, eerst naar die plaats te vertrekken.

¹ Waarschijnlijk naar het district en de hoofdplaats Sampang op Madoera.

XII. Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 Maart 1677, in
Comp^s loge te Japara.

Na veel onstuimig weder te hebben gehad is de vloot eerst den 15^{en} January voor Japara gekomen.

Op den 20 January deed Speelman de troepen te Japara ontschepen.

Speelman vindt den Gouverneur van Japara, Wongso Diepo genoegzaam door den Soesochoenan gevolmagtigd om „tot bevestiging van „het oude contract van het jaar 1646 eenige pointen op te stellen „en daarbenevens zulks meer te pretenderen, als men oordeelen „kon, Comp^s getoonde bereidwilligheid en gedragen lasten deugdelijk en buiten alle opspraak meriteerden.”

Op den 27 February worden die punten eindelyk vastgesteld, „synde hetzelfde contract (project) met sooveel aandacht en voorzichtigheid in de Javaansche taal overgezet en geschreven, dat wy „kunnen vertrouwen geen abuys daarin begaan te zyn, te meer „omdat het eens en meermalen den Gouv^r. Wongso Diepo en zyne „geadsisteerden zeer distinct gelezen en herlezen en met een volkomen applausissement, op den Alcoran tot een solemneele verclaringe van oprechtheyt, onderteekent is:”

Den 4^{en} maart daaraanv. is de koopman en gewezen opperhoofd van de loge te Japara, Couper, „die javaans lezen, spreken en schryven” kon, met de twee aangenomen zonen van Wongso Diepo, en een Jav. schryver, naar den Soesochoenan, in het hof te Mataram afgevaardigd, om de ratificatien van dit hernieuwd en uitgebreid contract te verkrygen. Voor den inhoud der artikelen van dit contract verwyst Speelman de Hooge regering te Batavia, naar het afschrift, dat hy daarvan verzendt en hierachter volgt, onder N^o. XIII. Sr. Couper wordt intusschen door gebrek aan paarden en dragers te Samarang opgehouden.

Inmiddels had Speelman reeds op den 20 January den Moor Piero, naar Troeno Djojo afgezonden, met brieven „om desen Madoereschen „Vorst insonderheid te disponeren tot personeele verschyning en by „gebreke van dien, alsdan iemand van genoegzaam vermogen en „behoorlyk gequalificeert ten allerspoedigste herwaarts aan Speelman „te committeren, om een kort eynde van zaken te maken, waarop

„niettegenstaande tot nu toe niets gevolgd is, dan eenige brieven, „waarby Troeno Djojo o. a. de hulp der Nederlanders verzoekt tegen „de Makassaren, waarmede hy in publieke rupture geraakt was, „en berigt dat hy zich te Soerabaja bevindt.”

Het belangryk rapport van den Moor Piero zendt Speelman over, en wordt gevonden onder N°. XIV hierachter.

Intusschen blykt het „evident” aan Speelman, dat Troeno Djojo een optogt tegen Mataram in den zin heeft; niettemin blyft Speelman overeenkomstig de bevelen uit Batavia, de onzydigheid nog inacht nemen, wat o. a. blykt uit het 13^e artikel van het geconcipeerd contract, waarby de Soesoehoenan uitgenoodigd is, zich te verbinden om „zich te onderwerpen aan de uitspraak, die de Ed. „Comp. naar conscientie, over de questie tusschen Syne Majesteit en „Troeno jaja zal komen te doen.”

Indien nu Troeno Djojo blyft weigeren in vergelyk met den Soesoehoenan te treden, zal de Comp. genoodzaakt worden, de wapenen tegen hem te voeren; doch, omdat de uitslag van allen oorlog wisselvallig is, zoo kon het, volgens Speelman wel mislukken om Troeno Djojo geheel weder aan den Soesoehoenan te onderwerpen; in dat geval zou het echter kunnen gebeuren, dat Troeno Djojo, vryprins van Madoera zou kunnen blyven, maar desniettemin in hoedanigheid van bondgenoot van den Soesoehoenan, wiens superioriteit hy jaarlyks alsdan door eene bezending ten hove zonder geschenken, zou moeten erkennen.

Over deze eventualiteiten levert Speelman wydloopige beschouwingen in dezen brief, evenals over de kansen tot geheel herstel van het Mataramsche ryk, waarvan de vorst, de Soesoehoenan, zich inbeeldt dat de Comp. de zaken geheel zal kunnen herstellen. Van de vredebreuk tusschen Troeno Djojo en de Makassaren verwacht Speelman voor de belangen der Comp. en van den Soesoehoenan veel goeds; daarentegen acht S. dat het vertoeven en wachten naar tydingen en naar de ratificatie uit de Mataram, vele goede gelegenheden zal doen voorbygaan. De titel van Panembahan, van opregte Koning van Java, welke Troeno Djojo heeft aangenomen, toont naar het gevoelen van S. eene groote arrogantie en doet Speelman gelooven, dat Troeno Djojo, indien hy ooit de kroon van Mataram op 't hoofd kreeg, op verre na niet zoo vriendelyk en handelbaar jegens de

Comp. zyn zou, als hy zich nu toont. De Bantammers mengen zich naar het oordeel van S. in de zaken, tot geen ander einde, dan ten kwade. Speelman spreekt verder wydloopig over de vier zonen van den Soesoehoenan, en van hunne verschillende en strydige pretensien. Wat hy van dezen verhaalt, vindt men nog duidelyker vermeld in eene memorie, welke Speelman in 1678 aan zyn vervanger de St. Martin overleverde, naar welk stuk, onder N^o. XLV, wy, om herhalingen te vermyden, verwyzen.

XIII. Naerder articulen en poincten, waarop tusschen den hoog Ed^{le} welgeboren heere Quey Nebey Wangsa Diepa ¹, groot gouverneur van alle de Javaanse zeehavens ende expresse gevolmachtigde van synen Heer, den grootmachtigsten Sousouhounan in de Mattaram, uytwysende twee diverse brieven daervan zynde, welckers translaaten en originelen aen desen geannexeert werden ter cenre, en d'hr. Cornelis Speelman, ordinaris raat van India, admiraal in den name van d'Ed^{le} hr. Joan Maetsuycker, Gouverneur Generael en de Heeren Raaden van India, representerende het hoogste en souveraine gebied van wegen de generaele vereenighde Nederlandse geotroyeerde Oost-Indische Comp^{ie} in dese landen, ter andere syde, op nieu bevestigd is de onderlinge goede vrede, vrundtschap, gebuurschap en bontgenootschap.

Eerst wert geconfirmceert voor goet, vast en van waarde gehouden het contract off vredeverbont in dato 23 September 1646 tusschen den grooten Sousouhounan en de Comp^{ie} gemaackt.

2^o. En sal de Comp^{ie} volgens den inhoud van dien, alsnoch gehouden wesen den Sousouhounan te beschermen tegens soodanige vyanden als waar met de Comp^{ie} selfs in geen accord van vrede staat, mits dat den Sousouhounan de costen sal betaelen van de adsistentie, die

1 Kiai Ngabehi Wongso Diepo.

gedaan comt te werden, gelyck insgelyck de Comp^{ie} sal verbonden en gehouden zyn aen den Sousouhounan te vergoeden de oncosten van soodanige bystandt, als hy t'eeniger tyt aen de Comp^{ie} tegen haer vyanden mocht comen te doen.

3^o. De Bataviase jurisdictie en limyte is en sal blyven tot het midden in de riviere Carawan, gelyck in den jaere 1652 ten aenwesen van den heeren Rycklof van Goens in den Mattaram met den grooten Sousouhounan versproken is, sulcx de Javanen bewesten de riviere Cawan tot aen de Zuydtzee onder Comp^{es} gehoorsaemheynt en gebiet staan, maar wert versocht, dat de voors. lymyten mogen vergroot werden tot aen de rivier van Pamanoean, gereeckent dwars over tot aen de Zuytsee, met het volck dat daarin woonen, alsoo het de Sousouhounan doch geen nut toe en brengt.

4^o. Ende is oock alsooch vernieuwt en bevestigt, dat geene slaven off oock geene debiteuren 't sy Christenen off heydenen, die uyt Batavia mochten comen te vluchten, in de landen van den Sousouhounan mogen toegelaten werden, maar dat men deselve getrouwelyck sal restituereen, wanneer men die comt te attrappeeren. Insgelyck sal de Comp^{ie} gehouden syn te doen, als iemandt van des Sousouhonnans vluchtelingen in Batavia, off de jurisdictie comen ontdeect te werden.

5^o. De Comp^{ie} zal van geene haerer goederen ofte coopmanschappen, die zy in 't ryck of de landen van den grooten Sousouhounan comt te brengen, en wederom daaruyt te voeren geen de alderminste thol ofte gerechticheyt betalen, noch mede geen visite van haare goederen subject zyn, met vryheynt om naar haer eygen will en believen alderhande coopmanschappen naar de bovenlanden en door 't geheele ryck onder de bescherminge van des Sousouhonnans bevelhebbere te mogen voeren, zonder eenige verhindeeringe.

6^o. De Comp^{ie} sal vrystaan, soo wel in alle de zeehavens als voorts binnen 't geheele landt, zonder onderscheynt van steeden en plaatsen, haere logies naer believen te stabileren, daartoe bequaeme erven uyt te kieser, alsmede tot het gebruyck van timmerwerven, 't sy in de bocht van Rembangh off elders, waartoe sooveel timmerluyden, smits, zagers en ander ambachtsvolck in haren vasten dienst, off by daehhuer sullen mogen nemen, als daartoe van nooden hebben, sonder dat de regenten sullen mogen die luyden, zoo lange sy by

de Comp^{ie} zyn, meer afnemen voor des Soudouhouans gerechtigheit als een Sp^a. R^e. 'sjaars zonder meer, en sonder oock deselve met eenige andere lasten te moogen beswaeren en van de Comp^{ie} aff te trecken.

7^o. De coopliden, houtleverantiers etc^a., die met de Comp^{ie} handelen, coopen en vercoopen in alle zeehavenen van de Soudouhouan sonder onderscheyt, sullen van alle soorte waeren, die se van de Comp^{ies} factoren incoopen en weder aen deselve vercoopen aan den H^r. betalen, twee ten hondert, hetzy wat voor goederen het wesen mogen, hout, sout, rys, zuycker en wat dies meer zy, sonder dat de regenten, deselve coopliden, zoo lange zy met de Comp^{ie} handelen, eenige moeyte sullen mogen aandoen, 't sy aan haere personen ofte middelen, maer deselve moeten laten onder de bescherminge van de Comp^{ie}, opdat alsoo van haer gelt verseeckert mogen wesen.

8^o. Den grooten Soudouhouan sal jaarlycx aen de Comp^{ie} op Batavia moeten leveren vier duysent lasten rys, die de Comp^{ie} sal betaalen marctgangs, volgens den prys op de boom. En soo wanneer de Comp^{ie} met haere scheepen die selfs comt affhaelen, sal daervoor betaalt werden zooveel als de prys is, ter plaatse daar de Comp^{ie} de ladinge inneemt, mits dat het altyt goed nieuw graan sy tot keure van de Comp^{ie}, en sullen de regenten oock gehouden wesen de Comp^{ie} vóór alle anderen, haere lading te moeten versorgen.

9^o. Insgelyck sullen de Bataviase inwoonders, alle andere Comp^a. permanenten onderdaenen elders woonachtich, en die van Comp^a. zegel versien sullen wesen, om te connen onderscheyden werden, voor alle andere negotianten a prys courant moeten hebben, mits betaelende voor tol van de aenbrengende coopmanschappen 3 ten hondert. Item van de uytvoerende waeren sonder onderscheyt mede 3 ten hondert, maer van elke cooyan ryz een Sp^a. R^a.

10^o. De Soudouhouan zal onder syn gebiet nooyt eenige Maccassaren, off oock Maleyers, Mooren en wat natien het mochte wesen, die int alderminste met de Maccassaren vermengt syn, met der woonmogen gedogen, noch oock aen deselve eenige frequentatie off negotie vergonnen als aan de soodanige, die passen van d'E. Comp^{ie} comen te vertoonen, zonder nochtans dat dezuleke oock haer met haar wooningen in den grooten Soudouhouans lant sullen ter neder woen stellen.

11°. De Comp^{ie}. zal vrijstaan op alle rheedens van de Sousouhounan zonder onderscheyt haere vyanden te moogen aentasten, en sullen des Sousouhounans bevelhebbers gehouden wesen de Comp^{ie} des noots daarin te adsisteeren, oock mede aen de Comp^{ie} en haare ingesetenen alle hulpe en bystant te bewysen, indien se door eenige vyanden op de rheeде off in het landt van den Sousouhounan quamen aengerant te werden.

12°. Zoo de Comp^{ie} off eenige van haare ingesetenen eenigh schip off vaartuygh op de Javaanse cust off ergens op de reven off eylanden onder des Sousouhounans gebiet quamen te verliesen, dan sullen syne onderdaenen gehouden zyn de Comp^{ie} off haar ingesetenen, alle mogelycke adsistentie tot het bergen der goederen en het bewaaren tot voorcominge van verdere schaade (te verleenen.)

13°. Voor de adsistentie die de Comp^{ie} in desen oorlog tegens de uytgweecke Macassaeren en Madureesen nu een jaer herwaarts, aen de Sousouhounan reets gedaen heeft en noch sal comen te doen tot herstellinge van syn genoegsaem vervallene staat, sal de Sousouhounan aen de Comp^{ie} tot vergoedinge van haere swaere lasten en oncosten uytkeeren, de somme van twee hondert en vyfftych duysent goede oprechte gangbaere Sp^c. Rⁿ. in contant, te weten dit loopende wester mouson de helfte ofte hondert vyff en twintich duysent realen; de resterende helft in 2 naestcomende jaaren 1678, 1679 elck jaer twee en sestich duysent vyff hondert Sp^c. Rⁿ. Item daarenboven noch 3000 lasten rys op Batavia te leveren, mede in de voorsz. drie jaaren 1677, 1678 en 1679, elck jaar 1000 cooyans, indien de herstellinge der ruste comt verkregen te werden, behoudens dat de Sousouhounan en syne gemachtigde, wanneer de zaacken in der minne tusschen den Sousouhounan en zyne parthyen tot redelycke en eerlyke conditien gebracht connen werden, sich oock aen des Comp^{ie}. uytsp^{raack} sal gedraagen, en hem onderwerpen deselve religieus naar te comen, en soo hier toe langer tyt als tot Ult^o July vereyschte, sal den Sousouhounan boven voorsz. vergoedinge noch gehouden wesen maendelycx aen de Comp^{ie} uit te keeren 20,000 Sp^c. Rⁿ. tot verval van de onmydelycke ongelden. Des sal doch de Comp^{ie} gehouden wesen den bergh van Japara met de Nederlantsche en inlantsche guarnisoenen voor den Sousouhounan tot verseeckeringe van Japara in besit te nemen, behoudens dat den Sou-

sonhounan jaarlycx de costen van 't guarnisoen, in contant, rys off anders voldoe, alsmede de ongelden betaale, om de voors. bergh in bequame ordre van defentie te brengen.

Aldus gedaan gecontracteert ende beslooten op den 25 Februario 1677 in des Comp^{ca} logie op Japara. En opdat dese poincten des te vaster, religieuser en onverbreeckelycker mogen werden gehouden, soo hebben partyen contrahenten, ten wederzyden geadsisteert met de hier ondergeteekende haere Raden, desen met haare zeegel en hantteeckeningh becrachtigt, te weten Wangsa Diepa met de syne op den alcoran tot een solemnele verelaringe, naar haar wyse van oprechte meeninge, en belooffde hy sich voor dit alles tot voldoening te verbinden, gelyck hy sich daarvoor verbint mits desen te besorgen, dat dese articulen door den Sousouhounan en syn vier soonen geratificeert en becrachtigt wierden, soo als ook den admiraal aennam, omtrent d'Ed^c. Heer Gouverneur Generaal en Raaden van India te bevorderen. En syn hiervan gemaackt drie eenslydende contracten, beseegelt en geteekent op den 28^{ca} Februario 1677, mede in Comp^{ca} logie.

XIV. Rapport door den moor Piero, wegens syne verrichtinge geduerende het bestellen van syn brieff aen den panembahan Maduratna, ten overstaan van de gecommitteerden M^r. Isaack de S^t. Martin, Jacobus Couper, Everard van der Schuur en Johan Leeuwenson, tusschen den 24^{ca} en 25^{ca} February 'snachts, gedaan.

Den 20 January 's avonds teegen 5 uren, nevens t'overhandigen van den brieff van Rading Troenajaja afscheyt van syn Ed^{ca} ontvangen hebbende, begaff hy sich met den Balysen sehryver in 't vaartuygh, doch twee Javanen van 't vaartuygh aen landt gebleven zynde, gingen zy dien nacht niet onderzeyt.

21 Januario. 's Morgens de wint westelyek, quam den ads^t. Willem van Buytengem met vaartuygen om hem uyt te boegseren, doch byna boven 't eylant gekoomen synde, conden sy door de contrarie-wint niet verder advanceeren, waarom de voornoemde van Buyten-

gem nochmaal met 3 schuyten by hun comende, brachten deselve verder zeewaarts, egter waaren sy genootsaackt geweest de rivier Malirangh ¹ aan te doen, daar sy drie dagen verbleven, alwaar hun anckertouw breeckende, gingh den moor Piero naar Japara om sulcx syn Ed^{le} aan te dienen, en welke instonts met een tros derwaarts weeder gedepescheert zynde, raackten sy 24 d^{to} 's nachts onderzeyl en passeerden 25 ^{to} 's naar de middags ontrent ten 5 uren de hoeck van Javana, en tegens 11 uren 's nagts de hoeck van Lassem.

26 d^{to} 's morgens passeerden sy Toeban, ten twee uren naar de middagh de negrye Banjaranjer ², en tegens 5 uren Sedajou verbyloopende quaemen sy onder 't eylandt Mangari ³ gelegen in 't nauw van Madoura ten ancker, alwaar sy die nacht door contrariewint genootsaackt wierden te blyven leggen, vanwaar den 27 d^{to} 's morgens ten 6 uren ancker lichtende, quamen sy cort daaraen op Sotja ⁴, alwaar het tegens de wal settende, wierde hun van landt gevraecht, van waar sy quamen, waarop geantwoordt synde van Japara, wierde hun de redenen van hunne comste insgelycx affgevraecht, daarop Piero gerepliceert soude hebben, dat hy door d'Ed. Hr. admirael aan den Panembahan gesonden was, haar versoekende te weten, waar syn Exc^{tie} hem onthiel, waarop hem wierde geantwoord op Sourabaya. Eenige Maleyers, die daar waren, versochten dat sy by hun comen wilden, 't welck hy excuseerde, seggende dat d' Hr. admiraal hem met een brieff aen den Panembahan hadde affgevaardigt, en het hem niet gepermitteert was, uyt syn vaartuygh te gaan, waarop sy hem affvroegen: hoeveel Comp^s scheepen op Japara waren, daar hy op antwoorde 10: daarna sy weder vragende wat volck hy by sich in de prauw hadde, gaff hy ten antwoord Maleyers en Balyers. Sy vertrocken ontrent den middagh weder van daar, passeerden Grissee, en arriveerde ten 2 uren op Soerabaya, alwaar sy met de prauw binnenschooten, en in 't opvaren ontrent 30 gewapende mannen in een prauw ontmoeten, weleke de rivier afsaekende hun affvroegen vanwaar sy quamen, die ten antwoord

1 R. Maritjang?

2 Bandjoranjer, in het regentschap Sidajoe, district Kodokan, residentie Soerabaya, op den grooten weg, aan de kust tusschen Ontongh Kodokh en O^s. Pakis

3 Mengari, eilandje aan de N.-kust van Java, in straat Madoera N.W. van Grissée.

4 Sotja, westkust van Madoera, zuidelijk van Bangkalung

bekoomende van Japara, vroegen deselve off sy oock eenige Maccassaren op Bliton gesien off ontmoet hadden, waarop hun ter antwoordt toegevoecht zynde van deselve niet te weten, passeerden sy alsoo, comende ontrent ten 3 uren aan de boom, vanwaar hy Piero, eenige Javanen afsond, om den Panembahan syne comste bekend te maacken, en met eenen te laten weten, dat hy met brieven van d' Hr. Admiraal aen syn Exc^{te} gesonden was. Een Chinees aldaar synde liet hem groeten, en met eenen weten, dat hy een weynich geliefde te wachten, wanneer insgelycx by hem verscheen den jongst afgesonden van den Panembahan, aen Hun Ed^{le} Hooghachtbaerheden naar Batavia gen^t. aen wien hy versocht, dat syne comste met een brieff van d' hr. admiraal aen den Panembahan bekend mochte gemaect werden, welke opstaande nam aen, syne begeerte datelyck te volbrengen. Op welke tyt de stadt in roer ende meeste inwoonderen onder de wapenen raekende, verscheenen deselve omtrent syn vaartuych, zoekende en inquireerende, off sy oock eenige Maccassaeren ontmoet off oock by sich hadden, schynende die plaats uyt vreesse van deselve heel gealarmeert te zyn, waarom hy met vreesse ingenomen, sich aldaar niet seer vertrouwde, onder welke rencontre den schipper Daniel du Prée by hem quam, met wie, naar dat hy hem d' Hr. admiraels intentie ende reden van syne comste bekend gemaect hadde, hy consulcerde, deselve affvroech, off het niet beeter soude syn den brieff selfs Trocnajaja toe te brengen, dan soo langh naar het wederkeeren der affgesondene Javaenen te wachten, waarop sy goet vonden sonder tyt te verliesen den brieff van den Hr. admirael personelyck den Panembahan toe te brengen, waarop sy hem instonts na boven begaven vindende den Panembahan in een expres en daartoe geprepareert bambocs huysje sitten, welke hun aencomste verstaen hebbende, rees hy op en quam hem Piero te gemoet, latende een alkatyff spreiden, daarop sy nedersittende beleefdelyck onthaalt wierden, vindende by syne Exc^{te} den schipper Penneman, soo dat synen brieff in de tegenwoordicheyt van die twee schippers op de volgende maniere overleverde.

Hy dan gelyck vooren verhaelt op het alkatyff sittende begost sich om den brieff te overhandigen te beweegen, 't welck den Panembahan vernemende stondt deselve op, en nam hem Piero den brieff

met groote beleeftheijt uyt de handt, deselve voor syn hooft druckende en nedergeseten zynde, wierde die door Exc^{ie} geopent en gelesen, waarnaar hy syn schryver deselve overleverde, om daarvan communicatie aen syne presente raden te doen. De Panembahan hun aenspreekende, seyde: mynen broeder ontbiet my by hem te comen, en hoe kan ick by myn broeder gaan, daar ick niemant hebbe aen wien ick myne negryen toevertrouwen kan, onder welke samspraack aldaar in hunne tegenwoordicheyt twee affgekapte Macassaerse hoofden gebracht wierden, welke de Panembahan aenschouwende, seyde hy: dit syn hoofden van volkeren, die ick onderhout gegeven en goet gedaen hebbe, omdat sy volkeren van mynen broeder zyn, doch zy sulcx verwerpene en myne weldaden met de voeten tredende, ben ick genootsaackt geworden haar soo te laeten onthaelen.

Den moor Piero remonstrerende de groote oncosten, die de vloot en verdere macht onder d'H^r admirael bescheyden, naar sich sleepte, versocht om spoedige rescriptie, opdat de Hr. admirael sich daarnaar regulerende syne mesures nemen mochte, daarop hem door den Panembahan geantwoort wierde, indien ick volgens de begeerte van myn broeder naar Japara gaa, soo staan alle myne negeryen in eenen dagh geruineert te werden, alsoo ick niemant hebbe aen wien ick t' gouvernement derselver toevertrouwen mach; waarop hy Piero gerepliceert soude hebben, indien U Ex^{ie} door hoogwichtige occupatie belet mochte zyn persoonlyek by d'II^r. admiraal te verschynen, zal het ten hoogsten noodich zyn, dat soodanig gequalificeerde gesanten onder des Panembahans zegel, waarin d'Comp^{ie}. volcomen vertrouwen stellen mach, werden affgezonden, met welke by absentie van den Panembahan over soodanige saaken kan gehandelt werder, waaraen de welstandt van des Panembahans ryek en 't bevorderen van 't gemeenbest gelegen zij.

Dese redenen en nevens het overleveren van d'II^r. admiraels brieff in presentie van de voornoemde schippers du Pre en Penneman gewisselt zynde, bracht Zyn Exc^{ie}. hem een glas brandewyn, 'twelek hy beleefdelyek excuseerde, waarop de hooge priester ontbooden zynde, belaste syn Exc^{ie}. aan deselve sorg voor hem te dragen, met welk hy naa genomen afscheyt vertrock, laetende voorn. miss^{en} by den Panembahan blyven.

Den 28 d^o. liet Piero den Panembahan door eenige Javaenen

groeten en met eenen versoeken om prompte rescriptie op d'hr. admiraals brieff, waarop hem tot antwoord gebracht wierd, dat den Panembahan gereet zynde om den brieff te beantwoorden, hem alsdan zulcx wel zoude laten weten.

Den 29 d^r. begaff hy sich by den Panembahan, syn Exe^{tie}. aenseggende, dat hy van den II^r. admirael gelast was niet langer dan drie dagen na syn antwoord te mogen wachten, versoekende derhalven, dat hem spoedige rescriptie tot welstandt en bevordering van de gemeene rust en tot overeencominge van wedersyts strydende parthyen mogt werden vergundt.

Waarop den Panembahan repliceerde: ick was gereet op U. E. aencomste de rescriptie op den brieff van d'hr. admirael gesz. aff te halen, en met hem in discours tredende, seyde syn Exe^{tie}. dat hy met Creyn Glisson ontrent 12 dagen verleden van den morgen tot den middagh toe gevochten, en dat Glisson voor hem niet had connen bestaan, waarover Glisson hem om vergiffenisse had laten versoeken, presenteerende syn persoon aen den Panembahan tot een teecken van onderdanicheyt over te leveren, waarop den Panembahan hem na de quantiteyt syner dooden en gequeste had laeten vragen, daarop hy ten antwoord bequam, dat er aan de syde van Crain Glisson 70 dooden en 10 gequesten waaren geweest. De moor Piero naar de naemen en 't getall der Maccassaerse koningen vragende, gaff zyn Exe^{tie}. tot antwoord dat deselve waeren: Creyn Glisson, dito Bongon, dito Roupa, dito Loumou Intje Hassan en Crain Moupou, welke alle int gevecht tegens hem getreden, en dat twee dagen naar de voorsz. rencontre, Crain Tellolo, Datou Louadin met eenige Maleyers, Sjampan opt eylandt Madoura verovert hadden, t' welck syn Exe^{tie}. in presentie van den schipper Daniel du Pre aan hem verhaalde; daarnaar sich tot syn edelluyden keerende, seyde hy hun in de Javaense taal: deese Hollanders geven voor, dat d'E. Comp^{te}. hem tegen de zoodanige zal verklaren, die hun onder Pangeran Adepatty niet en willen submitteren, want die het met den Pangeran niet houden, zyn vyanden van de Comp^{te}., daar noch byvoegende: het zoude bynaar schynen als off ick van de Hollanders dependeerde, dewyle sy my ordineeren myn volck in te trecken, ick sal sulcx niet doen, al soude ick aen stucken gekapt werden, en nu trect de Sousouhoung in myn recht, gevende

aan de Hollanders syne steden over, die hy haar voor desen voor een groote somma gelts geweygert heeft, seggende syn Exc^{te}. veel liever met alle de syne te willen sterven, dan met den Sousouhouan in eenigh verbondt treden, waarmede sy voor die reys afscheyt kregen, recommanderende den moor Piero tegens den avondt by syn Exc^{te} te coomen om als dan met hem te spreeken, en daar byvoegende, gy zult Maandagh vertrecken, alsoo ick myn vertrouwen op u stelle.

Hy 'savonts volgens afspraak naar den Panembahan gaande, ontmoeten hem eenige vrouwen met montkost, seggende: de Panembahan slaapt en sendt u dit, waarmede hy sonder syn Ex^{te}. te spreeken wederkeerde.

In de voorgaande conversatie hadde hy den Panembahan om rys, cadjangs en boontjes te versamelen aengesproecken, doch hadde den Panembahan daarop geantwoordt, het is my van herten leet, dewyl den admiraal daarom versoekt, dat ick syn Ed^e niet voldoen kan, alsoo de Macassaeren alle myn dorpen en landeryen bedurven en geruineert hebben, waarop Piero den Panembahan repliceerde, het sal goet syn, dat U Exc^{te} my syne vyanden, soo Maleyers als Macassaren opgeeft, opdat ick deselve d' h' admiraal bekend maken mach, insgelyck waar sy hun onthouden, daarop den Panembahan een relaas van de voorn. Crains en hoofden der Maccassaeren en Malleyers doende, voeghde hy daar noch d' onderstaande by:

dain Mainoe

dain Tellole

Aroe Siou

Hadjie Bouloubaulou en

Intje Ladin, welke met omtrent 200 Maccassaren en 1000 Malleyers Sjampan vermeerstert en vernielt hadden, verhalende geen Maccassaren noch Malleyers tot syne vrenden te hebben, dan eenen Intje Soleman met omtrent 60 van syne volckeren.

Hem belastende d' h' admirael te seggen, dat sy omtrent 170 coyangs rys op Godongbata en Calignar voor d' E. Comp^{ie} versamelt weg genomen waren, waarover hy omtrent d' H' admirael seer beschaemt was.

31 Januario liet Piero den Panembahan door een Javaan om audientie versoecken, doch kreegh tot antwoordt dat syn Exc^{te} hem

wel zoude ontbieden, wanneer hy genegen was met hem te spreccken, waerom hy noch wachten moste, doch wierde dien avont niet ontboden.

P^{mo} Feb. sach Piero den Panembahan in de passebaan, daar hy syn Exe^{tie} meende te spreccken, doch soo draa wierden Panembahan hem niet gewaar off hy sondt eenen Mangonagora, hem seggende, dat den Panembahan verstaan hebbende, dat daar een chialoup met een schip te verwachten stond, hy hun aenbrengen eerst affwachten wilde, omme alsdan synen brieff nevens d' andere te gelyck met hem te beantwoorden.

2 dito. Weder trachtende den Panembahan te spreccken, conde hy daartoe niet geraacken, doch 3 dito bij den Panembahan comende, verhaalde hem syn Exe^{tie} dat hy eenen Maleyer Jntje Boudjaar, daar hy sich seer op vertrouwde, had laten crissen, omdat hy aan de Macassaren kruyt en schietgeweer gegeven hadde, waarop Piero naar de Maccassaeren vragende, gaff hem den Panembahan tot antwoordt, dat Creyn Glisson en Jntje Baran, verselt met alle de andere, haar op Sanomab ¹ onthielden, met voornemen om 't gansche eylandt van Madoura en voornamentlyck Samomab te veroveren, doch sulcx hun mislukkende, waren sy van intentie naar Cangian ² te gaan, en van daar naar Sambava. ³

Daarop hy Piero den Panembahan naar 't verschil en d' oorsaacke van den oorlogh vragende, kreegh hy tot antwoordt, om syn vrouws wille, seggende den Panembahan: als Creyn Glisson voor desen op Sourabaya verscheen, hebbe ick hem met een paart en een quitasol ingehaelt, doch hy woude de jongste reys uyt syn vaartuygh niet comen, maar liet my syn vrouw affeyschen, waarop ick hem liet antwoorden, wat sult ghy met haar in de prauw doen, comt aen lant, het is alhier beter dan in u vaartuygh, 't welck Glisson verwerpende, wierde door den Panembahan gerepliceert, dat syn dochter van geen jan alle man gecomen was; en gevolgelyck hem die in de prauw niet sende woude, daarop Glisson den Panembahan liet weeten, dat hy syn vrouw oock zoude laten halen en naar sich neemen. Den Panembahan tot het affhaelen derselve eenige luyden

1 Soemanap?

2 Kungéau, eilanden aan de noordkust van Bali, ten oosten van Madoera.

3 Sumbawa.

affsendende, hadde Glisson daarover verstoort eenige daarvan laten ombrengen en dooden, waaruyt den oorlogh syn begin genomen hadde.

Den 4 dito. Sonder iets uyt te rechten doorgebracht zynde verscheen den 5 dito aldaar, de adsist. Willem van Buytegem medebrenghende een brieff voor d' Hr admiraal aen den Panembahan gesz., met weleke sy hun by syne Exc^{tie} begaven, alwaar onder 't overgeven van deselve brieff, den Panembahan door den voornoemden adsist. versocht en onder beleeffde redenen de nootsaekelyckhey van syne personele verschyninge op Japara aangewesen wierde, waarop den Panembahan antwoorde, hoe kan ick by myn broeder gaan, daar ick niemant hebbe, aen wien ick myne regeringe vertrouwen mach, en soo ick kom te vertrecken, soo werden alle myne negryen van de Maccassaren bedorven, en wie can ick als gemachtighe aen mynen broeder senden, vermits alle myne raadtslyuden naar den Mattaram en andere plaatsen om te oorlogen uytgesonden syn.

Doch myn volck van Condong Bata geretourneert zynde, zal ick by myn broeder gaan, want Japara myn stadt is, daarbijvoegende aen de Macassaren doe ick alles goets, alsoo ick wete dat sy comp^{ie} volck zyn, maar sy betoonen my trouwloos; doch wat soude dat beduyden, dat ick ginder verscheen, alsoo den Sousouhouman uyt de Mattaram reets vertrocken en syn volck aan syne 4 soonen overgegeven heeft; daarop Willem weder gerepliceert zoude hebben, het zal evenwel best wesen, dat de Panambaan naar Japara gaat om aldaer met den admiraal te spreekken, opdat den Panambaan en de Comp^{ie} eens zynde, het volck van den Soussouhouman sulcx mede declachtich wesen mogen, waarmede sy weder vertrocken.

6 Febr. zyn sy weder met hun twee naar den Panambaan gegaen, alwaer comende, condon Syn Exc^{tie} niet te spreekken komen, gelyck oock den 7 dito. Den Panambaan den Balysen schryver by sich ontbiedende, vroegh hy off dien brieff, wysende d'eerste, verseeckerlyk van den admiraal quam, alsoo deselve met die van Willem veel verscheelde en anders dan Willems brieff luyde, en schoon sy met malcanderen in discoursen wel overeen quamen, soo scheen egter de laatste brieff uyt te drucken, al off hy een dienaar van de Comp^{ie} was; daarop een Bantammer die aldaar present was, voegde, dat het geen brief was, die behoorde aen soodanigen Coninck gesonden te werden. Doch den schipper Penneman daarop gerepliceert hebbende,

dat den brieff door den admirael uyt broederlycke genegentheytt geschreven was, en gevolgelyck de vryheden in 't schryven gebruyckt niet anders als een suyvere genegentheytt aengesien moesten werden. Doch den Panambaan antwoorde: ick hebbe nooyt de Hollanders, noch de Hollanders hebben my nooyt iets misdaan, waarom is dan die brieff soo aenstotelyck geschreven, 't welck hun ter kennisse gecomen synde, vroegh Piero 'savonts aan den secretaris van den Panambaan, waarom den adst. Willem het ingaan by den Panambaan belet was gewerden, waarop hy tot antwoordt bequam, dat den Panambaan over den brieff quaet was. Hy, nevens Willem sulcx verstaan hebbende, begaven hun na den Mangonamgara ¹, versoeckende om binnen te mogen comen en aldaar den brieff naar den rechten sin uyt te leggen, dat hun afgeslagen wierdt.

Den 9 dito, ging den adst. verselt met den voorn. schipper naar den Panambaan, alwaar geadmitteert zynde, wierde hun in plaats van over eenige saken te spreekken, ceten en drincken voorgeset, waaruyt sy bespeurden, dat Syn Exe^{tie} niet genegen was met hun ergens over te discoureren; waarom sy afscheyt nemende vertrocken, werdende den moor Piero door den Panambaan alleen geroepen, op wie Syn Exe^{tie} een groot vertrouwen verclaarde te stellen, serieus naar de redenen, die d'hr. admirael bewoogen hem op Japara te ontbieden, en waarover hy al drie diverse brieven ontfangen hadde inquireerde; waarop door Piero geantwoordt wierde, dat de hr. admirael met de macht van de Comp^{ie} op Japara verscheenen was, om aldaar de hooge regeringe van India te representeeren, soodat hy voor syn Ed^{le} verschynende als voor een groot Ed^l. compareren zoude, en dat den admiraal hem tot geen ander insicht daar ontboot als om hem grooter en syn staat heerlycker te maacken, waarop den Panambaan repliceerde, dat is goet, brengt eerst onsen brieff aen mynen broeder, en ick sal wachten tot dat myn volck, die tegens de Macassaren uytgesonden syn, zullen wedergecomen wesen, om alsdan voor mynen broeder den admirael te gaen verschynen.

De moor Piero vragende, hoe lange het wederkeeren derselve noch wel aenhoude zoude, antwoorde den Panambaan, daarvan over 5 daagen tydinge te zullen hebben, seggende, vertreckt gy maar spoedigh,

1 Mangoen negoro, of Mangkoe negoro?

alsoo d'hr. Admiraal mynen broeder seer naar antwoord verlangen sal. Doch naar huys gaande, wierde hem door een des Panambaans dienaeren bekent gemaackt, dat er een schip nevens een chialoep gesien wierde, welckers aenbrengen Syn Exc^{te} noch voor syn vertreck wilde affwachten, om alsoo des te beter na den rechten sin op de hr. admiraels brieven te rescribereen, waarom hem niet dan daegs daeraen syne depesche gegeven zoude werden.

10 dito. 'sMorgens by den Panambaan ontboden zynde om syne despesches te haelen, hadde Syn Exc^{te} hem verhaald, hoe dat hy een brief van Datou Louadin ontfangen hadde, waarin hy over 't afbranden van de kerk op Siampan sich excuseert, voorgevende zulk niet gedaen te hebben, maar dat deyn Tellolo en deyn Momoe deselve vernielt hadden, welke brief hem den Panambaan ter handt stelde, seggende, neemt deselve mede, en laat se leesen, opdat ghy selfs sien moogt, wat daar in staat, gelyck sy sulcx in hun logement deden

Vorders verhaalde den Panambaan, dat Pangeran Pouroubaya ¹ in den oorlogh van Touban doot gebleven was, welckers hoofd hy op Malaya ², gelegen op Madoura tegens over Sourabaya, hadde laeten begraven, en dat nevens de voors. Pouroubaya noch gesneuveldt waren: Key Wiera Jaya ³, Ranga Sedayou ⁴ en Key Wiera Angon ⁵, gelyck Key Pangie Wiera Bouummy ⁶, gewesene veltoverste van den Sousouhouan op Cadiry mede het leven geejndigt hadde; en vervolgende, seyde syn Exc^{te}, dit voorstaande hebbe ick u verhaalt, opdat ghy daar uyt sien moogt, wat ick voor de gerechticheyt van myne wapenen uytrechte, alsoo ick het naeste tot het Mataramsche ryck ben, want ick ben uyt de stamme van Madjapijt, gelyck u sulcx door elf geslachten staat aengeweesen te werden, als:

Ik Panambaan ben de soon van Radingh Damang Maleya en
die was de soon van Pangeran Magirie, en
die was de soon van Pangeran Arosbaya, en
die was de soon van Pangeran Placcaran ⁷, en
die was de soon van Aria Timpal, en
die was de soon van Aria Cadul, en

1 Poerbojo. 2 Melaja. 3 Wiro Djojo. 4 Ronggo Sidajoe. 5 Wiro
6 Pandji Wiro Boeni. 7 Plakarat.

die was de soon van Aria Timbol, en

die was de soon van Pangeran Tinga, en

die was de soon van Limboe Patan, en

die was de soon van den coninck Madjapayt; waarmede hy syne afcomste volcomen vast maackte en syne pretentien op de Mattaram fondeerde.

Vorders verhaalde de Panembaan, voor het begin van den oorlogh een contract met Pangeran Adepatty aengegaan te hebben, twelek door den Pangeran niet en was onderhouden, om welke reden hy syn dochter aan Crain Glisson ten huwelyck gegeven hadde, op voorwaarde, dat hy, Glisson, Sourabaya en Grissee voor hem overwinnen zoude, doch Crain Glisson de vaartuygen der coopluyden buyten ordre off last aentastende en verdistruerende, was hy daardoor tot toorn verweckt en genootsaackt gewerden hem viandelyck aan te tasten, niet connende gedoogen dat sodanige onredelykheden gepleecht wierden.

Insgelyck hadde Pangoran Adipatty voorgenomen hem om hals te laten brengen, waarop den Panambaan vroeck, wat heb ik hem misdaan. Hy ontfingh savonts syn afscheyt van den Panambaan, die hem nevens de brieff aan d'hr. admiraal, oock den Ole van vrygeleyde overhandichde, met recommandatie hy syn Ed^{le}. uyt des Panambaans naam zoude hebben te groeten.

XV. Cornelis Speelman en Raad, aan de Hooge Regering te Batavia. dd. 30 Maart 1677, in het oorlogschip de Veluwe, in zee voor de bogt van Rembang.

Speelman berigt, dat hij den 25 Maart op alles orde gesteld heeft, in het kantoor Japara, den koopman Everard van der Schuur zoowel als de officieren der militie, enz. in bediening heeft gesteld en daarop naar boord was gevaren om verder zijne plannen te volvoeren, toen op dienzelfden dag Jac. Couper uit de Mataram was teruggekeerd, die hem een schriftelijk rapport van zijne zending en van den uitslag daarvan geleverd had, waarnaar hij verwijst en dat hieronder onder

N°. XVI volgt. Speelman vermeldt in de eerste plaats, dat Couper uit de Mataram is teruggekeerd, zonder geld, zonder bijdrage van den Soesoehoenan in de oorlogskosten of schadevergoeding voor de Comp., daar het „uytwysende velerhande omstandigheden langs hoe „meer komt te blyken, dat het ten hove gansch niet ruim gesteld „is, immers op verre na niet, zoodanig als men zich daarvan plag „te imagineren.” De Soesoehoenan had alle bepalingen van het concept-contract goedgekeurd, uitgenomen alleen die bepaling, waarbij de grenzen van de Comp. tot de rivier van Pamanoekan werden uitgebreid. De Soesoehoenan had echter het contract persoonlijk niet bekrachtigd, hij zeide, en dit scheen waar te zijn, daartoe te zwak en te ziek te zijn. In het Javaansch was echter onder het stuk gesteld: „dat dese contracte den Sousouhouunan voorgelezen is, ver- „claren alle de ryex thesauriers, nevens de vier princen en dat „Zyne Majest. met alle tgeene hier in geschreven staat. (*excepto 't „verzoek van vergrooting van 's Comp. limiten tot Pamanoekan, son- „derling wel vergenoegd en tevreden is geweest.*” Bovendien waren de zegels in rooden lak daarop gedrukt, naar orde en rang en stond boven het zegel van den Soesoehoenan „Dit is het zegel van den „Soesoehoenan, door Pangeran Adepatty Anoem geset en onder dat „van den oudsten prins: 't zegel van Pangeran Adepatty Anoem „door hem zelfs gezet en voorts boven de zegels van de andere „drie princen, even dezelfde woorden, alleen met verandering van „ieders naam.”

Verder wijst Speelman er op, hoe, door of namens den Soesoehoenan in plaats van op een mogelijk vergelijk met Troeno Djojo, aangedrongen was op het dooden van Troeno Djojo, en verhaalt Sp. verder wijdloopig de gehouden overwegingen over het al of niet medegaan ter expeditie, met de Nederlanders, van den Gouverneur van Japara, Wongso Diepo, die ten slotte te Japara blijft.

Eindelijk vertrekt nu, op den 27 Maart Speelman met eene vloot van 10 Comp. schepen en vaartuigen en 15 inlandsche vaartuigen, (waarbij later nog eenige anderen gevoegd werden) in de rigting van Soerabaja, met voornemen om eerst Djawana te bezoeken.

XVI. Schriftelyck rapport door den coopman Jacobus Couper over syne commissie aan 't Mataramse hof aen d'Ed^e Hr. Cornelis Speelman, Ordinaris Raad van India, Admiraal en Veltoverste van d'aensienelycke uytgesette crygsmacht tot herstellinge van 't vervallen ryck van Mataram op de noort-oostcüst van Java, gedaan en reverentelyck opgedragen.

Wel Ed^e Heer!

Naar dat U Ed^e my den 5 deser met genoegsaeme instructie en de 3 stucx geteckende contracten naar 't Mataramse hof hebt gelieven te committeeren en tot myn transport naar Samarangh de chaloep de Granaatappel aengelecht, ben ick dien eygenste voormiddagh daarmede van Japara's rheede affgestoocken en eerst den 16 naar de middagh op Samarangh gearriveert, waar in plaats van 60 man en 10 rypaarden, niet meer als 13 man en 2 rypaarden naar anderhalf etmaal wachters, hebben connen byeen krygen, waarover om den costelycken tyt niet te verliezen, drie stucx paarden voor 15 R. D^r hebben moeten coopen, hebbende Hatty Wangsa (dienaar van Pangeran Adepatty Martasana) my noch 2 dito tot ons volle monteringe, van de 6 medegegeven militairen geleent, waarmede de reyse den 8ⁿ daaraen tegen 9 uuren aennam, en quamen eerst met seer slechte daghreyzen te veroorsaacken door de slappicheyt van des gouverneurs Wangsa Diepaes soons, de kentols Naya Mangala en Soutapraya, die in 't aenporren van de dorpluyden haar vry traagh toonden) den 12ⁿ 's avonts ten 9 uuren binnen, ten huysen van Kentol Naya Mangala, daertoe al wat beecrompen gelogeert waren, moetende de paarden den ganschen nacht sonder een mondtvol eeten te crygen op 't gebit byten, Keay Angabahie d'Jagapatty, 'die ons op wegh naar Mataram ontmoette, had ons op het versoek van Pangerangh Adipatty Anom gerecommandeert, omme ons aan den Pangerangh Martasana t'adresseeren, opdat wy te beter succes op off' ontrent onse Commissie mochten hebben, dat wy te meer in acht namen, omdat Pangoran Adepatty Anom ons door syn schatmeester Keay Zindie 's anderdaags andermaal recommandeerde, om by Martasana eerst te gaan, alsoo wy van syn Excellentie's gunst wel mochten ver-

seeckert wesen, daarover den Pangoranh Adepatty liet bedancken, beloovende syn Exc^{tie} goeden raadt in achtginge te nemen. Dien morgen quam oock den gouverneur Wangsa Diepas outste soon gen^t Keay Tanomangale, een van des Sousouhounans lyffwachten ons besoecken, die ons bekend maackte, dat den Sousouhounan van onse comste noch geen kennisse hadt gekregen, nademaal de 4 princen, regenten van 't ryck, eerst van onse boodtschap bericht wilden hebben, om den majesteyt daarvan te grondiger te connen dienen, schynende syn reden tot approbatie van Pangorans Adepattys gevoelen meede te hellen, namentlyck, dat het best zoude zyn, wy ons eerst aan Pangoranh Martasana adresseerden, gelyck ick oock ten eersten naar Pangoran Martasana, den Kentol Souta Praya sond om syn Exc^{tie} onse comste bekend te maacken, en met eenen om audientie te versoecken. Maar syn Exc^{ties} Loura, gen^t Carty Souta stelde ons versoeck tot 2 à 3 mael uyt; echter wierde ons ten drie uren naar de middagh aengesegt, dat wy by Pangoranh Martasana zouden connen coomen, alsoo nu ledige tyt overich hadt, werwaerts ick met voormelte 2 kentols, Keay mas Soetajaya en Jntche Samsoe begaff, comende eerst ten 4 uren by syn hoff en ten huysse van Keay Karty Soeta, die ons seer beleefdelyck ontfingh en met quantiteyt fruytagie tracteerde, sendende ten eersten syn vrouw by den Pangoran syn heer, om onse comste bekend te maacken, 'tgeene ick vernam, hy tot doen ter tydt noch niet gedaen hadt, schynende syn oogwit te wesen, dat geerne eerst onse bootschap wilde weten, om syn heer vooraff te verwittigen, komende zyn vrouw kort daaraan terugh met tydinge, dat de twee opperste Louraas van Pangoran Adipatty Annom, genoemt Pranantacka en Soutadria by syn Exc^{tie} over eenige saacken van gewicht te discoureren saten, derhalven versocht ick aen Carty Wangsa, dat hy onse comste in persoon selfs geliefde voor te dragen, nademaal den dienst van 't ryck aen ons spoedige depeche veel was gelegen, dat hy aennam, en gingh in persoon na den Pangoran toe, ons beloovende een cort bescheyt te brengen gelyck oock geschiede. Want een half uurtje daaraan, quam hy weder met bescheyt, dat den Pangoran ons versocht hadde tot morgen te wachten, als wanneer hy ons heerlyck meende te tracteeren en den gantsche nacht by hem te houden, dat ons niet aengenaam was te hooren, dat wy soo veel tydt, ja een geheele dagh

vruchteloos verlooren hadden, sonder jetwes uyt te rechten; evenwel toonde een schoon semblant en bedanckten den Pangeran voor syn groote genegentheyt, die hy aen d'Ed^{le} Comp^{le} bethoonde, maar het was ons van herte leet, dat den dienst van den Sousouhouan geen uytstel en conde lyden, — en waaromme d'Ed^{le} Hr. Admiraal Cornelis Speelman my bevoolen hadt niet langer uyt te wesen als 8 dagen, waarvan al 6 verscheenen waren; 'tgene hy wederom binnen gaande den Pangoran belieffde bekent te maacken, opdat wy op morgen, dewyle het anders niet wesen konde, ten eersten audientie en een spoedige depesehe mochte becomeen, waarvoor aen hem danckbaar blyven zoude, 't welck hy beloofde naar te coomen, voornamentlyck omdat hy seyde wel bespeuren conde, dat d'Hr. Admiraal in syn hr. den Panghoran Martasana een goet vertrouwen stelde, en in de andere princeen, insonderheyt Panghoran Adipatty Anoem niet, want Pranantaacka had selfs tegens syn hr. geseght, dat de Hollanders syn meester Adipatty Anoem niet meer en vertrouwden, daarop Kentols Naya Mangala en Souta Praya datelyck seyden, sulcx waar was, wes naar weynich meer discourerens, en onderwylen wat gegeten hebbende en besproecken op morgen vroegh weder te coomen, gingen naar huys, alwaar ten negen uren aanquamen. Den 14^{en} ofte daegs daeraen, gingen ten 7 uren naar Pangoran Martasana en kregen eerst ten thien uren audientie. Komende binnen vond den Pangorangh Martasana onder een groote baley alleen en alle syne hovelingen ter syden en achter hem op d'aarde sitten. Ick stapte naar de baley en wierdt door Syn Exc^{le} genoot om boven te coomen, als wanneer UEd^{le} brief van Keay Mas Soetadaya nam en Syn Exc^{le} deselve reverentelyck overgaff, die hy beleefdelyck aennam. Doen gaff ick hem 't snaphaen en vijf catty amphioen met 't goude signet over, die hy oock met aengenaemheyt aenvaardde. Den brieff sneedt hy selfs open, die hy in sich selven overlas, alsdoen liet hy 't snaphaenroer uyt 't wasdoeck snyden, waarinne een groot genoegen scheen te scheppen, als wanneer den brieff wederom in syn handt nam, en seyde: heeft den admiraal aen den Sousouhouan gesz. ? waarop ick van jaa antwoorde, en dat de hr. admiraal versoecht, dat Syn Hoogheyt (in wien de hr. admiraal een groot vertrouwen stelde,) overmits vernoomen hadt, dat Syn Exc^{le} de slegte staat waarinne Mataram nu stondt, meest behertichde, belieffde een

wegh te banen, dat ick den brief van d'hr. admiraal aen den Sousouhounan mochte bestellen en bovendien bewercken, dat het contract met den eersten door Syn May^r., Syne Hoogh^t. en andere drie broeders onderteceekent off met haar zegel bekrachtigt mocht worden, opdat de heer admiraal met den eersten naar d'oost zoude kunnen vertrecken. Syn Exc^{ie} vracchde de Kentols Naya Mangala en Souta Praya off haar vader Wangsa Diepa een contract met den admiraal gemaect hadt, daarop sy luyden dienden van jaa, des presenteerde ick een der contracten, die mede gebracht hadde, aen Syn Exc^e om die te leesen, 'twelcke door Keay Mas Syn Exc^e voorgeleesen en naektelyck uytgeleyt zynde, soo seyde die Prins: wat my belangt ick staa het toe in 't geheel, maar d'andere broeders zullen het soo licht niet toestemmen, en wat can ick veel alleen doen, nademaal 't ryck ons vier broeders door den Sousouhounan toevertrouwt is, die ons alle in gelycke graad gestelt heeft. Was het alleen aen my opgedragen, ick zoude den admiraal alles inwilligen, echter kondt ghy Pangoran Adipatty Anom beweegen, dat hy Pangoran Pougat beweegt, ick neme aen myn best omtrent Pangoran Singasarie te doen, maar wat segge ick van beweegen, want myn broeders syn niet eens, d'een wil Sousouhounan wesen, d'andere hout het met moye vrouwen ende den derde met een toebackjen, latende de saacken van 'tryck verlooren gaan. Want indien se haar als des Sousouhounans soons gethoont hadden, buyten twyffel was Radingh Cadjohoran niet wegh geraeckt, en dat ontstaat nyt het misvertrouwen, dat sy op den anderen hebben, waarmede het soodanich hebben laten liggen, dat de vyandt niet alleen gevluicht, nemaar de vrouwen met haar kinderen op den arm zyn het ontkomen, daardoor, dat elck om 't eerst weer binnen trocken om hun eygen interest; maar dat Pangoran Singasarie in 't hof gingh, om sich als Sousouhounan (schoon myn vader doot was) neder te setten, ick soude hem buyten trecken, en wilde hy niet, ick soude myn cris in syn hart draayen, want ick ben voor hem, jaa voor geen van hun allen bevrees. Myn vrees is alleen voor den Sousouhounan myn vader, die sal ick gehoorsaamen soo lange ick leve, want hy is myn Coninck, dien ben ick vrees schuldich; maar niemant anders. Ick thoonde my seer verwondert, seggende opgenomen te weesen door Syn Hoogh^t verhaal, en dat de Coningen haare kinderen de rechtvaardigste altydt moesten wesen en

voorgangers van andere, daarop Pangoran Martasana diende, sy zyn het niet, sy vertrouwen den anderen niet. Dit gesecht zynde, liet hy twee lange snaphaensroers en twee d^r. carabynen voor den dagh brengen, niet min mooy als die U Ed^e Syn Exc^e met my toegesonden hadt, seggende twee coopluyden hebben uyt mynen naam 200 koebeesten aen den generaal tot Batavia vereert, waarvoor dese roers in vergeldinge hebben gekregen, en dewyle sy luyden sulcx als schelmen gepleecht hebben, soo hebbe ick haar dat geweer afgenomen, waarmede ick my diende, seggende dat UEd^e. sulcx op Japara vernoomen hebbende, oock 't signet aen Syn Excel. toegesonden hadt, omdat in 't aanstaande Syn Hoogh^s naam niet sonder reden door dese off gene valsehaart zoude kunnen gebruyekt werden, waardoor alle misverstanden zouden wegh genomen wesen, en voortaan en nader en onverbreeckelyck goedt verstandt onderhouden werden, tot welken insichte het oude contract met den Sousouhouan gemaakt, nu wederom tot voorcominge van alle nadeneken wedersyts met den gouverneur Wangsa Diepa en UEd^e niet alleen de novo bevestigt, maar daarenboven oock eenige poincten tot vereysch der herstellinge van 't Mattaramse ryck daerby gevoegt, gelyck syn Excellentie gesien had. Wat sal ick seggen; Angabelhie d'Jagapatty weet het wel, dat Pangoran Adepaty en Pongar qualyek consenteren wilden om den admiraal gelt tot guastos te senden, en Pangoran Singasarie was daertoe in 't eerst niet te brengen, seggende, wil den admiraal ons tot coopluyden maaken, daarvan hebben wy geen verstant. Ende Pangoran Adepaty hoorde, dat ick absolutelyck oordeelde sulcx nodich te weesen, stondt hy en Pongar het toe, waarop Singasarie overstemt was; ick maech het niet al seggen hoe sy leven, wy zyn met ons zeven broeders en 6 susters, (welckers namen en graden in myn dagelyx aenteekeningen, sooals deselve door syn Exc^e opgegeven syn, largo gespecificeert staan, waeraen my nedrichycken referere) ende vermits syn Exc^e in desen relaas geen mentie van Aria Rata Brata gemaakt hadt, seyde ick, dat ick verstaan had, dat den Zousouhouan noch een soon hadt gehadt alsoo genaant, off die dan gestorven was, daarop syne Exc^e diende, die leeft en is hier in Mattaram noch; maar hy is onse broeder niet, maar alleen een stieffsoon van den Sousouhouan. Gelyck ick terzyden verstaan hebbe, de princken in 't algemeen hem Natabrata niet gunstich; maar ter

contrarie seer hatich zyn, want syn opkomen uyt de negrye Doedawala door den Pangorangh Martasana en Singasarie ontrent den Sousouhouman bewerct, clagende dat sy vreesden haar broeders Natabrata verleydt mocht werden, versoeckende derhalven, dat hy ten hove ontbooden wierde, waarop den Sousouhouman diende, laat hem ontbieden, is 't dat gy sulcx van hem gevoelt. Maar soo ras de Pangoranghs vertrocken waren, zond den Sousouhouman een bode selfs om Natabrata te ontbieden. Aldaar gekomen wesende, gaf syn maj' hem 30 Rd^e. en drie moye gobars, dat is al, daar men noeh van weet, wes hy van de gemeene man seer beclaecht wert, te meer omdat hy van den Sousouhouman geen volck tot syn dienst als andere geringer luyden heeft gekregen. Naar dat syn Exc^{tie} versoecht hadt, dat (met) de door UEd^e (gesonden snaphaen) naar 't wit zouden doen schieten, schoot hy persoonelycken viermalen seer net, en liet daarnaar heerlyck opdisschen, 't welck dan g'eyndicht zynde, soo recommandeerde ick syn hoogh^e dese saecke, als tenderende tot welstandt van 't Mataramse ryck te behertigen, dat aannam te doen, waarmeede ick vrundelyck afscheyt nam, en reden naar 't hoff van Pangoran Pougat, een half' uur rydens van daar, alwaar een nurtjen most wachten, tot dat dien Prins syn hoff (dat ick naarmals bemerkte) opgeschikt en een hoope alderhande vruchten opgedist hadt, die my op myn comste oock vrundelyck verwillecomde en geboodt neder te sitten, 't gene naar 't opgeven van diergelycke geschenk, als aen Pangoran Martasana bestelt had, oock soodanich naargekomen hebbe, syn Excell^{tie}, UEd^e brieff opgesneden hebbende, liet hy se door syn secretaris overluyt voor hem lesen, waarnaar hy my vraechde, wat ick verder te seggen hadde, daarop ick achtervolgens UEd^e welgegevene memorie met een sedige eerbiedicheyt diende, gelyck aen Pangoran Martasana, dat dewyle het een gebruyckelycke maniere was van alle overzeese vorsten en princeen by soodanige gelegentheynt schriftelyck contracten, tot voorecominge van alle misverstanden te bezegelen, wes UEd^e met den gouverneur Angabchie Wangsa Diepa, volmacht van den Sousouhouman, 't oude contract vernieut en beslooten had, en eenige noodige articulen bij te voegen, dewelcke ik nu medebracht om van den grooten Sousouhouman en haar Exc^{en} de 4 Princeen met haar zegels becrachtigt te werden. Zyn Excell^{tie} seyde: morgen als ick ter passebaan come zal ick 't

contract met myn broeders naesien. Ick versoecht dan om syn Exc^{ties} gunst tot een spoedige voortganh in 't versegelen van de contracten, opdat ick ten eersten weder terughkeeren mocht, vermits d'E. h^r. Admiraal my maar 8 daagen tyt gegunt hadde om uyt te blyven; waarop ick syn Exc^{ce} seyde, 'tgeen in reden bestaat zal ick immer gaarne betrachten, liet my veel vruchten voorsetten en ontboodt oock de 6 man binnen, die hy meede liet met vruchten tracteren, des naer weynich meer woorden, vermits het laat in den avondt was, ick afscheyt nam en vertrock; komende weer ten halff negen in den avondt thuys met een gevolch van 15 à 16 man, die alle de vruchten, die ons voorgeset werden in ons logement brachten, waarvoor den Pangoran nedrichlyck liet bedancken. Den 15^{en} 's morgens ten halff zeven gingen met onsen gantsche suite naar Pangoran Adepatty Annom met den brieff, signet, snaphaenroer en 5 cattys amphioen, by wien wy ten eersten audientie verereegen, en quam syn Exc^{tie} van onder de baley my tegemoet en ontfing UEd^r brieff en verder geschenek met groote beleeftheyt, my onder de baley leydende, alwaar den brieff van UEd^{le} liet lesen, als wanneer ick my excuseerde, dat niet eerst bij syn Exc^{tie} was verscheenen 'tgene op syn Excell^{ties} aanraden oock versuymt was, wacrop antwoorde, het is soo best, want ick ben des admiraels eygen soon, hy mach van my in alles verseeckert wesen, ick sal Pangorangh Pongar beweegen om met my syn stemme tot des admiraals versoeck te geven, maar Singasarie moet myn broeder Martasana gerecommandeert werden. Ick stae toe naa de passebaan te gaen, alwaar alle de Princen over u. l. aancomste pitsjaaren zullen. Hierop seyde ick, den brieff aen Pangorangh Singasarie noch niet overgegeven, des repliceerde syn Excell^{tie} gaat datelyck en bestelt se eer hy nytgaat, want hy is wat groots, alhoewel het hem soo niet en past. Hierop nam ick afscheyt, op welke standt Pangoran Adipatty my aenseyde, gy meucht my by myn broeder laecken en seggen dat de Hollanders my niet veel toebetrouwen om te beter tot u voornemen te komen, want myn broeders zyn jaloers, dat ick bij de Hollanders in meerder aansien zonde wesen als syluyden. Dus vertrocken naar 't hoff van Pangoran Singasarie, gaande eerst by syn opperste Loura, om door hem audientie te laeten versoecken; maar eer die by den Prins quam, stondt hy al op syn vertrecken na de passebaan te

ryden; evenwel maackte hy syn Exc^{te} bekend, dat ick aldaar met een brieff verscheenen was, maar kreech tot antwoordt, dat ik tot morgen zoude wachten. De Princen waren desen ganschen dagh ter passebaan en den Sousouhounan was ten 4 uren des naarmiddaghs met een staff in de handt op de succasana (een passebaan alwaer hy voor desen audientie aen vreemde gesanten gewoon is geweest te geven) gekomen, vraeghde watter al buyten ommegingh en of de princen syn soons op de passebaan noch waaren, werwaarts datelyck eenige van syn Majest. lyffwachten henen liepen en maackten de Princen bekend, dat den Sousouhounan de reden van haar langh verblyff op de vergaderplaats gevraecht hadt, waarop sy weeten lieten, dat sulcx geschiet was over de comste van capiteyn Japara, die door den admiraal met brieven aen syn Maj^t gesonden was. Hierop gelaste den Sousouhounan datter een wacnt zoude bestelt worden om op den capiteyn van Japara te passen en deselve in 't geen hy se van nooden hadt te accomodeeren, werdende zijn Majesteyts last door Tommogangh Mattaram en Tommogangh d'Jagabaya dien eygenste avondt volbracht, en quamen aen ons logement 20 man met last, soo sy seyden, te letten wie in en uyt by den Capⁿ der Hollandera quan te verscheynen en te hooren wat haar versoeck was. Des anderen daags zijnde den 16 smorgens sondt ick den brieff aan Pangoran Singasarie met de twee Louras Intche Samzoe naar syn hoogh^e met versoeck dat hy my gelieffde te excuseeren, dat vermits den Sousouhounan een wacht by my gestelt had, en syn Maje^s brief noch niet bestelt was, ick niet wel uyt mocht gaan. Korts naa haar vertreck wierdt ick ter passebaan geroepen, werwaarts my ten eersten begaff, alwaar de vier princen en alle de Mataramse groten vergadert vondt. De vier Princen saten vooraen en setten my recht tegen haar over op een paar vadem distantie, nemende des gouver^s Wangsa Diepa outste soon Tanoe Mangala en de kentols Naya Mangala en Soutapraya haren sitplaats achter my, daar Key Maes Soeta Daya en Intche Samsoc haar meede vervoeghden. De Princen seyden: den admiraal heeft ons geschreven, dat wy uyt den brieff van den Sousouhounan syn meeninge soude connen sien, derhalve zal het noodigh wesen wy die eerst lesen omme te vernemen watter aen den Sousouhounan geschreven werdt en met eenen oock 't contract te laten affeesen in presentie van alle dese grooten van Mataram

hier present wesende. Ick maackte swaericheyt om den brief van den Sousouhounan aan haar Exec^{ce} over te geven, dewyle deselve aen syn Maj^{te} geconsigneert zynde, achtervolgens de last van d'E. hr. admiraal, en oock het gebruyck was, ick die aen den Sousouhounan met alle eerbiedicheyt overgeven mocht. Echter dewyle den Sousouhounan haar hoocheden in 't opperste gesagh naast sijn majes^t over 't mataramse ryck gestelt had, zoude ick my gaarne in alle billicheyt aen haar hooghedens wyser oordeel gedraagen, niet twyffelende dat haar hooghedens ietwets ten dienst van 't Mataramse ryck noodich zynde, zouden naarlaten te volvoeren, maar ter contrarie alles tot herstellinge van 't selve volcomen contribuieren, nademaal het gehele werek als een keten aen malcanderen geschakelt was, aan welke voorcerst wegen de herstellinge van 't waggelende Mattaramse ryck, en daarnaar een bondiger en onverbreeckelyker verstandt tusschen Mataram en Batavia besonderlyck veel was geleegen. Sy verelaarden niets voor te hebben als 't geene tot reputatie van Batavia en welstandt van Mattaram gedeeyde, en dat ick derhalven den brief van Sousouhounan aan haar overgeven soude, opdat die naar lectura benefens 't contract by syn Maj^{te} binnen gesonden mocht werden, alsoo haar excell^{te} verelaarden, dat den Sousouhounan soo swack was dat geen audientie conde verleenen, des ick den brief en contract mitsgaders 't goudt signet door UEd. aen Syne Mayest. nyt de naam van de Comp. vereert, op datter gelyck jongst geschiet zy, niemand valschelyk de naam van den Sousouhounan en come te gebruycken, waarop Pangoran Martasana de historie aan my vooraff verhaalt, de novo wederom relateerde, door Kentol Naya Mangala (vermits Key Mas Soetadaya onpasselyk 't huys gelaeten hadt) voor de vier princeen droegh, maer sy wesen hem naar Pangerangh Adypatty, die den brief en contract oock overnam, doende de brief met eygener handen open en gaf die aen den Sousouhounans secretaris Tjaereck (?) Sourabaya om te lesen. Bevorens door Adepatty overluydt geroepen zynde. silentium, ghy Mattaramse grooten hoort toe met aendacht! doen las de secretaris overluydt; den brief ten eynde gelesen zynde, soo begonsten sy 't contract mede te laeten lesen, maar daar en conde de secretaris niet mede te recht komen, wes Pangoran Martasana naar ons logement sondt om Key Mas Soetadaya, die 't contract geschreven hadt, hetselve oock te lesen. Onderwylen hackelde den secretaris

soodanich, dat de princen rondtomme vraechden wie off het lesen van 't contract aenvaerden wilde, maar niemandt was er die een woort sprack, wes ick van myn plaats opstaande, gingh by de princen sitten en las 't contract overluydt op. Haar Excell^{ie} versocht hebbende nauwkeurich daarop te letten, met toesegginge in dien er ietwes moch wesen, dat se niet wel begrypen conden, 't selvige naar geringe kennisse in de Javaanse taal aan haer Exc^{ie} naactelyck nyt te leggen. Dit eens overgelesen synde troeck, Pangoran Singasarie 't versoeck van 't vergrooten van 's Comp^s limyten sigh seer hardt aan, seggende den admiraal versoeckt vergoedingh van de gedaane en noch te doene oncosten en bovendien 't landt van den Sousouhounan, dat is te veel. Ick antwoorde, dat d' E. Comp^{ie} sulcx niet en begeerde om 't lants wille, maer omdatter ginder soo veel boose menschen gehuysvest werden, die met het stelen van de Bataviase slaven, en andere boose fienstucken haar behelpen tot groote disreputatie van den Sousouhounan, want alderhande natien, Maccassaeren, Maleyers etc^a werden aldaar gehuysvest, sonder dat den Sousouhounan daarvan eenich voordeel conde trekken; waarop Pangoran Singasarie seyde: dat heeft den Sousouhounan niet geweeten, wy bedancken den admiraal, dat sulcx bekend gemaackt heeft en den Sousouhounan zal sorge drage datter beter ordre gestelt wordt. Middelerwyle quam Kemas Soetadaya, die 't contract andermaal overlas, daarop niet meer gevraecht wierdt. Alsdoen gelasten de vier princen, dat den rykschatmeester den brieff en 't contract by den Sousouhounan binnen brengen en dat de secretaris syn majesteyt het voorlesen soude, daarop de schatmeesters de princen vraeghden, wat dat sy seggen zouden, indien den Sousouhounan quam te vragen wat haar Exc^{ie} gevoelen was nopende 't contract, daarop geseydt en ten antwoordt gedient wierdt: gaat, verneemt wat den Sousouhounan van 't contract oordeelt, opdat wij ons daar aan gedragen mogen, maar de schatmeesters bleven sitten. De Pangoran Singasarie seyde, waarom gaat gyluyden met de papieren niet binnen, schoon wy nu alles wat daarin begrepen staat concenteerden; als den Sousouhounan sulcx verwerpt, wat kunnen wy daar tegen, en genomen syn majesteyt alles approbeert en wij het contract verwerpen, wat macht hebben wy, gaat, vraecht dan den Sousouhounan believen; maar de schatmeesters bleven evenwel sitten. Des Pango-

rangh Martasana uytvoer, waaromme en gaat gy luyden niet binnen, ghy zyt den Sousouhounan valsche dienaeren, ghy sit en telt malcander des Sousouhounans geldt met gemack toe, en ick en andere moet, wyl ghy met de penninghen speelt, ons leven gaan hasardeeren, met veel meer diergelycke scheltwoorden, waarmede de schatmeesters met den secretaris naar binnen gingen by den Sousouhounan, en ick sondt Keay Tanoemangala haar luyden naar, om oock te sien off sy naar binnen by den Sousouhounan gingen, werwaarts sy haar vervoechden, en hy Tanoemangala uyt cracht van syn officie als mantrie anoem haar op de hielcn volgde. Binnen by den Sousouhounan gekoomen wesende, presenteerden sy den brief en 't contract, die syn Maj^t den secretaris liet voorlesen, seggende tegen de schatmeesters op 't aanhooren van 't contract, ick hebbe Ul. altyt geseyt, dat ick gaarne de costen van mijn broeder den generaal tot mijnen dienst gedaen, vergoeden wilde en 't is oock billyck, wat seggen myn soons daar buyten. De schatmeesters antwoordden, sy gedraegen haar aen u majes^t believen, eenichlycken staat haar het vergrooten van 's comp^t limiten tot aan Pamanoeckan niet aan. Daarinne hebben se gelyck, zoude den Sousouhounan gesecht hebben, want mijn broeder wil mijn maar bekend maacken, dat myn landt qualyck werdt gegouverneert, daarvoor zal ick in 't aenstaande beter sorgh draagen, en seght het myn soons daar buyten oock, dat se ider duysent man moeten gereet maacken om met den admirael naer Sampan te gaan, want de Hollanders moeten volck hebben om haer te helpen arbeyden om strekten te maacken, maar Tronadjaja zal te landewaart invluchten, hy sal de Hollanders niet derven standt houden, zal den admiraal haar dan volgen, laat dit mijn soons daar buyten weten. Dan quamen de schatmeesters en gandeeks buyten en maecten de Princen des Sousouhounans believen bekend, waarover seyden eerst te moeten pitsjaren, alsoo Pangoran Pougat hadt ¹, des int afzenden van 't volck pro rato moesten handelen, dat de schatmeesters aengesecht wierdt, syn Mayes^t voort te dragen, daarbij ick myn versoeck voechde, dat de schatmeesters syn Mayes^t insgelyck myn spoedige despesche geliefden voort te draagen,

¹ Hier is kennelijk iets uitgevallen, bij het overschrijven van het stuk door 's Comp^t. pennist.

gelyk d. E. h. admiraal van den Sousouhouan schriftelyk verzoekt hadt, en dat seer nodich was syn mayesteyt 't contract in myn bywesen personelyk onderteeckende, alsoo sulcx omtrent alle coningen en princen gebruyckelyk was; oock dat ick antwoordt op den medegebrachten brieff geerne nyt den Soesouhouans eygen handt zoude ontfangen. Met dese bootschap gingen de schatmeesters weder binnen en quamen na anderhalff uren wachters weder buyten, de Princen aanseggende, dat sy vooreerst pitsjaeren souden en dat den Sousouhouan begeerde, 't contract eerst aandachtiger naar te sien, en dat se alle drie op morgen zoude gesegelt worden, waarop afscheyt nam en naar huys vertrock, maar wierde daags daaraan niet ten hove ontbouden, zedende den Sousouhouan de Louras van de schatmeesters met een geschenck van hondert stuex lanssen ¹ aen myn logement, die met groote omstandigheden overgegeven en met danckbaarheyt van my ontfangen wierden. Dien dagh zonden veel van de grooten vruchten aen myn, namentlyck Pangorangh Sampan, Aria Mandaliqua, Nayatsietra en diverse andere onbekende. Den 17^{en} wierdt ick voor de tweede maal ter Passebaan geroepen, alwaar alle de grooten by den anderen vergadert saten en de vier princen als op eergisteren geplaatst. Ick wierdt geset als den eersten dagh, als wanneer datelyk naar binnen gesonden wierdt de schatmeesters om 't contract te haelen. Middelerwyl vraeghde Pangorangh Martazana, die een der contracten stillekens naar sach, off het gemcent was, in 't point wegens de Maccassaeren, dat alle de Maccassaeren, niemandt g'excipieert, van Java zouden moeten uytgesecht werden, daarop ick syn Exe^{ie} met beleefde reden diende van jaa, want sy waaren een herneckigh volck, die genoehsame blycken van ondanckbaarheyt over de deucht, die se op Java genooten hadden, gegeven hebben, oversulcx had U Ed^l. met Keay Wangsa Diepa, die van haar boosaardicheyt best bewust is, dat articul ten hoogsten nodigh geoordeelt, waarop Martasana seyde, ick vrage de meeninge, off iemandt onder de Maccassaeren haar wilde submitteren, om ons daarna te comen gedragen. Opgemelde schatmeesters buyten gekoomen zynde, brachten tydinge, dat

1 Waarschijnlijk waren deze lanssen, zoo als uit het vervolg van dit stuk is op te maken, zeer jonge bamboes, die even als bij ons de aspergies, als lekkernij in Indie gegeeten worden. — Zie o. a. Crowford, *Discript. Dictionary*, in voce: Bamboo, Bambusa.

den Souseouhounan begeerde 't versoek van vergroting der Comp^o. limiten tot Panamoekan vernieticht, maar voorts 't contract in syn geheel geaprobeert hadt, 't welke ick met haar toestondt, des den secretaris Tsjareek Sourabaya in margine schreeff, dat den Souseouhounan 't versoek van wegen Panamoekan niet aangenaam was, waarop Pangoran Adipatty Anoem seyde, als 't werek gedaan is en dat Mattaram in voorige staat gebracht zy, soo seght den Souseouhounan dat hy alles contribuieren zal, dat d'Ed^{le} h^r. generael versoekt en Syn Majesteyt hybrengen kan, maar den Zouseouhounan versoekt, dat UEd^t. Troenajaja het leven laat benemen, daarop ick diende, dat den Souseouhounan en haar Excell^{ie} haar gedragen mosten aen den uytspreeck van UEd^t. in alle redelyckheyt, gelyk dat behoorde, en dat verseeckert mochten wesen UEd^t. niets meer als d'eer en welstandt van de Mattaram in oprechticheyt betrachten, daarop Pangoran Adipatty seyde, segt den admiraal, dat het een versoek van den Zouseouhounan is. Dierhalven ick vraagde off haar Excell^{ie} nu gereet waren om den Souseouhounan de contracten voor te leggen, opdat deselve van Syn Majest^t. met Syn Maj^{te}. zegel werden bekrachtigt, dat Pangorang Adipatty excuseerde, seggende, den Souseouhounan heeft alles dat verder by 't contract blyet toegestemt, maar Syn Majest^t. vermits sieckelyck is, soodanich niet voor den dagh komen kan, heeft gelast syn t'sjap in tegenwoordigheyt van alle dese grooten tot bevestinge van 't contract door Pangoran Adipatty uit Syn Majesteyts naam daarop te setten, daartegens ick veel exceptien maecte, dat het niet gebruyckelyck was imandt anders als den vorst selfs syn contract becrachtigen zoude, daarop de schatmeesters verelaarden, dat den Zouseouhounan Pangorangh Adipatty g^rauthoriseert hadt om 't contract wegen Syn Majest. met het zegel te becrachtigen, alsoo den Souseouhounan soo sieck was, dat niet konde sitten, waarmede ick my ten laatsten moest laeten genoegen, en waarop Pangorangh Adipatty de drie contracten eerst uyt de naam van den Souseouhounan met syn maj^{te} t'sjap (die hy van de Comp^o ontfangen hadde) bekrachtighde en daarnaar met syn Excell^{ie} eygender voor hem selven; alsdoen sette Pangorangh Martasana, Pangorangh Pougat en Pangorangh Singasarie haare signetten als vooren met rode lack daarop, 't welck gedaan zynde, sprack ick haar Excell^{ie} over de contanten aen, die se eenstemmich verelaarden niet te hebben, en dat des

Sousouhounans schatkist teenemaal van contanten ontbloot was, nadeemaal 't sedert het begin van den oorlogh Syn Maj'. grote sommen onder de Mattaramse adel gedistribueert hadt, en dat d'Jagapatty en Wieragatty alle 't geldt dat in voorraet was, bestaande in thien duysent Rd^c. voor den admiraal reets naar Japara gebracht hadden. Ick antwoorde, dat den Sousouhounan goudt genoeg hadt, dat ick oock wel naar syn waardye voor syn waardye voor gelt aennemen wilde, daarop Martasana seyde, als den Sousouhounan goudt hadt, dat zouden wy oock voor gelt rekenen. Weest versekert dat den Sousouhounan de genoemde 250 duysent Rd^c. aen de Comp^{ie} wel betaalen, en oock voorts alles dat nu gecontracteert, volcomentlyck naar comen zal, want Syn Majesteyt heeft alles dat in 't contract staat bevesticht, en buyten twyffel gelooft den admiraal den Sousouhounan wel, want den Sousouhounan heeft de Comp^{ie} noyt verongelyckt, noch de generaal heeft den Sousouhounan ook nooyt verongelyckt en hebben haar onderdanen malcanderen qualyck bejegent, dat kan den Sousouhounan noch de generael van Batavia niet beteren. Ick sach dat ick sooveel hadt als immers krygen conde, daeromme seyde ick tegens de vier princen, indien dat den admiraal van geen genoegsame provisien ofte contanten van den Sousouhounan versien werdt en door gebreck van volck off gelt, UEd^l. 't werck niet naar behooren uytvoeren konde, soo nam ick Godt en de gantsche vergaderinge tot getuygenisse, dat UEd^l. geen schult daaraan hadt, daarop Pangorangs Martasana en Adipatty belooffden te besorgen, dat UEd^c. meerder contanten, eer de 10000 Rd^c. geguasteert waeren zoude beschickt werden. Ick versoecht andermaal, dat haar Excell^{ie} gelieffden te besorgen, ick antwoordt op de meede gebrachte brieven en een spoedige depesche mocht hebben, daarop de schatmeesters wederom naar binnen gesonden wierden om den Sousouhounan sulcx bekent te maacken, brengende weder tot bescheyt, dat syn Maj'. eerst den brieff aen UEd^l. moest laten schrijven, en dat den Sousouhounan op Saturdagh aanstaande, zynde den 20^{en} deser my selfs in persoon den brieff aen UEd^l. overhandigen en depesche geven wilde, dat ick instantelyck versoecht op morgen mocht geschieden, te meer den dienst van den Sousouhounan aen myn langh verblyff te hove veel was gelegen, ten anderen zoude ick sulcx omtrent UEd^c. niet kunnen verantwoorden; maar dit discours wierde by de pangorans Pougat en Singasarie met dove

ooren aengehoordt, seggende de pangoranghs Adipatty en Martasana : den Sousouhouman heeft het soo verstaan en wy moogen daar niet tegen seggen. Voorts praaten de Princen met malcanderen van geringen saacken, breeckende pangoran Adipatty Annom syn discours aff seggende, op de volle passebaan, tegens Angabehie Singawangsa, out opperstadt heer en gouverneur van Paccalongan, Keay Singawangsa, wie heeft u hier gestierdt, off comt ghy uyt UE. eygen believen, waarop Singawangsa diende, dat uyt syn eygen believen gecoomen was om over syn ongeluck, 't leven soo hy schuldigh bevonden wierdt op 't offeren, wes pangoran Adipatty Annom vraegh wederom, waar is den moer dyamant en UE. geweer (die ghy aen de Sampanders hebt gegeven) gebleven, antwoorde Singawangsa, de moer dyamant is wegh geraeckt door de Maduresen, maar mijn geweer heb ick noch. Dese woorden qualyck gesproocken hebbende, keerde pangoran Martazana sich om naar pangoran Adipatty Annom en seyde, ik weet dat Sangawangsa geen schult heeft, want hy is op wegh geweest, en ons eygen volck die het met de Madouresen gehouden hebben onder de gouvernementen van Kandal en Caly Wangoe hebben hem het padt affgesneden, sulcx hy niet nae Mattaram heeft cummen coomen voor en alear ick de Maduresen van die gewesten heb verslagen, als wanneer hy ten eersten by my gekomen is. Dit gesecht zynde, soo sweegh Pangoran met leze woorden still. Singawangsa is de Maduresen toegevallen en Nayat Sictra is sonder vyandt te sien van Samarangh wegh geloopen; hebben die luyden geen schult, hoe zal 't noch ten jongsten afloopen. Pangorangh Martazana diende weder, sy syn allen, als men het nauwkeurig wil siftten straffschuldich, waarmede wedersydts van die reden stil sweegen, en Martazana begost wacker over syn manhafte daden om de noordtwest van Mattaram tegens de Sampanders uytgericht, te swetsen en andere discoursen van weynich belangh, wes ik van haar afscheyt nam en ging naar huys, gevolgt op de hielen van de schatmeesters Louraes met een geschenck van lansen, die den Sousouhouman my liet seggen, dat hy selfs geplant had en seer leeker waaren, waarvoor ik syn Maj' hertelyck liet bedancken. Naar mijn vertreck van de passebaan liet den Sousouhouman de princen vraagen off sy my met provisien hadden besorgt, gaeven ten antwoordt van jaa (alhoewel de waardye van een stuyver niet gesonden had-

den) derhalven pangorangh Pongar dien eygentse avondt een koe-beest en 3 sackjens rys aan myn logement sondt, gelyck daeghs daeraen d'andere drie soons, my ider een beest en Martasana my 3 d^{es} sondt en by ider beest 2 sacken ryst. De beesten waren ons in de weech, maar de rys quam ons wel te pas om gras voor onse paarden te coopen, want voor gelt wasser niet een correl gras te krygen, alsoo de luyden hier groot gebieek lyden en vele van honger sterven, gelyck dagelyxns veel menschen tot mijn logement om een mant vol eetens quamen bidden, die ick soo veel den tijdt en den voorraat lyden mocht, gerieffde. Heden liet den Sousouhounan my wederom met party lansen voor de derde macl vereeren, waarop ydereen zeyde, dat den Sousouhounan noyt sulcken tractement voor desen aen imandt anders voor my hadt gedaan. Maar ick was haar gewoone vleyeryen wel gewent en wist wel beter, echter om reden geliet ik my met de snoeperie (daarvan ick anders geen groote liefhebber ben) wel in mijn schiek te wesen. Dese dagen wierden veel vruchten door d'een en d' andere grooten, die voorheen op Japara in besettinge gelegen hebben aen my vereert, met versoek dat ick tot haar huysen wilde komen, 't geene ick t'elkens, om geen achtendencken aen den wispelturige Sousouhounan en soons te geven, affgeslaegen en vrundelyck g'excuseert hebbe, komende onder anderen dagelyx de Louras van de vier princen my quansuys besoecken, elk syn meester opt hoogst verheffende en d'anderen Princen verachtende. En dewyle my bewust was, dat sy luyden met valsche streecken omgaen en meest op een bedelwreke uytwaaren, soo hoorde ick haar discoursen sonder veel l'antwoorden. Pangorangh Martasana heeft my oock op heden laten weten, door Kentol Hattie Zouta, dat den Sousouhounan last gegeven hadt om twee hondert vijffich duysent Rd^t. by den anderen te versamelen om aen UEd^t. volgens 't contract te doen tellen, zynde doen ter tydt den Mataramse coopman Samahieta in myn logement, die daarop tegens my in de Maleydtse tale seyde, wat zoude den Sousouhounan byeen versamelen, de Mattaramse coopluyden hebben van 't jongste gelt door d'Jagapatty naar Japara gevoert is geworden, duysent Rd^t. moeten uytkeeren, zynde hy Samahieta van gevoelen, dat deze Laura my maar wat wys socht te maacken om een amphioentje met beter fatzoen te bedelen. Diergelijcke ontmoetingen my meermaclen

voorgekomen zynde, waarvoor ick het oock gehouden hebbe. Dese Samahieta heeft 84 catty amphioen dier noch overich was voor 230 R^a 't picol gekocht, komende opt gewicht door d'E. van Woensel aen my geleverd, tien catty te cort, die de luydens van Kentol Naya Mangala noodsaeckelyek moeten gestoolen hebben, wanneer ick de brieven aen de Princen ben gaen bestellen, alsoo ick geen geslooten plaats had om dit te bergen. Jntchie Samzoe heeft my gesecht, dat Keay Mas hem verhaelt hadt, dat de soon van Kentol Souta Praya een groot stuck, soo als ick my in 't wegen maar ommekeerde hadt genomen, dat evenwel ontkende, echter verplichte my UEd^e ordre (off dat niet ten laste van winst en verlies zal moogen gedebiteert werden) naar te koomen.

Voorleden Saturdagh zynde den 28 deser, zyn de vier princen smorgens vroegh eerst na de groote passebaan gegaen en daerna binnen by den Sousouhounan, alwaar tot des namiddags ten 2 uren verbleven, comende alsdan bujten, lieten my ter passabaan ontbieden, alwaar ick verscheen, werdende my voor de derdemaal myn oude sitplaats aangewesen en daarna wierdt ick dicht by Pangoran Adepatty geroepen, alwaar geseten zynde, gaff syn Exc^{ie}. my den brieff uyt den naam van den Zouzouhounan over en daarbenevens een kris en pieck tot een particuliere vereeringe ter handt stelde, seggende dit vereert den Zousouhounan aen u tot een gedachtnisse, dat ghy hier in de Mattaram zyt geweest, waarop ick diende, dat hondert diergelyeke piecken en crissen my soo aengenaem niet waaren als van den Sousouhounan persoonlyek syn majestyts brieff aen d'Ed^e. Hr. admirael 't ontfangen, en waaromme my nu drie dagen vruchteloos hier opgehouden hadde, alhoewel d'E. Comp^{ie}. meerder blyken van vrientschap gemeriteerd hadt, doch de princen voeren elk om t'eerst uyt met verclaringe, dat den Sousouhounan waarlyek sieck en onbequaem was te sitten, veel min om audientie aen iemandt te geven, waarmede ick nolens volens te vreden most wesen. Des vraeche ick haar Exc^{ie}. off dat volck, welke nu mede gaan zoude, gereset was aff te marcheeren en off syn majestyt oock Kiay Angabehie Wangsa Diepas vertreck toegestaan hadt, daarop den Pangoran eenstemmich antwoorde, den Sousouhounan heeft opt versoeck van den admiraal toegestaan, dat vader Wangsa Diepa mede naar d'oost zal moeten vertrecken, hebbende den Sousouhounan Kiay Souta gouverneur

van Tagal en Brebes het bewaaren vant gouvernement Japara in Angabelie Wangsa Diepas absentie toevertrouwt, die beneffens de helft van 't volck van Damack alle de ingeseten van Coedoes, Patty, Javana en voorts d'oosteust van Java zullen ten gebiede van vader Wangsa Diepa moeten staan, welckers volck hy met beleeffde vermaninge animeeren zal mede gaan, en indien daar naar niet en koomen te luysteren, alsdan zal hy d'onwillige naer meriten straffen, waartoe den Sousouhounan oock brieven van volmacht aen Wangsa Diepa affzenden zal. Ick seyde dat haar Exc^{ie}. gelieffden te considereeren dat het volck om d'oost voor jegenwoordich alle onder de gehoorsaemheyt van Troenajaja stonden en weynich naar Keay Wangsa Diepa luysteren zullen, wes het immers beter soude zyn den Zouzouhounan 't volck bewesten Japara commanderen liet met Key Wangsa Diepa naar d'oost te gaan, opdat U Ed^l. by vereysch, daar meede zoude connen gedient werden, daartegens veel excusen maaekten. Onder dese redenen stondt Pangoran Madoura off de Prins van Sampan op, en gingh voor de vier regerende Princen nedersitten, haar Excell^l. instantelyck versoeckende mede naar d'oost, beneffens Keay Wangsa Diepa mocht vertrecken, als wanneer hy sich verseeckerde, dat er veel van de Maduresen Troenajaja verlaeten, en by hem over comen zouden, welck versoeck door de vier Princen wierdt voor billick gehouden, gelasten derhalven de schatmeesters om den Pangoran Sampan syn versoeck den Sousouhounan voor te dragen, dat sy seyden niet te durven doen. Ick sat naar den uyt-slach van opgemelte versoeck te wachten, als Pangoran Adipatty Annom my vraaghde wanneer ick begeerde te vertrecken, daarop ten antwoordt diende, dat ick den brief van den Zousouhounan wel ontfangen, maer noch geen antwoordt op haar Exc^e brieven becoomen hadt. Pangoran Zingasarie seyde, moeten wy daarop antwoorden; ick diende dat zulek in billicheyt bestondt, 'tgene Pangoran Martasana oock noodich oordeelde, en seyde tegens morgen ochtent syn brief aen my te senden, gelyck d'andere Princen mede belooffden te doen, voegende Pangoran Adepatty daarop, den cap. Couper en behoeft naar onse brieven niet te wachten, want men kan se hem te paardt naasenden, dat sy eenstemmich belooffden in achtginge te nemen. Hierop soo stelde ick Pangoran Adipatty Annom een van de drie geteeckende contracten ter handt om aan den Zousouhounan over-

gelevert te worden, die hetselve aen de ryxschatmeesters gaff, aen wie ick de ratificatie, door UEd^{ts}. my achtervolgens welgegeven ordre daar achter aengeschreven, verthoonde, opdat sy daarvan souden cunnen reden geven. En alsoo den Pangoran depatty Annom uyt de naam van de majesteyt al gesecht hadde, dat syn vader soo wel als syluyden te samen nu ook wel wensten, dat de contracten mede door den generael en raaden van India gesegelt wierden, soo seyde ick, nu int overgeven van t'eene, dat UEd. de 2 andere naar Batavia zenden woude om geteeckent te werden, en geteeckent zynde, dat dan een van die aan den Zousouhounan in plaats van 't gene nu behielden opgesonden en verwisselt, en dan het andere geteeckende aan Wangsa Diepa gegeven zoude werden. My voorts naar de vier Princen keerende, versochte om opene brieven van ratificatie, daarby alle de volcken bewesten Carawangh zouden cunnen sien, dat den Sousouhounan achtervolgens 't contract afstandt dede van alle pretensien omme daarover te gebieden. Hierop seyde Pangorang Martasana, daar syn 3 contracten brieven, gelyck Pangoran Adipatty daarbij voeghde, de contracten wysen alles aen, maar indien UEd^t naarder brieven begeerde, die zoude daarnaar wel volgen als 't ryck van Mataram herstelt was. Pangaran Zingasarij seyde: wat zoude UEd^t cunnen begeeren dat den Sousouhounan alsdan weygeren zoude. Met dese belofte, vermits anders niet te wege cost brengen nam ick myn afscheyt en keerde naar ons logement, alwaar ick Pangorangh Natabrata ten huysen van Naya Mangala vond sitten, schynende een seer beleefd verstandich heer van weynich woorden. Hy bleeff niet langh, maar gingh met stilswygen op de Javaense manier wech, des ick naar syn vertreck ons goetjen liet packen, hebbende ider van de prinsen vyff man mede gegeven om ons bagagie te droegen, daar ick voor my maar 5 man alleen van nooden hadt. Den 21^{en}, zynde voorleden Sondagh, vingen wy de reyse aan en quamen seer voorspoedigh (Godt loff) den 24^{en} ten thien uren voor de middagh op Samarangh, enz. Int oorloghschip de Veluwe, adij 25 Maart A°. 1677, was geteeckent: JAC. COUPER.

Even boven de eerste regel van den brief stondt syn zegel in roode lacke door de Compie. aen hem gesonden.

Translaat van den brief door den Sousouhounan Mataram aen d'h' admiraal Cornelis Speelman geschreven en den 25^{en} Maart 1677 met den coopman Jacobus Couper, p^r hoecker de Goude Vinck over Zamarangh ontvangen.

Dese brief des Sousouhounans Mataram gaet aen den admiraal Cornelis Speelman en oock aen alle de heeren Raden van India op Batt^a, die haer namen gecregen hebben van de grooten in Hollandt, die alles berechten en bestieren tot Batt^a, die veel wapenen hebben, die door haar vyanden gevreesst werden, sterck ter wapenen in den oorlogh, die wydts en sydts haren handel en wapenen voeren, mannen zoo wel te water als te lande, die haare macht vercrygen van de coningen en grooten in Hollandt.

Voorts heeft den admiraal Speelman een brief geschreven, die aen my gecomen is, welke gebracht heeft Naaya Mangala Soeta Praaya en insgelyck den cap^t Jacobus Couper. 't Is goet; ick hebbe wel begrepen al wat ghy my hebt laten weten wegen het geschrift, dat ghy my drievoudigh gesonden hebt, van éenen inhoudt, van één verstaen, 't is wel, ick heb het onfangen en het bestaat in redelyckheyt, dat alles wat ghy te beraadslagen hebt met Wangsa Diepa, comt te geschieden, en dat ghy te samen het oude contract wederom hebbet vernieuwt, dat is mede goet, en alles wat daer in staet, bestaat in billicheyt, doch wat belanght het versoeck tot aen de rivier van Pamanoeccan toe, dat en can ick niet billick vinden, maar de plaatse die ghy versoeckt volgens 'tgeene te voeren in oprechttheyt tusschen my en myn broeder den gouverneur generaal versproocken en beslooten is, dat is wel, ick sal myn gecontracteerde nooyt breken soo lange de sonne en mane schynen zal, ende indien naar desen de stadt en landt van de Mataram morgen off overmorgen eens weder in voorige staat herstelt is, dan en sal ick u gedaen versoeck niet weygeren. Voorts versocht ghy, dat hy Wangsa Diepa met u soude gaan, 't is goet; ick gelast Wangsa Diepa u te volgen in 'tgeene ghy voor my te doen en uyttevoeren hebt. Wegen 't gelt dat ghy versocht, dat den cap^t Couper aen u soude aff off meede-brengen, 't is oock wel, maar al 't gelt dat ick by malcanderen hadde, heb ick met Wiera Gatty en Jaga Patty al affgesonden,

't welek myn broeder can gebruycken om tusschen wege, water te coopen, daer het noch niet genoeg toe sal zyn; maar het contract datter gemaect is tusschen mij en den langen capiteyn ten tyde met capiteyn Jamby doe hy hier was, dat en moet oock niet gebroecken maar oneyndigh gehouden werden. Al wat ick te seggen hebbe, is in desen brief gebleecken.

XVII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering te Batavia; dd. 16 April 1677 in het oorlogschip de Veluwe.

Door verschillende vaartuigen, laat Speelman langs de kust verkenningen doen. Speelman komt voor de rivier van Djawana. Krijgt berigt dat twee afgezonden van Troeno Djojo over land, van Soerabaja naar Japara op reis waren om den admiraal Speelman te begroeten en met hem te onderhandelen. In den verderen loop van den brief blijkt, dat deze zending niet ernstig gemeend scheen te zijn geweest, althans er kwam niets uit voort, de gezanten bleven te Patti. Rembang bleek geheel verwoest en het volk verlopen. Omstreeks Arissabaja wordt de vloot hereenigd en loopt daarna straat Madura in. Sr. Couper wordt naar Troeno Djojo afgezonden en uit de wijdloopige mededeelingen in den brief omtrent de met Troeno Djojo bij herhaling gevoerde onderhandelingen blijkt: „dat Troeno „Djojo zeer besluiteloos is en nog geen arrest heeft, wat hy doen of „laten sal, alsmede veel te diffident, om sich by den Admiraal aan „boord te durven vertrouwen, schoon hy soo vele malen gezegd en „voorgegeven had, soo haast de admiraal maar verscheen ten eersten „by hem te willen komen.” Troeno Djojo schijnt dan eens den een, dan eens den ander het oor te leenen, zoodat hij tot de Hollanders het eene oogenblik welgezind schijnt; maar het andere weder zeer op hen gebeten is. Uit de mededeelingen van Couper blijkt ook, dat hij tot zijne bevreesing bevonden had, dat Troeno Djojo buitengewoon veel gebruik van brandewijn maakt. Het blijkt meer en meer, dat van de onderhandelingen met Troeno Djojo weinig te verwachten is. Tot het opzeilen naar Soerabaja wordt nu besloten

om nogmaals te trachten langs den weg der onderhandeling tot een vergelijk te komen. De brief bevat nog vele niet onbelangrijke bijzonderheden, die echter grootendeels door opgevolgde gebeurtenissen in de schaduw zijn gesteld, en beschouwingen, die later bleken ijdel te zijn.

XVIII. Dezelfden aan dezelfde, dd. 30 April 1677, in 't oorlogschip de Veluwe, geankerd voor Soerabaija.

Speelman berigt, „dat hy, na alle mogelyke en bedenkelyke pogingen om alles inder minne te beslechten, eyndeling genoodzaakt, „gedwongen en gedrougen is, om met Godes hulpe, door middel „van den degen te soecken 't geene door geene practicabele inductien „te crygen is geweest.” Schriftelijk is Troeno Djojo geinsinueerd om binnen 24 uren, afstand te doen van zijne vijandige aanslagen tegen den Soesoehoenan en met zijn krijgsvolk naar Madoera over te steken. Uit den inhoud van het antwoord van Troeno Djojo zou men kunnen opmaken dat hij meer beloofde, dan men van hem begeerde; maar het is gebleken, dat er geen woord van, opregt gemeend was en alles nergens anders toe diende, dan om tijd te winnen en den nederlandschen admiraal met zijne krijgsmagt op te houden en om den tuin te leiden. Nogmaals laat Speelman aan Troeno Djojo weten, dat hij Speelman „hem Troeno Djojo nogmaals aanbiedt met Comp^s. „goede affectie opregtel. te assisteren, nemende God de Heere tot „getuyge, dat des Comp^s. intentie opregt was; hy zoude maar in „persoon in de vloot komen, met zooveel gevolg als hy begeerde, „en dat dan alles in korten tyd afgehandeld zou zyn, of zoo hem „dit niet aanstond, hy kon zyne gecommiteerden senden, soowel „geinstrueerd en gequalificeerd, dat sy geen nader ordre noodig hadden;” doch Speelman had daarop niets vernomen, zoodat hy nu bezig was om alles tot het land te prepareren.

Grissée, waarvan de Pangéran Mas Giri, zich ook al Panembahan liet noemen, bleef inmiddels, zooveel die plaats vermogt, victualie leveren en scheen zich te eenemale vóór den Soesoehoenan te zullen verklaren, zoodra de nederl. magt te Soerabaija op strand zou staan. Het oorlogsmansifest van Speelman aan Troeno Djojo luidde als volgt:

„ Cornelis Speelman, raad ordinair van India en admiraal van de Hollanders, maakt by desen bekend aan alle de inwoners van 't eyland Java als ook op het eyland Madura, dat hy uit den naam van den Gouverneur Generaal en Raden van India op Batavia, Troeno jaja den oorlog heeft aangezegd, om denselven, tot bijstand van zijn wettigen Heer en Coninck den grooten Sousouhounan te vuur en te zwaard ten uystersten toe te vervolgen, tot zoo lange hy zich voor zyn heer weder zal komen te verootmoedigen, daarom werden alle de onderdanen van den Sousouhounan groot en kleyn by desen gelast en aanbevolen haar by den Admiraal te voegen om des Sousouhounans landen te suyveren, Troenodjaja en syn aenhangh allen afbreuk aan te doen, denselven levendig of dood voor den admiraal te brengen benevens verzekering, dat ik al diegenen, die haar thoonen getrouwe onderdanen van den Sousouhounan te wesen en hen voor denselven te verootmoedigen, *sal nemen onder Comp^s. bescherming*, sonder dat haar door d'een of d'ander eenigen overlast zal worden aengedaan, met belofte dat de Sousouhounan hare misdaden zal vergeven, schoon zy te voren haar de onderdanigheid van Troenadjaja hadden onderworpen. Gegeven onder 't zegel van de Comp., in 't oorlogschip de Veluwe, den 27 April 1677, 's avonds.”

XIX. Dezelfden aan dezelfden, dd. 23 Mei, in 't leger op Soerabaija.

Voorloopig berigt, onder toezegging van nadere bijzonderheden, dat Speelman met zijne krijgsmagt, na in de rivier van Ampel geland te zijn, op 13 Mei met een krachtigen aanval, in minder dan 2 uren tijds meester geworden is, van 's vijands dubbel retranchement en andere opgeworpen sterkten, die bezet waren met ongeveer 10,000 gewapende mannen en 70 à 80 stuk kanon; doch de beste buit, namelijk Troeno Djojo was ontsnapt, omdat Speelman en zijne bevelhebbers niet „weg- en landkundig genoeg waren” om hem onbeschroomd te vervolgen. — Speelman voorziet, dat zonder landtogten, aan de zaak geen einde zal te maken zijn. Uit een:

Rapport van de Messrs. Renesse, Couper en Leeuwenson op den 8 Mei nogmaals, nadat een brief van Troeno Djojo was ontvangen, aan dezen gezonden, blijkt o. a., dat St. Couper met Troeno-Djojo het navolgende gesprek had :

„ Den Panembahan, Troeno Djojo, werd aangesezd op nieuw, dat „ hy staat moest maken, het land van Java te verlaten en zich naar „ Kamal op Madoera te begeven, of dat de admiraal met 's Comp^s. „ wapenen hem van daar zou slaan, met protestatie, dat d'Ed. Comp. „ onschuldig zou zyn aan 't vergoten bloed en dat God hetselve zou „ eischen van hem, die de oorzaak daarvan was; doch soo hy, Troeno „ Djojo, 's Comp^s. goede raad wilde omarmen en zich tot zyn best „ laten raden, de admiraal, uit naam der Comp. hem zooveel gunst „ zou betoonen, als de regtmatigheid en billykheid kon toelaten, ja „ meer als hy zich zelve zou durven toelagen, mits dat hy staat „ moest maken om den Soesoehoenan, syn wettigen Heer en Vorst, „ als zyn Souverein te erkennen; waarop Troeno Djojo antwoordde: „ dat hy wel naar Madoera zou overgaan, al belastte het de admiraal „ niet; doch dat hy versochte, de admiraal zoo lang geliefde te wachten, „ tot dat zyn volk van Kediri, Djepon en om de West wedergekeerd „ zou zyn, om dan gezamentlyk naar den overwal te gaan. Dat de „ Soesoehoenan zyn Souverein niet was, als zynde geen Sultan, „ waarop St. Couper aan Troeno Djojo aanwees sulks toeh in zyn eigen „ schryven te hebben bekerd en dat hy niet ontkennen kon, door den „ Soesoehoenan te zyn opgevoed en als een kind groot gemaakt, „ wat hy niet ontkende, maar zeide door andere grooten uit den „ Mataram tot dit begonnen werk, om op Java over te komen genoo- „ digd was, daarop gerepliceerd werd; dat schoon hy door iemand „ daartoe geroepen mocht zyn, zy allen, die zulks gedaan hadden, „ niet anders dan schelmen waren en verraders van hunnen wettigen „ Heer; dat is waar, zeide Troeno Djojo, indien hy, Soesoehoenan, „ een wettig Koning ware; waarop St. Couper weder repliceerde; „ zoo er niets dan de titel van Sultan aan ontbreekt, dan kan de „ Soesoehoenan zich dien wel zelf geven: 't welk de Panembahan „ Troeno Djojo verwierp, zeggende zulks uit Mocha (Mekka) over „ over zee te moeten komen en diergelyke discoursen meer, onder „ welken een glaasje brandewyn drie a vier weder gedronken werd; „ doch kregen geen antwoord op de ordre om Java te verlaten.” In

't einde zeide Troeno Djojo losweg, hy zou nadenmiddag tegen 3 ure halverwege beider werken, zijn broeder, den admiraal, wel eens komen spreken; doch ook van deze bijeenkomst kwam niets, daar Troeno Djojo, onder allerlei voorwendsels weg bleef, hoewel Speelman hem geruimen tijd op de aangewezen plaats afwachtte.

XX. E. van der Schuer, resident te Japara en raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. Japara 4 Juny 1677.

De tijding van Speelman's overwinning te Soerabaja is daar aangekomen, de Gouverneur Wongso Diepo daarover zeer verheugd. Zij heeft alomme geen kwade operatie gehad, hebbende velen van de oproerige benden daarop de stranden verlaten en zijn landwaarts in teruggetrokken. De benden, die verder om de west getracht hadden zich uit te breiden, zijn door Wiera Soeto, gouverneur van Tagal en Pekalongan, ondersteund door nederlandsche en andere vrije ingezetenen van Batavia tot aan Kendal en Kali Mangis teruggedreven. De gemeenschap met den Soesoehoenan is nu weder hersteld. De briefdragers van den Soesoehoenan zijn aangekomen met de lang verwachte volmagt des Soesoehoenan's en van de vier prinsen op Cornelis Speelman, om op hunnen naam te handelen. Samarang was kort daarop, na door de opstandelingen te zijn verlaten, weder bezet door den zoon van den Gouverneur van Japara, in naam des Soesoehoenan's. Volk van Palembang, door den Soesoehoenan ontboden, was overgekomen. Van der Schuer stelt in dezen geen vertrouwen. Brieven van Speelman zijn aangekomen, bestemd voor den Soesoehoenan en zijne vier zonen, houdende verslag van het gebeurde te Soerabaja, en uitnoodiging om nu ook van zijn kant, eene legermagt uit te zenden tot opsporing en bestoking van Troeno Djojo en eindelijk verzoek om geld tot bekostiging van den oorlog en dat Z. M. den vorst van Sampan, te Mataram vertoevende, zou verzenden, om het bestuur van Madoera op zich te nemen.

XXI. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 14 Juny 1677, in 't leger op Soerabajja.

Uitgebreide Missive van 40 groot folio bladen schrifts, houdende in de eerste plaats, omstandig berigt van de krigsoperatien, welke aangevangen waren voor de rivier Ampel „schaars eene halve myl beoosten de rechte rivier van Soerabaya” in te loopen. Eerst werd het dorp Ampel ingenomen en daarop de daar digtbij staande tempel „vol honderd schuilhoeken,” bezet en van daar uit, de operatien tegen de steenen versterking van Troeno Djojo aangevangen. Nogmaals werden verscheiden pogingen aangewend om met Troeno Djojo in onderhandeling te komen, het reeds geopende vuur werd daartoe zelfs gestaakt; doch alles te vergeefs. Inmiddels was Speelman, door spionnen te weten gekomen, dat Troeno Djojo, hulp had doen vragen uit Bantam en dat hij voornemens was door de rijstvelden, achter het leger der Nederlanders om te trekken, ten einde aan Speelman de gemeenschap met de vloot af te snijden. Bovendien was de rivier boven, op last van Troeno Djojo gestopt, zoodat het leger van Speelman geen ander dan brakwater had, waardoor de buikloop sterk onder het leger begon te heerschen. Na overleg met den kriegsraad en na deze omstandigheden te hebben overwogen, was op 13 Mei besloten „den vyand kragt- „dadig aan te tasten, na hem alvorens dien geheelen nacht en des „morgens door heftig canonneeren in allarm te hebben gehouden” Na twee uren stryds was de sterkte van Troeno Djojo ingenomen; het leger van de Compagnie had daarbij een verlies geleden van 21 dooden en 25 gekwetsten. Deze overwinning was, gelijk Speelman berigt, zoo noodig als brood in den mond, omdat het leger, door zware koortsen, persing en buikloop werd aangetast en velen reeds daaraan waren bezweken. — Vier vlaggen van Troeno Djojo waren o. a. buit gemaakt; twee witten, éene, waarop eene „afgrysselyke „figuur was afgebeeld, waarvan hy het gemeene volk zooveel fabe- „len had wys gemaakt als men naau kan bedenken; de vierde vlag „was met klatergoud versierd.” De ziekte in het leger en de onvoldoende sterkte er van, doen Speelman en zijn raad besluiten, in de eerste plaats Soerabajja te palisaderen en versterken en aldaar hoofdpост te houden, „want het is buiten twyfel” zoo schrijft Speel-

man, „zoo wy wilden onderstaan ons kwartier van hier te ligten, „dat wy zoo goed als niets uitgericht zouden hebben en dat al dit „byeenverzamelde volk weder verloop en Troenajaja niet versuy- „men zou, zich al ten eersten hierby of omtrent neder te slaan.” Later acht Speelman, het onvermijdelijk, om landtogten te doen. Troeno Djojo had zich naar den kant van Kediri begeven. Een groot getal der inwoners van dat gewest, wenschte Troeno Djojo aldaar te weerstaan. Vier Omboels van Soerabaja, hadden zich onder Speelman's gezag begeven, de overigen, zeven in getal, waren echter Troeno Djojo gevolgd. Speelman zond nu eenigen zijner Euro-peesche officieren met de vier bovengenoemde Oemboels en hunne Javanen naar Kediri, ten einde Troeno Djojo te vervolgen. Deze expeditie leverde echter niet veel uit; Troeno Djojo had daár weder een groot getal zijner aanhangers vereenigd en de Javanen toonden zich voor de Madoerezen geheel bevreesd. Deze door Speelman afgezonden afdeeling lag nu begaggerd te Trong, 7 mylen reizens van Soerabaja, waarheen S. voornemens is eene versterking van 100 Europeanen en 500 gewapende Javanen te zenden.

Van het hof van Mataram ontvangt S. hoegenaamd geen berigt, evenmin ondersteuning in geld of manschappen. By voortdoring daarvan meent S. dat de Comp. reeds meer gedaan heeft, dan waartoe zij door contract verbonden is. De berigten welke S. uit Pasoeroean omtrent de Makassaren heeft ontvangen, toonen aan, dat er geen middelen bestaan, om met dezen in confidentie te treden, evenmin om met hen slaags te geraken, zoolang zij zich verspreiden en steeds terugtrekken; terwyl zij immer schijnen hunne wapenen niet tegen de soldaten der Comp^{ie} te willen beproeven. Na te loopen zijn ze niet. S. is onbewust of zij met Troeno Djojo weder gemeene zaak maken. Vooreerst wil Speelman, de Makassaren in den Oosthoek in rust laten, totdat hij zijn leger versterkt, verfrist en gereorganiseerd heeft, dan is hij van oordeel, dat drie legercorpsen gevormd zullen moeten worden, waarvan een te Soerabaja als hoofdpst blijven moet, een ander de Makassaren in het Pasoerocansche zal moeten opzoeken en het derde Madoera tot rust zal moeten brengen. Speelman had op 25 Mei den koopman J. Couper naar Madoera gezonden, ten einde den ouden gouverneur van Arissabaja, Aria Martapati, die voor de partij van Troeno Djojo gevlugt was, in

zijne waardigheid te herstellen en berigt omtrent den toestand op dat eiland in te winnen. Hoewel Martapati door de bevolking van Arissabaya weder werd aangenomen, was Madoera nog verre van in rust te zijn. Mas Aria Djangpati, Manda Watsjana, Mas Djanala, Wangsa Dangoe, Wiro Badjra en Wongso Brodjo worden als de hoofden genoemd van de aanhangers van Troeno Djojo. De steden Sampan, Panakassan en Soemanap worden genoemd en schijnen destijds onder de partij van Troeno Djojo, hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen, gestaan te hebben. ¹ Mas Aria Djangpati scheen genegen zich voor den Soesoehoenan te vernederen. De dochter van dezen, wier echtgenoot door Troeno Djojo was gedood en wier dochter door hem was misbruikt droeg sedert grooten haat toe aan Troeno Djojo, „zoodat men dien haat uit hare oogen, wanneer „se synen naem noemt, merckelyk kan sien,” wordt als bemiddelaarster aangewend om Mas Aria Djangpati de zijde van Troeno Djojo te doen verlaten. Heimelijk wordt met dien aanhanger van Troeno Djojo briefwisseling gehouden. Speelman acht het noodzakelijk zoodra mogelijk de zaken op Madoera ernstig aan te tasten; want Arissabajja was nu weder geheel in handen der rebellen en Martapati opnieuw verdreven.

XXII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 23 Juny 1677 op Soerabajja.

De ziekte onder het krijgsvolk neemt zeer toe, tast ook de Javanen aan. Werkeloosheid van het leger daarvan het gevolg. Door de lafhartigheid der bevolking, was Rembang, Sidajoe en Toeban weder in handen geweest der opstandelingen, die deze plaatsen hadden afgeloopen. Met Javanen is weinig aan te vangen, 400 hunner vlugten als zij in de verte een 30tal personen zien, die zij voor Madoerezen aanzien. Kleine expeditien worden door Speelman uitgezonden, van Trong uit en van Soerabaya naar Kindang en Sidajoe. Onderscheidene Bantamsche vaartuigen zijn op de kust aanwezig. S. vermoedt dat de Bantammers verstandhouding hebben

¹ Uit het rapport van Couper dd. 31 Mei 1677.

met Troeno Djojo en hem ammunitie leveren. Tijdingen uit Japara, over den toestand in Mataram luiden zeer ongunstig. S. raadt der Hooge Regering aan, een 100tal kloeke soldaten naar Japara te zenden, om in vereeniging met hoofden, aan den Soesoehoenan trouw gebleven, een landtogt te doen, al ware het slechts om de onwaarheid aan te toonen van de uitstrooisels van Troeno Djojo, die overal waar hij doortrekt verkondigt, dat „hy in overeenstemming handelt met den Pangerang Adepatei en dat derhalven degenen, die zich tegen hem opposeerden, daarover ten hoogste qualyck souden varen, waardoor de gemeene man seer geintimideerd was geworden. Men kan,” zoo schrijft Speelman, „hiervan geloven, wat men wil, immer is dit waar, dat hy zich noch al met dit en diergelyke voorgeefselen behelpt.” De acte van authorisatie van den Soesoehoenan op den admiraal Speelman is eindelijk, over Japara, aangekomen.

XXIII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 10 Julij 1677, op strand te Arissabaja (Madoera).

Daar Speelman, zich op Arissabaja gereed bevindt, om nog dien-zelfden middag over land naar Kamal te marcheeren, zoo kan hij zijn brief niet behoorlijk extenderen. Troeno Djojo is in de zekere overtuiging, dat Speelman met zijn leger bij het eindigen van het droog moeson, vertrekken zal, waartoe volstrekt geen voornemen bestaat. Integendeel beraamt S. geheel andere, doortastende maatregelen. Bindelijk zijn de naar Mataram afgezonden briefdragers op 29 Junij van daar teruggekeerd, met brieven van den Soesoehoenan en de vier prinsen, zijne zonen. „Uit die brieven consteert genoegzaam,” zegt Speelman, „dat de Soesoehoenan en de vier prinsen met zichzelf verlegen zyn, en dat de regering aldaar door de presentie van Speelman en eene nederl. krygsmagt, meer vigeur zal dienen geïnspireerd te worden, sullende naar 't algemeen gevoelen van niet alleen den briefdrager, maar ook van de ervarentste onser onervaren Javaanse bevelhebbers, Zyne Maj^t. en Hun Hoogh. buyten

„ allen twyfel nooyt blyder dach beleeft hebben, dan als ymand
 „ van ons met een goede troepe tot syn adsistentie in dese zyn
 „ groote verlegentheyd aldaar in loco te sien verschynen, zynde
 „ mitsdien te gelooven, dat dit onder andere onse debvoiren het effi-
 „ cacieuste middel sal weesen om Comp^a. wapenen op 't alderglorieuste
 „ ten toon te stellen." Met dat voornemen voor oogen reist Speelman
 met den kapitein Renesse op den 3 Julij naar Djsipanjangh, waar ook
 de bevelhebbers van de bezetting van Trong, de kapiteinen St. Martin,
 Hartsinck en Egberts, de laatste van Sidajoe, zamenkomen om een
 plan de campagne vast te stellen.

In deze bijeenkomst of krijgsraad werd besloten: „ in Godes name
 „ het werk te landwaart in, met alle onse krachten te vervolgen en
 „ daartoe uit te rusten 400, zoo Europesche als inlandsche militairen,
 „ behalve eene Compagnie de Marine, waarby de Javanen aannamen,
 „ effective te voegen 800 koppen, om daarmede, met Godes hulpe
 „ den wegh naar den Mattaram van desen kant te openen, zoowel
 „ als Troeno Djojo in Kedirie, met eenen aan te tasten, hebbende
 „ de Javanen niet meer dan 300 koppen van de onzen tot assistentie
 „ geeischt, synde met eenen goedgevonden, alvorens desen intocht
 „ te laten voortgaan, dat eerst de Admiraal Speelman, het eiland
 „ Madoera en vooral Arisbajja eens zoude bezoeken, om aldaar eenig
 „ ontsach te statuieren, ingevalle het volk aldaar, niet weder te dis-
 „ poneren mocht wesen, haar de onderdanichheyt van den Sousou-
 „ hounan te onderwerpen; want de creaturen van Tronodjaja, daar
 „ soo absoluut regering voerden en zoo vermetel werden, dat se ons
 „ selfs of de onsen begonnen te dreigen en Grissé te willen in
 „ koolen leggen, deselve continueel alarmerende."

Dit laatste gedeelte van het besluit werd nu terstond uitgevoerd.
 De opperkoopman van Woensel kreeg liet bevel te Soerabaja en
 Speelman vertrok met een gedeelte van de krijgsmagt en een klein
 smaldeel naar Arissabaya, voor welke plaats hij op den 7 Julij
 's middags ten anker kwam. Terstond liet Speelman „ onder vrede-
 „ vlag des Soesoehoenan's genade en 's Comp^a vrundschap nog ander-
 „ maal aanbieden, doch kon geen gehoor krygen." Op den 8^{en} werd
 nu Arissabaya aangetast en binnenkort was hij meester van „ deze
 „ groote schoone en plaisante stad." Door de inlandsche soldaten
 werd Arissabaya geplunderd en daarna voor een deel verbrand.

Allerwege werden boden afgezonden aan de hoofden en de bevolking om te voorschijn te komen en zich voor den Soesoehoenan te verklaren, maar weinigen gaven aan die uitnoodiging gehoor. Op den 10 Julij, den dag, waarop deze brief geschreven is, maakte Speelman zich gereed, door het land, naar Kamal op te marscheren, toen hij de tijding kreeg, dat te Coanjer de schipper van Harren en 26 koppes, allen Europeanen, geland zijnde, door de inlanders overvallen en doodgeslagen waren. Onder de gedooden bevonden zich twee boekhouders en twee chirurgijns. Bijzonderheden, omtrent dit groot verlies ontbraken nog; doch de waarheid van het bericht wordt bevestigd. Speelman blijft echter volharden om over Kamal naar Soerabaja te keeren en dan met een klein leger, den weg naar Mataram open te breken.

XXIV. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 17 Julij 1677. In 't oorlogschip de Veluwe, voor Kamal.

Speelman, onder verwijzing naar zijn laatsten brief van den 10 II. bericht: dat hij van Arissabaja tot Sotia is opgerukt; maar in die plaats genoodzaakt is geworden, wegens den toestand der wegen, de troepen weder te embarqueren en over zee naar Kamal den togt voort te zetten, „om daar of te Coanjer andermael aan land te treden en dat wy present voor Camal ten anker leggen tusschen „welke plaats en Coanjar gemeld, wy nu mede bericht zyn, dat de „wegh voor ons volck gansch onbequaam is en niet min gevaarlyck, „om door deselven tegen eenig vyand aen te trekken, alsoo deselve „maar met man voor man tusschen bosschen en doornen over een „heuveligh steenachtich pad, immers 't meerendeel van dien tot „Soucalisse toe, dat de groote helft maackt, begaan can werden; „maar dat alles en zoude ons niet verhinderen ons met de expeditie „deser soo seer te haasten, dat wy niet liever toefden om UEd. „met eenen den uytslach op Coanjar ¹ te advisereren, soo wy niet

¹ De in dezen en in den vorigen brief genoemde plaatsen, Coanjer en Soucalisse, kunnen niet anders zyn dan de plaatsen Soekolilo of Soekalila en Kabanjar, op de Zuidkust van Madoera, distrikt Bangkalang, afdeling Lambang Kidool.

„gepresseert werden door de soo onverhoopte als onverwachte tydinge „uit Japara.” Die tijding uit Japara bestond in niets minder, dan dat, terwijl Speelman voornemens was over land naar Mataram door te breken, de Soesoehoenan uit Mataram gevlugt was, op zijne vlugt in Tagal gestorven, en dat Pangéran Adepati Anoem, den overleden vorst was opgevolgd; „maar eene successie in alle manieren zoo „bekommerlyk, dat die niet ligt staande gehouden of gehandhaafd „zal kunnen worden, dan door de helpende handen van 's Comp. „wapenen.” — Speelman liet terstond uit Trong 78 kloeke soldaten terugroepen en verzond die ten eerste naar Japara. Voorts riep hij zijne kapiteinen bij zich voor Kamal om te beraadslagen, hij ontbood ook Praja Wangsa, den voornaamsten der Soerabajasche Javaansche bevelhebbers. — Dezen hadden van de gebeurtenissen in Mataram niet het allerminste berigt, integendeel Troeno Djojo werd gezegd nog altijd rustig te Kediri te zijn en dat de Makassaren, die voor zichzelf te paard strooptogten hielden in den oosthoek, geweigerd hadden zich met hem te hereenigen.

Er volgen nu beschouwingen in den brief van Speelman, waarom hij geen onbepaald geloof kan slaan aan de berigten uit Japara, beschouwingen die weinig waarde meer hebben, omdat zij vervallen zijn, door de later gevolgde berigten omtrent de gebeurtenissen in Mataram, welke hierachter worden medegedeeld.

Intusschen wordt, in de bestaande onzekerheid besloten, af te zien van den landtogt naar Mataram; maar met de geheele magt zoo spoedig mogelijk naar Japara te keeren, hetzij over land, hetzij over zee, doch vooraf eerst op Kabanjar (Coanjer) te landen, ten einde de bevolking aldaar te tuchtigen wegens den moord op den schipper van Harren en 26 Nederlanders gepleegd.

XXV. Dezelfden aan dezelfden, dd. 1 Augustus 1677.
In 't leger op Soerabaya.

Speelman is met zijne magt op den 19 Julij voor Coanjer (Kabanjer) geankerd, vindt aldaar de Madoerezen 5 à 6000 man sterk, langs de kust verschanst, waagt niettemin onder bescherming van het

kanonvuur der schepen, eene landing; de Madoerezen vlugten, de plaats wordt in de asch gelegd. Nog 15 lijken der vermoorde Nederlanders worden in het veld gevonden en eerlijk begraven. Voor Kabanjar krijgt Speelman berigten uit Soerabaja, dat er tijdingen uit het land van Mataram waren ingekomen, die de verovering van Mataram bevestigden, dat de drie olifanten van den Soesoehoenan, als zegeteekenen te Kediri aan Troeno Djojo zouden zijn aangebragt, dat Troeno Djojo met 10,000 man in aantogt zou zijn op Soerabaja en meer diergelijke verontrustende berigten. Speelman keerde daarop naar Soerabaja terug, waar hy den 21^{en} Julij aankwam. Op den volgenden dag deed hij Wangsa Prana en al de voornaamste Javaansche bevelhebbers bij zich aan boord van de Veluwe komen en deelde hun de tijdingen uit Mataram, die nu niet meer geheim te houden waren, mede en dat hij nu besloten had, de opgeworpen versterkingen te Soerebaja te doen slechten, zich geheel van Soerabaja los te maken, „om met Comp^s. magt den „Soesoehoenan te gaan zoeken, daar men hem zou kunnen vinden „en waar 't mogelyk weder te herstellen, indien waarachtig bevonden „wierd, dat hy of door nood de Mataram verlaten had of kracht- „dadig daaruit verdreven was, dat hy niet had willen nalaten hun „daarvan tydige kondschap te geven, opdat ze voor zich zelven en „voor het algemeene volk dat nu met hen, onder Comp^s. vleugelen „als onderdanen van den Soesoehoenan woonde en beschermd wierd, „met elkander overleggen en weten mogten, wat hun te doen en te „laten stond en dat alle degenen die zich genegen vonden, als ge- „trouwe dienaren van hunnen wettigen Heer, met hem in geluk of „ongeluk te leven of te sterven, zich nu moesten verklaren en dan „op hunne wyze in de allerkrachtigste maniere, met de gewone „solemniteiten, den eed van getrouwheid afleggen; zonder dat hy, „Speelman, nogtans van meening was, dat iemand van hen, die „daartoe niet uit eigen zucht, genegenheid en beweging van zelfs „inclineerde, te forceeren, dezelve veel liever stellende op hunne „vrye voeten en de zaak in hunne vrywillige keuze.” De Javaansche hoofden, nadat hun dit alles eerst in het Javaansch en daarna nog eens in het Maleisch was vertolkt, erkenden alles goed begrepen te hebben en voorts dat zij ook reeds de tijdingen uit Mataram hadden gehoord; maar daarvan niet hadden durven spreken, te meer omdat

zij aan de waarheid dier tijdingen nog twijfelden. Voorts verklaarden zij allen de zijde van den Soesoehoenan te willen houden, zij hadden vroeger alleen uit vrées, Troeno Djojo gevolgd, om hunne vrouwen en kinderen te behouden. Zij wilden Speelman overal volgen, hetzij naar Japara, hetzij elders, al ware het Batavia; maar zij achten zich verloren indien zij te Soerabaija bleven, die plaats konden zij niet tegen Troeno Djojo verdedigen en zij zouden op de allerwreedste wijze worden gestraft door Troeno Djojo, omdat zij de zijde van den Soesoehoenan weder gekozen hadden. Speelman liet hun nog twee dagen om zich te bedenken. Op den 24 Julij deden de hoofden van Soerabaija daarop den eed van getrouwheid aan Speelman als gemagtigde des Soesoehoenan's, welke eed hun werd voorgezegd door den grootpriester van Ampel, Kiai Mas Anoem. De namen dier hoofden of Oemboels worden opgegeven, zij zijn de volgende: (de spelling dier namen door Speelman of zijn klerk zijn behouden.)

„Praaija Wangsa, Nala Dica, Nila Seraaija, Astra Nalla, uyt het
 „gebergte van Kindangh overgekomen, Marsa Wangsa, Soesa Praijaa
 „en alsoo de Ombols (Zara Mangala, Diepa, Dano Patty, Soeta Nalla
 „en Cartij Jaaija) alle vyf zonder noot en volgens de gemeene ge-
 „tuygenissen uit eygen beweging en genegenheid by Troenajaja na
 „de verovering van Sourabaya gebleven zyn, zoo had Wangsa Prana,
 „in derzelve plaats verkoren, de onderstaande Mantri's van Pangeran
 „de patty Anom, namelyk: Anga Wangsa, Zoeta Crama, Nata
 „Prata, Raga Wangsa, Zitra Patty. Voorts deden denzelfden eed:
 „Radeen Martapatty, zwager en stedehouder van den Pangeran de
 „patty Sampau, over de provintie Arisbaija op Madoera, (van daar
 „verdreven) Key Anga Jaaija, zyn broeder, Radeen Anga Jouda,
 „zoon van Anga Jouda, zynde geweest de broeder van Anga Diepa,
 „die in zyn leven was stedehouder des sousouhounan's in Sumanap
 „en is dese getrouwd met Marta patty's dochter; Mas Anga Wisjaja,
 „soone van Mas Aria Jangh Patty, die tegenwoordig by Troeno
 „Djojo is en gewesen stedehouder des voors. pangerans over de
 „provintie van Sumanap; Zoeta Wiesjaja, mede een zoon van den
 „voors. Aria Jang Patty; Jcatta Naaija, zoon van de patty Poes-
 „panaraga, een basterdbroeder van den ouden prins van Madoera en
 „zulks oom van den jegenwoordigen pangeran en van Marta patty's
 „huysvrouw, zynde dese ook getrouwd met een dochter van Marta

„patty; Zoera Wadita, zoon van Zoera di Wangsa, geweest in syn
 „leven Mantry annom des Soesochoenan's; Mas Mandy, zoon van
 „eenen Zanta Marta, jegenwoordig mede by Troena djaja op Cadiery,
 „zynde Loera en hoofd geweest van den Pangeran Sampans volgedelen
 „en dienaren; Poespatty Naaija, mede schoonzoon van Martapatty
 „en zoon van Tommagon Souria patty, in zyn leven Mantry des
 „jegenwoordigen pangerans en zusters zoon van den ouden prins van
 „Madoura; Jaaija, broeder van den voors. Poespatty Naaija; Wiera
 „Diepa, zoon van Wiera Nagara, die in zyn leven was stedehouder
 „op Pamakassan op Madoura; Mas tsitra Wangsa, basterdbroeder
 „van den ouden prins van Madoura en oom van den presedent pan-
 „geran en Martapatty's huysvrouw; Dermaaija, zoon van depatty
 „Dermaaija, die getrouwd was met Moestica, zynde eene dochter
 „van Mas Aria Jangpatty en weder getrouwd geweest met eenen
 „Soeta Trana, die door Troena Djaja seer tyrannicq om 't leven is
 „gebragt, waarvan zy nu weduwe is en degeen is, van welke in
 „den brief van 14 juny is aangeroerd; Mas Annom, zoon van Zanta
 „Marta, bovengen., allen Madureesche verdreven Edelen, die alhier
 „(Soerabaya) onder onze bescherming leven.” Ook deden nog den
 eed van trouw aan den Soesochoenan in handen van Speelman,
 „Hagie Arisbaaya (Hadji) schoonvader van Angiswiesjaaija, en de
 „Loera's van Grissée, Nalla Gatti en Bagoes Zinga, Kiai Mas toe
 „Ampel, neve van Panambanan Mas Giery, die ook omtrent ons zyn
 „persoon representeert en 't volk van Giery commandeert nevens
 „Wira di Wangsa, syn cosyen en Loera van 't voors. volk en eindelyk
 „Kiai Wiera Zoeta, onlangs uit Cadiery ontvlugt.”

Het groote fort, dat Troeno Djojo op de Passebaan te Soerabaija had doen oprigten, doet Speelman sloopen. Verschillende tegenstrijdige berigten ontvangt S. over den toestand in Mataram. Hij betreurt zeer den landtocht niet te kunnen ondernemen, waartoe echter, blijkens de jongst ontvangen aanschrijving uit Batavia, de Hooge regering weinig geneigdheid betoont.

Speelman en raad zenden twee brieven, een aan Troeno Djojo en een ander aan Kraëng Glisson; de brief aan den laatsten heeft de strekking om de Makassaren, tegen toezegging van vergiffenis niet alleen, maar zelfs onder belofte van belooning, over te halen tot de zijde van de Comp. en den Soesochoenan. De brief aan Troeno Djojo

beoogde slechts, door middel van de briefdragers kennis van zijn verblijf en van zijne sterkte te bekomen. — Onder het voortzetten der beraadslagingen, ontvangt Speelman den 29 Julij nader berigt uit Japara en ook een brief van den Pangeran Adipati Anoem, bestemd voor den Gouverneur Generaal. Hieruit ontvangt S. juister berigt omtrent den toestand, hoewel er nog veel onzekers overblijft. Zooveel echter blijkt, dat hoewel de Soesoehoenan, „ door een puere onbedenkelyke „ lafhartigheit buiten nood en zonder eenig tegenweer, alleen uit grooten „ schrik, door 't gruwzaam trouwloos verraad van den jongen Pourbaya, „ van professie zoowel als zyn neef Cadjoran een duyveljager of waar- „ zegger, even als het gemeene volk, zich om den tuin heeft laten leiden, „ de zaken van den Soesoehoenan wel slecht; maar niet hopeloos staan, „ en dat de Comp. krachtig moet optreden, door een landtogt te doen „ en den Soesoehoenan in Mataram te herstellen. Daartoe is versterking „ uit Batavia noodig.” Na aandachtige deliberatie en resumtie van het voorgaande wordt door Speelman en zijn raad eenparig besloten, eerst te zeilen naar Tagal, daar den jongen Soesoehoenan op te zoeken en aan boord te nemen en dan naar Japara te vertrekken, om op die plaats met volledige kennis van zaken een nader besluit te nemen. Van dit alles wordt kennis gegeven aan de Javaansche regenten en Oemboels, die, indien zij mede willen gaan, te scheep zullen moeten komen. Eenige kleine vaartuigen blijven in het vaarwater van Soerabaja achter, vooral om in straat Madoera te kruisen. Onder meerdere berigten van minder belang, schrijft Speelman verder, dat aanhoudend met Bantamsche vaartuigen, wapenen, ammunitie en vermoedelijk ook krijgsvolk, op de kleinere kustplaatsen tot ondersteuning van Troeno Djojo worden aangebragt, waartegen noodwendig maatregelen moeten genomen worden.

XXVI. Translaat van een verzegelden brief, door den Adipati Anoem, nu genaamd Ngalaga Amankoerat aan den Ed. H^r. Gouverneur Generaal, uit Tegal geschreven.

Deze brief van den Soesoehoenan Aman Courat Ingalaga aen myn vader en Cap^t. Moor in Batavia, die beroemt en gelukkig is en dien

God Almachtigh believe te zegenen met een langh leven en een voorspoedige regeringe op Batavia, gevreesd van alle zyne vyanden en versien van veele geweeren.

Voorts, vader! desen brief heb ik gegeven aen den Capt. van der Schuer op Japara, om aen myn Heer te brengen, omdat ick selve niemand hebbe om te senden, oock niemand niet en dient om daer met bekend te maken, dat de Mataram gedestruert is, de redenen waerom dit soo geschied is, syn drie:

- 1°. dat de volkeren van Pangeran Pourbaya te saam gespannen zyn, met het volck van Cadjoran en Madion;
- 2°. dat ick het volck van de Mattaram tot het oorlogen noch vechten, niet crygen conde;
- 3°. omdat in de Mattaram gesien werd, dat myn Heer ons te hulp quam off met ons gingh.

(Nota. Dit 3°. point is volgens de letter niet wel anders uyt te drucken; maer het schynt te willen zeggen, dat Pourbajja, siende des Comp^s. adsistentie, sich te meer beyvert en aen de zyde van Cadjoran met die van Madion te vaster verbonden heeft en dat dese drie te samen uyt vreesse van de Comp. ofte hare bovencomste meer gespoeyt hebben.)

Voorts vader! Capt. Joncker en al het volck dat ten handel comt, gelyck als die van Balij, Maleyers of oock wel Hollanders, soo der waren 500 man, myn Heer geliefse met my te senden om de Mattaram weder in te nemen, de paarden voor deselve sal ick geven off besorgen; dit is myn bede, vader, opdat velen my volgen mogen en in der haaste, de Mattaram weder verwinnen en becomen mogen 't goud dat daar in is, want uw jonger Broeder (de oude Sousouhounan) uyt de Mattaram vertrocken is, om myn Heer te vinden ende te geven of op te dragen al wat in de Mattaram was, maar Hy is soo verre niet connen comen, synde tusschen wege sieck geworden; de plaetse daer hy sieck geworden is, was ten tyde, als Hy de rivier Praga passeerde, sulcx Hy gestorven is tot Wanniyassa 'en Ick heb hem begraven in de negory Tagal. Die Hy in syn plaats geordonneert heeft, ben Ick en heeft uw jonger Broeder my aanbevoelen: 'tsy dat Gy Coninck wort off dat Ghy geen Coninck wordt, soo volght in alles den wil en de raad van den Capt. Moor,

daarom alschoon Uw jonger broeder nu dood is, Vader, soo sal Ick U als in Syne plaats aensien; want soo is het bevel van den jonger Broeder geweest; als Ick kom te sterven en U eenige swaaricheyt overcomt, keert U tot niemant anders, als tot Uw Vader den Cap^t. Moor; want de Cap^t. Moor is off ick het selfs was en Batavia is gelyck de Mattaram, dit is, Vader, 't gebod van Uw jonger broeder, al wat Ick te seggen heb is in desen brief begrepen.

XXVII. Translaatbrief of Ola door den Japaersen Gouver-
Ngabehi Wangsa Diepa aan den Admiraal Cornelis
Speelman geschreven.

Desen brief komt uyt een suyver oprecht hert van de Kaey Nebey Wangsa Diepa, aen myn broeder den admirael Speelman, die oock is de volmachtichde van den Sousouhounan Mattaram alsmeede van den Cap^t. Moor op Batavia, die allerwegen uytroeyt de vyanden des Coninx van Mattaram, de God des Hemels geve Hem geluck en voorspoet en een lang leven in dese werelt tot hiernaemals, opdat Ick, myn kintskinderen ons op hem verlaten mogen; voorts maeck Ick bekent aen myn broeder: daer syn brieven van den Sousouhou-
nan Ingalaga tot 3 stuex toe, als een aen my, aen den Cap^t. Japara een, en een aen den Cap^t. Moor, wat aengaet den inhoud van den brief aen my, dat is, dat ick aen broeder den Admirael besending doen ofte boden stieren soude, om te laten weeten den geheelen staat van den Mattaram; want de oorsaeke waerom de Sousouhou-
nan uyt de Mattaram getrocken en daer gecomen is, syn dese: 't volck van Sampan naer de Mattaram getrocken en daer gecomen is; dat die van Cadjoran met die van den Pangeran Pourbaja ¹ eens gewerden zynde, ten 3^e dit is het, dat de stat Mattaram bedor-
ven heeft, zynde de Sousouhounan uyt de Mattaram geweeken op Vrydagh, den eersten dagh van de maandt Joumadilawal (d. i.

¹ Nota. Cadjoran en de tegenwoordige Pourabaaya, die schoonzoon des Sousou-
hounan's is, syn germain's en maken beyden professie van duyveljagery of waersegge-
rye. (Aant. van den vertaler in het oorspr. register bijgevoegd).

2 July) om te comen naar Japara om broeder te vinden; doch is onder weegh sieck geworden, sonder te connen eten of slapen, omdat Hy heel siek was, en oock daarna gestorven is, in het bosch van Tagal, genaemt Wannj Asja en is het lichaem of lyck tot Tegal begraven, den dagh dat hy is overleden was op den 12^{en} dagh van de maandt Joumadilawal op Sondagh en heeft gelast dat Pangeran Depattij hem in 't werck vervangen off in zyn plaats treden soude en is jegenwoordich Sousouhounan Ingalaga, synde op Tagal en wil op Japara comen om broeder te vinden voor een weynich tydt om den last van syn vader bekent te maacken, want daer is niemant, daar de Sousouhounan hem op verlaat, als alleen op broeder den Admirael Speelman om hem te herstellen. Aengaende alle de gesteenten, goudt en silver van de Sousouhounan in de Mataram en syn hem niet meer eygen, maer hy draeght die over aen handen van broeder in 't geheel, de jegenwoordige vyanden des Sousouhounan's syn, eerst: Troenadjaja; want die is de eenige oorsaeck van al dit gedoente; gelyck als die van Cadjoran en die van Pourbaja, die allebey door Troenadjaja daertoe geinstigeert syn, sulcx sustineer ick. Indien niet broeder het landt van Java weder in vorigen staat te herstellen en in rust te brengen comt, soo is 't eenemaal daar met gedaan en verlooren en alsdan myn vrouw en kinderen vercocht off verlooren moeten worden, dat het niet en geschieden door yemant anders, maer dat sy dan door broeder den Admirael Speelman vercocht werden, daer sal ick met tevreden syn, soowel in dese werelt als hiernaec.

Aengaende de stranden tusschen Lassem en bewesten Patty, Coedoes, Damack, Samarangh, Caliwongan, Candal, Peccalongan, alleen Japara en Tagal, die de Sampanders niet onderdanich syn; de rest besitten de Sampanders. Wanneer die van Japara op Damack, Samarangh en Caliwongan aentasten, soo nemen sy de vlucht en wanneer die van Japara weder te huys comen, dan comen sy oock weder, hebbende die van Coedoes en Patty al 't volcq van de Japaarse dorpen weghgenomen en vervoert; hebbende de negorye en tempel van Calinjamat verbrand. Wat macht is doch hier binnen de stad van Japara; maar ick verlaat my in 't geheel op de hulp van myn broeder en dat se in allerhaeste ons tot bystand comen sal. Ick stier oock myn boden niet aen den Capiteyn Moor op Batavia, gelyck

de Sousouhouanan belast heeft, voor dat broeder my sal aanbeveelen. Die den brief uyt de stad Tagal van den Sousouhouanan aen my gebracht heeft is Marta Dieta en Jabaya; al wat ick te seggen hebbe is in desen brief.

XXVIII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 4 en 5 Aug^s. 1677 in het oorlogschip de Veluwe.

Na het besluit, in den brief van 1 Aug^s. vermeld, om eenige ligte vaartuigen tusschen Java en Madoera ter bekruising van de kusten achter te laten, krijgen de regenten en hoofden van Soerabaija weder genoeg moed, om te blijven en Soerabaija, zoo noodig, tegen Troeno Djojo en zijn aanhang te verdedigen; onder hernieuwde verklaring van standvastige trouw aan den Soesochoenan. Op aanraden van Speelman en om te meer aanzien en ontzag te verwerven, erkennen de regenten en oemboels, den Panembahan Mas Giri, als hun algemeen hoofd; doch wegens den hoogen ouderdom van dezen, zal zijn neef Mas Toeampel voor hem in de plaats treden en namens hem het bewind voeren. Speelman gelaste nu, dat geen zaken van gewigt zouden ondernomen worden, zonder voorkennis van den bevelhebber der achtergelaten scheepsmagt. Voorts laat hij zich in zijne hoedanigheid van gemagtigde van den Soesochoenan opgave doen, *van des Soesochoenan's aloude regten en reventen*¹ en doet hij Sjabandhars verkiezen.

Deze brief behelst voor een groot gedeelte verder, berigten omtrent Troeno Djojo en de Makassaren, welke berigten evenwel zeer onzeker en deels met elkander in strijd schijnen. — Troeno Djojo wordt gezegd nog stil in Kediri te zitten; doch gereed om naar 't gebergte te vlugten, als 's Comp^s. krijgsmagt mogt komen opdagen. Zijne volgelingen zouden omtrent de negorij Campelaen (Komplang?) met de Makassaren slaags geweest zijn; uit Mataram zouden vier ratoe's,

¹ Zie hierover blz. 141.

dochters van den Socsoehoenan, 92 geweren en 9 paarden, als buit door Mas Dipati aan Troeno Djojo zijn gezonden.

De Makassaren hadden brandschatting geheven in de landen van Wirasaba, Djepan en in het gebergte van Kindang.¹ Op nieuw hadden Bantamsche vaartuigen versterkingen aangevoerd voor Troeno Djojo, o. a. voerden zij in stilte, volk van Madoera naar Java over. De koopman Couper, die naar Pasoeroean, gezonden was om met de Makassaren betrekkingen aan te knopen (zie brief hierboven van 1 Aug^e.) berigt, dat hij door zijne afgezondenen een brief van Kraëng Glisson en andere Makassaarsche hoofden heeft ontvangen, waarin dezen antwoorden „dat zy slechts geringe en onverstandige luyden „syn, die niet ophouden bevreesd te zyn voor de aansienlyke ofte „grootte luyden, om reden het gedoente van kap^t. Maroes aan hen „gepleegd, die overtollig is geweest in woorden aan hen gesproken, „dat hy hun goed doen wilde en daarna hen had bedorven.” Speelman voegt er de inlichting bij dat kap^t. Maroes, beteekent kapit. Jan Fransen en dat het overige doelt op de nederlaag aan de Makassaren door Majoor Poolman toegebracht. De verbittering tusschen de Makassaren en Troeno Djojo schijnt voort te duren. Speelman verwacht verder niet veel van deze onderhandeling.

XXIX. Dezelfden aan dezelfde, dd. 7 Augustus 1677, in het oorlogschip de Veluwe.

De vaandrig, die met een brief naar Kediri bij Troeno Djojo gezonden was, is teruggekeerd, brengt een ongeteekenden en onbezegelden brief mede; doch was bij de grooten van Troeno Djojo niet kwalijk behandeld. Troeno Djojo zelve had hij echter niet gezien. Sedert zijn huwelijk met eene der dochters van den Soesoehoenan, beweerde Troeno Djojo, dat hij tot Soesoehoenan was verheven en dat men hem nu noch zien noch spreken mogt. Hij betitelde zich Panembahan Ratoe Mamenangh (volgens de schrijfwijze van Speelman). Waarzeggers zouden aan Troeno Djojo, in den beginne als hij op Java overscheepte, hebben „geprofeteerd, dat hy in het oude dorp, waar de oude stad Cadierij

¹ Kendeng, in Pasoeroean?

„plagh te staan, als Coningh regeren zou en dat hy zyne heerlykeid „voor zich en zyne nakomelingen, eene groote reeks van jaren als „de grootste en verhevenste van al zyn voorouders zou uitbreiden.” De werkelijkheid scheen echter, naar de berigten luidden, nog verre van deze voorzegging; want het scheen wel, dat niet hij, 'Troeno Djojo, maar anderen meester waren in de Mataram, dat er weinig volk in Kediri om hem heen verzameld bleef, en dat hij, noch zijne volgelingen de strooptogten der Makassaren konden beteugelen. — Naarmate het vertrek van Speelman nadert, verflaauwt de moed der regenten en Oemboels van Soerabaija.

XXX. Dezelfden aan dezelfde, dd. 3 September 1677, in het oorlogschip de Veluwe, voor Samarang.

Speelman berigt, dat hij met zijne onderhebbende magt op 18 Aug. de reede van Grissée heeft verlaten, na te voren Couper het bevel te hebben gegeven over de scheepsmagt, welke tusschen Madoera en Java gestationeerd bleef. Hij heeft aan Couper eene instructie achtergelaten, waarvan hieronder eenige hoofdpunten worden meegedeeld. Op 22 Aug. is Speelman voor Lassen in de bogt van Rembang gekomen en op den 29^{sten} ter reede van Japara verschenen. Men was aldaar bezig met den nieuwen Soesochoenan te „persuaderen tot overcomste „naar Japara,” van welke overkomst hij scheen weerhouden te worden door den Gouverneur van Tagal, Wiro Soeto, die kort te voren door den nieuwen Soesochoenan in rang was verhoogd en nu genoemd werd Aria Marta Laja (ouder welken naan hij meer in de geschiedenis bekend is). Onder voorwendsel van ziekte bleef de Soesochoenan zich te Tagal ophouden, „zonder iets anders nuyt te „rechten als sich te vermaken.” Toch hield hij zich ook met andere zaken bezig, o. a. deed hij aldaar, Kiai Singa Marta, gouverneur van Pekalongan, krissen, terwijl er geruchten liepen, dat de nieuwe Soesochoenan alvorens naar Japara te komen, plan had een togt te doen naar Cheribon, om die plaats aan zich gehoorzaam te maken; doch volgens andere berigten, om zich bij de Bantammers te voegen en zich daarmede te versterken tegen zijn broeder Pangeran

Poeger, die het rijk voor zich zelve wilde behouden. Speelman had deze berigten uit brieven van den resident van Japara, Van der Schuer, naar welke brieven hij verwijst. Speelman ziet gevaar in eene conferentie van den Soesochoenan met de Bantammers, waarom die vorst daarvan zal moeten worden afgeleid. Inmiddels brengt Speelman Samarang onder de gehoorzaamheid van den Soesochoenan terug. Uit den mond van den bevelhebber der opstandelingen te Samarang, Astra Joeda genaamd, een oemboel uit Samarang, die den ondergang van Mattaram had bijgewoond, kreeg Speelman voor de eerste maal volledig berigt omtrent deze gebeurtenis. Speelman geeft daarvan in zijn brief het navolgende verhaal:

„Hy seyde selfs by de veroveringhe te syn present geweest, „ voor sooveel men het een veroveringh mach noemen en heeft ons „ daarvan 't volgende verhaal gedaan, onder crachtige verclaringe, „ dat soodanich de waarachtige waarheyt was en dat hy ons daer- „ van als een ooggetuyge conde verseeckeren, stellende vooraf vast „ voor den grondslag en de eenige oorsake van dit gantsche ver- „ derf en verval van den Soesochoenan, de schandelyke vlugt en „ lafhertige blooheyte van de pangerans Depatty en Singasarie, toen „ se met de bloem van 't Mattaramse volk, onder de oudste en ge- „ trouwste regenten en ryksgrooten 't vergangen jaar afgecomen en „ naar de Oost getrokken waren, om aldaar de opgerezen onrusten „ en rebellie van Troenadjaja te straffen en te redresseren; zedert „ in de Mattaram byna als geen regering meer was geweest, het „ oude ontzag verstorven en de gemeene man in sulken vreesse en „ versaachtheyt voor Troenadjaja en de Madouresen gebracht, dat se „ beeffden alleen voor 't noemen van deselve. Onderwylten hadden „ deselven haer, van negorye tot negorye voortgaende, sterker en „ sterker gemaakt en de onwilligen gedwongen hare zyde te volgen, „ tot eyntelyck voor de advenuen van de stad Mataram, daar se in „ den beginne wel by en omtrent bleven hengelen, sonder die met „ vigeur te derven attacqueren, tot soo lange sy van binnen genoeg- „ saem verseeckert wierden, dat sy voor niemant veel behoefden te „ vreesen, synde in 't geheel niet meer als schaers 1000 Madou- „ resen, onder het voornemste gesagh van Adepatty Wiera Mangala, „ Manko Jouda, Aria Wassing Gatty en Angantacca en voorts alle „ Javanen van hier en daar uyt de zeeleden en binnenlants byeen-

„ versamelt, tot een leger van niet minder als tusschen 20 à 25000
 „ mannen, waerentegen de Matarammers niet of qualyc op de been
 „ en byeen te brengen waren en te meer door dien de Pangerans
 „ Pourbajja, Sampan en Sirrebon de vyantlycke syde amplecteerden
 „ en haer de saecken des Sousouhounans alsoo weynich aentrocken
 „ als veele andere syne voorneemste ministers, totdat eyndelinge de
 „ Pangeran Pougat 't hoogste gesagh onder den titul van Sousouhounan
 „ Ingalaga, over het gantsche werck en het volck, dat noch in wapenen
 „ en omtrent by gissinge 20000 man sterck, versien met 10 stucken
 „ swaer canon aen den toegang van Talaga Wana, geposteert lach,
 „ wierde opgedragen, hebbende wel by sich tot adsistentie de Pang-
 „ rans Depatty en Singasary; maar sonder cenig bewind en alleen
 „ om hem soo wel als alle de andere te gehoorsamen, synde dit deselve
 „ poste....., die Pougat soo qualyck bewaert en gedefendeert heeft,
 „ dat hy door den vyand geattacqueert werdende, deselve sonder
 „ noemwaardige resistentie, alsoo licht verlaten en ten besten gegeven
 „ heeft, als yemand van de verbaesde onderdaenen, waer met het
 „ doen voor t'eenemacl gedaen en alles toemeloos was en moet dit
 „ omtrent voorgevallen wesen, één of twee dagen vóór of nae den
 „ laetsten Juny, als wanneer den ouden vorst sich niet langer dervende
 „ vertrouwen, na verloop van 3 dagen was doorgedaen, sonder door
 „ yemand gemoeyd te worden en 5 dagen daerna had Aria Was
 „ singattij desen Astra Joudo (d. i., degene die dit verhaal aan
 „ Speelman mededeelde) weder terug naar Samarangh gesonden, om
 „ 't gesagh te voeren, hebbende al te vooren in dien tyt, de gansche
 „ stad Mattaram sien in coolen leggen, sonder yets te sparen, als de
 „ groote tempel, de hoven van den Sousouhounan, Pangeran Aria
 „ Panoelaer, een der jongste soonen des Maj^{ra}, van pangerans Pour-
 „ bajja, Sampan en Sirrebon, alle drie gelyk boven geseght, aen de
 „ syde van Trocno Djojo overgeslagen en met den buyt naer Cadierij
 „ gesonden, die binnen gemelde 5 dagen op carren en draaghbeesten
 „ geladen, nevens alle de vrouwen, dochters en dienstwyven sonder
 „ yets in 't hoff te laten, al ten eersten voortgeschickt wierden, onder
 „ 't geleyde van Wassingatti, bestaande de contanten.... in 300000
 „ Sp. Realen. Het geschut was echter nog in Mataram gebleven. Van
 „ wegen Troenadjaja bleven noch huyshouden in 't hoff van den
 „ Sousouhounan, Manco Jouda en Angau Tacca, hebbende Wiera

„Mangala syn verblyf in dat van pangeran Panoelar ende de 3 hoofden
 „noch ongeveer by zich tusschen de 20 à 25000 man Javanen en
 „niet boven 6 à 700 Madouresen daaronder gemengt. Pangeran
 „Pourbaya neemt de graven van syn voorouders waar, sonder sich
 „verder ergens met te moeyen of mede gemoeyd te worden, de 2
 „broeders Cadjoran, daarvan was de oudste by Troenadjaja tot Cadiery
 „en den anderen hielt zich op syn selven sonder Troenadjaja of den
 „Sousouhounan te erkennen, soo dede oock een van de regenten van
 „Madion met de grootste helft van 't Madionsche volk, de andere
 „regent hield het mede tot Cadiery. De ingezetenen van Mataram,
 „die naar Kediri waren opgesonden, waren allen byna verspreid en
 „verloopen en verlangden nu al weder naar iemand van hunne wettige
 „vorsten. Pangeran Sampan had by Troenadjaja, na 5 dagen wachters,
 „weder zitplaats en aanspraak gekregen. De Pangerans Pougat,
 „Martasana en Singasarie waren byeen in Bageleen. De beide pan-
 „gerans van Cheribon waren nog in Kediri en hielden absoluut de
 „zyde van Troenadjaja, ook hun regent Marta diepa had geweigerd
 „op aanbod van den nieuwen Soesochoenan naar Tagal op te komen,
 „met expresse verklaring, dat de Cheribonders zyne onderdanen niet
 „meer waren, terwyl de Sultan van Bantam aan den nieuwen Sou-
 „soehoenan, zou hebben laten aanzeggen, dat hy Cheribon onge-
 „moeid moest laten, tot dat de landheeren weder te huis en op
 „Cheribon zouden zyn, want dat hy, Sultan van Bantam, daár zoo
 „lang de wacht zou houden.”

Speelman neemt bezit van Samarang en is voornemens ook des Soesochoenan's gezag te herstellen te Demak, Grobogan, Koedoes en Patti, ten einde op die wijze Japara meer ruimte te geven. Hij verwacht daarbij weinig of geen tegenstand. Met Cheribon is hij verlegen en vraagt daaromtrent bevelen; want botsing met Bantam is daar te voorzien; Bantam toch heeft dat gewest in bescherming genomen en beweert van ouds daarop regten te hebben.

In de *Memorie of Instructie* door Speelman bij zijn vertrek van Soerabaija aan Jac. Couper, als bevelhebber over de achterblijvende scheepsmagt, overgegeven, komen o. a. de volgende belangrijke punten voor: „Het is U (Couper) mede bekend,” zegt Speelman, „dat wy „wel den Panembahan Mas Gierij als hun (van de Oemboels van „Soerabaija) voornaam hoofd en Toe Ampel, zyn neef, voor syn

„Stedehouder, om deszelfs ouderdom gequalificeert hebben; doch
 „echter met duydelyke expressie, dat hunne bevelen en te geven
 „orders in allen gevalle, geensints mogten strekken tot prejuditie
 „van den Soesoehoenan, en dat zy in geenen deel aldus zouden
 „kunnen handelen zonder eed en trouwbreuk, zynde hun dit met te
 „meer ernst ingedrukt en aanbevolen, omdat zy tot trouw geanimeerd
 „zyn door het achterblyven van eenige nederl. schepen en nog te
 „ligter daartoe bewogen zyn, omdat zy Mas Giery ten respecte van
 „zyne priesterlyke waardigheid en gepretendeerde heiligheid zeer
 „aanhangen en in eere houden. Het is hun (de Oemboels) wel uit-
 „drukkelyk bevolen, gedurende uw (van Couper) aanwezen u in onze
 „plaatse aan te zien en uwe bevelen ten dienste des Soesoehoenan's
 „te gehoorzamen, geen zaken zonder uw voorkennis by de hand te
 „nemen en alle voorvallen u dadelyk mede te deelen, opdat se
 „daardoor te minder abusen quamen te begaan, gelyk zy dat bereid
 „willig hebben aangenomen..... Wy hadden mede den gemelden
 „Mas Giery, door diverse expresse boodschappen laten versoeken,
 „dat hy zich personeel in de negorye binnen Comp. woning beliefd
 „te laten vinden;..... maar wy hebben hem zelfs niet eens te zien
 „gekregen, zich latende excuseren met vele Jav. complementen, dat
 „hy oud, ziek en impotent was en dat hy mitsdien alles aan zyn
 „neve Toe Ampel had overgegeven; doch *dat men hem daarom echter*
 „*niet te minder teovertrouwen moest, alsoo altyd ondervonden sou*
 „*worden, dat zyne gedane belofte van getrouwheid voor den Soeso-*
 „*hoenan met de effective daad bevestigd wierd,* en alhoewel Speelman
 „zeer wel bewust was, dat dat onvermogen en die zwakheid van
 „Mas Giri niet zoo groot was als hy voorgaf, had S. met die ver-
 „ontschuldigingeu en beloften genoegen genomen." Aan zyn verzoek
 evenwel, door hem uit vrees voor de terugkomst van Troenodjojo
 aan Speelman gedaan, om niet te vertrekken, had S. niet kunnen
 voldoen, omdat hij te Japara of te Tagal den nieuwen Soesoehoenan
 moest ontmoeten. „UE." zoo schryft S. verder aan Couper, „connen
 „dan desen ouden Heer soo oud en onvermogens laten als hy segt
 „te wesen, en zynen neve in deszelfs plaatse aensien, die al van de
 „bescheidenste Heeren is, dien wy onder alle dese Javanen hebben
 „gevonden en die al eene soort van deftigheyd omtrent zich heeft,
 „dat hem by de andere Javanen aanzien geeft."..... „Opdat wy boven

„ al onse andere debvoiren, vermits het overlyden van Wangsa
 „ Prana (gouverneur van Soerabaija) ook zorg dragen mogten voor
 „ des Soesochoenans incomsten en geregtigheden, soo hebben wy ons
 „ qq. (namel. als gevolmagtigde des Soesoeh.) opgeven laten, wat in
 „ de voorgaande geruste tyden voor Z. M^e. schatkist gecollecteert plagt
 „ te worden, waarvan ons de volgende specificatie is gedaan: De
 „ uitgaande ryst, plag by 't oog en naar gissing te moeten geven
 „ voor eene prauw van 3 lasten of Javaansche coyangh 5, een lomboe
 „ 15 en eene galeo, 20 Spaanse realen. Zynde dit te verstaen, wan-
 „ neer de coopliden met de Sabandaers comen te accorderen, ander-
 „ sints betaelt elck last rys van uytvoer, 1 Reael. en voorts alle andere
 „ soorten van coopmanschappen voor den uytvoer 5 ten hondert,
 „ sonder onderscheyt en insgelyx voor alle slach van waaren, die van
 „ buyten werden ingebracht, van welcke tols incomsten, 't sy den
 „ handel groot of cleen quam te vallen, door de Sabandhaars voor
 „ reecg. van den Sousouhounan jaariyex pleeght opgebracht te worden
 „ Sp. Rea. 1500, en strect sich dese maniere van tholheffinge niet
 „ verder uyt, als over alle slach van Mahumettanen, die hier ten
 „ handel comen, soo Javanen, Maleyers, Mooren, etc.

„ Buyten dese is dan noch de Chinese tholsverpachting, daar onder
 „ sorteeren alle Nederlanders en andere Europese natien, de Bataviase
 „ mardyckers &c., dewelcke volgens haer seggen, 't sy dat se hooger
 „ off lager verpacht werde, voor den Sousouhounan moet opbrenghen
 „ Sp. R. 400, doch als Sourabaya door des Sousouhounans bestellinge
 „ geregeert wordt door een eminent hooft, onder titul van Gouver-
 „ neur, Pangeran, &c., dan comt dese Chinese verpachting niet in
 „ des Maj^{te}. cassa; maar blyft tot emolument van den gesaghhebber,
 „ hoedanich een, zedert veel jaren geen geweest heeft, als alleen de
 „ Pangeran Adepatty Anom, die het door de respectieve Ombols en
 „ door syn Chineese Sabandhaars heeft laten regeren.

„ Boven dese vertholling pleegh uyt het land van Sourabaya voor
 „ den Sousouhounan jaerlyex te moeten opgebracht worden, de hooft-
 „ gelden van 12000 coppen à $\frac{1}{4}$ reael ieder 'sjaars, 't sy der sooveel
 „ meer off min hooftgelders waren, sonder onderscheyt en sulcx hebben
 „ de groote Gouverneurs en naderhant de Ombols, zedert dat haar
 „ volck begon te verminderen, uyt het gemeene volck gecollecteert
 „ van ijder $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ en oock wel één reael, in alle gevalle besorgende

„ dat sy voor haar selven niet te cort quamen, sulcx dan uyt dit
 „ hooftgelt in de schatkist moest overcomen, 3000 Realen; en moet
 „ dit hooftgelt worden opgebracht door alle mannen, die vrouwen
 „ hebben off getrouwt syn, off oock degene, die schoon ongetrouwt en
 „ geen vrouww hebbende, voor syn eygen selve plantagie van padie
 „ doet. Want alleen uyt de padie en geen andere plantagie plach de
 „ Sousouhounan te trecken, uyt een perck dat 500 bos padie can voort-
 „ brengen, als hetselve door yemand beplant quam te worden, schoon
 „ het dan meer off minder ja oock maar 50 bos uytgaff, 2 Sp. Realen
 „ en als het door niemant beplant wierde, oock niet met alle, welck
 „ gesay jaarlycx geschat wierd te connen opbrengen, in padie 40000
 „ bossen of in gelt á 1 Real voor 't hondert, 4000 R.

„ De groote Passer geeft 180 Sp. R. voor den Groot-Gouverneur
 „ als er een is, of anders aan de schatkist, synde onder de incomsten
 „ van Soerabaya oock begrepen, die geprofiteert worden door den
 „ Gouverneur of door de Ombols onder wiens repartitie of juridictie
 „ deselve liggen, de naarvolg. rivieren, die gewoonlyck opbrengen,
 „ Sidecary 150 Sp. R., Guddong Paddan 80 S. R., Troesan 30,
 „ Sapadjang 30 en Permisan 12, item Sommonij, een rycke soutplaats
 „ 700 R., sorterende deselve by gebreeck van een groot-gouvern^r.
 „ die se ordinair aen haer houden, gelyck in voortyden Key Aria
 „ Cartasana en na syn overlyden Pangaran de patty gedaan heeft,
 „ onder de Ombols Nila Sarajja en Nalla Dica, ider voor de helft
 „ en dit is het al, dat wy vooralsnoech concernerende 'slands incomsten
 „ voor den Heer syn connen wys worden, sustinerende dat hetselve
 „ ter goeder trouw is opgegeven, alsoo het door verscheyde afson-
 „ derlyck soodanich geconfirmeert is geworden, enz.

„ *Giery* is een vrye heerschappye altoos gelaten en gebleven, sonder
 „ aan den Sousouhounan iets te contribuieren als onderdanicheyt; voorts
 „ Grisse en andere gouvernementen cleen en groot in dit naaeuw
 „ (van Madoera) en elders onder des Sousouhounans gebied begrepen
 „ synde rechten, incomsten, etc. Evenzoo als op Soerabaya en plagh
 „ Grisse jaarlycx op te brengen, voor de thollen der coopmanschappen
 „ gaande en comende, der Mahumettanen 64° Sp. Real.; voor de
 „ Chinese pacht gelyck boven getxteendeert, 1000 R., voor de dage-
 „ lyxe passer 60 en voor de vissery 250 R., en alsoo Grisse geen
 „ velden ofte landeryen heeft en alsoo weynich Jortan, soo treckt

„ oock de Sousouhouunan geen andere inkomsten uyt die zeeplaatsen
 „ als hiervoren staat aangewesen.

„ Het is notoir, dat de overleden (gouverneur van Soerabaija) door
 „ syn autoriteyt, daar wy hem in maintineerden, om ordre onder
 „ 't volck te connen houden, meer heeft aangematigt als betaamde
 „ en ons bewust was, oock dat sy wat te veel voor sich selve en 't
 „ Japaarse volck (de govern. van Soerabaija, Wangsa Prana, was
 „ door den gouverneur van Japara, Wangsa Diepa, door den Soesoe-
 „ hoenan daartoe als gevolmagtigt aangesteld) socht te profiteren, ja
 „ selfs sooverre, dat Comp*. naem daeromtrent misbruyct wierde,
 „ waerover wy ons misnoegen niet alleen getoont; maer met ééne
 „ opentlyck doen blycken hebben, dat het geensints de meening was
 „ yemand met dese of geene lasten vooreerst te beswaren, en dat
 „ wy niets begeerden als ons behoef *voor geld*, alshoon zy oock
 „ volgens 'slands gebruyck gehouden waren ons in qualiteit als be-
 „ schermers en gemachtigden van hunnen Heer van alles te versorgen
 „ en gelyck UE. volcomen bewust sy selfs bygewoond en gesien hebbe,
 „ hoe sorghvuldigh wy gedurigh zyn geweest, ten eynde oock *niemand*
 „ *hoe gering hy was, den allerminsten overlast quame te worden aen-*
 „ *gedaen, soo sullen UE. dat selve exempel allenthalve imiteren,*
 „ opdat de Comp. in hare goede reputatie van billycke en sacht-
 „ moedige regering de allerminste krencke of naspraack niet kome
 „ te lyden.”

Omtrent de houding, welke tegenover de uitgeweken Makassaren
 gevolgd moest worden, schrijft Speelman aan Couper voor, de vijand-
 schap der Makassaren tegen Troeno Djojo te voeden, zelfs, indien
 zij zich opregt met de Comp. willen verzoenen, hen te helpen tegen
 Troeno Djojo met kogels en amunitie. Deze vijandschap tusschen
 Troeno Djojo en de Makassaren scheen te zijn ontstaan, sedert
 Troeno Djojo, toen hij nog te Soerabaija was, zijne dochter, die hij
 tot vrouw aan Kraëng Glisson gegeven had, aan dezen weder met
 een kind van Glisson had ontnomen. Sedert die belediging was de
 krijg tusschen Kraëng Glisson en Troeno Djojo uitgebroken. De
 Makassaren schenen thans niet ongeneigd tot herstel van goede ver-
 standhouding met de Comp., doch Glisson wilde Java niet verlaten
 vóór hij zich over de belediging door Troeno Djojo hem aangedaan
 had gewroken en zijne vrouw terug bekomen had. Speelman herinnert

aan Couper, hoe hij door briefdragers reeds de navolgende voorwaarden tot herstel van den vrede aan de Makassaren had doen aanbieden, als :

„ 1°. dat zy zich voor de Comp. zouden hebben te verootmoedigen en vergiffenis verzoeken, mitsgaders het algemeen Macassaers contract door de Coningen bezworen en hetwelk door Crain Glisson den 27 Aug. 1669 nevens zyn broeder Crain Biseej, present Koning van Goa op Macassar ook al beëdigd is, zich te onderwerpen en mede te bezweren.

„ 2. Het land van Java te verlaten en onder geleide van Comp. gecommiteerden naar Macassar te vertrekken, om zich aldaar in ruste neder te zetten, zonder dat zy of iemand hunner, weder mogen komen, tenzy met verlof of pas van den Comp. president aldaar.

„ 3. Dat zy de onderdanen en het geschut, hetsy groot of klein, aan den Soesoehoenan toebehoorende, terug moeten geven, terwyl zy geen meer vaartuigen zouden mogen behouden, dan noodig zou zyn voor den overtocht. Op teruggaaf van het verder geroofde zou worden aangedrongen ”

Het oog houdende op deze voorwaarden, zou Couper verder, hoewel voorzigtig, met de Makassaren de onderhandelingen mogen voortzetten. Verder deelt Speelman aan Couper tot zijn narigt mede, den toestand in Mattaram, voor zoo verre hij dien toen kende, en waarvan een meer uitgebreid en juist verslag voorkomt, in den brief op 3 Sept. door Speelman aan de Hooge regering geschreven.

Deze instructie van S. aan Couper is gedagteekend van de reede van Grisee, den 18^{en} Aug. 1677.

XXXI. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 18 Sept. 1677, reede van Japara.

Berigt dat hij op Samarang bezetting heeft gelaten van 7 Europeesche soldaten, 11 Amboinesche en 26 andere inlanders, onder bevel van den vrendig Warnaart Jansz. Struyck, benevens een klein schip ter reede. — Speelman was den 7^{en} Sept. de rivier van 'Todoenang opgezeld, met kleine vaartuigen, deed er eene landing en

„kwam den 8^{ten} zonder naamwaardigen tegenstand binnen de gerebel-
 „leerde oude en voorname stad Koedoes.” S. blijft daar tot den 10^{ten}
 's morgens, „als wanneer hy weder voortgetrokken en des anderen daags
 „na den middag in de groote stad Patti te rust gekomen is, nadat
 „de vyand in verscheidene tochten gepoogd had hem te stuiten;
 „doch met zoo weinig vigeur, dat het geen notitie meriteert; want
 „ofschoon zy hier met elkander, volgens de zekerste berigten ruim
 „3000 te voet en 500 man te paard waren, zoo hebben zy niet meer
 „dan het gezigt der Europ. vendels durven afwachten.” Deze land-
 togt duurde tot den 16^{en} Sept., wanneer S. weder ter reede van
 'Tudoenang sloop ging en op den 17^{en} voor Japara aankwam.
 Inmiddels was op den 15^{en} eindelijk ook de Soesochoenan, door
 Comp^s. schip de Hannibal van Tagal afgehaald, te Japara aangekomen.
 Door ziekte van Speelman kan hij niet dadelijk met den Soesochoenan
 spreken. Inmiddels hebben over en weder zoovele complimenten en
 ceremonien van beleefdheid plaats, als de omstandigheden toelaten.
 Verder blijkt uit den brief, dat de Gouverneur van Japara, tot nu toe
 Wongso Diepo genaamd, nu betiteld is Toemenggoeng Marta Poera en
 dat op den volgenden dag, d. i. den 19 Sept. de Soesochoenan bij
 Speelman aan boord van zijn schip de Veluwe zal komen. Speelman
 is „van intentie om dan al ten eerste met hem vast te stellen eene
 „besending aan de broeders (van den Soesoeh.) die te Begaleen zyn,
 „alsoo dat het noodigste en eerste werk is, dat S. meent nu by de
 „hand moet genomen worden, ten einde zeker te weten, hoe het met
 „die prinsen gesteld is en of zy dezen hunnen broeder in plaats van
 „den vader zullen willen erkennen, of anders wat van die prinsen
 „het voornemen is.”

XXXII. Dezelfden aan dezelfde, dd. 6 October 1677, in 't
 kantoor van Japara.

De jonge Soesochoenan is op den 19^{en} Sept. bij Speelman aan
 boord geweest en heeft ook den E. Speelman, toen deze aan land
 kwam, persoonlijk aan de boom komen ontvangen. De twee vrouwen en
 4 bijwijven van den Soesochoenan waren op Pekalongan achtergebleven.

De Soesoeh. dringt zeer aan om die te halen. Eerst wil Speelman den Soesoeh. niet weder laten vertrekken; doch nadat het gebleken was, dat die vrouwen niet wilden overkomen, dan alleen wanneer zij door den Soesoeh. zelven wierden afgehaald, laat Speelman den Soesoehoenan aan boord van het jagt Brederode met een gevolg van 30 militairen naar Pekalongan vertrekken om zijne vrouwen af te halen en terstond weder te keeren. Inmiddels zijn in overleg met den Soesoehoenan de koopman van der Schuur en gecommiteerden van den Soesoehoenan den 26^{en} Sept. over Samarang naar Begaleen vertrokken, naar de prins en broeders des Soesoeh.: „met last om, zoo mogelyk, deze „broeders tot het afkomen aan strand te Japara of elders te dispo- „neren, waartoe echter weinig apparentie bespeurd wordt; doch zal „daarin,” zegt Speelman, „indien zy op onse trouwhertige en serieuze „vermaning en manifeste belofte van hen in alles contentement te „verzorgen niet willen, noch begeren aan de stranden te verschynen „in zoodanige plaats als zy zelven daartoe aanwyzen, dat hun is „vrygelaten, dan is misschien daaruit niet zooveel zwaarigheid op „te maken, als zich dat van buiten af laat aanzien, indien men ten „minste staat mag maken op de berigten die hy, Speelman, besig „is in te winnen, want de zaken van den jongen Soesoehoenan staan „veel beter door het ontsag, dat Comp^a. presentie dagelyks aanbrengt.”

Speelman houdt nu in overweging, om den Soesoehoenan, bij zijne wederkomst, te brengen tot het passeren van acten, houdende:

- „1^o. afstand en verklaring van 's Comp. jurisdictie tussehen Ontong
- „Java en Krawang; 2^o. donatie van de landen beoosten Krawang
- „tot de rivier Pamanoekan; 3^o. obligatie of schuldbekentenis van
- „250,000 Sp. realen, 3000 kojangs ryst en 20,000 Realen 's maands
- „na ul^o. July II., waarvoor Speelman dan gaarne alle de zeehavens,
- „die aan den Soesoeh. allen onderdanig zyn, uitgenomen Cheribon,
- „met alle de inkomsten en o. a. het graangewas, als hypotheek of
- „pandsteden zou verlangen; met uitdrukkelyke verklaring, dat aan
- „d'Ed. Comp. uit consideratie van de broederlyke en trouwhartige
- „adsistentie boven hare schuld volgens contract, *alleen* vergund,
- „vereerd en overgegeven wordt, de verkoop van allerhande kleeden
- „en amfoen, zonder dat iemand dezelve zal mogen aanbrengen, als
- „die daartoe door de Ed. Comp. gelicentieerd zy. Eindelyk dat geen
- „vreemde natien van Maleyers, en Makassaren inzonderheid, in cenigo

„havenen van den Soesoehoenan zullen mogen wonen en dat degenen,
 „die toegelaten zyn of worden, zullen staan onder 't gebied en de
 „discipline van de Comp^{ie}, onverminderd dat zy onderdanen des
 „Soesoehoenan's zyn.”

De Soesoehoenan verzoekt, dat voor hem te Batavia zoo spoedig
 doenlijk, gemaakt moge worden eene nieuwe Tjap op den naam van
Soesoehoenan Amankoerat Senopati Ngalaga; „alsoo hy sustineert
 „dat de tjap van Adepati Anom hem niet meer convenieert te ge-
 „bruiken.” Ook zou hij gaarne eene kleine tjap als zegelring verlangen.
 De Tjap van den overleden vader is met het contract en de geheele
 secretarje weg ende zoek geraakt.

XXXIII. Dezelfden aan dezelfde, dd. 10 Oct. 1677, Japara.

Deze brief bevat niets belangrijks en handelt hoofdzakelijk over
 dienst- en administratiezaken. Doch onder de bijlagen treft men een
 hoogst belangrijk stuk aan, namelijk de navolgende :

Nader verclaringe door den Sousouhounan selfs, oock
 door den mont van den vertrouwelingh Aria Man-
 daraka, op de instantie van den admiraal Cornelis
 Speelman op den 19^{en} en 20^{en} September opgegeven
 aen syn E. maleytsen schryver Bagus Alim, be-
 raackende het gepasseerde in de rebellie van
 Troenadjaja, Radeen Cadjoran &^a, 't verlies van
 den Mattaram en den presenten staat van de res-
 pective Princen, uyt het Maleyts overgeset door
 de coopliden Everard van der Schuer en Joan de
 Harde, den 21 door zyn E. expres daartoe gecom-
 mitteert en den 23 aen zyn E. overhandight.

Verhaal uyt bevel van den Soesouhounan door Aria Mandaraka
 gedaan aen d'Ed^{le} h^r. admiraal Cornelis Speelman, wegens den oor-
 spronck van de ruine van Mattaram, ten tyde dat de Sousouhounan
 weder gekomen was uyt het gevegt van Masahaar onder 't gebiedt
 van Sidajou, alwaar den pangeran Pourbaya, Ranga Sidayou en Wira

d'Jaja gesneuveld zyn, waren op 't ontbieden van haar vader de pangerans Adepatty en pangeran Singa Sarie, benevens alle de bevelhebbers en verderen adel wedergekeert naer de Mattaram, als wanneer den Radeen Cadjoran van syn gehoorsaemheyt affgeweken en vyand is geworden, en zynen aenhangh uyt de omleggende dorpen byeenversameld hebbende, zich daarmede heeft gelegerd buyten de poorten Tadie, benevens de volkeren van Zampan onder Dandang Watsiana, wesende t'samen (naar oordeel) sterck hondert duysent mannen, waarop den Sousouhounan verstaan hebbende den affval van Radeen Cadjoran, tegens haar uytgesonden heeft zyn bevelhebbers pangeran Blitar, Kepoelan, d'Jeuwa en Ke Boutoujdjou, met de helfte van het Mattaramse volck, en genadert zynde tot de poorte Tadjie, isser een treflinge ontstaan tusschen Cadjoran en Mattaram, waarinne geene van Mattaram, maer eenlyck vier geringe luyden van de Cadjorans syde gebleven zyn, waarop zy naar Cadjoranse plaatsen terugge syn geweeken, en haar aldaar weder vergadert en neder geslaagen hebben met naar gissinge 150 (duizend) man. Daarnaar heeft den Sousouhounan wederomme uytgesonden zyne kinderen pangeran Depatty, pangeran Pougat, pangeran Singa Sarie, den jongen pangeran Pourbaya, den zoon van den overleeden, met 100 duysent manshooffden, haar legerende buyten de poort Tadjie tegenover die van Cadjoran, waartegens sy weder in gevegt geraackt zyn een geheelen dagh, als wanneer de Cadjorangers met alle haar volck in de vlucht geslagen en gheel verstrooyt syn geworden, en den Radeen Cadjoran zich naar Cadierie begeven heeft, zynde door Pourbaaya desselfs woonplaatse, daarnaar in koolen geseth; hetwelck gedaan wesende, is het Mattaramse leger weder naar huys gekeert. Onder tusschen een maandt doorlopende, is pangeran Martasana van syn vader weder gesonden buyten de poort Pingit tegens den vyand, op de geruchten, dat de Zampananders, sterck 2000 man, onder de hooffden Camlang Passir, Sindou Carty en Angawangza, de negoryen Candal, Calywounga, Samarang en Demack overheerden, aen haer zyde hadden getrocken. Pangeran Martazana op Pingit gekomen zynde, zondt aff van syn grooten ses persoonen, genaemt Radeen Demang Malang, Pranat Gata Wierawangsa, Taming Hieta, Radeen Singanaya en Ranga Dicmangala, medenemende een hoop volcks van ongeveer 3000 man, dewelcke genadert zynde omtrent Candaal, zyn

de Zampanders verloopen naar Patty by de Patty Wira Mangala, hebbende haar die luyden van Candal en Calywounga voor Martasana wederom vernedert, waarvan hy een gedeelte naar Mattaram gevoert heeft. Lange daerna is gecoomen Manka Jouda, hem nederslaande in 't dorp Layangh, beoosten de riviere Semangie, meedebrengeude het volck van Sourabaaya, Griesick, Sidajou, Touban, Djiepan, Boloran, Warong, Cadiery, Madion, Panaragan en Kamangattan, benevens den zoon van Radeen Cadjoran, geheten Radeen Wiera Cassouma, en de zoon van Wira Mangala, de broeder van den overleeden Pourbaaya, genaemt Radeen Wiera Jouda, bestaande de geheele macht van volck, naar zy gisten, in hondert duysent man, waar naer de Patty Wira Mangala, Aria Wassingatty, Aria Soepatra Langaspatty, Demang Angantaka, haar gelegert hebben op Samarang met het volck van Patty, Coudous, Demak, Grobogan, Samarangh, Calywounga en Candal, sterck (naar oordeel) 50 duysent man, welke tydinge in Mattaram gekomen wesende, hebben de coninx kinderen met alle de grooten daarop willen uyttrecken, maar syn door pangeran Martasana tegengehouden, seggende de grooten van de plaatsen naest den vyandt gelegen moeten daar op uijtgaan, want dat Mankajouda herwaerts comt is het gedoente van Radeen Cadjoran en Pangeran Pourbaaya, die daarover geaccordeert zyn met den Pangeran Depattie en Troenadjaja. Lange daarna is Mankajouda met al zyn volck de groote reviere Semangie overgekomen, halte houdende in 't dorp Birou, hetwelcke zy in brandt gesteecken ende voorts de omleggende vleecken haar onderdanich gemaackt hebbende, zyn de patty Wira Mangala, Aria Wassingattie, Aria Soupatra, Demang Angantaka en Bangaspatty met alle haare hoopen voorts genadert tot aen de poort Pingit, alwaar zy haar gelegert hebben, waarop Pangeran Depatty, Pangeran Pougat, Pangeran Zingasarrie met de geheele Mattaramse magt, van achteren gevolcht door den Sousouhounan, selfs tegens den vyandt aengetrocken syn, doende de Sousouhoenan vooraff den vyandt bevegten door den Mantry Pranatgata, die naar een uure tegenstaande heeft moeten wycken, sonder van Wiramangala achtervolght te worden, als wanneer den Sousouhoenan wedergekeert is naar Mattaram, latende in het leger verblyven zyne drie voorn. zoonen in 't dorp Pandan. Ondertusschen den Sousouhounan twee dagen in Mattaram geweest zynde, heeft uytgesonden met het

overschot van het Mattaramse volcq, Pangaran Martazana, tegens Mankajouda naer 't dorp Birou, daarmede hy omtrent Caly Coening om d'oost van Cadjoran omtrent een ure tyts in gevegt geweest zynde, seer confuys de vlugt weder naar Mattaram heeft genomen, de wete doende aen den Sousouhounan, dat Pangaran Adepatty Anum met de Zamponders in verbondt was, waarop den Sousouhoenan geen antwoord paste, maar dit geschied wesende, zond den Sousouhounan Martasana weder uyt om de west naar Pingit den vyandt te verdryven, dewelcke ontmoet en weder een schermutseling van een uure tydts uytgehardt hebbende, heeft hy zich weder door de vlugt in Mattaram gesalveert, van waar hy met zyn vrouwen en kinderen verder is geweken naar d'Jenaar, een dorp in 't district van Begaleen, daar hy sich uyt schaemte tot noch toe onthoude. Naderhandt Mankajouda opgebroocken wesende van Bierou, marcheerde naar Pandan de legerplaatse van Pangaran depattie, insgelyck de patty Wiera Mangala van de zyde van Pingit, alwaar zy malcanderen ontmoet en den vyandt slag hebben geleverdt, dat seven dagen heeft geduerdt met verlies van veel volcx van wederzyde, waarnaer de Pangerans Depatty, Pougat en Singasarric door den Sousouhounan op ontboden, naar de Mattaram zyn gekeert, latende het gemeene leger aldaar verblyven, hetwelcke door Mankajouda aengetast in route geslagen en t'eenemaal verstrooyt is geworden, achterlatende 6 stukken groff canon, waarnaer Mankajouda tot Tellegawananaly Mattaram voortgetrocken is, en zich aldaar Wiera Mangala en zyne byhebbende macht heeft geconjungeert, waartegens de meergem. Pangerans Depatty, Pougat en Singasarric wederom syn uytgecomen, en de vyandt genadert zynde, tegens haar eenige sterckte opgeworpen hebben, waarinne sy een nacht doorgebracht hebbende, weder met den vyandt slaaghs geraackt zyn, in welk gevecht veele Zamponders en eenlyck thien Mattarammers het leven hebben verlooren, blyvende de legers tegens den anderen aldaar gecampeert leggen den tyt van 15 dagen, als wanneer de Pangerans Pougat en Singasarric met haar volcq Depatty verlaten en haar naar binnen hebben geretireert, alsoo van alle zyden noch veele Zamponders aennaderde, verblyvende Pangaran Depatty maar alleen te velde, dewelcke des anderen daags door den vyand bestormt en aengetast geweest zynde, mede de wyck naar Mattaram heeft genomen. Maar van den vyandt tot binnen de

stadt naar gevolgt werdende, ontstondt aldaar een algemeene vorstoringe, begevende zich den Pangeran Depatty met vrouw en kinderen op de vlucht verre om de west, Pougat met Singasarrie, albevorens met haar familien naar d'Jaggabaya zynde geretireert, verlatende alsoo haren vader den Sousouhoenan, dewelke naar verloop van drie dagen mede zyn binnenhoff verlaten en zich naar Magierrie, de begraaffplaats van syn vader, begeven heeft, met twee van zyne vrouwen en twee zoonen, Radeen Tapa en Radeen Aria Panoclaar, in 't geselschap van verscheyde zynere grooten, met namen Poelan d'Jeuwa, Mangou Negara, Tommegon d'Jagga Laya, Intie Sitra, Keay Cherre, Keay Doeyong met ontrent duysend mannen van Magirrie, naar een dagh reysens komende op d'Jaggabaya by Pougat en Singasarrie, dewelke haaren vader bestonden aff te vraagen, werwaarts hy hem belieffde heen te begeven, daarop hy antwoordde, ick wil den Pangeran Depatty Anum naarvolgen, gelyck hy oock dien nagt aldaar gerust hebbende, des morgens vroegh hem op wegh heeft begeven, latende daar verblyven Pougat en Singasarrie met alle haar volcq. Tegens drie uren naar middagh quam hy in 't dorp Rauwa, daar hy des anderen daags weder uyttooch naar 't dorp Bootchior, en aldaar weder de nacht overgebracht hebbende, bevondt hy zich den anderen dach savonts in 't dorp Pattamahan en den volgende in 't dorp Nampoedadie, alwaar hy den Pangeran Adepatty bejegende, die hem affvroegh, waar is Pougat en Singasarrie, daarop hy in antwoord vraeghde, wat moog je daarnaar vragen, indien zy haar vader wilden kennen, zoude zy hem dan niet naarvolgen, maar ghy alleen zyt myn soon. Vraagende wyders den Sousouhoenan aen Pangeran Depatty: en ghy waar wilt ghy naar toe? daarop antwoordde: naar Japara by myn vader den admiraal, waarop den Sousouhoenan de bevelgommen, cris en pieck (wesende de ryex regalien) aen Pangeran Depatty heeft overgegeven, benevens den titel van Sousouhoenan Amancourat Sinapattie Ingalaga. Dit soo geschiet wesende, hebben zy haar 'tsamen, naar genomen nachtrust, des morgens by tyts op wegh begeven naar 't dorp Poetsiang, en van daar op Ambauan, alwaar den ouden Sousouhoenan sieckelyck is geworden. Van hier quamen zy in 't vleck Patta Rangan en vorders in 't dorp Baujoumas, daar sy drie daagen verbleven, omdat des Zousouhouaus sieckte d'overhand begonnd te nemen; van daar togen sy op 't dorp Passir

en doen in 't dorp Hadsgie Barrangh, daer zy als vooren nachtrust namen, en den Sousouhounan sich seer swack gevoelende, zeyde tot Depatty: indien ick coome te sterven, soo laat niet naer u te ver-voegen by den admiraal, om te versoeken hulpe en sekerlyck te moogen weten off ghy coninck sult mogen werden ofte niet, en 't geene hy segt volgt dat, oock naar van gelycke oock van den capiteyn Moor, en draagt hem oock op alle landen van Java; hetwelcke bevolen hebbende, syn zy des anderen daags voortgereyst en gekomen in 't dorp Wanajassa, tusschen Tegal en Banjoemas, alwaar de Sousouhoenan is komen te overlyden, welcks doode lichaem door Depatty mede gevoert en naer twee dagen reysens op Tegal Wangie begraven is geworden, waarnaar den Sousouhoenan Ingologa op Tegal syn intrede gedaan en de wooninge van Wira Zouta voor syne residentie heeft ingenomen, alwaar hy hem den tyt van acht dagen hebben uytgerust, naar Paccalongan ten oorlogh heeft gesonden Keay Wira Zouta, Aria Sindouradja, Nabey Wira Nidaeda met 2000 mannen, daarmede zy die van Paccalongan in een gevegt veel volcx affgeslagen, de plaetse tot gehoorsaemheydt gebracht en de Keys Zinga Wangsa en Praya Wangsa naar Tagal hebben mede genomen, sonder andere schaade aen des Sousouhoenans zyde als eenlyck van twee dooden en vyff gequetste, welke twee gevangene op Tegal ter dood gebracht syn. Twee dagen daarnaar den Sousouhoenan vernomen hebbende, dat die van Chirbon haar ten oorloge bereyde onder haar hoofd Marta Diepa, bevel hebbende over 4000 man, heeft den Sousouhounan vier van zyn grooten derwaarts gesonden, gen^t. Tommegon Sousounata, Tommegon Binoran, Demang Among Sarrie en Demang Marta Ncgara met 100 man, deweleke daar gekomen wesende, waarlyck bevonden, dat zy hare wapenen wetten, waaromme de gesanten ingingen ten huysse van Radeen Godang, jonger broeder van den Pangeran Chirbon, hem gaende affvragen, hoe is het dus gelegen met het volck van Chirbon, en bequamen van (gen.) Radeen in antwoord, ick weet het niet, alsoo ick ben een gering persoon, want den Zulthan Bantem heeft aen Marta Diepa opgedragen de geheele regeringe van Chirbon, soo wel in 't quade als ten goede; hetwelcke de gezanten verstaen hebbende, zyn sy weder naar Tegal gekeert, daarvan rapport doende aen den Sousouhounan, daarop den Sousouhoenan besendinge heeft gedaen

naar Bantam door 3 syner grooten, als Tommegon Mallya, Nabey, Souring Rana en Demang Sacrangara, mede nemende 100 man, waarmede sy op Bantam aengekomen zynde, den Zultan hebben affgevraagd, zeggende: waarlyck Zulthan hebt ghy de regeringe van Chirbon aan Marta Diepa aenbevoolen en Troenadjaaja met wapenen geadsisteert; daarop den Zulthan seyde: neen, Chirbon niet, noch Troenadjaaja niet geadsisteert, noch selfs geen gezanten aen Troenadjaaja gesonden te hebben; waernaer des Zousouhoenans gezanten weder syn vertrocken, aldaar latende verblyven den Tommegon Maleya, opdat hy het quade en 't goede van den Zultan mogte te wete komen, en het nieuws spoedich bekent te maacken aen den capiteyn Moor en den heer Admirael. Na desen heeft den Sousouhoenan naar Begalleen gesonden, de loeras Diepa Wangsa en Nalla Wangsa met 15 man, mede nemende een brieff aen Pangeran Pougar, waarby de dood van den ouden Sousouhoenan bekent gemaackt en Pougar op Tegal wierde ontboden, hetwelcke hy niet alleen geweygert, maar zelfs den brieff niet heeft willen beantwoorden, zulcx gen. gezanten slegs wederomme syn gekomen. Hebbende den Sousouhoenan naderhand weder naar Begalleen gesonden, Keay Chindy en Coessoema Brata met 100 man en een brieff, inhoudende een versoeck om den Eliphant, die Pangeran Pougar in syn geweld heeft, en hem met eenen naar Tegal te roepen, 't geene hy beyde heeft affgeslaagen, zeggende tegens Keay Chindie, laat Pangeran Depatti boven komen, wy sullen Mattaram innemen; want daerinne syn maar weynich Zampanders verbleven, te meerder nemen de luyden van Begallen aen, die stadt weder te winnen, daarenboven de Mattarammers, die de Zampanders ten rooff hadden bekomen syn myn weder bygevallen, 3000 sterck. Wyders ben ick genaamt Sousouhounan In Galaga, dewelcke my is gegeven door Radeen Wira Troena de jonge en den Ranga in Mattaram, myn eygene grooten. Naardat zy sulcx met alle het volck van Begalleen beslooten en vast hadden gestelt, houdende Pangeran Singazarie sich stil zonder hem ergens meede te bemoeyen, doch volgde de parthye van Pougar, synde oock de oorsaake van het wycken van Pougar uyt het vleck Samalangoe naar d'Jenaar, omme datter gekomen waren boden van Radeen Cadjoran, hem ontbiedende weder te keeren in de Mattaram om syn vader te vervangen, doch het volck van Begalleen hebben dat niet willen toelaten,

mistrouwende de gesanten, uyt vreesse dat het mogte wesen een bedrog, gepractiseerd door die van Zampan, dewyle sy noch niet hadden gehoord, dat Radeen Cadjoran uyt Cadiery weder naar Mattaram gekomen was. Daeromme tradt Pangeran Pougार in bespreck met de gesanten, dat wanneer syn vader Radeen Cadjoran weder in de Mattaram soude gecoomen weesen, hy sich daarmee zoude naar toebegeven, anders was hy bevreest voor die van Zampan, waarmee de gesanten weder zyn vertrocken. Daarnaar syn in Begalleen gekomen luyden van Zampan, d'aensienlyckste genaamt Dandang Watsjana en Bangospattie, aenvoerende 2000 man, dewelcke die van Begalleen bedrieglyck gethroont hebbende tot over de riviere d'Jagga Baya, syn zy daer op aengevallen en hebben den grootsten hoop van dien doot gesmeten, de reste zich met de gen. opperhooffden door de vlugt salverende tot over de (geseyde) rivier, van de Begalleenders, naargejaegt werdende tot aen het dorp Bantoul, dicht by Mattaram gelegen.

Vorders Radeen Aria Pamoth, swager van den Sousouhounan door eenige boden op de naem van den Radeen Cadjoran naar Mattaram geroepen wesende, en had zich met vrouw en kinderen om dat gebodt te gehoorsamen soo haest niet op de reyse begeven, ofte is in den wegh door de Zampananders aengevath, gebonden en gevangen naar Mattaram gevoerd geworden en gebragt voor de Zampance hoofden Mankajouda, Aria Wira Mangala, demang Angataka en Bangalpatty, alwaar hy tot nu toe in bewaringe gehouden wert.

Belangende oock het gelt, dat in de Mattaram van den Sousouhounan tot buyt gemaackt en naar Cadiery vervoert is, bestaat in een somma van 150,000 Spaence ryckd^r., met een metaal canon Satomie, verblyvende noch over in de Mattaram onderhanden van Mankajouda, twee hondert duysend Spaence rd^r. in contant.

Den Pangeran Martazana onthout hem nu ter tyt in 't vleck Cadja Beengan, om de west van de poort Tourayan, by sich hebbende ongeveer duysent man, en laat zich noemen Sousouhoenan Ingmenenangh, welcken certitul hem door zyn eygen volck is gegeven, leeft op zyn zelven sonder de parthyen van Pougार ofte Adepatty aen te hangen, en bevindt zich Radeen Natabrata op het gebergte Keloer, bewaarende de graffstede van syn moeder. Zyn wyff is gebleven op Begalleen. Ily bemoeyt hem mede met geene regeeringe.

Radeen Cadjoran met syn soon Radeen Wira Cassocma, volgen noeh de zyde van Troenadjaja en onthouden hun in Cadierie. Drie van d'aensienlykste grooten van Madion, geheeten Radeen d'Jadita, Radeen Begingeer en Radeen Pengantcen met 6000 man, trecken mede de strenge van Troenadjaja, wesende den Sousouhounan maar alleene toegedaen Radeen Maya Dita met een duysent koppen.

Boven deese heeft den Sousouhounan van Tegal gesonden syne mantrys Aria Sindoeradja en Nabey Wira Widicda, om weder tot gehoorsaemheyt te brengen alle de plaetsen te lande van Tegal en Paccalongan, gelegen op de groote passagie naar de poorte Liwoengou, als Trassana, Tamporan, alwaar gekomen wesende, hadden alle inwoonderen reets de tydinge, dat den Zouzouhoenan op Tegal en den admiraal op Japara gecomen was, waaromme sy haer alle voor de gesanten van den Sousouhoenan verootmoedigt hebbende, syn zy voortgetrocken tot aen het dorp Parel aen de westzyde van de poort Tourayam, alwaar sy haar neergeslagen en een leger van omtrent de 10,000 mannen hebben geformeert, en syn aldaar door Aria Sindoeradja achterhaelt en gevangen genomen drie persoonen, als Diepa Chitra, Watsiana en Diepa Moeda, dewelcke hy aan den Sousouhounan heeft doen brengen door Singapatra. En Diepa Jassa ontmoetende den Sousouhounang op Panalan, aen wien zy meede gerapporteert hebben, dat Aria Sindoeradja een vestinge hadde opgeworpen voor de poort Tourajam, wagtende naar de ordres van den Sousouhounan en den admiraal, om voorts naar binnen te trecken met versoeck daarenboven om 20 Hollanders en 100 Maleyers en Baleyers, opdat hy daarmede Mattaram des te beter soude aentasten en vermeesteren kunnen. Daarnaar den Sousouhoenan op Japara gekomen wesende, heeft weder aen Sindoeraadja gesonden Loera Sambienwana Wira en Carty Zouta, Naya Zouta en Naya d'Jeuwe, mede nemende 30 mannen.

XXXIV. Cornelis Speelman en raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 14 October 1677, Japara.

Het grootste gedeelte van dezen brief bevat mededeeling van wat er tusschen Speelman en den Soesochoenan, sedert zijn laatste schrijven

is voorgevallen en verhandeld. Op den 11^{en} October kwam de Soesoehoenan van Pekolongan te Japara terug, en daarbij deed zich reeds dadelijk een incident voor. Na het verschijnen ter reede, van de schepen, waarop de Soesoehoenan zich bevond, „zyn wy,” zoo vangt Speelman zijn verhaal aan, „in geen gebreke gebleven om denzelven „statelyck met al het convenibel fatzoen, ten aenschouw van deze „Japaerse volkeren en anderen van buyten gekomen lieden te ontvangen, „dan het schijnt, dat Syn Hooghheyt, dien men nochtans secht, dat „soo wondergeerne een ander mans goed besigt, al was 't oock tegen „syn danck, evenwel van zyn eygen soo nydigh en jaloers is, dat „hy liever zyne donckergeele Coninginnen en Staatjofferen by avont „heeft willen aen lant voeren en in 't hoff brengen, als sich met „deselve derwaerts door ons te laten conveyeren, zulex Z. E. „(t. w. Speelman) voor den middagh in persoon een lange wyle „gewacht hebbende, vruchteloos weder naar de logie keerde en de „meeste militie liet uittrecken, latende alleen degeene, die aan de „boom geposteerd lagen, in 't geweer blijven en de Capiteynen „Renes, Sloot en Egberts gerecommandeert hem aldaar te blijven „waarnemen, zoo hy voor zonsondergangh nog aan land mogt komen, „gelyk hij verstaan hebbende, dat de admiraal daar al zoo „lange voor de 2^e maal naar Syn Hooghheyt had getoef, eyndelyck „sich alleen naar land begaf, nadat Z. E. al was vertrokken en of „hy zich wel daarover door zyne gecommiteerden liet excuseren, „en verzoeken, zyn excuse daerover in persoon te komen mogen „doen, zoo werd geene zwarigheid gemaakt, hetzelve voor dien tyd „met goed fatsoen, te declineren ende oock gecommiteerden ons „rechtveerdig misnoegen over diergelycke openbare cleenachtinge zoo „rond en ernstig te kennen te geven, enz.”

De Soesoehoenan en zijne ministers waren, na hunne terugkomst op Japara, schier onafgebroken, gedurende de laatste dagen, bij Speelman geweest om over de zaken des rijks te confereren, en „syn verscheidene ordres geëxpedieerd, o. a. heeft de Soesoehoenan „zyn getrouwen Keeij Sindy, nu'genoemd Aria Ourawan, gebeneficieert „met het Gouvernement van Soerabaya, met ordre de drie tomnogons „van daar herwaarts op te zenden, Mas toe ampel, Gressée te laten „gebieden en den geschoren Chinees Raksa Sadana, voormaals „Sabandaar tot Sourabaya en nu vereert met den naam van Tommogon

„Marta Raksana, de administratie syner incomsten aan te bevelen,
 „zulks wy nu nog over 2 a 3 dagen derwaarts de noodige ordres
 „beschikken en in conformiteyt van ons jongst advys den coopman
 „Johannes Couper op zyn instant verzoek van daer vervangen sullen,
 „Niety Nagara en Tommogon Salaro (?) met demang Maleya (is)
 „stad en land van Koedoes te bevelen aanvertrouwd; Tommogon
 „Sedjana Poera, de zeehaven en verdere jurisdictie van Caliwongon,
 „Adepatti Mandaraha de stad en 't gebied van Lasseem, om door
 „synen substituyt waar te doen nemen, sullende heden Wiera Soeta,
 „nu genaemt Adepatty *Aria Martalajia* naar Tagal vertrecken, om
 „van daar en van Paccalongon syne vrouwen herwaarts over te
 „halen en dan voorts met het volk van Coedoes, Patty, &c. naar
 „Cadiery te trecken en van daar na het stellen van de gerequireerde
 „ordres, verder naar den Mattaram, maar de voortgang van dit
 „voornemen is noch soo vast niet en vooreerst maar aangesien, om
 „desen snedigen gast (Martalajia), wanneer zyn vrouwen hier zullen
 „zyn, wat meer in dwang te hebben, ten welken eynde Nity Negara
 „en..... (naam niet ingevuld) op de voyagie naar Tagal hem sullen
 „geselschap houden, 't welk hem niet onbekend is, en waartegen
 „hy zich ongetwyfelt in postuur van oppositie soude stellen, wetende
 „dat hem zyn Tagalse volk niet alleen; maar ook andere hom zeer
 „aanhangen, soo 't niet ware uyt ontsach voor de Comp., die hy
 „schynt te ontsien en waaromtrent hy sich naar uysterlyken aansien
 „daarom tracht recommandabel te maken, gelyk wy daarvan indertyd
 „als wy hem wat nader geobserveert hebben, verder zullen kunnen
 „spreken.”

Speelman verwijst naar rapporten bij hem ingekomen, volgens welke
 „de Mattaram door Troeno djajas ende Cadjoransche volken nu
 „t'eenemaal was verlaten, aan welke waarheyd, zoo men geloven
 „zal degenen, die dat kleine restant van ongeveer schaars 200
 „koppen te paard, maar niet sterk, op de hielcn gevolgd hebben,
 „niet meer getwyfeld mag worden.” Zekere berigten verwacht
 Speelman echter eerst, als van der Schuur van zijne commissie zal
 zijn teruggekeerd.

De Soesochoenan betwijfelt de trouw der officieren van zijn over-
 leden vader, die bij zijne broeders gebleven zijn, en hij beweert dat
 zijne tegenwoordigheid in Mattaram zeer noodzakelijk is, verzoek-

kende derhalve met al de zijnen, dat Speelman hem daarin behulpzaam mogt zijn. Speelman overtuigt hem echter, dat eerst de terugkomst en het verslag der afgezondenen naar de andere prinsen moet worden afgewacht. De Soesoehoenan en zijne grooten houden niettemin vol, „dat des Socsoeh. welstand en behoud alleen dependeert van „des Comp^o. ontsach en adsistentie en dat hy andersints onfeilbaar „voor zyne broeders zou moeten wyken. Volgens het voorgeven van „Zyne Hoogh. en de meeste grooten die hier zyn, zyn de prinsen, „broeders des Soesoehoenan's, gansch niet Comp^o. gesind en afkeerig „van de Nederlandsche natie.” Nu volgt in den brief eene mededeeling omtrent Cheribon, van waar de Koning van Bantam zijne oorlogsprauwen, wel 50 in getal, uit vreesse voor de Comp. zou hebben doen terugroepen. Speelman is van oordeel, dat de vermetelheid der Bantammers in de zaken van Cheribon, al te ver is gegaan en dat zij daarvoor, als de gelegenheid zich daarvoor opdoet, zullen moeten getuchtigd worden. De oudste Pangeran van Cheribon, was volgens de zekerste berigten, tegen wil en dank van Troeno Djojo, door de Bantammers weggevoerd; de jongere Pangeran, die gezegd werd de Bantammers ongenegen te zijn, was echter achtergebleven.

Wat nu in den brief volgt, kan moeilijk bij uittreksel worden medegedeeld, zonder gevaar te loopen van het kenmerkende van Javaansche zeden en toestanden te verliezen. In de hem eigenaardige taal gaat Speelman nu voort: „Maar nu moeten wy oock UEd. hier „ter materie noch communiceren een opborrelinge van Syn Hoochheyd „(i. e. des Soesoehoenan's) in alle verlieftheyt, die hy ons gisteren „door eene seer aensienlycke besending van Heeren en Vrouwen, „naardat hy niet lange te vooren selfs in confidentie liet openbaaren „en gansch ootmoedigh versoecken, wy wouden of in der minne of „door geweld hem eenig soulagement in syn quale verschaffen en „dan sou er niets in syn vermogen wesen, dat hy niet geerne aen „de Comp. ten beste geven wilde, synde namelyck de dochter van „den Pangeran Blitar, waer met syn broeder Zingasarie eenige jaren „verleden was getrouwt geweest, doch niet langh naar 't huwelyck „daar weder afgescheyden, sonder kinderen tusschenbeyde geprocu- „reert te hebben, alleen omdat zy met malcanderen niet condeu „accorderen en hadde hy wel getracht deselve tot syn vrouw te „nemen, 'tgunt met haare genegentheyd oock volcomen overeen

„quam, maar de oude overleden vorst, was nooit tot licentie te dis-
 „poneren geweest, wesende deselve vrouw in de Mataramse revolutie,
 „onder handen van de Madureese en zoo vervolgens naar Cadiery
 „geraackt, alwaar Troenadjaja haer aan den oudsten pangeran van
 „Sirrebon had gegeven, om daar mede te trouwen en met wien
 „deselve naar Sirrebon gebracht was, doch voor alsoech onseker of
 „se getrouwt waren of niet, gaande dese quellinge over het derven
 „van dese Syne beminde, sooverre dat hy noch nacht noch dag
 „rusten, noch eten, noch drincken conde, soo als hy door de
 „gecommitteerden liet zeggen, die dit zonder lagchen qualyck uyt-
 „brengen costen, omdat zy wel wisten, dat ons het contrarie al
 „gebleecken was, ja, sy voegden van wegen Zyn Hoogheit, daar
 „noch by, dat Syn ernstige instantie, om naar Peccalongan in persoon
 „te vertrecken, niet hadde gesien op zyn familie, die daer was en
 „'t gunt hy van daar nu had overgebracht; maar alleen op hoope,
 „dat hy syn Princesse in zee by gevalle zoude ontmoeten, om deselve
 „in syn magt te crygen; maer dat hy hetselve damaels aen S. E.
 „niet had derven openbaaren, sustineerende dat de gifte van Troenad-
 „jaja en sulcx oock het houwelyck soo 't al voltrocken mogt wesen
 „cragteloos was en (hem) in syne genegentheyt niet behoorde te
 „connen verhinderen, alsoo Troenadjaja daer geen geven over hadde,
 „met vele andere alegatien van de Javaense wetten, costumen ende
 „toelatingen in dergelycke zaken en occurentien, besyden een verhaal
 „dat de voorgaande meeste oorlogen onder de Javanen al doorgaans
 „om vrouwen of dochters was toegecomen, en dat het mitsdien
 „hier te lande niets vreemts; maar familjaer was, except dese laatste
 „generaale verwoestingen; waerop S. E. (Speelman) niet naliet met
 „ernst te seggen, dat de Comp. om het heele Javaense land vol
 „gout, haar niet soude willen mengen in het mainteneren van een
 „zaacke, die niet t'eenemaal het recht ende de billyckheyt aen hare
 „zyde had, alsoo God de Heere haer daerin niet zou connen of
 „willen segenen en sonder wiens Almogende hulpe wy met al onse
 „crachten niets vermogten, by gevolge soo wy niet sekerlyck bericht
 „waren geweest van Troenadjaja's trouloose rebellie en der Maccas-
 „saren schendige rooveryen op dit land, zonder reden of oorzaak
 „gepleegt, UEd. in geenem deele te disponeren zouden zyn geweest,
 „tot het praesteren van soodanige trouhertige en broederlycke hulpe,

„ als waervan wy zoo effectieve en openbare blyken hadden gegeven
 „ en noch gaarne in billyckheyt toebrengen souden, soo Hy sich
 „ selven oock in diervoegen reguleert naar de rechtvaardigheyt en
 „ des Comp^s. goeden raad ter harte zich liet gaan, maar geensints
 „ om ééne of duyzend vrouwen, daar hy geen ander recht of praetensie
 „ op hadde, als die hy sich uyt een verliefde passie (die in prinsen
 „ van zulk aanzien, voornamentlyk in zoodanige verwarringen en on-
 „ zekerheid hunner Staten niet behoorde te resideeren) imagineerde
 „ en 't gene hem niet anders als tot groote verachting kon strecken, enz.'"

De Soesoehoenan besloot na dit antwoord, de vrouw in quaestie, door zijne gecommitteerden op vredelievende wyze van den pangeran Cheribon te doen afvorderen.

XXXV. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering
 te Batavia, dd. 22 Octob. 1677, Japara.

Speelman heeft berigten uit Cheribon. De twee oudste pangerans waren weinige dagen te voren door twee Bantamsche vaartuigen te Cheribon aangebragt, zij kwamen van Kediri. Zij waren het nu oneens met hun derden broeder, over de regering, omdat deze laatste het bestuur aan de ouderen, die nieuw aangekomen waren, niet wilde overgeven; doch de aanwezige Bantammers stelden zich tusschenbeiden en beletteden de feitelijkheden, en zochten „ waar het mogelyk, „ den jongsten mede te disponeren tot vertrek naar Bantam, om daar „ hunne questie aan de arbitrage van den Koning te defereren, gelyk „ de oudste reeds voornemens was te doen en de middelste insgelyks; „ maar dese (dien men houdt voor een sneedich, loos man) troek „ sich het dispuut niet zeer aan en scheen er zich niet veel aan „ gelegen te laten leggen." Speelman had den kapit. Harmen Egbertsz, den luitenant Martin de la Rosserie en 12 soldaten met gecommitteerden van den Soesoehoenan naar Cheribon gezonden, zijnde door toedoen van Speelman, de brief van den Soesoehoenan, waarbij hij onderwerping en teruggave van de dochter van pangeran Blitar verzocht, zoodanig gemitigeerd en verzacht, dat daarin geen redenen tot offensie voor de Bantammers wierden gevonden en de Cheribonners

in der minne tot de voorgaande vriendschap worden genoodigd; ook deed de Soesoehoenan, in zijn brief, afstand van zijne beminde, indien zij met wederzijdsche genegenheid reeds gehuwd mogt zijn aan den pangeran van Cheribon. Sedert krijgt Speelman berigt, dat de drie pangerans van Cheribon reeds naar Bantam waren vertrokken of vervoerd, zoodat de afgezondenen uit Japara hen niet meer zullen aantreffen. Intusschen blijkt het, dat het volk op Cheribon vol angst en vrees leefde voor de komst der Nederlanders en „ liefst wilde blyven onder de „ voorgaande gehoorzaamheid van den Soesoehoenan, die hun niet „ byster zwaar gevallen is; want hunne eigene Heeren door hunne „ stadhouders 't gebied gevoerd hadden, en zelve de inkomsten „ trokken, zonder dat de Soesoehoenan daarvan eene enkele penning „ profiteerde, zoodat hunne inwoning ten Hove binnen den Mattaram, „ onverminderd hun aensien en respect, in qualiteyt van de aensien- „ lykste ryksstenden, het eenige servituut schynt te zyn, dat ze te „ dragen hadden en voor 't gemeene volk, dat zy malederen om „ seeckeren tyt van maanden gingen aflossen, om de pangerans, daer „ ten dienst en tot gevolgh te verstrecken.” Ll. Zondag, (dus den 17 Oct.) waren de koopman van der Schuur en Luitenant Willem Taelbeccq met de gecommitteerden van den Soesoehoenan, teruggekeerd van hunne commissie naar de prinsen. Zij hadden den Pangeran Poeger, broeder des Soesoehoenan's, in het hof van den overleden vader te Mataram gevonden, en aldaar audientie bij hem gehad en rescriptie op den aangeboden brief ontvangen. Mondeling hadden deze afgevaardigden aan Speelman gerapporteerd, waaruit Speelman het volgende opmaakte: „ dat Pangeran Poeger de streng „ van oppositie tegen zynen broeder depatty Anom soo heel sterk „ niet trecken en misschien ook het gemeene volk niet disponeren kon „ tot zyn devotie, soo hy al anders gesind was. Immers by zynen „ brief aan dezen Syn Hoochh. (i. e. den Soesoch.) gelyekt het, zoo 't „ maer andersints wel gemeend wordt, dat hy hem niet wil difficul- „ teren te erkennen, excuseerende syn verblyf in den Mattaram en „ dat hy niet mede herwaarts was geomen, om de nootsackelyckheyt „ van syn presentie aldaer, en dit doet dese Syn Hoocheyt en anderen „ meer, sustinceren, dat hy de Mattaram en 't volle gebiet van 't ryck, „ op hoope van der Bagelleenders assistentie en genegentheyt voor hem „ houden wil en niet gaarne aan iemand anders cederen sou, van welck

„gevoelen Sr. van der Schuer, volgens mondeling bericht oock wel
 „schynt te wesen; maar hy meent niettemin, zoo den desen (i. e.
 „Soesoeh.) eenighsints ondersteund met Comp^s. adsistentie naer boven
 „quam te trecken, dat het den anderen aan de maght om sich te
 „mainteneren ontbreecken en dat het meeste volck dan desen naer
 „alle apparentie toevallen zoude; dit stellen onfeylbaar vast drie
 „gesanten van Pangeran Pougar, met name Angebey Awawou,
 „Angabey Anga Jaja en Angabey Nastra Jaja, dewelcke maar drie
 „dagen naer syne verschyning met een lonthor uyt de Mattaram in
 „allerhaaste aan den desen afgestiert waren, om bericht van de ge-
 „legentheyte en van syn comste in de Mattaram te doen, mitsgaders
 „om ordre te vorderen, wat hem nu verder te doen stont..... De
 „voorn. afgesondenen, die geen slegthoofden en ook met de grooten
 „alhier by S. H. wesende na bevrund syn, verclaren met sware
 „woorden, voor sooveel hun bewust is, (dat dit) opregtelyk gemeend
 „was, zonder dat sy reden hadden, in 't allerminste daaraan te
 „twyfelen en te meer omdat zy wel wisten, hoe zad het volk groot
 „en klein, oud en jong, dese laatste onlusten en onrusten geworden
 „waren en dat zy derhalve niet wel te disponeren zouden zyn, om
 „zich weder in een anderen oorlog te begeven, tusschen de broeders
 „in 't gemeen over de regering, maar dat zy veel liever Depatty
 „Anom, als (zynde) de oudste dadelyk zouden toevallen.”

Speelman krijgt kennis door Martapoera en Mandaraha, dat de Soesoehoenan, wantrouwend en verbitterd tegen Poeger, zynen broeder, diens gezanten niet wilde ontvangen. Spelman voorkomt dezen misslag, die de verwijdering en de vredebreuk tusschen de twee broeders onherstelbaar zou gemaakt hebben, door den Soesoehoenan dringend aan te bevelen dit gehoor te verleenen, wat dan ook geschiedt en zeer vredelievend afloopt. Op nieuw gaan nu zendelingen van den Soesoehoenan naar Mataram tot pangeran Poeger; het kostte eenige moeite aan Speelman om den Soesoehoenan tot deze vredelievende maatregelen te brengen. Speelman vervulde in opregtheid de rol van bemiddelaar, „hem (i. e. den Soesoehoenan) hebbende aangetoond, „dat het nu nog noodzakelyker was, om niet alleen Poeger, maar „ook alle de grooten en 't gansche volk te overtuigen van Zyne „opregte, goede en broederlyke genegenheid tot eenigheid en ruste „onder elkander, om gezamender hand het ryk in zyn voorgaanden

„luyster te herstellen en de vyanden die er nog gevonden mogten worden voorts t'eenemale te verdelgen.” Gelijken invloed tracht Speelman uit te oefenen op de drie zendelingen van P. Poeger.

Ook van de twee andere broeders des Soesochoenan's zijn brieven uit Madioen als bewijs van onderdanigheid ontvangen, waarheen ook briefdragers zullen vertrekken.

Speelman acht het zeer waarschijnlijk, dat de vrede tusschen de broeders hersteld of behouden zal kunnen worden, en dat zij den oudsten als Soesochoenan weldra zullen willen erkennen. Daarom acht Speelman het noodzakelijk, dat de Soesochoenan hoe eer hoe beter optrekke naar Mataram, ten einde de bevolking geheel ten zijnen gunste te doen overslaan; evenzeer acht Sp. het noodzakelijk, dat de Soesoeh. daarheen door eene goede lijfwacht van 's Comp. soldaten worde vergezeld, „opdat de Comp. aan de eer en de glorie van zyn herstelling blyve en Hy, des te hooger aan dezelve verobligeert en verbonden werde.”

Eindelijk berigt Speelman, dat hij nu in staat is, om aan de Hooge regering te doen toekomen „de twee acten, zoowel in de „Hollandsche, Maleitsche als Javaansche taal geschreven en geteekend „door den Soesochoenan, in faueur van de Comp., met toestemming „en volkomen vergenoegen van zyne presente ryxstenden.”

Deze belangrijke acten luiden:

XXXVI. *Wy Aman Courat, Zinnepatty Ingalaga,*

by 't leven van onsen hooggeëerden vader, *den grooten Soesochoenan*, van dit Javaense landt, soowel door ouderdom, als door wettige geboorte, eerste erfprinse van het Ryck, en nu nae de aflyvicheyt van hooggemelden onsen seer waarden en lieven Vader geworden, syn successieur, waartoe hy ons in zyn leven, by eijgen monde heeft vereoren, verelaren by dese opene en versegelde acte voor my en myne naarcoringen, 't zy zoonen, dochters, broeders off andersints, die my in dit ryck comen naar te volgen, geadsisteert met myne tegenwoordige ryxstenden, my absoluyt te houden en volcomen te binden, zonder eenige de allerminste exceptie off uytsonderinge aen het contract, hetwelek tusschen den E. Welgeb. Heeren Keey Nebey Wangsa Diepa, Groot-Gouverneur van alle de Javaense zeehavenen, als expres daertoe door Hoogged. onsen Heere Vader, den grooten

Sousouhounan gevolmachtigt en geauthoriseert ter eene en den Heere Cornelis Speelman, ordinaris Raad van India, admiraal &c., in den namé van den Ed. Heere Joan Maetsuycker, Gouverneur Generael ende heeren Raden van India, representeerende het hoogste en Souveraine gebiedt van wegen de Generale Nederlantse geocetroijeerde Oost-Indische Comp., in deese landen, ter andere zyde, binnen de zeestad Japara op den 28 February 1677 gemaect en geslooten is en hetwelck oock door hoogstgenoemden onsen Vader in de groote stad Mataram, by den coopman Jacobus Couper vertoont wesende en door my, als eerste prince des Rycx, onder den name van Pangeran Adepatty Annom, mitsgaders door myne drie broeders, de princen Martasana, Pougat en Zingasarie op den Maert, volcomen geapprobeert zy, gelyck het mede op Batavia door d'Ed. Hr. Gouverneur Generael en de Heeren Raden van India hooggem. op den 25 Juny bevestigd en sulcx in volcomen cracht gebracht is, beloovende hetselve onverbrekelyck en getrouwelyck te onderhouden en te doen onderhouden in alle zyne poincten, leeden en deelen, niets uytgesondert; involge van dien verelaren wy oock volgens den inhoud van het 13^e articul des voorgem. contract deugdelyck en onwedersprekelyck in alder oprechtigheyt aen de Generaale Geoctr. Nederlantse Oost-Indise Comp, schuldich te weesen: Eerst, de somma van twee hondert en vyftigh duysent Sp^r. Realen, benevens drie duysent cooijans goeden, onbedorven en leverbaren rys, in voldoeninge van de getrouwe adsistentie by het voors. articul bedongen, en dan noch sestich duysent realen voor de drie maanden, die naar den laatsten July op den laatsten deeser sullen verlopen weesen à 20,000 R. ter maand; want de Comp. niet naargelaten heeft van den beginne aan tot nu toe, alles tot onse hulpe broederlyck te presteeren, wat eenigermate geschieden conde en sooverre eenige onse vyanden gevonden quamen te worden, zulcx (dat) alle de zeestranden weder onder onse gehoorsaamheyt gesteld zyn, hebbende Troenadjaja, sich en synen aenhangh, alsoo verre te landewaart en in 't gebergte begeven, dat hy door het volcq van de Comp. niet wel gevoelt can worden; doch dewyle wy met het verlaten van de groote stad Mataram, oock zyn ontbloot geworden van onse geresste middelen, contanten, gout, zilver en wat dies meer zy, hetselve zoo door ontrouwe als bloohey van onse bevreesde onderdanen, aan de vyanden ten besten gegeven hebbende

en derhalve onmachtigh weesende, onse opgamelte schult van 310,000 Sp. R^a. met 3000 cooijans rys, volgens beding present te voldoen, zoo hebben wy echter niet willen naarlaten, volgens onse opregte genegentheyt en schuldige verplichtinge, naer ons uysterste vermogen, de Comp. daarvan getrouwelyck te verzeekeren en derhalve boven het generale verband van ons geheele ryck, persoon en goederen, oock in 't particulier en speciaal verbonden al onse zeehavenen langs den oever, van het land van de reviere Carawan in 't westen tot het uytterste eynde van 't eylandt in 't oosten toe, om jaerlycx aen de Comp. op afcortinge te doen betalen, alle de incomsten derselve, soo van buyten als van binnen en zooveel rys uyt het gewas, door 't gantse land als ons van onse onderdanen toecomt, die oock haren rys behalven dien, aan niemant sullen moogen vercoopen als aan de Comp. off haar ingesetenen zoolang en zooveel als zy begeeren, beloovende niettemin soo haest, ons eenigh verder vermogen tot gereder voldoening van desen onsen achterstal mocht in handen comen, hetselve getrouwelyck aen de Comp. te sullen overgeven en afleggen; en opdat dese onse obligatie van te meerder cracht mocht weesen, zoo verclaren wy by deze, alle de gemelde onse zeehavenen met haar incomsten en gewassen, aan de Comp. te cedeeren en in eygendom te transporteren, sulcx deselve soo lange onsen achterstal duurt; maar alleen ter leen en a praecario van de Comp. te sullen besitten, des te oirconde hebben dese onse obligatie met ons zegel doen zegelen en door onse presente ryxstenden, grooten en gouverneurs mede laten doen teekenen, in ons hof binnen de zeestad Japara, desen 19^{en} October van den jare 1677, zynde naar onse tydreekeninge den 22^{en} dagh van de maand Saban, in het jaar Cahoenba genaemt. (was onderteekent) met een (merk) gesteld door de eygen hand des Zousouhounan's, waar benevens geschreven staat: dit is gestelt door de eygen handt des Sousouhounan's, waaronder het zegel gedruickt sal werden, door Adepattij Martapoera, wanneer het (zegel) gedaen of gemaect sal wesen, voorts met Javaanse letteren noch onderteekent, de namen van Adepatty Ingawanga, Groot Mantrij; Adepatty Mandaraha, Groot Mantrij; Aria Ourawan, nu gemaect Gouverneur van Sourabajja; Tommagon Mangon onan, secretaris. Volght daarop een ledige plaats om daarin te voegen de namen van eenige absente Heeren en vervolgens (een merk) gestelt by Ranga Zitria Watziana, Mantrij;

de naam gestelt in 't Javaans van Ranga Tita Sjieuwa, tweede secretaris, dan voorts een zegel in root lacq, daar benevens geschreven: 't zegel van Wangsa Diepa, nu Adepatty Martapoera, Gouverneur van Japara, (merk) 't cruys van Tommagon Zedjanapoera, Gouverneur van Caliwongen, de naam in 't javaans van depatty Martalajja, Gouverneur van Tagal &c., ter zyde stond geschreven, dat deese actes in 't Nederduyts, Malleys en Javaans, zoodanich door den Zousouhounang en zijne grooten, die jegenwoordich op Japara, by Syn Hoogheyd syn, met eijgen handen en met vergenoegen syn onderteeckent, verclaaren wy onderges. leden van den Raad gesien en bygewoont te hebben, des te oirconde hebben wy dese ter presentie van den admiraal Cornelis Speelman, tot een bewys van de sincere waarheyten allen overvloede, als getuygen onderteeckent op den 19^{en} en 20^{en} October in Comp^s. logie op Japara a^o. 1677, en was daar onderteeckent: Sainct Martin, Ad. van Renesse, G. Alb. Sloot, E. van der Schuer, Jan van Dorre, J. de Harde, Pieter Noortman, raad en secr^{en}.

De tweede acte luidde:

XXXVII. *Wy Aman Courat Zinnepatij Ingalaga,*

by 't leven, (en zoo vervolgens gelijkkluidend met de voorgaande acte tot aan de woorden „niets uytgesondert”:) „Ingevolge van dien, zy dan door dese een ygelyck opentlyck bekend, dat door hoogstgem. onsen afgestorven Heer Vader, al ten tyde dat de Heer Rycklof van Goens in den jare 1652 van wege de Comp. in de stadt Mattaram was om onsen Heer te begroeten, by monde afstand gedaen zy, van al de pretentie, die te vooren gemaeckt en gesustineert was op de Bataviase of van outs Jaccatrasede jurisdictie en limiten, begrepen tusschen de revieren Ontongh Java in 't westen en Carawan in 't oosten, en 't welck in de voors. Contracte met het derde articul is vernieut en becrachtigt, alsoo hetselve door de Comp. met den swaarde geconquesteert en in eygendom beseten is, en verclaaren derhalve by dese noch andermaal, dat Wy of niemant van de Onsen daarop het alderminste hebben te pretendeeren; maar dat het des Comp. onwederspreeckelycken eygendom is, van de stranden deser Javaanse Zee tot aen den oever van de Groote Zuytsee, tusschen beyde de opgenoemde revieren doorgaende, ordonnerende en bevee-

lende mits desen, aan alle Onze Gouverneurs, mindere bevelhebbers en gemeene onderdanen, die haar met der woon in de voors. landen en limiten, noch mochten onthouden en genegen wesen, met der woon daarin te verblyven, de Comp. als haren wettigen Souvereynen Heere als gehoorsaeme onderdanen te erkennen en te gehoorsamen; want wy deselve alle by dese ontslaen en vrystellen van alle onderdanicheyt, die sy ons tot noch toe hebben toegedragen, des sal het evenwel een ijgelyck vrystaan, die niet gesint mogten wesen, daar te blyven wonen en liever onder onse gehoorsaemheyt haar willen onthouden, haer selven te mogen ontrecken binnen den tyt van één jaer na de publicatie van desen, dat d'Ed. Heer Gouverneur Generael en de Heeren Raden van India, vrystaat te laten geschieden, als het haar goetduncken en believen zal en waartoe iek des noods en gerequireert werdende, oock beloove zonder uytstel te verleenen myne expresse gecommiteerden, om de publicatie by te wonen en dese onse gedane afstand opentlyck te vercondigen en alsoo wy ons en al de onse boven al de verpligtingen by den Contracte uytgedruet, noch ten alderhoogsten aan de Comp. verschuldigt en verbonden houden voor de zoo getrouwe vaderlycke bystandt en adsistentie, die ons door d'Ed. H^r. Gouvern^r. Generael en Raden van India met zooveel schepen en volcq onder het gesagh van opgenoemde H^r. Admiraal Speelman en te vooren, tegens onse trouwloose vyanden en rebellen is beweesen, soo verclaren wy uyt een vrye onbedwonge wille, tot een genereuse en liberale erkentnisse en om daar met naar ons presente uysterste vermogen onse schuldige danckbaerheyt te bewysen, voor nu en altoos naer dezen onveranderlyck en onverbreeckelyck aen de Comp. te schencken tot vergrootinge van Comp^r. ofte de voors. oude Jacatrase nu Bataviase jurisdictie en limiten, van de reviere Carawan oostwaarts, tot de reviere van Pamanoekan en dat mede dwars over 't landt doorgaende tot aen de Zuydzee, met alle den eygendom en vryheyt en autoriteyt als hierboven van de oude jurisdictie ende onse onderdaenen gesproocken staat, dat oock al met cene gepubliceert en verkondigt zal mogen en connen worden ten bywesen en door onse gecommiteerden, zoo die, als gesegt, daartoe comen gerequireert te worden, verclarende van nu aan, daarop meede geen de minste pretentie meer te hebben of te houden; maer deselve alle aen de Comp. te cederen en over te geven by desen, zynde

daerenboven onse expresse intentie en begeerte, dat alle de vreemdelingen, zoo Maccassaren, Malcyers, Baleyers, Chineesen, Mooren, etc., welke voor desen al toegelaten zyn in ons land te woonen en noch naer desen met toestemminge van de Comp. daerin sullen toegelaten worden, altyt zullen sorteren en staen onder het gebied en de discipline van de Comp., onvermindert dat het oock sullen blyven onse onderdanen, en dat om onse natuurelycke Javaanse onderdaanen te beter van derselver overlast bevryd te houden; waar benevens wy oock de voors. Comp. vereeren, octroyeren en vergunnen, gelyck wy haar vereeren, octroyeren en vergunnen, mits desen, alleen en met uytshuytinge van alle andere natie, wie se oock syn mogten, Europeërs of Indianen, den aanbrengh en vercoop van alle sorteringe Chormandels, Zouratse, Bengaalse off Persiaanse, witte, geverwde of geschilderde doeken, geen uytgezondert en amphioen in ons ryck en landen, belastende en bevelende aan alle onse Gouverneurs en Stadhouders onder ons gebied en gehoorszaamheit staande, voornementlyck in de zeehavens, aan niemand als alleen aan de Comp. ofte die door een bekend merkteeken, daartoe te maken thoonen door deselve gelicentieert te zyn, toe te laten of te vergunnen den aanbrengh en vercoop van al zoodanige goederen als hierboven gementioneert staan, gelyck wy oock wel express begeeren en beveelen, dat onse onderdanen, cleen of groot, van niemant eenige dergelycke goederen sullen mogen coopen, dragen of gebruycken, als alleen van de Comp. of die door deselve als geseght, daartoe gelicentieert zyn, alsmede dat onse gemelte onderdanen, die gewoon zyn haar zelve met de vaart te ernceeren, geene suleke cleeden of amphioen van buyten sullen mogen inbrengen, als die zy tot Batavia of in andere Comp^s, forten en steden, als Malacca etc. sullen bewysen, te hebben ingecocht en dit alles op pene van deportement van zoodanich Gouverneur als contrarie dese sal hebben gedaen en confiscatie van de cleeden off amphioen, die onse onderdanen comen aen te brengen tot onsen profyte, alsoo de Comp. daarvan niet begeert, sullende oock alle andere natien in deselve breucke van confiscatie vervallen, indien zy tegens den inhoude deses, ter sluycq ofte andere bedecte wegen, eenige van de voors. goederen inbrengende, deselve geatrappeert comen te worden, want wy dit alles met onse ryxstenden, ten goede van ons land, ryck en onderdanen verstaan en

begeeren, tot welcx becrachtinge, wy hetselve met ons groot zegel verzegelt en den stenden met eygen handen, het daarnevens onderteeckent hebben, in 't oude Hoff binnen de zeestad Japara, desen 19 en 20 October van den jare 1677, zynde den 22 dagh van de maand Saban, in den jaare Cahoenba genaemt. Was onderteeckent enz. (Het slot en de onderteekeningen gelijkkluidend met de voorgaande acte.)

XXXVIII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering, dd. 2 Nov. 1677, Japara.

Bevat slechte tijdingen uit het oosten van Java ontvangen, door twee brieven, dd. 19 en 30 October, van Jacob Couper, waaruit blijkt, dat Kraëng Glisson, die Kediri, de verblijfplaats van Troeno Djojo belegerd hield, van daar was afgetrokken en dat hoogst waarschijnlijk, bijna zeker, Kraëng Glisson en zijne Makkassaren, weder gemeene zaak hadden gemaakt met Troeno Djojo. De goede verstandhouding tusschen deze twee was hersteld, sedert de vrouw van Glisson, die in de magt van Troeno Djojo was en waarover eigenlijk de twist tusschen deze twee was ontstaan, overleden was en dat Troeno Djojo daarop het kind van Glisson, aan dezen had wedergegeven en sedert was er vrede tusschen Glisson en Troeno Djojo, die nu, de een kort na den ander, naar den kant van *Soerabaija* waren afgezakt; dat de onderdanen van den Soesoehoenan, daarop *die stad zonder eenige merkwaaardige verdediging hadden verlaten*, vlugtende „over zee” naar Grissee en op de Nederl. scheepjes. „Hierbij,” zoo schreef Couper aan Speelman, „gelieft UEd. te sien hoe schandelyk „dit verwyfde volck, die schoone stad Sourabaya, die UEd. sooveel „onvermoeyden arbeyd gekost heeft, schier in één oogenblik hebben „verlaten en aan den vyand ten beste gegeven. Met *Grissce* en *Giri* „staat het niet beter af te loopen, nademaal de Madureesen haar „nu genoehsaem de keele toebinden kan en voornamelyck nu de „Madureesen Touban en een groot gedeelte van Sidajoe weder onder „zich getrocken hebben Ook spreekt Tommogon Joeda Patti „en de Grissese Loura's niet veel goeds van den pangerang Mas „Gieric, dien sy seggen, niet goed Sousouhounan's te syn, maar „liever een Heertje selfs of ten ergsten genomen beter Madurces sou

„syn dan Sousouhounan's, maar (zyn neef) Mas 'Toe Ampel houdt
„zich nog goed.”

De verhouding tusschen den nieuwen Soesoehoenan en Bantam,
blijkt o. a. uit den navolgenden (in het register inkomend briefboek
1676—1677, bladz. 1996.)

XXXIX. „Translaetbrief van den *Sulthan Abou Nazar* tot
„Bantam aan den *Zousouhounan Amangh Courat*
„*Senopatti Ingalaga*.¹

„Dese onderdanige groetenisse van den Sulthan Abou Nazar tot
„Bantam, compt aen myn vader den Sousouhounan Amang Courat
„Senopatty Ingalaga, die gelukkigh, gezegent en oprecht is, mits-
„gaders zoo suyver als een spiegel eu een beschermer van Syne
„broederen, adelen en ondersaten en die oock van Godt verhoogt
„is tot een Oprechte Coninck en voorstander van onse religie tot
„Mattaram, achtervolgende Godts geboden ende de wetten der Maho-
„mettanen, gelyck een standaertdrager van Mahometh en dewelcke
„tot alle deughden, geluck en heyl geschapen zy, wien God aller
„hande vermaack ende zegeningen in de werelt eeuwiglyck gunne
„tot loon voor alle Syne goede wercken ende daden, wyders Heer,
„de brief, die myn heer met Tommogon Malaja, Tommogon Tjaccra-
„nagara en Aria Soureng Rana aan my afgesonden hadde, heb ick
„wel ontfangen en den ganschen inhoud van dien volcomentlyck
„verstaan, waarvoor danckbaar blyve; maar dat UE. genegen syt
„de negari Chirebon te verdistrueren, daar bid Ick duysentmaal
„voor, dat UE. sulcx niet gelieft te doen en byaldien UE. myn ver-
„soeck niet en wil toestaan, soo sal Godt oock niet geven, dat
„Bantam en Mattaram in vrede blyven sal, voorts versoeckt UE.
„oock, om de Maccassaer, die binnen Bantam is, te mogen hebben
„genaemt: Aria Danou Radja. Ick bidde U oock ten hoogsten my
„daervan gelieft te excuseeren en niet qualyck aff te nemen, dewyl
„wy van outsher van één religie syn en Aria Danou Radja een
„neeff van Crain Glisson; dit is al 't gene ick te seggen hebbe.”

¹ Deze brief, hoewel daarin de Soesoehoenan met oorlog bedreigd wordt, ingeval hij Cheribon mogt aantasten, is in eerbiedigen toon geschreven. Men houde daarbij echter in het oog, dat *deze* brief is van Aboc'l Natzar, den jongen Sultan van Bantam. Later deelen wij een brief van den ouden regerenden Sultan, Ageng, mede, waarin met minachting tot den Soesoehoenan het woord wordt gevoerd.

XL. „Translaet van een versegelt versoeckschrift soo in
 „de Javaense als Maleijtse tale door den Sousou-
 „hounan Aman Courat Sinnepatty Ingalaga, op den
 „(dagteekening niet ingevuld) aen d'Ed. H^r. Admi-
 „rael Cornelis Speelman selfs overgegeven, om
 „nae deliberatie daerop gedisponeert te werden.”

„Dit geschrift is bevattende de begeerte van den Sousouhounan
 „Aman Courat Ingalaga, op syn vaeder den H^r. Adm^l. Cornelis
 „Speelman, ordinaris raet van India, jegenwoordig residerende in
 „de forteresse Japara, de stadt van den Sousouhounan:

„Eerst de doot van Troenadjaja en alle de Mantris, die het
 „met hem houden;

„ten tweede, dat hem mach toegevoegt werden ongeveer 46
 „Nederlantse militairen, besyden noch 100 soo Amboinesen,
 „Ternatanen en Balyers, om te adsisteren in de troupen van
 „Sindo Radja en Wiera Wiedicqda, present geposteert in 't dorp
 „Pobelan, even buyten de poort Toerayam, opdat se, daer met
 „gesterckt, de Mattaram weder innemen mochten;

„ten derde, versocet hy oock de negari Chirrebon, want de
 „sulthan van Bantam ondersteunt aldaar tegens reden, den regent
 „Marta Diepa, hebbende die van Chirrebon, uyt 't gebiet van
 „Adepatty Martalaja, gouverneur tot Tagal en plaatsen daar
 „bewesten, tot de limiten van Chirrebon toe, meer als 700
 „mensen in corten tyd herwaarts met cracht weggevoert, zynde
 „de eenige quaatstoocker onder de Sirrebonders, Marta Diepa
 „present op Bantam by den Conincq wesende, doch wy laten
 „die aan 't goetduncken van Vader den Admiraal, en soo byaldien
 „het by den Gouverneur Generael en Vader den Admiraal niet
 „billyck geoordeelt wert, dat wy Sirrebon gelyck te vooren
 „regeren, soo en is het oock geensints van onse begeerte niet.”

XLI. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering
 te Batavia, dd. 30 November 1677, Japara.

Eene zeer langgerekte missive van 66 grootfolio bladzijden, welke
 aanvangt met wijldloopige mededeelingen over dienstzaken, de admini-

stratic van het leger en op de schepen. Voorts regtvaardigt Speelman omstandig de bepalingen van de acten, welke hij van den Soesoehoenan verkregen heeft, en waarvan de bepalingen nog al eenige bedenkingen bij de Hooge Regering, naar 'tschijnt, hadden opgewekt. De Hooge Regering betwijfelde of het geraden ware om die geschenken, namelijk het land tot aan Pamanoekan en het voorregt van de pandsteden op de kust te aanvaarden. ¹ Speelman verdedigt den inhoud dier acten; de Souverein, in casu de Soesoehoenan, heeft regt zijn land te hypothekeeren en den invoer van sommige koopwaren aan éénen, in casu de Comp. te octrojieren, „wat nu de donatie,” zoo gaat Speelman voort, „betreft, *der landeryen tusschen de rivieren Krawang en Pamanoekan*, „dese donatie is met een volkomen vrye wille en genoegén gegeven, „schoon het in den eersten zich liet aanzien, dat het bezwaarlyk „zou willen volgen; maar dit is geweest door instigatie van eenigen, „die het liever gedilayceert zagen, tot dat de zaken afgedaan en alles „in ruste ware; maar die het toch daarna zelve hebben bevorderd.” Speelman is van oordeel, dat de Hooge Regering deze vermeerdering van grondgebied wat zwaar tilt; hij oordeelt „dien grooten lap lands „van veel grooter waardye en voor de jurisdictie van de stad Batavia „van veel grooter importantie dan GG. en raden schynen te doen, „synde dit land noch woest noch onbebouwd, noch ook ontbloomt van „volk, maar meestendeel houtryk, vruchtbaar en al vryveel bewoond, „niet buyten apparentie, dat de inwoonders na de publicatie van de „overgifte en afstand, ruim zoo lief, behoudens haren godsdienst en „hare costuymen, onder de regering van de Comp. zullen blyven „als van woning veranderen, behoevende dezelve landen ook met „geen sware fortificatie verzekerd en sulcke lasten als daartoe be- „hoeven, metter tyd weder verhoopen ingewacht te worden, en zal „het mede voor den inwoner geen nieuwigheid wezen, zoodanige „schattingen en dienstbaarheden aan de Compagnie op te brengen „en te presteren als dezelve van ouds aan hunnen Heer gewoon zyn „te doen.

„Speelman had niet zonder verwondering vernomen, dat er onder „Krawang zamenrottingen plaats hebben onder eenen Key Gampol, „wien al verscheiden negoryen waren toegevallen, en dat de Ban-

1 De brief aan Speelman waarbij de Hooge Regering hare bezwaren kenbaar maakte, werd tot dusverre in het R. A. niet teruggevonden.

„tammers onder de hand, daarheen eenige versterking hadden ge-
 „sonden.” Wat Cheribon betreft, daarover had de Soesoehoenan
 groot misnoegen, en gedroeg hij zich of hij dat land liever aan de
 Comp. wilde cederen dan het aan Bantam zien overgaan. Het volk
 in Cheribon volgde den loop der gebeurtenissen; doch zou liever op
 den ouden voet blijven onder Mataram. De Bantammers roerden zich
 daar zeer sterk. Zij hadden reeds eene streek bewesten Cheribon,
 Indramayoe, onder hunne devotie gebragt en na het einde der vasten
 zou eene considerable vloot van Bantam naar 't naauw van Madoera
 tot adstantie van Troeno Djojo worden uitgezet. S. vraagt klare en
 duidelijke orders hoever hij de Comp. nog door de Bantammers moet
 laten affronteren, welke straffelooze affronten hij voor 't ontzag der
 Comp. zeer gevaarlijk acht.

Op 27 October ¹ zijnde het uitgaan der Mah. vasten en Nieuw-
 jaar der Javanen, had eene groote conferentie met den Soesoehoenan
 plaats gehad, waarin o. a. bepaald was, dat het Holl. geld voortaan
 gangbaar zal zijn allerwege door 't gansche land.

Speelman bespreekt voorts de aanschrijvingen der Hooge Regering
 van 23 en 30 Aug., 5 en 9 September, „waarin,” zoo als Sp. zich
 uitdrukt, „gevonden zyn zoovele zwaarigheden aan elkander gescha-
 „keld, dat daaraan byna niets schynt te gebreken als het nedervallen
 „van den Hemel, waaronder noodzakelyk het heele menschelyk
 „geslacht zou moeten versmoren.” S. haalt eenige zinsneden aan
 uit die aanschrijvingen en o. a. deze: „De staat en de gelegenheid van
 „de Comp. in 't generaal en in 't speciaal van dese stad Batavia
 „en de waardige speceryprovincien om de Oost, dwingen ons om te
 „verklaren, dat wy geen behagen in den optogt naar de Mataram
 „kunnen krygen, dewyl wy met de aflyvigheid van den ouden
 „Sousouhounan, daartoe niet geobligeert zyn ende ook dat het werk
 „een geheel anderen koers en aansien genomen heeft door den
 „broederkryg, die nu naar alle apparentie ontstaan zal, al waar 't
 „schoon dat Troenadjaja, Cadjoran en de geheele zyde van Pourbaja
 „al t'onder gebragt waren, soo UEd. nochtans door meerder onder-
 „vinding van advys waart over alle voorgestelde pointen

¹ In den brief gedagt. 30 Nov. staat 27 dezer, dit moet eene vergissing van den
 schrijver zijn, zoo als blijkt uit het vervolg van den brief. Men zal dus 27 Oct.
 moeten lezen.

„te kunnen heenstappen en er kans is de zaak af te doen en de „militie op Batavia terug te hebben op *den gestelden tyd van half „November*, zullen wy het gaarne afwachten,” enz.

In beleefde termen geeft nu Speelman de schuld van het opont- houd der zaken, aan de bevelen die hij uit Batavia kreeg, waardoor hij in zijne handelingen is belemmerd en dat, indien hij had mogen doorlasten, hij reeds in September, na het bezetten van Koedoes, den opmarsch, hetzij naar Kediri, hetzij naar Mataram zelfs, in 4 of 6 dagen had kunnen volbrengen, en te Pati een magazijn onder goede bezetting vestigen, wanneer volgens het eenparig gevoelen der officieren het bedoelde oogmerk nu reeds zou zijn bereikt. Intusschen zal S. nu gebruik maken van het vertrouwen, dat de Hooge regering nog in hem schijnt te stellen en den opmarsch naar Mataram voorbereiden. Speelman geeft verder verslag van een plan van veldtogt, door hem in overeenstemming met den Soesoehoenan en zijne raden of grooten ontworpen en vastgesteld; doch dat weder vervallen was, door de kleinmoedigheid van den Jav. vorst, toen min gunstige berigten uit Mataram kwamen, omtrent hongersnood, ziekte, sterfte en verloop van volk aldaar; terwijl, volgens het beweren van den Soesoehoenan, de zaken in den Mataram zóó wel stonden, dat die landstreek later wel van zelve hem zou toevallen. Speelman nam aanvankelijk deze verontschuldiging welwillend op; maar reeds dadelijk daarna ontwierp hij een ander plan tot handelen, dat in eene conferentie met den Soesoehoenan en zijne grooten werd vastgesteld. Dit besluit was, dat, Adepate Mandaraha (die genoemd wordt Eerste Minister van Staat,) met een vendel Europesche en inlandsche soldaten vooreerst post zou vatten bij de poort Touraja, om van daar, naar- mate de zaken zich zouden vertoouen naar Mataram op te rukken, „behoudens indien Pangeran Pougat deselve sonder tegenstand quamen „te ontvangen, zyne Excellentie, dan zoude blyven by zyn respect „en gesach als stedehouder van zyn broeder den Sousouhounangh „en in eas van feytelyke oppositie, na gedane billyke insinuatie, ver- „maning en protestatie, dat geensins de intentie was om Hem of „d'andere broeders het allerminste leed of cleenachtinge aan te doen, „denselven met craght te repousseren en waar 't mogelyk zyn persoon „onder alle soorten van schuldige eerbiedigheyt in ver- „seekering te nemen, dies zoude ook door ons een brief aan hem

„worden medegeven, om alle achterdocht en oorsaacke van tweedracht „uit den weg te nemen;” dat men voorts uit Pati, Koedoes, Demak, Grobogan, enz. een leger, zoo spoedig doelnijk, op de been zou brengen, om onder de bevelen van T. Soeranata, Gouverneur van Demak, den secretaris Mangoen onang, den schatmeester Niti Negoro, nu Gouverneur van een gedeelte van Koedoes, den Tomm. Zilarou (sic), Gouverneur van een ander gedeelte van Koedoes, alle vertrouwelingen des Soesoehoenan's, den vijand te gemoet te trekken, post te vatten tot d'Siepan¹, zeer wel gelegen om zich uit te strekken tot naar Madioen en alzoo den vijand den weg naar Mataram af te snijden. Men hield voor zeker, dat de bevolking van Madioen dat leger zou toevallen, en indien deze veldheeren bovengen. post kwamen te bezetten, zouden zij door eenige van 's Comp^e. militie worden ondersteund. Intusschen zou Speelman bezetting houden te Samarang, Pekalongan en in de andere zeehavens, bewesten Samarang, alsmede op Tagal, als zijnde „de frontier tegen Cheribon en één van de „rykste rystschuren” en eindelijk ook te Rembang, tot dat de regentijd voorbij zou zijn en de wegen bekwaam zouden wezen om dan in 't land te trekken en met alle kracht den vyand aan te tasten. Adepati Martapoero, Groot-Gouverneur van alle de zeehavens, beoosten de rivier Toedoengang tot het oosteinde van Java, Koedoes, Pati en onderhoorigheden en Adepati Martalaja, bewesten de rivier Toedoengang tot beoosten de rivier van Pamanoekan, zouden blijven bij den Soesoehoenan op Japara, als raadsheeren.

Ook werd bij deze gelegenheid door Speelman onderzoek gedaan, naar de reden, waarom de gezanten door den Soesoehoenan aan Pangeran Poeger gezonden, met zooveel kleinachting en disrespect waren ontvangen, waarop de Soesoeh. „niet anders wist by te brengen, als „dat Pougat en zyne andere broeders hem altoos hatigh ende nydig „waren geweest zonder hem de allerminste genegenheyt te bewysen, „als alleen uyt puur ontsagh en vreesse voor den vader, synde eerder „seer genegen om een Heer op sich zelve te zyn en 't gebiet alleen „te voeren en dat zijne (des Soesoeh.) gezanten ook daarom geen „caresse was aangedaan, dat ook de grooten in den Mataram uit „vreesse voor Poeger zich daarvan hadden onthouden, hoewel zij opentlijk

¹ Op oude kaarten genaamd Ziepan Panoclang, nu waarschijnlijk Bodjougoro, in Rembang.

„op de Passebahan hem Soesoeh. voor hun wettigen Heer hadden erkend; dat het antwoord van P. Poeger daarom vertraagd werd, omdat Poeger nu in groot overleg was, of hij zich verklaren zou dat hij zijn broeder als Soesoehoenan erkende of niet.” Kort na deze conferentie werden op den 13 Nov. van Pangeran Poeger te Japara de brieven ontvangen, die hij in antwoord op de brieven zoowel van den Soesoeh. als van Speelman, door twee zijner mantri's toezond, zich verontschuldigende, dat hij de zendelingen van den Soesoeh. zijnen broeder, door onpasselijkheid geen gehoor had kunnen geven, en dat gez. zendelingen daarom hoe eer hoe liever konden vertrekken.

Dit weinig vriendelijk antwoord, werd door andere nog ongunstiger tijdingen gevolgd, „dat de steeden Jatty, Jawana en Coedoes, insgelyks Grobogan door de vyanden weder veroverd ende onse sonder naamwaardigen tegenstand, daaruit gedreven waren, alsmede dat de onsen op Rimbangh sterk gedreyght wierden, versoeckende in aller spoed om assistentie, sonder welke zy het vughten der Javanen niet zouden kunnen verhinderen, die nu op hooppe nogh werden tegengehouden. Hier lagen nu weeder alle spillen in de as ende de boeijen over de rhee gesmeeten, de Sousouhounangh, die na het jonghst genomen besluyt en de bestelling der zaken volgens hetselve, gansch vrolyk en wel gemoet was en aan geen andere dingen dacht als om zich dagelyx hier en daer te vermaken, daar hy door zynen Mandaraha seer in gekoestert wert, sagh men buyten raad en in zoodanigh postuur, met zyn Mattaramse officieren, dat men sich over 't verliesen van den Mataram en 't geheele land niet meer behoefde te verwonderen; doch de eerste alteratie over zynde, was 't weder „Rogier bon temps” en scheen hem „de schade Josephs” niet seer aan te trekken; Mandaraha, daar wy al veel wat van hielden, bleek ons hier een man voor de wint en in deese gelyeke gelegenheit een lafhertigen, verleegen lanterfant te wesen; soude men dan de saken redresseeren, soo was 't noodigh, dat wy deselve voor den Sousouhounangh ageerden; doch niet voordat wy Zyne Hoogheyt en Syne presente ministers met grooten ernst gereproecheert en verelaart hadden, niet gekomen te wesen om altyd te blyven en de dingen, die eens gereed en weder verwaarloosd waren, telkens te her-

„stellen en zulx, indien zy haar niet evertuerden, om deese ge-
 „leden schade te verbeteren, dat wy sonder uytstel, al de onsen te
 „zamentrekken, opbreecken en naar Batavia keeren zouden, mits-
 „gaders haar aan hare vyanden ten beste geven, naardien zy lieten
 „blyken, als geboren te wesen om Troenadjaja als slaven te dienen,
 „met uytdrukking aen Syn Hoogheyt en Mandaraha, dat dit niet
 „gesegd werd om maar gehoord en in den wind geslagen te worden;
 „maar om wel aandachtig ter harte getrokken te worden, zoo zij
 „zich zelven niet wilden bedriegen, refuseerende resoluut één enkel
 „man van d'onsen uyt te senden, vóór dat van hunnen yver gebleken
 „was en lieten Hem (den Soesoeh.) zoo met een bedrukt gelaat weder
 „heen gaan. De oude getrouwe Martapoero en de snedige Martalajja
 „toonden zich de hertighste te wesen en bereytwilligh te doen, wat
 „wy haar ordonneeren en onderrichten zouden, gelyck Zyn Ed.
 „deselve ook aanbeval in persoon te moeten uyttrekken. De eerste
 „(Martapoera) heeft zeker moed en courage genoeg boven allen
 „anderen, die wy kennen, meenende de zaak van zijn Heer met lyf
 „en ziel, was zyn overleg en beleid maar wat grooter; de andere
 „(Martalajja) liet zich openlijk hooren, zeggende: Mij vertrouwt men
 „niet en men is bevreesd, dat ick een anderen Heer begeer, even
 „als of ik van geen mensch, maar van eenig beest geboren ware;
 „doch nu ziet men, wie er te vertrouwen is.” Deze ongunstige tijdingen
 werden den 15 Nov. te Japara ontvangen, het was echter niet
 mogelijk vóór den 19^m Nov. eenig krijgsvolk op de been te brengen,
 wanneer de oude Martapoero (die zich voor zijn heer opofferde)
 onder hevige slagregens tegen den vijand optrok. Martalajja volgde
 des anderen daags. Speelman dreigde de Javaansche bevelhebbers,
 die onder Martapoero stonden, dat, indien zy zonder slaags te zijn
 geweest, terugkeerden, hij hun een kogel door den kop zou doen
 jagen. Speelman zijnerzijds zond kapit. Renesse met een vendel ge-
 mengde militie naar Rembang, en kapit. de la Rosserie met een
 troepje Nederlanders en Makassaren naar Koedoes, met last aan den
 laatsten om te Koedoes naar den stand der zaken te vernemen en
 tijding daarvan naar Japara te zenden; doch tevens om zich bij Marta-
 poero en Martalajja te voegen, indien dezen met de vijanden slaags
 geraakten en vooral om voor den ouden, eerbiedwaardigen Martapoero
 zorg te dragen. Martapoero, die gezworen had, dat *hij* althans niet

levend terug zou keeren, zoo hij geslagen wierd, tastte met 1500 man den vijand nabij Koedoes aan en verjoeg hem uit die plaats, met verlies van 22 man aan dooden en 10 gevangenen, welke laatsten door de Javanen dadelijk gekrist werden. Nu werd ook Pati en Jawana weder door den vijand ontruimd. Martapoero en Martalaja waren nu voornemens eerst naar Lassem en dan naar Balora en Warong op te rukken. Hulp was hun daarop toegezegd. Doch de vijand stond nog in de stad Grobogan, langs de rivier, met 20,000 man, terwijl aan d'andere zijde 7000 Javanen van Soesoehoenan's leger onder T. Soeronoto en Binorang gelegerd waren, ook aan deze laatsten zond Speelman hulptroupen, meest Amboinezen, Maleijers en Boegis. Intusschen ontbrak het niet aan pogingen om Martapoero, ontrouw te maken aan den Soesoehoenan. Martapoero kreeg namelijk door twee boden, een brief van zijnen naneef (sic) Radhen Kadjoran, uit Kediri, behelzende aanmaning om de zijde van Amangkoe-rat te verlaten, „naerdien het land van Java „hem (Kadjoran) nu toebehoorde, voor zooverre het lag bewesten „het hoge gebergte Lawoe, gelykende als of de rest beoosten het „zelve gebergte aan Troenadjaja was toebedeeld en dat zyluyden „zoo hun gebied onderling gepartageerd en gelimiteerd hadden.” Martapoera was over dit aanzoek zoo verbolgen geweest, dat hij de beide briefdragers den kop had doen afslaan. Uit den lontar van Kadjoran, dien Martapocro aan Speelman ter hand deed stellen, bleek dat de bevelhebber der troupen van Troeno Djojo, tegenover Martapoero en Martalaja staande, was de zoon van Radhen Kadjoran, genoemd Panembahan Rama, door Troenodjojo vereerd met den titel van Adepati Amangkoerat; ook werd in dien lontar gesproken van troupen, die na het einde der vasten uit het westen verwacht werden. Speelman vermoedt, dat Troeno Djojo dus hulptroupen verwacht van Bantam over Cheribon.

Speelman komt nu weder terug op de brieven van Pangeran Poeger ontvangen en zegt daarvan het volgende: „De brief aan den Sousou- „hounang Aman Courat, loopt noch al op den vorigen trant en onder „dezelfde protestatie van niet anders als zijn broeders zaken te be- „hartigen, zonder eenige landen of steden voor zich zelve en maar „alleen de gunste van zyn broeder te ambiëren, niettegenstaande „hy zich in het hoofd van zyn brief, nu voor de eerste maal met

„den naam van Sinnepaty Ingalaga intituleert, verschillende dit zyn
 „schryven veel met zyn doen, zyn uiterlyken zwier en zyne handel-
 „wyze jegens de gezanten van zyn broeder. De brief aan den
 „admiraal (Speelman) is van omstandiger inhoud, gevende daarby
 „uitdrukkelyk te kennen, dat men geen moeite behoeft te doen om
 „hem weder nederwaarts te ontbieden, alzoo hy daarop niet anders
 „zou kunnen antwoorden, als nu geantwoord was; want hy ons
 „genoegzaam geloofde en de gelegenheid in de Mataram zijn afkomst
 „niet toeliet, niettemin onder belofte, dat Hy niet alleen, maar ook
 „alle zyne nakomelingen het gemaakte contract tusschen (zyn) Vader
 „en de Compagnie onveranderlyk zou blyven onderhouden en dat hy
 „het mede zyne Grooten zou aanbevelen, met verzoek, dat wy doch
 „alles wel wilden overleggen en den een boven den anderen niet
 „wildes verheffen; waaruit niet anders is af te meten, als dat men
 „hem in het bezit van de Mataram ongemoeid zou laten en dat den
 „dezen (d. i. Amangkoe-rat) zich met de zeestranden en lage landen
 „behoorde te vergenoegen.”

Speelman zal maatregelen nemen, ten einde feitelijkheden tusschen
 deze twee broeders te voorkomen, wanneer de troepen van den
 Soesoehoenan, Mataram mogten bereiken. Speelman schijnt weinig
 ingenomen met den persoon des Soesoehoenan's, den beschermeling
 der Compagnie. Hij is te weten gekomen, dat de Soesoehoenan, overal
 schoone vrouwen (schoon, voegt S. er by, naar de Javaansche wys,
 zynde byna allemael geen besien waardich) doet verzamelen en met
 geweld aan hare echtgenooten of betrekkingen ontvoeren. Speelman
 heeft den Soesoch. het hatelijke daarvan onder de oogen gebragt en
 hem vermaand „indien hy by de Comp^{te} en Zyn Ed. den Heere
 „Gouverneur-Generaal in aanzien wilde blyven, dat hy zich dan
 „daarvan moest onthouden of dat hy ook nooit de genegentheyd van
 „zyn volk zou kunnen gewinnen, 't geen ook van zooveel operatie
 „is geweest, dat hy eene Chineese dochter te voren op Jawana den
 „vader ontnomen, weder gerelaxeert heeft en insgelyx de
 „vrouw van den Koedoesen Radeen Loor, nu onlangs naar zich ge-
 „nomen, welke relaxatie, het Japaarse volk wonder wel
 „bevallen heeft, mecnende, de hyden zouden zoodoende van hunne
 „vrouwen en kinderen voortaan wat meer verzekerd kunnen zyn.
 „Hy (de Soesoch.) bekent zeer ligtelyk schuld en schynt door den

„ admiraal ook wel ten beste vermaand te willen wesen, verklarende
 „ alles te zullen nakomen; doch dat loopt naar alle apparentie zoo
 „ grooten vaart niet, wordende buiten twyfel meer gezegd en beloofd
 „ als voldaan en naargekomen, en dat men ook omtrent dusdanig
 „ Koning zoo naauw niet ziften moet, te wenschen zynde, dat hy
 „ ten minste staande dese troubelen en ongelegendheden vry wat
 „ hartiger en van beter conduite ware; doch naar wy van de drie
 „ andere broeders hooren en te voren zoowel als nu berigt zyn, zou
 „ er met verruiling geen voordeel te doen zyn; want Pougier is wel
 „ goedaardig maar verslingerd op den Amphioen en mede van geen
 „ byzondere directie, zoo men zegt, dan boven al de anderen by den
 „ gemeenen man aangenaam; Martazana ruw en styfhoofdig en van
 „ kleine discretie, Singosare achterdochtig en kwaadaardig, ook niet
 „ te vertrouwen,” &c. ¹

Sedert zijn laatste schrijven heeft Speelman nog twee brieven, dd. 18 en 23 Nov., ontvangen van den koopman J. Couper en raad uit het vlootje voor Sourabaija, waaruit o. a. blijkt, dat tusschen den hoek van Lasse en Grisse, gansch geen onraad was vernomen, dat op Toeban de zaken wel stonden, en dat voor de negorij Anjar 42 vaartuigen, waarmede Madurezen van den overwal naar Java werden gebragt, door de Nederl. waren vernield. Het zou ligt gevallen hebben Sourabaija te behouden, indien de Javanen aldaar, maar moed gehad hadden en elkander trouw geholpen, hetgeen klaar gebleken was, toen Radhen Mas Toe Ampel, die bij de Javanen voor een moedig man gehouden wordt, de Madurezen, die Grisse en Giri kwamen bestoken en de negory Tçetra ² in kolen legden door hem werden aangegrepen en verjaagd. Couper was voornemens Sidajoe van Madurezen te zuiveren, wat te ligter vallen zou, omdat Mas Toe Ampel en de bevolking van dat landschap hem daartoe hadden aangezocht, daarna zou men Soerabaija weder van Madurezen zuiveren, doch veel nut zou dat niet opleveren, zoolang de omliggende dorpen in handen bleven van den vijand. Intusschen was de provisionele loge op Grisse ingerigt om tot verzekering en versterking der gemoederen aldaar, gedurende den regentijd de Nederl. militie in te plaatsen.

¹ Zie over deze zonen van den ouden Soesochoenan, hieronder, bladz. 190.

² Settro, residentie Soerabaija.

In strijd met vorige berigten meldt Couper, dat de oorlog tusschen Troen Djojo en Kraëng Glisson nog voortduurt of weder is hervat, het was toch aan Glisson gebleken, dat zijne vrouw door Troeno Djojo door middel van vergif was om het leven gebragt en het kind dat Troeno Djojo aan Glisson had teruggegeven, was ook drie dagen later ten gevolge van een langzamer werkend vergif, tot groote droefheid van Glisson gestorven; ten gevolge waarvan de haat tusschen Glisson en Troeno Djojo feller was dan ooit. Op eene der laatste bladzijden van dezen langen brief schrijft Speelman o. a. 't navolgende: „In deesen (brief) summierlyk (!) ende soowel by de „voorgaanden als in de bylagen in 't breede, achten wy geseght en „geschreven te wesen, al wat van den presenten toestand en toe- „draght der zaken herwaarts over te zeggen en te schryven valt, „daeruyt UEd. genoeghsaam sullen kunnen afmeten, dat de qualen „waar met het Mattaramse huys is comen besocht te worden, geensins „te cureeren en in voorgaande dispositie of ten naastenby te her- „stellen zyn, als door deselve tot den wortel uyt te roeijen, waertoe „tyt en middelen vereysschen. Dat de dingen geduyrende het „reegenmousson naar gelegenheyt behooren te worden gehouden in „terminis, met zooveel verbeeteringe, als geschieden can, vermydende „naar vermogen eene opentlyke rupture tusschen de broeders in „zulken voege, als hierboven in 't voorbygaan ter materie al is ver- „toond, zonder te verzuimen, de applicatie van alle practicabele „middelen om deselve te brengen tot een reasonable accoort, ten „minste sooverre, dat zy gesamentlyck teegens den algemeenen vyand „een gemeen interest trecken en haer troepes aan de directie en „conduyete van de compagnie overgeeven, dienende ondertusschen „de wachten die reets op Samarangh, Rimbang en 't nauw omtrent „Zourabaija bestelt zyn en op Tagal eerlange geleyd staan te worden, „aangehouden, om met het inbreken van het aanstaande droogh- „mousson zonder uytstel of eenigen tyd te verliezen, behoudens eene „cleene besettinge hier op Japara en al de voorschreven plaatsen, „naar de gelegentheyd comt te vereysschen, datelyck in campagne „te weesen, waertoe wy meenen noodich in 't velt te zullen zyn „600 Europeërs fluxse mannen, de matroozen en 50 wel gemon- „teerde ruyters daeronder gereeckent en 600 inlandsche soldaten, „Amboinesen, Mardyckers, Maccassaren, Maleyers en Baliërs, waertoe

„ dan hier noch onder Compagnies banier wel eenige diergelyke en
 „ misschien niet minder als 150 of 200 coppen zoude connen trecken
 „ en genoetsaem in reedelycke discipline houden, middelerwyl conde
 „ men tot Patty of elders, daar het beter mocht werden geoordeelt
 „ een bequaame post houden en een redelyk magazyn, om de nood-
 „ wendigheden te dichter by de hand te hebben en zieken of gequetsten
 „ derwaarts op of voor Sourabaja te connen bestellen. De Maccassaren
 „ moet men vooreerst zien, met ons zooverre te verbinden, dat se
 „ haar reguleerden naar Compagnies ordres in 't vernielen der vyanden
 „ en daarna by goeden uytslag van saacken, souden zy hun wel verder
 „ na de rede en billickheyt tot vertrecken van hier moeten schikken,
 „ en costen daarby hier uyt Macassar liefst onder Arou Vaqua noch
 „ 2 a 300 van zyn ervarenste volcq zonder Radja Palacca te eliocqueren
 „ getrokken worden deese macht gestelt onder een hooft, die
 „ UE. meenden *alles ongelimiteert* te mogen *toevertrouwen*, sonder dat
 „ hy van noode hadde telekens om nieuwe ordres te versoecken,
 „ achten wy d'eenigste middel en remedie,” enz.

Eindelijk is verstaan, dat gedurende den regentijd de tegenwoor-
 digheid van Speelman niet volstrekt noodzakelijk is, en zijn secunde
 de St. Martin in plaats van hem als een bekwaam hoofd kan optreden.

XLII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering
 te Batavia, dd. 10 Dec. 1677, Japara.

„ Goede en voorspoedige tydingen ten principaele daarop uyt-
 „ komende, dat onse legers onder Soeranata, Martapocro en Martalaja
 „ den 4 December tot Grobogan geeconjungeert wesende, niet minder
 „ als 20,000 koppen uytbrachten, onverminderd een groot guarnisoen
 „ voor Grobogan en dat se daarmede naar Cecele (?) optrokken, zynde
 „ de vyand aldaar volgens de geruchten van geen kleender getal als
 „ syluyden, gerencontreert hadden; doch dat deselve na 't verlies
 „ van een man, niettegenstaende sy met groote advantagie d'onsen den
 „ overtocht van een diepe rivier gemakkelyk souden hebben konnen

„ disputeren, de vlucht hadden genomen naar Sjepan, nadat eerst
 „ een troep van ruim 2000 koppen door eenen Derpa Canda tot d'onse,
 „ van des vyants zyde was overgebracht en in genade ontfangen of
 „ aangenomen waren en maeekten zy staet met dat geheele gros tegen
 „ den 6^{en} op Bacoron (?) te wesen, alwaar de Capt. Renesse met een
 „ legertje van 2000 koppen gecampeert lach, om 't samen te conjun-
 „ geeren en dan regulerende naar onse orders te besluyten of men
 „ volgens onse voorg. resolutie van 10 Nov. voortgaen zoude om post
 „ te Sjepan te nemen of tot Balora te blyven, van welk arrest wy nu
 „ alle dagen de nadere tyding te gemoet sien, schynende dienstich en
 „ geraden te sullen wesen tot Sjepan voort te rukken, vermits het
 „ na allen schyn met groote avantajie zal konnen geschieden en dan
 „ onse troepen, onder de staende vendelen naar alle apparentie dagelyx
 „ in getal seer sullen toeneemen; want de praesentie van onse weynige
 „ militie groot credit bybrengt, te meer naardien allenthalven omtrent
 „ een ijegelyk gratie voor rigeur geëxerceert werd. Omtrent Sourabaja
 „ waren der Macassaren wapenen tegen de Madouresen weder voor-
 „ spoedich geweest; insgelycks had Mas Toe Ampel achter Sidajoe
 „ in een rencontre twintigh Madourezzen en alle drie hare bevelhebbers
 „ ter nedergemaect en de rest op de vlucht gedreven, hebbende de
 „ E. Couper sonder eenigen tegenstant Soerabaja weder in besit ge-
 „ genomen ende den nieuwen Gouverneur Aria Ourawan tot genoegen
 „ van 't volk geauthoriseert, present besich synde om d'uytgewekenen
 „ uyt d'omliggende dorpen weder by één te versamelen en hebben wy
 „ geen swaricheyt gemaakt te persisteren, by onse voorgaande resolutie
 „ om Aria Ourawan met de militie van het vlotje by te blyven en
 „ sulx de coopluyden Couper en de Harde met den raad daartoe
 „ andermaal onder de gerequireerde voorsorgen te qualificeeren; zynde
 „ alle de Madoureesen en Troenadjaja's gesinden, weder uyt de lage
 „ landen naar Cadieri geweeken; maar de Maccassaren scheenen de
 „ meeste dorpen onder haar devotie getrocken te hebben, sulcx wy
 „ daar heenen recommandeeren, om door Aria Ourawan deselve uyt
 „ den naam des Sousouhouman's sonder ons opentlyck daar met te
 „ bemoeijen Glisson te laten aenseggen, dat hy sich met de landen
 „ van Soerabaya en 't gene daaronder sorteert niet hadde te bemoeijen,
 „ dat hy echter wel konde voortvaren Troenadjaja en synen aenhangh
 „ allen afbreuck aan te doen, als des Sousouhouman's onderdanen in

„ vrede en onbeschadicht gelaten wierden, om te zien, wat hy daarop
 „ zal komen te antwoorden; van syne geruchte besendinge aan desen
 „ Syn Hoocheyt (den Soesoehoenan) wert noch niets vernoomen,
 „ zullende onses erachtens, Troenadjaja op Sourabaija niet licht weder
 „ toeleggen, soo wy een goede post op Sjepan blyven houden,
 „ dat niet meer als twee dachreysens van Madion en Panarongan,
 „ mitsgaders maar uysterlyck drie dagen van Cadierij off vyf dagen
 „ van Madjopajit is, werwaerts men noch al hoort, dat Troenadjaja
 „ geneegen zoude weesen te verhuysen. En blyckt UEd. uyt
 „ een extract der jongste Samarangse missive, dat het afkondigen
 „ der placcaten tot invoeringe van 't Hollantse gelt en 't niet uyt-
 „ voeren van de ryst, als alleen naar Japara, Batavia, &c., door de
 „ gansche gemeente geapplaudeert was, zynde naar Calliwongan,
 „ Candal, Paccalongan tot de pronunciatie mede al ordre gestelt,
 „ insgelycks naar de bochte van Rembangh, dat nu oock na Sourabaija
 „ en Grissé geschiet en hebben wy den vendrich Struyck belast op
 „ Tourajiam, hetselve Zindoeradja mede te recommandeeren, een ander
 „ extract. . . . sal UEd. oock kunnen verthoonen, dat op Samarangh
 „ weder geruchten waren gekomen, als of Cadjoran sich omtrent
 „ de poort Silimby begon te laten sien, met intentie Syn Hoogheyt's
 „ macht daeromtrent te willen aendoen, doch de Javanen syn op
 „ Samarangh en daar langs heen op hoede."

XLIII. Cornelis Speelman en Raad aan de Hooge Regering
 te Batavia, dd. 2 Januarij 1678, Japara.

De aanschrijving van de Hooge regering, dd. 18 Dec. 11., is wel
 ontvangen. De heer admiraal Speelman. zou reeds naar Batavia zijn
 vertrokken, ware hij daarin niet door ernstige ongesteldheid verhin-
 derd geworden, hoopt nu over 8 dagen per schip de Veluwe naar
 Batavia op te komen. „ De zaken van desen Sousesouhouan, ” zoo
 schrijft Sp. c. s. verder, „ die in grooten apparentie stonden van een
 „ kort en goed succes te erlangen, zyn nu niet weinig verergerd door
 „ de precise ordres van UEdelheden, waarover wy niet verder zullen

„ spreken, ondertusschen is zeker, dat de troepen van Poeger zijn
 „ geconjungeerd met die van Cadjoran tegens Aman Courat. Wy
 „ zullen dezen eyndigen met,” enz.

XLIV. Instructie door d'Ed. Hr. admir. Corn. Speelman
 op Syn E. vertrek van Japara aan d'Ed. commandeur
 Is. Saint-Martin tot narigt gelaten, in dato 23 Maart
 1678.

Dit stuk geeft o. a. een overzicht der gebeurtenissen onder het
 beleid van Speelman, waarvan het verhaal gedeeltelijk reeds hier-
 boven in de brieven van Speelman gevonden wordt. Eenige feiten
 evenwel en meer bijzonder, die, welke sedert 10 December 1677
 waren voorgevallen en niet in de brieven, maar wel in deze Instructie
 vermeld staan, verdienen bij uittreksel te worden medegedeeld. In
 de eerste plaats dan, cenige gebeurtenissen sedert 10 Dec. 1677 en
 de bekende, doch tot nu toe geheel anders voorgestelde dood van
 Martalaja. „Het is UEd. niet onbekend,” aldus vangt Speelman de
 instructie of memorie aan zijn opvolger, aan, „hoe dat al in dato
 „ 1^o. Nov. jongstl. op de serieuze ordre van Hun Edelh. in rade alhier
 „ gedelibereert en met de meeste stemmen geconcludeert is, dat ik,
 „ na alvorens de gerequireerde ordres op den staat der zaken alhier
 „ naar gelegenheid gesteld hebbende, my naar Batavia begeven zoude.”
 Het vertrek van Speelman was echter opgehouden door de nieuwe
 invasie der vijanden en de verschillende occurentien, daarna was
 hij ernstig ziek geworden. Intusschen waren de zaken in zoo verre
 hersteld, dat door het ontzag van eenige weinige nederlandsche mili-
 tairen, de magt des Soesoehoenans, onder bevel van Martapoero
 en Martalaja, zelfs tet Djepan was voortgerukt, (zie hierboven den
 brief van 10 dec.) „'t gunt” zoo gaat nu S. voort, „ons zoo haast
 „ niet ter kennisse gekomen was of wy lieten niet na onze gerequi-
 „ reerde ordres in alleryl derwaarts te expedieren, om die brave
 „ gedesidereerde situatie, zoo favorable voor de aanstaande campagne,
 „ door de Javaanse troepen nevens onsen kapitein Renesse beset
 „ gehouden te worden.” Maar weldra keerde weder de kans, nog

vóór dat kapit. Renesse Djepan had kunnen bereiken hadden de troepen van den Soesoehoenan deze belangrijke post weder schandelyk verlaten. Speelman laat deze gebeurtenis nu in zijn verhaal rusten; maar komt er later op terug in deze woorden: „In den beginne deses „heb ik in 't voorbygaan aangeroot van het schandelyk verlaten „der favorable en wel gesitueerde post op Sjepan zonder de minste „reden of oorzake, zoo directelyk (?) en zoo nadeelig voor het ge- „meenebeste, zonder dat noch d'ordre van den Soesoehoenan, noch „van ons, noch al de devoiren van den Capiteyn Renesse en Adepatty „Mandaraha als expres gecommiteert, iets het allerminste hebben „kunnen opereeren op de gemoederen van de Adepattys Martapoero „en Martalaya, om deselve met hare troupen uyt de warons naar „Balora te trekken en aldaar met den Capiteyn te conjungeren, ten „eynde alsoo te zamen weder naar Sjepan op te trekken en die „possessie te hervatten zynde desniettegenstaande die beyde „Heeren, ongeagt al het schryven en protesteeren van den Capiteyn „en Mandaraha op dese en gene frivole excusen obstinatelyk by haar „aftogt blyven persevereren en den 28 en 30^{en} December op Japara „geretourneert, juist in den tyd als ik (Speelman) lag onder het „zwaarste en gevaarlykste van myn pynelyke indispositie, zonder dat „och arme, de goede Sousouhounan daarover liet alderminste mis- „noegen toonde, eerst omdat hy buiten twyfel niet en begreep, de „importantie van haar misdryf en daarnaar, toen hy het uyt ons „onderrigt al begrepen hadde, omdat hy geen raad wist, daarin te „remedieeren, gelyk hy voor my in 't byzonder met de tranen „in de oogen genoegzaam verklaard heeft, en alhoewel de getrouwe „Martapoero, als zynde 't principale hoofd van dese troupe geweest, „de schult als 't cenemale op hem nam, presenteerende syn leven „tot boete te geven of zyn dienst om weder volk te verzamelen en „derwaarts te retourneren, zoo is 't egter eyndeling gebleeken, dat „dien goeden ouden man, door de listigheyd van Martalaya daartoe „geinstigeert en misleyt is, gelyk Martapoera ten laatsten met groote „schaamte verklaarde en beleed, dat hy al tot Patty hem getragt „en sterk gepersuadeert hadde, om hem den vyand niet verder te „doen naarvolgen en vervolgens niet ongequelt gelaten om weder af „te trekken, hebbende Martalaya daarenboven zelfs in ons hywezen „op de ordre des Sousouhounans zig niet ontzien, absoluut te wey-

„geren om weder naar Sjepan te gaan; maar begeert dat men hem
 „naar Samarang senden zoude, om aldaar den ingedrongen vyand
 „te verdryven, buyten allen twyfel met geen andere gedagten en
 „opzigt als om niets goets uyt te rigten of ten minsten occasie te
 „capteren, om in zyn Gouvernement naar Tagal te geraken, daar hy
 „altoos zoo yverig naar getragt en waaromme hy my zoo dikmaals
 „gebeden en laten bidde heeft, vermits de Sousouhouan hem
 „quansuys daartoe licentie hadde verleent, indien het met ons
 „goedvinden overeen quam, presenteerende tot verzekeringe van
 „zyne getrouwheid, voor den Sousouhouan, maar inzonderheid aan
 „de Comp. zooveel eeden en de swaarste te presteren, als men
 „hem naar de Moorsee wyze zou kunnen voorhouden en opleggen,
 „ja ook, met aanbod om in cas men hem licentie woude vergunnen,
 „na zyn verschyning tot Tagal 100 lasten rys en meer aan my voor
 „niet, in korte dagen te zullen doen leveren, zich aan de Comp. te
 „verbinden, als deselve hem in qualiteyt als een vry Heer onder
 „hare protectie en bescherming hadde willen opnemen, meyn ik
 „verzekert te wesen, uyt zyn eygen voorstellingen, dat hy van
 „herten gaarne zoude hebben geamplecteert niet uyt genegentheyd;
 „maar uyt pure ambitie en staatszucht, wetende dat hy andersints
 „door de Comp. welhaast weder tot devotie zoude gereduceert zyn
 „konnen worden, waartegen hy buyten twyfel ook al getragt heeft
 „hem door de bescherminge van Bantam te precaveren, zoodat hy
 „naar alle apparentie zoo haast op Tagal niet zoude gekomen zyn,
 „of zyne bezending naar Bantam ware al met eene geëxpédieert
 „geworden, om hem denselven onder bequame conditie als vassaal
 „te onderwerpen, die wy vertrouwen, dat hem ook niet zou hebben
 „afgewezen, dewyle het zeker is en ten overvloede blykt aan zyne
 „procedures met de princen van Cherebon en insgelyks in de landen
 „van Pamanoekan etc., dat hy geenig dinck zoo seer betracht, als
 „ten nadeele van deesen vorst (den Soesoehoenan) langs zoo meer
 „tot zyn ryk in te dringen, gelyk als ook gebleeken is, dat al
 „bereets niemand op Tagal zoo welkom was, als zyn (i. e. Bantams)
 „volk, en dat deselve niettegenstaande het gedane interdict van
 „geen rys, elders als naar Japara en naar Batavia te mogen laten
 „uytvoeren, voor alle andere en ook voor de Comp. daarmede zyn
 „geaccommodeert geworden, boven dat hy, Martalaya, de publike

„ ordres door hem ten beveele des Sousouhounans derwaarts gegeven,
 „ onzes eragtens onder de hand aan zyne creaturen Demang Sitsia
 „ Wangsa en den Sabandaer Marta Djaaija weder gecontramandeert
 „ heeft, waaruyt men ligt besluyten kan hoeverre de voorsz. trouwe
 „ voor zyn Hoogheyd hem ter harte ginck, inzonderheyt als men
 „ weet de groote ongeneegentheyd, waarmede hy tegens zynen Heere
 „ swanger ging, zooals daarvan hiervoren omtrent deze zyn Hoogheys
 „ successie staat aangeteekent, die ook al eenigen tyd 't beste ver-
 „ trouwen van denzelven geensints gehad heeft en zich van zyne
 „ ongenegentheyd genoegzaam verzekerd gehouden, waarom hy ons
 „ ook verzogt en deede verzoeken, dat schoon hy hem zyn vertrek
 „ in maniere voors. al gelicentieert had, wy hetselve al evenwel
 „ beliefdn te declineren, sustineerende, dat wy het veel bequamer
 „ en gevoegelyker souden kunnen difficulteren en delajieeren als hy
 „ ende alhoewel zyn Hoogheyd in de voors. umbragie nog al de
 „ goedheyd gebruykte van in zyn begeerte om naar Sammarang te
 „ gaan, te condescendeeren, zoo scheen die man zig aan zyne boos-
 „ heyd zooverre overgegeven te hebben, dat hy zich niet ontzag op
 „ eene listige bedekte wyze, den ouden Martapoera tusschen vier
 „ oogen te sonderen of hy niet zoude te bewegen zyn, om zich met
 „ hem van dese syde te onttrekken, die niet naarliet terzelver stond,
 „ eerst aan Mandaraha en daarna aan zyn Hoogheyd daarvan com-
 „ municatie te doen, hebbende d'adresse niet gehad om Martalaya
 „ op dat subject behoorlyk te ontdekken; maar te voorbarig geweest
 „ te thoonen, dat hy in zyne stantvastige getrouwheid onverzetbaar
 „ was, waaruyt de andere oorzaak quam te nemen om zig zoo hey-
 „ melyk als mogelyk, hoewel nog opentlyk genoeg, te prepareren tot
 „ de vlugt, amplecteerende derhalven niet zeer ongaarn, om met my,
 „ quansuys als zyn Hoogheids gezant naar Batavia te vertrekken,
 „ op hope zoodanig te bequamer oecagie te kunnen aantreffen om
 „ zyn quade desseyne uyt te voeren op d'een of d'ander wyze, zoo
 „ als 't hem best mogt wezen voorgekomen; ondertusschen zoo men
 „ meynt, door de weduwe van Adepatty Ingawanga, waarmede hy voor
 „ dezen in de Mataram al vry wat familiaar was geweest, gewaar-
 „ schout zynde, dat hy op zyn hoede hadde te wesen, zoo excuseerde
 „ hy 's morgens den 17^{en} January, op pretext van indispositie ten
 „ Hove voor zyn Hoogheyd te compareeren, die daarop Mandaraha

„ en verscheyde anderen committeerde, om denzelven door minnelijke
 „ inductie tot de comparitie te disponeeren, daar zig den ouden
 „ Martapoera, uyt eygen beweging, schoon het door d'anderen wierde
 „ teegengesproken, quam by te voegen, en waaromtrent het door
 „ pure onvoorzigtigheyd zoodanig is toegegaan als UEd. bewust en
 „ by ons briefken van 19 January naar Tegal geschreven ¹ in 't
 „ breede staat uytgedrukt; want dewyle hy met al zyn volk in goed
 „ postuur van defensie scheen geresolveert te wesen, in zyn ver-
 „ afgelegten Campon, daar hy weinige dagen te voren ingetrokken
 „ was, het uysterste te wagen, zoo en vielder op de verschyninge
 „ van de gecommitteerden niet veel morgenspraak te maken, maar
 „ begonnen de zynen al ten eersten met haar pieken wakker toe te
 „ tasten en inzonderheyd op den ouden Martapoera; die door een
 „ menigte quetsuren datelyk dood bleef, en nevens hem eenen Demang
 „ Tampas Siering, boven dat Mandaraha in zyn rug, Tommagon In-
 „ gawanga in zyn buyk, Martapoera's zoon Wangsa diepa op diverse
 „ plaatsen, Diera Mangala en nog twee anderen gequetst wierden
 „ van dewelke Wangsa Diepa, na verloop van twee dagen aan zyn
 „ wonden, mede quam te overlyden, die anderzints de vader in zyn
 „ ampten en offitien zoude gesuccedeert hebben. Zyn Hoogheyd was
 „ waarlyk over de dood van den ouden man hertelyk bedroefd, gelyk
 „ wy ook daarvan gevoelig zyn geweest en niet zonder reden, want
 „ of hy alschoon niet was van het grootste beleyt en de beste con-
 „ duite, zoo is echter zeker, dat niemand zonder onderscheyd het
 „ gemeenebest en de welstant van zynen heer opregter behartigde
 „ als hy, voor zooveel zyn verstand en bequaamheyd toereykte en
 „ dat hy ook daarenboven voor de eere van de Comp. zoude gestorven
 „ hebben, bemind van het gantsche volk, die ook over zyn verlies
 „ niet weynig kermden, zulks de dood van Martalaya, dien de kop
 „ wierd afgehouden al te dier gekogt is, hoewel het zyn Hoogheyd
 „ strekt tot groote gerustheyd van dien schelm ontslagen te wezen, enz."

Intusschen, wordt door Speelman gemeld, had het verlaten van
 Djepan ten gevolge, dat de vijand die plaats bezette, voortrukte
 in het district Blora, dat het leger van Mandaraha ook weder ver-
 liep, kapitein Renesse moest terugtrekken naar Rembang, dat de

¹ Dezen brief heb ik in het Rijksarchief niet teruggevonden.

vijanden ook een inval deden in het land van Lasseem en de bovenste dorpen van Pati; Demak bedreigden en die van Grobogan weder afvallig werden. Hiermede in verband schijnt te staan, hoewel Speelman dat in deze instructie niet bepaald vermeldt, dat de legers van Kadjoran en Poeger zich sedert vereenigden.

Een ander niet minder belangrijk punt, door Speelman ook in deze instructie behandeld, is de erfopvolging tot den troon van Mataram; de twisten daarover ontstaan tusschen de zonen van den overleden Soesoehouan en de staatkundige gedragslijn, welke de Hooge regering te Batavia in deze kwestie over de erfopvolging wenschte gevolgd te zien; doch door Speelman niet gevolgd kon worden.

Na den dood van den Soesoehouan te hebben verhaald, doet hij eene opgave der achtergebleven kinderen; vooreerst noemt hij: „*Pangeran Adepatty Anom*, present naar gissing 35 jaren oud, is geteeld „bij eene vrouwe, daar de Sousouhouan, volgens het gemeen getuigenis nog by 't leven van den vader, solemneel met getrouwd was, „zijnde de dochter van Pangeran Zourabaya, die al overleden is, „doen Pangeran Adepatti nog maar 40 dagen oud was.

„*Radeen Tappa*, present hier in 't hof by Z. H., geprocreerd by „Radeen Kanacka, geboortig tot Patty, dochter van Key Mas Wiera „Zouta, dat een zone was van den ouden Tommagon Souranata, „met welke vrouwe hy ook op d'ordinaire wyze solemneel was getrouwd en is gem. jongeling present 11 jaren oud.

„*Pangeran Anginana Martasana*, werd geschat omtrent 30 of 32 „jaren oud te wezen, deze zoude zyn moeder, toen hy het hof verliet, medegenomen hebben, die genaamd is Niay Wadou van Danak, „dochter van eenen Key Palassa, zynde een gemeen ingezeten, die „over dievery ter dood gebragt was en de dochter in 't vrouwenhuys besteld wezende, tot een bywyf gebruikt, welke men evenwel zegt, „dat de overleden Sousouhouan, als hy kinderen daarby kreeg „voor getrouwde vrouwe pleeg te estimeren.

„*Pangeran Pougar en Singa Sare*, die men zegt oud te wezen „30 en 27 jaren, zyn beide by één vrouwe geteeld, genaamd Mas „Pallaboan, eene gemeenemans dochter, genaamd Patra Kilassa van „Passaroan, die na de veroveringe van die plaatse, nevens de gemeene vrouwenroof, nog heel jonk zynde, in de Mataram en zoo

„voort in 't vrouwenhuis gebragt was; dezelve is mede nog in 't
 „leven en by hare zoonen, mitsgaders van geen ander conditie te
 „rekenen als hierboven van Martasana's moeder gezegd is.

„Insgelyks de moeder van *Radeen Masari Pangoular*, die nu ge-
 „zegd werd, oud te wezen 27 jaar, zynde genaamd *Mas Wilana*,
 „eene mataramse dochter van gemeene burgerlyke extractie.

„*Radeen Goude*, die ongeveer 12 jaar oud was en mede geprocu-
 „reert by een gemeene vrouw; dog dezelve is kort naar 't verlaten
 „van de stad in de oude grafplaatse op Magiery, daar de moeder
 „met hem gebleven was, van ziekte gestorven en zoude Radeen
 „Cadjoran, deze vrouwe ten wyve genomen hebben, volgens de ty-
 „dinge daarvan zynde.

„*Nata Brata*, is volgens het gemeen getuygenis geen soon van den
 „Sousouhounan, maar wel een voorzoon van die vrouw, daar hy zoo
 „bovengemeen veel werks van gemaakt heeft en om wiens (wier)
 „afsterven, zooveel hondert andere vrouwen van honger miserabel
 „zyn moeten omkomen, welker gekerm en zooveel andere sware
 „moorden, door dien ouden vorst begaan, den Hemel buyten twyfel
 „tot wraake bewogen heeft.

„Boven de voorsz. zonen, zyn ook in 't leven nagebleven vyf
 „dogters te weeten:

„*Radeen Pamot*, by eene gemeene vrouw geteelt, die overleden is,
 „getrouwt met Radeen *Wiera Jouda*, zone van Pangeran Manko-
 „boemi, die present by pangeran Pougat in de Mataram is.

„*Danou Raddja*, als voren by eene gemeene vrouw en getrouwt
 „met de zoon van Radeen Danou Radja, daar nu man en vrouw de
 „naam van voeren, zynde geweest de broeder van den ouden Pan-
 „geran Pourbaja en deze zouden mede naar Cadiry gebragt zyn.

„*Radeen Tappeen Sara*, almeede van eene gemeene vrouw, ge-
 „trouwd met Radeen Souria Walla, zone van den ouden Depatty
 „Pougar, dat een neve was van den overleden Sousouhounans vader,
 „zynde zoo men zegt present in de Mataram by Pangeran Pougat.

„*Aria Wiera Mangala*, alsvoren by eene gemeene vrouwe, die
 „overleden is, wezende getrouwd met Radeen Aria Wiera Mangala,
 „daar zy den naam van voert, zone van den ouden Pangeran Pour-
 „baya, maar denzelve is mede overleden, zoodat zy weduwe is en
 „zoude met haar dogter mede naar Cadiry gebragt wezen.

„ *Radeen Tompa*, dewelke nog ongetrouwt en omtrent 18 jaar oud
 „ was, die men zegt, dat Troenadjajja ten wyve genomen heeft,
 „ zynde mede maar by een gemeene vrouw geprocureert, die over-
 „ leden is.

„ *Radeen Callatien Woulong*, die mede nog ongetrouwt was, dog
 „ is op de reize naar Cadiery, eenige uren weegs daar van daan,
 „ onder weege gestorven.

„ Blykende uyt de voorstaande beschryving, die zoodanig voor
 „ waaragtig is opgegeven, dat er behalven de dogters, die ons ter
 „ zake weynig importeren, zes levendige zoonen zyn naagebleven,
 „ waarvan er in effecte niet meer als twee voor wettige & legitime
 „ kunnen geconsidereert worden, uyt dewelcke Pangeran Depatty, de
 „ oudste, indisputabel, het voorregt van successie schynt te conve-
 „ niereen en te meer ten aansien zyn moeder geweest is, een vryge-
 „ boorne prinsesse, uyt de hooge en aansienelyke stamme van Zou-
 „ rabajja, van oudsher geconsidereert voor een van de grootste en
 „ vermogenste vorsten van dit eyland waarenboven geveri-
 „ feerd werd, dat de overleden vader kort nadat hy was ziek ge-
 „ worden in het vlek Nainpoudady, ter presentie van de mantrys
 „ Gontorgenie, Tommagon Lamongan, Demang Tampat Siring, De-
 „ mang Carta Oudajja, Angabey Niety Jouda, Candouwrowan, Amon
 „ Wassietta en Niety Praajja, opentlyk verklaart en gezegt hadde;
 „ dit, denoteerende Pangeran Adepatty Anom, is myn oudste zoon,
 „ daarop ik my verlate en vertrouwe, deze is myn navolger en hoort
 „ de Mataram toe; Niety Nagara, geeft hem over myn rykxgong
 „ Sibietsia en myn krits Belatar, 'twelk zoodanig naargevolgt en door
 „ dezen Mandaraha voor ende van wegens zynen Heer aanvaart
 „ wierde, zulkx men allenthalven ten belange van de wettigheid zich
 „ niet schynt te kunnen abuseren, met den dezen voor waaragtigen
 „ legitime opvolger van zyn vader aan te nemen en te erkennen,
 „ niettegenstaande de Pangeran Pougat, die zig laat noemen Sounsou-
 „ hounan Sinepatty Ingalaga, in zyn brief aan my, den 17 Oct. 1677
 „ ontfangen, schynt te willen te kennen geven, dat hy al by 't leven
 „ van den vader, vóór 't verlies van de Mataram tot successieur onder
 „ de voors. tituls verklaart was, dat by zyn Hoogheyd en zyn
 „ presente ministers in zoodanigen zin wel expres ontkent werd,
 „ konnende ook nog minder in consideratie komen, het voorgeven

„ van Martazana dat namelyk de vader het ryk voor een ge-
 „ deelte geparteert en dezen de zeestranden, Martazana het land van
 „ Wattas, Pougat de Mataram en Singazari het land van Baggaleen
 „ toegewezen zoude hebben, blyvende alzoo de andere drye en onder
 „ die Radeen Tappa, daar hy zoo wonder veel werk van maakte
 „ t'eenemaal onbedagt; maar dit werd gezegd gantsch verziert en
 „ logenachtig te zyn.”

Speelman gaat nu over tot het betoog, dat het doen beklimmen
 van den troon van Mataram, door Adhipati Anoem, thans Soesoehoe-
 nan, door de Comp. erkend en beschermd „ naar de jegenwoordige
 „ gesteltenisse van zaken het eygentlyke point is, waardoor de voor-
 „ gaende ruste en tranquileyt in dit ryk gerestablieert moet worden,
 „ in plaats dat in den aanvank van deze Commissie, hun Edelh. (de
 „ Hooge Regering) oogmerk was, den ouden vorst te redden van
 „ Troenadjaja's rebellie, dewelke ook met al zyn aanhang en inzon-
 „ derheid Cadjohoran (met wien de gerugten zeggen, dat hy het
 „ ryk gescheyden en gedeeld zoude hebben) om tot een eynde van
 „ zaken te geraken, in effect tot den wortel toe uytgeroeyt zal moeten
 „ worden, tgeen Hun Ed. H. ook wel zoodanig schynen te begrypen;
 „ maar d'opgenomen bekommring voor den *broedertwist* en den *ouder-*
 „ *lingen oorlog*, die zy daaruyt onfeylbaar te gemoet zien, is veel
 „ grooter als wy tot nog toe daarinne hebben konnen vinden, gelyk
 „ daarvan, voorneementlyk te sien is, by hun Ed. missive van den
 „ 18 december jl. ons daarby ordonneerende, de gesaamentlyke broe-
 „ ders vyt Hun Edh. name en van harentwege kragtelyk te insinueren
 „ tot eenigheid, om alzoo gesaamentlyk haren algemeenen vyand te ge-
 „ makkelyker met 's Comp. hulpe te verdelgen; onder protestatie,
 „ indien zy daarvan quamen te blyven in gebreke, dat sy dan de
 „ Ed. Comp. hare zaken t'eenemaal onttrecken en hen op hunne
 „ eygene vinnen dryven laten zoude, wesende geensints te ontken-
 „ nen, dat de eenigheid der gebroeders in dese revolutie, ten alder-
 „ hoogste noodig zij en het gantsche werk, daarmet byna als half
 „ gedaan wezen zou; doch hoe ondoenlyk het zy, zoodanige insinua-
 „ tien en protestatien naar Hun Edelh. platte intentie te employeren
 „ omtrent personen, die men naauw vinden en gevonden zynde,
 „ waarmede men niet te spreken kan komen, behoeft in dezen niet
 „ breed noch ampel gededuceert, want UE. daarvan genoeg bewust

„ behalve dat ook onze brieven aan Hun Edelh. ten overvloede aanwysen
 „ wat debvoiren niet al gecontribueert zyn, om dezelve (broeders) te
 „ zamen by elkander te brengen.” Hierbij herinnert Speelman wat
 hij gedaan en geschreven heeft om Poeger tot afkomst naar Japara
 in vereeniging met zijn oudsten broeder te brengen en wat deze daarop
 heeft geantwoord, zooals men dit passim in de brieven van Speelman
 van den jare 1677, hierboven bij uittreksel medegedeeld, aantreft.

Volgens de bevelen der Hooge Regering, moet men thans „ als
 „ zaak van groote importantie en consideratie” beschouwen, dat de
 broeders, zoolang het eenigzins mogelijk zij, buiten feitelijke ver-
 wijdering gehouden worden, en vooral ook dat zij geen vijandeljk-
 heden tegen elkander plegen, waartoe Speelman al zijne krachten
 heeft ingespannen, hoewel hij gelooft, dat het leger van den Soesoeh-
 oenan, reeds verscheiden malen, zoo al niet op bevel, dan toch
 op aanstoken van Poeger, door de Begaleeners is „geinfesteerd” en
 aangevallen, waartegen Speelman nooit anders dan defensief heeft
 doen handelen.

Speelman behandelt nu in deze memorie de vraag: om welke
 redenen alle de broeders zich van den Soesoehoenan Amangkoc-rat,
 hunnen oudsten broeder, zóó verwijderd hielden en waarom zij zóó
 afkeerig van hem waren. Ter beantwoording dier vraag, geeft hij
 de navolgende redenen op, waarbij S. tevens den Soesoeh. vrijpleit
 van de beschuldiging van verraad jegens zijnen vader: „(Ik) heb
 „ daarop geen ander berigt kunnen vernemen, uyt alle degenen, die
 „ daarop door my zyn gehoord geworden, als een eenparige ernstige
 „ verklaringe, dat zij daarvan niet anders wisten te denken noch te
 „ zeggen, als dat een yder van hun allen, even gaarn selfs Koninck
 „ in des vaders plaatse wezen zoude; want hunnes wetens en had
 „ Adepatty Anom hun nooyt in hare perzonen eenige redenen tot
 „ misnoegen gegeven, gelyk ook tusschen hunluyden by 't leven van
 „ den vader, volgens dit getuygenis, noyt eenige naamswaardige
 „ publicque questien (onvermindert een bedekte jalousie van hun
 „ allen tegens Zyn Hoogheyd) zouden zyn geweest, als alleen zedert
 „ den ongelukkigen en rampzaligen aftogt naar Zourabaya tegens
 „ Troenadjaaya, als wanneer de quaataardige en bittere Singo Sarij,
 „ Adepatty Anom voor den vader en het gantsche Hof opentlyk be-
 „ schuldigde, dat Zyn Hoogheyd de zake met Troenadjaaya niet

„ alleen eens, maar dat het ook van zyn ordre was, dat denzelven
 „ de wapenen tegen het ryk hadde opgenomen, onder zekere con-
 „ ditie tussehen hen besprooken en had ook die accusatie by veele
 „ Mattaramse grooten en inzonderheyd omtrent het geslacht van Poer-
 „ baaija en den aanhang van dien, geen kleene ingressie gevonden en
 „ dat zig Troenadjaaija met dit voorgeven beholpen, mitsgaders de
 „ beginselen van zyne rebellie daardoor zoo voorspoedig heeft ge-
 „ maakt, daarvan behoef ik niet veel te zeggen, alzoo dat niemand
 „ van ons allen onbewust is, als een zake die zeer openbaar zy en
 „ by duyzenden geloofd is geworden, ja ook by ons zelfs, voornee-
 „ mentl. in de eerste beginselen deezer commissie, om verscheyde
 „ omstandigheden niet voor t'eenemaal onwaaragtig of onwaarschijnlijk
 „ wierd gehouden, mits welken ik mede geensints geschroomt hebbe
 „ Zyn Hoogheyd meer als eens in goeden ernst daarover aan te
 „ spreken en te sustineren, dat hy zich ten minste van die blâme
 „ behoorde te purgeeren, doch is hy, in zich op dat subject te
 „ verantwoorden, altoos veel vrymoediger geweest als in 't bereden-
 „ kavelen van andere zaken, rakende de belangen van het ryk,
 „ zeggende dat hy in dien deele geenzints beswaart was en zooveel
 „ onbekommerde solemnele eeden zoude kunnen doen, als niemand
 „ van hem zou willen begeeren, alleguerende ter materie, zooveel goede
 „ redenen van zyn contrary intrest en andere meer, dat my dacht
 „ onnoodig te zyn, Zyn Hoogheid daarover verder te questionneren,
 „ naardien nog inzonderheid Mandaraha en Niety Nagara, alsmede
 „ Adepatty Ingawanga hoog en dier verklaarden, dat de overleden
 „ Sousouhounan noyt daaraan het alderminste geloof had kunnen of
 „ willen geven, etc. zynde ten minste voor tegenwoordig
 „ notoir en geensintz in eenig twyffel te trekken, dat hy het met
 „ Troenadjaaija *niet* eens is en dat men met meer fundament
 „ Pougat en Singosarij, present daarvan zoude kunnen en mogen
 „ suspecteren, ten minste van collusie met de Cadjoranse troupen of
 „ die sich daarvoor uytgeven, zynde ook niet zonder apparentie van
 „ waarheyd, gelyk Zyn Hoogheyd en de ministers, die met hem
 „ uyt de Mattaram zyn gekomen, verklaren, dat hy genoegsaam ten
 „ ondanke van de broeders, zyn overleden vader gedisponeert en
 „ met hulpe van Wangsa Diepa, iterative verzoeken gepersuadeert
 „ hadde, 's Comp. adsistentie tot redding van zaken te solliciteren en

„ dat ook zyluyden ten aanwezen van S^r Couper het nieuw gemaakte „ contract met Wangsa Diepa niet hadden geapprobeerd noch versee- „ gelt als uyt puur ontzag voor den vader, dat het andersints voor- „ nementlyck Martasana en Singasary seer tegens de borst was ge- „ weest. zynde ook gebleeken, dat de Comp. by die twee „ princen niet seer begeerd is, want (de koopman van der Schuer „ tot hem afgezonden) konde Singasary niet te spreken komen „ wezende by Pougat in den Mattaram niet veel beter onthaalt, dien „ hy (van der Schuer) wel van verre gezien; maar ook niet heeft „ mogen spreken, zonder dat hem 't alderminste teeken van eere „ was aangedaan, zelfs niet in 't overnemen van den brief, dat al „ vrij wat verachteijk in zyn werk ging. zynde egter aange- „ merkt dat Zyne Hoogheys brieven met veel meer beleeftheyt wer- „ den overgenomen.

Op bladz. 832 dezer Instructie geeft Speelman ook op de sterkte van 's Comp^e. magt „ op en langs de custe onder 't commando van den E. „ Saint Martin, welke hy by zyn vertrek achterlaat,” te weten: op Sourabija, 210 koppen onder den koopman Jan de Harde, waarvan 26 op Grissée en 123 te water onder den Schipper Gerrit Koster; op Rembang 118 koppen onder den kapitein Abraham Danielsz. van Renesse; op Samarang 150 koppen onder Jan Albertsz. Sloot, kapitein en gezaghebber, op Japara 610 koppen, onder den E. Is. Saint Martin, gezaghebber van de gansche magt. Deze magt was zamen- gesteld uit 566 Europeanen, 138 Amboinesen, 81 'Mardijkers en 67 Makassaren, allen militairen, voorts uit 70 dienaren van den handel, administratie, ambachtsgezellen, bosschieters, chirurgijns, enz. en 250 zeevarenden, te zamen 1172 koppen.

Op bladz. 860 zijner memorie, meldt Speelman, dat het gouverne- ment van Japara, sedert den dood van Martapocro, door den Soc- soehoenan is opgedragen aan Karti Joeda, Demang Laksamana, een bijzonder gunsteling van Zijn Hoogheid.

Op bladz. 867 deelt Speelman de laatste ongunstige tijdingen, welke uit Wattas ontvangen zijn, volgenderwijze mede: „ Als wy te zamen „ den 7^{en} (Maart?) 's morgens per het schip de Veluwe voor Samarang „ arriveerden, daar Sindou Radja, nevens de coopman Couper ten „ eerste aan land gingen, zoo wierd my 's avonds in donker door „ een briefken van Warnar Struyk ten zelven dage gedateerd, tydinge

„toegebragt dat Wiera Didicda en Wiera Mietsia, swagers van Sindoe „radja en schoonzoonen van Mandaraha, tot bevelhebbers op Wattas „gelaten, zeer verbaasd bij de troepen op Jati Jadjar waren komen „vlugten, zeggende dat de prince Martazana alle het volk naar zich „getrokken hadde, zonder dat zij het konden tegenhouden of dat ook „iemand naar hen luisteren wilde, welk nieuws het werk „alhier wonderlijk van aanzien deed veranderen en waardoor ik ten „eersten wel conjectureren konde, dat ik mijnen ondanks wel ge- „noodsaakt wezen zoude, mij hier vrij wat langer op te houden, „als ik andersints gedacht en staat gemaakt hadde, bestellende „zonder delay de met genomen militie datelyk naar land, met ordre „dat de Capiteyn Sloot en Sindoradja hun gereed te houden hadden „om 's morgens met het aanlichten van den dag vooreerst naar Jati „Jadjar op te trekken, gelyk ik dezelve 's morgens ongeveer te 8 uur „ook hebbe geexpedieerd.” Deze gebeurtenis was vooral daarom van groot belang, omdat er besloten was, dat de Soesoehoenan naar Wattas zich begeven zou, met het vooruitzigt van aldaar zijn broeder Martasana te ontmoeten of ten minste van grooten aanhang daar te zullen vinden. Maar in plaats daarvan moesten er nu feitelijkheden tusschen de aanhangers der broeders gepleegd worden. De kapitein Sloot had weldra (den 16^{en} Maart), „zonder iemand of eenigen allerminsten tegenstand te ontmoeten, de post op Wattas weder in besit genomen; maar als merkwaardig blyk van minachting voor den jongen Soesoehoenan, werd het logement en de verheven zitplaats die voor hem waren bereid, met het bamboezen paggertje der Nederlanders vernield en verbrand gevonden, terwijl al het overige met voordacht was gespaard.

Speelman behandelt voorts de vraag, waarom Trocnodjojo en Kadjoran, het steeds op de lage landen, zeeplaatsen en vooral op Samarang gemunt hebben, terwijl zij Mataram, dat zij zoo gemakkelijk konden bezetten, ongemoeid laten, schijnende bijna als of er tusschen hen en prins Poeger, te Mataram residerende, geen vijandschap was. „Ik heb,” zegt Speelman, „al veel moeyten gedaan, „om in dat secreet te mogen penetreren of uyt te vinden wat hiervan „d'oorzake mogt zyn; maar egter niet veel en niet naders konden „ontdekken, dat van eenige aanneemelyke consideratie kon zyn. „Volgens het gevoelen van eenige Javaanse officieren, die nogtans

„ evenwel mede niet anders als uyt gerugten weten te spreken, als
 „ dat in effecte tusschen *Radeen Cadjoran* of *Panambahan Rama* en
 „ zyn gewezen schoonzoon *Troenadjaaija*, een repartitie van het ryk
 „ gestatueert zoude zyn, waarvan ik de limitatie niet perfecter kan
 „ uytdrukken by gebrek van landkunde, waarvan men by de Javanen
 „ gelyk hiervoren is gezegt, geen bysonder onderrigt kan
 „ krygen, als dat het deel van *Troenadjaaija* zoude wesen van *Las-*
 „ *sem* langs de zeeoever tot aan t'oosteynde van *Java* en te lande
 „ van *Madjapayt* niet verre bewesten *Cadiery*, mede tot het oost-
 „ eynde van 't eyland, voorts de reste van *Lassem* langs den zee-
 „ oever westwaart henen, tot het eynde van 't gebied toe, dat met
 „ *Jawana* zyn begin neemt en te lande bewesten *Madjapayt* tot zoo
 „ verre het ryk zich westwaart uytstrekt, daar *Dsjepan*, *Panaragan*
 „ en *Madion*, zulkx ook *Balora*, de *Warons* etc. onder begrepen zyn,
 „ voor *Radeen Cadjoran*; niet dat deze, die een bejaart man is, zelf
 „ den troon schynt te willen beklimmen; maar met intentie om zyn
 „ jonger broeder *Radeen Cahoenan* daartoe te verheffen, en of wel
 „ voor de waarheyd gehouden werd, dat hy zig naar het gebergte
 „ *Totombi* geretireerd heeft, in schyn om aldaar een gerust geestelyk
 „ leven te leyden en zyn vermaak in den landbouw te nemen, zoo
 „ wert evenwel gesustineert, waaragtig te wesen, dat er niets aan
 „ dezen kant van *Sjepan* geschiedt, als door zyne bestelling en dat het
 „ nergens anders om, op de lage landen en zeededen gemunt is, als
 „ omdat zy hetzelve voor haar zwaarste werk aanzien, hetwelk ten
 „ eynde gebragt zynde, de rest van zelfs zonder moeyte wel zou
 „ moeten volgen, zynde bovendien *Pangeran Pongar* getrouwt met de
 „ dogter van zyn broeder *Wiera Madsja*, waartegens gemeynd werd
 „ dat hy daaromme geen groote ongelegenheid heeft. Hoe het zy of
 „ niet, indien 't daarmede zoodanig gelegen mogt wesen, zoo is hun
 „ toeleg zoo heel redeloos niet; maar het zal hun zwaar en buyten
 „ twyfel ondoenlyk vallen, zoo lang de *Comp.* de zake des *Sousou-*
 „ *hounan's* blyft handhaven en *Hun Edelh.* de noodzakelyke resolutie
 „ nemen om dese stroopers zelfs met *Godes Hulpe* tot niet
 „ te brengen en te vernielen, daar zy naar alle apparentie ook niet
 „ weynig voor bedugt zyn, want haar voorgeven is anders niet,
 „ (overal) waar zy komen, als dat zy het tegens de Javanen niet
 „ hebben, dat zy hen gaarne met vrede en ougemoed willen laten,

„als zy maar mede willen helpen, om de Hollanders uyt het land
 „te dryven, met byvoeging dat God en hunnen propheet het Javaanse
 „land nooyt weder zeegenen zal, zoo lang de Caffers of ongeloovigen,
 „denoterende 's Comp^s. magt en dienaren, daarin gedooft komen te
 „worden, 't welk dit slegte volk zeer ligt is wys te maken, byzon-
 „derlyk als het afkomt van een persoon, die door dit gantsche land
 „nu nog meer als voorheen gereputeerd werd voor zoo grooten Hey-
 „ligen, als dezen Radeen Cadjoran of Panambahan Rama, en waar-
 „door het gemeene graauw gemeent werd, telkens zoo gereed aan
 „die zyde weder over te slaan, zelfs als maar iemand onder dien
 „titel zonder eenige naamwaardige magt te voorschyn komt, dog zy
 „beginnen nu al te zien en te bevinden, dat zyne verzekeringen van
 „de kragteloosheid der Nederlandse geweren, zoo vast niet gaan,
 „naardien er nu en dan al eenigen komen te sneuvelen; maar daar-
 „tegen laat hy het volk door zyne creaturen en tempelpriesters, die
 „continueel het gantsche land door en weer doorloopen en de grootste
 „fielten van de wereld zyn, misbruykende al met een de vrouwen
 „en dogters, weder wys makende, dat het van de regtgeloovigen
 „niet geweest zyn en dat zy geen vast vertrouwen op hunnen pro-
 „pheet gehad hebben.”

Belangrijker nog dan het voorgaande is de beschrijving, welke
 Speelman geeft van het Gouvernement van Samarang, van de regten
 aldaar geheven, en de diensten waartoe de bevolking verpligt was.
 Behalve het aan zee gelegen visschersdorp Kaligave (Kaligawe) geeft
 Speelman de navolgende plaatsen op, als onder het Gouvernement
 van Samarang „sorteerende”:

Banjoukouning (Banjoekocning), Paragouman, Karang Anjer, Cabou
 Souang (Kaboesoengan?), Aessinang (Asinan, Ngasinan?), Babadang
 (Babaddan), Tambalang, Lampier (Lampeer), Pati-Roung-an (Pate-
 rongan), Wanad-Dri, Siaadja niela, Pamoe gas, Karang, Talaga-
 baaijam, Soemampier, Wod-Gaale, Waring-intiga, Ghebang-anom,
 Wagoc-gang, Caba-Natang, Talaga-Sarad, Pie-dada, Palewan, Rang-
 doc-Passar, Passang-Rahan, Tambak-Baaija, Talaga-Patsing, Djic-
 auw-wana, Goumoulak, Lo-irang, Cali-Tsiary, Talaga-Timon.

Dewelke hier naast aan meest rontom her en niet heel verre afge-
 legen zyn; maar buyten deze sorteert ook nog onder Sammarang de
 gantsche landstrecke, genaamd Limbraauwa, die zich vry wat dieper

te lande en tot digte by Wattas uytstrekt, zynde daarin gelegen, d'onderstaande dorpen :

Pring-Apous, Pabou Warang, Sambou, Assam, Koupang, Sala-tiga, Gettas, Paadjambong, Jati Jadjar, Tountang, Kabou Daauwa, Pallassirij, Banja-Pouti, Woung-Aran, Pouda-Paaijong, Tinkir, Passaraten, Bantsia Roma, Ta-roenang, Padsia-beang, Caliwarou, Palaboega, Tsiandi,

behalven nog verscheyde kleene gehugtjens en vlekken ; maar om UEd. nu hiernevens te berigten, waar en hoe de bovengen. Sammarangse en Limbraauwase dorpen en op wat streeke, mitsgaders hoe verre die, d'een van d'ander gelegen zyn, dat kan ik uyt de Javaanse aanwyzinge niet bequameelyk doen; want zelfs komen zy in 't noemen en opgeven met malkander te verscheelen, dies heb ik de opgave van den ouden Astra Jouda, wiens vader en vervolgens hy veele jaren agter malkander Ombol of landregent in dit district geweest is en zulx wel een der alerervarentste van die my zyn voorgekomen, voor anderen geprefereert, zynde deselve ook daarom gesteld tot Papattij over de voorsz. Limbraauwa, daar hy al vry wat aanhang heeft, vallende dat volk doorgaans wat moetwillig en moeijelyk om te regeeren voor dengeenen, daar zy niet aan gewoon zyn, hebbende van den aanvang deser revolutie, dan aan d'een en dan aan d'ander zyde, naar het haar best gelegen quam, niet weynig haar personage weten te spelen waaruit ook voortkomt het voortgeven, dat zy onder Samarang of Alad Alad (Kiai Ngabehi Alad Alad, aangenomen zoon van Martapoero, gesteld tot opperhoofd van Samarang) noch de Hollanders niet begeerden te staan; maar wel onder Sindoeradja, daar van dien kant ook al vry wat instigatie onderloopt Wy zouden ons daar zoo heel veel niet aan hebben gelegen gelaten; maar naar d'informatien, die ons daarvan gedaan zyn, kan de dienst des Sousouhounan's zelfs, niet wel lyden, dat die landstreck, welke zeer veel behoeften uytlevert, van Sammarang gesepareert worde, vermits het van outsher een gewoonte is, dat de Limbraauwers, als er voor den Sousouhounan eenigen dienst voorvalt, daartoe altoos de dragers verzorgen moeten, die voor dien dienst vry van hoofgelt zyn, zulkx dat landschap jaarlyks maar een tanto van agthondert realen boven 't voors. servituyt tot de inkomsten van Samarang opbragt, en zou Sindoeradja dat gemak wel gaarne zelfs aan zich houden en zig weinig bekreunen of de Samarangers daar met geincommodeert

wierden of niet; want deze, omdat de stad altyd vol kooplieden geweest is, plegen deselve in de vaart op hare vaartuigen voor bootsgesellen te dienen en tot zoodanig ander gebruyk als de negotie meëbrengt, zoo dat ze tot het hofwerk geen dragers hadden te bestellen; maar zelfs wanneer zy haren tacxt van gewapent volk moesten op de been brengen, uyt de Limbraauwa en d'ander omleggende dorpen met dragers gediend werden, in welke costuyme door 'slands ontsteltenisse nu al vry wat confusie gecomen is.

Synde het gouvernement van Sammarang van alle tyden her geschat geweest op 3000 man, waarvan de stad selfs greekent wierd op 1000 koppen, altemaal als gezegd, geapliceert ten dienste van de negotie, de rest moeste komen uyt de Limbraauwa en d'ander omgelegene dorpen; wat nu belangt de inkomsten daarvan heeft ons de provisionele vendrig Warnar Struyck in zyne missive van den 6^{en} nov. d'onderstaande beschryving gedaan.

„Nu volgens zyn Ed. last heb ik (W. Struyck) weder op nieuw aan Saatsia en den Javaansen Bandaar gevraagd; zeggen dat dat Bandarschap in den goeden tijd van die Chinesen en vreemdelingen niet hooger is geweest (als). R^a. 3000

en het Bandaarschap van de Javanen „ 2000

en nu volgen de negryen of dorpen, die hier onder Sammarang bescheyden zyn, gelyk als volgt:

in Gattas 200 man, die geven	„	200
Soumour 50 man.	„	150
Banjoukouming 32 man, daar brengen 16 man op	„	32
Babadung 16 man	„	37
Tambulang 4 man	„	16
P'amoegas 2 man.	„	8
Siaadjamela 5 man.	„	20
Sarawodadi 1 man	„	4
Vimilangi 1 man.	„	4
Wiedoury 3 man.	„	12
Pangarum 3 man	„	48
Wagougan 18 man	„	68
Randoupassar 2 man	„	8
Patsing 1 man	„	4
Cadong Moundou 4 man	„	16

Goumoulack 150 man	R ^a .	500
Caligave 40 man	"	150
Talaga Sarad 7 man	"	28
Caba Mattang 8 man	"	32
Passang Rakan 2 man.	"	8
Piedada 2 man	"	8
Bodsiong 100 man	"	200

Somma R^a. 6553

Van de dorpen, die bij de Lambraauwa gehoren, het dorp:

Padourongan 8 man	R ^a .	35
Gumag 3 man	"	15
Dargouwa 3 man.	"	20
Gouyam 2 man	"	10
Alastoua 4 man	"	20
Talagasam 3 man	"	15
Widury 3 man	"	15
Jampana en Carawa 3 man	"	15
Sidaaya 3 man	"	15
Penjounang 1 man	"	4
Dempel 1 man	"	4
Madaha 2 man	"	8
Siwalang 1 man.	"	4
Wodtgale 4 man.	"	16
Waring intiga 9 man	"	36
Sidianila 4 man	"	20
Koupang 30 man	"	60
Asjani 30 man	"	60
Panjang 30 man.	"	60
Jambou 54 man	"	108
Pring Apous 90 man	"	180
Passarating 70 man ¹	"	140

Somma R^a. 860

Dusverre t'extract uyt den brief en komt de som met malkander te bedragen, een somma van 7413 RD, komende juist de namen,

¹ De namen der plaatsen, zoo als die door Speelman geschreven zijn, heb ik onveranderd gelaten.

met degene, die hiervoor door ons opgenomen zijn, zoo heel wel niet t'accorderen, schoon 't nog al wat geaccomodeert is; 't rapport van 25 Novemb. door Outers, komende van Sammarang aan ons overgeleverd, vervat dienaangaande de volgende notitie: „eyndelyk hebben wy van hem en andere ouderen, onder's hands vernomen dat 't Sammarangse Gouvernement in 4 a 5 jaren agtereenvolgende opgebracht heeft omtrent 7000 Ryksdaalders.

Van 't Sabandaarschap van de ingezetenen Rxd. 2000

Van de thollen en geregtigheden van alle vreemden

van buyten " 3000

Van 't hooftgeld van binnen " 1000

't Hooftgeld van Limbarauwa. " 800

't welk zoo in generale termen van malkanderen niet veel schijnt te verschelen; maar heeft evenwel de vendrig in zyn examinatie wat perfecter geweest, dog kan ik zyn gedane specificatie nu niet confronteren, tegens de javaanse lyste, die daarvan plagt te wezen, waarin elk dorp en wat het opbrengen moest aangeteekend stond, alzoo dezelve in het huis van Marta Naaya onder de laatste invasie van Gagou Sattrou nevens alle de andere lonthors, de stad en landen aangaande, verbrand is, accorderende niettemin ten principale met het geheugenis, dat Marta Naaya daarvan heeft, die hem uyt zyn voors. lyste de voors. specificatie had opgegeven, zoo dat er geen duysent Rxd. voor 't hoofdgeld van binnen, gelyk Outers aanteyckent getrokken is, vermits geen Javanen binnen de stad ooyt eenig hooftgeld hebben betaald; maar wel in plaats van dien uyt de dorpen, zoodanigen revenue als Struyck uyt het berigt van Marta Naaya heeft opgenomen en 't wel ordinary door de Gouverneurs zelfs ge-collecteert is, ontfangende voor een tanto, gelyk hiervoren gesegd uyt de Limbarauwa 800 Rxd. 'sjaars, zonder zich te bemoeien met 't geene elk dorp in dat district gelegen, daartoe contribueerde.

De 2000 RD. voor het Sabandaarschap der ingezetenen, schynt als een verpagt inkomen 'sjaars vastgestaan te hebben, zonder dat zig de Javaanse gouverneurs met die Sabanderye dan verder bemoeijden en dat geheele bewind aan den Sabander of pagter overlieten, waaronder begrepen was:

De thollen van de kleeden en andere coopmanschappen, die door de Javanen van buyten wierden aangebragt en door deselve ook quamen

uytgevoert te worden; van de uytgaande houtwercken insgelyks; van de kleeden etc., die uyt het land hier ter bazaar gebragt en verkogt en weder op de bazar gekogt en 't landwaart ingevoert wierden; de bazaar zelfs voor huur van de hutjens en zitplaatsen jaarlyks 32 realen; het dorp Caligave 150 realen en het dorp Goumoulan 60 realen yder, jaarlyks boven 't gene deselve in de voorstaande lyste geschat zyn; het regt van koopen en verkoopen der praauwen en vaartuygen onder de Javanen, zonder meer. De rys is ordinary door de gouverneurs en inzonderheyt door Naaja Tsitra apart verpagt, dog tot ongelyke pryzen, zynde de laatste en de hoogste verpagtinge geweest 500 realen in een jaar, daar Sipta Wangsa de pagter was, bestaande haar privilegie daarin, dat geen rys of pady uytgevoert mogt worden, die niet bleek uyt handen van de pagters zelfs gekogt te zyn. De Chinese Sabanderye bestond eygentlyk daarin, dat de Chinese Sabandaar of pagter, genoot de tollen der coopmanschappen, die door de Chinesen en geschoren Chinesen af en aanquamen gebragt te worden; de gerechtigheyt van koopen en verkoopen der vaartuygen onder malkanderen. De gerechtigheyt van zout en bamboesen, van 't arak branden, van 't munten der Javaanse pitjens, van 't toppen, van de Chinese hooftgelden, die gereguleert werden naar 't vermogen van de huysgesinnen, de hoogste op 5 realen en zoo voorts afgaande waarvoor de Sinees Saatsia seven agtereenvolgende jaren twaalfhonderd realen 'sjaars en twee jaren daarna 1600 realen jaarl. betaald heeft.

Dog de thollen, die de Comp. en hare ingezetenen voorts alle andere Europesche natien en insgelycks de mooren van haar aanbrengende en uytvoerende goederen te betalen hadden, zyn onder geen Sabanderye begrepen geweest; maar gemeenlyk door de gouverneurs zelfs of door hare dienaren ingevordert en ontfangen geworden.

Soo ook van de visscherye, dat niet veel monteert
Voorts wert eenparig verklaard, dat de gouverneurs van alle de opgemelte revenuen jaarlyks aan den Sousouhouan niet meer hebben opgebragt en goedgegaan als 2000 Ryxd^r. blyvende de rest haar emolumenten, waaruyt dan mosten vervallen de schenkagies, die zy ten hove hadden te doen, om staande te blyven en geen visite subject te wezen.

Tot den omslag van dit Samarangse gebied zyn altoos ter dispositie

van de gouverneurs en zyne subalterne officieren en bevelhebbers gehouden een parthye Loeras, maar juist niet in permanent getal

.
 Onder 't Javaens gebied, wert niemant met soldye geloont, zynde hiervoor gebleken, dat de Gouverneurs haare portie wel weten te vinden, daar het de Papattys niet aan gebreekt. uyt haar bewind over de plaatsen en dorpen, 't welk zoo heel perfect (immer voorals nog) niet kan beschreven worden, alzoo daarop geen eenparige voet werd gehouden, noch ook in 't regard van de Loeras, alzoo dezelve begunstigd werden naar discretie van den Gouverneur en naardat zy het met hem wel of qualyck wisten te maken, 't zy dan met eenig gezag in een of meer dorpen of met wat emolumenten uyt eenige van dezelve of met onderstelling van een party volk of ook wel met aanwysing *van eenige parken lands om te besaaijen* en diergelyke meer, *dog alles devolverende tot laste van den gemeenen man*. De Ombols toen sy er waren en de Pattingy, (die) elk dorp moet waarnemen en in ordre houden (wisten) de eersten hoeveel volk uyt de taxatie van 't heele gouvernement haar te regeren was aanbevolen en waar sy deselve konden vinden, staande beyden ter dispositie van den Gouverneur om te agtervolgen en te gehoorzamen de ordres, die hy of zelf of door zyn Papatty of door de Loeras ten dienste van den heer of anders quam te geven en buyten dergelyke occupatie moest het volk haar in 't particulier ook ten dienste staan en bezorgen, dat zy geen gebrek quamen te lyden. Meer van belang heb ik ten reguarde van de voorgaande regering en inkomsten niet kunnen vernemen; dog hierin zal men door den tyd wyzer komen te worden

.
 Ondertusschen staat UEd. te letten, dat des Comp^s. residentie, die het werk alhier zal wezen aanbevolen, eerst haar zelve wel en gereguleert comporteeren en zodoende behoorlyk toezien, dat de Javaanse regenten, *van den eersten tot den laatsten toe*, haar exempel volgen; want zy geen dingen mogen by der hand nemen nog ver- rigten, te weten van importe, als ter ordre of anders met communicatie en goetvinden van dezelve, *zonder dat zy yemand der onderdanen, boven de reden of buyten de gewoonte beswaren, gelyk zy ook zelve door d'onzen niet beswaart, maar met convenabel fatsoen en eere, maar hare qualiteyt gehandelt en bejegend moeten worden, etc.*

By de hiervoren geciteerde opdracht van het Sammarangse Gouvernement zal UEd. o. a. blyken, dat wy genoegzaam uyt eijgen beweging aangenomen en beloofd hebben getrouwe voorsorge te dragen tot inninge van d'ordinaire inkomsten en daarvan jaarl. perfecte en pertinente rekening te doen; in gevalle eenige Europeese natien of ook onderdanen van Bantam hier met hare kleeden of Amphioen quamen te verschynen, zal de Javaansche Gouverneur, (zonder dat 's Comp^s. gezaghebber zich *openlijk* daarmede zal bemoeijen) dezelve met beleeftheyd en discretie, byzonderlyk de Europeërs aanzeggen, dat des Sousouhounans express bevel is, van alle sorteerlinge kleeden en amphioen 12^o/_o voor thol en gerechtigheyd te doen betalen; om te sien of zy zodoende van zelfs niet zouden komen terug te blyven, omdat zy zodoende geën winst op haar koopmanschap konden reekenen; maar ingevalle dit voorsz. middel de bovengen. natien niet quame terug te houden en dat dezelve ongeagt de sware thol, nog al egter weder quamen, dat zy dan vrymoedelyk zouden verklaren, van haren Heer ordre te hebben ontfangen, geene kleeden, noch amphioen te laten invoeren of te verkoopen; maar wat andere waren aanging, dat hetzelfde haar niet en wierde verboden, mits betalende de gerechtigheyd daartoe staande; doch eer dit komt voor te vallen zal de Hooge regering op Batavia ruymte van tyd hebben, haar Ed^s. sentiment en goedvinden daarop te verklaren.

De misdaden, die de Javaanse ingezetenen komen te begaan, zullen door de Javaanse regenten, naar 's lands wyze, al waar 't ook met den dood mogen gestraft worden, behoudens dat zy daarvan aan de residenten alvorens communicatie doen, die daarvan het gewigtigste UEd. zullen moeten bekend maken, of het ware, dat UEd. noodig vonden, daarop yets te ordonneren, opdat de Javanen daarin niet al te roekeloos komen te procederen, want schoon d'intentie niet en is, dat UEd. dezelve qualificeeren zullen om yemant ter dood te vonnissen; maar alleen slechts haar met degeenen, die zoo grooten quaat gedaan hebben, naar haar wetten te laten gewerden, zoo nothans mogen UEd. daarinne wel *mitigeren en verlijten*, en wat nu de Chinesen of andere vreemde natie aangaat, die staan ter judicature van 's Comp^s. ministers, etc.

De Tommagon Lamongan, een der twee voorneemste hoofden der

Calangers, door wien de meeste houtwerken gekapt en afgebragt worden en die veel van zyn volk in de districten van Samarang en Damak heeft, heb ik hier bygeval aangetroffen en zeer bereydwillich gevonden om zyn onderhoorelingen te werk te stellen en zoo 't de tyden willen toelaten, zoodanige sorteeringe van houtwerken in 't korte by malkander te versamelen, als wy voor de Comp. zullen requireren, etc.

Ik zoude wel getragt hebben met Tommagon Lamongan om de noodigste sorteringen van houtwerken op vaste pryzen te contracteren, maar dat was van zyn doen niet, als hebbende zich nooyt bemoeyt met het verkoopen van dezelve, noch ook met het hakken van dien, ten ware de Sousouhounan hem quam aan te bevelen tot het maken van Gorabs en oorlogsvaartuygen eene party hout te verzorgen, voorts zogten de *Calangers* haar eygen profyt, kappende daar 't haar beste gelegen quam, zoodanige houtwerken als zy verkoopen konden. . . .

Hier in dit district had hy ook volks genoeg, die de dorpen Louwirang, Kalitsjary en Taligatimon etc. bewoonden, etc. De Hofdienst, die wy als Gouverneur van dit Gouvernement uyt de gemeente zouden kunnen pretendeeren, is ten principaale het bezorgen van de materialen tot noodige bouwagie van huizen en logementen, mitsgaders volk tot opmaking van dezelve, waartoe zy allerminst onwillig werden gevonden en tot welk servituyt zy in 't regard van de Comp. ook gehouden zullen moeten worden, dog *verder niet als de nootzakelykheyt requireert* aan de vaartuygen, ten scherpste genomen, zouden zy ook wel gehouden zyn, eenig behulp te doen; maar de voorgaande Gouverneurs, als zy daaromtrent eenigen dienst wilden hebben, gaven al gemeenlyk voor, dat het was voor den Sousouhounan, als wanneer, gelyk hiervoren gezegd, de *Calangers* daartoe het hout moesten leveren; maar dit zal present voor de Comp. niet behoeven gepraetiseert te worden, etc. ¹

Geschreven te Japara en Samarang, gesloten 23 Maart 1678.

(get.) C. SPEELMAN.

¹ Deze belangrijke Instructie, wordt in het R. A. gevonden, als bijlage bij de generale missive aan het Opperbestuur, in portefeuille 1678, n^o. 1, en is gefolieerd van 737—903, telt dus 166 dubbele bladzijden.

XLV. De Commandeur de Saint Martin en Raad aan de
 . Hooge Regering te Batavia, dd. 9 Mei 1678,
 Japara.

Een brief van den Ed. Heer Jacob Cops president en raad op Makassar, dd. 27 April 11., is op Japara, bij de St. Martin aangebragt, waarbij gevoegd is een brief van Mappa Osjong of Kraëng Bisseij aan zijn broeder Kraëng Glisson, om hier vandaan hem te doen bestellen, verhoopende zijn Ed. dat die brief van geen kleine vrucht zal zijn, ten dienste van de Ed. Comp. „ Wij hebben tegenwoordig eene seer goede gelegenheid om dien aan Glisson over te zenden. De Nachoda's Sawal Coesim en Caretoeloes, zijnde hier verschenen van Sidecarri, den 27^{en} van de voorl. maand, onder geleide van een brief van Daëng Mangalla, jongsten broeder van Glisson, om aan den Ed. Heer Cornelis Speelman, te behandigen; maar daar wij hetzelfde niet op ons hebben durven nemen, zullen wij dien brief behouden tot nader expresse order. Ondertusschen is onze zorg gedurig bezig geweest om te vernemen of deze afgezonden met geen andere boodschappen hier zijn belast; maar wij zijn niet anders gewaar kunnen worden, dan dat hun handel en wandel zeer modest is. In de visiten, die zij ons dikwijls komen doen, trachten zij ons te verzekeren, dat Kraëng Glisson met al zijn Makassaren alleen zijn vertrouwen stelt op de Ed. Comp. en den Heer Admiraal zijn vader, wiens bevelen hij gaarne gehoorzamen en zonder zich met iemand anders te willen vermengen, noch iets doen dat hem zou mishagen. Naar hun zeggen, had hij (Glisson) vast voorgenomen, om 20 dagen na het vertrek der Nachoda's met al zijn macht tegen Troenadjaja naar Kediri op te trekken, zijnde tegen hem met een onverzoenlijken haat ingenomen, dien hij met den ondergang van dien rebel zoekt te voldoen. Wij gebruiken tegen alle hunne discoursen de noodige voorzichtigheid en stellen hun voor, dat hunne weigering van vroeger te Soerabaya, om te luisteren naar zoovele goede vermaningen van den admiraal Speelman, geheel anders getuigden, maar zij leggen de schuld daarvan op vele onwijzen en nijdigen, die onder hen zwerven, verhopende dat alles binnen kort wel zal uitvallen.”

Ingevolge den last van Speelman heeft de St. Martin onderzoek ge-

daan naar de bedoeling van het gezantschap door den Soesoehoenang aan Bantam. De Soesoehoenang heeft daarvan geen geheim gemaakt; maar in persoon aan de St. Martin den brief medegedeeld, dien hij tot antwoord van den Sultan van Bantam had ontvangen. Het gezantschap naar Bantam schijnt geen anderen last gehad te hebben dan om de vrouw van Singosari terug te vorderen, met weder aanbieding, in geval van teruggave, van het geslucht op Cheribon. Sedert het vertrek van Speelman is niets van belang voorgevallen, „dan alleen het weder verjagen van den vyand uit „het land van Koedoes en Pati op den 10^{en}; het aankomen van „kapitein Sloot op Chelimby, den 19^{en} en een rencontre daaromtrent „met de Cadjoranders op den 25^{en} April ll., die hebben moeten „wyken tot over de rivier Samangi en waarby de Javaansche be- „velhebbers van den Soesoehoenan, Mangkojoedo en Kartawidjaja „grooten ernst en courage betoonden in het bestryden van den „vyand” (Zie verder den onderstaanden brief van den Sultan van Bantam aan den Soesoehoenan.

XLVI. Translaat van den brief, dien de Banthamse Sulthan Agon, geschreven heeft aan den Sousouhounangh Amancourat Sinnepatty Ingalaga, ontfangen op Japara den 22 April per de Sourouans, die de Sousouhounan Amancourat nu eenige maanden geleden naar Bantam afgesonden hadde.

Dit is een brief van uw ouder broeder tot Bantam geschreven, aan u myn jonger broeder, Sousouhounangh Aman Courat Sinnepatty Ingalaga; wyders hebt gy, jonger broeder tot my als UE. gesanten overgesonden, Tommagon Maleya en Tommagon Tsiacranagara met een brief, dewelke in gesontheit tot my overgecomen syn en heb ick ontfangen het stalen roer, dat myn jonger broeder my gesonden heeft. Alle de woorden van myn jonger Broeder, in den brief vervat, alsmeede de mondelinge beveelen van Tommagon Malaya en Tommagon Tsiacranagara hebbe ick met God, wel begreepen. Wat nu belanght dat myn jonger broeder my versoect, dat ick yemandt wilde

afsenden om aanwysinge te doen van het Sirrebonse geschut, doch dit is onnoodigh, want soo myn jonger broeder geneegen is, om my dezelve wederom te geeven is aldaar onder myn jonger broeder volk en onderdanen genoeg, die dezelve wel kennen; die geene die gy bemint is ons door Tommagon Siacranagara bekent gemaakt, alsoock wat myn jonger broeder die aangaande versoecken liet, deselve is wel door den Sulthan Samsuedin van den pangeran Chirrebon afgeset; maar eenlyk omdat hy hoorde, dat sy niet naar behooren van Pangeran Singesary gescheyden was; oock versoeckt uw ouder broeder dat ghy myn jonger broeder, hem naar deesen niet meer gelieft voor te houden versoecken, die met de wet en het recht der Mahometisten niet overeen en komt; ten anderen versoeckt uw ouder broeder meede, dat ghy niet en wilt doen, hetgeene strydigh is en niet overeenkomt met het voors. gelooff of anders kan ik u niet voor myn oprechten broeder aanneemen opdat God de Heere u in alles bystaan magh; noch versoeckt uw ouder broeder, dat ghy niet afwyken wilt van de handeling en wandeling uwer voorvaderen, den Sulthan van Damack, item myn grootvader Pangeran Sourabajja, die naar onse weth en reghten geleeft hebben, dat ik u, myn jonger broeder vermaan hiertoe is, omdat uw leeven en geloof als ook uw staat nu tusschen beyde schynt te staan (by de Javanen genoemt ofte uytgedruckt Capalangh, dat is geen recht Mahometaan, geen recht Christen, geen Conineq noch ook geen gemeen man en soo voorts in alle zyn doen en laten) dat volgens myn gevoelen in deese werelt geen eere baaren kan, ook niet hier namaals tot vreughde gedyen ende opdat uw doen en ons doen hier magh geseegent werden en ook hier namaals met gerustheyt onses gemoets voor Godt verschynen magh, zoo wil Godt u gebeden en u versoght hebben, dat gy, myn jonger broeder oprigt den standaard (dat is het geloof van den propheet Mahomet) opdat dat geloove magh toeneemen ende krachtig syn en blyven, nevens dit soo wil ik u myn jonger broeder ook vermanen, dat gy gedenkt dat Godt u in de weerelt het leeven verleent en u heeft laten voortcomen; de sterckte komt van dien eygen Godt, oock de zwackheyt, als het Godt nu gelieft ons stercte te verleenen, zoo zullen wy sterk worden en als het Hem gelieft ons te verswakken, soo worden wy oock swack, daarom vermaan ik u, myn jonger broeder, nochmaels ernstig, dat gy doch wilt gedenken, dat geen dingen kracht noch

sterkte hebben, maar dat haare kracht van Godt kome, die alleen de macht heeft. Soo nu myn jonger broeder naar myn vermaningh luysteren ende deselve achtervolgen wil, soo sal Godt u ook zeegenen en bystaan en uw troon bestendigh maken, daar ick Hem oock om bidde, daar gy nu van uw throon versteecken zyt, en zoo de menschen zeggen, zoo schynt myn jonger broeder, met zijn volck onderdanen van de Ed. Compagnie geworden te zyn, als blyvende altyt tot Japara onder haar, wyders verzoekt uw ouder broeder, dat zoo gy, myn jonger broeder met my, uw ouder broeder in opreghte broederschap wilt leven, dat ghy niet van uw welvaart en geloove wilt afwyken, al moest gy oock de eere van deese werelt missen, want alle de kinderen Adams leeven niet lange in deese werelt en bennen allen den dood onderworpen, ja, al dat leeft, self ook gy myn jonger broeder, die thans in de werelt zyt, zult al meede naar de eeuwigheyt moeten gaan; dit zyn dan alle myne vermaningen, die ghy myn jonger broeder, by dach en by nacht niet naarlaten moet om te overdenken, opdat Godt u, myn jonger broeder, bystaan en in uw ryk herstellen mach en opdat gy, binnen de Mattaram het geloove weder oprechten meught. Al hetgeene Ick te seggen hebbe, staat in deesen brief.

XLVII. De Kommandeur de Saint Martin en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 13 Junij 1678 Japara.

. „Op de zaken, dezès Sousouhounan's kunnen wy geen andere reflectie nemen, dan diegeene die alreede soo dikwyls en in waarheid, nadat zich alles heeft toegedragen, door d'Ed. Heer directeur generaal (Speelman) UEd. II. zyn vertoond, zoo verzoeken wy dezelve nog eens met eerbiedigheid te mogen toestemmen ende wyders verklaren, dat naar ons gering oordeel, de apparentien zich niet slimmer openbaren dan te voren, tot een goed succes van deze aangenomen expeditie, wanneer de hand daarby met ernst gelegd wordt en dat hoe eer hoe beter, want anders is te vreezen, dat de beste

gelegenheden zullen voorbygaan, dat veel zal zyn overgegeven en naderhand meer moeite zal veroorzaken

Glisson, naar dat men voorgeeft, is een los en onbedachtzaam man, en zyn volk meest schuim, zoodat er kwalyk een onder hen bevonden wordt, bekwaam tot eene goede beraadslaging en waarom zy nog in het wild leven, zonder de minste ordre, die anders hunnen staat wat bestendiger zou kunnen maken; hy wordt van *Daëng Mangalla*, die hoewel jonger, bemerkt dat zy op zoo eene wyze niet lang staande kunnen blyven, vermaand dat leven te verlaten en zich te keeren tot de *Comp^e*. Deze wordt echter telkens door *Glisson* terug gezet met het zeggen, van nog wat te willen vertoeven en dezen oorlog nog verder te willen inzien. Zoo is *Mangalla* misnoegd en genegen om van *Glisson* af te wyken, wat de reden is van zyne bezending. (zie bladz. 208 hierboven.)

Troena Djaja, die wel op het bekwaamste iets aan dien kant zou kunnen ondernemen, door de nabyheid van zyn land en het groot ontzag, dat hy daar, voor dezen, gevoerd heeft, laat dat district ongemeoid en schynt zich te vergenoegen, dat hy op *Kediri* met wat rust in *débauche* en wellusten zich nog kan wentelen De landen van *Lassem* en *Rembang* zyn in langen tyd bevryd geweest van de invasiën der vyanden; maar door de vorigen van inwoonderen zoodanig ontbloot, dat men zeer weinig menschen kan vergaderen. Op *Soerabaya* was alles wel en de vyand, die daar nog omtrent *Gieri* zich had onthouden, was t'eenemaal verdreven en *Mastoeampel* eindelyk op *Sidaijoe* geraakt Op *Patti* en *Koedoes* sedert het laatste weggagen van den vyand, hebben wy geen andere zwaarigheid vernomen, dan de verwoesting van die plaatsen. *Damak*, waar nu eene groote overvloed van ryst en paddie zich bevindt en wat begint te floreren, wordt dagelyks met invasiën der rebellen bedreigd. Het schynt het inzicht der rebellen te zyn om alle de benedenlanden voor ons onnut te maken, dewyl zy zien, dat zy niet magtig zyn om dezelve tegen ons te defenderen. Wy zyn genoodzaakt geweest een gedeelte onzer militairen naar *Demak* te zenden, om te trachten den vyand daaruit te nestelen. Door de uitzettingen, die wy genoodzaakt zyn te doen, raken de beste militairen weg en blyven wy hier op *Japara* met de kreupelen en zieken zitten.

De laatste adviezen van *Wattas*, dd. 31 Mei, melden dat de staat

der zaken daar niet verergerd was. Het voornaamste voorval aldaar vernomen, was de dood van Pangéran Singosarie; de zoon van P. Martasana, Radhen Sagara is ook overleden; Martasana zelf lag ook zeer slecht aan de roode loop, zonder bykans eenige hoop op herstel.

Wy zullen alleen nu nog maar zeggen, dat de zaken in deze termen niet lang staande kunnen blyven, en dat er noodzakelyk eene verandering moet komen, indien zy zien, dat de Comp. dezen Soesoehoenan, met kracht en vigueur niet voorstaat, nu komt de bekwame tyd of is er alreede, dat men zich overal zal bewegen en indien zy dat beginnen te doen, zonder dat wy te gemoet kunnen komen, zoo is het zeker, dat wy anders niet dan schande zullen behalen, indien God ons maar voor schade gelieft te bewaren.

Kapit. Sloot houdt het nog gaande op *Selimbie.*”

XLVIII. De Kommandeur de Saint Martin en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 25 Junij 1678 Japara. (verzonden 2 Julij.)

. „Deesen Sousouhounang wiens hoop van herstelling alleenlyck rust op de gunstige hulpe van de Compagnie onder Godes zegening, ziet met verlangen te gemoet, dat de hand daar aan gebraght werde, opdat met een goed succes, dat buiten apparentie niet is, nadat zich alles tot nu toe uysterlyck verthoont, mach verkrygen, om zyne danckbaerheyt te bewysen ende van zyn kant te voldoen, hetgeen waartoe hy zich verbonden heeft, indien naar het gedaan voorslag ten tyde van d'Ed. Heer C. Speelman UEd. H. gereed waren, met Comp. militie dezelve by te staan, zoo hebben wy nog geen reden te twyfelen of zyne herstelling zoude met der haast connen volbraght worden; maar ter contrarie blyvende in onmagt gelyk wy tegenwoordig zyn, om ons te bewegen, naardat de gelegenheden zich dickwyls presenteren, is het seecker dat de Comp. niet anders dan schande heeft te verwachten en dat wy met goede oogen zullen mogen aanzien, dat de rebellige onderdanen van dezen Koning overal rondom ons komen domineren en onbruikbaar maken de landen, die wy noodig hebben tot onze subsistentie alhier, waarby moet gevoegd

worden dat de uytgezette troepen, die op Wattas, Chelimby, Patty en Grobogan, met zulken grooten ontzag hebben bestaan, genoodzaakt zullen worden af te trekken en die landen aan den vyand tot een roof te laten, waarmede zy aanleiding zullen krygen om verdere invasiën te doen en zich te verspreiden omtrent en langs de stranden."

De Mattarammers schynen te volharden in hun voornemen om geen vyandschap, maar ook geen onderdanigheid te betoonen aan den Soesochoenan Amangkoerat, zoolang hy zich te Japara blyft ophouden, zy verlangen dat hy zal komen naar Wattas of Padjang wanneer zy hem dan, naar zy zeggen, willen inhalen met alle eerbiedigheyd. St. Martin is van oordeel dat dit slechts een voorwendsel van Sindoeradja is, om de troepen van den Soesochoenan in slaap te wiegen. Gezanten van Bantam zyn in Mataram geweest om de hulp van de Comp. aan de Soesochoenan verleend, verdacht te maken en in een kwaad daglicht te stellen. Onder voorwendsel van Poeger te vereeren, hebben zy kruid, lood, ammunitie en Engelsche soldaten aldaar aangeboden om tegen Comp. magt te kunnen handelen. Wiero Broto heeft berigt gezonden, dat hy slaags was geweest met Makassaren en Baliërs, die van het westen, waarschylyk uit het Krawangsche waren gekomen, en vermoedelyk uit Bantam waren afgezonden. De Luitenant Struyck was uit Wattas tegen dat volk opgetrokken.

Op den 18 II. is de heer *Anthonie Hurdt*, raad ordinaris van India en oud Gouverneur van Amboina te Japara aangekomen en ingevolge den hem aldaar medegedeelden last der Hooge Regering, met 150 Amboinesche soldaten aan land getreden en heeft met den Soesochoenan eene byeenkomst gehad. Op den 22 Juny is daarop in rade besloten: om eene Nederlandsche bezetting te laten en die zelfs te versterken, te Grobogan, omdat de vyand weder naar Demak in aantogt was, en dat de Ed. Hurdt zoo spoedig mogelyk naar Batavia zou gaan om aan de Hooge Regering mondeling den verzwakten toestand en den achteruitgang van 's Comp. zaken voor te stellen en afdoende en spoedige hulp te verzoeken.

XLIX. De Kommandeur de St. Martin en Raad aan de
Hooge Regering, dd. 8 July 1678, Japara.

De vyanden komen van verscheidene kanten meer en meer afzakken en worden dagelyks stoutmoediger. Een zestal overgelopen Nederlanders zyn by Troenodjojo in groot aanzien; één hunner heeft van hem den titel van Kapitein Agra Joeda ontvangen. De togt van den Luit. Warnar Struyck heeft een noodlottig einde gehad, in eene hinderlage gevallen is hy naby Padoewaros gesneuveld.

St. Martin en Raad hopen, dat door het voorverhaalde de Hooge Regering bewogen zal worden, om in den nood te voorzien, opdat 's Comp'. ontzag niet ten eenemale kome te vervallen, zooals by gebrek van secours zekerlyk staat te geschieden; want de vyand, ziende dat wy niets tegen hem ondernemen, laat niet na, dit toe te schryven aan 's Comp'. onmagt, waardoor zy hoe langer hoe stouter worden, en de „gemeene man tot zich trekt”. Ook Mas Toe Ampal heeft zich nu naar Giri teruggetrokken, zich verontschuldigende met zyne en onze onmagt.

L. De Kommandeur de St. Martin en Raad aan de Hooge
Regering te Batavia, dd. 29 Juli 1678, Japara.

De toestand wordt hoe langer hoe meer bedenkelijk. „Wy blyven (zoo schryft St. Martin, c. s.) „ondertusschen in bedencken of de Grooten alhier zelfs, voor een parthye ten minste, het al regt met den Sousouhounangh meenen, ter oorsaecke de regenten in hunne vergaderingh vry en volmondig zeer vileyn, van den Sousouhounangh spreken, gelyk nu jongst op den 12 dezer maant geschiet is, wanneer wy om Uwer Ed. bekomen ordre aan hen bekend te maken, alsmede ter oorsaack, dat weder op nieuw 2 stucx Bantamse Gontinghs waren aangekomen, die hun cleeden en Amphioen, enz. gelyck geen maant te voren noch van twee geschied was, onverhindert aanbragten ende vercoeghten, haar voorhoudende dat se behoorden d'Ed. Compagnie en hun (haar) voorregt, volgens den last van hunnen

wettigen Heer te mainteneren, tot dien eynde haar mede den octroy-brieff voorleggende, die van haar (hen) op volle Passebaen tot byna de helfte toe geleesen en met groote stilswygentheyte van de meeste part wierde aangehoord, tot dat de regent Sabda Wanghsa (maar wordt tegenwoordig genaamd Angebey Malangkarsa) met een groot geroep, hiet voortlesen belettende, zeggende onder anderen: dat de Sousouhounangh krankzinnig was, dat hy zyn land maar weg gaf en daarenboven aan de Compagnie beloofd hadde 300,000 realen en nogh 2000 coyangh rys jaarl. en daerenboven wilde men se hier nog tot slaaven maecken en diergelycke praatjes meer, met een groote hevigheid uytwerpende, soodat Kiai Damangh Tsibsja Baauwa en anderen, hoorende, dat wy hem daarover bestrafften, stilswygent van 't passebaen naer hunne huysen gingen."

LI. De Superintendent A. Hurdt, de Kommandeur de Saint-Martin en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 11 Aug. 1678, Japara.

De Superintendent Hurdt met versterking van Batavia gekomen, heeft juist te pas 332 militairen te Demak aan land gezet, die onmiddelyk de post te Grobogan hebben versterkt, alwaar een leger door Troenodjojo afgezonden, ongeveer 20,000 man sterk, kwam aanrukken, om geheel Demak en Grobogan te vernielen en 's Compⁿ. magt in alarm en van eene onderneming tegen Kediri af te houden. Deze vyand werd echter door 's Compⁿ. legermagt onder Kapitein Tak en Lt^{nt} Altmeyer met groot verlies afgeslagen; 4 bevelhebbers van Troenodjojo werden gekwetst, 125 paarden, 25 vaandels en 4 bassen vielen in handen der Nederlanders. De vyand is door dezen slag zoo zeer mismoedig geworden, dat zyn volk verloopt. Op den 4 Aug. is de heer A. Hurdt te Japara aangekomen, en eene expeditie naar Kidiri wordt uitgerust; doch dragers en lastdieren ontbreken nog.

LII. De Superintendent A. Hurdt, Kommandeur de Saint en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 2 Sept. 1678, Batavia.

„Onzen laatste was dd. 12 Aug. li. Sedert is met de langwylige aancomste van de Javaanse dragers, karren en lastbeesten, noch een groot stuck van onsen costelycken tyt doorgeschooten, aleer wy ons bequaam konden oordeelen de marsch aan te vangen, hebbende evenwel om tyt te winnen het gros van onse ammunitie en treyns-behoeften onder opzigt van den schipper Commer van Campen, vooruyt te water over *Damacq* naar *Gogodon* afgesonden. . . . Ons beslyt, leyt om van hier naar voornoemde plaats en zoo voorts tot *Grobogan*, mitsgaders van daar zuytwaarts op naar *Grompol* over de groote rivier *Samangi* ofte gints *Sala* genaamt, heen te trekken en aldaar te conjungeeren met de magt, die wy op 22 der verl. maand over *Samarang* onder kapit. Tak naar *Chelimbi* of *Lagouleer* gesonden hebben, en die daar oock wel goed aangekomen is, bestaande uit 162 Europeanen van hier en 19 dito uyt het guarnisoen op Samarangh, 49 gearmeerde marinieren, 54 Mardyckers en 116 Maleyers, 't zamen 400 coppen; zullende capiteyn Sloot, die zich nu wat gezonder bevindt als te voren, met zyn onderhebbende militie ongeveer 100 man zich hierby voegen, om van daar te zamen den marsch te nemen naar Madion, &c., waar omtrent de Cadjoranghse vyanden hun sterck onthouden, mitsgaders zoo wyders tot *Cadiry* en omme den weg tuschen *Cecela* en *Diepan Panoelangh* mede te veyligen en de vyanden uyt hare poste of posten aldaar te slaan. Tot weghneeminge van de oceagie, die zy anders mogten waarnemen by onsen optocht, om de benedenlanden, nu van volk ontbloot, te beschadigen of te ruineren, is gedestineert de militie, die boven 't getal van 40 coppen zich op *Rembangh* en *Patty* bevindt, bestaande in ruim 103 Europeanen, 24 Mardyckers, 84 Javanen en 97 Balijers, belooft 508 koppen, met welke troepen de capiteyn A. D. van Renesse en F. Muller, den 26^e dito van hier naar Coedoes, Patty en Rembangh vertrokken zyn, om de Javanen in die quartieren, welke al te voren ordres gehad hebben, om zich gereed te houden, mede te nemen, zullende tot *Madion* voorschr., *Cartasana* of daaromtrent ons by coomen.

Naar *Sourabaya* om met de Makassaren van *Kraëng Glisson* te combineren, hebben wy niet kunnen geraden vinden eenig detachement te doen, om onse magt niet al te veel te dissiperen; maar in stede van dien aan Glisson geschikt onsen secretaris *Willem Bastincq*, om hem tot den optogt met zyn volck naar *Cadiry* aan te manen.....

Ook zyn wy te rade geworden, den mond van de groote rivier omtrent *Sidayoe* als ook *Toeban* met eenige ligte bodems te bezetten, om des vyands dagelyksche passage van en naar *Madura* aldaar te bekommeren.

De strandposten zullen bezet gelaten worden op de wijze als volgt:

Japara 150 militairen.

Samarang 50 "

Tagal 60 "

Rembaugh 40 "

Soerabaija onbekend, zynde meest kreupel volk en onbequaem tot de marsch."

LIII. Uittreksels uit het dagregister en de brief- en resolutieboeken van den Superintendent Antonio Hurdt en raad. 5 Sept. 1678 — 2 April 1679. Manuscr. 4 deelen folio in één band. R. A. waarbij gevoegd is eene gelijktijdige kaart, den veldtogt aanwijzende. ¹

Achtervolgens arrest op 19 Aug. vertrekt kapit. François Tak op den 21 Aug. met 385 man naar Samarang. De kapiteins Renesse en F. H. Muller gaan den 26^{en} daaraanvolg. over Koedoes, Patty, Rembang, met 693 koppen naar Balora en Dsjepan, ² voorts 164 man naar Demak en 79 man op 2 vaartuigen naar Toeban en Sidajoe.

Maandag 5 Sept. De superintendent A. Hurdt en Z. H. de Soesochoenan trekken op, met 683 man van Japara; de Javaansche magt bestond uit 1000 man piekdragers en 3000 bagagedragers. De vijanden dreigen Patti te overvallen. Renesse en Muller nemen hun marsch over Cecela en Brigandjing naar het dorp Kabowarong. Hurdt en de Soesochoenan, houden rust in de vallei van Kodong Boule, omdat vele soldaten door de hitte niet verder voort kunnen. Berigten van Soerabaya: dat Bantamsche en Madureesche vaartuigen in het naauw van Madura kruisen, wat door gebrek aan vaartuig niet belet kan worden, dat geruchten loopen dat zij *Soerabaija* willen overrompelen; dat Panembahan Mas Giri, 150 Makassaren had ontboden, wier verrigtingen aldaar men niet regt had kunnen vernemen. In de doeson Calinjamat wordt de nacht doorgebracht.

Dingsdag 6 Sept. De marsch voortgezet, passeren op $\frac{1}{2}$ uur van Calinjamat een klein binnenwater, rondom met boomen bezet, dat vol is van honderden van schildpadden. Eene mijl verder, eene oude Javaansche grafstede, zeer heilig gehouden, waar alle morgen ge-

¹ Voor de plaatsnamen wordt naar die kaart verwezen.

² Djipang en Bodjonegoro.

offerd wordt; te 11 ure aankomst in de doeson Godong Dava. Gebrek aan leeftocht en gidsen.

7 Sept. Passeren Koedoes, plaisante stad, doch geruineerd door den vijand, met uitzondering van den tempel, die zeer sierlijk naar de Indiaansche wijze gebouwd is, hebbende eene heldere fontein door waterleiding gemaakt daarneven, en een vierkanten toren voor aan het plein. Van de 6000 mannelijke inwoners slechts 200 overig; komen in eene groote vlakte en passeren de rivier Toedoenan, pleisteren in het dorp Tanjou. Jagapoetra, subaltern hoofd van Koedoes komt zich vernederen. Aankomst des avonds te Oendakan.

8 Sept. Marsch langs de rivier Toedoenan, latende links de dorpen Gaboes, Madini, Gambè en Loeo tot in de doeson Dampa en komen s'avonds, door schoone en plaisante velden in 't leger op Gogodon. Bijeenkomst van d'Ed. Hurdt en den Soesoehoenan. Het Javaansche leger hier aanwezig, bezit weinig schietgeweer maar veel standaarden, vlaggen en wimpels. Inspectie van 't leger.

9 Sept. Twee missiven afgegaan, d'eene aan kapit^e. Tak en Sloot te Lagondeer en de andere aan kapit^e. Renesse en Muller tot Ka-boewarong, eischende berigt van des vijands gedoente en gelegenheid. De Soesoehoenan verzoekt dat de post op Chelimby bezet blijve; de Soesoeh. heeft kwaad gevoelen van zijn broeder Poeger, niet-tegenstaande deze alle vriendschap scheen te willen doen blijken, „sustineerende dat Poegars voorgeven op een quade moer lag, tot „confirmatie van dat syn gevoelen alleguerende, hoe deselve present „in een afgelegen plaats zuydwaart van de Mataram gen^d. Gambauwa „met bidden en sombayen sich was onthoudende, omme van den „Hemel te verkrygen, dat de heerschappy van Java by hem mogte „blyven, gelyk in oude tyden, wanneer de Javanen nog heydenen „waren, zekere Sultan van Damak, seer regcersuchtig en na de „regering van Madjapajid aspirerende gepraetiseerd had, onthoudende „sig in een kuyl niet ver van deze pagger ¹ gesitueerd, veertig „dagen met vasten en sombayen om, als gesegd, daardoor 't gebied „van Java te verkrygen, twelk hem oock soodanig geluckt was, „dat in korten tyt meester van Madjapayd wiert en alsoo dit land

1 Dus niet verre van Gogodong.

„onder syn geweld bequam, zulx was de Soesoehoenan van gevoelen
„dat zyn broeder Poegar van gelyken zoude voorhebben.”

10 Sept. Dh^r. admiraal Hurdt is met den Soesoehoenan den kuyl, waarvan gisteren gesproken is, gaan besien. „De h^r. admiraal bevond
„de voorn. kuyl te bestaan uyt twee hoolen in steenrotsen, die van
„binnen tot malcanderen komen, zynde tamelycq ruym en wyd,
„hebbende van buyten een nauwen ingang beneden in de groote rivier,
„vloeyende uyt deselve een spruyt seer schoon fonteynwater, daer
„de Zoesoehoenan en onse officieren uyt droncken.”

Zondag 11 Sept. Predikatie gedaan en de commissie van den Ed. Hurdt aan 't leger voorgelezen.

12 Sept. Opstelling van het leger. Brief ontvangen van kapit. Renesse en Muller van Tanjong Anjer, houdende berigt omtrent de sterkte des vijands te Briganding; dito brief van kapitein Tak, dd. 6 ll. uit Grompol, berigt dat de Cadjoransche vijanden van geen belang zijn, en dat gerucht liep dat Pangeran Poeger gezind was, tot het verleenen van hulp aan den Soesoehoenan.

14 Sept. Onderscheidene zieken, in het leger, worden geëvacueerd over Demak naar Japara. Brief van Kapt. Tak; heeft eene ontmoeting gehad met vijandelijke ruitery, zijnde lansiers met malierokken, bij het dorp Tambaija, de vijand teruggedreven, waarschijnlijk naar Jagaraga. Mangko Boemi was uit Mataram naar Begaleen getrokken, om eenige rebellen tot devotie te brengen. Ook werd een brief ontvangen van Pangéran Poeger, „waarin te verstaan geeft,
„dat alle des Soesoehoenans Aman Koerat's vyanden, syne vyanden
„waren, was verblyd over Comp^s. hulp en wanneer zyn broeder naar
„Lagondeer quam, zoude hy zich als een arm bedelaar voor hem
„komen vernederen en soo er in de Mataram niets voorviel, wilde
„hy zelfs mede naar Kedirie trekken, mitsgaders de belofte door
„zyn overleden vader aan de Comp. gedaan, nakomen.” Het leger vertrekt van Gogodon, raakt van den goeden weg, komt na tragen marsch te Panawangan. Het volk en het trekvee slecht voorzien van voedsel.

15 Sept. Z. en ZZW voortgemarcheerd, door de rijstvelden langs de rivier Toedoean, welke naam door de bijgelegen doesons zeer veranderd wordt; doch is de generale benaming Toedoean, aan onze linkerhand lag 't gebergte Lawoe en voor ons 't gebergte Kandang,

dat westelijk aan de rechterhand passeerden. Komen in het dorp Kaloewang. Die van de negorij Wanasalan, staande onder den ouden priester Toean Bangbang, die voor zeer heilig wordt gehouden, komen zich onderwerpen. Hieromtrent veel padie.

16 *Sept.* Tegen den avond verder gemarscheerd, passerende meest rijstvelden en 't gebergte Ingwatas, westelijk ZZO.waarts door het dorp Cadong en de valey Callapoe voorbij Sisoero, eindelijk in 't veld van Kiongovij, met de rivier van dien naam, zijnde eene vertakking van de Toedoenan aan de linkerhand. Brief van de Kapit. Renesse en Muller, meldende van „diverse rencontres met de vyandelyke „troepen en principalyk hoe zy op Brigandjing den vyand in 't veld „hadden gevonden en dat deselve het wel twee uren had staande „gehouden, doch eyndelyk al het voetvolk en de bagagedragers „vooruit zynde, was de ruitery mede op de vlugt gegaan; onder deze „ruitery waren velen met malierokken gekleed. Die van Cecela wa- „ren zich komen vernederen. De Gouverneur van Patti, Mangononang „veldheer der Javanen onder Kapit. Renesse, had zich met zyn zoon „zeer dapper gedragen. De Kapit. zouden hun marsch vervolgen „naar Balora en den vyand geen tyd laten om Lasse en Rembang „te invaderen. Zy twyfelden niet of de inwoners dezer contreyen „zullen den Soesochoenan toevallen.”

17 *Sept.* Berigt ingekomen, dat des Soesochoenan's dochtertje, Ratoe Wôh op Japara is overleden. Soesoeh. laat verzoeken dat wij heden op Kiongovij zouden blijven, om met alle zijne mantris, den gewoonlijken rouw te bedrijven.

Missive van de kapiteinen Renesse en Mulder uit hun leger op 't veld van Samancapadong, berigtende, dat zij bestand genoeg zijn, om den vijand tegen te gaan; doch hebben vele zieken. Na dit advies, resolutie genomen om direct den marsch naar Grompol te nemen. Brief van den treinmeester van Vliet, berigtende dat hij met den legertros Kalang is gepasseerd en nu voor een bosch geposteerd, de wegen daar zeer woest en wild zijnde, moesten eerst opgeruimd worden; zieken in het leger. Berigt aan Tak van den marsch naar Grompol.

Zondag 18 Sept. Opgebroken van Kiongovij en naar Kalang voorttrokken over plaisante heuvels, voorbij een tempel, „waeruyt de papen verlopen waren”; passerende een hoogen oever en de rivier Toe-

doenan. Na eene goede mijl marcherens komen op Kalang, achter ons lag het gebergte Ingwates, ter regterzijde de heuvelen van het doeson Kalang, voor ons de bergen Tangol, waarover marscheren moesten; ter linkerzijde de bergen Gaudo. Predikatie gedaan door Dr. Manteau. Missive ontvangen van Kapit. Tak, dd. 17 Sept. uit Grompol, meldende dat hij de Madureesche vijanden op Commedien had overvallen en in de vlugt geslagen, achterlatende 10 dooden, waaronder een Ngabehi Karti Widjaja.

De Javaansche magt op Grompol bij Kapit. Tak was ongeveer 6000 man sterk. Relas van zekeren Javaan Zipta Radja, komende uit Kediri, dat binnen Kediri niet veel meer dan 16 à 1800 Madurezen waren, de overigen waren Javanen. Rondom Kediri lagen 62 zoo groote als kleine stukken kanon, de stad was met een steenen muur omtrokken, van buiten met eenige paggers en grachten versterkt.

19 Sept. Het jav. volk bezig met den weg over het gebergte Watou Tinap, op te ruimen. 1000 dragers uit Grompol ontboden en brief afgezonden naar Batavia over Japara.

22 Sept. Onder regen en onweder op marsch getogen over 't gebergte Kandang door Watou Tinap in het district van Tagol, zijnde een kwade weg, uitgespoeld, vol van groote steenen en boomen, overigens door een schoon djati-bosch.

Berigt van kapitein Tak, dat nabij Grompol 2 matrozen digt bij Grompol door den vijand waren overvallen en vermoord, vermoedde dat pangeran Poeger niet opregt jegens zijn broeder was, want was, indien hij wilde, magtig genoeg om de Kadjoransche vijanden te ruineren. Na eene marsch van 3 mijlen over 't gebergte aankomst in eene groote vlakte aan den voet der bergen, passeerden aan de linkerhand, het doeson Amba, tot dat door zeer plaisante rijstvelden op 't veld van Godon Daua kwamen; in de nabijgelegen doesons was overvloedig vee; sterke regen.

21 Sept. Van Godong Dauwa vertrokken. Het gebergte Lawoe lag hier Z. Z. O. naar gissing 6 mijlen, onze marsch ging door rijstvelden, rondom met dorpen bezet, 't welk eene „perspectivische speculatie” gaf; wij passeerden voorts het dorp Bokor Koemandang; doch de menschen waren overal gevlugt. Na van des morgens, 2 mijlen gemarscheerd te hebben kwamen aan de groote rivier Samangi, die

wij op 3 voet passeerden, een half uur verder kregen 't leger van Kapitein Tak in 't gezigt, die daarop met eenige Jav. grooten en groot gevolg Z. E. tegemoet kwam. De militie in volle geweer. De sterkte (namelijk onder Tak) was 232 Europeanen, 114 Maleijers, 59 Mardijkers, 84 Amboinezen en Makassaren, verdeeld in 7 compagnien. De Javaansche soldaten met pieken gewapend, 6000 man sterk, onder bevel van Aria Sindoradja van Kadoe, Tommengoeng Mankojoeda en T. Niti Joeda. Eenige Javaansche grooten geven berigt dat de vijandelijke magt gedeeltelijk lag op Mamoerong, Kiping, Moerong aan de ZZ., maar de hoofdmagt op Jagaraga.

De legertrain onder v. Vliet ten achteren.

22 Sept. Aankomst van den legertrain op Grompol. „Onze legerplaats is hier naast de rivier genaamd Grompol, heeft syn oorsprong uyt eene der toppen ofte heuvelen van 't gebergte Lawoe gena. Pansjot Kalisara, omtrent 6 à 8 mylen in 't ZO. ten Z. ende 't voorste van Lawoe $2\frac{1}{2}$ mylen Z. O. van ons, eyndigende deze rivier by het douson Djasarij in Samangij een myl van hier. Astra Nalla, die van Gogodon af, voor een wegwysers verstrekt heeft, getuigt, dat op dito berg Pansjot een lak ofte staande water is, genaamd Talaga Passir, twelck in de drooge moesson toevriest en in den regentyd open zynde afvliet; d'omliggende lieden halen het ys, dat ongeveer een vinger dik wordt, in korven tot drinkwater.”

De Soesoehoenan komt met zyne mantris Zijn E. bezoeken. Discours wegens den verderen marsch en het invallen (in ziekte) der militie. Op de veelvuldige klagten over het stelen van der Javanen paarden door de Baliërs, Makassaren etc. waaruit onlusten te vreezen zijn, wordt hiertegen streng verbod gedaan en een interdict of legerorde door Hurdt uitgevaardigd tegen het moeskoppen of marauderen van het leger.

23 Sept. 's Nachts sterke regen. 's Namiddags revue over de Javaansche troepen.

24 Sept. Toenemende regens, sterke vermeerdering van het aantal zieken. Consideratie gehouden in den krijgsraad over den verderen marsch en conferentie daarover met den Soesoehoenan. Voorstel door Hurdt en zijn raad om nu naar Mataram te trekken, om zijn Hoogheid aldaar op den troon te stellen, mitsgaders de landen van Bagaleen, Wattas, Kadoe en andere van de vijanden te

zuiveren; doch „de Soesoehoenan is van contrarie gevoelen en sustineert dat men regelregt naar Kediri voortgaan zal, omdat sonder de veroveringe van die plaatse of stad, de Mataram hem niet voordelig wezen kan; want syn broeder (Poeger) de vlugt naar Bagaleen zoude nemen en daar een nieuwen aanhang maken, om hem steeds in bekommering en rupture te houden; hy zeide ook, dat wanneer Kediri vermeersterd was, alles aan dezen kant welgaan zou.” Geklaagd aan den Soes. over de wanorde in het leveren van de mondkost en over de schaarschte van dragers en paarden. Beloften van verbetering. Hierop heeft de kriegsraad resolutie genomen den marsch naar Kediri voort zetten; t. w. bij noorden langs het gebergte Lawoe, door Moekon, Moerong en Jagaraga, except dat kapit. Tak met 4 comp. te paard, over Mamoeo langs de zuidzijde van dito berg, door Kaduan, ¹ Panaraga, Kammagattan, tot Madion zal passeren, om de vijanden, die wederzijds zich onthouden, te verdrijven en de ingezetenen tot nieuwe gehoorzaamheid te brengen. De militie met K. Tak vertrekkende is 214 koppen en 1000 Javanen sterk. De doesons Jetta, Prengin en Kapatrigan, die zich voor den Soesoeh. vernederd hebben, krijgen brieven van Sauvegarde.

Zondag 25 Sept. Predikatie. Kapit. Tak marcheert op. De Soesoehoenan schrijft een lontar aan zijn broeder Poeger en eischt van hem, tot den marsch naar Kediri, 500 paarden en zijn Olifant; doch dit geschiedt slecht pro forma, om Poegar's gemoed te recognoscieren. Berigt ontvangen van de kapit. Renesse en Muller, dat zij naar Djepan zijn opgemarcheerd. Tijding uit Soerabaija, dat alles daar nog wel was, de koopm. W. Bastineq was naar Kappar vertrokken en Aria Blattar ² en Pangéran Sampang zouden bezending doen aan den Soesoehoenan.

25 Sept. De superintendent Hurdt zendt ordres naar Soerabaija. De avantgarde onder kapit. Westdorp trekt op naar Sumanka, de trein volgt; Hurdt wordt opgehouden door gebrek aan dragers. De Soesoehoenan zendt aan d'Ed. Hurdt ten geschenke een potje met fonteinwater uit de bron genaamd Pongsor, gelegen in 't Z. of Z. W. 2 dagreizens van hier en even zoover van de Mataram, zijnde

¹ Kadoewang.

² Blatter.

de successive Soesoehoenaans gewoon, van oude tijden af hun drinkwater uit dien bron te laten halen.

Nota. De voornaamste spijskamers van de Mataram zijn de drie kostelijke landschappen, Baggaleen of Badjeleen, Wattas of Kadoe en Padjang, waaronder Pangwetan. ¹

27 *Sept.* Op marsch door de rivier Grompol en verscheidene schoone rijstvelden, na 1½ uur, aankomst op Moekon. Kapit. Westdorp met zijne brigade ½ dagmarsch vooruit gezonden. Achtermiddag's opgerukt door schoone rijstvelden en vele dorpen rondom die velden, door de rivier Gissing. De avantgarde is slaags met den vijand onder Soeranata, bij het dorp Moeron. Bivouac op Zumanka.

28 *Sept.* Met den dag op marsch gegaan, kwamen te 11 ure in het doeson aan de rivier Kipingh, zijnde tusschenbeide gepasseerd Tankie en Moeron, de eerste eene kleine en d'ander een gemeene rivier, item Kalikoetok eene spruyt. Doeson Kiping behoort onder Jagaraga, welk landschap zich in 't oosten uitstrekt tot aan de rivier Katanga, maar Moeron sorteert nog onder de Mataram. 's Vijands legerplaats op Moeron verbrand. Onder de hoofden des vijands, is een Ngabeli Ajar, uit een obscur geslacht opgekomen en nu onder 't volk van 't gebergte Lawoe in groot aanzien. Gebrek aan leeftogt. Missive aan de kapit'. Renesse en Muller, met verzoek om berigt omtrent hunne positie. Zoo als telkens, nu weder een soldaat onder den marsch doodgevalen.

29 *Sept.* 7 ure 's morgens trekt d'avantgarde en d'arrieregarde met de karren vooruit naar Jagaraga, te 10 ure volgt de admir. Hurdt, met den Soesoeh. en den middentogt; trekken door de rivier Kiping door zeer schoon verheven, doch woest, land, voorts door een rivier Dadong en ½ uur later door 't riviertje Branga, de togt was geweest O. ten Z. en Z.; dit land is zeer plaisant, ver uit ziende, effen en hoog, vol van herten en varkens, die hunne schuilplaatsen onder de groene boompjes aan de rivierspruitjes hielden. Weder opgerukt, komen in lage moerassige rijstvelden, door de rivier Brak in 't dorp Kapo, aan den voet van den berg Lawoe. Op dezen berg Lawoe is een lac of meer, zoo wijd, dat men van den eenen oever tot den anderen geen mensch zien kan en ook zeer diep, daar loopt een weg

¹ Bangwétan.

bij den rug van dito berg, strekkende tot de Mataram toe. Kapt. Westdorp aangekomen te Jagaraga, waar de logementen der vijanden verlaten worden gevonden met veel leeftogt; laat vragen of hij verder vooruit zal marcheren. De legertrain achterwaarts zijnde wordt gelast bij den hoofdtroep zich te voegen, omdat de vijanden meer en meer naderen.

30 Sept. Door drie gevangenen berigt, dat de vijand hier omzwervende is, onder eenen Demang Kemplang. De bevolking, welke gevlugt was, onthield zich in de bosschen. Missive afgevaardigd aan de kapit. Renesse en Muller te Djepan, met last om zich met de magt van Hurdts op Limboero, twee uren van Madioen te ver eenigen. Besloten op te rukken naar Geré; order aan kapit. Westdorp, met de avantgarde vooruit te rukken naar Geré.

1 October. Verspieders uit de Mataram teruggekomen, dezen verhalen, dat aldaar verspreid werd, dat Soesoelhoeenan Amangkoerat overleden was, en dat Pangeran Poeger volk gewapend bij elkander had gebracht om de Hollanders, wanneer zij in Mataram mogten komen te wederstaan, omdat nu toch de Soesoeh. Amangkoerat niet meer in leven was. De Pangerans Martasana en Singosarie waren overleden.

Zondag 2 Oct. Met den dag van Kapo op marsch gegaan, trekken door diverse spruiten, van den berg Lawoe afvloeiende, passeren de rivier Bagaal, wijd en zijd zag men geen dorpen; maar meest woest en ongecultiveerd land, voorttrekkende door de rivier Katjitan, de rivier Katanga, door eene ondiepte, zijnde de diepe plaatsen vol van krokodillen en kaaimans. Deze rivier Katanga heeft zijn uitloop in de Samangi, aan de oostzijde dezer rivier begint Madioen, welk district eindigt aan 't riviertje Lambangan, alwaar Tsjaroeban begint. Komen in de doeson Satrian, nabij dit dorp aan de rivier Kaligre wordt nachtleger gehouden, geen leeftogt aanwezig. Kapit. van Vliet laat order vragen of hij doortrekken zal met den legertrain tot Papate; wordt toestemmend beantwoord.

3 Oct. In den nanacht weder opgerukt, vinden den legertrain en arrieregarde op Lavangré, trekken Z. en O ten Z, door schoone vlakten, door de rivier Bangawang of Widoe en komen 'smorgens te 9 ure op Papaté, de rivier aldaar aldus genoemd naar het doeson, loopen beiden uit in Samangi, kapit. Westdorp, Sindoeradja en Soeranata lagen hier in kwartier. Nader order aan Renesse en Muller, om regt naar Kartasana te marscheren, order aan kapit. Tak

om zich te haasten. Waarschuwing aan kapit. van Vliet om voorzigtig te zijn. De Javaansche bevelhebbers stellen voor, detachementen uit te zenden om het land van Kartasana, Kammagatan en Tsjaroeban af te branden; de Nederl. bevelhebber wijst dit voorstel af; „want om vogelen te vangen, geen knuppels onder dezelve gegooid dienen te worden”. Berigt door verspieters omtrent den vijand, waarvan troepen geposteerd zijn, op Kammagatan.

4 Oct. Berigt van kapit. Tak, dd. 30 Sept. uit Tandoerang, houdende berigt van diverse rencontres, met den vijand, die altijd geretireerd was. De regent van Kadoean, was zich komen onderwerpen. Missive afgezonden aan den koopman Jan de Harde te Soerabaja en Willem Bastineq te Kapper, met order aan den eersten om door de regenten van Soerabaja, Grissée en Giri een leger op de been te doen brengen en aan den tweeden om de Makassaren aan te moedigen tot volbrenging hunner belofte van tegen Troenodjojo hun best te doen. Het leger houdt rust „omdat velen gemediceineerd hebben.” In 't Z. ten O. en ZZ. O. van hier over Madion ongeveer 10 mijlen, lag het gebergte Mangebale, ¹ zoo genaamd na een Lak of meer, dat aan de voet van dito berg gesitueerd is, hebbende zijn oorsprong van boven. De Oostel. top van de Lawoe W. ten Z. en W. Z. W. een mijl van ons. Het land is hier hoog 16 a 20 voet boven den waterloop van de rivier; de grond eenigzins zandig met steenen.

5 October. Missive ontvangen van kapit. Tak, geschreven tot Kasoer in Madion; meldende dat de vijand weder eenig volk had verloren en dat de ingezetenen van Kadoean en Panaraga, door het schielijk vervolgen, zich hadden onderworpen, en eed van getrouwheid hadden afgelegd. Het leger vertrekt van Papaté, passeert de rivier Bangawang ² voorbij een vierkanten steenen bak, waarin bij oude tijden jongelieden, wanneer zij trouwen wilden zich moesten wasschen, niet verre van daar stond zeker steenen beeld, een buffel gelijkende, aan wien zij dan, zich gewasschen hebbende, offerhanden plegen te doen, zijnde volgens 't zeggen van den Soesoehoenan, deze volkeren te dier tijde nog heydenen ende den Alkoran hier onbekend geweest. Na 1½ mijl marcherens passeren de rivier Kalageen en een dik

¹ Ngebale? ² Bengawan = Solo R; doch hier is vermoedelijk die arm bedoeld, welke de Madioensche rivier heet.

bosschagie, vinden hier de bagage en brigade karren; tegen den middag komen te Kadjang op de legerplaats, een musketschoot afstands van de voorn. rivier Bengawan Serikan. Deze rivier is ruim en schoon, loopt voorbij Djepan en Sidajoe in zee. Achtermiddags 1 uur, komt kapt. Tak hier aan, heeft zijn volk 2 mijl achter zich gelaten, brengt eenige Javaansche grooten mede, als: Zingawangsa opperhoofd van Kadoean, Ngabeli Soetanaja, tweede persoon van Panaraga, (zijnde de regent van die plaats bij Troenodjojo) om zich aan den Soesoch. te onderwerpen. Twee spionnen worden naar Kediri gezonden, en brief gezonden aan Renesse en Muller. De kapit. Westdorp en van Vliet trekken vooruit.

6 Oct. Berigt uit Japara, o. a. dat Radja Palakka, Radja Goa en Radja Mandhar, met vele Boegies herwaarts zouden komen. Achtermiddag 2 uur opgerukt van Kadjang, passeren na een half uur de rivier Bengawan, latende aan de regterhand het dorp Tsjaroeban. Door den nacht overvallen, wordt er gebivouakkeerd, zonder iets te eten te hebben.

7 Oct. Met den dag voortgerukt, door een groot Djatibosch, na gepasseerd te zijn een rivierspruitje Kadong Panarang. Groote hitte, de koelies vallen op den weg neder, d'Ed. Hurdt, doet hen verkwikken met een weinig water, dat hij nog had; anderen eten bladeren. Zijn op den verkeerden weg, Sindoradja en Soeranata hebben niet gezorgd, voor eten of kwartier, heftige verwijten aan dezen daarover. Berigt van de kapit. Renesse en Muller uit Balora. Des achtermiddags weder opgemarscheerd, door wilde boschagien, passeren de riviertjes Oelo en Sarangan, de eerste vuil en de tweede droog. Het leger heeft gebrek aan water, rust wegens vermoeidheid. De admiraal deelt brood en arak uit. Op dit oogenblik komt tijding dat de vijand op een half uur afstand begaggerd ligt. De Comp. van Altmeijer, met eenige Makassaren en Javanen derwaarts gezonden, een uur later berigt dat de pagger genomen en de vijand gevlugt was. 's Avonds trekt het leger in dien pagger bij de rivier Tonglor, waar het leger verfrist wordt.

8 Oct. Spion gevat, zijnde een Madoerees.

Berigt van Renesse en Muller uit Djepan, hadden diverse rencontres gehad, waarin het opperhoofd van Koedoes Tisnaja, gesneuveld was, 't gerucht liep dat de vijandelijke troepen, indien zij kwamen

onder te leggen, van zín waren zich onder den Panembahan Giri te begeven. De pagger op Djepan was door de onzen bezet.

Tonglor onderwerpt zich. Kapt. Westdorp komt aan van 'Tsja-roeban en daarna ook kapt. Tak met zijn leger. Order afgezonden aan de kapit. Renesse en Muller om de posten op Balora en Djepan te verlaten, en onmiddelijk op Kartasana op te rukken.

Zondag 9 Oct. Valsch alarm in 't leger. Brief van Renesse en Muller dd. 6 Oct. uit Djepan Panoelang ten geleide van een vailanten brief van Wiera Mangala aan Toem. Mangoenonang hem uitdagende, om met gelijk getal van volk te strijden, en zou zijn devoir doen om al het volk onder Troenodjojo te brengen. Predikatie gehouden. Berigt van kapt. Tak uit Padjang dat hij op den weg naar Antjoe. den vijand ontmoet en verslagen had.

10 Oct. Opgebroken van Tongloor, passeren steenachtige heuvelen en dunne bosschagien, voorts diverse valleijen en een mijl verder 't riviértje Bale-pandjang, links lagen vele dorpjes in het bosch, vol vee en padie, daarna kwamen op laag en vlak land met veel dorpen; vonden kapit. Tak aan 't spruutje Glotok geposteerd. Namen kwartier in 't veld op Paté, sorterende onder Antjoe en dito Antjoe onder Kediri, niet ver van Paté ligt de rivier Lot Gompot. Ongeveer 3 mijlen heden afgelegd. Regen en bliksem. Kapit. Westdorp, die vooruit was, bragt vele gevangenen aan, onder dezen was een Javaan, die relaas geeft van den toestand in Kediri, aldaar zouden zijn 7000 gewapende mannen, waaronder 3000 Madoerezen, en ongeveer 70 stukken geschut, binnen de muuragie waren geen vaste bolwerken, de stadsmuur was ongeveer twee manslengte hoog, met 4 poorten, daarbuiten eene gracht, rondom stonden vele angels geplant, levensmiddelen waren er overvloedig, en de rivier Palaboan loopt aan de zuidzijde. Troenodjojo was daar met al zijn wijven, goed en geld nog binnen.

11 Oct. De Soesoehoenan besluit met zijne Mantris tot aan de rivier van Palaboan naar Zinkal, zijnde $1\frac{1}{2}$ à 2 mijl van Kediri, voort te trekken. Advics afgezonden aan de kapit. Renesse en Muller, met last hun marsch voort te zetten. Order aan van Vliet om naar Paatsjie ¹ en dan naar Zinckal voort te trekken. Missive

¹ Patjeh, Kediri, afd. Berbek.

naar Japara aan den opperkoopm. Bartels, met last dat spoedig advies zou geven, indien de Boegies aldaar zouden zijn aangekomen. Hier geen gebrek aan leeftogt, de velden rondom staan ook nog zeer schoon met jonge padi, boontjes, kadjang, kassoemba en fruitagien. Het gebergte Wilis ligt Z. ten W. en Z. Z. W. $\frac{3}{4}$ mijl, item Mangabel Z. W. 1 à $1\frac{1}{2}$ mijl, mitsgaders de berg Klotok Z. O. van hier 5 mijlen.

12 *Oct.* Daar veel dragers verlopen waren, breekt het leger eerst te $7\frac{1}{2}$ van Patsje op, en marcheert door plaisante velden, over diverse rivierspruiten en o. a. door de rivier Alan, $\frac{1}{2}$ uur van Patsje; aan beide zijden stond het land vol dorpen, met overvloed van Padi en vee, $\frac{1}{2}$ uur verder door de rivier Sidaguanty. De avantgarde onder kapit. Westdorp ontdekt den vijand te paard in 't veld, achter een heuvel, na vuur gegeven te hebben, jaagt Westdorp hem op de vlugt. Het leger marcheert nu in bataille, de arriergarde was nu avantgarde, de admiraal volgde, kapt. Westdorp hield de regter, kapt. Tak de linkervleugel. De vijand voor 't front retirerende zette de dorpen gaandeweg in brand. Op den middag aankomst te Patsje. De nacht wordt hier doorgebracht, de vleugels van het leger regs en links uitgespreid, met het hoofdkwartier te Patsje. Er wordt streng wacht gehouden als liggende nu in en onder den vijand.

13 *Oct.* Opgebroken uit Patsje en in dezelfde slagorde als gisteren voortgemarcheerd, door het riviertje Bodor en schoone velden en plaisante doesons. Wegens de hitte wordt er halt gehouden in het dorp Lob (?) aan een spruitje Tsintagga. Een expresse te paard berigt, dat de vijand van achteren in de bagage van kapit. Tak was gevallen, doch teruggedreven in een groot veld, waar bleef braveren; doch vlugtte ook van daar, toen daarheen een detachement werd gezonden. De admiraal wacht de dragers in.

Intusschen laat de Soesochoenan, die vooruit was, berigten, dat ook op zijne bagagedragers de vijand was ingevallen. Het leger trekt meer geconcentreerd naar het doeson Zinkal aan de rivier, alwaar kapit. Westdorp en de legertrein reeds waren gelegerd. De vijand had aan de overzijde van de rivier, waterpas eene borstwering met batterij opgeworpen, waaruit hij lustig met bassen schiet. Deze rivier Palaboan, ¹ wordt onverwacht zeer diep en fel stroomend

¹ Uit de bijgevoegde oude kaart blijkt, dat met de R. Palaboan alleen bedoeld kan zijn de Kediri-rivier of R. Brantas. Zinkal moet ongeveer gelegen hebben, waar

bevonden, is niet over te trekken zonder vlotten of schipbrug. Het hoofdkwartier aan de rivier onder de Mangoesboomen opgeslagen. De vijandelijke ruitery valt onvoorziens, als dollen menschen met hangende haren, de hoofden schuddende, met lansen in de hand op de verspreide Javanen aan en breekt dwars door de karren en de arrieregade. Deze ruiters waren Madoerezen, gelijk bleek uit hunne kleeding. Eene comp. Europeanen en eene comp. Makassaren ijlings op dien vijand afgezonden doen hem terugdeinzen. Het leger verzamelt zich binnen Zinkal regt tegenover 's vijands pagger. De vijand schiet van tijd tot tijd uit zijne bassen met tinnen kogels. Verscheidene gewonden, waaronder 3 Europeanen, bij den laatsten aanval bekomen. Een spion gevat, die eenige leugens vertelt.

14 Oct. De vijand gaat voort met schieten uit zijn pagger, wat onbeantwoord wordt gelaten om de ammunitie niet te verspillen. Aankomst van proviand uit Samarang. Na gehouden deliberatie, over de vraag hoe men over den gezwollen stroom, met het leger geraken zal, wordt best geoordeeld, met het leger een mijl stroomopwaarts naar Toekum of Toekon¹ te marcheren, alwaar men, naar 't zeggen der Javanen, over komen kan. De vijand zwerft in 't veld. Kapit. Westdorp biedt zich aan om met zijne brigade en 2000 man Javanen onder Sindoradja, vooruit te trekken en den weg naar Toekon open te maken. Berigt van de kapit. Renesse en Muller uit Panoelang, dat zij zich op marsch naar Kartasana zouden begeven. Omtrent 5 uren laat kapit. van Vliet weten, dat kapit. Westdorp in actie met den vijand is, niet lang daarna komt het berigt, dat kapit. Westdorp is gesneuveld met nog meer andere officieren en soldaten en dat zijne brigade voor een gedeelte was geslagen. Kapit. Tak wordt terstond derwaarts gedetacheerd, om het overige der brigade te redden. Des avonds wordt het lijk van Westdorp met 20 wonden bedekt, in 't leger gebragt, ook diverse gewonden aangevoerd.

15 Oct. De nacht droevig doorgebragt. In den morgen komt kapit. Tak met het overschot der brigade Westdorp terug. De voortogt

op de kaart van Melvill, de plaats Meritjan, in het district Modjo-rotto gesteld is; maar naauwkeurig is het niet uit te maken.

¹ Volgens nevensg. oude kaart, komt de plaats van dit Toekum nog het meest overeen met het tegenwoordige Modjo-rotto.

heeft in de actie 11 dooden en 9 gekwetsten bekomen. Kapit. Tak rapporteert, dat toen kapit. Westdorp nabij Tockum was gekomen, hij deels omsingeld, deels uit eene hinderlage was besprongen. Kapitein Westdorp had zich wat te driftig met zijn paard op den vijand geworpen en was toen door den aandringenden vijand gedood. De Javanen en daarna ook de Europeanen waren toen in disorder geraakt en waren eerst aan 't wjken en toen aan 't vlugten gegaan. Alleen hadden de vaandrigs Joh. Cristoffel Stiel en Jan Janss. edelmoedig stand gehouden, tot dat zij nedergehakt werden, de eerste zich gewikkeld hebbende in zijn vaandel. Niet minder standvastig toonden zich de luit. Huysen en de kapit. der Baliërs, die door het doen vuren hunner comp. den vijand wisten van zich af te houden. De vijand had 20 zijner voornaamste voorvechters verloren. De groote Mantri en naamheld Soeranata had zich met zijne Javanen schuil gehouden. Kapit. Westdorp begraven. Missive aan kapit. Renesse en Muller om zich herwaarts op Zinkal aan de groote rivier Palaboan te begeven. De vijand werpt ijverig batterijen aan de overzijde op. Het hoofdkwartier hoogerop in het bosch verlegd om buiten schot des vijands te zijn, blijvende kapit. Tak post houden aan de Passar, waar hij van tijd tot tijd met 12ponds kogels door den vijand begroet wordt.

Zunday 16 Oct. Berigt dat Renesse en Muller te Antjoe waren aangekomen en nog heden hier zouden zijn. Brieven afgezonden aan den koopm. en raad van Soerabaija, houdende aandrang om met een leger uit Soerabaija, Grissé en Giri op te komen. Advies van den toestand aan de Hooge regering opgehouden. De kapt. Renesse en Muller komen aan met 183 Europ., 253 inlandsche troepen en 3160 Javanen, waarvan maar 1000 gewapend. De Soesochoenan aanbevolen dat hij de rivier zou doen peilen en Kartasana verspieden.

17 Oct. De vijand werkt dag en nacht aan zijne batterijen. De admiraal geeft last, dat er een pagger voor 't leger zal worden gemaakt. De rivier wordt gepeild en 5 en 5½ voet op zijn minst diep bevonden. De vijand vertoont zich telkens in het veld, houdt wel geen stand, maar verontrust voortdurend het leger. De admiraal beklaagt zich zeer over de wandevoiren der Javanen, in 't gevecht zijn zij werkeloos of voortvlugtig en leveren leeftogt noch vaartuigen. Hij stelt daarom voor naar Kartasana of Wirasaba te wjken,

van daar provisien etc. van beneden te doen halen en dan den aanval op Kediri te hervatten. De Soesoehoenan en zijne Mantris beloven beterschap, beloven een grogol of pagger rondom 't leger te doen maken evenzoo, ook een vlotbrug. Europesche soldaten als overloopers in het leger van Troenodjojo.

18 Oct. Op aandrang van den Soesoehoenan, wordt gearresteerd te Zinkal te blijven, de ammunitie in verzekering te brengen, het leger te begaggeren en een detachement naar Soerabaja af te zenden om benooidgheden voor het leger op te halen. Luit. C. Altmeijer tot kapit. bevorderd, en vaandrig Guill. van der Stappe tot luitenant. Volk van Pati komt aan. Javaansche fourageurs door den vijand deels vermoord, deels gekwetst. Berigt van eenen Diepo Negoro in Kediri gevangen, per lontar aan zijn broeder Adepatei Mandaraha, dat hij niet buiten Kediri kan geraken, dat de Makassaren op Kappar nog steeds vijanden zijn van Troenodjojo, dat Kraëng Glisson tegen Kediri wil optrekken, maar zonder de Hollanders.

19 Oct. Grashalers en fourageurs door den vijand weder overvallen, die met zijn regtervleugel te dicht genaderd zijnde bij den pagger door de musketiers van achter de palisaden wordt beschoten en op de vlugt gejaagd. Een Jav. opperhoofd Soera Dikara, aan de Comp. zeer getrouw, gesneuveld, zijn zoon volgt hem op als opperhoofd van Blora. De poeassa of Mah. vasten vangt dezen avond aan. De Soesoeh. laat dit door gongslag aankondigen.

20 Oct. De vijand vertoont zich ook aan de zuid van 't gebergte Willis, ¹ gebrek aan rijst. Waarschuwing door een Maleijer, dat de

1 Hoewel Hurd't het niet uitdrukkelijk vermeldt, is het vrij duidelijk, dat hij zoo goed als ingesloten was; de togt naar Tockoem had hij moeten opgeven. Hoe zeer de toestand gespannen was en haghelijk geoordeeld werd, leert men het beste kennen uit de notulen in het Resolutieboek van GG. en Rade te Batavia, alwaar men onder dagt. van 25 Nov. 1678, vermeld vindt eene propositie van den Gouverneur-Generaal over het werk op Java's oostkust, waarin hij o. a. deze punten aan den Raad van Indie ter overweging stelde: dat Batavia's garnizoen maar 800 man sterk blijft, meest onbekwamen om te velde te trekken, wat bedenking geeft, te meer de Bantammer op zijn luimen ligt; terwijl op Batavia's burgers niet meer staat is te maken, dan om stad en voorstad te bewaken; groote onheilen zijn te voorzien uit een kwaden uitslag voor het leger onder den E. Hurd't, het verder hazarderen, als Kediri niet overgaat, steekt vol gevaar, in alle gevallen en ten beste genomen dient het werk kort gescheiden, bij verovering van Kediri en het vlugten van Troenodjojo, zal er nog al meer dan nu te doen zijn, bij kwaden uitslag zouden de Javanen ons afvallen, in bedenking te nemen of het niet beter is op ons zelve te letten, dan om eens

vijand 's nachts amok zou spelen. Een lontar ontvangen van pangeran Sampan uit doeson Lodayo, meldende dat verblijd is, over Soesoehoenan's komste, zou bij ons komen, zoodra wij de rivier over waren. Kapit. F. H. Muller, na langdurige ziekte overleden. De overzijde van de rivier geheel bezet met batterijen, borstweringen en blinden, waarachter de vijand stond met geschut, bassen en roers, de rivier-oever dezerzijds geheel onveilig.

21 Oct. 's Nachts tusschen 1 en 2 ure, dringen vijandelijke amokmakers, door eene opening in den pagger en steken het Maleische kwartier geheel in brand. De legertrein met ammunitie als door een wonder gered en behouden. Intusschen maken de vijanden aan de overzijde groot getier. De amokmakers eindelijk teruggejaagd, een bebloed spoor achter zich latende. De rivier nogmaals gepeild. Een spion gevat, wesende heel dronken, 't zij van amphioen, 't zij van „bromdrank.” Last tot het dicht maken van de opening in den pagger. 's Avonds vertoonen zich weder vijandelijke ruiters. Eene groote batterij schiet van de overzijde zware kogels.

22 Oct. Continueel kanoneren door den vijand met allerlei projectielen. Een hooge pagger met aarde gevuld, wordt aan de rivier voor ons leger gemaakt, om wat beschut te zijn tegen 't vuren van den vijand. Een Maleijer waarschuwt, dat er weder een amokpartij ophanden is.

Zondag 23 Oct. De nacht stil, 's morgens kanonvuur, door de onzen beantwoord en tot zwijgen gebragt. Gebrek aan rond scherp.

24 Oct. 's Morgens weder kanonvuur. De Kalangse hoofden van de karren, wegens hunne goede diensten elk beloond met een Gobar Gandang, waarvoor groote dankbaarheid betoonden. Conferentie tusschen den Soesoehoenan en den admiraal. Een Europ. soldaat tot den vijand overgelopen, roept andere Europeers aan, om hen tot de zijde

anders wil verloren te gaan, want de Comp. is onmagtig zoo groot werk meester te worden en dan nog ons zelven te beschermen, alle die punten dienen noodig overwogen, ook de gestalte des vaderlands, omdat hulp en ontzet van daar uit kan blijven, de kloekmoedigheid mag niet in vermetelheid ontaarden, onze buitentroepen dienen niet meer verstrooid; maar bijééngetrokken. Voorstel om 250 à 300 matrozen van de schepen aan land te brengen, om op de parade als andersiints ons aanzien te behouden, om den majoor Poobman met hulptroupen naar Soerabaja, maar niet landwaarts in, te zenden, om den terugtogt van Hurdt en zijn leger zoo noodig te dekken, enz.

van Troenodjojo over te halen, zeggende: geld, kost en vrouwlieden is hier genoeg.

25 Oct. Weder kanonvuur. De vijand vertoont zich weder in 't veld. Een gevangene opgebracht, ondervraagd, geeft berigt, dat de troep heden in 't veld 600 paarden sterk was, meest Madoerezen. De hoofden der Kadjoranders waren Radhen Pandje, Anga Padra, Karti Naya en hun verblijf was op Nirmala, $\frac{1}{2}$ dag van Kediri. Het hoofdkwartier was op Toekum om de Nederl. van daar te bestoken, aan de overzijde van de rivier waren 400 Madoerezen en Troenodjojo had 4000 Madoeresen en Sampanders in Kediri. Des morgens trekt kapit. Renesse uit met zijne brigade, dringt tot Toekum door, verjaagt er den vijand en steekt hun legerplaats in brand, brengt veel rijst mede terug.

Sindoradja en Manko Joedo, deden heden eene verkenning met 3000 Javanen tot in Kartasana, maar moesten daar wijken, Mangoenonang deed ook eene verkenning den weg op naar Patjeh, doch wijkt voor vijandelijke ruiters.

26 Oct. Niets bijzonders.

27 Oct. Besloten eene separate hechte pagger op te maken om onze militie daarin bij elkander te trekken en den vijand met meer kracht tegen te gaan. De vijand gaat met werken dagelijks voort.

28 Oct. *Vrydag*. De Soesoeh. na gisteren middag aan zijne grooten een maaltijd te hebben gegeven tot gedachtenis van zijn overleden dochtertje Ratoe Woh, deelt heden hare gouden sieraden, onder zijne Mantri's uit, volgens de Javaansche maximes. Een Europeaan tracht over te loopen.

29 Oct. Kapit. Tak trekt met eenige ruiters en een troep Javanen naar Kartasana en keert terug zonder vijanden te hebben vernomen. Mandaraha levert de monsterrol der Javaansche troepen aan den Admiraal, waaruit blijkt, dat deze eene sterkte hebben van 13220 koppen, onder de navolgende bevelhebbers, als: Aria Sindoradja van Wattas, Ngabehi Tanoraga van Padjang, N. Wiera Laksamana van Bangwetan, Radhen Mongon Tappa van Madioen, T. Mankojoedo van Kadoe, Demang Jasoepanta van Wattas, N. Wira Samoc van Bangwetan, N. Martasari van Padjangh, Rongo di Mangala van Jagaraga, T. Mangkojoedo, T. Soeranata van Demak. N. Pandinanagara, N. Niti Joeda van Pekalongang, T. Bawa Raksadana, Aria Madoeratna

van Batan, T. Ingawanga van Kandal, Soera Wibrana van Kaliwongo, Dem. Mangonjaja van Samarang, N. Joeda Karti van Torbajja, Dem. Tsitsja Joeda van Japara, T. Mandoero van Mattaram en T. Mangoenonang van Patti en nog een aantal mindere hoofden.

Zondag 30 Oct. Diverse advisen uit Japara, o. a. meldende, dat de Makassaar Daëng Mangalla uit Bantam op Grissee was gekomen, dat ook 2 vaartuigen van den Sultan van Bantam op Grissee waren verschenen, brengende last of vermaning aan Kraëng Glisson, dat hij naar Kediri optrekken en zich met Troenodjojo conjungeren zou.

De koopman Bastineq schreef dd. 27 Sept., dat hij met Kraëng Glisson en andere presente Makassaren op Kappar het oude Bongaisehe contract had gerenoveerd, dat zij met het uittrekken hunner krissen dat contract hadden bezworen; doch geweigerd hadden den eed te doen op den Koran, omdat dit hun wettigen Koning zou prejudicieren. Zij waren echter gereed om met den koopm. Bastineq op te trekken, (uit een brief van Hurdt aan de H. Regering, dd. 1 Nov., blijkt, dat na de aankomst van Daëng Mangalla uit Bantam, Kraëng Glisson, die eerst gereed stond om met Bastineq met 2000 man tegen Kediri op te trekken, sedert te Kappar bleef en slechts 310 Makassaren en Boegios zich bij Bastineq voegden.)

Twee Javaansche jongens uit Kediri gevlugt, melden dat in de rencontre te Toekum met kapit. Renesse (zie 25 Oct.) de opperbevelhebber van Troenodjojo, Aria Singasari, was gesneuveld, en ook bij het amok op 20 II. Radhen Soera Diepa gevallen was. Om den dood van deze zijne twee bevelhebbers te wreken, had Troenodjojo zelf amok willen maken tegen ons leger en was daarvan alleen terug gehouden door veel bidden, schreeuwen en smeken van zijne moeder en zijne wijven.

31 Oct. Dezen nacht deed de admiraal zelf de ronde en vond de Javaansche wachten meest slapende. Een brief van den koopman Willem Bastineq ontvangen, geschreven in 't veld tussehen Kapatran en Nabar, meldende dat hij den 20 October op marsch was gegaan, met 1026 man, waarvan slechts 310 Makkassaren van Kappar en 14 Europeërs, de rest Javanen. Op den 27^{en} daaraanvolgende, was Mastoeampel schoonzoon, niet de eigen zoon van Panembahan Giri, genaamd Radhen Poerbanagara, met 700 gewapende Javanen bij hem gekomen. Bastineq had onderweg een pagger tot Kaloempang inge-

nomen, de Makassaren hadden zich daarbij wel gekwetten, maar de Boegies en Towadjo's onder Aroc Tsjong, waren op den 27^{en} op Katanas achter gebleven, en B. wist niet of dezen weder naar Kappar waren teruggekeerd.

1 Nov. Berigt van den koopman Jan de Harde, uit Soerabaja, dd. 25 ll. o. a., dat de rivier te onveilig was door vijanden om proviand op te zenden; dat Aria Kartasana en Wassingatty met 1000 man niet ver van Giri lagen en door zendelingen, aan den Panembahan Giri verzocht hadden, dat hij hen in bescherming wilde nemen. Ook zou Troenodjojo aan Panembahan Giri eenig geld gezonden hebben, met verzoek van vrije doortogt door Giri.

Heden overleed Adepate Mandaraha, eerste minister van staat en rijksraad van den Soesochoenan. Weder een brief van Bastincq ontvangen, o. a. meldende, dat alle de Makassaren stil waren afgetrokken, werwaarts was onbekend.

3 Nov. Onder veel gommespelen, bespotten de vijandelijke voorvechters de schildwachten en rondes. Missive van Bastincq, dat hij overvallen was nabij het dorp Kandangan, door meer dan 500 vijandelijke ruiters, zijn legertje was echter behouden, even als de ammunitie en leeftogt, door het stellen der karren en het moedig standhouden der Baliërs onder Tomm. Jajalalana. Twee Europeanen gesneuveld. Onmiddellijk wordt kapit. Tak met zijne brigade ruitery aan Bastincq te gemoet gezonden, die des achtermiddags met de ammunitie en de leeftogt behouden in de pagger op Zinkal aankomt. Alle de ammunitie en leeftogt in den nieuwen pagger in veiligheid gebragt. De Soesochoenan doet voorstel om nu den vijand met meer kracht te recognosceren; dientengevolge besloten om naar Toekum eene visite te doen.

5 Nov. 's Morgens zijn de kommandeur de St. Martin, de kapit. Renesse en Tak met hunne brigades en de meeste Javanen zuidwaards in 't veld gerukt, den weg op naar Toekum, houdende Mangoenonang breed uitgestrekt de regtervleugel naar den voet van 't gebergte Willis. Tegen 6 ure des avonds keerden deze brigades terug, zij hadden eerst onder den berg een leger uit een negorij terug gedrongen waren voortgerukt op Toekum, door moerassige en afgesneden velden, ook van daar was de vijand verdreven, wijkende oostwaarts, waarheen hij vervolgd was. Tegen aan de rivier, was mede eene

vijandelijke legerplaats gevonden en vernield; doch de rivier was te diep om er over te gaan, schutgevaarte was met den vijand aan den anderen oever gehouden, een zijner stukken gedemonteerd en men had hem van den oever doen wijken. Een beraamd plan om met vloten of vaartuigen over de rivier te komen, blijkt onuitvoerbaar, de stroom is te sterk en te diep, de vaartuigen waren te zwak.

Zondag 6 Nov. De vijand doet een onverwachten aanval op de buitenste karren, steekt den brand in eenigen en slaat diverse onnoozele menschen dood.

7 Nov. Vier vaartuigen opgehaald, die achter blinderingen, door Demaksche sloopstimmerlieden worden klaargemaakt. De vijand vuurt daarop vruchteloos. Een soldaat overgelopen tot den vijand.

8 Nov. De vijand werkt aan zijne borstweringen en vuurt.

9 Nov. Besloten om met de vaartuigen, die nu gereed zijn, een exploit te ondernemen over de rivier. Vermaning gedaan aan de Javanen tot hun pligt.

10 Nov. Eene partij grashaalders op 't veld door den vijand overvallen en vermoord. Het dessein met de vaartuigen wordt ondernomen, des middernachts;

11 Nov., doch mislukt. Twee vaartuigen zinken en de Javanen kiezen het hazenpad. De vijand vertoont zich in het veld.

12 Nov. De Soesoehoenan en zijne mantris scherp onderhouden over de traagheid en de lafhartigheid der Javanen. Stellen voor met een vlotbrugge het dessein te hervatten. Vier Javaansche papen voor den admiraal gebragt, door Mas Warga dalam uit het doeson Panjoelan met een lontar gezonden, inhoudende, dat hij genegen is met 1000 man zich bij den Soesoehoenan te voegen, als maar eerst de rivier was overgetrokken en berigt dat Kraëng Glisson met Troenodjojo weder was veraccordeerd. Drie Europ. soldaten tot den vijand overgelopen.

Zondag 13 Nov. De vijand vertoont zich in 't veld, doch houdt geen stand. Gebrek aan zout.

14 Nov. De vijand tracht 's nachts brand te stichten in onzen pagger, doch wordt ontdekt. Weder twee Europ. soldaten overgelopen. De admiraal Hurdt zendt een brief aan Kraëng Glisson van den navolgenden inhoud. „Desen brief komt van den admiraal Anthonio Hurdt geschr. aan Crayn Glisson en verdere grooten tot

Capper, hun toewenschende lang leven en gesonthejd op deser aerde, wyders maek ik u bekend, dat het my aangenaam geweest is, doen ick uyt den brief van onsen Coopman Willem Bastinck den 12^{en} der verl. maand van Surabaya aan my geschreven las, hoe ghy alle gereet en bereyd stond, om ten dienste der E. Comp. van dien kant naar Cadiery over te komen, zynde eenelyck het waghten na de Surabayse grooten, die ghy versoght had in uw geselschap te mogen hebben, omdat ghy by hunne te huys blyvinge vreesde, dat sy uwe onderhoorigen niet ongemolesteerd zouden laten en was hy Bastinck om die reden in persoon derwaarts gereden; maar eenige dagen daarna, verstond ick, uyt een ander brief van denselven Coopman, den 18 d^o. uyt Cappar, dat ghyl. van resolutie veranderd en te rade geworden waart met denselven eenelyk drie uwer capiteynen namentl. Arou Tchiong, Dato Cama en Mangemina, by hun hebbende ongeveer 400 soo Boegys, Towadjas als Makassaren af te senden, onder voorgeven dat uwe Poasse aanquam, die gy genegen waart te vieren en daarom in persoon niet kondet optrekken, welke excuse vry wat ongefondeert is, oocq zyn uw 3 voorn. capitaynen met hun volck, den laetsten dag der verl. maend den weg afgedropen, sonder een woord te spreken. Wy weten naauwlyeks te bedenken, waaruyt soo schielyke veranderinge en het aftrekken uwer medegesondene volckern voortgekomen zy, dan eenelyck, dat ghy door quade inductien van eenige boose menschen, daartoe misleyd zyt, of ten ware, dat onsen afgesaut daartoe redenen mogte hebben gegeven, die wy gaerne zouden willen weten, indien het zoo is, ander is 't een seker bewys dat alle goede beloften van Carreroepa en Carredjerro, soo tot Batavia aan den H^r. Gouverneur Generael en Raden van India, als tot Japara aan my in 't particulier gedaan, alsmede uwen brief per dezelve Souroans aan gem. Heeren afgesonden, niet van herte gemeend maar enkel bedrog is geweest, daarmede zyn genoemde Heeren tot Batavia en my, grootelyeks verkort in het vertrouwen, dat wy van u gehad hebben. Myn begeerte by desen is, dat ghy my op den ontfang van desen brief terstond laet weten, wat u eygentlyke intentie en voornemen is, 'tsy om de Comp. of Troenadjaja of iemand anders toe te vallen, ofte wat de reden zyn, dat ghy soo haest van ecne goede resolutie veranderd zyt geworden. Ick weet wel dat gy allen niet eenagezint zyt, dog een yder mag toetsien, dat hy naar quade raad

luysterende, hem selven naemaels niet bedrogen vinde. Van Crayn Glisson getuygt my de voorn. coopman Bastincq, dat hy voor syn eygen persoon heel wel genegen is Comp^s. bevelen nae te comen, dog dat van anderen gestut ofte misleyd werd, 't welck den heere Gouv.-Gen. en Raden tot Batavia, als oocq Crayn Glisson's syn oudsten broeder Crayn Bissey, die nu oocq op Batavia is, alsoo seer als my mishaege sal. Wy hebben hier op Zinkal vele dagen na uwe komst gewagt en diverse boden na u laten uytsien, in vertrouwen synde, dat gy sekerlyk van de oostzyde tot ons opcomen zoudet en 't welck ons de passagie door de rivier Palaboan veel hadde connen verligten. Soo ghy wel doen wilt, soo verwerpt allen quaden raad, voldoet uwe beloften en zyt gy nog van zinnen herwaerts te trekken met uwe magt, om ons dienst te doen, soo komt haestig en wy sullen u als goede vrienden ontfangen, in 't bysonder ben ick seer begeerig, om met Crayn Glisson selve eens te spreken." was get. Anthonio Hurdt.

Mantris van den Sousoehoenan komen den admiraal mededeelen, dat de vlotten en schanskorven gereed lagen om te water te brengen, ten einde dan daarmede, onder bescherming eener op te werpen batterij, de rivier over te steken.

15 Nov. Eene batterij wordt opgeworpen, op eene plaats aan de rivier, welke door de St. Martin, de kapiteinen en de Mantris voor de beste gehouden werd tot den overtocht. Inmiddels wordt eene veldontdekking gedaan. Weder twee Europ. soldaten naar den vijand overgelopen.

16 Nov. Krijgen berigt van den toestand in Kediri door een lontar van Naija 'Tsitra, vroeger regent van Samarang, thans een der opperhoofden van Troenodjojo, relaterende, dat onderscheidene hoofden onder 'Troenodjojo ontevreden waren en slechts wachten op onze overkomst en onzen aanval op Kediri, om de zijde van Troenodjojo te verlaten. Deze verrader gaf tevens aanwijzing hoe de troepen van Troenodjojo aan de overzijde der rivier van Toeckum of nederwaarts langs den stroom gepostceerd lagen. Er wordt besloten aanstaande nacht te trachten met de vlotten over de rivier te komen. Weder een Europ. korporaal overgelopen.

17 Nov. Het exploiet tot het overtrekken van de rivier wordt bij de hand genomen. „Kapit. v. Vliet maakte de eerste opening in de

blinde of gorden om de Gontingh eerst uit te zetten, daarmede dan het kanonnen van onze beide batterijen en schieten der musketten, langs de pagger gerangeerd, wakker aanving. De vijand bleef ook niet schuldig met kanon, bassen en roers te antwoorden, als of het hagelde, waardoor de Javaansche roeijers van de vaartuigen aflieden overmits diverse onder hen gekwetst werden. Eindelyk kwam de Gontingh met de 2 andere smalle vaartuigen nog in 't water, doch deze beide laatsten begonnen ten eerste te zinken, wyl van te veel volk overloopen waren; de bemanning stapte dan weder aan land. 20 frische soldaten stapten over in de Gontingh, gelijk ook de kapit. Renesse en zijn luitenant Guillaume Libout; maar beiden waren zoodra niet gezeten of de eerste kreeg een tinnen kogel in de bil en de tweede werd in den arm, bij de hand gewond, waarom zij moesten uittreden en zoude hierdoor de verdere soldatesque, die beneden ongedekt aan den oever stond, mede geretireerd zijn, zoo niet met kracht vooruitgedreven waren en kapitein Tak, zoo gereed als wakker om het volk aan te moedigen, zijn confrater niet hadde vervangen en van den oever had laten afzetten, daar de vijand zeer vinnig; doch zonder treffen op schoot. Ondertusschen 4 à 500 Javaansche ruyters wat beneden gereed staande, begaven zich tegelyk met het afsteken der Gontingh en op het slaan van zeker gometje, door den Soesochoenan bij zijne vlugt uit Mataram medegenomen en in zeer hooge waarde gehouden, de rivier in en over, onder bevel van den (Balischen) Tommegon Jajalalana, die zeer veel kogels en hasegayen naar 't lijf kreeg, die op zijn rondas en paard afschampten, waarna het gros der Javanen dezen voortroep volgde. Eenigen trokken wat zuidwaarts over de rivier en was te verwonderen, dat het water, dat zoo dikwijls op 4½ boven de hoogste rug was gepeild, nu zoo laag was gevallen, dat de paarden er door konden gaan. Tak aan den overwal geraakt zijnde, sprong met zijne soldaten uit de Gontingh aan land en onder 't faueur van den hoogen oever viel hij dadelijk in 's vijands werken en werd hij terstond gesecondeerd door den dapperen Jajalalana, gelijk ook de rest der Javanen volgde, waarop de vijand aan alle zijden de vlugt nam. Ondertusschen voer de Gontingh af en aan om de rest der militie over te zetten, waarbij kapit. Altmeijer gevoegd werd. De Javanen namen inmiddels des vijands vaandels en standaarden weg en staken zijne werken in brand,

terwijl Tak den vijand achterna zette. Men zag de rivier vol menschen en er was groote blijdschap onder alle het volk." Hiermede was de *overtogt over de rivier eindelijk geforceerd*. Elf stuks kanon werden vermeersterd, de vijand liet 40 dooden achter, ons leger telde 5 Europeesche en 6 inlandsche gekwetsten. De rivier was op het punt van doortogt ruim 30 roeden, van het eene strand tot het andere en uit de hooge oevers 55 roeden breed.

18 Nov. Een vlotbrug wordt gemaakt. Zwervende troepen van den vijand aan de overzijde in 't veld, in ontzag gehouden door de brigade Altmeijer. Berigten uit Kediri melden, dat er aldaar groote ontsteltenis is en Troenodjojo zeer mutabel in zijne plannen. Aan de overzijde op Tsoering, wordt een pagger voor ons volk aangelegd.

19 Nov. Sauvegardebriefjes rondgedeeld aan de omliggende bevolking. De vlotbrug gereed.

Zondag. Dankpredikatie. De vlotbrug weggespoeld.

21 Nov. Meer dan 270 petinggi's, zuidelijk van Kediri, staan gereed om zich aan den Soesochoenan te onderwerpen; ook pangeran Sampan gereed zich bij hem te voegen.

22 Nov. Veldontdekking door de brigades Tak en Altmeijer, in de rigting van Kediri. De vijand hield nergens stand, hoewel Troenodjojo zelf in 't veld was geweest, zijnde in 't zwart gekleed met een witte quitesol; doch toen hij bijna in de klem was geraakt, was hij met zijne suite over hol en bol, binnen Kediri gevlugt. Men was zoo dicht onder de werken van Kediri geweest, dat de Makassaren zelfs eenige buffels van den vijand hadden meegevoerd. Heden kwamen twee zonen van den Panembahan Giri in het leger aan met 400 gewapende Javanen en 100 dragers, o. a. bragten zij berigt, dat Toeban en Sidajoe, de zijde des Soesochoenan's hadden gekozen.

23 Nov. Missive van Soerabaja dd. 13 ll. ontvangen, houdende slechte tijdingen omtrent Kraëng Glisson, hij en zijne Makassaren dreigen Soerabaja af te loopen om daarna met 1000 Madoerezen, van Madoera overgekomen naar Kediri te trekken en aldaar de Hollanders in vereeniging met Troenodjojo te bestrijden. In de dorpen rondom Soerabaja hielden de Makassaren strooptogten, vrouwen en kinderen wegvoerende. De raad daarop vergaderd zijnde en voorz. missive gelezen zijnde, is besloten dat het assault op Kediri niet langer

behoorde uitgesteld te worden. De mantris worden gekommandeerd alles gereed te maken voor den marsch naar Kediri.

24 Nov. Alles wordt gereed gemaakt voor den togt naar Kediri. Het hoofdkwartier van Zinkal naar de overzijde van de rivier verlegd.

25 Nov. Te middernacht komt ook de Soesoehoenan in 't hoofdkwartier. Met den dag worden de trommen geroerd en de trompetten gestoken. Het leger wordt in orde gesteld. De predikant Manteau doet het gebed. De admiraal Hurdt doet eene aanspraak en het leger rukt op, voerende kapt. Tak d'avantgarde, kapt. Casp. Lourens Altmeijer de bataille of middentogt onder den admiraal als veldoverste en den kommandeur de St. Martin; kapit. Jeremias van Vliet d'arrièregarde. De Javaansche magt stond onder Depatti Mastoeampel, Soeranata, Aria Sindoeradja, Jajalalana, Mangkojocdo en Mangoenang. Voorts ammunitie en zes veldstukken.

Omtrent 10 ure in den morgen komt dit leger tot onder kanonschot voor de stad op eene schoone vlakke noordoostelijk van Kediri, alwaar naar gissing 1000 man zoo te voet als te paard met lansen, pieken en schietgeweer op de regtervleugel van onze Javanen en vrije Makassaren aanvielen en dezen dan ook al aan het wijken geraakten; maar als kapit Tak met 3 Eur. compagnien daarop toetrok, keerde de vijand den rug en verdween. „Ondertusschen werd lustig van 's vijands werken op ons volk en de rest van 't leger, dat regt à front geposteerd bleef, geschoten, komende diverse kogels door de gelederen heenvliegen, zonder eenige schade te doen. Men zag de werken vol van allerhande gecoleurde vaendels en banderollen pronken en niet weinig volk daaromheen zwieren, dewelcke met bassen en roers veel vergeefsche schoten deden, op onze braverende Makassaren en Javanen, die tot op musketschoot met hunne paarden naderden. Middelerwijl kapit Tak in 't vervolgen van den vijand zich onder de batterijen en buyten perikel van 't canon bevindende, liet door een expresse te paard bekend maken, dat zekere voordeelige plaats tot een aanval daaromtrent gezien hadde, waarop de H. Admiraal den Kommandeur de St. Martin derwaarts zond, om de gelegenheid eens te bezigtigen en dan bescheid daarvan te doen, welke retournerende berigtte, dat de plaats zeer favorabel scheen en waarop dan ZEd. goed vond met het bestormen van de stad voort te varen, wordende aanstonds genoemde kommandeur met

d'arrièregarde en de rest van kapitein Tak's brigade te dien einde derwaarts gezonden. De Admiraal met de bataille en de artillerie, bleef op de vlakte in 't gezigt en onder schoot van den vijand staan, zond den kapit. Altmeijer met een comp. Bataviasche Javanen en de comp. Makassaren oostwaarts om te zien, hoe het daar geschapen stond en tevens om de Javanen, die meest verscholen lagen voor te doen komen, gelijk dan ook geschiedde ende waarvan eene goede troep naar den kommandeur gedetacheerd werd, rapporterende hij, kapit. onder anderen, dat aan de noordoostz. van de stad een verheven vlakte was, zeer bekwaam om vandaar onder 's vijands werken te kunnen geraken, hetwelk en het berigt van de andere zijde, namentlijk dat de beide brigades gereed stonden, om aan te vallen Zijn E. moveerde in allen spoed derwaarts te trekken, stellende inmiddels tot een blinde, ongeveer 1000 Javanen, onder de hoofden Depatty Mastoeampel en Aria Sindoeradja, regt voor de bataille, met last om te volgen, zoodra zij zouden hooren, dat er ginds gechargeerd werd, na welken gegeven last en andere gestelde ordre, is de admiraal met gen. bataille en de veldstukjes achter deze Javanen en een klein bosschagie omgetrokken en met geen minder couragie als furie, tusschen 's vijands batterijen, onder 't losbranden van hun kanon en roers, met groot gejuich der Javanen en inlandsche militie al chargerende, tot onder 's vijands werken ingedrongen, daar zij van binnen onder 't lossen van hun groot en klein schietgeweer, zoodanig met steenen op ons volk wierpen, als of het hagelde, rakende ook een van 's vijands batterijen, door haar eigen kruid in den brand, daar zij het evenwel nog gaande hielden; doch werden na verloop van een groot uur tijds gedwongen, hunne post te verlaten en innewaarts te wijken, wanneer de onzen binnen de poorte en over de werken kwamen. Men zag bij het inkomen enige dooden en gekwetsten hier en daar van den vijand liggen, allen met rokjes van gedroogde buffelhuiden en eenigen met maliekolders van boven gekleed. De admiraal bleef met de bataille binnen deze poort post houden, of misschien de vijand zich herzamelen mogt en van achteren weder invallen.

De kommandeur met de twee bijhebbende brigades weinig te voren aan de noordwestzijde binnen geraakt wezende, was intusschen een gedeelte des vijands op het voorhof, alias den Alon Alon ofte pasei-

baan en vandaar in het hof (zynde des madoeresen rebelligen, prince Troenajaja's residentie) geretireerd, wanneer kapt. Tak met 4 compⁿ. te weten: 2 Europese militairen en dito marinen en 1 Baliërs daerna toetrok, alwaer 't gevecht weder op nieuws, soo hevig als te voren aanging; doch 't eerste steenen vierkant inbrekende vlugtte de vyand in het tweede en soo voorts in het derde en vierde pleyn, door naauwe poorten, die met dikke hechte deuren, wel versien waren, zynde onze marinen met de handgranaten hier sonderlinge wel te stade gekomen. Eene van Troenadjajas bemindste wyven in haar joly of draegstoel sittende, om weggedragen te worden, wierde binnen het tweede pleyn ofte vierkant in de furie doodgeschoten, in het derde zynde de woonplaatse, vond men vele Mataramse wyven en kinderen, waaronder mede de suster van den Soesoehoenan, genaamd Radeen Tampa, uit de Mattaram gevankelyk vervoerd. In de achterste muur was een gat gebroken, waardoor men presumeerde Troenadjaja met eenige wyven geëschapeerd te zyn, desselfs beste paarden stonden op stal, anderen weder hier en daar gezadeld. De Javanen kwamen sterk aan en vonden geen gebrek aan goeden buit en veel geld, gelyk ook d'onzen, die daar binnen waren. De *oude koninklyke Madjapaitse sierlyke gouden kroon, was tot groot gekuk ongeschonden in handen van kapitein Tak* komen te vervallen, wanneer deselve na verrigter zake met zyn krygsvolk, weder na de passeban getrokken en by de rest geposteerd is. 'T plunderen ging door heel Kediri, waarin de Javanen betoonden dappere meesters te zyn, verzuimende hierdoor de occasie van den vlugtenden Troenadjaja te vervolgen en na te jagen, gelyk zy te voren beloofd hadden."

De admiraal, die tot nog toe by de bataille aan de hoofspoorte gebleven was en alvorens eene Compagnie onder luit. van Ingen, met twee veldstukjens tot assistentie naar binnen gedetacheerd had, kwam kort hierna mede op het voorhof, vindende alles in stilstand en de militie in ordre by de wapenen, wanneer een briefje aan kapit. Renesse naar Zinkal afgezonden is, tot advertentie van deze overwinning van Kediri. Zeven man van ons volk zyn by de voora. actie gesneuveld, t. w. 4 Europeanen, 2 Makassaren en een Batavische Javaan, item 27 gekwetsten bekomen, als 22 Europeanen en 5 inlanders; van des Soesoehoenans veldoversten, waren op den Alon Alon gebleven Tommegon Mankoejoedo en Tomm. Maleyo, twee goede

soldaten. Des vyands dooden heeft men niet geteld, door dien zy wyd en zyd verspreid waren, ondertusschen de nacht aankomende, wierd de presente magt, in volle wapenen by den anderen gehouden, de helft met het geweer tusschen de beenen slapende en de rest wakende, en nam de heer Admirael zyn verblyf in een verheven schouwhuisje regt voor Troenadjaja's hof staende, alwaar hy het tournooijen plagt aan te zien.

26 Nov. 's Nachts loos alarm. De Soesochoenan gisteren als d'attaque aanging, weder naar Zinkal met party vrouwen en kinderen getrokken zynde, kwam heden morgen hier in Kediri, wanneer Z. E. hem congratulcerde en verhaal heeft gedaan van 't gepasseerde in de verovering. Zyn Hoogheid van de Madjapaitsche kroon en andere Mataramse hofgoederen, als gommen, kostelyke kleederen, enz., gehoord hebbende, verzocht, dat hem die mogten gerestitueerd worden, alzo van zyne voorouders herkwamen en gaarne tot eene memorie op zyne nakomelingen bewaren wilde; waarop de Admiraal beloofde, dat al 't geen men kon bemagtigen, hem zou gerestitueerd worden, veel volk kwam heden met wyven en kinderen binnen Kediri, dat zich voor den Soesochoenan verootmoedigde. 'T veroverde kanon in Kediri byeengebragt, bestond uit 23 stukken, veel klein geschut scheen door de Javanen te zyn gestolen, even als vele kostelyke vaandels. De plundering door de Javanen, was ook oorzaak, dat Troenodjojo had kunnen ontvlugten. De stad Kediri werd bevonden meest langwerpig, strekkende Noordoost en Zuidwest, omringd met een muur van gebakken of gedroogde aarden steenen, except aan de groote rivierkant, de plaats genaamd Goenong Sari, daar deselve cenelyk met borstweeren en 8 kloeke batterycn gesterkt is. De hoogte der muren zeer verscheiden zynde van 12, 15 tot 18 en dik 3, 4 à 6 voeten, van buiten aangeset met kloeke palissaden, en eenig kreupelhout, hebbende rondom een waterloop, die zich naar binnen door 't hof en de stad uitspreidt. De grootte der stad zynde: de westkant langs de groote rivier 450 roeden, aan de noordzyde 800, de zuidzyde 700 en de oostzyde 300; somma in omtrek 2250 roeden. Rondom dezelve waren 43 batterycn gesteld, meest bestaande uyt verheven stellagien, die boven de muur en palissaten uytstaken, daerop het canon en vele bassen geplant stonden; een seer lange en ruime straat strekte zich van 't hof naar Goenong Sari, de erven

wederzyds om de huysen met steenen mueren voorzien, gelyk ook diverse andere, maar buytendien is de stad seer vol van boomen als klappus, mangus en kapok, nevens verscheyde bamboesstoelen beplant, gelykende op sommige plaatsen van buyten aan te sien, schier een boschagie, onder dewelke de gemeene lieden haar huisingen hebben gehad, die door onse Javanen ten meerendeel in d'asch gelegd wierden. Aan de noordoostzyde wederzyds de poort, daar de admiraal met de bataille ingekomen is, ziet men eenig kreupelbosch, zulex dat de vyand geen minder voordeel met hinderlagen op de onsen binnen comende, zoude hebben connen doen, als buitenwaarts, ingevalle haar de couragie niet ontzackt ware geweest. Het Hof van Troenadjaja, regt in 't midden van de stad, heeft een schoon voorplein ruim 60 roeden, elk zyde vierkant, beplant met eenige groote waringyn en mangusboomen. Het binnenhof aan de zuidzyde van 't plein bestaat uit vyf distincte en afgemuurde plaatsen, doch niet kostelyk bebouwd, in 't agterste waren twee vyvers, daar goede groote riviervisch uitgehaald werd; aan de westzyde van 't plein staat de tempel, die niet zoo sierlyk is, als die van Goenongsari, bovengen. waar nevens eenige oude koninklyke graven gezien worden; d'oostzyde was betimmerd met eenige huizen der grooten, d'erven mede met vierkante gemetselde muren omtrokken, de noordzyde slechts door eene houten heining heksgewys afgesloten zynde.

Zondag 27 Nov. De Soesoehoenan heden morgen van Zinckal af in Kediri komende, begon andermaal te spreken van de Madjapaitse croon, dewelke hem beloofd werd en viel dito HoogEd. klagtig over het onbillyk berooven en plunderen van zyn volk door de onsen, zoo hy zeide, gedaan, verhalende hoe hy gisteren avond door eenige Javanen 400 Spaansche realen had gezonden, om aan Zyn Ed. te ver-eeren..... maar de bringers in 't passeren der rivier van twee Europeanen en eenige Mardykers overvallen zynde, waren 't geld kwyt geraakt..... Nu bragt hy andermaal 400 gelyke realen met hem, die hy den admiraal aanbod..... verzocht zulks niet geliefde te versmaden; maar de Admiraal refuseerde deze aanbieding zeer civiel, met het zeggen, dat niet gekomen was, om geld te halen; maer de zaken van Zyn Hoogh. naar tydsgelegenheid en vermogen te redresseren, belovende wyders op de aangehaalde klagte onderzoek te zullen doen.

Heden morgen is er dankpredikatie gedaan voor de verleende victorie.

Na geëindigde godsdienst is de militie met volle geweer in rang en ordre gesteld en de Soesoehoenan, daar tusschen heen met al zyn grooten onder de boomen gaan zitten, wanneer Zyn Ed. de kroon voorgeciteerd aan den Soesoehoenan heeft overgegeven, dewelke dezelve met groote beleefdheid aannam en op zyn hoofd zette, waarop drie chergien met musquetterye en eenige kanonschoten gedaan werden ende is hiermede Zyn Ed. afscheid nemende, naar zyn logie-ment vertrokken." De Soesoehoenan, zond een van de veroverde vaandels by zyne Javanen verduisterd, zynde schoon blaauw en met alderhande gecouleurde zyde, goud en zilver gewerkt door Toeampel en Demang Laxamana by den admiraal, dewelke Zyn E. heeft aangenomen. ¹

Pangéran Sampan, van denwelken hiervoren dikwijls gesproken staat, door Troenadjaja op Lodajja gebannen en die door deze overwinning zijn verlossing gekregen had, kwam hier mede bij den Soesoehoenan voor deszelfs voeten nedervallende en met weenende oogen zijn Hoogh. gratulerende. Hij werd met groote blijdschap ontvangen en dagelijks kwam veel volk zich voor den Soesoehoenan verootmoedigen.

28 Nov. Klagten over 't rooven en plunderen. Een plakkaat, daartegen door Hurd't gepubliceerd. De plaatsen, die zich aan den Soesoehoenan hebben gesubmitteerd, zijn:

In het westen: Pakoutyn, 200 man sterk, Kalambret, 800 man sterk, Rawa, 400 man sterk, Kalotah, 300 mau, Patsje, 1000 man

1 Over de kroon van Madjapahit leest men nog in den brief, welke door Antonio Hurd't en Raad, dd. 30 November 1678, aan de Hooge Regering te Batavia, geschreven werd uit het hoofdkwartier te Zinkal, het navolgende: "Tot groot geluk voor den Soesoehoenan, quam de Keyserlyke Madjapaitse kroon, wegende ruim 80 Spaence realen swaar, ongeschonden in handen van Captⁿ. Tak te vervallen, die andersints veeligt gepletterd en verdynsterd zoude zyn geworden, hebbende de Admiraal aan gen. Capit. Tak, toezegginge gedaan, van hierover in zyn faueur aan UEdelh. milite te doen en te versoeken, dat hy daarvoor mag werden gerecompenseerd, welke kroon Syn E. verleden Zondag op 27 courant na de dankpredikatie, aan den Soesoehoenan Aman Coerat Sinnepaty Ingalaga, present alle zyne mantris onder het lossen van drie chergies musquetten en eenige canonschoten, publiek op den Alon Alon overgeleverd heeft, die deselve ook beleefdelyk ontling en by provisie op zyn hoofd zette"

Anjo, 450 man, Berback, 700 man, Tsjaroeban, 600, Madion, certijds 12000, nu slechts 2000 man sterk, Paneraga met d'onderhoorige dorpen, eertijds 12000, nu 5000 man sterk, Cadoan certijds 2000, nu 500 man, Camagattan, 600 man, Jagaraga, eertijds 1200 man, nu onbekend. In noordwest en noorden: Cartasana, sterk 3000 man, Wirasaba, sterk 2000 man, DJapan, eertijds 2000 man sterk, nu wijd en zijd verspreid. In 't oosten: Blitar, 2000 man. De gewesten, die zich nog niet gesubmitteerd hebben, zijn: Malang, 2000 sterk, Panangoengan 1000 man, Passiroean, 2000 man, Patjarakan, 2000 man, Blatar, dicht bij Palimboangan, sterk 5000 man, en Lamadjan, sterk 1000 man, allen in 't oosten van Kediri gelegen. ¹ Troenadjaja wordt gezegd op Blitar te zijn on van daar naar Malang te willen trekken.

29 Nov. Tomenggoeng Jajalalana en Wira Soeta, door den Soesoeh. tot regeerders van Kediri gesteld. Pangeran Sampan en Mastocampel trekken naar Soerabaja, de eerste om te zien of hij Madoera weder onder den Soesoeh. kan brengen, omdat hij vóór den opstand van Troenodjojo, prins en regent van Madoera geweest is, de tweede om te Giri het oog te houden op Troenodjojo, indien hij daar mogt willen doorkomen.

30 Nov. D'Ed. Hurdt vertrekt uit Kediri, naar het hoofdkwartier op Zinkal. Er wordt besloten tot het slechten van de werken rondom Kediri en het gereed maken van vaartuigen om de zieken de rivier langs af te zenden. Het blijkt dat Troenodjojo, binnen Kediri, eene magt bijeen had van 14547 koppen.

1 Dec. Ook blijkt, dat Kadjoran, te Nirmala op het Totombosche gebergte gelegerd, Troenodjojo niet was gevolgd; maar zuidwaarts naar de zeekust getrokken. Er komt tijding, dat de Makassaren van

¹ De namen dezer plaatsen zijn vermoedelijk: Pakoentjen, adhist. resid. Ngrowo, resid. Kediri; Kalangbret, ibidem; Rowo is waarschijnlijk Ngrowo of Rowo Benong. Kalotah durf ik niet te bepalen; Patjeh, in Kediri, afd. Berbek; Anjo is waarschijnlijk voor Ngandjoek; Berback is vermoedelijk Berbek, afd. in Kediri; Tjaroeban, resid. Madioen; Ponorogo, ibidem, Cadoan is vermoedelijk Kadoewang in Soerakarta; Camagattan, wellicht Magattan, afd. in Madioen. Djogorogo in Madioen; Kertosono in Kediri, Wirosobo en Djepan, is tegenwoordig Modjongong en Modjokerto, ongeveer het vroegere land van Madjapahit.

Blitar, bezuiden Kediri; Malang, draagt nog dien naam, Penangoengan, distr. in de residentie Pasoeroean; Passeroewan = Pasoeroean. Padjarakan, distr. in Probolingo; Blatar = Blater bij Balambangan.

Kappar een vijandelijken aanslag op Soerabaija hadden gedaan; doch dat zij door eenige Amboinesche en Balische troepen waren terug-gedreven; zij bleven echter Soerabaija bedreigen.

2 Dec. De Soesoehoenan verheft den Pangeran Sampan tot eersten rijksraad, met den titel van Adepati 'Tsjakra-Ningrat, hem daar benevens regt gevende om de justitie te administreren en Zijn Hooghd's zaken zoodanig te dirigeren, als de costuymen des lands naar billijkheid vereischen.

Missive ontvangen van den koopman J. de Harde, dd. Soerabaija 22 Oct. en een van den opperkoopman C. B. Marchier, dd. 18 Oct. Japara, o. a. meldende dat Radja Palakka met 4000 Boeginesche soldaten te Japara was aangekomen, met Kraëng Lincques en kapt. Jan Franz. Holstein o. a. als aanvoerders.

3 Dec. De krijgsraad is van gevoelen, de zieken en gekwetsten vooraf te doen vertrekken; dan met het leger naar Soerabaija af te trekken; doch Kappar niet aan te tasten wegens gebrek aan ammunitie en lont en de aankomende regenmoeson; maar liever de Makassaren aan te vallen uit Soerabaija.

14 Dec. Na lang gewacht te hebben op vaartuigen, die, ten gevolge der nalatigheid van de Javanen, niet bijeengebragt werden, worden eindelijk heden de zieken en de legertrein ingescheept om de rivier af naar het strand te worden vervoerd.

15 Dec. De superintendent en admir. Hurdt, gaat met de hoofdmagt te sloop en zakt de rivier af, passeert de doesons Tamoerangan, Wiljandi, beide aan de oostz. gelegen, verder Doeson Boelon aan de westzijde, Sanapatén, waar het vaaruig van den treinsboekhouder met de boeken en geldkisten omsloeg en zonk. Omtrent 11 ure a. m. passeert hij Mamoerot en een uur later Gondong aan de oostz. Omtrent 1 ure namiddag komen aan het district vnn Wira Saba bij oosten en de streck van Kartasana, westwaarts liggende. Van Zinckal af, of Tamoerangan aan de oostz. der rivier tot hier zijn wij gepasseerd vele paggers expres opgesteld, zoo het klaar bleek, om ons den af en doortogt te beletten; doch zagen nu nergens een mensch. De Javanen wisten te verhalen dat Kraëng Glisson verleden jaar hier, met zijn volk gelegen had; doch door Troenodjojo van daar was geslagen.

Overnachten met alle de vaartuigen bij het afgebrande dorp Patra (Betro?)

16 Dec. Met den dag raakten weder aan 't afdrijven, omtrent te 6 ure passeren het doeson Dompree, aan de westzijde, ten 7 ure de rivier Troessan naar Kappar loopende. Omtrent half 9 ure passeren het doeson Perningh aan de westzijde, daartegenover worden eenige Boegies gevonden, die berigten, dat kapit. Jan Fransz. Holsteyn, daar dicht bij is met eene partij Boegies. Voorn. kapit. en verscheidene aanzienlijke hoofden der Boeginezen worden ontmoet bij doeson Plompon, met welke Hurdt eene zamenkomst heeft. Het voornaamste hoofd der Boegies, aldaar 1500 in getal, was Aroe Tanete. Voorn. hoofden toonden zich gewillig het kommando van den Ed. Hurdt te volgen. D'Ed. Hurdt berigt aan de St. Martin, die met den Soesoehoenan en de overige legermagt in Zinckal was achtergebleven om een paar dagen later over land mede af te trekken, dat hij zich te Cattamas, vervoegen zou bij den kapit. Holstein en de Boeginesche hoofden, om met dezen te overleggen. Hierop vervolgt Hurdt zijn togt, rivierafwaarts, en passeert eerst het doeson Soegoemure, dan Jurelagie en Grompol, mitsgaders de 2 dorpen Kamaladen en Zumantra aan de O.zijde van de rivier. Te 5 ure passeren Patchilangh en kort daarna Panatirda, voorts diverse kleine dorpjes, door de Makassaren verwoest, vernachten aan den wal voor Sipandjang.

17 Dec. Vertrekken met den dag van Sipandjang, drijven langs verscheiden afgebrande dorpen aan beide zijden van de rivier en komen te half 9 ure te Soerabaija, alwaar wordt verwelkomd door den majoor Christiaan Poolman en den koopman Jan de Harde. Hier wordt versterking van 341 soldaten, provisie en ammunitie van Batavia gezonden, aangetroffen. De zieken worden verzorgd.

Zondag 18 Dec. Dankpredikatie, waarna Hurdt en Poolman naar het jagt Noordwijk gaan om zich aan boord, door de zeelucht wat te refrescheren van de vermoeyenis van den togt.

20 Dec. Bevel gezonden aan de St. Martin om naar Soerabaija te komen en de Boegies van Kattamas mede te brengen.

21 Dec. De Makassaarsche Karre Djerre, die eenige, naar Kappar verdwaalde Nederlanders, uit naam van Kraëng Glisson had teruggebracht, komt bij Hurdt aan boord, hem wordt door Hurdt voorgehouden al de vijandelikheden door Glisson en de overige Makassaren bedreven. Karre Djerre verontschuldigt Glisson en doet verzekering dat hij nu negen is tot de Comp^{ie}.

24 Dec. Daar reeds verscheiden volgelingen van Troenodjojo o. a. zijne broeders Wira Dressana en Wangsa Dressana overgestoken zijn naar Madoera, wordt er besloten, dat de bogt van Pasoeroean en vooral de rivier Garoeda, bekruipt zullen worden. De bevolking van Madoera blijkt ongezind te zijn om zich aan het bestuur van Pangeran Sampan te onderwerpen.

25 Dec. Kersdag gevierd.

26 Dec. Bericht van het leger onder de St. Martin en den Soesoehocnan, dat door kwade wegen de afmarsch zeer werd vertraagd en dat er veel zieken kwamen.

28 Dec. Hurdt wordt zeer sterk door kolyk aangegrepen.

3 Jan. 1679. De kapiteinen Renesse, Tak, de koopman de Harde en fiscaal Mulder, die naar Grissée waren gezonden om te vernemen, of daar, zoo als gezegd werd, Bantamsche schepen waren, keeren weder van Grissée met rapport, dat geen Bantamsche vaartuigen aldaar hadden gevonden; maar wel eenige anderen met de weduwe van des Soesoehoenans overleden broeder Pangeran Singosari, genaamd Ratoe Blitar van Bantam en Japara ginder aangekomen; deze vrouw bij de verwoesting van Mataram, door Troenodjojo's volk naar Kediri vervoerd, was sedert aan eene der Cheribonse prinses ten wijve gegeven en met denzelven, toen Troenodjojo tegen de Makassaren in verwijdering geraakte, derwaarts vertrokken en niet lang daarna tot Bantam gekomen, alwaar de jonge Sultan haar tot zich genomen hadde, hebbende ondertusschen de Soesoehocnan buyten kennisse van de Hooge regering op Batavia, dezelve door de Tommegons Danoepaja en Sumabraha, beiden broeders en tweelingen laten solliciteren om bij hem te komen wonen, 't welk na lang aanhouden nu geëffectueerd is. ¹ Ook werd den Heer Admiraal bekend ge-

1 Over deze schoone dolende prinses, waarover ook gesproken wordt hierboven, in het 13^e Hoofdstuk, schrijft Hurdt nog in zijnen brief dd. 29 Januarij 1679: „Het wyf van Pangeran Singasary hebben de Bantammers zoo het zeggen is, niet verder gebragt dan tot Pekalongan ofte daaromtrent, van waar zy wedergekeerd zouden zyn. Zy is hier op Grissé ult^o. Dec. II. aangeland, mitsgaders door den Soesoehocnan persoonlyk van daar gehaald en naar Soerabaya gebragt, het lyk schier of hy nu geen bekommring noch zorge meer ofte immers geen naamwaardige meer op 't herte heeft en althans tot den wensch van Zyn Hoogheids begeerte gekomen is.“ De collega's van den Soesoehocnan, te Versailles en te St. James waren destijds niet veel wijzer of zedelijker, en Ratoe Blitar liet zich dezelfde rol welgevallen, welke Mademoiselle de Kérouailles, voor Lodewijk XIV bij Karel II vervulde.

maakt, dat de Soesoehoenan dezen middag op Soerabaja was aangekomen.

4 Jan. De Soesoehoenan wordt door den majoor Poolman, uit naam van d'Ed. Hurdt begroet en verwelkomd. De kommandeur de St. Martin, komt met zijn onderhebbend leger op Soerabaja aan, heeft veel ongemak geleden, waardoor vele zieken bekomen heeft en sommigen zelfs gestorven zijn. Hij was op den 18 Dec. van Zinckal vertrokken, nemende den marsch over Kartasana, de rivier Bokier, de negorije Plaïn, Kaloempang; staken daar over eene schoone rivier, marscheerden naar een dorp Ombresien, onder digten regen en met weinig levensmiddelen, tot Grobogan, de wegen waren onbruikbaar door regen, van daar werd N. O. opgemarscheerd tot bij Kattamas. Overal waren de dorpen verbrand, zoodat er geen schuilplaats voor nachtverblijf was en geen rijst werd aangevoerd; de soldaten moesten onder den donkeren hemel, in het water, hongerig zonder eten voortdurend bivouacqueren. Doch alweder moest er voortgemarscheerd worden, eindelijk op den 24 Dec. bleven de menschen, zoowel Europeanen als inlanders en ook de beesten op den grond en in het moeras liggen, martelden zoo voort tot dat 's nachts te Permingh aankwamen. Hier vond de St. Martin, den kapitein Jan Franz. Holsteijn en zoo kwam het leger eindelijk geheel uitgeput te Soerabaja.

6 Jan. Conferentie met den Soesoehoenan en zijne rijksraden: Adepatti Oerawan, Gouverneur van Soerabaja; Tommeg. Soerenata, Gouverneur en erfheer van de landen van Demak; T. Mangoenonang, Gouverneur van Pati, Tommeg. Jajalalana, Gouverneur van Grissee en den eersten rijksraad Adepatti Tsjakra Ningrat (voorheen Pangeran Sampan) De Soesoeh. stelt aan admir. Hurdt voor om Tsjakra Ningrat naar Madoera te zenden met het leger der Boeginezen, onder bevel van een Nederl. officier en met eenige Europeesche soldaten. Hurdt en zijn raad declineren dit voorstel, op grond voornamenlijk, dat hij eerst tijding moest ontvangen van Batavia, over de verhouding met Bantam, dat met den oorlog dreigde en Cheribon tot zich wilde trekken. Ook om deze reden is de zaak met de Makassaren op Kappar uitgesteld; inmiddels zou Tsjakra Ningrat zijn best doen, om door zachtzinnigheid de bevolking van Madoera tot zich te trekken.

9 Jan. Een brief van Troenodjojo ontvangen van den volgenden inhoud: „Dese brief comt van Adepatty Troenadjaja aan Tommegon „Suranata.¹ Uwe gesant is by my verschenen en heeft uw brief „overgeleverd, waarin gy my vermaant by den Soesoehoenan te „komen, voorts heb ik verstaan, nadat Cadiery ingenomen en ge- „spolieert was, de Soesoehoenan 't gemeene volk by 't leven gelaten „heeft. Iek soude wel genegen zyn, by den Soesoehoenan te komen „maar 't gemeene volk staat zulex tegen, omdat Madura aan Pangeran „Sampan gegeven is. Wyders maak ik bekend, dat wanneer op „Sidayoe oorlog was, en Pangeran Pourbaya gebleven is, een brief „aan den Zoesoehoenan heb gesonden en daerin versogt, dat ik de „regering van Madura, volgens myner voorouders regt mogt waar- „nemen; maer ik heb geen antwoord daarop gekregen, soodat ik tot „nog toe uyt vreesse van den Zoesoehoenan, niet mag verschynen „en dat bovendien 't gemeene volk my zulks afraden en niet willen „toestaan, omdat zy den Zoesoehoenan niet betrouwen. Nu is myn „versock, dat myn volk, in dese landstrecke van Malang tot onder- „houd van hun leven, mogen pady planten, beloovende soodra de „Zoesoehoenan in syne regering sal gesteld zyn, dat ik en al myn „volk ons voor hem sullen komen vernederen. Alles wat ik te zeggen „heb, staat in desen brief geschreven.”

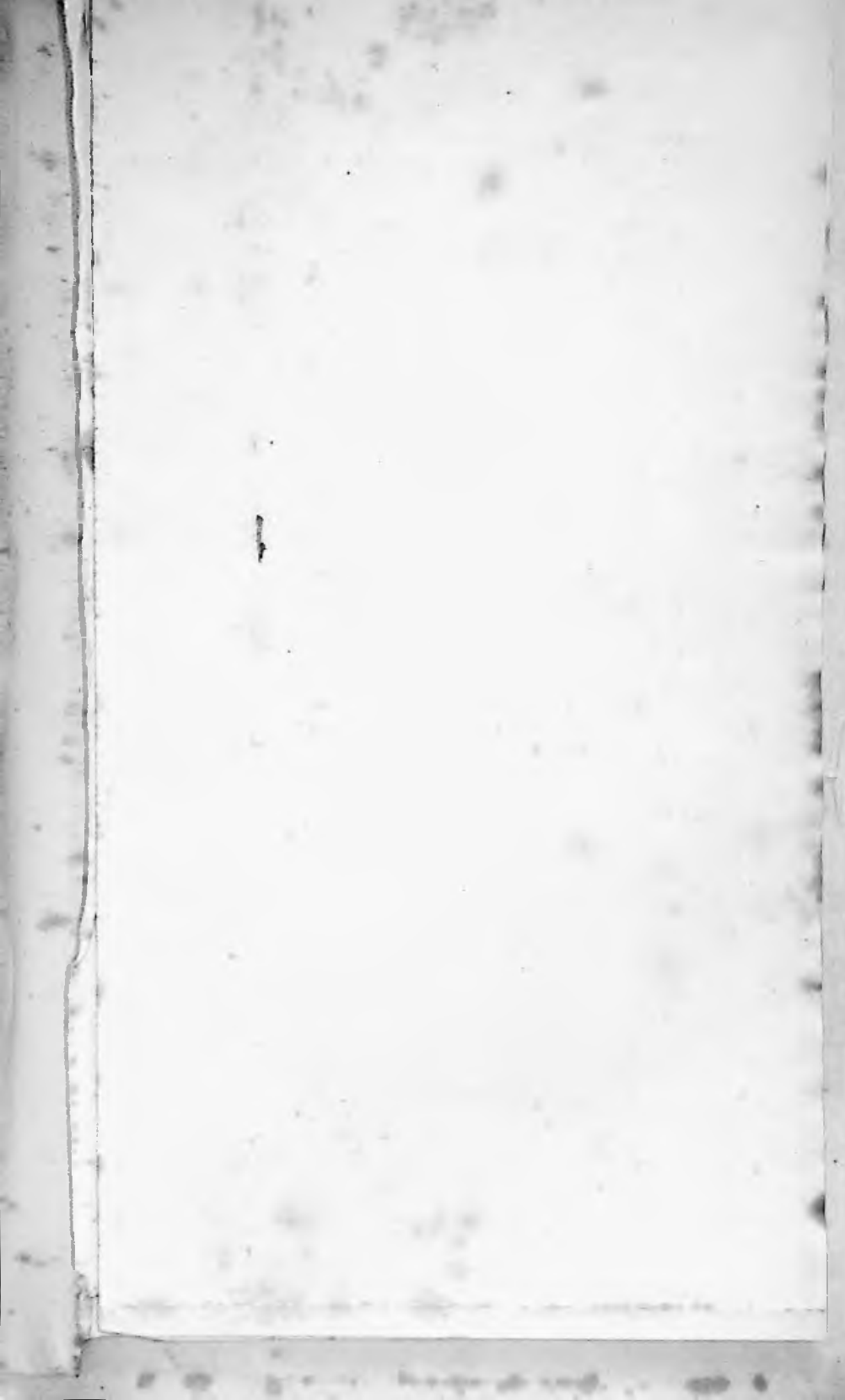
15 Jan. Wassingatti, een der bevelhebbers van Troenodjojo, komt zich onderwerpen.

16 Jan. Drie Makassaarsche gezanten van Glisson komen bij Hurdt met een brief aan de Hooge regering te Batavia en mondelingen last. De mondelinge last was: Dat de heer admirael niet al te haestig wesen soude, in het vervolgen van Troenadjaja, want Crain Glisson niet nalaten soude te laboreren om Troenadjaja in handen te krijgen, 't welk al met gelegener tyd geschieden moeste en dierhalve geen haastigheid sulcx uytwerken konde. Crayn Glisson was jegenwoordig met Troenadjaja in een goed verstand en pleegden zamen fidele correspondentie, door welk middel hy voorn. Troenadjaja sogt te te becomen en aan d'Ed. Comp. over te leveren, item dat agt Bantamse vaertuygen met 3 gesanten en omtrent 300 man op Capper by Crayn Glisson waren verschenen, met last van den Sulthan, om

1 Gouverneur van Denak.

Glisson met Troenadjaja te vereenigen; waerop Glisson soude geantwoord hebben, dat hy des Sulthans begeeren buyten kennisse van de Ed. Comp. en syn broeder Crayn Bissey niet accepteren, noch eenigzints daarin consenteren conde, dewyl het syn Heeren waren, want hy de vermaning van syn broeder om de Comp. getrouw te blyven beloofd had, weshalven geen leugenaar woude wesen en andere potestaten meer van recuse."

18 Jan. Wegens rijstgebrek, de uitvoer van rijst verboden. Brief aan Kraëng Glisson tot antwoord geschreven luidende: „Dezen brief komt van den admiraal Anthonio Hurdt aan Crayn Glisson en Crayn Panaraga, nevens de verdere koningskinderen, &c. Voorts zyn hier op eergisteren wel aangekomen uwe expresse afgesondenen met name Carre Gamba, &c. waarbeneffens wy ook verstaan hebben uyt mondelinge boodschap van deselve afgesondenen, hoe tot Cappar waren verschenen 8 oorlogsprauwen bemant met 300 Bantammers, welke last van haren koninck hadden, om u met Troenadjaja te vereenigen en alzo tegens den Zoesoehonan en de Comp. sterk te maken, dogh dat ul. zulcx opentlyk hadden geweygerd, als begeren uzelfen tot geen leugenaars van uw eigen gedane beloften aan de Ed. Comp. en de goede vermaninge van Crain Bessy te stellen, welke weygeringe, soo die inderdaad achtervolgd werd en dat ul. voorts in geen gebreke blyven, om des Comp^e. bevelen strekkende tot uwer aller eygen beste en welvaren van uw land op Makassar, te gehoorsamen, een bewys wesen zal van derzelver goede en opregte meyninge, doch waeraan wy niet eer sullen afdaten kunnen te twyfelen, dan wanneer alles naargekomen is en voldaan zal zyn, omdat wy ondervonden hebben hoe dickwyls Comp^e. langmoedigheid, door het volk van Cappar getergd en als met voeten getreden is, hebbende gy selfs doen wy jongst op Sinkal lagen en aldaar na de komst van uwe aangeboden hulptroepen eenige dagen bleven wachten, met ons genoegsaem den spot gedreven, gelyck ook geschied is omtrent onsen afgesonden secretaris Willelm Bastineq en bovendien zyn wy niet onbewust van de assistentie, die Troenadjaja in Cadiry nyt Cappar genoten heeft tot wederstand van onse wapenen, noch ook niet, wegens de verwoestinge, welke onder Banbansatama in de doesons van Surabaya onlangs gepleegd is, sonder te spreken van dingen, die al te voren gepasseerd zyn. En wat den brief hierboven gemeld, door Crayn





Duytsche Mylen vijftien voor EES Graed.





Glisson en verdere grooten aan de Ed. Comp. en den heer admiraal Cornelis Speelman geschreven, aangaat, wy hebben denselven geopend, omdat die soo haast niet kan besteld worden, door de westewinden welke dagelyks regtevoort sterk waaijen, maar bevinden den inhoud van dien zoo duyster, dat het eer een raadsel dan eene ware bekendmaking van uwe regte meening schynt te wezen. Wy achten noodig dat te verstaan gegeven worde, door duidelyke woorden, of ul. intentie is, om van Kappar en geheel Java op te breken, mitsgaders zoo vervolgens weder te keeren naar Makassar ofte niet en wanneer dan gezint zyt zulks aan te vangen. Item, of ul. hiertoe eenige schepen van de Comp. begeren ofte dat met eygen vaartuigen vertrekken wilt. Wy verwonderen ons uyt voorn. brief te lezen, het versoek, dat ul. doet, ten eynde de Boegys over de Makassaren niet heerschen souden, alsoo zulks onses wetens nooyt geschiet is, tenzy dan misschien in cas van oorlog en overwinning, wanneer d'Edle Heer admiraal Speelman een wederzydse vrede en bondgenootschap tot Bonayo opgeregt heeft, waarby vastgesteld is, dat de een over des anderen landen ofte volkeren geen de minste heerschappye voeren mag, of dat de Comp. helpen sal dengenen die onregt komt te lijden, gelyk ul. zulks wel weten; maar wy verwonderen ons nog meer dat ghylieden zelfs uw land ten verderve schynt over te geven, als die hetzelfde verlaten hebt en nog dagelyks uwe landslieden van daar afflokt en naar Cappar trekt, mitsgaders deselve nevens nog andere volkeren, gelyk daar is, den jongen Coninek van Bima, Crayn Panaraga, met eenigen zyner onderhoorigen ginds aanhoudt, zoodat uyt allen dezen wy zouden mogen besluyten, dat ghyl. de Comp. slegts met goede beloften zoekt te stillen en in slaap te wiegen, tot ter tyd toe ghy U magtig hoopt te vinden om deselve te wederstaan, en een eygen koninkryk in Java op te regten, twelk toch geensins, ja zelfs niet uw langer verblyf aldaar sal mogen toegestaan worden. Hierom wil ik u vermaand hebben uit een reyn gemoed als die uwen welstand van harten wenscht, dat gy een korte, goede ende de Ed. Comp. als uwen broeder Crayn Bessey wel aangename resolutie nemen wilt en ons daaraf hartelyk kundschap laten toekomen, opdat wy teregt mogen weten, wat ons te doen of naar Batavia te schryven staat." enz.

Nadat deze brief geschreven was, kwam er berigt dat door de

Makassaren weder 147 vrouwen en kinderen uit de Soerabaijasche doesons geroofd waren."

Op den 26 Febr. schreef Anthonio Hurdt en raad aan de Hooge regering te Batavia eene missive, waaruit korter, dan uit zijn dagboek blijkt, wat er sedert was voorgevallen en waartoe door hem in rade besloten was omtrent de zaken van Madoera en van de Makassaren op Kappar. Deze brief luidt:

„Erntfeste gestr. enz. Ons jongste schryven is geweest van dato „28 en 29 January, in handen van den kapit. François Tak (wegens „ziekte naar Batavia gekeerd) na 't vertrek der gen. fluyt- „schepen hebben wy onze gedachten en deliberatien laten gaan, wat „voor ons in dezen tyd mogte geraden wesen met de presente magt „te lande by de hand te nemen en middelerwyl den Soesochoenangh „met desselfs mantris hun advys en sentiment op het een en ander „gehoord, dewelke verklaarden, dat het voornaamste 'tgeen nu nog „van hunnen dienst zoude wezen om Zyn Hoogheyds zaken te boven „te komen, was, de uytroeyinge der Makassaren tot Kappar en de „introdectie van Pangeran Adepatty Tsjakra Ningrat op 't eyland „Madura, zeggende, dan voor de rest geen swarigheyd te maken „om alles zelve in goede ordre te brengen, nademael ook Cadjoran „door Sindoeradja geslagen was, wesende met zyn volk na de zuyd- „zyde agter Mataram by of niet wyd van de zeekant gevlugt met „apparentie van zich, daar wel stil te zullen houden; doch dat de „voorschr. Makassaren by zich hebbende ongeveer 400 Maduresen „in en omtrent Cadiry, Madion, Cartasana en Wierasaba den baas „speelden, met de gemeente schattingen, namelyk ieder man een „reaal voor hoofdgeld, af te dwingen, zoo als de Gouverneur van Itawa, „gelegen twee dagreizens zuidwaard van Cadiry, genaamd Demang „Soera Nirbita, by zekeren lonthor aan pangeran Adepatty Tsjakra „Ningrat bovengen. en op 9 stanti, door hem ontfangen adviseert, „daarby voegende, zoo Cappar niet met den eersten aangetast wierde, „hy in zyne goede debvoiren, maar schande zou behalen, en dat „aangaande de andere vyanden van de oost en west, die er nog „mogten wezen, hy met de zynen zich magtig genoeg kende om „dezelfen te dempen; zynde na 't vertrek onzer magt en den Soe- „sochoenan, het volk van Padjang, Panaraga en Caduan onder den „Angabey Tanaraga, uytmakende omtrent 2000 koppen van Kadiry

„ af en naar huis geloopen. De Surabayers onder Angabey Jangrana
 „ met die van Kadiry onder de Angabeys Casawanga en Mas Surga-
 „ dalam, bestaande nyt gelyk aantal van 2000 Javanen tussehen
 „ Blitar en Malang in het doeson Woetroijong tegen 300 Maduresen
 „ en 50 Makassaren, die Troenadjaja volgden, slaags geweest zynde,
 „ hadden zy dezelve in 't eerst de wyk doen nemen tot by Malang,
 „ alwaar de meyninge was een pagger op te slaan en de vyanden
 „ te besetten; doch wierden na 8 à 10 dagen door deselve weder
 „ teruggedreven tot genoemde plaats, daar op nieuw in gevecht
 „ komende, is Catawangen swaarlyck gekwetst en Surgadalam om 't
 „ leven geraakt, wanneer hun onderhebbende volk mede de vlugt nam,
 „ waardoor dan die landvolkeren nu genoodzaakt zyn haar naar tyds-
 „ gelegenheyd te voegen ende of wel zulcx ligtelyck te redresseren
 „ zoude wezen, als wy met eenige magt daar weder omtrent quamen,
 „ zoo is 't ook zeker, dat hetzelfde telkenmale niet langer dan onse
 „ presentie duren zal, tenzy genoemde Makassaren van Kappar en
 „ nyt dit land gedreven werden, welke zake wy ook voor het eenigste
 „ en principaalste werk alhier aanzien en daarom ook ongeraden
 „ geoordeeld hebben op Madura iets met force te tenteren; maar
 „ liever divulgeren laten, dat wy nog niet gezind zyn haar te moeyen,
 „ op hoop dat zy van zelfs in korten beraden zullen worden, zich
 „ den Soesoehoenan te subjiceren en dit om ons in de beslommeringen
 „ en 't verdeelen der krygsmagt niet te ver nyt te laten, 't welk
 „ Zyn Hoogheyd en deszelfs mantris mede zoodanig schynen te be-
 „ grypen, maar zagen nu graag, dat wy ons weder by deze rivier
 „ op, te lande en met name tot Wirasaba begaven en aldaar drooger
 „ tyd gingen afwachten, om dan of wel eer, dezelve rebellen en
 „ roofvogels aan te tasten &c. presenterende tot onsen dienst te
 „ contribueren 2000 Javanen, met de vaartuygen daartoe requirerende,
 „ doch de sware regen, die hier en in de bovenlanden buytengemeen
 „ gevallen is en nog dagelycx valt, waardoor schier alles onder water
 „ staat, wat by en omtrent Kappar ligt en hooger op de wegen mede
 „ vele snoode greppen en weeke rystvelden te passeren zyn, die in
 „ dezen tyd door ons volk swaarlyk kunnen begaan worden, geeft
 „ geen kleyne bekommernis van d'onzen in 't een of ander ongemak
 „ te brengen, waaraan dese Javaanse regering altoos getoond heeft
 „ zich zoo weynig gelegen te laten, als aan haar eygen natie.

„ Niettemin is deselve aangeseid, dat ze slechts de vaartuygen by
 „ den anderen zullen vergaderen en prepareren; terwyl men inmiddels
 „ nader hooren en zien zal, hoe het weder en de occasie om iets
 „ by de hand te nemen, zich verder komt op te doen, zynde hooglyk
 „ te beklagen, *de continuerende sterfte onder onze Europeërs, die nu*
 „ *al sedert 10 dec. passato al een getal van 186 koppes* uitmaken,
 „ hoewel de zieken hier zoo liberallyk getraceerd en zorgvuldig
 „ bediend worden als men elders zou achten te behooren
 „ Het wordt successive by eenigen onder ons gemerkt, dat de zaken
 „ van Madura haast een ligte en goede veranderinge zouden vinden,
 „ ingevalle de pangeran Sampan Tsjakra Ningrat buyten kennis was,
 „ van door den Soesochoenan tot de regeringe aldaar gedestineerd te
 „ zyn, gemerkt hy volgens eenige particuliere geloofwaardige getuyge-
 „ nissen, uytnemend zeer van allen, except weynigen, die hem in
 „ bloede bestaan, gehaat is door zyne voorleden onmatige schraap-
 „ zucht en onregtvaardige handelingen, welke hy aldaar zoude hebben
 „ doen plegen en onder anderen in het wegnemen van de goede lieden
 „ hunne kinderen, specialyck jonge dochters, zoodat de gemeente
 „ liever haar uiterste elende begeert af te wachten, dan hem onder-
 „ worpen te wezen, zynde deselve buitendien wel gezind, den Soeso-
 „ choenan voor haren opperheer te erkennen en gehoorzamen, indien
 „ Zyn Hoogheyd slechts iemand anders, denselven Pangeran in affiniteyt
 „ niet bestaande, daartoe kwam te verkiezen, 't welk ten principale
 „ aangezien wordt op Adepati Toeampel, schoonzoon van den Panem-
 „ bahan of Pangeran Gierij, die ongetwyfeld de hand, by zyne
 „ priesterlyke bediening in dit werk heeft, als geheel geen vriend
 „ van den anderen zynde; werdende ook by den Soesochoenan voor
 „ gantsch suspect gehouden, alsof hy met Troenadjaja en de Makassaren
 „ colludeerde, doch 't geen misschien zoo breed niet is, als de Madu-
 „ rezen hem wel genegen zyn. Het zeggen is verder, dat in cas
 „ voorschreven 't volk van Madura zeer gaarn Troenadjaja zal afzweren
 „ en denzelven met alle zyne compliceen vervolgen en trachten uyt te
 „ roeyen, mitsgaders den Soesochoenan by eede getrouwheyd ver-
 „ zekeren; doch van welke zake wy om diverse redenen vooralsnog
 „ niet kunnen geraden vinden iets met dito Hoogheyd te discoureren,
 „ ofte eenig project dieswegen te doen, te meer de voorn. pangeran
 „ Sjakra Ningrat op 6 en 8 deses, zoo door monde zekeren T'sjiandra

„ Wangsa, komende van Pamakassan, als by een lontor uyt Sootsia
 „ hem toegesonden, beyde van zyne bloedvrienden aangediend is, dat
 „ vele onder de gemeene man zeer gaarne by hem zouden overkomen,
 „ indien zy uyt vreesse voor Demang Wangsa Dangoe, woonagtig op
 „ voorsz. Sootsia en Demang Wangsa Jaja tot Sumanap, die het nog
 „ met Troenadjaja houden en omtrent 600 man sterk zyn, zulex niet
 „ nalieten, doch dese beyde zaken hebben geen stryd tegen den anderen,
 „ omdat Ningrat daar ook zyne bedekte vrienden heeft; maar onge-
 „ twyfeld in kleyn getal tegen de rest aangemerkt. Hieromme als om
 „ andere consideratien rakende den oorlog met Kappar, is eenpariglyk
 „ goedgevonden en voor noodig ingesien, dat de Admiraal Hurdt per-
 „ soonlyk tot UEdelh. overkome, gelyk zulks binnen korte dagen met
 „ het jagt N. Noordwyk voren genoemd te geschieden staat, om van
 „ alles breeder rapport by monde te kunnen doen, zullende onderwylen
 „ de mayoor Christiaen Poleman het regimen alhier tot UEdelh. nader
 „ ordre houden, zonder inmiddels iets te versnymen, daar waar voordeel
 „ te doen zal wesen, na 't vermogen van onze magt, zynde zulks
 „ Zyn Ed. door den Admiraal opgeleyd ten inzigte de Commandeur
 „ de St. Martin, zich houdende aan de vorige excuse, niet genegen
 „ was de commissie noch in 't geheel, noch ten deele aan te vaarden,
 „ maar wel om de successive bevelen van den superintendent te
 „ gehoorsamen, staande overzulex gescyde commandeur nevens den
 „ admiraal by UEdelh. te verschynen

„ By het verhaal en schryvens van Madura aan Tsjakra Ningrat
 „ hierboven geciteerd, werd mede gezeyd, dat de spraak daar ging,
 „ hoe Troenadjaja zoude belast hebben, ingevalle vernomen wierd,
 „ dat de Soesochoenan en Comp. magt naar Madura stonden te trekken,
 „ hy dan met de zynen, die nog by hem waren zelfs meende derwaarts
 „ tot Pamakassan over te komen, anderzints hield zyn ordre om
 „ zooveel Maduresen als hyeen konden gekregen worden, met den
 „ eersten van daar op Malang te brengen, doch w. lk geen van beyden
 „ hem vooreerst zoo gemakkelyk gelukken zal ten opsigte van onze
 „ besetting voor de advenuen aan desen oostkant wesende, &c.
 „ Daar werd gezegd, dat Troenadjaja's volk meer en meer verloopt,
 „ omdat ze zyne moeyelyke regering moede en afkeerig worden,
 „ waartegen het boven aengeroeerde rapport vermeldt, dat op Madura
 „ na de overkomst des Soesochoenans Amankoerat verlangd werd,

„'t geen wy ook voor een goed deel wel gelooven kunnen, specialyck
 „op den voet als hier voren in 't regard van Mas Toeampel gezeid
 „is; zullende andersints hieraan, by ons de hand niet alleen ernstig
 „geslagen; maar ook continueel moeten gehouden worden totdat alles
 „in eene effene plooi zal gebragt wesen. Afbrekende, enz. Was get.
 „Anthonio Hurdt, Isaak de St. Martin, Jan Franssen Holsteyn,
 „Jeremias van Vliet, Jan de Harde, Caspar L. Altmeyer, Thielman
 „van Ewyk en Willem Bastincq. *Surabaya 26 Febr. 1679.*”

Het in bovenst. brief, als aanstaande, aangekondigd vertrek van den
 Superintend. Hurdt had werkelijk plaats op den 9^{en} Maart. Hurdt
 droeg reeds op den 22 Februarij het bevel over op den majoor Poolman,
 en had op dienzelfden dag eene bijeenkomst met den Soesoehoenan,
 waarin van de zijde van den Nederl. bevelhebber ernstige vermaningen
 aan den Jav. vorst werden gedaan en van de zijde des Soesoehoenan's
 zeer gewigtige bekentenissen en mededeelingen vernomen werden,
 inzonderheid betreffende het groote aandeel, dat de Sultan van Bantam
 in den Jav. opstand destijds nam en den invloed dien deze uitoefende.
 Wij vinden in het dagboek daaromtrent aangeteekend op:

„*Woensdag 22 Febr.*, voormiddag, den raad vergaderd zynde, is
 „de Heer mayoor Poleman, mits het aanst. vertrek van d'Ed. II.
 „Admiraal het oppergesagh gedefereerd, enz. Agtermiddag komt
 „de Zoesoehoenan op voorgaende bekendmakinge met de volgende
 „mantris by den Heer Admiraal, als: Pangeran Adepatty, Tsjakra
 „Ningrat; T. Soeranata; Adepatty Ourawan etc. Wanneer Z. E.
 „in serieuze termen dito Hooghd. te gemoet gevoerd heeft, dat
 „lang verwacht hadde antwoord, naamlyk wat magt of hulp tot
 „den optogt zoude gecontribueerd worden, waarop dezelve diende,
 „hoe na genomen overslag was bevonden, dat nu niet meer als
 „2000 man zoude kunnen bijeenbrengen, doende meergem. Hoogh.
 „en syne mantris voorstel, dat Zipandi, DJapan en Wiera Saba
 „bequame plaatsen waren om post te vatten en een legerplaats op
 „te slaan, waardoor dan oocq de Macassaren, in hare strooperyen
 „naar de bovenlanden souden belet worden. &c.”

„De Heer Admiraal houdt Zyn Hoogh. wyders voor, de groote
 „klagten der onderdaanen van diverse plaatsen over de quade rege-
 „ringe en dwarsdryven der gouverneurs, waaruyt bleek dat se het
 „of met den Soesoehoenan of de Comp^{te}. niet wel meenden en spe-

„cialyck mede uyt 't geene de oppercoopman Cornelis Bartelsz. Marchier
 „over den Sabandaer Intje Japara geschreven heeft, t. w. dat weynig
 „of geen dienst van denselven kon hebben, dewelke anderen waarvan
 „eenigen dienst trok, nog reprocheerde en verweet als of se Comp^s.
 „slaven waren, gelyk deselve niet geschroomd had zulks van Tom-
 „megon Boeraksa met verwyf te zeggen en dienshalve gezocht had,
 „dien man by Z. Hoogh. odieus te maken. Item, hoe onlangs de
 „oppercoopman Jacobus Couper op Tegal was geweest, om te ver-
 „nemen naar den stand en de gelegenheid dier plaats, of des
 „Soesoehoens interesten ook naar behooren behertigd wierden;
 „maar hadden zich de Javaanse bevelhebbers op ontbod en om by
 „denzelven te verschynen, zoek gemaakt, weshalven de opperkoop-
 „man voornoemd, zonder dezelve eens te spreken, wederom heeft
 „moeten vertrekken; zulks Z. H. hierin wel diende te voorzien en
 „zoodanige kwade ministers uyt hunne bediening ligten, mitsgaders
 „door anderen, van welken hy meer dienst verwachten mogt, doen
 „vervangen, sustinerende Zyn Ed. dat de Bantamse omswerfers,
 „daartoe onder den duim bysondere aanleiding gaven, waarop Zyn
 „Hoogheid aannam te sullen raadplegen, verhalende wyders hoe
 „de Zulthan ofte Bantamse Coninck, zyn broeders weduwe Ratoe Blitar
 „gerecommandeerd hadde, hem Zoesoehoenan voor te houden en te
 „verwyten, dat aan de Hollanders 300000 Realen schuldig was, dewelke
 „bovendien al 't geld, dat in Kadiri was geweest, tot buyt gemaackt
 „hadden en dat se nog veel meer souden eysschen. Item hoe dito
 „Zulthan met pangeran Poegar in groote confidentie leefde en denselven
 „enige amunitie van kruyt en loot toegesonden hadde, om ingevalle
 „de Zoesoehoenan iets mogte benoodigd wesen hem daarmede te comen
 „secoureren en indien zyn Hoogheid gelijgebrek hadde, dat hem de
 „Zulthan daaraan helpen zoude; hy Zulthan hadde mede niet ontkend
 „aan Troenodjojo volk toegesonden te hebben; doch dat het slechts
 „pro forma geschied was en om daardoor van denselven te bekomen
 „het groot stuk geshut St. Thomé, nevens de gomme Sakardalima,
 „om aan Zyn Hoogh^d. te restitueren; zoo de Zoesoehoenan met hem
 „vriendschap wilde houden, zoude hy denselven met den titul van
 „Sultan verceren; maar byaldien het met de Hollanders bleef houden,
 „woude hy niet naelaten Troenodjojo alle hulp te bieden.” Op welk
 „relaes Zyn E. den Zoesoehoenan geantwoord heeft, dat hy wel wist

„ wat contract en verbindtenis zyn overleden vader, hy en desselfs
 „ broeders met de Ed. Comp. aangegaan hadden en hoedanig sware
 „ kosten en lasten gesejde Comp. reeds tot zyne herstellinge gedragen
 „ hadde en nog droeg, mitsgaders wat hoop en verwachting hy dacht
 „ te zullen vinden by dengenen, die verwaandelyk hem met den titul
 „ van Zultan wilde verheffen, zynde voortyts selve van de Mataram
 „ dependent geweest. Zulks scheen het veelcer de waarheyd gelyk-
 „ vormig te wesen, dat de meergen. Sultan ofte Koning van Bantam
 „ hem Zoesoehoenan tot zyn vasal wilde maken en of deselve onder
 „ de hand, door hare geestelyke ordre, de Mahomedaense religie
 „ meesterlyk wist te gebruyken tot een voorwendsel van godsdienstige
 „ pligt om alle vyandschap tegen ons, die zy soo bot als boosaardig,
 „ kaffiers noemen, te oefenen, zoo mogte hy Zoesoehoenan en zy,
 „ Mantris, van de Bantamse opregtigheyd en goede intentie oordeelen,
 „ wanneer die Koning niet alleen den rebel Troenodjojo hadde gestyft;
 „ maar nu ook de rovende Makassaren schandelyk tegen hem ophitste,
 „ ja zelfs consenteerde, zyn onderdanen, die ook hunnen godsdienst
 „ volgden, te stelen, de vrouwen van hare mannen, de kinderen van
 „ hunne ouders, mitsgaders deselve tot slaven te vercoopen &c. nevens
 „ verscheydene andere redenen meer, dienende tot opmerking, waar-
 „ schouwinge en vermaninge van zynen en hunnen pligt om hert en
 „ handen dapperlyk aan 't werk te slaan en dat zoo veel te meer
 „ als in hetselve nu door Comp^a. wapenen hoog is geadvanceerd en
 „ te boven gecomen, die swarigheyd daar zy altoos meest voor gevreesd
 „ hebben, gedenkende dat het d'Ed. Comp. wel ongelegen kon komen,
 „ meer zulke moeyelyke landtogten te doen, om de groote sterfte,
 „ die deselve onder onse natie scheen veroorzaakt te hebben. Wat
 „ het geld van Kadirri aanging, daaraf was Zyn Hoogheid meermalen
 „ redenen gegeven, dat men in zoodanigen voorval als dese, daar
 „ een stad stormenderhand ingenomen werd, men niemand synen
 „ verkregen buit onttrekt, behalve dat die vry meer by zyne Javanen
 „ als onse soldaten schuyldte en waardoor zy verwaarloosd hadden
 „ Troenodjojo in handen te krygen, hebbende d'onse hem Soesoehoenan
 „ oocq gerestitueerd de bekomen kroon, hofpaarden en gommen, zoo
 „ veel als er gevonden zyn konnen worden, nevens ook alle de
 „ overwonnen en gevangen genomen wyven en kinderen, niettegen-
 „ staende Z. H. in den optogt beloofd hadde de gevangens des vyands

„voor goeden buyt te sullen laten passeren en zoo voorts. Ook gaf
 „d'Ed. Heer Admiraal by dese occasie, zyn vertrek naar Batavia aan
 „Z. H. te kennen en dat de mayoor alsdan 't gezag en commando
 „zonde aanvaardden, mitsgaders 't gene quam voor te vallen soodanig
 „doen en afhandelen als of Z. E. zelfs present ware. Waarop gem.
 „Zoesochoenan diende, dat het goed was, hy soude zich dan aan den
 „mayoor adresseren en desselfs raad achtervolgen, zullende allezints
 „getrouwelyk in agtinge houden en betrachtén 't geen aan d'Ed. Comp.
 „beloofd en met eede besworen hadde, ook gedenken de ernstige
 „waarschouwing zoowel van den Ed. Heer Cornelis Speelman, als
 „den presenten Admiraal.”

7 Maart 1679. Vertrek van den Admiraal en superintendent
 A. Hurdt, op het schip Noordwijk, van Soerabaja en na ter inspectie
 bezocht te hebben Rembang, Japara, Samarang, Tagal, aankomst
 te Batavia op Zondag 2 April 1679.

LIV. Majoor C. Poolman en Raad aan de Hooge Rege
 ring te Batavia, dd. 27 Maart 1679, Soerabaja

Na het vertrek van Hurdt op 7 dezer heeft Poolman het opper-
 bevel aanvaard. Is echter werkeloos, omdat de regens alle bewegingen
 met troepen te land onmogelijk maken, het opvaren per vaartuig om
 te Troessan post te vatten, niet geschieden kan, omdat de Soesochoenan
 noch zijne mantris eenig vaartuig of drager leveren. Van den Soeso-
 choenan kan men niets obtineren, deze schijnt zich de zaken niet aan
 te trekken. De Makassaren op Cappar¹ trachten de Boegies in dienst
 der Comp. en die kortelings van Celebes zijn aangekomen de zijde
 der Comp. te doen verlaten, en schrijven onder anderen een brief,
 waarin zij aan de Boegies bekend maken dat „zy dagelyks God
 „bidden, dat Hy hun nimmer in de gedachte geve om de wapenen

1 Kappar, de juiste ligging dezer plaats is moeilijk meer aan te geven. Het zal
 waarschijnlijk gelegen hebben dicht bij de rivier Porrong en in het gezigt der voor-
 heuvelen van den berg Penanggoengang, in of zeer nabij de afdeeling Sidho Ardjo,
 district Rawa Poelo; alwaar nu nog een gelijknamig dorp Keper gevonden wordt, dat
 echter thans meer noordelijk dan het oude Kappar schijnt te liggen. Zie verder
 nevensg. oude kaart.

„ te voeren tegen degenen, die van het Mahomedaansch geloof zyn,
 „ maar ter contrarie dat Hy Uwe en onze harten zoodanig sterke,
 „ dat wy gesamentlyk met alle kracht zoeken staande te houden, die
 „ van onse religie zyn; want het zyn Gods eigen woorden in het
 „ wetboek onzes propheten, dat de Heydenen (Kaffirs) verfoeyelyk
 „ voor ons moeten zyn en door ons zoodanig gehaat, dat wy hen,
 „ by ontmoeting, niet in het leven mogen sparen. Deze wereld hebben
 „ wy slechts ter leen, maar hier namaals, zullen alle zonden ver-
 „ geven worden aan hen, die hunne wapens gebruiken tot verdelging
 „ der vyanden van het Mahomedaansch geloof, enz.”

Het aantal zieken onder de Europeanen en zelfs onder de inlanders neemt dagelijks toe, reeds nu weder, na het vertrek van den E. Hurdt, die reeds 100 zieken had medegenomen, is het getal op nieuw geklommen tot 120 koppen.

Geruchten loopen, dat de Panembahan Giri in verstandhouding zou staan met de rebellen op Madoera; doch die geruchten komen van de zijde des Soesoehoenan's.

Stroopende benden Makassaren, verspreiden zich uit Kappar, naar het Pasoeroeansche, naar Kediri en de bovenlanden van Soerabaija, heffen schatting en onderhouden gemeenschap met Troenodjojo.

LV. Majoor Chr. Poolman en Raad aan dezelve,
 dd. 22 Junij 1679, in 't veldleger te Soka.

Volgens resolutie is de majoor met de halve magt der militie en de Boegies op den 8^{en} Junij van Soerabaija opgetrokken, over de doeson Kattapan en het dorp Talcewo (sic) naar Soka, nadat de opperkoopman Bastincq, als opperhoofd van de vesting te Soerabaija, was achtergelaten. Te Soka wordt nu het hoofdkwartier geplaatst, waarheen nu ook de treinmeester Jeremias van Vliet met de andere helft der militie overkomt. Soka wordt gezegd gelegen te zijn 2 uur van Sedakary in 't O. Z. O., 1 uur van Sipandi in 't Z. O., 3 uur van Kappar in 't Z. ten W., 2½ uur van Sumanbou W. Z. W., 6 uur van Jappan in 't Z. W. ten W., 3 uur van Trong in 't W. N. W., 6 uur van Troessangh in 't W. ten Z., 7 uur van Soerabaija in 't N. ten O.

Op den 15 Junij vertoonde zich een Makassaarsch legertje. De treinmeester van Vliet deed hiertegen eene verkenning en vond 's vijands hoofdmagt bij doeson Banjerpo, waar zy bepaggerd lag. Majoor Poolman, trok nu hierheen, tot ondersteuning van van Vliet met 2 comp. Europeanen, onder de luitenants Jan de Ruyter en Willem van Buyteghem, 2 comp. Amboinezen en daarachter eene comp. Europeanen onder kapit. Frans en Holsteyn en luit. Otto Kreeft met 300 Boegies en eindelijk den toemenggoeng Jajalalana met zijne wapendragers. De Makassaren chargeerden uit een bosch en uit een padieveld zeer heftig, en toonden zich wakkere soldaten en goede schutters, dadelijk reeds vielen 6 man aan de zijde van 's Comp^o. magt. De vijand voerde vele vaandels, o. a. een zeer groot *groen* vaandel. Poolman liet de Boniers ter linkerhand achter het bosch omtrekken, den kapt. van Vliet gelaste hij een frontaanval te doen. De Makassaren werden nu uit den eersten pagger geslagen, maar retireerden op eenen tweeden in doeson Rama, waar zij dapperen tegenweer boden. Na dezen uitval, deed Poolman tegen den middag zijne troepen weder in het hoofdkwartier te Soka terugtrekken. Op den 17^{en} Junij trok nu Poolman op naar Sipandi. Kapit. van Vliet had weder de voorhoede, doch stuitte op eene rivier. De geheele magt kwam voor deze rivier bijeen en hield stand. De majoor Poolman, om de soldaten tot den overtocht te animeren, wierp zich tot onder de armen in de rivier, de Boniers dit ziende sprongen mede in het water en kwamen over. Hierop ging majoor Poolman andermaal door de rivier, en voerde de Europeanen onder de luit. de Ruyter, van Buyteghem, Abr. Isaac^o. en van Zeelts mede over den stroom. Nu viel de geheele magt op den pagger der vijanden, die daaruit hevig schoten; „doch zijn van onse syde soo- „danigh bejegend en aangegrepen, dat eyndelyk wy van den pagger „meester geworden zyn, als wanneer de vyanden, daaruyt de vlugt „namen, syn wy denselve pagger, dien in den brand gestoken hebben „gepasseerd, als wanneer by de militie onder den kapit. van Vliet „kwamen, die voor een tweeden pagger om te stormen gereed stonden, „alwaar uyt dito pagger en weder van onse syde op den anderen „sterk gechargeerd werd; doch zyn mede op deselve toegeloopt en „meester geworden, als wanneer meende dat ons werk gedaan was; „maar zagen nu in het voortgaan een derden pagger, waaruit de „vyanden als woedende schoten en groote resistentie boden; maar

„ hebben 't echter moeten opgeven. Het ging heet van den rooster;
 „ doch zoo de majoor niet voorgegaan was in de rivier, zou er niets
 „ hebben plaats gehad. 't Is echter te beklagen, het verlies en de
 „ schade, die wy meest aan onze Europesche militie, en byzonder
 „ sooveel kostelyke officieren geleden hebben, *die zich onverbeterlyk*
 „ *wel gedragen hebben en getoond hebben vigilante officieren te zyn,*
 „ *zynde van de 6 luitenants maar één vry geraakt, van de anderen 2*
 „ *zoodanig gekwetst, dat buiten alle apparentie van hoope zyn, de derde*
 „ *niet veel beter en de vierde, als door den arm en de vyfde door 't*
 „ *been gekwetst, geneeslyk zyn en zoowel anderen als vaandragers,*
 „ *sergeants en gemeenen. Ook mede de vaillante en welmeenende Toe-*
 „ *menggong Jajalalana, die wanneer het sterk chergeren, aan dien*
 „ *kant, waar de majoor was, hoorde, tegens den kapitein van Vliet*
 „ *zeide, daar is de Heer Mayoer in actie, laat ons de rivier overgaan*
 „ *en amock spelen, gaande zoo naar de rivier, als wanneer een schot*
 „ *in zyn zyde kreeg (waarna hy kort daarna overleed.)*¹

De luit. W. van Buyteghem stierf mede kort daarna aan zyne wonden. De Soesoehoenan is rustig te Soerabaya gebleven, helpt niet; roept zelfs de dragers terug uit het leger, het was voor ons, zoo als Poolman zegt, om door 't garen te springen. De vyand heeft zich te Kappar zoodanig genesteld, tusschen modderpoelen, onbegaanbare rystvelden, moerassen, spruiten en rivieren, dat men hem niet naderen kan. Zonder versterking durft Poolman niet voort te rukken; hy ziet die met groote begeerte en bezorgdheid te gemoet, het is op dit oogenblik onmogelyk door het (moeras) Rawa te trekken, zonder meer Europeanen is er nu niets uit te rigten. Poolman verzoekt dringend te worden ontheven uit zyn kommando en naar 't vaderland terug te mogen keeren, zoo als hem was toegezegd.

¹ Waarschijnlijk heeft dit gevecht plaats gehad bij het dorp Sepande, resid. Soerabajaja, afd. Sidho-Ardjo, district Djengollo II, en de rivier, die overgetrokken werd, zal zijn geweest eene der spruiten van de Sidho-Ardjo. Hageman in zijne manuscript geschi. van Oost-Java, noemt Sepandjang; doch Poolman noemt in ziju brief uitdrukkelijk Sipandi, wat meer gelijkt naar Sepande.

LVI. Kapit. Jeremias van Vliet en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, te Soka in den pagger Oost-Vriesland of den Makassaarschen Bril, dd. 3 Augustus 1679.

„Is niets van belang met den vijand voorgevallen, vermits wij om de zwakheid en insuffisantie zoo van onze Europesche als inlandsche militie stil hebben moeten blijven liggen; in afwachting van de versterking, die onder Jacob Couper en kapit. Renesse toegezegd is. De bevelhebber van de blokkade-flottielje voor de rivier Garoeda en in straat Madoera, Commer van Campen, is overleden en de majoor Christiaan Poolman, bevelhebber, door heete koortsen zeer krank.”

De luitenant Macquelin is inmiddels op den 20 Julij over Sedakarie met een brief naar Kappar tot Kraëng Glisson gezonden, ten einde te trachten de Makassaren langs den weg van onderhandeling tot onderwerping te brengen. Glisson en de Makassaarsche grooten schenen, of toonden zich althans, niet ongenegen om zich aan de Comp. te onderwerpen; maar niet aan den Soesochoenan, noch aan de Boniers. Ook wilden zij ter wille van de Comp. wel het land van Java verlaten.

De Soesochoenan komt in het leger en bezoekt den majoor Poolman, over wiens ziekte hij zich zeer ontsteld en bedroefd toont. De Soesochoenan ging voor het krankbed zitten en als hij door den zieken werd omarmd, liepen Z. H. de tranen over de wangen en toonde hij groote droefheid. Op den 29 Julij werd majoor Poolman naar Soerabaja vervoerd in eene overdekte gonting, doch reeds den 30^{en} kreeg van Vliet tijding, dat *de maj. Poolman overleden was*, achterlatende een bezegelden brief, waarin hij verzocht, dat kapit. van Vliet hem provisioneel als opperbevelhebber zou vervangen en dat hij begraven mogt worden ter plaatse, Soerabaja, waar hij gestorven was; waartoe de raad besluit neemt. Op 1 Aug. waren 4 gezanten van Glisson e. s. in het kamp gekomen met een brief, waarin echter niets dan oude klagten stonden en geen categorisch antwoord op de gestelde eischen. Nogmaals wordt nu door voorn. Soerohans eene missive naar Kappar gezonden, waarin de eisch gesteld werd, dat binnen 4 etmalen, de Makassaren hunne gevolmagtigden

moesten zenden met voldoende last, om de onderhandeling tot een goed einde te brengen of dat zij anders weder als openbare vijanden van de Comp^{ie} zouden worden behandeld.

Intusschen was Radja Palakka met zijne Boniers op komenden weg.

LVII. De kommandeur J. Couper en raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 6 Sept. 1679. In 't leger op Soka.

Couper is, tegelijk met de Boegiesche vaartuigen, den 26^{en} Aug. voor Soerabaja aangekomen, waar ook bijna gelijktijdig Radja Palakka en kapit. Renesse waren aangeland. Na dat de gewone formaliteiten aldaar waren vervuld, ging Couper den 23 en kort na hem ook Radja Palakka met de Bougies naar Soka op marsch. Aldaar waren intusschen de onderhandelingen met Glisson en de overige Kraëngs en Daëngs der Makassaren van Kappar voortgezet en tot zooverre gebracht, dat gevolmagtigden der Makassaren 4 gijzelaars hadden gelaten en voorloopig een contract met van Vliet en den raad hadden gesloten, waarvan de hoofdinhoud was: „aanneming en bevestiging „door de Makassaren van het oude Bongaische contract van 18 No- „vember 1667; gevolmagtigden van Kraëng Glisson en de overige „koningskinderen zullen namens dezen zich voor de Comp. veroot- „moedigen; de gevolmagtigden verbinden zich voor Kraëng Glisson c.s. „dat zy en alle Makassaren binnen 7 dagen aan boord van schepen „der Comp. zullen gaan om overgevoerd te worden naar Batavia, „ten einde zich te susteren voor Gouverneur Gener. en raden; terug- „gave aan den Soesochoenan, wat aan dezen behoort en hem in den „oorlog is ontroofd; de ontroofde onderdanen van den Soesochoenan „zullen worden teruggegeven, uitgenomen zy, die met vryen wille „de Makassaren willen volgen; confirmatie of ratificatie dezer over- „eenkomst door Kraëng Glisson en de overige hoofden der Makassaren „en in afwachting daarvan overgave van 4 gyzelaars.”

De Luitenants Otto Kreeft en J. Macquelin vertrekken nu naar Kappar om de ratificatie te bekomen, doch keeren terug zonder ratificatie; maar met een nieuw verzoek van Kraëng Glisson, dat hij

verlangt met zijne eigene schepen naar Batavia te gaan, terwijl het intusschen blijkt, dat de Makassaren zich op Kappar versterken en hunne bijeengegaarde en geroofde goederen uit Kappar verwijderen en in veiligheid zoeken te brengen. Een nieuw verzoek van Couper en raad aan Glisson c. s. om ratificatie van 't contract, werd beantwoord met de vraag, nu van alle Makassaren, om niet dan op hunne eigene schepen te mogen vertrekken. Daar het toestaan van dit verzoek tot niets geleid zou hebben, dan tot het openstellen der gelegenheid aan de Makassaren om te ontvlugten en zich welligt elders neder te zetten, wordt door Couper en raad „besluit genomen „in Godesnaam een anderen gang te gaan en met de geheele magt, „zoo onder ons als onder Radja Palakka van hier (Soka) op te breken „en Kakapper onder de oogen te gaan.”

De daartoe beschikbare magt is 1834 man, 3000 Boegies onder Radja Palakka; maar de Europeanen blijven zeer gekweld door ziekte. Hulp van den Soesochoenan en zijne mantris wordt schier niet verkregen, „de ryksraad Tsjakra Ningrat is in zyn commando en be- „stiering al seer slaantjes (elders wordt gezegd, dat hy niet afkeerig „is van geestryke dranken) en daardoor wordt den Soesochoenan, „die zich anders yverig en goedwillig toont, weinig ontzag toege- „dragen.”

LVIII. Kapitein J. Aelb. Sloot en vaandrig Willem Taal-
beeck aan den opperkoopman en hoofd Cornelis
Bartelsz. Marchier en raad te Japara, dd. 20
September 1679, in het leger op Wana Karta.
(De val van Kadjoran.)

Kapitein Sloot, die op bevel van Couper, (toen deze op zijne reis van Batavia naar Soerabaja, te Samarang aan land geweest was,) met 300 Boegies, 12 Europesche soldaten en eenige honderden Javanen onder Sindoredjo, omstreeks 1 of 3 Sept^{ber} opgetrokken was naar Jatin-
takken ¹ bij de rivier Samangi om daaromtrent post te vatten, had

1 Zie de kaart hierachter.

zijn hoofdkwartier opgeslagen op Wanakarta en hadden zijne Boegies van daar uittochten doende, Kadjoran of Panembahan Rama met zijne volgelingen ontmoet en aangetast. Kapit. Sloot was daarop mede opgetrokken en had, nabij Blangbang, Kadjoran met zijn leger gevonden in een regten, sterken, van palissaden omringden pagger. Hoewel in brieven van den opperkoopman C. B. Marchier, geruchten vermeld worden, als zou Kadjoran geneigd zijn geweest om zich te onderwerpen, blijkt dit niet uit deze missive van Kapit. Sloot, die alleen vermeldt, dat Kadjoran, na tot overgave te zijn opgeëischt, had geantwoord: „wel genegen te zijn, om met den Soesoehoenan „zich te vereenigen en dat hy daarom doende was, zyne wapenen „byeen te binden; maar dat hy niet van meening was uit zyn pagger „te trekken.” Welke ook het voornemen van Kadjoran moge geweest zijn, Kapit. Sloot schijnt van zijne vijandelijke bedoelingen overtuigd te zijn geweest, want hij liet na dit antwoord den pagger omsingelen. Kadjoran bemerkende dat hij ingesloten was, liet van alle kanten op de Boegies, Javanen en Europeanen vuur geven, waarop de Javanen terugweken en tot stand houden niet meer te krijgen waren. Op den 14 Sept. liet Sloot nu den pagger naderen, door de Boegies, die achter draagbare blinden zich verscholen, terwijl Eur. musketiers het hevig vuur der belegerden beantwoordden. Nadat men tot den pagger genaderd was, werd deze in brand gestoken en door de opening door het vuur gemaakt, drongen weldra een deel Boegies en Europeanen den pagger binnen. Kadjoran of Panembahan Rama, met zijne beide zonen Radhen Kerto Negoro en Wangsadika vlugten uit den pagger en vielen, amok makende op de Javanen aan, om door te breken, wat hun gelukt zou zijn, zoo niet een troep Boegis ware toegeschoten. Kadjoran dezen ziende riep: „Ik ben Cadjoranh, „doodt my niet, waarop het antwoord was, leg dan uw geweer af, „wat Cadjoran dan ook dadelyk deed en zyn kris en hassegaai tegen „den grond smeed, wanneer zÿ hem met zyne zuster, die met hem „te paard op zyn rug zat en hem niet verlaten wilde, benevens „zyne twee zoons en nog 25 andere mantris gevankelyk tot ons bragten „(d. i. tot Kapit. Sloot) en zoo als hy Cadjoranh, daar voor ons „stond, vraagde de Kapit. waeromne, dat hy den Zoesoehoenangh „gedurich den oorlog aandede en het land in roer stelde, gelyk „mede, waar dat hy de schatten, zoo van goud, zilver en geld,

„ die hy uit de Mataram van den Sousouhouan had weggevoerd
 „ gelaten heeft, waarop hy zeyde, dat hy nooyt geen rykdommen
 „ van den Soesoehoenan heeft weggevoerd of na zich genomen; maar
 „ dat hy hem altyt den oorlog aangedaan heeft ontkende hy niet,
 „ waarom hy ook om vergiffenis versocht; daar hem opgediend is,
 „ als dat er voor hem geen genade is en dat hy geen uur tyds meer
 „ leven zoude; maar ter dood gestraft zou worden en dat hy op
 „ anders geen staat behoefde te maken. Hierop hebben alle de
 „ Javaanse grooten, die daar byeen vergaderd waren den Kapiteyn
 „ gevraagd, of hy Cadjorangi om 't leven wilde laten brengen, daar
 „ hy hun op antwoordde van ja; wel, zeyden zy doen, het zal beter
 „ wezen, dat hy in 't leven gelaten en naer Batavia aan d'Ed. Heer
 „ Gouverneur Generael of aen den Sousouhouan gesonden wordt om
 „ daer zyn verdiende straffe te ontfangen, hetwelk de capit. niet
 „ heeft connen goetvinden; maar haar weder ten antwoord gegeven,
 „ als dat haar Ed. op Batavia niet eens benieuwd zyn, om zoo een
 „ moedwilligen schelm, die het heele land tot duslange in roer gesteld
 „ heeft, te zien, en zoo hy by den Sousouhouan compt, dat hy alsdan
 „ ongetwyfelt in genade wederom aangenomen worde en dat het dan
 „ op het laatst, zoo hy op vrye voeten compt te geraken ligtelyk
 „ slimmer zal wesen, dan het tegenwoordich wel is, dienvolgens
 „ verre best zal wesen, dat hy nu, dewyle hy in onse macht is,
 „ andere alsulcke moetwilligen ten exempel, met den dood ge-
 „ straft worde, ja niet alleenig hy; maar ook alle diegene, die hem
 „ aengaen of met hem gehouden hebben; hier met, zoo als zy 't
 „ hoorden, dat het niet anders wesen mochte, versochten zy om
 „ eerstel. op te staen en wat ter zyde af te mogen gaen, dat haer
 „ is toegestaan geworden en met eenen aengeseyt, dat zy tot duslange
 „ vryelyk gaen mochten, daer zy 't goeddunekten en zoodra waren
 „ zy niet opgereesen, of een van de Bougys haar radja's versocht
 „ aan den Capit. of hy Cadjorangi 't hooft mochte afslaan, 't welk
 „ hy oock volgens last ten eersten gedaen heeft en daarinne niet traag
 „ is geweest, de twee zoons van Cadjorangi hebben mede dien
 „ zelfden gang gegaen, gelyk er wel meer zyn geweest, want alle
 „ degene, bestaende in omtrent 30 stuex persoonen, die ons gevan-
 „ kelyk opgebracht zyn geworden, hebben wy allen ter dood doen
 „ brengen en met het innemen van de pagger zynder omtrent 240

„ stucc dood gebleven, zoodatter wel ruym over de 270 menschen,
 „ te weten manspersonen, van den vyand gesneuveld zyn, die wy selver
 „ met eygen oogen hebben zien liggen en geteld.”

LIX. De opperkoopman Corn. Bartelsz. Marchier en raad
 aan de Hooge regering te Batavia, dd. Japara,
 26 Sept. a°. 1679.

Merkwaardige brief, houdende berigt van de goede gezindheid van Pan-
 geran Poegar en strenge afkeuring van de wreede handelwijze van Kapit.
 Sloot. ¹ Over beide punten zegt Marchier c. s. het volgende: „ Onsen
 „ vendrich Benjamin van der Meer is met onse gesanten, Surwicrama
 „ en Nitipraja hier op Japara by ons verschenen en van hunne
 „ verrigtingen in de Mataram heeft ons de vendrich schriftelyk rapport
 „ gedaan, behelzende ten principale, dat zy ingehaald zyn door zes
 „ van de voornaamste Bagaleenders en geleid zyn geworden op de
 „ Passebaan, waar de Soesochoenan Ingalaga (Poegar) bykwam en
 „ nedergezeten zynde, liet hy onzen vendrig en afgezondenen by hem
 „ komen, tot op omtrent drie treden en deed hen nederzitten en
 „ wierd uw Edelh. missive aan den Soesochoenan Ingalaga met alle
 „ respect en beleefdheid door den pangeran Mankoboemi uit de hand
 „ van onzen vaandrig genomen en den Soesochoenan Ingalaga ter
 „ hand gesteld en na den brief te hebben gelezen, heeft hy uw Edh.
 „ geschenken aangenomen, waarin groot genoegens schept en waarvoor
 „ hy Soesochoenan, mondeling zeide, UEdelh. seer hartelyk te be-
 „ danken, wegens de verzochte hulp aan zyn broeder, daar soude
 „ hy in de vergadering met zyn volk over spreken. De onsen hadden
 „ wel den meesten omgang met Mankoboemi, daar se onderscheyden
 „ reizen zyn by geweest, die een vriend van de Ed. Comp. is, nevens
 „ Angabey Jawaria, Radingh Range Mataram, Aria Dikara, Tommegon
 „ Juda Nagara en T. Wiralaxana, voor sooveel onsen vendrich konde
 „ gewaar worden; maar Aria Mandelika, die naast Mankoboemi het

¹ Hierbij moet in aanmerking komen, dat Marchier en Sloot in geschil waren,
 de een vertegenwoordigde het burgerlijk, de ander het militair gezag.

„land bestiert, T. Matolon, hoofd van 't land van Bagelen en eenige
 „van zyn byhebbende grooten hadden den Sousouh. Pougar, met
 „quaden raad bygewoond. Nu omtrent een jaar geleden zouden ook
 „Bantamse gesanten aan het hof daar geweest zyn, die sonder
 „audientie te hebben gehad waren afgewezen. Alles naauwkeurig
 „onderzocht wesende, was de vendrig voorn. na tien dagen weder
 „uit de Mataram vertrokken, nadat hy geschenken en een brief voor
 „Gouvern. Gener. en raden had ontvangen en in gezelschap van twee
 „gezanten van Poegar aan de Hooge regering te Batavia. Ook was
 „in handen van den vendrig gesteld, copie van een brief van Soe-
 „soehoenan Amangkoerat aan zyn broeder Poegar, waarby Poegar
 „aan UEdelh. wil vertoonen, dat hem van zyn broeder is gelast de
 „Mataram te bewaren tot ter tyd, dat hy Soes. Amangkoerat in de
 „Mataram zal komen, waarmede gemelde Pougar zich by UEd.
 „verontschuldigen wil, dat hy de Mataram niet verlaat en naar zyn
 „broeder niet opgegaan is

„Van den Kapit. J. A. Sloot hebben wy van dage 26^{en} deser
 „schryven becomen, dd. den 20 ll. hoe dat Panembahan Rama en twee
 „soonen syn verslagen, met alle syn aenhangh, sonder dat er ijmandt
 „van d'onse gebleven sy en Mameroot is door de Matarammers beset;
 „hy schryft om eenig geld tot belooning voor diegenen, die eenige
 „van des ouden Sousouhanans vrouwen hebben becomen en albereyts
 „had hy 200 Rd^s. voldaan aan die den Panembahan Rama het hoofd
 „heeft afgeslagen; wy en vinden ons niet gequalificeerd om daartoe
 „geld te senden, voor en alear UEdh. ons daartoe ordre gelieven
 „te geven. Taelbeecq stond, met eenige Mantris van de Mattaram
 „by Sloot wesende, naar de Mattaram te vertrekken, of dat voor
 „alsnoch met UEd. ordre sal accorderen daar twyfelden wy seer aan,
 „(want) waar de Bougys comen daar werden de volkeren zoo timide
 „dat se datelyk de vlucht nemen ¹ en 't hindert ons niet weynig
 „in den handel op de Mataram. Wy hadden hem (Sloot) voor desen
 „van Samarang een cleen briefje tot opmerking geschreven,

¹ Er was reden voor, om voor de Boegis „timide“ te zyn. Zij vormden eene, ja, dappere, maar tuchtlooze horde, welke overal plunderde en roofde en zelfs door Radja Palakka met moeite en dan nog niet eens altijd, in orde kon gehouden worden. Radja Palakka gaf zelf meermalen te kennen, dat hij zich over zijne Boniers schaamde.

„daar schynt hy zich soo over te belgen, daar wy noch wel andere
 „redenen soude connen toe brengen, soo wy ons eenige moeite wilden
 „getroosten, *wat dan van dien oorlog zy, sullen UEdh. wyt zyn*
 „*schryven, nader sien en ontwaer worden de bloetdorstige*
 „*sal tot het eynde syner dagen niet comen.*”

LX. De kommandeur Jacob Couper en raad aan de
 Hooge regering te Batavia, dd. 15 Oct. 1679 in
 de belegeringe voor Kappar.

Den 8^m van voorl. maand September, hebben wy, na veel sporreling
 om de dragers en wagens by elkander te krygen, den marsch over
 Samambongh op Sadar aangenomen. De ryksraden en mantris schynen
 zich weynig gelegen te laten liggen aan de zaken van den Soesoc-
 hoenan; de Soesoehoenan op onse gedane klagten over de wandelvoiren
 van de Mantris, heeft regtuit ten antwoord gegeven, dat ons in zyn
 intrest geen meer adsistentie konde bybrengen, al soude 't ryk Mataram
 ook verloren gaan, sich omtrent de grooten over hun sorgloosheyt
 t'onvreden toonende. Op den 14^m kwam de geheele magt by een
 riviertje op eene kleine myl afstands van Kakapper aan, terwyl
 Radja Boni of Palakka by het dorp Bangsir opgesteld was. Kapitein
 Jonker werd uitgezonden ter verkenning en om nogmaals de Ma-
 kassaren tot het voldoen aan het gesloten contract uittenoodigen,
 doch hy werd aan de buitenwerken des vyands vyandelyk ontvangen.
 „In rade is daarop gearresteerd om hun een tweeden brief toe te
 zenden en dat Kapiteyn Jonker kort daerop met syn brigade soude
 volgen, om over 't moeras met eenige blinden en pienagh boomen,
 op den drooge post te vatten, gelyk geschiet is binnen een musquet
 schoot van 's vyands pagger, die se aan beyde oevers van de rivier
 vry sterk en hoog opgeworpen hadden en terwyl wy weder-
 zyds sonder eenig tegenweer, lustig voortwerkten, hebben de Makassaren
 een rood vaandel met een draak daarin van hunne voorste werken
 laten waayen. Nu werd besloten, dat Kapit. Jonker met zyn brigade
 en eene goede party Boegis, de rivier overtrekken en eene battery

tegen de Makassaren opwerpen zoude, dewelke in korten tyd met wel 200 man aan de andere zyde stond; doch wat te na, aan 's vyands werken komende, aleer men de blinden over kon krygen, doordien de Javanen daar kwalyk aan wilden, schoten de Makassaren met volle charges op hem in en kwetsten ten eersten een getal van in de 30 koppen, behalven 5 dooden, waarop zyn meeste volk, soewel Ambonezen als Boegis de wyk namen en lieten de Javanen eenige planken van de blinden dryven, overzulks Radja Boni met 2 à 300 Boegis, zelf eene plank op schouder dragende overzwom, daarop de Makassaren wel 400 man sterk achter door de ruigte een uitval deden, dien de koning door 't riet te ontmoet ging en sloeg deselven manmoedig weder in de vlugt, daar ze vier koppen achterlieten, nemende hun vaandel opgerold weder t'huis, waaruit gesustineert werd, dat er iemand van aanzien onder hen gesneuveld was. Middelerwyl werd eene comp. Baliërs en 24 Nederlanders tot secours van Zyn Hoogheid overgezonden, want uit den voorsten pagger van den vyand, zynde eene sterke vierkante punt wel 18 voeten hoog met een vinkennet overtrokken werden veel Boegis en Ambonezen als voren gekwetst. Des anderen daags hebben aan wederzyde van de rivier wakker beginnen te graven, om vermits het nu tusschen hen en ons een vlakker oever is, onder de vyandelyke werken te geraken en is de Kapitein Altmeyer den 21^{en} (September) naar de overzyde tot assistentie van Radja Boni, de rivier met een Djoekong, want wy anders geen vaarttuig konden bekomen, gepasseerd. Den 22^{en} 's nachts, nadat hy veel moeite gedaan had, om de voorste sterke battery in den brand te krygen, heeft Z. Hoogh. (Radja Boni) dezelve vermeersterd en nog sedert vier afsnydingen, die de vyanden de eene voor de andere na, Zyn Hoogh. voor den neus gezet hebben, gelyk wy aan de zuidkant, nadat onze approches een musketschoot verre gemaakt hadden, den 30^{en} Sept. hun sterke pagger met eene schans hebben veroverd en een stuk weegs daarbyten, eene sterke battery gelegd, waarby aan de noordzyde een gedeelte van de negory, daar haar sterkste werken en grootste magt schynt te liggen vermeersterd zyn, en wy werken nu nog al gedurig met loopgraven zooveel doenlyk voortgaande. Middelerwyl is het beklagelyk, dat onze Europeanen door ziekte zeer beginnen in te vallen, waardoor onze magt zeer is verzwakt. De expeditie uit Soerabaya met

1834 koppen, begonnen, kan nu nog maar met 1490 man worden voortgezet."

Troenodjojo bevindt zich, naar men zegt, te Andang niet verre van Rata en wacht slechts den uitslag van den stryd voor Kappar af, om wanneer de Comp. mogt zegevieren, heimelijk zoo hy kan, over Java te ontvlugten naar Bantam en van daar naar Madoera.

LXI. De kommandeur Jacob Couper en raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 13 Nov. 1679.
In de Negory Sollo.

„Op den 21 Oct. is eindelyk het sterke nest der Makassaren, Cacapper genomen, met groot verlies van den vyand, die in confusie de vlugt heeft genomen.” Kraëng Glisson is echter ontsnapt, tengevolge van het plunderen der Boegis. Hij werd nog achterna gezet door Radja Boni, die zich uitstekend heeft gedragen, zich in het heetst van den strijd heeft gewaagd en in de loopgraven gewerkt heeft als een soldaat, en zich zelfs gedurende twee dagen alle voedsel heeft ontzegd, waardoor Z. H. in eene razende koorts vervallen is, waarvan hij echter thans herstellende is. De Boegis intusschen doen veel schade aan de bevolking, door rooven en plunderen; doch zijn niet in bedwang te houden. In deze omstandigheid schijnt voor een deel de reden te liggen waarom Radja Boni, welgaarne naar Boni zou wenschen terug te keeren. Kapit. Renesse is met 4 brigades en 300 Makassaarsche bondgenooten onder Kraëng Tanete naar Pasoeroean opgerukt om aldaar Kraëng Glisson op te zoeken.

De Soesochoenan schijnt hoe langs hoe meer onmagtig te zijn, om volk en rijst te leveren. Uit wraak deed hij, na de verovering van Kappar het huis van Glisson in den brand steken, waardoor wel 3000 huizen en grooten voorraad rijst mede verloren gingen. Deze dwaasheden verontschuldigt hij daarmede, dat hij den brand heeft doen stichten uit gramschap. De Soesochoenan schijnt niettemin geheel ontmoedigd en zegt o. a. dat na de herstelling van zijn rijk, hij afstand wil doen van de regering ten behoeve van zijn zoon, om zelf zijn leven te Mocha (Mekka) te eindigen. Jegens Radja Boni (Palakka) toont

hij zich bovendien zeer ondankbaar en beleedigt hij dezen vorst door terugzending van eene vrouw, hem ten geschenke aangeboden. Eenige boden van Kraëng Glisson zijn met een brief uit Barata aangekomen, hij begint eene geheel andere taal te voeren; de rapporten verzekeren, dat hij met zijne volgelingen in Pasoeroean gebrek aan levensmiddelen begint te krijgen. Kapit. van Vliet wordt gelast in onderhandeling met Glisson te treden.

LXII. De kommandeur J. Couper aan S^r. Bartelsz. Marchier c. s. hoofd te Japara, dd. Soerabaja 7 Jan. 1680. (Dood van Glisson.)

„De zware kosten van het groote leger valt de Comp. vrij lastig; doch wij hopen dat de zaken weldra geschikt zullen zijn. Het is dan zoo met de zaken geschapen, dat na het veroveren van Kappar en het verslijten van 6 weken met ginds en weer schrijven aan Troenodjojo en Glisson, dat Glisson inmiddels is gestorven, nadat wij al wederom een nieuw contract begonnen en niet volcindigd hadden, zoodat wij het alweder op de tromp van 't musquet en punt van den degen hebben moeten aanleggen en is de Kapit. Renesse met twee brigades naar Biara aan de landpalen van Kediri opgetrokken, alwaar Kapit. Altmeyer zich met zijne brigade alvorens gefortificeerd had om de groote pas van Antang ¹, daar Troenodjojo woonde, te sluiten en is de kommandeur met den Kapit. van Vliet, 5 comp. dienaren, mitsgaders Radja Boni met zijne magt van Solo ² over Pasoeroean en de bergen van Malang Z. O. opgetrokken, om de vlugtende Makassaren en den onverzoenlijken Troenodjojo eensklaps op het lijf te komen. Onderwegen tot Ratoe ³ geavanceert zijnde, zagen de Makassaren, dat wij het meenden en nog in geheugenis zijnde, hoe ze op Kappar voeren zijnder omtrent 1000 stx. zoo mans, als vrouwen en kinderen onder goede conditie bij ons overgekomen, die wij onder behoorlijk konvooi naar Soerabaja hebben

¹ Antang, Ngantang, regentschap Malang, residentie Pasoeroean.

² Sollo nabij R. Porrong.

³ Batoe?

afgezonden en zetten onzen marsch door zeer nare wegen en steile bergen naar Antang voort. Wij geraakten den 10^{den} (December?) boven de hooge en nauwe pas van Rarato(?) en voorts tegen twee sterke en welbezette paggers van Troenodjojo op het hangen van een steylen berg, door hem als onwinbaar geoordeeld; maar echter hebben wij ze, met de hulpe van God almachtig en weinig verlies, beiden, dien dag vermeesterd en daarenboven de koppen van twee zijner voornaamste voorvechters, die zich ook mannelijk geweed en loffelijk gestorven zijn; de rest is nagejaagd tot omtrent 1½ à 2 uren gaans, daar Troenodjojo met zijn geheele magt en ook die van de Makassaren geposteerd lag; maar door zware stortregens waren wij onvermogend hem uit zijn pagger te slaan, waardoor hij intusschen tijd gehad heeft om te ontvlugten naar een berg, die niet wel te beklimmen was. Te Antang kwamen weder 600 Makassaren, zich onderwerpen. Door gebrek aan provisie moesten wij ten eersten met al het volk opbreken en naar huis keeren. De kommandeur trok over de bergen naar Biara, tot den Soesoehoenan, alwaar Sindho Redjo uit Mataram was aangekomen, met het berigt, dat Troenodjojo zich omtrent een dagreizens van daar onthield, waarheen Kapit. Jonker door den Soesoehoenan met 3 comp. gezonden werd.

In bovenst. brief maakt Couper melding van briefwisseling met Troenodjojo gehouden. Een dezer brieven door Troenodjojo aan Couper gezonden, is belangrijk, hij geeft daarin weder de reden op van zijn verzet en smaalt op de regtvaardigheid van de Comp^{ie}. De vertaling van dat stuk luidt:

Translaet van een Javaense ole in antwoord van onsen brief den 26 Oct. aan Troenodjojo geschreven, en heden den 18^{en} November door de mantries Damang Agra Jocda, Angabey Carta Joeda, Wiera Jouda en Jouda Bangsa, van Padang, eene negerie 4 uren boven Biara, nader aan Antang gelegen, daar zy opgehouden waren, verschenen, aen den Heer Commandeur Jacobus Couper overhandigd.

Dit is het believe van Radeen Troenadjojo, aen alle de Capt. die van de Comp. en den Gouver-Generaal tot Batavia, afgesonden syn, aengaende dat U een brief aan my gesonden hebt van inhouden my te indagtigen van al uwe verrichtingen, als daartoe van de Comp. volmagt hebbende; 't is dan soo, dat den inhoud desselfs wel verstaen hebbe, namelyk dat gy my indachtig wilt maken hoe (ik)

aen den Soesochoenan Amancourat een Coning heb, soo is dan: dat schoon U, Radeen niet herinnert, egter vergeet hy den Soesochoenan niet; eeniglyken een reden waarom dat Radeen sigh dusdanich gedragen heeft, is, dat hy schuldig was aen de grooten van de Mataram en verders omdat hy eygenschap (eigendom) aen Madura heeft, dewelcke nochtans aen een ander gegeven is en heeft my Pangerang Adepatty Sampan willen dooden, sonder eenige schult, waarin de Coninck van de Mataram geen ondersoek gedaan heeft; maar ter contrarie my ook wilde dooden; dit zyn de reden geweest, waarom dat ick dusdanigh op Java geleefd heb; wat aengaet d'Ed. Heer Gouverneur-Generael, Radeen heeft hem de saack voorgedragen en is geen schuld bevonden; noch ook dat hy iemand ongelyk gedaan had. Belangende dat ghy de Macassaren van Cacapper geruineert hebt, die syn al verstroijt, dat er weynig overblyven, dewelcke de Soesochoenan in syn herstellinge hinderlyk syn geweest, soodanig dat er vele Macassaren tot op Antang syn comen vluchten, niets dan een enkel broeckje aen 't lyf hebbende, veel met wonden beladen, en weinig gesond, dewelcke ick van U versoeck te mogen houden om deselve in plaats van de Maduresen, die door uwe wapens gesneuveld syn, te gebruycken, want degeene die niet gequetst syn, sullen niet over de 80 coppen uytmaken, al d'andre soowel mans als vrouwen syn gequetst. Verder soo versoeckt Radeen, aan U capiteijn, dat ghy U niet bemoeyt met het adsisteren van dese Javanen: maar laat de Javanen met malcanderen spotten; maar dat ghy U inbeeldt d'opregtste te syn in de werelt, hoe komt, dat gy niet weet de oorsaek, waerom dat de Radeen, Java geruineert heeft, dat sou vreemd syn, dat iemand drek sou gooyen, dewelcke men met bloemen wederom betaald zette. Is 't soodanigh dat gy de regtvaardigste in de werelt zyt, op dese wyse soude d'Ed. Radeen gaarne weten waarin uwe regtvaardigheyt bestond op d'opregtste wyse.

Voor desen waren de Madurezen 150,000 man sterk, daar is geen ander in 't Moors geloof haars gelijken, indien ghy d'E. Radeen voor een regten broeder erkennen wilt, waar sult gy my een woord toonen, dat met de regtvaardigheyd overeenkomt, het sal misschien een gebrek en onwetendheid van Radeen moeten syn, dat hy de sekerheyt van de rechtvaerdigheyt niet en kan uytvinden, daerom versoeckt Radeen, dat ghy hem zulx zegt en leert; maar indien ghy onge-

fondeerde redenen tot uw voordeel gebruyckt, soo durft d'Ed. Radeen U bestraffen met gefondeerde reden. Wat aengaet 't geen d'E. Radeen Troenodjojo, die genoemd wordt Sultan van syn eygen volk en ook van Mocha gemaect is, te seggen heeft, dat staat in desen brief vervat. Eynde. Door eygen hand geschreven."

LXIII. De Commandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 12 Januarij 1680, Soerabajja.

„Den 25 December is na lang vervolgens Troenadjaja met 174 van de zynen levendigh in handen gecregen, hebben benevens noch eens zooveel vrouwen en 68 Macassaren onder den halssterrigen Toetoela. Troenadjaja met zyn gevolgh, vermits hy zonder conditie in onse handen vervallen is, hebben wy aan den Sousouhounangh overgegeven, die hem den tweeden nieuwaarsdagh op de grensen van Kediri, daar hy doenmaals geposteert lagh, heeft na de andere werelt gesonden, en waarlyck onses gevoelens onder correctie van uwer E^{lens} wyser sentiment en oordeel, zoo is hy beter van kant als in 't leven; want daar was niet een goet hair aen. De Macassaren hebben we deselve gangh laten gaan, omdat se soo schelms hartneckig en ongesegglyck waren. Wy hopen dat uwer WelEd^{lens} zulx voor wel gedaan zullen gelieven te duyden, zulx nu in de bovenlanden geen meer vyanden te vinden zyn als alleenig Mankoejoeda met omtrent een gevolgh van 500 zoo Javanen als Maduresen, die haar zelve ongetwyffelt garen (waeren se haar leven versekert) onder hunnen wettigen vorst verdedmoedigen zouden, en omdat se niet veel bravados in 't landt van Blitar, daar se hun onthouden comen te maken, zoo hebben wy op 't versoeck van den Sousouhounang, 100 man onder commando van den capiteyn Tieleman van Eeuwycyk op de grense van Blitar gelaten, om met de hulpe van de gouverneurs van Kediri, Racuwa ¹ en Pakoetsien ² die landtstreecke daerom her veylig en suyver te houden, daartoe het haar aen geen macht en ontbreeckt als maar de cost, die ginder quaadt crygs is, connen bekomen. Onse verdere militie

1 Ngrowo.

2 Pakoetjen.

comen dagelyx uyt de bovenlanden aff, zynde den commandeur benevens den Sousouhouan den 6^{en} deser van Baya op Sourabaya verscheenen en d'E. Capⁿ. Renesse den 8^{en} daaraenkommende; Radja Boni met zyn vrouwen dien eygensten dagh Zyn E. verwelkome, verhaalde Zyn hoogheyd, dat de gesubjugeerde Macassaren haar zeer stil hielden, en dat na de gerugten hoe wy haere mackers over hun halssterrigheyd uyt de werelt gesonden hadden, zy hun zelven geluckigh geacht hadden, dat se noch in genaden aangenomen waren, en wensten wy met Zyne hooght., dewyl zy allen met smerten verlangen om naar Macassar te retourneren, dat Uwer Ed^{l^{es}} ons hoe eer hoe liever tot hun transport met scheepsruymte gelieven te accommoderen, want anders door lanckheyd van tydt mocht dat ongestadige wispelturige volck misschien van zinnen veranderen, te meer omdat se hier door de meenigte qualyck aan de cost connen comen. Wy verstrecken haar wel wat rys, daervan we wel versien zyn, omdat se haar niet verspreyen zullen, om dat grain langs de cust hier en daar te gaan koopen, onder vertrouwen, dat Uwer Ed^{l^{es}} zulk niet onaangenaem zal zyn. Zyn Hoogh^{t.} heeft onder ons voorschryvens eenige Souroans na de West gesonden, om zyn volck op Samarangh ten eersten herwaerts te ontbieden en deselve met hem na Macassar te voeren, dat zeer wel comt voor d'ingesetenen aen dien oort, want wy hooren dat die alsoo veel guytery plegen met roven en steelen en de wegh van de Mattaram ginder onveyl houden als dese gasten hier doen. Waren die groote meenigte maar van het landt van Java, wy zouden het haast uyt een ander oogh zien, en dan zouden wy niet twyffelen, off dit bedorve landt zoude in corte beginnen bebouwt en beplant te worden.

Pangeran Tsjakra Ningrat is den 8ⁿ deser van Grisse naar Madura overgesteken, en op Sotia comende, zoo zyn meest alle de grooten voor hem comen vernederen, selfs de swager van Troenodjojo, Zinga Padoc, geweest gouverneur van Arisbaya, onaangesien zeer cranck was, is op handen en voeten voor zyn prins comen verschynen. Hoe die ingesetenen hun selfs verdemoedight hebben met gebonden voor haar prins te verschynen, believe Uwer Ed^{l^{es}} te lesen uyt het nevensgaande translaat Oletje door Adepatty Tsjakra Ningrat aan den commandeur geschreven, over welk welgeluckigh success wy Godt de Heere niet genoegsaam connen loven en dancken. Ondertusschen

begint de Sousouhounan al te praten dat garen de reys naar Wana Carta op Padjangh wilde aenvangen, maar de commandeur zoude hem garen raden om soo lang in dese hoeck te continueren tot dat de Bougys en Macassaren vertrocken zyn, om alsdan met te meerder geregeltheit ordre te stellen op de gouvernementen hier om her, maar hy schynt soo driftigh, dat hy van zyn stuck niet te brengen zal zyn; hy begint uytterlyck groote blycken voor Comp. trouwe adsistentie, meer als oyt voor desen met danckbaarheid te toonen, en wy hebben hem al weder zoo ver gebragt, dat Radia Boni is gaen besoeken en een vriendelyck discours met malkanderen gehouden, hebbende de Sousouhounan groote presentatie van erkentenis over Radia Bonis trouwe yverige hulpe gedaan, en is Radia Boni daer en tegen niets schuldigh gebleven, alsoo hy zyne woorden al vry wat beter weet te doen als d'ander, zulx wy hopen het nu gaan zal. Eynde goet alles goet.

Hiernevens enz.

De Commandeur onaangesien zyn swacke lichaam is naar boven by den Sousouhounan gereden en heeft hem gedisponeert om zoo langh alhier te toeven tot dat de Macassaren en Bougys vertrocken zullen syn, om als dan behoorycke ordre in de omher gelegen gouvernementen te stellen, zullende, hopen wy, tegen dien tydt Madura t'eenemaal tot stilte en al de ingezetenen tot ruste gebracht werden. Opgem. Sousoubounangh zoude ook het groot getal der ingezetenen, die in de trouble tyden haar toevlugt na Giery genomen hebben tot een minder getal van 100 off 150 gaarn willen reduceren, want den Gierisen Panambahan begint al vry groots te worden, sigh schier met de gansche regeeringe van den Sousouhounan bemoeyende. Echter heeft de commandeur zyn hoogheyt gedisponeert om te toeven ter tyd toe, dat alle andere dingen behooryck op haar stel zullen syn en insonderheyt Madura, daar die heylige man al vry wat te zeggen heeft. Hoe wy ons hierin nu gedragen zullen, versoecken UEd^{te} sentiment en ordre, en insgelyx hoe wy 't stellen zullen met de besettingen op Passourouan, Sourbaya en Grissee, om dies aengaande geen misslagh omtrent UwerEd^{ten} te begaan.

Onse enz.

LXIV. Rapport door den secretaris Joannes Jurgen Briel, rakende desselfs verrichtinge omtrent capiteyn Joncker, tegens Troenadjaja opgetrockken, bij geschrifte aan dE. Heer Jacobus Couper, commandeur en crygsoverste over d'uytgesette landt- en-zeemacht deser expeditie overgeleverd, 28 Dec. 1679.

Ed. achtbaare Heer —

Uyt seker mondelingh rapportie van den gevangen Madurees, Balega genaamt, door capⁿ Joncker herwaarts gesonden, UE. ter kennisse gecomen zynde, hoe Troenadjaja aan de noortzyde van 't gebergte Cloet, Limbangan genaamt, waarheen van Goenong Roeboet gevlugt is, zigh present zoude onthouden, werwaarts gemelte capⁿ opgetrockken was, zulx het UE. beliefsde, dewyl selfs in persoon door indispositie en vehemente sieckte onmagtigh is geweest de zake by te wonen, my derwaarts te committeeren om na den standt en ware geschapentheyte der zaken naauwkeurigh te vernemen, mitsgaders gedagten capⁿ met raadt en daat voor zoo veel geschieden conde te assisteeren en te vermanen zyn uysterste devoir te doen, dat Troenadjaja niet weder ontsnappen; maar in onse hande mogte comen te vervallen. Gelyck ik my dan eergisteren vroegh, zynde den 22ⁿ courant, volgens UE. wel gegeve ordre ongeveer ten 8 uyren met drie Amboinese soldaten, alsoo het door de fugitive en omswervende Macassaren en Maduresen niet al te vejiligh was, op wegh begeven hebbe, rydende de naaste rivier door en nam uyt een der naby gelegen dorpen een oudt mannetje, zynde een Santry, alsoo der anders geen manspersoonen daar omtrent te vinden waren tot weghwyser mede, die my dan ten eersten in een bosch braght, daar de passagie allerwegen toegekapt en byna ontoganckeleyck gemaackt was; doch raackte eyndelinge wel na drie uyren rydens met groote moeyte daar door, passerende daar op diverse dorpiens, deels teenemael woest, deels van menschen ontbloot en onbewoont. Echter vont noch in een derzelver een patingy, die my wist te zeggen, dat capⁿ Joncker in een negary, Goening genaamt, lagh, werwaarts my een Javaan toevoegde, alsoo d'eerste wegh gelopen was. Hier van daan 't gebergte oprydende quam tegens 5 uyr agtermiddagh in een dorp, daar 'Tommagon Wiera Laxana met ongeveer 5 à 600 Javanen by hem vond; en dewyl deselve

hier den nacht overblyven woude, ben ik van hem gescheyden en voortgemarcheert, gerakende een half uur voor avont op Goening, daar noch capⁿ Joncker noch andere levendige menschen zagh, maar wel 5 Maduresen aan een boom opgehangen. Hier verders niet wetende werwaarts ik my keeren zoude, doordien diverse paden en wegen hun vertoonden en de donekere nacht aangetreden quam, ben ik wederom terugh gekeert, en heb by voorsz. Tommogon quartier genomen tot 'sanderen daags, wanneer met het aanbreken van den dagh weder op wegh my begaff, ontmoetende even buyten Goening gepasseert zynde een Javaan, van capⁿ Joncker om rys gesonden, die ik zeyde dat er een partye van dat grain aangebracht wiert, is hy met my weder terugh gekeert, passeerende doen twee hooge steyle bergen, daar genoeg te doen hadde op handen en voeten aff te kruypen en stonden de paarden groot pericul om van boven aff te vallen. Naardat dese moeyelyke bergen achter den rug geleyd had, ben ik in een diepe valeye en omtrent 8 uyren smorgens by capⁿ Joncker verschenen, die met weynige Amboinesen aan de westhoeck van geseyde bergh Limbangan, die zich in de lengte west en zuydelyek streckte, daarop Troenadjaja was, geposteert lagh, doende uit naam van UE. de groetenisse, en maackte hem vorders mynen last bekent onder recom-mandatie zyn uytterste best te doen, dat desen vogel die genoegsaam beset in 't net nu mogt comen te vallen, waarin Joncker geen swarigheyt maackte, door dien al te wel beset was, verklarende wyders, indien maar noch 20 Europeanen met snaphanen tot zyn adsistentie creegh niet schroomen zoude de bergh te beklimmen en Troenadjaja van boven te halen. Versoekende dat ik sulx aen UE. wilde bekent maken, dat hem ten eerste 20 fluxe Europeanen mogten toegesonden werden, twelck ik aannam te doen. Ondertusschen verhaalde hy wyders, wanneer met 20 Amboinesen om de passagie hier na toe te soecken, alsoo de rest van zyn volck en ammunitie aan gene zyde van 't gebergte gelaten had, hiergecomen was, veele Maduresen met hunne wyven en paarden van den bergh affgecomen in diverse nieuw opgemaakte pondeks gevonden hadde, die hem zoo ras niet en vernamen off gingen hem met hunne picken wacker te gemoet, maar de weynige musquets deden soo veel operatie, dat se met het achterlaten van eenige dooden en diverse gevangens de vlugt namen en den bergh opklommen, zeggende doen de gevangens, dat Troenadjaja

voorgenomen had dien zelve dagh van daar te vlugten, en dieswegen zyn volck vooraff gesonden had om te volgen; zulx gemⁿ Capⁿ Joncker ter regter tyt gecomen is, anders zoude Troenadjaja hier van daan geraackt wesende, zonder verhinderinge genoegsaam hebben connen ontkomen.

Ende aangesien capⁿ. Joncker met zyn cleen byhebbend hoopje zigh toen te swack bevont, ingevalle de Maduresen een cans op hem mogten wagen, was hy wat terugh getrocken, een steene borstweering opmakende, waar achter die naght bleeff liggen, zonder dat hem yets verders ontmoette, dan voor avondt met een wit vaandelte van den bergh twee affgesondene van Troenejaja, met namen Nalla Wangza en Marta Nalla by hem waren verscheenen met versoeck en bekentmakinge, dat Joncker, Troenodjojo geliefde vry te laten vertrecken, alsoo hy genegen was met zyn volck van den bergh aff te comen, zoo hem sulx toegestaan wierde, waarop tot antwoord cregen, indien Troenodjojo by hem woude comen, beloofde hy hem zonder eenig leet te sullen geschien, by UEd^{ic} en den Sousouhounan te brengen; anders was er geen passagie voor hem open, 't welck haar gelast wiert aan Troenodjojo tot antwoord te brengen, en waar mede zy vertrocken waren. S'anderen daags de rest van Jonckers volck met d'ammunitie op ontbodt aancomende, had hy twee paden, die Troenodjojo met zyn volck op den berg gemaackt hadden, anders gene vindende, yder met een Comp^{ie} beset en voorts allerwegen daar het noodigh scheen te wesen, buytenposten uytgesteld, als wanneer voorsz. twee affgesondene weder verschenen zyn met iteratieff versoeck dat Joncker geliefde met zyn volck van hier en naar Paya te trecken, want Troenodjojo voorgenomen had ten eersten te volgen en na Blitar te gaan, alwaar des Sousouhounans vier gesanten, die jongst een brieff aan Zyn Hoogh^t. by hem gebracht hadden, affwagten en dan gesamentlyck met deselven van daer en na den Sousouhounan zigh begeven zoude. Capⁿ. Joncker wel merkende waar Troenodjojo heen wilde, gaff ten antwoord, dat dit versoeck niet geschieden konde, maar indien Troenodjojo het oprecht meende, zoude by hem, Joncker, comen, als wanneer se te samen na den Sousouhounang wilden gaen, waarmede de affgesondene wederom vertrocken zyn. Cort daarop liet Troenodjojo voor 10 Rⁿ. om rys versoecken, maar Capⁿ. Joncker hadt hem laten seggen dat geen

rys voor hem hadde, maar zoo met zyn volck affquam zouden se geen gebreck lyden.

Ende onaangesien het den geheelen achtermiddagh sterck regende, waardoor de riviertjes alle vry opliepen, heb ik egter alle posten, waaronder de principaelste twee wel een goede halve myl van malkander lagen, met Joncker wesen besigtigen, ontwarende dat Troenodjojo zoodanig beset is, datter weder hont nog kat, zoo men zeght, ontkomen kan en onfeylbaar off in onse handen moet comen te vervallen off van honger sterven. Naderhandt ben ik met eenige Amboinesen op een bergh geklommen, streckende zuydelyck aan den bergh Limbangan, waar van daan men gemackelyck met musquetten in de legerplaetse van Troenodjojo, daar noch veele paarden gesadelt en de piecken over eyndt stonden, schieten conde, waardoor se aan de ander kant van den bergh hooger op geretireert waren, daar zigh Troenodjojo in zyn swart habit d'handen onder d'arm geslagen vertoonde. En naar dat een wyle tyts daar gestaan had, weder wegh gegaan is, waarop d'Amboinesen eenige kogels overschooten, werd er geroepen: schiet niet meer, wy zullen afkomen, gelyck er dan in 't Maleys weder geantwoort is: dat het goet was, zy zouden maar affeomen, 't welck ik, den bergh weder afklimmende capiteyn Joncker bekent gemaackt hebbe, in hoope off 'Troenodjojo ymant mochte zenden, maar er verscheen niemant. Inmiddels Tommagon Wira Laxana met syn volcq, die ik omtrent Goening gelaten had, aangekomen zynde, heeft Capⁿ. Joncker deselve hier en daar tot versterckinge der posten verdeeld, zonder datter yets anders voorgevallen is, noch oock niets wegens de continuerende stercke regen heeft connen voorgenomen werden, dan dat gem. Capⁿ. met den luytenant Salomon Packaway en eenige soldaten de passagie aan de noortzyde, daar de luytenant met een compagnie lagh, den berg oplom om de gelegentheyt wat te verspieden, vindende diverse doode menschen, paarden en buffels met veel ander goet hier en daar liggen. Men kan dencken wat moeyte die menschen gedaen moeten hebben met paarden en vee, over zoo een ongebaande wegh den bergh op te climmen in vertrouwen nu gewonnen te hebben, daar se integendeel hun in een gevangenuys hadden begeben. Capiteyn Joncker dicht onder de cruyt van den bergh gecomen zynde, wierd met steenen wacker onthaeld, en zoude het genoemde Packaway het leven gekost hebben,

was hy met zyn hoedt niet wel bedeckt geweest, zonder dat ik dezen dagh over, eenig schoot van den vyandt heb hooren doen, des presumeerde, dat se van cruyt en loot niet en moesten versien zyn, waarmede de naght aangekomen is, en heb ik my s'anderen daags 's morgens om U. E. dese goede tydinge spoedigh over te brengen weder op wegh begeven, nadat Capⁿ. Joncker noechmalen versocht had voorsz. 20 militairen hem ten spoedigsten mogten toegezonden werden, doordien by continuele regen dese rivierties overstrycken zouden en als dan daaromtrent geen verblyff conde wesen, recom-manderende hem ondertusschen zyn best te doen en wel op hoede te wesen, dat de vlugtige Troenodjojo niet quame te ontsnappen, en ben tegens 5 uyr namiddagh wederom op Paya verscheenen. Zynde anders in dese reyse niets voorgevallen, dan 't geene voorsz. staat. Onder stont: UE. gehoorsame en dienstschuldige dienaar en was ge-teekend: Joannes Jurgen Briel. Ter zyden stond, Paya den 24 X^{ber} A^o. 1679.

LXV. Schriftelyck Rapport aan d'E heer Jacobus Couper, commandeur en cryghsoverste te water en te lande deser expeditie overgegeven, by den secretaris Joannes Jurgen Briel, wegens syn togte naar Troenodjojo gedaan.

Gebiedende Heer.

Met myn terugcomste den 24^e deser U.E. onderdanigh schriftelyck bericht gedaan hebbende, hoe Troenodjojo op 't gebergte Limbangan door capⁿ. Joncker zoodanigh was beset, datter weynigh apparentie scheen te wesen hy dese reys den dans zal ontkomen, mitsgaders 26 daaraan, van ginder gebootschapt is, dat dezelve gisteren van den bergh affkomen en zich aan d'E. Compagnie overgeven zouw, heeft het U. E. goet gedacht, my voor de tweede mael derwaarts te committeren om de zaack by te wonen en zoodanigh ten meesten dienste der E. Comp^{le} daar heen helpen dirigeren, dat gem. ingebeelden Sultan in onse handen comende te vervallen, ten eersten herwaarts gebracht werde, alhoewcl U. E. wel wenste zelfs present te mogen

zyn, al soude wegens continuerende indispositie ook derwaarts moeten gedragen werden, 't welcq egter onmogelyck over de steyle bergen zoude connen geschieden, zoo ben ik dan om UE^s. gegeven last uyt te voeren, eergisteren agtermiddagh nevens twee Amboinese soldaten, na verkregen demissie, van Paya vertrocken en met den doncker in een dorp, omtrent half weegh leggende, gecomen, daar een Javaanse macht 50 coppen sterck vond, zonder ymandt die dit douson wistte noemen, alsoo het lieden van d'Padjangh waren, en bleeff den nacht hier over. Met den dagh weder aan den gangh gerakende, quam ik den Sousouhounang met een groote suite volck by hem, die een etmaal op Goening gelegen had en weder de rivier aff na Paya troek, omtrent middagh even buyten Goeningh te gemoet, welke zyn Hoogh^t. beleefdelyck gesalueert hebbende, maackte my bekend dat Troenodjo by Joncker affgecomen was, waarmede zyn Hoogh^t. geluck wenschte. En voorts gereden zynde, heb ik my op de goede vernomen tydinge te meer gespoed, en quam omtrent 3 uur namiddagh by Joncker, daar Depatty Oerawan en Narrang Coessoema van den Sousouhounan gesonden, nevens Aria Sindou Radja gisteren middagh van Antang daar aangecomen, mede present waren, dien ik de groetenisse van UE^s., en volgens de welgegevene ordre openinge van de gedane recommandatie gedaan heb, en zag ik de Maduresen en Macassaren onder goede wachten omtrent Jonckers quartier gelogiceert, die hy my zeyde gisteren morgen eerst zyn wyven met het ander gemeene volck (sic) en Troenodjo met de Macassaren wat lang blyvende hangelen, was de luytenant Pakaway met zyn comp^{ie} den bergh opgeklommen en van achteren wat beginnende te schieten, en die noch op den berch waren voort dryvende, agtermiddagh affgecomen te zyn, en hun zonder eenige conditie bedongen te hebben in handen van d'E. Compagnie op genade en ongenade overgegeven, willig zynde naar Paya mede te gaan om zigh voor d'E. Comp^{ie} en den Sousouhounan te verdedoedigen, gelyck hy cort daarop op ontbodt met zyn byhebbende mantris, Pangerang Mugatsary, Anga Cassoema en Angabey Wiera Dressana nevens de hoofden der Macassaren, Toetoelale, die na verkregen pardon wederom gevlugt en herwaarts zigh begeven hadde, nevens een Carrepole uyt Cacappar gelopen, al kruypende quamen vertonen, zonder de oogen op te willen slaan. En had ik Troenejojo a^o. 1677 ten tyde d'Ed^e h^t. admirael Cornelis

Speelman voor Sourabaya lagh niet gesien en gekent, ik soude hem voor den allerheyligsten priester aangesien hebben, want alle zyn zeden en manieren, ja zyn kleedinge soude ymandt zulx connen doen persuaderen, gaande in een Portugees gewaat van swart sattyn, een swarte tulbant om zyn hoofd met goude bantjes en een swarte lange stock in zyn handt. Volgens zyne manier sprack hy niet, tot dat hem voorhielt uyt wat oorsaack hy tegens den Sousouhounan en d'E. Comp^{ie}, die hem adsisteerde, g'oorlogt en geheel Java byna geheel geruineert hadde, daar hem nu bleeck hoe weynigh daarmede uytgeregt en geproffiteert hadde, want het de E. Comp^{ie} op geen een, twee a drie jaren aanquam, maar ter contrarie 10 en meer jaren uytharden conde, totdat se hare vyanden t'onder zoude gebracht hebben; en off het niet beter zoude geweest zyn, dat hy na Comp^{ie} goede meeninge al int begin door d'Ed^{le} heer directeur en admirael Cornelis Speelman hem zoo meenighmael voor en na de veroveringe van Sourabaya aengeboden, geluystert en de veelvoudige vermaningen tot zyn best geamplecteert hadde, maar in plaats van aanneminge waren altyt spottelycke brieven daerop gevolgt, waarmede hy Comp^{ie} intentie op 't argste uytshilderde, zigh misschien door groote vermetelheyt inbeeldende, dat d'E. Comp^{ie} niet magtigh genoegh was hem in handen te crygen off hy nu aen al dit quaat selfs off andere oorsaack waren, wist ik niet te raden. Waarop hy zeer saghtmoedigh begon te spreecken en te zeggen: Itoe beta ponja sala, dat het syn eygen schult was, dogh hy had naderhandt getracht by den Sousouhounan te comen gelyck te dien eynde alle de gerooffde Mataramse goederen, bestaande in 190,000 sp. rⁿ in twee kisten, 60 cattys ongemunt gout, een goude en eenige silvere zadels met hun toebehooren, d'oude Madjapaytse goude croon, diverse goude vercierselen en silverwerck, gommen en ander goet, clek apart, tot Cadiery in zyn hoff bewaart hadde om den Sousouhounan te restitueren, meenende zyn hoogheyt vriendelyck t'ontfangen, maar in plaats van vrient had den Sousouhounan met de Hollanders als vyandt Cadiery overvallen, waardoor hij genootsacket was geweest te vlugten om syn leven te salveren, achterlatende alle de Mataramse goederen en Dalams wyven, niet anders medenemende als 't gene hem toequam, connende het niet gebeteren dat alle de voorsz. goederen soodanig wegh geraackt waren; zeggende wyders, dat hy zigh aan

d'E. Comp^{ie} en niet aen den Sousouhounan overgaff, verclarende indien Comp^s militie hier niet en ware gecomen, al waren der ook 10,000 Javanen rondom den bergh geweest, hy zoude haast redding daar onder gemaackt hebben, had hy maar eenig van zyn volck amocq laten spelen, zeggende dat de Maduresen de Javanen niet lyden, veel min sien conden; en zoo hy wist dat se een pitje waardye van zyn goet zouden crygen, hy zoude het liever aanstonts alles aan Comp. volck geven en mocht d'E. Comp^{ie} met hem doen wat se wilde, zoo maar van de Javanen ontslagen bleeff, waaruyt genoegsaam comt te blycken, hoe goeden vriend der Javanen hy is. Clagende hoe zijn volck zeer verhongert was, want se eenige dagen herrewaarts niets anders dan jonge rottings, bamboesen en paardevlees genuttight hadden, en was hy zeer blyde dat se weder wat rys gecregen hebben, twelk men wel sien conde; want de mantris en andere meer, die voor desen vry groots geweest zyn, hun niet ontsagen met de jongens, die een weynigh rys van Jonckers cost overschietende cregen, bynae om een mont vol een plukhairtie te leggen, zijnde de honger een scherp swaart, 't welck Troenadjaja ook heeft gedwongen.

.
 't Welck gedaan zynde, heb ik capⁿ Joncker uyt naem van UE. gelast sigh vaardigh te maken om morgen ogtent met my en den gebeelen sleep van hier op te breecken; want hier langer te leggen onnodigh was. Gelyck des Sousouhounans (afgezondenen) mede zulx bekend maackte en Troenadjaja gingh aanseggen, dewelcke wel te vreeden was, vindende in zyn pondoek veele silvere vaatwercken en onder anderen wel 20 stucx silvere schuyten en ander goet meer, om alle 't welcke en 't geene Troenadjaja aan juwelen, goud en silver noch by hem hadde te inventariseeren voornemens was, maar capⁿ Joncker sulx niet toestaan willende, met te zeggen, dat zoodanig by UE. met al 't goet zoude brengen; is het gelaten. Ondertusschen wiert alles tot de marsch klaar gemaackt om niet opgehouden te werden. Gem. capⁿ. maackte my onder anderen noch bekend, dat Troenodjojo op syn aanradinge een ole gesz. en per een Madurees en een Javaan aen Mankoujouda affgesonden had, waerin hy denselven ten eersten na Paya te comen ontbood. Wy moeten hiervan 't beste geloven en zall den tydt wel openbaren, wat er van zy. Heden morgen dan met den dagh alles gereet staande om te vertreecken, hebben Troe-

nodjojo laten zeggen, dat zyn croon, die by hem had, conde overgeven, dewyl een sultan gelyck hy was diergelyke moeste hebben, maar liet hy weten dat geen croon en had noch ook geen sultan was, synde voordesen van syn volck zoodanig in Cadiry geheeten; hy was Radin Troenodjojo, gelyck voor desen, genoemd, zoodat daarvan niet en quam. Ondertusschen de marsch aangevangen zynde, heb ik capⁿ. Joncker de goede sorge gerecommandeert en ben vooraff vertrocken om U. E. dese blyde mare tydig over te brengen. Comende ten 3 uyren, alsoo van de morgen aff sterck gereden had, weder op Paya zonder datter yets anders, dan 't gene voorsz. staat, voorgevallen is, wenschende met Troenodjojo U. E. veel geluck en voorts een spoedige reconvalisatie, mitgaders dat het onderhandse werck een cort, goet en spoedig eynde tot herstellinge van de vrede en ruste op Java mogt effectueren. Hiermede etc. onder stont: E. A. heer U. E. trouwschuldige en gehoorzame dienaar; was geteekend: Joannes Jurgen Briel, ter zyden: Paya 28 X^{ber} A^o. 1679.

LXVI. De Commandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 13 Maart 1680, Socrabaja. (Dood van Troeno Djojo.)

Onder den 12 January hebben wy Uwer Ed^e Ho. A. van onsen afftocht uyt de bovenlanden benevens de geluckwensinge over de glorieuse victorie, die Godt den Heere Compⁿ. wapenen tegens hunne trouwloose onversoenelycke vyanden toegevoegt heeft, eerbiediglyck geadviseert, waaraen, enz.

Zyn Hoogh^e. Radia Palacca heeft zyn afftocht met omtrent 500 Bougisz over Wira Zaba, de groote rivier aff naar Sourabaya genomen en is den commandeur dien dagh met den secretaris, dry adsistenten en seven oppassers over die moeyelycke bergen in Compⁿ. Pagger op Paya verscheenen, alwaar door den Amboinesen luytenant Bagus zyn E. gerapporteert wiert, dat den Sousouhounangh op sekere becomen rapporten, hoe Troenadjaja zigh op den bergh Limbangan, een daghreisens beoosten Paya gelegen, begeven had, captⁿ. Joncker met 120 Amboinesen die wegh uytgesonden hadt, ende dat zekere jongen (geseght een Panahawan off pypdrager van Troenadjaja te

zyn) capⁿ. Joncker gerapporteert had, hoe den commandeur en Radja Bone om een schenckagie van dry diamantringen en dertigh meyden Troenadjaja en verdere Maduresen gelast hadden de vlucht te nemen en zich naar Madjapayo zoude begeven en daer een sterck fort bouwen, en dat hy zich dan aldaer tegens de Javanen conde verweeren, alsoo de Comp^{ie}. niet langer genegen was den Sousouhounangh bystant te doen, dat Zyn E. zeer vreemt in de ooren klonek. Ondertusschen is Zyn E. na den Sousouhounang s'anderen daags gereden, daar hy een geruymen tyd, alsoo men seyde de Sousouhounan sliep, heeft moeten wachten, doch de mine makende om hem zelfs te gaan porren, hebben zyn hoffdienaars dat werck affgeleyt, daarin te vooren soo beschroomt scheenen te wesen, comende kortz daaraen Zyn Hoogh^t. voor den dagh, zich in 't eerst al wat koeltjes tonende, maar Zyn E. hem ernstelyck doch met beleeftheyt geseght hebbende, waar 't op stont, begonst hy gelyck de druylorige paarden, wanneer se wacker gespoort zyn weder een geest schynen te crygen, hem wat vriendelycker te toonen met excuse, dat eerst uyt de slaap geraeckt was. En over de zake van Zyn Hoogheyts besondere intresse geaboucheert hebbende, scheen hy zich t'eenemaal aan d'E. Comp^s. ordres te willen gedragen, dat hy meermaals geseght, maar weynig nagecomen heeft. Interim om de zaken tot een spoedigh en gewenst eynde te brengen, heeft Zyn E. Aria Sindouradja, die savonts te vooren met 4000 man ter goeder ure van Wana Carta gecomen was, met 1000 man en eenige Amboinesen naar Antangh terugh gesonden ende onder Tommagon Mattaram noch 1000 man om capⁿ. Joncker, vermits vry swack was, te recreuteren. Item, enz.

Aangesien den commandeur met zyn gansche gevolgh van Antangh allen, behalve den secretaris Briel, ingevallen en zieck waren, zoo heeft Zyn E. denzelven gecommiteert om naar capⁿ. Joncker op te trecken, om aan het werck aldaar naauwkeurige inspectie en grondige informatie te nemen wegens de gestalte zoo wel van des vyants als onse posten en daarvan op het spoedigste rapport te brengen, zynde opgem. secretaris den 24 Xber met soodanig rapport terugh gecomen, als tot meer Ed^{l^{es}} speculatie hiernevens overgaat.

Ende vermits, enz.

Den 26^{en} daeraen quam den secretaris te post op Paya by den commandeur te verschynen, met de blyde en overlantgh gewenste

tydinge, dat Troenadjaja op de wyse voorsz. met 174 mans en ruym zoo veel vrouwen in onse handen vervallen was. Comende s'anderdaags capⁿ. Joncker met de voorsz. drie mantris, benevens Adipatty, Oerawan en Angabey Narrang Cassoema, Zyn Hoogh^t. swager met voorsz. buyt, benevens 68 Macassaren in onse jongste vermeldt in triumph aenstuyven. Troenajaja (alias Sulthan Intra Prista door de zyne getituleert) wist weynigh tot zyn verschooningh in te brengen, zeggende, dat alle zyne misslagen, vermits zyn onnoselheyt door 't aanraden van het gemene volck gepleeght waren, gelyck hy zigh zelve ook zoodanigh wist te houden, dat degene, die hem niet beter en kenden soude geoordeelt hebben, dat hy een onnosel mensch was, doch het was doen tydt voor hem zyn schaapslederen aan te trekken. Alle zyne grooten scheenen hem verlaten te hebben, want niemandt derselver, behalven Aria Anga Casuma syn schoonvader, Wira Drasana en Aria Mugatsari met hem gevangen zyn genomen. Ende dewyle wy op onse aenkomste tot Paya en detacheren der Javanen na opgemelde posten, voorts een brief aan den E. capitⁿ. Renesse, Altmeyer en Tieleman hebben geschreven en daarby geordonneert, dat den capⁿ. Altmeyer met twee compagnien, een Baliens en een uyt de fluckste Nederlanders te paart tot recreut van de Amboinesen op het spoedigste zouw affcomen, zoo is een cleyn uyrtien na de comste van de gevangene d'E. capⁿ. Altmeyer met twee compagnien ook tot Paya verschenen, als wanneer op iteratyff versoeck van den Sousouhouan, Troenadjaja aen hem met de capⁿ. Altmeyer, Joncker en den secretaris gesonden is, met last om Zyn Hoogh^t. bekennt te maken, dat hy goede zorgh daarvoor beliefde te doen dragen, en zoude den commandeur met den raadt in het toccomende met Zyn Hoogheyt delibereren hoedanig men daarmede behoorde te handelen, gelyck hy met d^o. gecommiteerdens zulk ook belooft heeft naar te comen; maar twee dagen daeraen heeft hy hem d'ceertitel van Adipatty Malaya gegeven en de helft van 't eylandt Madura toegeseght; maar den tweeden nieuwaarsdagh heeft hy deselve onder betigtinge, dat een crits sluycksgewys van een jongen had doen kopen en onder een hooftkussen bergen, daar se ook gevonden is, uyt een euveldoet met een krits in zyn huyl gedout, hebbende doen yder van de presente mantris hem ook een steek toegebracht, hetgeen Zyn Hoogh^t. naar 't feyt gedaen was den commandeur heeft laten weten, met versoeck,

dat hy sulx versuymt hebbende van te vooren bekend te maken niet qualyck wilde nemen, alzoo Zyn Hoogh^t. zoodanig met een hevige passie ingenomen was, dat zelfs de handt daeraen geslagen hadt, daarover wy genoegsame redenen van misnoegen hadden, alsoo sulx tegen onse recommandatie en tegens Zyn Hoogh^t. beloften strydigh was; alhoewel deselve nu dood zynde, ons buyten alle becommeringe van zyne gewone lagen is stellende, zynde in dien gantschen tyt voorsz. den commandeur in soodanigen staat van indispositie geweest, dat de opperchirurgyns op nieuwjaars dagh geoordeelt hebben geen hope van reconvalescentie overig te zyn, alhoewel hy onberoemt derft zeggen noyt een uyr versuymt heeft, om ymandt gehoor te geven en den Sousouhounang zyn interesse met raadt te betragten. Ende vermits in de bovenlanden het swaarste werck affgeleght ende nu niet veel meer te doen was, heeft Zyn E. met de capⁿ. Abraham Daniel van Renesse en Altmeyer by resolutie vastgesteld met de gansche macht, excepto 100 man, die onder capiteyn Thieleman op Brinsjock zouden blyven, naar Sourabaya aff te trecken, eensdeels om den grooten hoop der Macassaren te beter in den toom te houden en ten anderen om de Maduresen op dese off gene wyse tot verdemoediging te brengen.

Gelyck, enz.

LXVII. De commandeur J. Couper en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. Soerabaya 14 Mei 1680.
(Verwoesting van Giri.)

Naardat onse eerbiedige van den 13^{en} Maart, enz.
Onderwylen kregen berigt dat er omtrent 20 Makassaarsche vaartuygen teruggekeerd waren sulx te rade zyn geworden om een propre magt met twaelf contings vaardigh te maken, eensdeels om de Bougisen met 22 contings langs de kust van Madura naar Poelo Zikoedie te geleyden en eenige Bougisen, die by 't vertreck van Radja Palacca aldaar gestrant waren, zoo gerugt wierden, met haar 4 contings in te nemen, en ten anderen de terugh gekeerde Macassaren al was't na Cangajan toe te vervolgen en naar uytterste vermogen, zonder een manspersoon in 't leven latende, te vernielen,

om welke commissie uyttevoeren d' E. treynmeester Jeremias van Vliet met capiteyn Joncker gekooren zyn.

Alzoo enz.

Wat verders omtrent dat werck verricht zy, gelieven uwer Ed^{l^{ens}} uyt twee brieven de dato 2 en 25 April door d'E. van Vliet aan ons en aan de opgem. E. hr. Cops geconsigneert te lesen, daarby genoegsaam comt te blycken, datter 318 van die schelmse meyneedige gasten in de kaars gevloogen en na de andere werelt gesonden zyn, behalven noch 14 personen, die naderhandt op dese Javase cust gevonden ende mede omgecomen waren, tsamen 332 coppen, dat haar wel gegont is en hunnen rechten loon. Middelerwyle is voorz. propre magt als UEd^{l^{ens}} mede uyt den brieff believeu te lesen naar Balanbangan overgesteken om onsen brieff aan den gouverneur Tawoon Aloen te overhandigen en hem voor zyn vorst den Sousoubounan te introduceren. Maar wy vreesende, dat hy daar naar zeer weynigh zall willen luysteren, doordien onlangs een magt van 2000 man tot Sidapaksa en Padjarakam aangekomen zynde, Tomongong Djajalalana zeer onverhoets op 't lyff gecomen waren en schoon maar 23 man met hem resolveerden amok te spelen, zoo heeft hy 40 van de Balambangers neergeveld, waarover ook hier, by den Sousoubounan en ons persoonelyck is verscheenen om adsistentie te versoecken, maar 't heeft aan vaartuygen gemanqueert, dewyle zyn hoogh^t. voornemens was om een speelreysje naar Camal en voorts op Sidajou (daer men zeght een spelonck te zyn, Goua Balirang genaamt) te doen, dat wy hem geerne hebben zoeken aff te raden om de vaartuygen tot ons gebruyck te crygen en ten eersten met een goet getal onser militie, beneffens 4 à 500 Maduresen, die Jouda Nagara met zyn eygen persoon aangeboden heeft, naar Padjarakan op te zeylen en 't yzer smedende wyl 't heet is, de Balambangers van daar te hompen, maer al te vergeeffs, zyn hoogh^t. zigh excuserende niet langer als 3 à 4 dagen te zullen uytblyven. Echter met het arrivement van voorz. dry bodems op 20 April hebben zyn hoogh^t. zulx bekend gemaackt en andermael versocht dat soo langh thys wilde blyven, totdat uwer Ed^{l^{ens}} brieff en geschenck ontfangen hadt, daarover andermael beleefdelyck versocht, dat wy het niet qualyck nemen wilden, vermits zyn vrouwen (gelyck de waarhey was) reets in de prauwen waren, die hy niet geerne vrugteloos daar weder uyt zoude doen gaan,

belovende niet verder als naar Camal over te scheppen en des anderen daags weder comen; maar dat was zyn oogmerk niet, gelyck wy oock des avonts voor zyn vertreck gespelt hebben, dat hy in plaats van Camal naar Grissicq zoude vaeren; en wat een werck het naar zich soude slepen, gelyck den 22 daar aan ons gebleecken zy, alsoo Tommagon Hinga Wanga uyt zyn hoogh^{te}. naam op Sourabaya aanquam om bekend te maken, dat tot dry verscheyde malen booden door den Sousouhounan nae Giery gesonden waren om den Panambahan by hem op Grissicq te ontbieden, alsoo schoon hy Panambahan door zyn hooge ouderdom niet mede naar de Mattaram conde gaan, syn hoogh^{te}. echter genegen was met hem te consuleren, hoe het best aanleggen zouden om met zyn broeder Poegar in broederlycke vrede en vrundtschap te leven ende de jongste mael van de dry swoer zyn hoogh^{te}. met duyre eeden, dat hy geen quaat aan den Panambahan zoude doen, maar 't had al niet connen helpen, want den Panambahaen had niet alleen geweygert by zyn hoogh^{te}. aff te comen, maar durffde noch daarenboven regt uyt seggen; wil den Sousouhounan my dwingen, zoo zullen wy ons weeren, en schoon geen soldaten zyn, zullen dan leeren vegten; weshalven den Sousouhounang overvoorsz. antwoordt, en wat daar op gedaan diende des commandeurs sentiment liet vragen. Maar dewyle d'E. Capⁿ. Jan Fransz. Holsteyn corts voor des Tommongons comste naar Grisse gesonden was, om den Sousouhounan naer Sourabaya te nodigen, is Tommegong Hinga Wanga totdat nader berigt bekomen hadt, opgehouden, en dewyle d'E. Capⁿ. voorn^t. den 24 daar aan liet weten dat den Sousouhounang niet wel resolveren conde om van daar te gaan, aangesien den Gierysen paap hem zoodanige trotse antwoordt toegevoeght had, zoo is den commandeur met den coopman van Mechelen naar Grissicq overgescheept om te zien hoe 't met de zaken aldaar tusschen zyn hoogh^{te}. ende Gieryse paap geschaepen stont, alwaar verscheenen zynde, den Sousouhounang stonts naar landt uyt zyn vaartuygh tradt ende quamen in de Chinese straat by malkanderen, als wanneer zyn hoogh^{te}. over de halsterrigheyt van den Panambahan (uytende zoodanige en meer diergelycke redenen als vooren) claagde, waarop wy den tolcq Alim met vier van des Sousouhounans mantris met namen Poelang Diewa, Damangh Angataka, Mugatsarie en Angadiepa aanstonts naer Giery opzonden om den heyligen man uyt de naam van d'E. Comp^{te}. en

zyn hoogh. naar beneden op Grissee te nodigen, omme alschoon door zyn hoogen ouderdom niet bequaam was naer Mataram op te trecken, ten minsten over de zaken van zyn hoogh. zyn sentiment te geven, alsoo den Sousouhouunan hem als een vader erkende en het hem aan kennisse noch ervarentheyt om zyn hoogh. ten besten te raden niet ontbreecken conde, waarop de affgesonden naar Giery voortgingen, deweleke aan den Panombahaen haar bootschap gedaen hebbende, cregen tot antwoord: den overleden Sousouhouunan heeft my gelast om naar syn doot geen ander coninck meer te erkennen. Ten anderen zoo heeft den ouden h. admirael Speelman my geboden, dat ik niet van Giery affgaan, maar myn gelooff voorstaan most, gelyck hy de syne ook doen soude, en ten derden al wike ik schoon naar beneden gaan, soo begeert den Sousouhouunan Ratou (wiens graff ik hier beware) zulx niet toelaten; ik heb geen coninck, wat sal ik by den Sousouhouunan doen; wil men my dwingen, zoo zal ik myn best doen en connen wy 't niet, evenwel leeren veghten. Hierop zyn de affgesondenen terugh gecomen, en van haar wedervaren rapport gedaen hebbende, zoo verclaarde den Sousouhouan (en niet zonder reden) dat behoudens reputatie niet naar huys op Sourabaya keeren konde, zonder den halsterrigen Panambahaen by tyts onder zyn maght gebracht te hebben, daartoe alsoo hy zyn eygen volck dat werck niet en durffde toevertrouwen, ons instantigh om hulpe versocht, daarop in antwoord diende, eerst naar Sourabaya zouden moeten retourneren om met den raadt daarover te delibereeren en zyn hoogh. daarop ten eersten bescheyt doen; gelyck de zaack in consideratie genomen synde, ook gearresteert wiert om zyn hoogh. ten eerten om der consequentie wille en voornamentlyck door dien dat paapsgeinde volck des nagts te vooren d'eerste aggressie gedaen ende Dammangh Zidajou, en noch een mantri om 't leven gebraght hadden, de hant te bieden, alsoo zyn hoogh' wel zeggen moght, dat op zyn volck geen staat te maken is, dewyle men seght, dat dertigh Gieriers 1000 Javanen onder Zidajou en Ady Patty Sourabaya de maght hebbende schandelyck verjaaght hadden, en had den Panambahaen zyn heele geslagte, die, vermits zyne hooge jaren, vry veel waren, met alle de Gieryse ingesctenen by den anderen voor hem doen comen, als wanneer een groot becken vol benjuin in de brandt stack, zeggende, na eenig prentelens binnens monts: ik heb de

coninck der dZyms (ofte vrye geesten) in den roock gesproocken, die my belooft heeft, datter op yder van myn zoons duysent geesten zullen passen, zoo dat geen vyandt deselve can deeren, daerom mooght, gy myn volck zonder eenige vrees deselve te keer gaan, want uyt myn geslagte zullen coningen van Mataram spruyten! tgene die luyden voor soo onfeylbaare prophetie aannamen als off het een engel uytgesproken hadt geweest, niet anders gelovende off het zoude gelyek met Damong Sidajou alles voor den wint, met haar gaan moeten.

Den 27ⁿ April quam den commandeur met 400, zoo Europeanen als inlanders op Grissiek en maeckten ons daags daaraan, zynde 28, gereet om op te marcheeren, hebbende onder d'E. capⁿ Jan Francen Holstein vier vaandels en onder capⁿ Caspar Altmeyer vyff d^o verdeelt; d'eerste troepe onder capⁿ Jan Fransen zoude met den Sousouhounan en 800 Javanen onder Angabehie d'Jangrana, Tommogon Soeranata etc. aan de Z. O. en den commandeur als capⁿ Altmeyer met Jouda Nagara en 300 Maduresen aan de N. O. wegh optrecken. Gelyek wy dan wederzijts de marsch in Godes naam aanvingen ende dewyle de Maduresen zoo heel veel niet toevertrouwden door de groote alliantie, die se voor desen met den Panambahan gehadt hebben, lieten deselve vooraan gaan met last aan den gouverneur van Soumanap, dat zoo zyn volck gedwongen wierde te deynsen, na de regter en slincker handt moesten wycken om een openinge voor onse musquetterye in 't midden te laten, andersints souden genootsaakt zyn daarop zoo wel als de vyandt in te branden, werdende d'E. capiteyn Altmeyer met eenen aanbevolen om tusschen hem en de Maduresen een goede distantie te houden. Dusdanig aan de voet van den bergh ordentelyek genadert zynde, deden de Gieryse vyanden zoo furieusen uytval op de onse sonder op schoot off steeck te letten, als wy vertrouwen nooyt 't zedert den beginne aan van desen oorlogh gedaan zij; egter wierden met verlies van 6 dooden en vry meer gequesten terugh gedreven, waarop des Panambahaens zoons, Radeens Pourbanagara, Soewardja, Radnadjja en Brata met een gevolg van ongeveer 150 man langs ons regter vleugel ter loops sogten voorby te snappen, omme van agteren in te breecken, die den commandeur met de Comp^{ie} des luytenants van den Casteelen en partye Baleyers, met de Mardyckers onder Lambert Jacobsz. ter zyden liet beschieten. Sindouradjja met Ingawanga, die een groot stux weegs agter aan quamen,

gelastende te advanceeren; gelyck zy ook vaardigh optraden, dewyle wy al naar de vyandt toe deynsende, braaf daarop inbranden, zulx de dry laatste radeens gequest en hunne neven Mas dJoudria met dJawierama dood geschooten, als veel van de geringe zoorte mede gewont wierden. Des onse stoute bespringers, die de Baliers de piecklengte affwesen, de moet opgevende, wel zoo geswint als zy aengecomen waren de vlugt namen. Geduyrende dit dispuyt was Iouda Nagara met zyn Maduresen door den capⁿ Caspar Altmeyer gesecondeert de vyandt tot in een seer enge padt (anders conde men vermits de dick staande doorn en bamboese bosch geen bequamer passagie vinden) op de hielen gevolght, daar zy den ouden Panambahaen met een nieuw recreut, wel gemonteert ontmoeten, die zelfs om zyn volck aan te moedigen amockan (steek ze dood) riep, tgene met suleke furie zoo van vooren als ter zyden door de ruyghte gehoorsaamt wiert, dat de Maduresen met verlies van thien dooden en vyff gequesten in zoodanige confusie op malcanderen gedrongen de vlugt namen, dat se twee compⁿ van d'onse teenemaal in disordre bragten, zoo dat de Macassaren hun op haar voeten verlatende ten eersten doorgingen, latende de comp^{le} van den luytenant van Straalen alleen staan, die eer zy het wisten hun onder de vyandt bevindende steldent ook op een loopen, onaangesien dat den capⁿ en verdere officieren haar genoegh tragten staande te houden. Den commandeur dit schandig loopen ziende, liet ten eersten na de slincker handt swencken, marcheerende de vyandt, die de onse cort op de hielen naarliepen, ordentelyck tegemoet, die naar weynig chargerens terug en 't boschwaart in gedreven wierden, bevindende alsdoen dat den manmoedigen capⁿ Altmeyer zal' met 10 Europeanen gesneuvelt en dry gequest waren, behalven zeeker Batavias burger, Caspar Andriesz genaamt, die hem te verre van de troepe begeven hadt en daerom ook van de vyandt doodt gestoocken is. Doch de onse hadden haar zoo wel gequeten eer zy in disordre gebracht wierden, dat den heyligen Panambahan twee sware wonden aan het rechter been creegh (aan d'engklauw was 't been in stucken en boven dwars door de knie geschooten). Zyn zoon Radeen Soudarwa en nevens Radeens tSiacara, Satria, Soetra en opperste Loera Angawangsa ende wel dertigh van de mindere soorte waren gequest. Desgelyck ons naderhandt verhaalt zy, een yder van de geringe luyden op de jongste

repousse zonder ommekeycken, den heiligen man met zyn bloetvrienden verlatende, landewaart in gevlugt zyn, gelyck op de laatste attacque genoegzaam bespeuren condon, dat haer de moet al vry na de hielen gesackt was, want zy het inloopen tegens de trompen van 't geweer vergeten en het weghloopen daerentegen geleert hadden en daerom hadden wy haer gaerne vervolgt, maar de Maduresen conde de gouverneur van Soumanap (die anders onse ordres gewillighlycken gehoorsaamde) niet weder aan de gangh crygen, dat Sindouradja uit vreesse wederom van achteren becingelt te werden mede excuseerde, sulx om van des Sousouhounangs kant tydinge te bekomen post bleven houden, alwaar ons ook tydingh gebracht wiert, dat Pangeran alias Radeen Singasarie, derde zoon van Giery met niet min furieuse verwoetheyt aan die kant op de onse aangevallen was, sulx ten eersten 6 Europeanen, waaronder een sergeant met twee Baliërs neder gevelt wierden, zynde d'E. capⁿ Holsteyn in de rechter handt met twee andere en een sergeant gequest, beginnende d'onse daar ook te deynsen, maar Singasarie met zyn schoonsoon en lijffknecht mede gesneuvelt en veel van haar gevolg gewont zynde, zoo namen de rest zeer confuys de vlugt. Den Panambahaen met 3 zoons, 5 neven alle gequest en verdere hunne bloetverwanten vlugten naar d'Astana en 't heyligh graff aan den Sousouhounan Ratou (haren dooden Godt); maar dat hielp haar zeer weynig want d'oudste zoon Radeen Witana, den Sousouhounan sulx met vier papen onder bede van genade verwittigt hebbende, zoo achte zyn hoogh^h het de moeite niet waert, dat wy met ons eygen volck gecombineert optreucken zouden, maar veel liever Jouda Nagara met zyn en Singodadoe met 300 Arisbayase Maduresen des nachts naar Giery zoude marcheeren, 't heyligh graff etc. besetten en den Panambahaen met allen, die by hem waren gevangen nemen, voor all zorg dragende om zeeckere Cris, Calamoenjang gen^t. in handen te crygen, alsoo de Javanen superstieuselyck voorsz. Cris veel virtuyten toeschryven, onder anderen een seer quaaide ondeught van hoovaardye, want zeggen regt uyt dat de Gieryse papen voor desen zeer arm en nedrigh leefden, maar soo ras Calamoenjangh cregen (dat een conincklyck geweer is en uyt het ryck van Madjapayt door den Sultan Damaeq met meer andere diergelycke geroofd wierden) zoo veranderde haar heylige nederigheyt in hooghmoedige regeersugtige wereltse gedagten. Desen

prys en costelyck juweel wiert zyn hoogh. benevens vier zoons en vier neven des anderen daags gebonden opgeoffert, daarop voorsz. acht man terugh liet brengen, en ter plaatse daar den E. Cap. Alt-meyer zal. gesneuveld was de laaste steeck geven, gelyck hy ook stouts Aria Sindouradia en Tommagong Soeranata naar boven zoudt met last aan de Madurese hoofden, dat se den Panambahan en alle manspersoonen, die by hem waren van de Astana beneden in zyn huys zouden brengen en haar aldaar gelyckelyck het leven benemen, gelyck dat werck door Jouda Nagara dien eygensten avondt afgeleght en alle de vrouwen tot een rooff op Grissee gesonden wierden. Calamoenjagh liet zyn hoogh. ten spoedigsten naar Sourabaya overbrengen. De namen van des Panambahans zoonen en neven, zoo in 't vegten gesneuveld als naderhant omgebraght, opmakende een getal van 25 coppen, hebben wy de vrymoedigheyt gehadt om onder correctie hier by te voegen, als:

De Panambahan oudt, soo men affirmeert, 80 jaeren.

Syn soons	Schoonsoons en neven
Radeen Pourwanagara	Radeen Muggatzary
d ^o . Singasary	d ^o . Tommongong
d ^o . Soedarwa	d ^o . Soeranata
d ^o . Mantry	d ^o . Siaera
d ^o . Singataroena	d ^o . Satriga
d ^o . Wirat Naya	d ^o . Poutra
d ^o . Kadatou	d ^o . Samitan
d ^o . Hasmara	d ^o . Wira Mantra
d ^o . Soehardja	d ^o . Siengatroena
d ^o . Ratnadja	d ^o . Wiratanaija
<hr/>	d ^o . Brata
Coppen 10	Mas Wangsadria
14	d ^o . Djandria
1	d ^o . Pouspataroena
<hr/>	
Dooden 25 tsamen	

Coppen 14

behalven zoo veel geringen en 50 gequesten. De oudtste zoon Radeen Witana, een man in de sestigh jaar, heeft den Sousouhounan op de getuygenisse, die alle de mantris van zyn onschult gaven, als hebbende zyn vader dickwils; maar vrugteloos tot verdemoedinge geraden,

gepardonneert en aangeseght, dat hy mede naer Mataram zoude gaen. En heeft 't gesagh van Giery aan Radeen Anga Coesoema, zoon van des Panambahans broeder, Radeen Tenga, onder den naam van Mas Giery opgedragen, hem niet meer als 100 man toevoegende; stellende tot sleutelbewaarders van de twee tempels en de heylige graven, Mas Kalalangonan en Mas Polaman, die tot hun beyder diensten mede 100 man toegeleght, ende verdere ingesctenen onder het gebied van Grissick getrocken zyn, waarmede de paapse regeersucht al vry besnoeyt en haar vermogen niet weynigh gekrenckt is. Des voor ons op Grissick niet meer te doen vallende, zyn beneffens comp^a. militie met den Sousouhounan p^{mo}. May naar Sourabaya getourneert, daar wy des anderen daags tydinge cregen, datter veel van de inwoonders van Soumanap en Sampan uyt last van den Panambahan gerevolteert en in de wapen vergadert waren, dat naderhandt door de regenten van Soumanap aan hunnen gouverneur Jouda Nagara verwittight werdende, zoo heeft hy van den Sousouhounang oorloff gecregen om naar huys te keeren met last, om de usurpateurs van kant te helpen, en met een propre macht van daar over Sampan te comen en de moeytemakers aldaar gevangen en gebonden herwaarts te brengen, off by wederspanningheyt met geweld aan te tasten en om 't leven brengen, dat hy aangenomen heeft te volvoeren, gelyck wy 't hem ook wel toevertrouwen durven, nademael hy van de Maduresen andersints volgens de rapporten zeer bemint, en niet min gevreesst plagh te werden; des niettegenstaande by onvermogen hebben hem beloofft te assisteeren, om van 't werck een cort eynde te maken. Middelerwyle is Uwer Ed^{l^{en}} en bygevoegde geschenck den 3^e deser door alle de aansienelyckste mantris, vergeselschapt met d'E.Capⁿ. van Vliet, (die met Joncker den 2^e deser van Balanbangan langs de zoom van dese oostcust, met het byhebbende volck in redelycken doen, weder thuys gecomen is met rapport, datter niet één vaartuigh van de Macassaren meer te vinden was.) Jan Frans Holsteyn, Tieleman van Eeuwyck en den coopman van Meehelen met 15 contings vol vlaggen en wimpels zeer statieus aan landt gebraght d'ossen waeronder een van de grootste tot leetwesen op de reyse gestorven is, de wagen aan landt geset en met haar ciernaadsele becleet, mitsgaders beneffens den brieff als verdere schenckagie met twee comp^a. Europeanen en een gevolg van duysent Javanen, onder

'tgedonder van 't canon ten hoove geleydt, alwaar zyn hooght. overcynde staande, uwer Ed^{lens} missive met een nedrige beleeftheyt naar de Javaanse wyse ontfingh, een groot genoegen in den wagen en de Persiaanse groote os thoonende en niet minder in de Suratse bulletjens, zigh zeer beclagende dat de weerga van den os gestorven was, zorgh dragende, dat de overgeblevene wat langer in 't leven mogte blyven, liet se onder bewaringe van Prajaje Gandeks bestellen, die dezelve reynigden en met borebory smeerden. 't Javaans translaat van uwer Ed^{lens} missive was zoo vitieus gesz., dat niemandt het lesen noch verstaan conde, daarentegen de Maleytse oversettinge zeer prompt na de Duytse bevonden t'acordeeren, daarover zyn hooght. echter zeer becommert scheen, dewyle seyde zoodanigen begryp van den inhoud niet en hadt, als off die in 't Javaans gesz. was, zulx de commandeur aannam om het Javaanse translaat op te maken, dat des anderen daags vaardigh was, dogh niet voor den 9^{en} daaraan gelesen wiert, vermits de coningin Ratoc Wetan zyn hooght^{is}. beminste vrouw doodt cranck lagh, en hy in dien tydt dagelijx volgens de rapporten schreyende, niet te voorschyn quam. Doch op voorsz. datum haar hooght. wat beterschap vindende, wierden ten hove ontboden, alwaar de commandeur met de capiteyns van Vliet, Holsteyn, van Eeuwyc, den coopman van Mechelen en de secretaris Briel verscheenen zynde, uwer Ed^{lens} missive in presentie van alle de grooten overluuydt opgelesen en met aandagt verhoort zynde, heeft de commandeur agtervolgens uwer Ed^{lens} hooggeagte ordres zyn hooght. op yder point uwer Ed^{lens} II. Achtb. goede meeninge en vaderlycke voorsorge tot bevestinge van zyn hooght^{is}. (tot dusverre herstellde) ryck omstandigh te kennen gegeven en voornamentlyk de intentie nopende de voorregten aan d'E. Comp^{ie}. verleent, daarinne een goet genoegen thoonde, verclarende volmondigh uyt, dat hy de verleende voorrechten allenthalven mainctineren en dezelve in alle zechavens met openbaar gommesslagh ten overstaan van wederzydse gecommiteerdens proclameren zoude, dat met ons vertreck na de west gevoegelyk zal connen geschieden; met eenen alle de grooten recommanderende uwer Ed^{lens} trouwe genegentheyte naar uysterste vermogen in agtinge te nemen, protesteerende dat hy hem eerst geluckigh zoude agten als de oecagie gevonden hadt om de genotene weldaden aen uwer Ed^{lens} te verschulden. En Pangerang

Pougar belangende, scheen vry bekommerd te zyn, dat alle de schoone beloften aan Uwe Ed^{lens} door deselve gedaan, niet van harten gemeent waren, bekende dat de beloften wel goet zyn, maar daarop was nog niets gevolgt, gelyck hy ook niet geloven konde, dat zonder aanstoot in de Mataram aangenomen zoude werden, tgeene anders nytvallende meer uyt vreesse van Comp^s wapenen als broederlycke liefde zoude geschieden. En dewyle wy zyn hoogheit die wrevelige gedagten van zyn broeder Pougar uyt thooff zochten te praten, antwoordde, dat het hem te liever zoude zyn, soo alles ten besten afliep; maar wy zouden op zyn hoogh^e voorsegginge gedencken; waeruyt blyckt datter noch eenige overblyfselen van zyn hoogh^e malle geest van prophetie resteeren. Echter praat hy nu niet meer van naar Mocka zyn leven te willen gaan eynden, veel min wert er meer gerept van zyn thron verder als tot Wana Carta te verplaatsen, daartoe alles tegens zyn comste vaardigh gemaect wert en een meenigte wyven met ratoe Zingazarie derwaarts gesonden zyn. En wat aangaat de overlast door Wiera Widigda in de Mataram gepleeght, daartoe meende syn hoogh^e dat de Mataramse grooten d'eerste aanleydinge gegeven hebben, alsoo zy op desselfs comste tgroot stuck, Gountour Goemie genaamt, losbrandden, 't gene na de oude Mataramse gewoonte noyt plagh te geschieden, als om dry redenen; eerstelyck om de gemeente op de been te brengen, ten tweeden om des Sousoubounans toorn te kennen te geven, wanneer hy zyne grooten liet ombrengen, en ten derde by groote sterfte, doch hy zoude wanneer op Wana Carta quam nader informatie nemen en Wiera Widigda, zoo ongelyck hadde, straffen; zeggende bevreest was, dat d'E. Capⁿ sloot zigh door schoone woorden en groote eerbewysinge liet verleyden, alsoo hy niet en wist hoe valsch en geveynst de Javanen haar connen aanstellen, makende geen sonden, naar haar oude zeggen, om een christen te bedriegen. En de Hollanders daer en tegen spreecken haar hart recht uyt, en daerom wierden zy in al haar doen van Godt de Heere gesegent, derhalven zyn gelooff aan een zijde stellende, de methode van dezelve voor de beste keur approbeerde, daarop diende dat zulx voor de gantsche werelt meermaals en insonderheyt in dese conjuncture des tyts genoegsaam gebleken was, en dewyle zyn ongerustheyt wegen syn broeder Pangeran Pougar niet te versetten scheen, zoo hebben wy zyn hoogh^e den inhoud van een brief onder

dato den 22ⁿ Maart, die wy op gisteren over landt uyt Wana Carta van d'E. capⁿ Sloot ontvangen hadden, (en dewelckers copie tot uwer Ed^{ness} speculatie hier nevens gaat) te kennen gegeven, niet weynig tot reputatie van de goede meeninge van Pangerang Pougar spreekende, enz.

Ady Patty Toemappel is over een maant voorleden tot Grootgouverneur en Ady Patty d'Ziepangh g'eligeert, maar zyn schoonvader Panambahan Giery wilde zyn vrouw niet laten volgen, zeggende tegens zyn dochter (zoo men de gerugten gelooff magh geven) ik begeer niet dat ghy een dienaar van den Sousouhounan voor uw man erkennen sult, en zoo gy met hem gaat, zoo zall ik uw vervloecken. Het zy dan zoo 't wil, zy en heeft niet mogen mede gaen, maar is door ordre van den Sousouhounangh en des commandeurs instantie, dewyle Ady Patty dit werck voorgespelt hadt en derhalven deselve zyn egaa nae d'Ziepangh gesonden, zonder deselve noghtans niet jegenstaande zy van alles berooft was, de minste restitutie te laten doen off een pitje om lijfsbehoefte te copen mede gegeven, schoon Ady Patty d'Ziepangh het van den Sousouhounan wel verdient heeft; maar de barmhertige hospitaliteyt is by de Javanen verre te soecken, jae gansch niet te vinden, want de arme luyden verhongert by de wegh op straat dagelyx voor haar oogen zien liggen sterven, zonder eenige acht daarop te slaan

LXVIII. De Kommandeur Jacobus Couper en Raad, deelt aan de Hooge Regering te Batavia

mede, eene resolutie op den 6 Nov. 1680 genomen te Wonokerto ¹ (Karta Socra di-Ningrat) in hoofdzaak inhoudende, dat kapit. Sloot en Adipati Oerawan, ingevolge resol. van 16 Oct. II. opgetrokken zijnde naar 't gebergte Wiraka ² Wonking, ten Z. O. van de Mataram gelegen, de bergvolken daar genesteld onder de hoofden Kartinadi,

¹ Zie over den togt van Couper en van den Soesochoenan van Soerabaja naar Wonokerto, den brief van GG. en Raden aan het Opperbestuur, dd. 13 Oct. 1680, onder n^o. V, hierboven, bladz. 37.

² Op de kaart van Versteeg staat Wirokog, in het zuiden van de afd. Soekawati-Wétan, resid. Soerakarta.

Kartinagara en een zoon van zekeren Kartipada en onder den invloed staande van eenige heilige kluizenaars, had verstrooid, zoodat van die zijde voor het oogenblik weinig was te duchten; doch genoegzaam zeker schijnt het, dat Pangeran Poeger, geen voornemen heeft om zich aan den Soesoehoenan te onderwerpen, veel minder de hofplaats Mataram aan zijn broeder weder te geven. Om die reden, en ook omdat langer uitstel gevaarlijk wordt, door de opruijngen van de zijde van Mataram, door middel van uitgestrooide brieven, wordt tot den opmarsch naar en den aanval op Mataram besloten. De brieven die uit Mataram in het leger van den Soesoehoenan op geheime wijze werden rondgestrooid, hadden allen de strekking om de bedoelingen der Hollanders verdacht te maken, en werd daarin de vraag gesteld of als allen verslagen zouden zijn, zoodat de Soesoehoenan alleen zou zijn overgebleven, of dan de Comp. niet, ziende de zwakheid van den eenig overgebleven, ook dezen niet verslaan zou en zich meester maken van het rijk van Mataram, o. a. was in één dier brieven de navolgende gelijkenis geschreven: „Uwe jongere broeders, die ervaren „zijn, vragen waarom de Soesoehoenan Amang Koe-rat tegenwoordig „de Hollanders tot bescherming neemt, is dat niet als lieden, die „padie in het bosch planten en wanneer zij daartoe 't geboomte „afkappen, laten zij één boom in 't bosch staan, in het midden, „om onder de schaduw van den boom te staan en daaronder al het „andere hout stuk te kappen, en zoodra 't al gekapt is, steeken zij „dat in brand en als dan 't hout ter regter en ter linkerzijde is „vernield, zullen zij ook den boom, wiens schaduw zij dan niet meer „noodig hebben, ongetwijfeld mede vernielen.” De invloed dezer brieven werd reeds merkbaar onder den aanhang des Soesoehoenans, waarom dan ook besloten wordt op den 12 Nov. op marsch te gaan, zullende de Soesoehoenan, de ruitery en (Couper) als generalissimus over zijne magt, die wel uit 20,000 gewapende mannen bestaat, aanvoeren; zijn velheer Siindhoredjo zal over de voorhoede, sterk 6 à 7000 man bevelen, waarop zullen volgen de compagnien Makassaren op de vleugels, voorts 2 comp. Europeanen en 2 comp. Mardijkers onder kapit. Sloot; verder de legertrein onder bedekking van 1 comp. Europ., 1 comp. Mardijkers en 1 comp. Amboinezen, en eindelijk de strandheeren met 3 à 4000 Javanen in de achterhoede.

LXIX. De Kommandeur J. Couper en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 18 Nov. 1680, uit de hoofdstad Mataram. (Inneming en bezetting van Mataram.)

Op den 13^{en} is Wonokerto verlaten en is het leger met korte dagmarchen op den 15^{en} Nov. aan de poort Oempah genaderd. Aan de poort Tadjï aangekomen, valt Aria Poelang Dziwa, een der vertrouwdste mantris van den Soesoehoenan Ingalaga (Poeger) in handen van Sindhoredjo. Nog voor de laatste maal wordt een brief afgezonden aan Poeger, ten einde zijne onderwerping te verkrijgen. De briefdrager wordt door de Begaleeners met pieksteken ontvangen, terwijl afgezondenen aan Mangko Boemi, met musketschoten worden begroet. De Begaleeners en amokmakers vallen sterk op Oerawan aan, ook van eene andere zijde worden de voorhoeden aangetast. Inmiddels kwamen de Soesoehoenan en de kommandeur opmarseheren, die zich te 4 ure op Talagawana legerden, 1½ uur van 't hof gelegen, alwaar zy den geheelen nacht door den vijand met rust gelaten werden. De stad Mataram geleeke meer eene wildernis dan eene hofplaats. Adipati Oerawan en Mangoen-onang, geraakten des smorgens op een smal pad. dicht bij het hof, met Poeger en zijne volgelingen slaags. De aanvallers werden door het vuur uit 9 kanonnen in hunnen opmarsch gestuit; terwijl uit de ruigten mede op hen werd geschoten, zoodat Mangoen-onang gekwetst werd en zijn volk retireerde. Het geheele leger van den Soesoehoenan zou hier zijn geslagen, zoo Oerawan geen stand hadde gehouden, waardoor aan Couper de gelegenheid werd gegeven hem te doen ondersteunen en inmiddels den vijand achter den heuvel Goenong Kelier te doen omtrekken, waarop Poeger na eenige baschoten te hebben doen lossen, de vlugt nam. Nu vielen de veldheeren van den Soesoehoenan aan alle zijden weder aan en na een vrij hevig gevecht, vlugtte nu het leger van Poeger naar de zijde van Begaleen en werd Mataram vermeersterd. Van de weerspannige hoofden vielen slechts Aria Mandelika en Ngabeheï Soeradjaja in handen des Soesoehoenans; doch eene groote menigte minderen onderwierpen zich met vrouwen en kinderen. Als de Soesoehoenan nu voor de poort van het vaderlijke hof gekomen was, lief hij, met alle de

grooten, die nevens hem stonden, de handen op en dankten zij Allah voor de overwinning, doende zijn opperste prierster het dankgebed. Daarop trad de Soesoehoenan het hof binnen, alwaar hij tot den volgenden morgen bleef. Vroegtijdig noodigde hij des anderen daags, den kommandeur Couper en de Nederl. bevelhebbers Sloom, Thieleman, van Ewijck en den secretaris Briel bij zich in het hof, die Z. H. geluk wenschten met zijne herstelling in zijns vaders hof en geboortestad, waarbij de kommandeur te kennen gaf, dat deze genadige herstelling Hem te meer behoorde te verpligten om aan zijn broeder Poeger bij onderscheppinge, zijn gunst te doen gevoelen, te meer daar dit groote werk met betrekkelijk zoo weinig verlies was volbragt, waarop de Soesoehoenan met diere woorden zeide, dat hij nooit andere gedachten had gehad, toonende zich weemoedig, dat zijn broeder noch naar zijnen, noch naar Gouvern. Generaal en raden hunnen raad had willen luisteren. Zijn Hoogh. geleidde Couper en de overige Nederl. hoofden door 't gansche hof, dat zoo spatieus met groote gebouwen, schoone steenen muuren en heerlijke vijvers was versierd, dat zij die het zagen, zich daarover verwonderden, te beklagen zijnde, dat de huizen meest bouwwallig, de vijvers begroeid en de spatieuse plaatsen en tuinen, schier in eene wildernis waren veranderd, uitgezonderd de twee voorste vertrekken, waar Pangeran Poegar gewoond had. In het hof is als buit niets anders gevonden dan 48 schoone stukken geschut, cenige van 's hofs gommen en 400 oude wijven.

LXX De Kommandeur J. Couper aan de Hooge regering te Batavia, dd. 27 Maart 1681, Samarang.

Op den 15 Dec. is hij met den Soesoehoenan naar Djagabaja getrokken en gelegerd aan de groote rivier Praga, alwaar onze Javanen en 3 comp^t vendels den vijand nit zijne paggers hadden verslagen. Pangeran Poeger wordt verder vervolgd door een afgezonden detachement, waarop de Soesoeh. met den Kommandeur weder naar de Mataram terugkeerde, wegens de vele zieken in het leger. Pangeran Poeger aan de rivier Tjieng Tjiengaling ¹ bijna gevangen genomen,

¹ R. Tjingtjing goeling in Begalen ?

doch weder ontsnapt. De weerspannige Begaleeners verslaan nabij Silinga de door den Soesoehoenan afgezonden magt onder Oerawan en Sindhoredjo. Poeger ende Begaleeners schijnen zich met Namroed te hebben vereenigd. Kadoe en Wattas worden nu bedreigd, waarom ook daarheen eenige hulp wordt afgezonden, onder den Kapit. Sloop. Intusschen waren er zoovele ziekten in de Mataram ontstaan, dat de Soesoeh. de Kommandeur en de geheele hoofdmagt omstreeks 25 Januarij naar Wonokerto waren teruggekeerd, van waar eindelijk ook Couper met alle de zieke Europeanen, op den 23 Maart, naar Samarang keert, na eene lijfwacht tot bescherming van den Soesoehoenan te hebben achtergelaten.

LXXI. De Kommandeur Couper en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 28 Sept. 1681, Kartasoera-di-Ningrat.

Nadat de woelingen in het Begaleensche en de zuiderstreken hadden voortgeduurd, had Poeger eindelijk weder zooveel magt en invloed gekregen, dat hij, ook door hulp van Namroed, weder in staat was eene aanvallende houding aan te nemen en is hij op 1 Aug. uit Begaleen opgebroken en eerst langs de Zuidzee, voorts naar Mataram gemarscheerd met ruim 10,000 man. In de Mataram aangekomen vernam Poeger, dat zijn broeder de Soesoehoenan, te Kartasoera di Ningrat lag en weinig of geen hulptroepen van de Comp. bij zich had, waarom hij dadelijk tegen den Soesoehoenan optrok en bij de poorte Tadjie dezen versloeg. Kartasoera ware bijna door Poeger ingenomen, indien niet Europesche hulptroepen uit Wattas dit hadden verijdeld. Couper trok met andere hulptroepen onmiddelijk naar de bovenlanden en kwam op 13 Aug. nabij Kartasoera. Inmiddels had de Soesoehoenan eenig voordeel op zijn broeder Poeger behaald. Tot den 29^{en} werden nu voortdurend met afwisselend geluk gevechten geleverd, waarvan echter de terugtocht van Poeger in het einde het gevolg was. De Soesoehoenan scheen op nieuw ontmoedigd en deelde onverholten mede, dat aan zijn volk was wijs gemaakt en hij zelf scheen daaraan niet geheel ongeloovig, dat als alles in vredigen stand zou zijn en het rijk van Mataram hersteld, de Comp. dan aan

hem den oorlog zou aandoen en het geheele rijk subjugeren. Couper doet alle mogelijke moeite om aan den Soesoeh. die gedachten te ontnemen en wijst er op, dat dit praatjes zijn, door zijne vijanden uitgestrooid, evenals het ten vorigen jare algemeen verspreide gerucht, dat hij Soesoehoenan niet was de zoon van den overleden Soesoehoenan, maar een Nederlander en wel de zoon van den Admiraal Cornelis Speelman. Couper zegt ook nog, dat de zaken des Soesoehoensans beter zouden gaan, indien hij die wat meer behartigde en van de „wijven wat minder werk maakte.”

LXXXII. De Kommandeur Couper aan de Hooge regering
te Batavia, dd. 12 Nov. 1681, Kalidjala.

Is met de magt des Soesoehoensans en eenige compagnien Europeanen, zuidwaarts getrokken tot de rivier Praga ¹, op den 9den II. was het leger de Praga over gekomen, en getrokken tot aan de rivier Bogawanta ², waar eene sterke pagger der vijanden is vermeerderd. Ook deze rivier was door een gedeelte van het leger overgetrokken en de vijand achterna gezet. Intusschen was een ander deel des vijands onder Poeger en andere hoofden achterom getrokken en viel onverhoeds over de rivier Rawa ³ komende, het leger des Soesoehoensans aan. Couper was echter van dezen aanval door spionnen tijdig genoeg onderrigt om, door zijn leger onmiddellijk van front te doen veranderen, den vijand het hoofd te bieden en geheel te verslaan. In dezen grooten veldslag bleven meer dan 300 Javanen van Poeger. Poeger is nu verlaten van alle hoop, men ziet zijne onderwerping te gemoet. ⁴

1 Praga, of Progo, rivier ontspringende in de residentie Kadoc.

2 Bogowonto, rivier in de residentie Begaleen, ontspringt aan de zuidelijke helling van de Soembing.

3 Misschien de R. Djali, die zich in de Rawa (moeras) Wawar bij de Zuidkust verliest.

4 Vergelijk met deze drie laatste brieven, ook hierboven de n^o. VII en VIII,

LXXIII. De Kommandeur Couper en Raad aan de Hooge regering te Batavia, dd. 9 Dec. 1681, Ambal ¹ in Begaleen.

Pangeran Poeger is uit Oengarang ² op den 17^{en} November te Ambal bij Couper verschenen en heeft zich onderworpen. Hij is vriendelijk ontvangen en onder behoorlijke bedekking, ook tot zijne bescherming met eene lijfwacht van 15 Nederlanders naar Kartasoera di Ningrat, tot den Soesoehoenan opgezonden. Hij was van eenen grooten sleep van vrouwen, bloedverwanten, waaronder zijn broeder Radhen Aria Panoelar en vele mantris vergezeld. ³

1 Ambal, residentie Begaleen, nabij Poerweredjo.

2 Oengarang = Gebang, in Begaleen aan de Zuidkust.

3 Uit de algemeene Missive, dd. 19 Maart 1683, blijkt, dat korten tijd na de onderwerping van Poegar ook de Baliër Namroed, die de zuster van eene van Poeger's vrouwen tot echtgenoot had en den titel had aangenomen van Sultan Missier, in zijnen pagger op Missier verslagen werd en gedood, na een bloedig gevecht, waarbij niet minder dan 2000 menschen om het leven kwamen.

C. Uittreksels uit, en afschriften van Brieven, papieren en acten ingekomen bij, en resolutien van, Gouverneur-Generaal en Raden betreffende Bantam en Cheribon. (1676—1684.)

LXXIV. Bantam, 14 Maart 1676. Resident W. Cacff aan de Hooge Regering.

De Koning is van de Duysend-eylanden op Pontangh gevaren. De Makassaarsche Koninginne Kraëng Tima is twee dagen verleden om den Koning te bezoeken ook derwaerts gevaren. Op voorbidden van den jongen Koning is de opperpriester Chee, ¹ by zyn Maj. in genade wederom aangenomen. Vijf à zes vaartuigen aangekomen van Java's oostkust.

LXXV. Bantam 2 April 1676. Dezelfde aan dezelfde.

Weder 4 à 5 vaartuigen van Java's oostkust hier gekomen, zij brengen tijding dat de Makassaren meer dan 20 zeeplaatsen van de Ooster-Javanen hebben verwoest. De Sultan is over dit berigt niet zeer vergenoegd. Z. M. zal binnen weinige dagen eenige schepen naar de oostkust zenden om van Kraëng Glisson, Daëng Mangappa, Kraëng Montemorana en Daëng Mamoc, terug te vorderen het geschut, schietgeweer en geld, dat hij aan dezen heeft geleend, om den oorlog, zoo zij zeiden, op Bima te voeren; doch welken krijg nu door hen op Java wordt gevoerd. Weder schepen aangekomen en vertrokken. Ook in een brief van 15 April wordt gemeld, dat 15 à 16 schepen meest met peper geladen van Djambi, Sillebaar, Toelombangang en Lampong zijn aangekomen.

LXXVI. Bantam 28 Mei 1676. Dezelfde aan dezelfde.

Weder twee schepen, waarvan een van den Sultan naar Manila met een cargasoen van 35000 rijksd. vertrokken. Portugesche, Engelsche en Deensche schepen, mede met lading vertrokken naar China en Voor-Indie. De afgezondenen naar de Makassaarsche

1 Sjeikh Yoesoef; zie bladz. 218 van Deel VI (III).

Kraëngs zijn teruggekomen, zonder geld of geschut, maar met Javaansche slaven en slavinnen, die de Sultan zegt niet te willen behouden.

LXXVII. Bantam 5 October 1676. Dezelfde aan dezelfde.

De resident kan niet bespeuren, dat de metselwerken, welken de oude Sultan te Turtiassa op Pontangh doet aanleggen, gemaakt worden met het doel om daar eene fortificatie te stichten, hij meent dat het alleen geschiedt tot eene „curieusheyd” en tot lustplaats, zal er echter het oog op houden. De victorie door den majoor Poolman op Java's oostkust op de Makassaren behaald is met genoegen vernomen, vooral door den gemeenen man, die niet Makassaarschgezind is. De jonge Sultan houdt zich altijd, op bevel van zijn vader, te Bantam op en door hem worden alle kleine en civiele zaken beregt en afgedaan; maar de oude Sultan behoudt de negotie en de beurs. Pangeran Poerbaya de jongste en meest beminde zoon van den Sultan heeft zijne huisvrouw, de dochter van Pangeran Soera Mangala, waarmede hij verleden jaar gehuwd was, (zie 28 Sept. 1675) zonder bekende oorzaak verstooten en haar met een scheidbrief uit zijn paleis doen gaan.

LXXVIII. Bantam 11 Februarij 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Een engelsch schip voor de reede, met 50 pikols amphioen. De Engelschen door Pangeran Kidoel gewaarschuwd, dat indien zij het wagen amphioen in te voeren, alle de amphioen in zee zal worden geworpen. De invoer van amphioen blijft verboden.

LXXIX. Bantam dd. 24 Maart 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Twee vaartuigen door Kiai Aria Monjaja naar Sampan (Madoera) afgezonden, zijn voorl. week geretourneerd, brengen o. a. tijding dat Radhen Troenodjojo een zeker heer, die hem heeft opgevoed, heeft laten dooden, zoo gezegd wordt omdat deze de Makassaren ondersteunde, waarmede Troenodjojo thans in oorlog is.

LXXX. Bantam 1 Mei 1677. Dezelfde aan den heer Ocker Ockerassen.

De Engelsche agent Wythe en M'. Willoughby zijn vermoord, nog twee anderen zeer gekwetst door Bantammers.

LXXXI. Bantam 20 Mei 1677. Dezelfde aan de Hooge regering te Batavia.

De jonge Koninek is met de verlaten vrouwe van Pangeran Pour-

baya getrouwd. Zyne Majesteit heeft hem de regeringe van Bantam opgeofferd en tot zyne raadspersonen gevoegd de Pangerans Koelongs Loor en Pourbaya.

LXXXII. Bantam 16 Junij 1677. Dezelfde aan dezelfde.

De oude Coninck heeft 10 vaartuigen op Turtiassa laten bemannen en vaardig maken, en zal dezelve binnen 3 à 4 dagen afzenden, over Sirrebon, Samarang, Japara, Sourebaya &c., om na Radhen Troenajaja te laten zoeken en den verderen toestand van de oostcust van Java te laten vernemen, waarmede gaan verscheydene brieven aan diverse grooten aldaar, voornamentlyk aan genoemden Troenajaja, nevens een present van 2 geheyligde rokken uyt Mekka, een stukje gouden moor, 2 à 3 gobars en 1000 Rd. contant. De inhoud luidt eenlyk, dat deze vorst, alle secours en bystand van 'tgeene, dat in zyn vermogen is presenteert, hem daarmede te willen secunderen.

LXXXIII. Bantam 10 Julij 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Verscheidene vaartuigen hier te huis behoorende komen van de oostkust van Java met diverse tijdingen van de Mataram. Om naar de waarheid dier tijdingen te vernemen, heeft de Koning Kiai Aria Monjaja nevens zyn zoon en Kiai Mas Doeta Wanghsa met 6 vaartuigen over Sirrebon naar Samarang gezonden, met ordre wanneer de gelegenheid zich presenteert, dat Kiai Mas naar de Mataram zou vertrekken. Zijne Majest. blijft op Turtiassa nog continueren en is aldaar dagelijks bezig met groote steenen huizen te timmeren, welk gebouw zal in tyd van nood voor goede reduyten kunnen dienen. Pangeran Kidol is op Tanara bezig om de rivier te dempen en dezelve op Turtiassa te leiden.

LXXXIV. Bantam 16 Julij 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Key Aria Monjaja, die verleden week naar de oostkust van Java is vertrokken, is hier wederom geretourneerd, heeft niet verder geweest als Sirrebon.

LXXXV. Bantam 2 Augustus 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Van de oosteust van Java hebben wy ook hier geen andere tyding als dat Radin Cadjorang, Mataram heeft ingenomen, de Sousouhou-nangh soude na zyne vlugting overleden wesen en Pangerang Adepatti is met zijne armade op Tagal. Radin Troenodjojo onthout zich noch op Cadiery. Radin Troenodjojo heeft aan Zyne Majesteit laten verzoeken, om drie zyden quitasollen en 6 Meckasche geheyligde vaan-

deltjes, dewelke worden hier klaar gemaakt en zullen deselve binnen weynige dagen naar derwaarts gezonden worden.

LXXXVI. Bantara 8 September 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Verleden week is een Kiai Loera Marta Diepa van Sirrebon hier aangekomen, met een brief aan desen Coninck, waarin verzocht wordt, om assistentie van 25 wel bemande vaartuygen voor Sirrebon, tegens de Mattarammers en dat zy zich geheel onder bescherming van Zyne Majest. wilden stellen. Z. Maj. heeft dit in bedenking genomen.

Op gisteren heeft Kiai Aria Monjaja, den resident tot zyn huis ontboden en ons bekend gemaakt, dat Zyn Majest. was aangediend, dat de Hollanders hadden voorgenomen om Sirrebon in te nemen en aan die van de Mattaram over te geven, waarover de coninck seer misnoeght was, alsoo Zirrebon zoowel haar als den Mattaram toebehoorde, daarom verzocht Z. M. dat wy UEdelh. souden schrijven en versoeken, dat UE. zulks niet geliefde te doen en indien zulks mogt komen te geschieden, soo soude Bantam en Batavia in oneenigheden kunnen komen, daar zy anders tegenwoordig als suster en broeder in eeuwigheid leven. Wij dienden dien Heer dat wy zulks aan UEd. zouden schryven.

LXXXVII. Bantam 8 October 1677. Dezelfde aan dezelfde.

Zyne Majest. is verl. Woensdagh van Turtiassa 't huys gecomen, daeghs daeraen syn hier twee Pangerans van Sirrebon, genaemt Seppoe en Anoem, van Sourbajja over Sirrebon tot aan Poelo Panjangh aengecomen, vanwaer hen de coninck met 90 a 100 vaartuygen met eenig gommegespel, onder donderen van ettelyke canonschoten seer feestelyk heeft doen inhaelen en verwelcommen, daeghs daeraen heeft de coninck de genoemde twee pangerangs met de tytel van Sulthan begiftigd en ider met 2 quitasollen vereert. De derde pangerang van Sirrebon genaemt Godongh, is heeden mede hier met 10 à 12 vaertuygen van Sirrebon aengecomen en sal mede met den naem van Sulthan begiftigd worden. Het onderscheid van dese drie broeders is eenlyk in 't voeren van haer quytasollen, de eerste sal 2 witte, de 2^e twee roode en de jongste 2 groenen voeren. De Coningh zal deze drie Pangerans ofte sultans binnen weynige dagen door Kiai Aria Monjaja en eenige andere grooten naar Sirrebon doen convoyeren.

LXXXVIII. Bantam 13 Januarij 1678. Dezelfde aan dezelfde.

Met verwondering hebben wy mede verstaan, dat deze vorst (de

oude Sultan van Bantam) eenige gewapende mannen over land naer Soemadang heeft afgesonden, van welk desseyn wy tot hiertoe niets hadden gehoord, maar geloven wy echter dat het waar is; want het is nu omtrent eene maand geleden, dat van hier eenige vaartuygen met gewapende mannen, nevens 6 à 7 vaetjes buskruid naar Turtiassa op Pontang zyn geprest en 't zeggen was toen, dat deze direct van Turtiassa naar Cheribon zouden gaan, gelyk er ook vier derwaarts zyn gegaan, maar de overige vaartuigen zyn allen weder hier op Bantam gekeerd, derhalven gelooven wy, dat Z. M. dat volk met een stille trom over Ontong Java naar Soemadang heeft afgezonden, alzo die van Sirrebon, dezen Koning tot een beschermheer hebben aangenomen, zoo is deze vorst van voornemen, om alle de plaatsen die van Carrawang af tot Sirrebon strekken, onder gehoorszaamheid van Sirrebon of onder hem zelve te brengen.

LXXXIX. Zending van den koopman Jacob van Dijk naar Bantam. 15 Januarij — 25 April 1678. Rapport gedaan aan den Gouv. Gen. Rijkl. van Goens nopens den staat, stand en de negotie van Bantam, krachtens instructie dd. 15 Januarij, door den koopman Jacob van Dijk.

Om dit myn rapport duidelyker te doen zyn, zal ik vooraf herinneren, dat myne instructie en orders behelsden vyf kapitale punten.

1°. Den Sultan of by absentie de grooten te Bantam na gedane groete van Uw HoogEd. bekend te maken, het overlyden van den Ed. Heer Gouv. Gen. Joan Maetsuycker, mitsgaders Uw HEd. successie en ware genegenheid tot het onderhouden van den vrede, vruud- en alle goede nabuurschap, gelyk van des Sultans zyde mede gaarne alle goede offitie, daertoe soude verwachten, om alsoo den vrede tot welvaart van beide natien eeuwigdurend te maken.

2°. 'T comptoir te visiteren en redderen d'achtallige boeken &c.

3°. Het gedoente en negotie van alle Europeaansche en andere natien te ondertasten en notitie te houden van 't gene door de Bataviasche ingezetenen aldaar wordt aangebragt en weggevoerd.

4°. De regtvaardige klagten van d'Ed. Comp. voor te dragen over het violeren van 's Comp. land en jurisdictie, mitgaders het bekommeren harer bondgenoten, door krygsmagt, enz. benevens de billyke herstelling daarvan, om alle verwydering voor te komen.

5°. Den stand, staat en conditie van 't ryk en wat fortificatie werken aldaar worden gemaakt, mitgaders des Sultans secreten en al zyn doen te observeren. ¹

Waarop, om het eerste punt te voldoen zal zeggen, dat niettegenstaande dagelyks alle devoiren aanwendde, ik eerst na 3 weken audientie; doch niet by den Sultan; maar by den jongen Koning en verdere grooten heb kunnen bekomen, wanneer ik, in conformiteit van uw order, alles aan heul. maar ieder in 't particulier, dewyl niet in de stad; maar op Turtiassa hun raadsvergadering is, te kennen gaf, en door Kiai Aria, zynde de voornaamste minister van staat, uit naam des Sultans ten antwoord bekwam, dat de gedane groete van Uw HoogEdelh. den Koning zeer aangenaam was geweest, en by mede niets anders wenschte, dan met de Ed. Comp. in langdurigen vrede en vriendschap te volharden. Doch hoe valsch en trouwloos deze betuiging gedaen is, kan zonneklaar uit de gevolgen gezien worden; want naderhand opentlyk is gebleken, hoe de Koning van dien tyd af, al gearmeerd heeft om Soumadang en andere plaatsen

1 De instructie door Gouv. Gener. en rade aan J. van Dijk medegegeven, luidde in den aanhef, woordelyk aldus, „Wy zyn eenigen tyd herwaarts ontwaar geworden, dat de Bantammers getracht hebben de lauderyen achter Batavia gelegen, ende besonderl. in 't gebied des Sousouhounanghs over of beoosten de rivier van Crawangh met haar volck te beslaan ende de beste dorpen tot haer te trecken ende onderdanigh te maken, door 't ontsagh van haar krygsvolk, houdende daarenboven de pangérans van Cheribon tot Bantam, op hoope dat geheele groote land, onder haar magt te brengen en dewyl daardoor wel eenige verwyderinge tusschen ons en haer zou konnen ontstaan, zoo wy met voorsichtigheit niet toezagen, om haer desseyn tegen te gaan en in tyds te beletten, soo is noodig geacht, expresse besending aen haer te doen, en daartoe te committeren den Hr ontfanger Ontshoorn en den oppercoopman Dirk de Haas; doch dewyl de Bantamse Koning zich een groot stuk landwaart boven de rivier van Pontang onthoudt, alwaar men niet zonder groote moeite en schyn van ongelegentheit komen kan, zoo is gemeind, dat men dese besendingh niet zonder quetsingh van 's Comp. reputatie zoude konnen ter hand slaan, zoo alvorens de wegh daartoe niet wel geprepareert was om 'te mogen verstaan, hoedanig dese onze besending zou worden gerespecteerd en ontvangen, om hetwelk wel te ontdekken en haar desseynen ende voornemens te mogen weten, noodwendig vereyscht (wordt) een schrandere en affabel persoon, enz. (Hiertoe werd J. van Dijk gekozen, en van bovenvermelde punten tot instructie voorzien.)

van 's Comp. bondgenoten soo te water als te lande aan te tasten en ware 't mogelyk geweest in weerwil van Uw HoogEd. onder zyn gehoorzaamheid te brengen.

Op 't tweede punt, belangende de achterstallige boeken en hoe-danig het met des residents administratie stond, zal ik my eerbiedig aan de opening daarvan by missive aan UEdh. gedaan, gedragen.

Op 't derde. Zal ik ook kortelyk aan UHoogEd. zeggen, dat de handel te Bantam wel principalyk wordt gedreven, door de Engelschen, Deenen, Portugezen, Mooren en Chinezen, bestaande meest in allerhande klceden, die met vele scheepsladingen zoo van de Kust, Surathe als Bengale, daar aangebragt en naar de Oost en andere kwartieren, tot een ongelooflyken hinder in 's Comp^o handel vervoerd worden, kunnende zy dezelve uit verscheidene redenen veel minder of beter koop dan d'Ed. Comp. geven en daarom gemeenlyk daarmede kladden. Ik zwyg van de merkelyke schade, die de Comp. door de monopolie en slinkse weg van handeling, die van daar gepleegd en gedreven wordt, komt te lyden, zynde hetgeen van de Bataviasche ingezetenen aangebragt en weder weggevoerd wordt, van weinig belang, voor zooveel publiek althans en niet door vuile sluikery geschiedt. Waarby nog komt de importante peperhandel, die door de Engelschen en anderen van daar gedreven wordt op Engeland en vele Indische gewesten, zoodat dit Bantam een kanker en verderf van 's Comp^o handel te achten is en hoe langs hoe meer worden zal. ¹

Op 't vierde point, behelzende alle de regtvaardige klagten, die ons by Instructie en brieven successive zyn geordonneerd, hun protesterender wijze voor te dragen; als daar is, ten principale het bezetten van 's Comp^o. landen achter Batavia en 't beleefd verzoek daarop gedaan, dat de Zultan tot een bewys, van zyne zyde, den vrede niet te willen kwetsen, dezelve geheel en al wilde ontruymen, enz.; het violeren van 's Comp^o. jurisdictie, in het doortrekken door zyn krygsvolk, om de landen van onze trouwe bondgenoten beoosten Krawang gelegen, te usurperen, zonder daarvan de minste

¹ Zie over het belang van den handel te Bantam, de moeijelijk vol te houden mededinging der Comp. daartegen en den invloed door dien handel op de politiek der Comp. uitgeoefend, o. a. ook het vertoog van Pieter van Hoorn. N^o. XXXV der gedr. stukken in het voorg. deel.

kennis te geven, directelyk strydig tegen het contract 1659 gesloten en bezworen. De menigvuldige repetitie en 't hoog dreigement daarop gedaan, dat byaldien de Sultan, zoodanig bleef continueren, zyn volk by ontmoeting zekerlyk dood geslagen stond te worden, dewyl de Comp. gehouden was, volgens contract met den overleden Sousouhouanagh gemaakt, de Mataramse landen voor overlast te helpen beschermen, des UEd. wensch, ja van harte gaarne zag, dat de Sultan zich met dien broederkryg niet beliefd te bemoeijen, latende Soemadang en alle andere zoodanige plaatsen van 't Mataramsche ryk ongemolesteerd, dat de Sultan de pangerans van Scribon aldaar ophield en dezelve ook anderen van hunnen wettigen Heer tegen regt en rede aftrok en zich de bescherming van vele der voors. Mataramsche landen aanmatigde, waarop niet alleen geen de minste teekenen van dat zyl. genegen waren Uw HEd. hierop satisfactie te willen geven, heb kunnen vernemen; maar integendeel bekwam wel trotselyk inzonderheid door voorn. Kay Aria tot antwoord, dat hun volk wel over land naar Soemadang; maar niet over Comp^s. jurisdictie waren getrokken, alzoo de negery Padjajaran alwaar haren marsch genomen hadden, nooit onder Batavia, maar onder Bantam gestaan had, noch dat ooit zou kunnen bewezen worden, dat 's Comp^s. regt over het gebergte tot aan de Zuidzee strekte, over zulks 'tzelve regt in geenen deele geviolerd was; noch dat UEd. zoodanig contract met den overleden Soesoehoenan, maar met pangeran Adepati gemaakt had, en dat Soemadang, Batoe layang, Timbang, Onton Hoekoer en Loerang Tingang in vorige tyden nooit onder den Soesoehouanagh, maar eerst onder Damak en daarna onder Bantam gestaan hadden ¹, ook Scribon met de onderhoorige plaatsen van niemand als van haren eigen souverainen Heer zyn geregeerd geweest en de overleden Sousouhouan geen wettig vorst van 't ryk zynde, alle die plaatsen zoo door list als geweld en sommigen uit vryen wil, aanmerkende hun onmagt, onder zyne gehoorzaamheid gekregen

¹ In een brief van van Dijk aan de Hooge Regering, dd. 19 Febr. 1678, Bantam, staat de pretensie van Bantam op deze streken eenigzins meer uitvoerig uitgedrukt, daar leest men, dat Kiai Aria Monjaja, met „grooten iver“ zeide: dat de jurisdictie van Batavia of Jacatra, zich nooit had uitgestrekt tot Padjajaran, dat van oudsher tot Bantam had gehoord en Soemedang, Batoe Lajjang en de overige hierboven genoemde plaatsen, in vorige tijden nooit onder den Soesoehoenan, maar eerst onder Danak en daarna door aanhuwelyking onder Bantam hadden gestaan even als Cheribon.

had, 'twelk niet langer duurde dan de tyd en onmagt van zulke luyden toeliet, en dat de Sultan (van Bantam) een onveranderlyk voornemen had, om zyn regt op Cheribon en de onderhoorige plaatsen, voornamentlyk Soemedang medegerekend, te mainteneren, dewyl die pangerans, zynde de wettige bezitters, zich onder zyne bescherming hadden begeben; voegende met grooten ernst daar nog by, dat de Sultan aan niemand, wie het ook mogt wezen, zyne bescherming zou weigeren; maar aannemen en mainteneren alzo (niettegenstaande onze contrarie protestatie), zy voor waarachtig hielden, dat de Ed. Compagnie niet anders trachtte, dan by deze occasie haar land te vermeerderen en het ontzag grooter te maken, gelyk de Sultan nu mede achtte tyd te zyn om geleden hoon tegen die van Soemadang te wreken en zyn regt op Seribon en veel andere plaatsen, welker hoofden zyne bescherming verzocht hadden, allezins te justificeren, waartoe, zoo als Kiai Aria ronduit bekende, hunne groote toerusting was aangelegd en geen vrede noch rust te hopen was, zoo lang de Ed. Comp. de zaken van Adepati zoodanig mainteneerde, dewyl de Sultan en andere vorsten, daarvan zyl. verzekerd waren, in eeuwigheid niet zouden gedogen dat hy Adepati, tot de regering als Soechoenan gesteld wierd, met veel meer dreigementen, verachttinge en andere omstandigheden, daaruit klaarblykelyk geoordeeld kan worden, dat zyl. een waarachtig voornemen hebben, om de opregte en goede meening van UEdelh. tegen te gaan en 's Comp^s. trouwe bondgenooten, door hun gevreesde magt, in eene gedurige beroerte te houden, tot dat zyn oogwit zal bereikt hebben, hetwelk is, volgens hun eigen voorgeven, om het ontzaggelykste hoofd van dit groote eiland te worden en velen dier landen tot het vermeerderen van hunnen onverdragelyken hoogmoed onder zyne gehoorzaamheid to doen buigen, waartoe hy zich met alle omliggende vorsten, door verbonden zoekt te versterken.

(Aan dit gedeelte van het rapport sluiten twee brieven van Van Dyk, dd. Bantam 18 Maart en 1 April 1678, waarin men leest o. a.: " Wy zullen hier plomp onze zamenspraak, zoo als die gevallen is, met Kiai Aria ter neer stellen en aanvankelyk zeggen, hoe ik aandiende, dat ik soo even weder van UEdelh. ordre had bekomen, om hem (Kiai Aria) te kennen te geven dat, dewyl nu uit al het doen van den Sultan kon bespeurd worden, dat hy wat

byzonders en ontwyfelyk, volgens eigen bekentenis, tegen die van Soemadang in den zin had en daarom 's Comp^a. magt voor Pama-noekan en daaromtrent liggende nog met drie kloeke schepen van oorlog, was versterkt en dat wy van resolutie waren, met uiterste vermogen, een ieder, wie het ook zyn mogt, die aldaar met krygsmagt kwam aan te landen, tegen te gaan; dat UEd. nimmermeer had gehoord, noch kon geloven dat Soemedang voor dezen onder Bantam had gesorteerd; dat der Comp^a. eigendom, uit kracht van 't contract van 1659 waarlyk strekte tot aan de zee in 't zuiden, gelyk het contrarie nooit is bedisputeerd; maar altoos zoodanig is gerekend geweest, des niemand vermogt, zonder offensie te geven, daar met krygsvolk door te trekken, zonder alvorens tydige kennis te geven, gelyk nu by den Sultan niet is geschied, maar stilzwygend met zyn volk voorby Mareberos (hetwelk indisputabel onder 's Comp^a. jurisdictie ligt) doorgetrokken was, en daarom ons expres bevolen was aan te zeggen, dat wy uit kracht van voorz. contract vermogens waren, alle Bantammers die daar kwamen vyandelyk aan te tasten en by ontmoeting dood te slaan; ¹ waarop Kiai Aria al glimlachende antwoordde, dat niettegenstaande Comp^a. magt dáár lag, hy evenwel van meening was derwaarts te trekken en dat hy niet bang was voor de schepen, dat ook de Sultan tot zyn vermaak naar Cheribon zou gaan, en dat zyn volk met geen ander doel naar Soemedang was gezonden, dan om er den hoogmoed te dempen en aldaar alles in rust te brengen. (Blykens een brief van 1^o Maart, zou een andere reden bestaan hebben, namelyk deze: dat de Gouverneur van Soemedang, Kiai Ronggo Gompol, aan den Sultan van Bantam had laten weten, dat hy niets met Bantam te doen wilde hebben) en voorts, dat schoon de Hooge regering te Batavia het niet wist, het echter waar was, dat Soemedang onder de gehoorzaamheid van Bantam, doch voor 's Comp^a. tyden gestaan had, dat het volk van Bantam wel over land was getrokken, maar dat de Comp. nimmer zou kunnen bewyzen, dat haar regt tot aan de zee strekte, zeggende voorts, 't is goed, willen de Hollanders ons volk doodslaan, condati, wat zullen zy ons kwaad doen, als wy eens op Soemedang in 't bosch zyn, hoe zouden zy by ons komen, maar het schynt dat de

¹ Dit protest van van Dyk geschiedde krachtens resolutie van GG, en raden dd 10 Maart 1678.

Comp. actie tot den oorlog zoekt, dat by ons werd tegengesproken, en verklaarden wy, ernstig gelast te zyn dat UHed. geen andere intentie heeft, dan alles in vorige rust en vrede te brengen, wat hy gansch niet wilde geloven; maar speelde al: Tida, Bole Begitoe." ¹ Wanneer wy verder discoursgeuwys vraagden, wat dan de regte meening of redenen waren, waarom de Sultan, gelyk men uit alle omstandigheden genoegzaam kon merken, den Pangeran Adepati, zyn wettige possessie en regering bedisputeerde en of dan alles wel zou zyn als Pangeran Pougat tot Sousouhouang gesteld was, waarop met vollen monde en byzonderen yver antwoordde, *ja! dat zoekt de Sultan*, en zoo lang zulks niet geschiedt is er ook geen vrede of rust te hopen, want Adepati, is doch van een ieder, ook van zyn eigen volk gehaat; daarop ik weder diende dat zulks eene ongefondeerde haat en hy echter de regte possesseur was, dat wel toe stond, maar dat hy een moordenaar, vrouwenschender, ontroover zyns eigen onderdanen goederen en diergelyken meer was, en daarom nooit tot de regering zou gedoogd worden, etc.

In den brief dd. Bantam 1 April, stelt van Dyk de staatkunde van Bantam nog duidelyker in het licht, daar toch leest men: „Uit waarschyglyke rapporten en verscheiden personen, als Intchie Zaïd, den ouden Abdoelah (een priester) en anderen hebben wy verstaan, dat by den Sultan en zyne grooten is vastgesteld, om de drie Makassarische Craïns Rapotieny, Jampae en Carepanaj tot gezanten met een brief naar Casie Angier aan Crayn Glisson af te zenden om hem te verzoeken en door alle bedenkylyke beloften te bewegen, dat hy zich mede tegen de Hollanders wilde opstellen en *om 't geloofswille* als om andere motiven trachten te onder te brengen, ook dat eenigen van deze grooten (zonder nog te weten wie) als ambassadeurs *weder* naar Pangeran Pougat en Radeen Troenajaja zullen gezonden worden, om hen met geschenk van den Sultan te begroeten en te recommanderen, naar geen conditie van d'Ed. Comp. te luisteren; maar den oorlog ernstig voort te willen zetten en dat de vrouw van Pangeran Singosarie aan den gezant van Adepatie, door inductie van den Sultan, nu tot antwoord zou gegeven hebben, dat zy wel

¹ Tida Boleh Bagitoe: neen, zoo zal het niet zijn! eene uitdrukking van iemand, die niet gelooft, wat men hem zegt.

genegen was tot hem te komen, maar dat hy zich eerst van de Hollanders moest ontslaen en met dezen vorst in verbond treden; wanneer dan te allen tyde zyn believen wilde volbrengen.

Waarlyk, 't zyn zaken, Hooggeëerde Heeren, waarop wy al lang hebben gespeculeerd en bevonden, dat hier verscheiden personen met ons in een en 't zelfde gevoelen zyn: dat *deze vorst, onder UwEd. gunstig welnemen gezegd, zijn voornaamste doelwit is, om de Mataramsche regering aan verscheidenen te verdeelen en alzoo het ontzagelykste hoofd van dit eiland te blijven, waartoe hy d'Ed Comp. nu de eenigste hinderpaal acht te zyn en daarom met de omher liggende vorsten, tracht contracten te maken en hen tot de wapenen te brengen, om ter gelegener tyd zyn oogmerk tegen de Comp. en hare bondgenooten te bereiken.* —

(Het bovenaangevoerde wordt bevestigd in een brief van 4 April, waarin berigt wordt, dat de gezanten aan Galesoeng en Troenodjojo vertrokken zyn, en tevens dat de Engelschen den Sultan in zijne voornemens tegen de Hollanders versterkten). —

Na deze tusschengevoegde brieven hebben wij nog te vermelden het vijfde of laatste punt van het rapport van van Dijk: „rakende den stand en staat der stad: „zoo zal daarvan mede maar zeggen, dat dezelve ongeveer in zyne circumvalatie eene myl groot is, liggende rondom gansch open, excepto aan de zee kant alwaar van een muur met 4 punten en een cat wordt bedekt.” Na verder de versterking te hebben beschreven, besluit van Dijk, met de meening te kennen te geven, dat Bantam tegen een Europ. vyand niet bestand is.

XC. Bantam 14 Junij 1678. De resident Willem Caeff
aan de Hooge Regering.

„Radin Senepatty is met al syn volcq van Sammadangh opgebroocken, daarvan zyn over de 400 man op Turtiassa aengekomen, de resteerende zyn onderweegh en werden dagelyx verwacht.

D'oudste en middelste Pangeranghs van Sirrebon, sullen met toestaen van den Zulthan met haer gantsche familie binnen 3 à 4 daagen nae Seribon wederom vertrecken; maer de jongste Pangerang de

Paty omdat ze hem niet veel vertrouwen en oock bevreesst zynde, dat hy tegens zyn broeders sal opstaan, sal hier voor eenigen tyt nogh verblyven &c."

XCI. Bantam 9 July 1678. Dezelfde aan dezelfde.

„D'oudste en jonghste Pangerangs van Sirrebon zyn van hier vertrocken en behouden aldaer geland. Zy zyn door 't gemeene volck zeer vrundelyck en met blytschap verwellecompt, de middelste broeder, genaemt Pangeran Anoem sal hier nog voor eenigen tyt verblyven.

XCII. Zending van den koopman Jacob van Dijk naar Cheribon, 15 Julij — 12 Augustus 1678.

Resolutie van Gouverneur-Generaal en Raden dd. 15 Julij 1678, „By een briefken, soo even per de Chialoup de Vlieger van onse besetters voor Pamanoekan, verstendigd zynde, dat de Cheribonders, eene groote magt byéén hadden verzameld, omme daarmede den Pangerang van Soemedang, die zynen Heer den Sousouhounangh tot nog toe getrouw gebleven en zich onze protectie overgegeven heeft, te beoorlogen, gelyk zulks van eenige aangekomen inlanders van de Oost mede wordt geconfirméerd en gemeend ten principale, uyt de kwade inductie onser Bantamse gebuyren voort te komen, soo is op nader deliberatie goedgevonden, den coopman Jacob van Dyck met de chialoupen Vlieger en Leguaan, als onse expresse gecommittéerde derwaarts af te zenden, omme den Panembohan Seppo en verdere regering op voors. Cheribon, behalve met een briefje van hier, ook nader mondeling, uyt onsen name wel ernstelyk te insinueren, dat se haer van alle vyandelyke actien en quade practycken, tegens die van Sammadang en andere des Sousouhounanghs als onse onderdanen en bondgenoten sullen hebben te wachten en te onthouden, en verder tegen hen expresselyk protesteren, wegens de onheylen, die andersins haerderwegen staen over te comen, zoo zy naer den raed des Sultans van Bantam eenige des Sousouhounans ofte onse landen, beoosten Cheribon of bewesten Indermayoe komen infesteren, omdat wy zulks

gantsch niet zullen gedoogen, maar met alle vermogen trachten te beletten, hen niettemin verzekerende van onze oprechte en sincere intentie, die alleen is strekkende om de ruste op dit eiland Java te bewerken.

XCIII. Rapport door den koopman Jacob van Dijk gedaan aan den Gouv. Gen. Rijkl. van Goens en rade van Indie, nopende zyne verrigting en wedervaren tot Cheribon als anders, dd. 30 July 1678.

Wanneer ik op den 23 dezer voor Pamanoekan gekomen was en aldaar UEd. missive en ordres aan den Luit. Jochem Michiels in handen gesteld had, kwam ik den 26^{en} te Cheribon, alwaar van den oud-Tommagon Raksa Negara te zynen huize zeer vriendelyk ontvangen en voorts met groot gevolg gebragt werd by den Panambahan, aan wien, nadat alvorens een wydloopig verhaal van myne verrigting by den Sultan tot Bantam hadde gedaan UEdh. missive overgaf, die met bysonder eerbewys van hem ontvangen werd, en gelezen zynde, in antwoord heiliglyk verklaarde, dat hy niet anders wenschte noch zou trachten dan met d'Ed. Comp. in onderlinge vrind- en bondgenootschap te leven en dat nooit eenige armature tegen die van Samadang by der hand gevat noch krygsvolk, om tegen die of andere bondgenoten van d'Ed. Comp. eenige vyandelyke attentaten te ondernemen, afgezonden had; maar wel dat nu weinig tyds verleden 400 man tot adsistentie van zyn volk aan 't gebergte gelegen, derwaarts had doen trekken, vermits de Sammadanger, die door geweld onder zyne gehoorzaamheid wilde doen buigen, daar dezelve nogtans van oudsher als een eigen volk onder Cheribon hebben gestaan, des achte hy hierdoor d'Ed. Comp. noch hare bondgenoten geensints geoffenseerd, maar alleen het wettig middel tot rust van zyne onderdanen in 't werk gesteld te hebben, met verdere verklaring t'eenemale genegen te zyn, zich by contract onder bescherming van de Ed. Comp. te willen begeven, indien de Ed. Comp. hem tegens 't geweld der Bantammers wilde seconderen en stellen, als de oudste overzulks van het ryk zynde, in alle digniteyten van zyne voorouders

gemerkt de Sultan van Bantam, de regering van dat ryk nu gesplitst en aan zyne twee broeders Anoem en Godon mede opgedragen heeft, dierhalve in eene gestadige vrees bleef, dat de Sultan en zyne broeders, de minste kennis krygende, van voors. zyne intentie, om zich onder Comp^s. protectie te willen begeven, hem zullen overvallen en verdelgen, welk geweld hy by deze verdeelde regering zonder des E. Comp^s. hulpe niet zou kunnen wederstaan, des ernstig re-commandeerde, hiervan mondeling rapport te willen doen en uit zyn naam verzoeken, dat UEdh. toch deze en andere zaken ten goede van hem en zyn ryk beliefde te overwegen en door haar gevreesde magt helpen stellen in de regering van zyne voorvaderen onder belofte, dat niet anders zal trachten, dan de Ed. Comp. in allen deele genoeg te geven, waarop, nadat ik den brief in antwoord aan UHE. ontvangen had, beleefdelyk afscheid nam, gevende voorts in 't retourneren aan de opperhoofden van 't jagtje de Smith, last om aldaar nog tot nader order van UEdelh. te continueren, enz.

XCV. Resolutie Gouvern. Generaal en Rade van Indie,
12 Aug. 1678.

„Op gisteren wiert ons per expresse vaartuig van Bantam toegebracht, eene missive van onsen resident Willem Caaff, met advys, dat hy, nevens de Engelse, France en Deenze agenten, door den ouden Coninck op Turtiassa ontboden en door die Mayesteyt hem voorgehouden was, een relaas van onse besending met den Coopman Jacob van Dijk aan den Panembahan van Cheribon gedaan, en welke Cheribonders, als zyne aloude bloedvrunden, hy verklaarde gehouden te zyn te adseren, verzoekende derhalve wy ons met deselve plaats niet wilden bemoeien en doen eyndelyk verder hem, Caaff, ter hand stellende eene Maleytse missive, aen ons alhier behoorende, dewelke na translaet luidt aldus:

Dese brief uyt een suyver opregte genegentheid van Paducca Sri Sulthan, die Koning en regeerder is over de stad Bantam en komt aan Rycklof van Goens, Gouverneur Generaal en de raden van India, die zeer verstandig en vernuftig zyn, om alle 't volk van Batavia te

regeren, die God wil geven, een lang leven en dat naar eigen begeerte, voor altyd in grootheid moge tocnemen. Verders hebben de Gouverneur Generaal en de raden van India een brief aan den Sultan Samsoudin van Cheribon, die capit. Jacob van Dijk gebragt heeft, gesonden, van inhoud, als dat de Gouverneur Generaal en de raden van India van meening waren, Cheribon leed aan te doen, 't gene de Zulthan Zamzoudin tot Cheribon aan Paducca Sri, Sultan tot Bantam heeft bekend gemaakt, alsmede den Gouverneur Generaal en de raden van India van meening waren gelyk in den brief staat, den Sultan van Cheribon leed aan te doen, waarvan Paducca Sri Sultan tot Bantam ook tyding heeft gehoord en uit den brief van den Gouv. Gen. en R. v. I. mede verstaan, waarover Paducca Sri Sultan tot Bantam seer verbaasd stond, denkende, wat meent de GG. en de R. v. I., dat die van Cheribon onderdanen van de Mataram zyn, van gelyken staat er ook in den brief van den GG. en R. v. I. aangaande de volkeren van Samadang, want indien de GG. en R. v. I. van regte meening zyn den Sultan van Cheribon leed aan te doen, wat raad omtrent ons? Want die van Cheribon zyn geen onderdanen van den Sousouhounang Ingalaga, dierhalven is het gevoelen van Paducca Sri Sultan tot Bantam, indien GG. en R. v. I. zulks van meening zyn, dat ze dan van gelyken mede kwaad, aan Paducca Sri Sultan tot Bantam zullen doen.

Geschreven in de plaats Tourtiassa, op Dingsdag in de maand Augusti, in 't jaar 1089 van de propheet Mahomet.

Hierop volgde de :

XCV. Tweede zending van den koopman Jacob van Dijk naar Bantam, 29 Aug^s.—23 Sep^{ber}. 1678. Rapport door den koopman Jacob van Dijk, gedaan aan den Gouvern. Generl. Ryklof van Goens en Rade van Indie. ¹

Soo haast ik ter voors. plaatse gekomen en door den jongen Koning aan ons gelegenheid gegeven werd, heb ik hem achtervolgens UwEd. ordre begroet en voorts opening gedaan, hoe weder derwaarts was

¹ Krachtens resolutie van GG. en Raden, dd. 29 Aug. 1678.

gezonden, ten einde hem en zyn heer vader by monde nader te verzekeren, dat de Ed. Comp. waarlyk geen ander intentie heeft, dan met dit ryk in opregte vrund- en nabuurschap te leven, ook voor waaragtig geliefde te houden, dat UwEd. meening nu, noch ooit, zy geweest, om Seribon en desselfs onderhoorige plaatsen eenigermate te beschadigen, veel min onder Comp^o. heerschappy te doen buigen; maar dat de besending derwaarts ¹ alleen geschied was, om dien vorst aan te raden Sammadang alsints ongemolesteerd te laten en zich verder met niemand te willen engageren, waardoor het vuur van oorlog meer en meer mogt komen ontstoken te worden, als wanneer de Ed. Comp. hem alle vriendschap wilde bewyzen en vrede tusschen hem en den Sousouhounang helpen conserveren; ook dat alle deze groote beweging en hulp van d'Ed. Comp. aan hem Sousouhounangh tot geen ander einde strekte, dan de bevordering van een algemeenen vrede en 't gemeene welvaren dezès lands, mitsgaders maintainue van 't regt der eerstgeboren prinsèn, daartoe d'Ed. Comp. (volgens contract van over 32 jaren met den Sousouhounan gemaakt) verbonden was, des UEd. van harte wenscht, dat Hare Hoogheden zoo niet door dadelykheden, ten minste met goeden raad, hierin beliefdè de behulpzame hand te bieden, nergens zyde (party) te kiezen, noch de kwade zaken van Troenajaja langer te favoriseren, opdat deze verderfelyke oorlog alzoo mogt gestuit en gansch nedergelegd worden, met veel andere beweegredenen meer, om haar Hoogh. te verzekeren, dat 's Comp^o. oogmerk niet is, (gelyk sommige kwaadwillige menschen by den Koning durven voorgeven) om uit deze beklagelyke rebellie van Troenajaja en anderen eenig voordeel te bejagen, noch onze heerschappy te vergrooten, stellende tot een bewysrede, dat dan immers de zyde van gem. Troenajaja zouden gekozen hebben, wanneer door hem zoo groote en favorabele conditie wierde gepresenteerd, des Haar Hoogh. beliefdèn geloof te geven, dat, als gezegd, 's Comp. doen geen ander einde heeft, dan alzints het welvaren dezès lands en onzer bondgenooten onverminderd de vrundschap tusschen Bantam en Batavia te bevorderen.

Waarover hy, namelyk de jonge Sultan, in antwoord diende, dat de groete van UEd. hem bovenmate aangenaam was en mede niet

1 Zie zending van v. Dijk naar Cheribon 15 Julij 1678, n^o. XCII en XCIII.

anders wenschte noch zou betrachten, dan de vrundschap groot en langdurig te maken; maar hield voor zeker, dat zyn vader geensints te diverteren zoude zyn van het regt, 't welk hy op Cheribon en deszelfs onderhoorige plaatsén, uit kracht van 't contract met die Pangerans gemaakt, pretendeert te hebben, in welk contract Sammandang mede begrepen zynde, de oude Koning nooit zou gedogen, dat zy zich onder eene andere dan zyne gehoorsaamheid begaven, des te vreesen stond, dat hy om voors. zyn regt te mainteneren, welligt eerlang de wapenen mogt komen in handen te nemen, te meer de grooten hem gedurig daartoe trachten op te wekken en niets liever zouden zien, dan dat het werk tot een openbaren oorlog kwam uit te barsten; maar hem aangaande verklaarde hy van een heel ander sentiment te wezen en van harte gaarne zag, dat er middelen konden uitgevonden worden, waardoor de geschapen oneenigheden wierden weggenomen, slaande te dien einde voor of UEd. niet wel souden believeen eenige concepten by geschrifte op te stellen en iemand die vol pouvoir had, contracten te konnen maken, derwaarts te zenden, om alzoo den een des anderen begeerte, regt te verstaan en den Koning in een ander gevoelen te brengen, alzoo de kwaadwilligen hem gedurig inblazen, dat UwEd. voorgeven, omdat het niet schriftelyk geschiedt, maar gepraetiseerde misleidingen zyn om hem te diverteren en te bedriegen, gelyk Key Aria ons op de allersmade-lykste wyze, ter presentie van den jongen Koning heeft derven verwyten, zynde wel expresselyk van den ouden Sultan afgesonden, met ordre ons aan te zeggen, dat zonder brief van UwHEd. voor hem, noch op Turtiassa zoude mogen verschynen; maar op zoodanige poincten als aan den jongen Sultan schriftelyk waren gezonden aantsonds te moeten antwoorden, hetwelk wy, als daartoe door UEd. niet geautoriseerd, refuseerden. Het is ook zonneklaar gebleken, dat de Koning en zyn grooten, als brullen van gramschap, omdat UEd. de zaken van den Sousouhouan zoo krachtdadig mainteneren en hun oogmerk, om een ander de wet te kunnen stellen tegen gaan, ook omdat zy zich t'eenemaal geabuseerd vinden, hebbende geen anderen staat gemaakt, dan dat UEd. nu zekerlyk personen met volmagt om van alles te kunnen handelen zouden naar Bantam gezonden hebben, tot welk einde dese navolgende conditien, zoo ons berigt is, door den Koning by voorraad, reeds waren geconcipieerd, als :

Dat wederzyds niet zouden gehouden wezen, de slaven of eenig ingezetenen, die over en weder gevlugt zyn, of zullen vlugten, weder te geven;

Dat de Sultan geensints gehouden zal wezen, voortaan eenige passen of zeebrieven van de Comp. te verzoeken, maar zyn schepen en vaartuigen alom naar zoodanige plaatsen vry en vrank te laten varen, als het hem en zyn ingezetenen zal goeddunken, zonder van Comp. volk of schepen verhinderd noch gevisiteerd te worden;

Dat de Koning en zyn ingezetenen zullen vermogen, alderhande geweer en ammonitie van oorlog, als anders, zoo wel binnen als buiten Batavia te koopen, zonder dat zulks zal verhinderd mogen worden; maar vry moeten laten passeren, werwaarts het hun wel gevallen zal te vervoeren;

Dat d'Ed. Comp. niet zal mogen verhinderen, het gaan en komen van allerhande schepen, jonken en mindere vaartuigen, die genegen zyn hun handel op Bantam te dryven, van wat plaats of natie het ook zou mogen zyn;

Dat d'Ed. Comp. zich nu noch nimmer meer zal mogen bemoeijen met Cheribon en de daaraan dependierende plaatsen, maar hen en een iegelyk in zyne vrye keus laten onder wiens gehoorzaamheid of bescherming zyl. zich begeben willen;

Benevens nog verscheiden andere punten, die zoo pertinent niet heb kunnen op schrift krygen; maar meest zouden specteren op de hoog gestelde tollē en verbod van handel tusschen Bantam en Batavia, hetgeen (zoo ons secretelyk berigt is) door de Engelschen den Koning zou ingeblazen zyn; immers is zeker, dat de Engelsche en Deensehe agent zich dat werk geweldig aantrekken, zynde ons klaarlyk gebleken, zoo de Engelschen konden, zy niet na zouden laten alle hulp aan den Sultan te bewyzen, hebbende M^r. Payne, nevens eene van hunne beste constabels by ons aanwezigen, ettelyke dagen bezig geweest, om schriftelyk op te stellen, hoedanig zy hun geschut alom tot de meeste defensie stellen en regeren zouden Ook heeft de Sultan wel expresselyk begeerd, dat de (Engelsche) agent, alle zyne klagten, die hy tegens de Comp. heeft aan hun Koning (den Koning van Engeland) en Comp. zou bekend maken en hun hulp verzoeken, alzoo genoodzaakt was Batavia den oorlog aan te doen, waartoe, zooveel ons uit alle omstandigheden is gebleken, hy zich

zoowel om offensief als defensief te gaan, te eenemaal prepareert, latende allezijs genoegzaam blyken, dat hem de voorslagen en afzendingen, die zyn grooten met troepes al bereids hebben gedaan en nog staan te doen, om 's Compⁿ. bondgenoten door moord en roveryen onder zyn geweld te doen buigen, welgevallig zyn Het ware niet mogelyk by dezen op te stellen of te chiffreren hoe groot de haat van alle de voornaamste tegen de Comp. is en haar geroep en preparatien tot den oorlog, zulks uit deze en vele andere opmerkingen, ook de dagelyksche rapporten van onze geheime aanbengers niet anders besluiten, dan dat de oorlog by den Koning en zyn raad genoegzaam is vastgesteld; doch zoo ik geloof nog niet wel ten eerste by de hand zal kunnen genomen worden, enz.

Batavia, 23 Sept. 1678.

Geheim appendix behoorende tot bovengenoemd Rapport.

Nadat ik den jongen Sultan meermalen begroet en hy alsints zoo groote betuiging van zyne opregte genegenheid tot vrede en onwil tot den apparenten oorlog met d'Ed. Comp. gedaen had, gaf ik hem achtervolgens Uw HEd. ordres secretelyk in overdenking of, gelyk by velen, ook zelfs van zyne onderdanen, gesustineerd werd, deze kwade raad en groote zucht van Kiey Aria en zyn aanhang tot den oorlog, niet wel het middel zou kunnen zyn, om, wanneer hy de militie in handen zal hebben, tot zyn oogwit, om zyn schoonzoon Poerbaya in de regering te willen stellen, te geraken, des Z. H. deze en andere importante zaken, zyn interest rakende, wel liefde te overwegen en zyne oogen slaan op het levendig exempel van 's Compⁿ. getrouwe hulp aan den presenten Sousouhouan, 't welk waarlyk tot geen ander cinde strekte, dan dien vorst in zyn wettig regt tot de regering te helpen mainteneren en den vrede tot welvaren dezes lands, buiten prejuditie van iemand anders, te conserveren, overzulks uwe Ho. Ed. niet twyfelde of Zyn Hoogh. zoude achtervolgens zyne vredelievende betuigingen hiertoe mede te eenemale genegen zyn en blyven, wanneer zich van 's Compⁿ getrouwe hulp en bystand, zoo 't eeniger tyd, die van noode mogt krygen, liefde te verzekeren, ja, schoon de oorlog door last van zyn vader aan d'Ed. Comp. mogt worden opgedrongen, echter UWEd. zyn goeden wil niet alleen zullen gedenken, maar ook dadelijk erkennen; waarop hy UEd. voor zoo groote genegenheid deed bedanken, onder verklaring

dat van harte gaarne zag, de verschillen door middelen van accommodatie mogten weggenomen worden en alle deze beweging of preparatie ten oorlog t'eenemaal buiten zyn kennis of toestemming geschiedde, ook zich nooit daartoe, dan uit dwang zijns vaders, zoude neigen, verhalende voorts, klaagsgewys, hoe Key Aria, Kidol en verdere aanhang hem allezints trachtte te vervolgen en by zyn vader verdacht te maken, hebbende nu den Koning ingeblazen, dat zich door ons had laten corrumperen, 't welk niet alleen door zyn vader, maar door het gansche hof werd geloofd en de Koning opentlyk toont zeer toornig te zyn, omdat hy Kiay Aria Soeta diwangsa, wanneer hy UEd. zoo grovelyk injurieerde en ons dreigde, niet gesecondeerd had 't geen hy uyt onmagt nu nog stilzwijgend moest verdragen; maar zwoer te zijner tyd aan hem, denoterende Key Aria en zyn aanhang te zullen wreken. Hy recommandeerde ons ook, dat wy UEdh. bekend zouden maken, hoe kwade lagen, door gen. Key Aria en Kidol werden aangelegd om ons en onze bondgenooten door moord en rovery te beschadigen. Ons is ook door den verspieder Abdulha, meermalen aangediend, dat er verscheiden personen op Batavia zyn, die met den Sultan secrete correspondentie houden; doch had tot nog toe niet kunnen gewaar worden wie deze waren. Verder verhaalt van Dyk, dat de schriftelyke klagten, welken de Sultan, door den Engelschen agent Payne aan den Koning van Engeland gezonden had, meerendeels zouden bestaan in de volgende punten:

Dat de Comp. hem, Sultan ettelyken tyd herwaards, inzonderheid nu in deze oorlogen, met Adepati in al zyn desseyenen, directelyk tegen heeft gegaan, favoriserende alsints de zaken van hem Adepati, wiens vader het Mataramsche ryk alleen door geweld had verkregen ¹ terwyl hy (Sultan van Bantam) ter contrarie uit den ouden stam der Koningen was; dat zyn volk diverse malen naar Soemedang en andere plaatsen afgezonden, door 's Comp. volk telkens weer terug gedreven was; dat de Comp. door haar magt en geweld verhinderde een iegelyk, die zich onder zyne bescherming wilde begeven, inzonderheid Soemedang, daar hy nogthans wettige beschermheer van is, stellende alzoo een iegelyk vorst dezès lands de wetten; dat zyne vaartuigen alzints verhinderd worden naar de oostkust van Java en

¹ Cf. Tijds. Bat. G. I. bladz. 181.

andere plaatsen te mogen varen en de Ed. Comp. den handel alleen wil beheerschen, zonder dat iemand anders daar of elders koophandel mag dryven, gelyk onlangs nog was gebleken, enz. ; dat de correspondentie en vaart, die tusschen Bantam en Batavia zoo lange jaren geweest was, nu t'eenemale verboden en de handel door de hooggestelde tollén, inzonderheid op de Engelsche en Deensche waren, genoegzaam uitgeroeid is; dat van zyne zyde (des Sultans zyde) alle mogelyke middelen waren in het werk gesteld, om door nieuwe contracten de verschillen weg te nemen; doch was in 't geheel van den heer Gouverneur Generaal bespot, zendende telkens een persoon zonder brief ¹ of magt om elders van te kunnen handelen, latende niet anders dan de hoogste protestatien en dreigementen doen, dat by ontmoeting zyn volk, hetwelk over Comp^s. bodem naar Soemedang of elders kwam te zenden, vyandelyk zou aangestast worden en doodgeslagen, nevens veel andere onverdragelikheden meer, waardoor hy genoodzaakt was den oorlog by de hand te nemen, daartoe op het krachtigste alle hulp van Zyne Majesteit van Engeland verzocht, om mede niet te willen gedoogen, dat de Hollanders hier een ieder vorst de wet stellen en den handel tot nadeel van zyne en andere natien voor zich alleen behouden.

get. Jacob van Dyk, Batavia 28 Sept. 1678.

Resolutie van Gouverneur Generaal en raden van Indie, dd. 1 October 1678. De Heer Gouverneur Generaal stelt ter vergadering voor, het gedoente en den presenten toestand van het Bantamse Hof en waarop andermaal geresumeert en nagelezen wezende, het jongst gedane rapport van den koopman Jacob van Dyk, dd. 23 met een nader apart byvoegsel daartoe dd. 28 dezer voorl. maand, op zyne terugkomste van daar, zoo is na deliberatie goedgevonden, dewyle de oude Sultan van Bantam zich ongenoeght heeft getoond, dat gem. van Dyk geen nader brief van ons aan hem had medegebragt, gelyk men nu vermeent, dat hy uit ons vorig schryven, wel abusive mogt hebben begrepen en waarom hy hem ook geen audientie op Turtiassa heeft willen verleenen, omme gemelden Coninck de maat vol te meten nu andermaal een briefje aan hem af te zenden, en daerby ook onse

¹ Dit was eene bepaalde onwaarheid, tweemaal reeds had van Dyk vruchteloos getracht een brief aan den ouden Sultan te overhandigen en op den 1 Oct. vaardigden GG. en raden een derden aan hem af,

twee vorige aan denselven van den 3^{en} may en 15 aug. ll. ten volle te insereren, tot beter verstand van dien en omme alsoo nogh by onse goede opregte intentie tot continuatie van vrede en vruntschap te persisteren, met verdere notificatie van de publyke hostileyten en andere beroerten door de Bantamze volkeren aen onze onderdaenen en bondgenoten, soo tot Pamanoekean, Indremayoe en elders hier om her, nu weder op nieuw gepleeght, 'tgunt wy echter voor alsnog niet willen gelooven door Syn Mayt^s. ordre, soude syn geschiet; maer wel door inductie en toedoen, van syn quaetaerdige grooten, als hebbende op het aenschryven van onsen resident Caaff, dd. 23 aug. uyt gem. ouden Coninx name, volgens deszelfs eygen betuyging, vastgesteld en gerust geweest, dat de saacken tusschen ons en Bantam, wederom t'eenemaal in goet verstant stonden en daerop doenmaels onse besettingen van voor Pamanoekean en elders weder ingetrokken, zooals sulcx by voors. missive hieronder geinsereert, naerder staat uytgedrukt en 't gunt alles door den residen Caaff nevens de overleveringe van dien, oock mondelinge den ouden vorst uyt onzen naeme sal voorgehouden worden.

XCVI. Bantam, 16 Maart 1680. De resident Caeff aan de Hooge Regering.

„ Den 13 deser is ons advysbriefken aan UEd. geweest, waarin
 „ geadviseert, dat daags daeraen een brieff nevens een geschenk
 „ van 100 Bharen peper, door den jongen Coninck stont afgesonden
 „ te worden, 't welck heden per een expres coninx vaertuygh ten
 „ geleyde van de gesanten Key Nara de Goena, Key Nara Dieta
 „ en Key Marta Straya, alle drie personen van goeden aensien, en
 „ Coninx peperleveranciers aen UEdh. wert afgesonden, benevens
 „ den bottelier en tolck Huygh Booy, die op het versoeck van den
 „ jongen Coninck om de gemelte gesanten te vergezelschappen mede
 „ overgaat. De inhoud van gem. brief luidt, zoo als ons ten deele is
 „ bericht, dat Zyn Hoogh. versoeckt om met UEdh. in goede en
 „ oprechte vriendtschap te leven en dat de oude contracten tusschen
 „ de Comp. en Bantam met noch eenige andere nieuwe articulen
 „ mogten vernieuwd worden, enz.

„De jonge Coninck heeft den resident nu vier dagen verleden
 „ontboden en bekend gemaackt, dat hy en zyn Heer Vader niet en
 „verstaan, dat de Banlamsche vaartuigen en ingezetenen gedurigh
 „tusschen dit en Batavia met onse passen moeten varen, nademael
 „hy met d'Ed. Comp. geen oorlog heeft en oock niet versoeckt daerom;
 „ook verleden met gomslagh heeft doen uytroepen, wanneer zyne
 „ingesetenen, 't zy wie dat het oock mochte wesen, die de Neder-
 „landers en ingezetenen van Batavia zoo ter zee als te lande eenigh
 „molest weder quamen aen te doen, met de doot ofte ten minsten
 „na Lampon gebannen, tot exempel van anderen zouden gestraft
 „worden, dies begeerde, dat zyne ingezetenen van hier na Batavia
 „en binnen Batavia zonder eenige de minste passen van ons behoefden
 „te hebben, vry en liber te mogen passeren en repasseren en geboot
 „oock, dat wy aan U Edelh. 't zelve zouden advisereren en wy aen
 „niemand voortaan meer passen zouden verleenen, ja zelfs aan geen
 „vissers, die op Batavia gaan vissen en zeyde, dat zyn ingezetenen
 „en vaartuygen voortaan met zyn Chiap zouden versien worden,
 „waarby d' onse haar daarmede cunnen kennen en indien yemant
 „van dese bevonden wiert, die de ingezetenen van Batavia eenigh
 „molest of geweld quamen aen te doen, dat hy haer als boven ge-
 „secht, tot exempel van anderen zoude straffen, enz.

XCVII. Bantam, 27 April 1680. De resident W. Caeff aan
 de Hooge Regering.

„Deze is dieterende om UEdh. te advisereren, alsdat op heden
 voor de middagh in 'sComp' logie is gekomen Key Arie Mangon
 Sadana nevens de Nebeys Astrajaja en Natasadana met noch 7 à 8
 andere hovelingen met omtrent 400 mannen, waaronder omtrent 250
 piekeniers, zoowel in als buyten de loge de wacht houdende, die
 ons aendienden, den Coninck seeckerlyek ter oore gekomen te zyn,
 als dat door onse cruyssers, omtrent de Menscheeter (eiland) een
 vaartuigh nu 8 dagen geleden van den Coninck en andere grooten
 ten handel naar Baly uytgerust en naar derwaarts gesonden, is
 afgeloopen en 't vaartuygh op Batavia aangebracht, de luyden, die

in 20 personen bestonden doodgeslagen. Zy vraagden ons uyt last des Coninex off dat de vriendschap was, die haar Ed. jongst by haar schryven den Sultan beloofd hadden, met hem te houden, mitsgaders ordineerde de Coninck, dat niemant uytgesondert, van d'onsen buyten dese boom, 't zy na Batavia of elders sal hebben te gaan

(Dit) heeft hier geen eleene ontsteltenisse onder de gemeente van Bantam gebaart en zyn ook volgens de geruchten, zoo van Turtiassa als van hier, de verleden nacht en van daagh 20 welbemande oorlogs-vaartuighen door den Coninck in zee gesonden, tot revengie, om al wat se maar van ons cunnen crygen vyandelyck aan te pakken."

XCVIII. Bantam, 28 April 1680. Dezelfde aan dezelfde:

Gisteren avond is ons laatste briefje aan UwEdh. afgegaan.

Zedert is ons van daag ter ooren gekomen en aengedient, als dat de jonge Sultan gisteren avondt in Generale vergaderinge heeft geresolveert op morgen den nieuw gemaakten Key Aria Mangonsadana met 15 vaartuygen tot UEd. af te senden om te vernemen, door wat reden haar vaartuygh, daar wy UEdh. gisteren hebben van geschreven, door de onsen is aangetast, de luyden vermoord, de goederen ten pryse gemaakt en 't vaartuygh derwaart opgebracht of dat een teecken is, van de beloften, die hare Edelh. by hun jongste schryven, hem nu jongst hebben beloofd en met eenen de Comp. publyeq den oorlogh te verklaren en met ons zoo lange te zullen wachten van gesamentlyeq op te zenden, totdat geseyden ambassadeur wederom gecomen is en verstaan, hoe dat hy aldaar getracteert zal zyn om ons alsoo hier met dezelve munt te betalen, enz. —

(Uit een brief van W. Cacff, van den volgenden dag, 29 April, blijkt dat deze oorlogzuchtige resolutie was genomen binnen Bantam, op het doordrijven van den ouden Sultan, die een opzettelijk boodschapper van Tirtajasja te dien einde had gezonden in den rijksraad of bijeenkomst der grooten; doch nu werd ook daardoor de crisis verhaast; de vredelievende partij van den jongen Sultan had daarop, zoo het schynt, gezegevierd en dientengevolge had de oude Sultan

afstand gedaan van het bestuur. Dit blijkt uit het hier ondervolgend mondeling rapport door Caeff op 8 Mei te Batavia gedaan, en nit een brief dd. Bantam 12 Mei van Gerrit van Loveren).

XCIX. Uit het mondeling rapport van W. Caeff, dd. 8 Mei 1680.

„De Coninek heeft hem (Caeff) daags bevorens 'savonts ten acht „uyren, nadat hy (Caeff) tot dien tyd in de logie ware beset „geweest laten roepen en toegestaan met een vaartuygh of met zyne „gesanten te mogen vertrecken.”

„Daags daaraan heeft hy (Sultan) thien vaartuygen doen klaar maken en Key Aria Mangon Sadana, Key Nebey Astrajaja zynen brief aan Haer Edelh. overgegeven, in presentie van de Bantamse presente grooten en met groot gejuich van gommen en ander gespeel de rivier af doen brengen, gaande de Coninek doen met syn grooten te voet na zyn Coninx punt, alwaar de vaartuyghen voorby passerende, had hy 't canon van die punt en oock van syne twee aldaar ter rheede liggende sloopjes, drie maal doen losbranden en 't welk gedaen synde, is hy weder na zyn hoff gegaen, ontbiedende alsdoen den resident Caeff, hem bekend makende, dat hy Key Aria Mangon Sadana, als zyn principaelste ambassadeur, naar Batavia was sendende omme de zaken of oneenigheden tusschen Batavia en Bantam althans fluctuerende te vereffenen en 't gene dat bevorens met roven als anders van wederszyden was voorgevallen, dat men sulx niet geliefde te gedenken, maer alles wederzyts te vergeven en te vergeten en de oude contracten te vernieuwen, gelyk het by tyden zynor voorvaderen hadde geweest en waartoe hy van zyne zyde verclaerde t'eenemale genegen te wesen, en dat hy ook derhalven reeds even te voren by openbare gommelagh op Bantham hadde doen uytroepen, dat niemant van zyn onderdanen op de onderdanen van de Comp. en Batavia eenige moleste ofte roveryen meer zouden mogen doen op poene des doots offte ten minste bannissement naar Lampon, gelyk hy dan versoecht, dat hier op Batavia van onze zyde in gelykervoege by openbare clockegeluy offte bekendmakinge mede

mochte geschieden, tot welstant van de wederzytse onderdanen, cooplieden en andere menschen; ende verder dat hy dese zyne ambassadeurs was afsendende, tegens het goetvinden ende intentie van alle zyne pangerans en grooten tot Bantam en dat hy verhoopte deselve ambassadeurs met alle eer ende respect by den H^r Generaal en den admiraal Speelman souden worden ontvangen en aangenomen, enz. en vereerde denzelven (Caëff) doen voorts op het afscheyt nemen, met een Suratse stoffe, waarmede doen voorts gemelten resident met een apart vaartuygh herwaarts vertrocken en te gelyck met de ambassadeurs herwaarts gekomen is.

C. Bantam dd. 12 Mei 1680. Gerrit van Loveren aan
Sr. Caëff te Batavia.

Gisteren avondt is de Coninek (Sultan Hadjie) met zyn staat ordinary, naar Turtiassa vertrocken en heeft onsen tolk Huygh Boy per een expres vaartuygh, door een zyner hovelingen omtrent te middernacht by hem aldaer te comen doen roepen, dat oock geseyde Huygh Booy niet naer en liet van zich op 't spoedigste na derwaerts te voegen en by den Coninek gecomen zynde, die hem in de rivier van Turtiassa was wagtende, zeyde tegens Huygh, naardat hy hem zeer beleefdelyck had ontvangen, met vreugde te hebben verstaen, door Key Aria Mangon Sadana's schryver, zyn Ambassadeur soo treffelyck ingehaelt te zyn, en wenste mede niet anders als de eere te mogen hebben van 't selve aan een onser ambassadeurs te mogen doen, gelyck hy hoopt volgens 't gebruyck van oudts, dat haer Edelh. niet sullen manequeren van mede een gesant, na de vertreckinge van de zynen te zullen zenden, dat hy versoeckt in haeste te mogen geschieden.

Haar Edelh. zoudé den ambassadeur Mangon Sadana hebben gevraagd, off hy wel met toestaan des ouden Coninx en verdere raadspersonen gekomen en gevolmagtigd was, om alle zaken tusschen den Coninek van Bantam en de Comp. die onessen stonden af te doen, dat hy andermael versocht, door ons mocht worden uyt synen naam haer Edh. aengedient, alhoewel den Fettoor (den resident Caëff)

zulk niet onbekend was, dat alles wat zyn Ambassadeur verrigtte op Batavia, by hem welgedaan zal wezen en Haer Ed. hem vry mogen geloven, dat de Coninck niet genegen is tot den oorlogh; maar in vrede en vreugde met de Nederlanders te willen leven en hy wenste mede de meeningen van Haar Ed. te weten, of zy van desgelyken zoodanig gelieven te handelen en zal zich dan ook bereid toonen om alle de Makassaren, die hy in zyn gantsche land heeft, in handen van Haar Edelh. over te leveren, de Maleyers uyt zyn land te verbannen en alzoo zyn koninckryk van zoodanige vreemdelingen, daar hy toch maar van bedrogen werd te zuiveren, noch dezelve meer aen te houden, alsoo hy alle de krachten en vermogendheden, die den vader aangingen nu overgenomen heeft en alles wat er in zyn land is, voor hem moet nederbuigen, ja zelfs zyn vader, zeide hy, en heeft boven 500 man niet meer; alle de Pangerans en raadsper-sonen, die dus lange tegens hem zyn geweest en altyd met zyn vader op den oorlog hadden verzien in zyn handen nu zynde, wel een anderen dans zal doen spelen, als daar zyn Pangerang Kidol, Pangerang Loor, Ratoe Bagusjaja, den Hoogenpriester Chee en Key Aria Monjaja. ¹

Pangerang Soeri di Wangsa heeft den Coninck verzocht gehad om 100 vaartuigen met omtrent 3000 man, en wilde borg staan, Sirrebon, daardoor wederom in zyn Mayesteyts handen te leveren; maar de Coninck hem zulks afgeslagen (heeft) en wil zich gantsch niet meer met Sirrebon off Sammadangh etc. om de oost bemoeien en is bly dat hy nu van die moeyelykheden, die hy daarby altyd had, verlost is, en dat hy ook eene kris met diamanten versierd aan den Soc-sochoenan wil vereeren.

„De Koning zeide ook, dat hy nu naar Turtiassa was vertrokken om zyn vader te bedanken voor 't rykstransport aan hem gedaan en hem met eenen van daar hier op Bantam te halen, alwaar hy byten regering zich stil zal houden en daarom haer Edelh. vry versekert mogten wesen van zyne opregte genegenheid voortaan tot deselve en of zy met zyn gezonden ambassadeur alles maer gelieven te middelen, datter te verrigten is.”

¹ Deze pangerans en den ex-rijksbestierder Kiai Aria Monjaja werden kort daarop naar de Lampongs verbannen en hunne goederen verbeurd verklaard. Wij zullen zien hoe zij later hunnen invloed herwonen.

Nadat de Sultan verder had aangedrongen op het terugroepen naar Batavia van de kruisers en zich beklaagd over het dooden der opvarenden van de door de kruisers achterhaalde schepen „gaf hy alsoo onsen tolk Huygh Booy zyn afscheyt, met dat hy hem in zyn oor nog fluisterde; Jeroetelus, wat dunckt u? als de Hollanders my den oorlog aandeden, hoe zou het my vergaan? waarop Huygh antwoordde: Sulthan, ik geloof dat gy uw land daardoor kwyt zoudt geraken; daar Zyne Majesteit op diende: Ja, zoo ben ik mede van bekommeringe, daarom zal ik my met de Compagnie trachten in vrede te houden en betoonen dat ik zal zyn, dien ik altyd heb gesegd te wesen, inzonderheid nu ik de geheel magt en zorge des ryks op myne schouderen geladen heb, en vertrock voorn. Booy met groote eere van den Koning,” enz.

CI. Uittreksel uit het Verbaal der onderhandelingen met Bantam, opgenomen in het Resolutieboek van Gouverneur Generaal en Raden van India, onder dagt. 8 Mei 1680, seq.

„Syn Ed. de Heer Gouvern. Generaal heeft na het gebet de vergadering genotificeert de aankomst van twee expresse ambassadeurs des jongen Coninx van Bantam alhier, met namen Key Aria Mangon Sadana en Key Nebey Astra Djaja, met een gevolg van 12 vaartuygen en omtrent 400 man; resolutie om gem. Bantammers statieus te doen inhalen op morgen, met hetzelfde ceremonieel als a° 1655 is geschied.”

Resolutie als boven, dd. 10 Mei 1680.

De twee Bantamse ambassadeurs, ingehaald en geïntroduceerd, hebben, na het overleveren van den brief des Coninex, mondeling op de afvraag van deze regering verklaard:

„Dat de oude Sultan Agon van Bantam in den door hen medegebrachte brief niet genoemd, noch gemeld stond, omdat hy nu 8 dagen voorl. de gantsche regering en bestier van 't Bantamsche ryk aen syn soone den regerenden jongen Sultan hadde doen overgeven en denselven daartoe door den ouden Key Aria Monjaja en Pangeran Kidoel voor alle de Bantamse grooten publyk doen voorstellen en dat

oversulx gemelten ouden Sultan nu gansch geen regering meer hadde, maar op Turtiassa, als syne playsante plaats, gelyck een privaet persoon leefde en soo mede by denselven, de oude Key Aria Monjaja, Pangéran Kidol en eenige andere grooten, die zich insgelyk daar onthielden ¹ en al haar gezag en bestier der gemeene zaken afgelegd hadden en alzoo van de regering totaliter ontslagen waren, sonder dat meergem. oude Coninck of grooten selfs niet één vaartuig mogten versenden ofte yetwes by der hand nemen, zonder toestaan en ordre des jongen regerenden Coninck en voor welken jongen Coninck, de eerste ambassadeur Key Aria Mangon Sadana, voor zich zelf verklaarde, als eerste minister van staat in 't Bantamse ryck gestelt te wesen en het absolute bewind over alle buytenlandsche zaken te hebben, naast den Pangéran Ardie, die een Prince van den bloede ende een halve broeder des ouden Coninck zynde, over de zaken des ryx, 't land en den adel concernerende, gesteld was en eyndelik ook dat hy, Key Aria Mangon Sadana, volkomen gevolmachtigt en geauthoriseert was, omme met de Comp. tot een vaste vrede en vrundschap te mogen contracteren." (De Heeren Speelman en Camphuys worden daarop gecommitteerd om met de Bantamsche gezanten te confereren en hunne intentie te verstaen.)

Rapport van de Heeren Speelman en Camphuys. Op Dingsdagh den 28^{en} May, Woensdagh den 29^{en}, Donderdagh 30, Saturdagh 1^o Juny, Sondag 2 en Woensdag 5 Juny 1680, successive, hebben de Heeren Gecommitteerden, Speelman en Camphuys, tot voldoening van haer Ed. commissie in de zaken van Bantam, ingevolge van haer gedane beloften op Vrydag jongstl. overgebracht, *de articulen van het laatste contract, tusschen de Comp. en Bantam in den jare 1659 gemaakt en gesloten*, sustinerende by dien, dat het tot te beter verklaring van zaken in desen requireerde geinsereert te werden, gelyk volgens dien hier onder geschiedt:

(Hier volgt nu in het oorspronkelyk verbaal, de aanhef en de artikelen 1 en 2 en zoo vervolgens van het contract, op den 10 July 1659 gesloten, welk contract in zyn geheel, reeds door ons is medegedeeld in het voorafgaande deel VI (III), waarom de afzonderlyke artikelen dan ook hier niet worden herbaald; maar daarvoor ver-

1 De meesten dezer werden kort daarop naar de Lampongs verbaanen.

wezen wordt naar N^o. XIX, bladz. 83 en volg. van boven vermeld deel VI (III). —)

Marginale aantekening op de artt. 1 en 2 van het Contract van 1659, door de Rapporteurs Speelman en Camphuys. Op de twee eerste artikelen is aan de gesanten omstandig aangewezen, dat genoegzaam gene of immers geen naamwaardige satisfactie was gedaan; doch dewyle het 3^e articul denoteert, dat van de twee eerste contentement genomen moet zyn geweest, toen de bezetting voor Bantam werd opgeligt, zoo hebben de gecommiteerden zich vergenoegd met de voors. gedane aanwyzing, hoedanig die van Bantam van hare zyde in dien deele almede in gebroke gebleven waren.

Marginale aantekening als boven op de artt. 3 en 4. A^o 1664 heeft de Coninck, ten tyde van den resident Ockerse, de Comp. den grond gegeven en met een in keure of de Comp. self bouwen wilde of dat hy daer een logie opsetten soude, 't welck toen verstaen is op Coninck kosten te doen en dat de Coninck maendelyks 40 R. voor huer genieten sou, zynde damaels te eerder geamplectert, omdat men door den naam van Coninck woning vry en onbekommerder konde wonen. Te urgeren op de vorige vryheyt van huyshuer ofte ten minste tot behoorlycke reparatie van de presente woning, als zynde bouwvallig en sonder eenige commoditeyt, mits dat dan ook het vak tegenwoordig met eene bamboese pagger besloten, mede met eene muur werde vastgemaakt tot meerder bevryding.

Marginale aantekening als boven op art. 5. Tegenwoordig wordt door den Coninck geen wacht omtrent de logie gehouden; maar door ons volk zelfs bewaakt. Dit point werd beloofd te besorgen; dogh t' is genoegsaem in 't vorige 4^e en de notitie daerop gedaen begrepen. De gecommiteerden hebben hierop gemeend, dat aan de Comp. behoorde restitutie gedaen te worden van de uytgeschoten huurpenningen, maer de ambassadeurs seyden daertoe niet gequalificeert te wezen, om zulcke beloften te doen, nemen aen hetselve haren Koninck bekend te maken, alsmede, dat voortaan de Comp. pretendeerde geen huur meer te betalen; doch wat de reparatie aengaat, die heeft Key Aria beloofd, naar behooren te besorgen en het vak, dat met een bamboezen pagger besloten is, met een muur op te halen.

Marginale aantekening als boven op art. 6. A^o. 1666 zyn eens eenige, tusschen de 60 & 70, meest afgeleefde menschen gerestitueerd

van 't volk, die al vóór het contract daar huis gehouden hadden. A°. 1672 by tyde van den resident Caeff nog eens 10 stux, nadat ze daar 3 à 4 maanden waren geweest, waartegen van hier gelargeerd werden twee langhairige Javanen, Coninex dienaren. A°. 1674 zyn ook de slaven, die den 2ⁿ Fiskaal Snoek om 't leven gebragt of gequetst hadden, overgegeven en hier gereg. Volgens de kennisse van Sr. Caeff onthouden zich de weggelopen slaven meest op Turtiassa, Tanara, Tangerang, Bantam, Anjer, Seringen en zoo voort door 't heele land, werdende ook wel naar Lampon gebragt of aan de Lamponders verkocht. De gemeente op Bantam soude willig genoeg wesen om de slaven van hier verlopen, voor den dag te brengen, om de overlast die se van haar lyden. Geen besnedenen zyn ooit overgeleverd, gedurende de residentie van Sr. Ockersz. en Caeff, als alleen één diamantslyper, die daar misdaan hadde. Present synder nog 3 besnedenen op Bantam, volgens de kennisse van Caeff, te weten een Metselaer, die nu Key Loera genaamd is, en heeft daar nu 5 à 6 jaren geweest; een mesties, een matroos. Nota. te pretenderen, dat ons niet alleen de lyfeygenen en besnedenen; maer ook alle de debiteuren van hier, zedert a°. 1659 verlopen, zullen gerestitueert en dit art. in dier voege gestant gedaen werde in zyn geheel. gelyk wy hetselve altoos van onsen kant religieus onderhouden hebben.

Op dit punt hebben de gesanten en insonderheyt Key Aria gesegt, dat sy wel gequalificeert en geïnstrueert zyn, om van wegens hunnen Koninck versekeringe te doen en te beloven, dat alle articulen in dit contract begrepen, *voortaan* getrouwelyk en volgens haren inhoudesullen nagekomen en achtervolgd worden; dogh wat het gepasseerde belangt, dat sy daer in niet anders kunnen doen, als hunnen koninck te rapporteren 't gene door den Gouverneur Generael en Raden van India, wegens de Comp. geprefendeerd wordt, namentl. de restitutie van alle de weggevoerde, weggelopen en gestolen slaven en vrye luyden, 't zy waar dezelve in 't Bantamse gebied haer souden mogen onthouden; item alle besnedene Europeanen en Indianen onder Comp. gebied 't huys hoorende, voorts alle debiteuren successive naar Bantam en onder dat gebied uyt Batavia derwaarts verlopen, soo Europeanen, Chinesen, Mooren of wat natie het zyn mag, sonder onderscheyt van persoonen, mitsgaders alle buffels, koebeesten &c.

van onsen bodem gestolen en weggevoert en hebben de heeren gesanten ook aangenomen en beloofd van wegens de Comp. haren Coninck voor te dragen en bekennt te maken, dat hy behoorde Sorge te dragen en voor te komen, dat de Europeausche natien in zyn gebied remorerende, onder hare respective bevelhebbers voortaan geen van 's Comp^s. dienaren, die hier van Batavia of van elders, en ook van de schepen successive naar Bantam komen te loopen, niet meer aangehouden, verborgen, beschermd en veel minder d'Ed. Comp. ontvoerd komen te worden; want het nooyt van onse syde in 't regard van hare dienaren geschiet en verders, dat ook de Coninck volgens de uytgedrukte woorden in dit articul geen van 's Comp^s. dienaren of onderdanen 't zy Europeanen of Indianen om geen reden sal mogen aennemen of besnyden, onder wat pretext het ook wezen mogte.

Marginale aanteekening, als boven op art. 7. (A^o. 1665 of 1666 is de visitatie door gewapende Javanen op last des Konings belet en sedert zyn er geen vaartuygen door Comp^s. residenten meer onderzocht) Dat dit punt allenthalve insgelycx weder in practyck gebragt en door den Coninck gemainteneert sal worden en hebben de Ambassadeurs en insonderheyd Key Aria Mangon Sadana, als zynde van zyne administratie, aangenomen en beloofd te observeren en te mainteneren.

Marginale aanteekening, als boven op art. 8. By tyde van Sr. Ockersz. tot het jaar 1669 is betaald $\frac{3}{4}$ R. voor ieder prauw en $\frac{1}{4}$ R. voor de staart van ieder beest; sedert by Sr. Caeff in 1675 is 't prauwgeld gesteld op $\frac{3}{8}$ R. en 1 R. voor ieder beest; 't laatste continuert nog en is door Kidol ingevoerd en 't prauwgelt is weder van $\frac{3}{8}$ op $\frac{5}{8}$ R. gesteld. Dat de Comp. volgens den text van dit articul van de voors. betaling vry en onbezwaart sal blyven, en dat de Coninck wederom behoort te restitueren, 't geen tegens den inhoud van dit articul tot nog toe uitgeschoten en betaald is. De ambassadeurs inzonderheid Key Aria, seyden, daartegens niet te hebben, ingevalle dit articul, ook soodanig in 't contract, dat op Bantam is, uitgedrukt staat, 't welck hy aldaer soude nasien, immers voor de nakoming in 't aanstaande gaf hy versekering, latende de restitutie van 't gene reeds uytgeschoten was, niettemin aan de dispositie van synen Heer en Coninck.

Marginale aanteekening, als boven, op art. 9. Deze limiten zyn

te verstaan van de eene zee tot de andere, 't welk te kennen gegeven wordt, hier nevens in den text met de woorden van de zeekant af tot in en over het gebergte, d. i. van de mond van de rivier Ontong-Java tot zooverre als ze loopt, met hare bogten en kromheden en van den oorsprong derzelve af, of daer se haer begin neemt, voort op de regte streek van zuiden en noorden tot in de zuyderzee toe, mits welken ons in billykheid moeten gerestitueerd worden alle menschen en beesten uyt ons district, soodanig als voors. gedistinctueerd naar 't gemaackte contract gestolen en vervoerd, insonderheyd sedert 3 jaren herwaarts; mitsgaders dat oock de Koninek onse limiten en landen sal moeten suyveren van syne onderdanen, deselve thuyt roepende op poene van de doot, sonder eenig onderscheyd van personen te maken, opdat alsoo Comp^s. landen van de Bantammers ongemoeyt mogen blyven, en Comp^s. onderdanen daerinne woonaghtig haer ruste belevan en omme te bewysen hoedanige overlasten, onse onderdanen komen te lyden, soowel in 't gebergte als elders binnen de voors. onse limiten, soo syn aen de gesanten vertoon d Javaanse originele lonthoirs, die volgens den inhoud door Pangeran Kidol en Adepatti aen onse bevelhebbers geschreven souden zyn, om haer te ordonneren, dat se sich van de Hollanders onttrecken en de Bantammers onderdanig wesen souden, onder groote dreygementen soo sy het niet deden, gelyk het in de voors. Lonthoirs, die de gesanten hier benevens mede syn ter hand gesteld klaerlyk blykt. Wat de limitscheyding aengaet, van d'eene zee tot de andere, dat werd door de gesanten soodanig bekend en buyten disput gesteld, en derhalven oock aengenomen voortaan te besorgen, dat de Comp^s. bodem en onderdanen, door de Bantammers onbekommerd sal blyven, dat oock de Bantamse onderdanen sonder uytstel en sonder onderscheyt van personen thuyt geroepen zullen worden, op poene van de doot; maer ten belange van de begeerde restitutie, seyden sy almede niets te konnen besluyten en niet verder gequalificeert te wesen, als om daarvan te rapporteren en den Konink haren Heere dienaangaande kennis te geven.

Marginale aantekening, als boven, op art. 10. Dat dit art. volgens den inhoud, dewelke duydelyk en omstandig genoeg is uytgedrukt, getrouwelyk onderhouden en gemainteneert sal worden en dat oock dienvolgende geen Bantamse vaartuigen herwaarts sullen

komen als degene, die het sjaap van den Coninck en daeronder de aanteekening van den resident, alsmede van hier gaende, een bewys van onsen Sabandaar, gelyk nu in gebruik is, om de goede van de quade te kunnen onderscheyden, welk point door de heeren gesanten, soodanig belooft is, voortaan te sullen onderhouden worden en insgelyks, dat alle prauwen, die over en weder varen, gelyk boven gezegd, met sulken sjaap en kenteeken sullen moeten voorzien wesen.

Marginale aanteekening, als boven, op de artt. 11 en 12. Op art. 11 en 12 is niet anders te seggen, of te verklaren, als dat se zyn en blyven in haar geheel, daar se door de heeren gesanten van Bantam ook voor gehouden worden, waerop by Hun Ed. gemaakt zyn soodanige notulen als in margine van ieder articul en ook daar onder aangeteekend staat en waar benevens nog met eenen zyn voortgebracht, soodanige *pointen tot ampliatie* om by een nieuw contract met die van Bantam te bedingen en te eyssehen, als tot voorstand en voldoening van de Comp. en hare onderdanen en bondgenoten. Hun Ed. meenden te behooren, als *vooreerst*: restitutie van 8000 R. wegens Comp. geroofde goederen a° 1679 tot Andragiri, (door Pangoran Aria Souria en zyn broeder Ratoc Bagus) en straffe of overlevering van die roovers en moordenaars; *item*, vergoeding van de jongst afgeloopen Malakse burgerchialoup, hieromtrent, ter waarde van omtrent 24000 R. en straffe dier moordenaars; straffe ook der moordenaars, die Comp. hoeker de Zwaardvisch hier aan de eylanden hebben overrompeld en restitutie der daarby geleden schade van omtrent 1000 R.; ook van nog een burger chialoup a°. p°. omtrent Pamanoeakan afgeloopen; daarop vermoord zyn 2 dienaren van de Comp. door den Tommagon Ardi Winata, nu genaamd Key Aria Soeria di Marta, die daarover door den ouden Coninck openbaarlyck met een quitasol vereerd en meteen belast is voortaan geen Hollands bloed te sparen, behalven dat ook de oude Coninck opentlyk hadde laten verkondigen in de maand December 11., dat een iegelyk die een Nederlants hoofd opbragte, 20 Rd. en voor dat van een inlants Comp. onderdaan 10 Rd. tot een vereering genieten soude; voorts ook straffe over de moord begaan aan 7 Comp. dienaren in 't overrompelen van Comp. veerman op de Maronde varende; nog restitutie van 15 karren met party buffels en slaven a°. 1679 uit de Batavise suykervelden geroofd; *item*, over 't afbranden en berooven

van 't dorp Santiga en 't vervoeren van menschen en buffels, alle welke seyten en zaken klaar en buyten dispuut waren.

Van nog veel andere roveryen en moorderyen werd geen specificatie gedaan, om ten overvloede Comp^s. genegentheyt tot de continuatie van vrede te doen blyken, hebbende integendeel al de Bantamse gewelden met lydsaamheyt verdragen, latende de verdere straffen van al het kwade aan de Comp. en hare bondgenoten, die sich onder 's Comp^s. bescherminge begeven hadden, in spetic den Soesoehoënan Mataram begaen, den Coninck aenbevolen.

Ten tweeden, dewyle de princen van Cheribon zich met hunne landen en onderdanen onder des Comp^s. bescherming begeven en wy deselve op haer versoek onder onse bescherminge ook aangenomen hebben, dat derhalve de Coninck en grooten van Bantam voortaan die princen, landen en volkeren ongemoeyd laten en haerl. alleen als vrunden en bondgenoten sullen erkennen, sonder haer te verongelyken en by contrarie gedoente door de Bantamse onderdanen, dat se daerover door den Coninck en grooten sullen worden gestraft en dat de Cheribonders desulken ook mogen aantasten, sonder dat de Bantammers hetselve haer sullen mogen aantrekken of dat ook de vrede en vrundschap tusschen de Comp. Bantam en Cheribon daardoor in 't alderminste verminderd en verbroken sal worden.

Ten derden, dat ook de Koningen en grooten van Bantam, sullen Sorge dragen, dat gene van hunne onderdanen, 't zy Bantammers ofte andere, die onder hunne gehoorsaamheid wonen, de landen en onderdanen des Soesoehoënan, als staande onder Comp^s. bescherminge geen overlust aendoen, direct noch indirect, en dat de schade in de gepleegde roveryen te lande, beoosten Batavia, in de gewesten tusschen Crawangh en Sirrebon tot aen de Zuydsee, en beoosten Chirrebon op Pacalongan en elders reeds toegebracht door de Bantamse en Kidoelse rovers, sullen worden vergoed, immers, vooreerst de weggevoerde menschen, insgelyks 't geroofde kanon van Pakalongan, Sammadang &c. en straffe aan de soodanigen, insonderheid de hoofden en bevelhebbers, die de landen, tegens den vrede, beroofd en bestolen hebben, zelfs met publyke en openbare besetting van onsen pagger op Indramayo.

Mitsgaders, dat ook de Koning en grooten van Bantam onverwyld al hun volk nog in des Soesoehoënan of Comp^s. landen, zich bevindende, zullen doen te huis roepen, of dat men ze by gebrek van dien,

vry zal mogen doodslaan; dat ook des Soesoehoenan's pretentien, zoo over de gedane assistentie aan den rebel Troenajaja, als anders over de verdere verongelykingen door de Bantammers zullen open blyven en de Comp. als beschermheer des Soesoehoenan's tot vereffening van dien, zich gaarn zal laten gebruiken. By nader verongelykingen door de Bantammers tegen den Soesoehoenan of zyn onderdanen, zal het de Comp. vrystaan als beschermheer den Soesoehoenan en zyn onderdanen te adsisteren, sonder daarmede tegen den vrede met Bantam te misdoen. Soo sullen ook de Koning en de grooten van Bantam beloven, van na desen aan geen Koningen of Princen, die met de Comp. of hare bondgenoten in oorlogh syn, inzonderheid aan geen rebellen, die gelyk Troenajaja tegen hun wettigen heer opstaan, bezending veel min adsistentie te doen, ten ware des verzocht tot mediatie der verschillen en anders niet. En om voort alle soorten van verschillen naar uiterste vermogen te vermyden, soo hebben Gouv. Gen. en raden van India ook niet willen nalaten den Koning en de grooten van Bantam kennis te geven, dat de Soesoehoenan de Comp. *alleen* vergund en toegestaan heeft, met uitsluiting van alle andere natien, soo boven als beneden winds, den verkoop van alderhande kleeden en amphioen in de landen onder syn gebied sorterende, 'tgeen de Comp. dienvolgens nyt den hoofde van dat verkregen regt, gaarne zou genieten en mainteneren, in vertrouwen dat derhalve de Koning en de grooten van Bantam daaromtrent de Comp. geen nadeel zullen willen toebrengen en te dien einde hunne onderdanen verbieden in de landen des Soesoehoenan's eenigen dier koopmanschappen aen te brengen en soo het evenwel kwam te geschieden en deselve (Bantammers) uit krachte van Comp. regt afgewezen wierden, dat hetzelfde niet en zal gedyen tot vermindering van den vrede en de vriendschap tusschen de Comp. en Bantam en ook niet tusschen den Soesoehoenan en Bantam, want het alle vorsten in de werelt vrystaat in hunne landen, aan iemand, die het hun goeddunkt, zoodanige privilegien te vergunnen, als het haerselve belieft, sonder dat een ander, zich dat kan of mag aantrekken.

Ten vierden, soo sullen de Koningen noch de grooten van Bantam geen Makassaren, Bougijs, Bimanesen, Sumbawers, &c. als eygentlyk onder de Comp. gehorende, op Bantam ter negotie of ter woon, sonder Comp. passen in haer land mogen inlaten en die van dat volk present

op Bantam zyn, onder Comp. magt moeten stellen, om overgebragt te worden daar ze tehuis hooren.

Ten vijftien, dewyle de Sumatrasche Westkust van Sillebaer tot Sinkal toe, eygentlyck mede onder de Comp. sorteert, soo sullen de Koningen en grooten van Bantam, ook gene van haar onderdanen permissie vergunnen, de plaatsen tusschenbeyden gelegen te bevaren en soo het echter kwame te gebeuren, sal het de Comp. vrystaan desulken als vyanden te tracteren, sonder den vrede te verkorten, latende Sillebaer en Benkoelen aan de Bantammers, die daar sedert vele jaren den handel gedreven hebben. Alle welke voorstaande zaken en pointen genoeg zyn geacht, sonder meer te behoeven te pretenderen.

Woensdag 29 Mei. De Heer Generaal verklaart de voorstaande pointen wegens Bantam met goede opmerkingen opgesteld te zyn, maar zal zyne remarques deswegen communiceren, gelyck ZE. aan de gecommiteerden ook gedaan heeft, bestaande in 4 pointen; dat de auteurs van de voorschreven moorden en zeeroveryen, aen ons zullen worden overgeleverd, of by haerselfs met den dood gestraft worden; dat de Bantammers niet, dan over zee, te water en geensints te lande naar Cheribon of andere plaatsen om de oost sullen mogen reysen ofte van daar wederkeeren; dat geen schepen, jachten, jonken en Chialoupen of vaartuygen buyten Lampon, in de straat Sunda en Zillebaar op de westkust gelegen, sullen vermogen te varen, sonder daartoe alvorens paspoorten van Batavia te obtineren; dat geen vaartuygen van Bantam naar Batavia of van Batavia naar Bantam sullen vermogen te varen, sonder een licentiebriefje, alhier van den ontfanger en licentmeester en van daar van den resident Caeff en den Sabandaar.

De III. gecommiteerden meenen, dit in de ampliatio van 't oude contract en de verdere voorstaande nieuw opgestelde pointen al begrepen te zyn, behalve dat het de practique al is, dat de Bantammers naar plaatsen buiten en verder als hier omher, passen verzoeken en dat daerom, dit point niet verder behoefde te worden aangevoerd.

Omtrent de klokke half 4 ure dan, de Bantamse afgesanten op d'ordinaire vorige wyze, door den Sabandaar Oekersz., den resident Caeff en den Kapiteyn der Maleyers opgehaelt en in de raadkamer

verschenen en gezeten wezende, zoo zyn de pointen van 't oude contract en waarin die overal door de Bantammers niet zyn nagekomen, aan de Bantamse gezanten voorgehouden, met vertooning, dat de Comp. van hare zyde, daarin nooit had gemanqueerd; dat de gezanten zeggen wel te hebben verstaan en zoodanig beantwoord als in margine van 't oude contract (zie boven) staat aangeteekend, met verklaring hunne qualificatie niet verder te zyn, als om 't oude contract te renoveren en voortaan te doen nakomen en dat het de intentie hunnes Koninks was, om al 't gepasseerde voorheen, wederzyds te vergeven en te vergeten, sonder dat zy gequalificeert waren om te tracteren, nog minder om eenige restitutie te beloven; maar dat zy echter al 't geen hun was voorgehouden, hunnen Heer den Sultan en de grooten, van wege de Comp. souden vertoonen en tot bevordering van den gemeenen welstand hun best daarin betrachten en dat zy de Heeren gecommiteerden voor hunne onderrigtingen bedankten. Onder belofte, dat men hun al het voorgehoudene op hun verzoek in de Maleitse tale zou ter hand stellen, is het verder onnoodig geacht hen tot eenige beloften te dringen, die toch buiten hunne macht waren. De gesanten verzoeken daarop expeditie en vragen of de Comp. ook weder eene ambassade aan hunnen Koning zoude doen, en des ja, dat ze daarvan kennis mogten hebben om den Sultan sulx te adverteren, waarop geantwoord is, dat daarover nog niet gedisponeert was en dat hetselve nu eerst soude kunnen geschieden, als de Heeren gecommiteerden aan de Hooge regering rapport van 't gepasseerde in dese conferentie quamen te doen.

Donderdag 30 Mei 1680. Namiddag na het creëren van Schepenen, hebben de Heeren Gecommitteerdens Speelman en Camphuys, het bovenstaande gepasseerde in de conferentie met de Bantamse gesanten by monde kortelyk gerapporteert en heeft voorts Zyn Ed' den raad in bedenken gegeven of men ook weder ambassade naar Bantam sal doen.

Saterdag 1 Juny 1680. Na verscheydene deliberatien, de ambassade naar Bantam vastgesteld, en d'Ed. Gualterus Zeeman, advocaat fiscaal van India en den Ed. Sabandaar Ocker Ockersz. tot ambassadeurs verkoren, met behoorlyke statie naar gelegenheid des tijds.

CII. Rapport van Gualterus Zeeman en Ocker Oekersz. van hetgeen is voorgevallen tydens hunne Ambassade aan den Koning van Bantam, Sri Padoeka Sulthan Aboen Nazar Abdul Cahar, (aan G.G. en Radén).

Na onse becomen depesches van Uw Ho. Ed. op 20 Juny II. (1680) zyn den 24 daaraan, met onse byhebbende bodems, met staande vlaggen op Coevorden van de groote en Nieuw Middelburg van de voorstenge, die wy ook dagelyks in dier voegen zonder interruptie hebben laten waayen, ter rhee de van Bantam verscheenen, alwaar wy onse comste hebben beteekend met een ordentelyk salvo uyt het canon, daarop we van de aldaar ter rhee de liggende bodems wederom begroet zyn geworden.

Dienselvigen dag tegens den avont verschynen noch van land aan ons boort, met vier groote vaartuygen en tamelyck gevolgh, twee expres afgesonden door Pangeran Ardy en Key Aria Mangon Sadana, met name Key Nebey Astra Jaja en Key Nebey Nata Sadana, om de oorsake van onse komst en meer andere omstandigheden dien annex te onderstaan, op alle welke Haar Ed. naar vereysch in genoeg gediend hebben. Den 26^{en} kwamen dezelfden ons aan boord notificeren, ten einde wy ons tegen den volgenden dag in gereedheid zouden believe te houden, om afgehaald en ter audientie by hunnen Koning geleid te worden, dat dan ook den volgenden dag met zoodanige ceremonie, zwier en toestel als wy meenen met het respect en fatsoen van d'Ed. Comp. overeen te komen, geschied is. Van dezen tyd af hebben wy zonder verzuim getracht met den Koning of zyne gemagtigden in gesprek te komen, over de zaken en punten ons by onze instructie en verdere ordre aanbevolen, dat op 1^o. July gelukte, als wanneer Key Nebey Nata Sadana ons van boord kwam afhalen en ten huize van den ouden Sabandaar Caytsou geleidde, alwaar alstoen in conferentie zyn getreden met Key Aria Mangon Sadana en Key Nebey Nata Sadana voorn^d., die voorgaven expres van den Koning hun meester hiertoe geautoriseerd te zyn. Het verzoek dezer commissarissen was, met ons en den Kapit. der Maleyers, alleen te mogen spreken, daarby wy nog maar voegden onzen Secretaris David de Vicq, ten welken eynde ons verwoegden op eene bovenkamer

met tafel en stoelen daartoe geprepareerd, bevattende deze gansche conferentie in effecte geen andere verhandeling, dan twee der voornaamste punten, namelyk, dat der fugitive slaven en anderen onzer Europeërs, mitsgaders dat, der vergoeding der schaden by d'Ed. Comp. en derzelve onderdanen door die van Bantam geleden. De gecommiteerden van den Sultan zeiden: dat de Sultan noch iemand van de grooten van het ryk te geener tyd zoude condescenderen tot geen van beiden, in dier voege als door de Comp. gepretendeerd en aan de Bantamse gesanten op hun jongst aanwezig tot Batavia by UHed. waren opgegeven, makende gemelde gecommiteerden vervolgens van deze zake twee preleminaire punten, van welken en van geen anderen zeiden, in dese conferentie te mogen spreken of reppen. Zy gaven voor, expresse order van Zyn Hoogh. daartoe te hebben, wat ook de Comp. ten hare gevalle zou moeten toegeven, vóór dat er nader in de traktaten zou mogen getreden worden, hetwelk geschiedende, verzekerden zy gecommiteerden ons, onder hooge assureantie, dat de Koning en de grooten van het ryk, zich in de verdere punten gansch faciel zouden betoonen, waartegen als wy met vele convaincante redenen en middelen gededuceerd en beweerd hadden, de regtvaardigheid onzer pretentien by de voors. twee punten begrepen en integendeel van hun ongerymd en redeloos voorstel ten dezen, zoo kwam het evenwel niet nader noch verder. Den volgenden dag, zynde 2 July, werden wy schielyk ten hove ontboden, 't welk, zoo als wy naderhand vernamen door den Koning gedaan is, om zyn grooten mede nu te verstaan te geven, alzo by velen van henlieden, hierover eenige umbragie was opgenomen, wat in de conferentie van den vorigen dag tusschen zyne Commissarissen en de Gezanten van de Ed. Comp. verhandeld zoude mogen zyn, want de verhandeling die hier voorviel, behelsde in substantie ten meeren-deele het gebesoigneerde van daags te voren tusschen ons en Zyn Hoogh. gecommiteerden, uitgenomen dat de Sultan in tegenwoordigheid zyner grooten zich in en op zoodanige gelegendheden ten deze wat nader en klaarder explicieerde, mitsgaders zyne en zyner gecommiteerden gesustineerde eischen met eenige pretense autoriteit van den Alkoran poogde te bevestigen, als namelyk dat hun gemelde wetboek geen observantie van contracten of traktaten, hoewel in schyn en meening voor eeuwig gesloten, langer dan alicen voor tien jaren

toeliet, waaruit hy dan besloot ongehouden te zyn te vergoeden of te verschulden de mesusen en het ongelyk, welken de zynen aan de Comp. en hare onderdanen zedert de expiratie van de tien jaren van het oude contract a°. 1659 en voor dato zyner regering, aangedaan zoude wezen. Ook gaf de Sultan voor, dat de geëischte restitutie onzer fugitive en reeds het moorsche geloof aangenomen hebbende slaven, tegen hun meer geciteerde Alkoran streed en of wel het een en het ander, by ons, met die en meer andere notoire, klare en peremptoire argumenten en redenen als hier voor wierden gedebatteerd en tegengesproken, en integendeel van dien ons voorsz. gesustineerde met onderwederlegbare middelen bekrachtigd, zoo bleef de Koning echter stipt op zyn stuk staan van dat er niet nader of verder te handelen viel tot zoo lang de Ed. Comp. op het punt van de twee meergen. praeleminaire poineten verbleef; maar indien zy daarvan desisteerde, insinueerde Z. H. op dat pas in genoegzaam significante en duidelyke termen, dat hy genegen was het oude contract van den jare 1659 met de Ed. Comp. te vernieuwen, waarop wy ten besluite deser conferentie hervatten, dat d'Ed. Comp. zonder satisfactie te hebben van hare voorsz. geleden schaden en ongelyken by en door de Bantammers, mitsgaders restitutie van hare weggelopen slaven en andere Europeërs te erlangen, haar nergens toe wyder met hem inlaten, noch van zoo deugdelyke en geregte pretentien ooit afstand zou kunnen doen.

Deze handeling tusschen ons en den Koning en zyne grooten bleef in dier voege slapende, tot den 8^{en} July daaraan, als wanneer wy UEdh. missive van den 6^{en} ontvingen, waarop wy vervolgens den 10^{en} ten verzoeke des Konings, wederom ten hove verschenen, wanneer wy den Koning kennis gaven van UwHoEd. hem door ons meermalen voorspelde en verzekerde perseverante meening, en zoo liep deze onderhandeling van dien tyd af, hoe langer hoe meer achterwaarts, uitende de Koning op nieuw volmondig, dat noch het eene, noch het andere van de twee meer geciteerde punten kon afzien, ten ware men van onze zyde mede desisteerde, dat zulks hun uiterste en laatste resolutie was, betuigende onder hooge verzekering daarvan nooit te zullen afgaan noch wijken. Hier tegen kon noch mogt helpen, noch den Koning permoveren, de deductie van zoo vele pondereuse debatten als ons by voorn. missive dd. 6 July was

voorgescreven, nadat alle tentamina vruchteloos waren geweest sonderden wy, of de Koning dan genegen ware het oude contract a°. 1659 in de geëxtendeerde termen te amplexeren, zoo als hy in de voorg. conferentie genoegzaam aangeboden had; doch hy nam nu daarop zyn beraad, zeggende zich met zyne ryksraden hierover te willen bedenken, en hunne meening aan ons by geschrifte te zullen declareren, wanneer 2 à 3 dagen daarna, dit wangeschikte maleyts geschrift, inhoudende elf gansch frivole en absurde artikelen met zyn Koninklyk cachet gezegeld, ons heeft doen toekomen, met verzoek dat wy het ten eerste UwHEdh. zouden doen toekomen. Dit geschrift of contra project luidde:

„Deze brief is een contract van vrede en overeenkoming op nieuw, van den jongen Coninck aan den Gouv. Generaal Ryckloff van Goens als ook de raden van India, in 't jaar 1091 genaamd Giem ¹ op den 15^{en} dag van de maand Joemadie-Achier ² in 't opgaan van de zon geschreven, aanvanck nemende met het jaar Ghiem, welk contract met 10 jaren zal comen te eyndigen, wanneer weder moet worden vernieuwd en dat vervolgens van 10 tot 10 jaren.

Dit is de inhoud van het *eerste artyckel*.

2^e *artyckel*. Wanneer eenige volkeren van Batavia naar Bantam komen weg te loopen, byaldien dezelve 't moorsgeloof nog niet hebben aangenomen, is het behoorlyk, dat de Paducea Siry Sultan deselve of de waarde van dien aan den Gouverneur Generaal wederom geve en insgelyx ook de volkeren, die van Bantam naar Batavia comen over te loopen en het christengeloof niet hebben aangenomen, is 't betamelyk, dat de Gouverneur Generaal deselve of de waarde van dien aan den Paducea Sirij Sulthan wederom overgeeft; dit is begrepen in 't vredecontract tusschen Bantam en Batavia.

3. *artyckel*. Indien eenig Bantammer en alle andere coopliden, die binnen de stad Bantam woonaghtig zyn, hier en daar na alle andere plaats vertrekken om haeren handel te dryven, zoo zullen de ingezetenen van Batavia aan deselve geen overlast vermogen te doen, wanneer zy een (op)regte Sultans pas comen te vertoonen, waarby de goeden van de quaaden moeten gekent worden; dit is het con-

1 Dit zal waarschijnlijk moeten zijn Djim, zijnde het 3^e of 8^e jaar, Djimawal of Djimakir van den windoe van 8 jaren.

2 Djoenadil-achir, de zesde maand, van 't Mah. en Jav. jaar.

tract van den Paducca Siry Sulthan en den Hr. Gouvern. Generael tusschen Bantam en Batavia.

4^e *artyckel*. Indien eenige volkeren van alle andere plaatsen op Bantam comen haren handel te dryven, zullen de volkeren van Batavia aan deselve geen overlast vermogen te doen. Dit is begrepen in 't vreedde contract tusschen Bantam en Batavia.

5^e *artyckel*. Dat het niet zal mogen verboden worden, byaldien eenige Hollandse scheepen uyt het vaderland mogten komen, dat de Paducca Siry Sultan van deselve zoude vermogen te coopen buscruyt, geschut ofte eenige andere waren, dewelke den Sulthan souden comen aan te staan ofte gevallen, omdat hy getreden is in vreeddecontract tusschen Bantam en Batavia.

6^e *artyckel*. Alle joncken, die uyt China tot Bantam comen, ofte weder naar derwaarts keeren, alsook schepen, die van haar plaatsen, 't zy op Bantam comen of wederom vertrekken, dat deselve geen overlast mogen aangedaan worden, omdat een vrede contract is gesloten tusschen Bantam en Batavia.

7^e *artyckel*. Byaldien er eenige ingezetenen van Bantam schuldig mogten zyn aan andere ingezetenen van Bantam ofte eenige vreemde coopluyden binnen Bantam woonaghtig, dewelke schuldig waren aan de ingezetenen van Bantam en naar Batavia mogten comen te vlugten en bewezen werd de schuld regtvaardig te wezen, dat alsdan de Gouvern' Gener^l. zal gehouden zyn, dezelve schuld te laten voldoen, ofte de personen aan derzelve creditur of crediteuren over te geven, van gelyken mede, byaldien eenige ingezetenen van Batavia mogten schuldig zyn aan andere ingezetenen van Batavia ofte alle vreemde coopluyden, binnen Batavia woonaghtig ende naar Bantam comende te vlugten, bewezen wordende de schuld regtvaardig te zyn, de Sulthan zal gehouden wezen, de voors. schult te doen betalen ofte den persoon over te geven in handen van den schuldeischer, dat is begrepen in 't contract van vreedde tusschen Bantam en Batavia.

8^e *artyckel*. By aldien eenige Bantamse volkeren comen te steelen buffels en cochesteen, dewelke nog in wesen bevonden wordende en klaarlyck blyckt by twee getuygen, dewelke het gesien en uyt dien hoofde goede kennisse daarvan hebben mitsgaders genegen syn met eede te verelaren, dezelve gestoolen te zyn, is het behoorlyck, dat de Suthau, die doet wedergeven aan den Gouv. Gen. en op gelyke

wyze wederom de Gouv. Gen. aan den Sulthan; dit is 't contract van vrede tusschen Bantam en Batavia.

9^e *artyckel*. By aldien eenige volkeren goederen door den Sulthan verboden tot Bantam steelswyse gekocht en naar Batavia vervoert hebben, dat dezelve in de mont van de Bataviase rivier gekomen zynde, t' eenemaal verloren en daarop niet verder te pretenderen zal wesen, insgelycx mede van de verboden goederen op Batavia gekocht en tot Bantam gebracht. Dit is het vrede contract.

10^e *artyckel*. Wegens de landscheydinge tusschen Bantam en Batavia strekt die van Bantam tot aan de rivier van Ankee; doch zal de Sulthan verbieden, dat geene van zyn volkeren over de revier van Ontong Java zullen vermogen padij te planten, thuynen te maken ofte haar woonplaats te nemen en insgelycx zullen die van Batavia in geenderley maniere vermogen over de revier van Ankee eenige huysen te maken, pady te planten, veelmin haar woonplaats te nemen, doch zal het echter betamelyk zyn, dat die van Bantam medebrengeende een behoorlyk teeken van den Sultan sullen vermogen in die velden voor quade menschen de ronde te doen en insgelycx zullen die van Batavia medebrengeende een diergelyk teeken van den Gouvern. Gener. op gelyke wyze deselve vermogen te doorkruissen, doch in geenderley maniere van wederzyden woonplaats te nemen, pady te planten of thuynt te maken. Dit is begrepen in 't vrede contract tusschen Bantam en Batavia.

11^e *artyckel*. Dat de volkeren, die van Bantam naar Batavia en van Batavia naar Bantam comen te vertrecken zullen moeten versien zyn, die van Batavia met een teeken van d'Ed Comp. en die van Bantam met een dito van Key Aria Mangon Sadana om de goede van de quade menschen dusdanig te connen onderscheyden, dit is begrepen in 't vrede contract tusschen Bantam en Batavia.

Dit contract van vrede is geschreven in de vesting van den Sulthan, genaemt Soerosoean.

Wyders is het zeggen van den jongen Paducea Sirij Sulthan, aan den Gouverneur Generaal, dat dit de meening van het contract ende verder hetgene de goede ende quaaade Bantamse volkeren, als ook de goede ende quaaade Bataviase volkeren, den een den anderen voor desen hebben aangedaan, moet blyven gepasseerd als willende de Sultan dier voegen niet meer gedenken, veel minder hem beraaden,

alsoo het volgens de wet syns geloofs zoude sonde zyn, dierhalven moet 't gene voor desen tusschen Batavia en Bantam gepasseert is, verwerpen, te meer dewyle het met ons Mahometaans geloof niet overeenkomt en volgens hetwelke het betamelyck is, dat ik op nieuws contracteere met Rycklof van Goens, Gouverneur Generaal en de raden van India en dat tot een teeken van eene opregte zuivere vriendschap en genegenheid van vrede tusschen Bantam en Batavia.

Onder stond: 't voorenstaende is door ons ondergeschr. uyt de Maleytse tale, aldus in 't nederduytisch getranslateerd. Bantam in 'sComp^s logie den 3^{en} July 1680 w. get. Ocker Ockersz., Abdul Bagus, capiteyn van de Maleyers, Johannes Cops en Willem Caeff.

Van dezen dag af, namelyk den 14 July, als wanneer de resident Willem Caeff met ons schryven van denzelfden datum (en bovenst. project contract van den Sultan) van Bantam aan UwHEd. overging tot den dag zyner wederkomst, hebben wy nooit in conferentie met den Koning of iemand zynen't wege geweest

De resident Caeff met UwHoogEd. geëerde letteren van 6 augustus, dan wederom den 8^{en} aug. by ons voor Bantam verschenen zynde, zoo hebben wy op den volgenden morgen onze raads en staatspersonen doen convoceren, ten einde met elkander te overleggen nopende de alternative by UwHEd. missive aan ons gedefereerd, of men in persoon by den Sultan zou gaan afscheid nemen, dan of geraden ware, om alle onheilen te vermyden aan boord te blyven en zulks het antwoord en 't besluit van den Koning en zyne grooten te blyven afwachten, als wanneer met gemeen advys besloten is, ten meesten diensten van d'Ed. Comp. te strekken, in persoon van Zyn Hoogh. afscheid te gaan nemen, ten welken einde dan op Sondag den 11^{en} aug. met ons gansche gevolg, de afscheidaudiente by den Koning bekwamen. Wat in deze laatste conferentie tusschen Zyn Hoogh. en ons is voorgevallen staat wydloopig in ons dagregister. ¹

Wy zullen alles hier niet herhalen, maar alleen als het noodigste en remarquabelste vermelden, dat toen wy den Koning, die op dit pas van niemand zyner grooten, dan alleen Pangeran Ardi vergezelschaft was, notificeerden dat wy opontboden en door UHoogEd. te huis

¹ In het Rijks-Archief niet aanwezig.

geroepen waren, dit Zyn Hoogh. in dier voege surpreneerde, dat hy eindelyk in deze klaagrede uitbarstte: dat het jammer ware deze tractaten afgebroken werden en men onverrigter zake van elkander zou scheiden, dat het voor de gemeente en de ingezetenen by en in alle gelegenheden ten hoogste aanstootelyk, bekommerlyk en zorgelyk was; waarop als onzentwege was gerepliceerd en Zyn Hoogh. te gemoet gevoerd, dat dit geensins aan ons, maar alleen aan hem schortede, die met de zynen, naar alle regten overal in de wereld en onder alle volkeren gebruikelyk, als agresseurs en beleedigers ons als lydende en beleedigden schuldig waren satisfactie te geven en wederevening te doen, voor zooveel berovingen en verongelykingen, als wy nu in verscheidene handelingen zonneklaar getoond en aangewezen hadden, welke d'Ed. Comp. en hare onderdanen nu een geruimen tyd herwaarts, by die van Bantam waren aangedaan, zonder dat eenigen van die, met regt tegengesproken of ontkend, of wy van gelyke overtredingen beschuldigd, veel min overtuigd kunnen worden. Zyn Hoogh. hield zich daarop vry lange in, tot dat, zoo 't scheen zich bedacht hebbende, voer hy in dezen zin uit: Schoon de verbondstractaten nu geen succes gehad hadden, dat dezelve echter eerlang tot eene conclusie zou kunnen gebragt worden, met serieuze recomandatie, dat men inmiddels ter wederzyde, van alle acten van hostileyten afhouden en zorgvuldig eviteren moest alles, wat oorzaak tot querelle of eenige verwydering zou kunnen of mogen geven, dierhalve in goede vertrouwde vriendschap en nabuurschap zonder interruptie moest continueren, ten welken einde de Koning beloofde en in ons aller tegenwoordigheid expresselyk aannam, met den allereersten alomme in zyn ryk by gommenslag en edicten zyn volkeren en onderdanen op hooge en zware poenaliteit te zullen verbieden, de volkeren en onderdanen van d'Ed. Comp. 't zy te water of te lande in eenigerhande manier te beleedigen of te verkorten, ook zelfs henlieden geen de minste desastres of oultrages aan te doen, verzoekende de Koning Uw HoogEd. voor te dragen en te recomanderen van dit goede werk met gelyken yver en animeusheyd van haar zyde te willen voortzetten en bevorderen, om eenmaal tot zyne volkomenheid te kunnen geraken, nemende Z. H. hiermede ook in protectie onzen resident en verdere Comp. ministers te Bantam. Nadat de Sultan nogmaals om een zuiver en getrouw afschrift van

het contract van 1659 had verzocht, bekwamen de gezanten hunne demissie, mitsgaders met handgevinge in volle vergenoegen afscheid van den Koning.

(Omdat de jonge Sultan in deze laatste conferentie had laten blyken, dat het hem niet ongevallig zou zyn, indien de gezanten ook afscheid namen van den ouden Sultan, zoo werd zoodanig afscheidsbezoek op den 12 Aug. aan den ouden Sultan dan ook gebragt. Dienzelfden dag verliet het gezantschap Bantam en kwam het op den 14^{en} Augs. te Batavia terug.)

Om nu nog van eenige zaken dezen annex te spreken, zoo zullen wy van Bantam allereerst beginnen, van welker mogendheid wy zoo veel omstandige opening niet kunnen doen, als wel gewis Uw Hoog Edelh. daarvan bekend is. Dit kunnen wy in 't generaal er van getuigen, dat het door den moorsche en anderen inlandschen handel florissant en volkryk is, waardoor deszelfs ingezetenen dagelyks in hoogmoed opsteken; bestaande des Konings magt ter zee, in een goed getal vaartuigen, die met eenige bassen of klein kanon voorzien en gemeenlyk met 40 à 50 koppen gemand zyn. Ook hebben wy gemarkueerd, dat dagelyks wel 200 visschersvaartuigen Bantam af en aan varen. Van deszelfs ernering te lande kunnen wy niet anders zeggen noch affirmeren, dan voor zoo veel is af te nemen, uit het gewier en den toestel ten dage onzer receptie gemaakt. Op de situatie van de stad, en voornamelyk derzelver advenuen, sterkte en verdere gelegenheden, hebben wy ons in geen deele kunnen informeren, dewyl genoodzaakt zyn geweest te menageren ons in 't publiek te begeven om geen aanstoot van verspieding te geven en onder dies ons niet te exposeren aan het oplopend en kwaadwillig graauw, mitsgaders sommige trouwlooze en jaloerse grooten.

Over 't onthaal van den Koning hebben wy ons niet zonderling te ontdanken.

Wy kunnen hier ook niet voorby, Uw HoogEdh. als wat byzonders te rapporteren, dat in alle conferentien, die wy met den Koning of zyne gecommiteerden gehad hebben, niet of weinig buiten de twee bewuste poineten, die zy in effecte praeleminair maakten, gesproken is geweest, als dat eenmaal omtrent den Koning by ons incidenteel aangehaald is geworden, dat die van Bantam geen kleeden noch amphioen meer in 't Mataramsche gebied invoeren, noch zich voortaan

met Cheribon of derzelver prinsen zouden mogen bemoeien; op welk eerste Z. H. ons ten antwoord gaf, dat indien zulks het gebod van den Soesoehoenan ware, dat hy zich genoodzaakt vond, zich daaraan te moeten gedragen, als erkennende, dat ieder vorst magt heeft in en onder zyn gebied, zoodanige wetten op te stellen en te maken als hem gelieft.

Belangende het geallegeerde van Cheribon, daarop diende Z. H. dat de vorsten van die koninklyke provincie zich nog onlangs, met die van Bantam ingelaten en zich aan henlieden overgegeven hadden, dat Cheribon ook een landschap was, waarop de Koningen van Bantam van overlange hadden gepretendeerd; doch als wy Zyn Hoogh. daarop nader meenden te dienen, werd dit discours by hem afgebroken. . .

Van de policie en verdere gestalten der zaken aan dit hof kunnen wy UwHEdh. ook met geen onfeilbare waarheid en verzekering beedeelen, aangezien wy het meeste uit de rapporten van anderen moesten hebben, die dikwyls al vry wat tegen elkander aanloopen; zynde de zaken alhier niet gereguleerd zooals aan de Europeesche hoven om tot het interieur van staat te kunnen doordringen; maar dit kunnen wy intusschen voor de waarheid meedeelen, dat er tusschen den Koning en sommigen zyner grooten en tusschen velen der laatstgenoemden onderling, groot misvertrouwen bestaat en dat de oude Koning met zyn aanhang nog al groote influentie tot en in het bestier van zaken van staat heeft. . . . Ook kunnen wy UwHEd. niet verzwigen, dat het kruysen van 's Compⁿ. vaartuigen, voornamelyk in 't gezigt van 's Konings reede, dezen vorst al vry hard kropt, welke kruissers, als ten meereendele van de rauwste soort van menschen bestierd wordende, wel meer andere excessen in 't vervolgen en attacqueren van geen kwaad in 't zin hebbende vaartuigen, plegen.

Gedurende ons aanwezen tot Bantam, zyn wy nooit afzonderlyk van eenige prinsen van den bloede bezocht, gelyk wy ook op ons aankomen of gedurende ons verblyf van geen Fransche, Engelsche of Deensche ministers, als alleen van den laatsten in passant, gecompimenteerd zyn geworden, enz.

Hiermede hebben wy UHEd. kortelyk voor oogen gelegd, al 't gene, sedert ons aanwezen op Bantam te voren is gekomen, enz. . . .

Batavia 29 Augustus 1680, get. Gualter Zeeman, Oecker Oekersz.

- CIII. Rapport opgesteld en aan zyn Edelheyt den Heer Ryckloff van Goens, Gouverneur Generael, mitsgaders d'E.E. Heeren Raaden van India, overgegeven door Jacob van Dyck, behelsende syne verrigtingh in qualiteyt als expres commissaris op Chirrebon, Indermayoe, Pamanoukan, Intsicassem, etc^a. 16 April 1681.
-

Hooght gebied. Ed. Heeren,

Soo als op den eersten dagh deses jaars nevens de gesanten der Chirrebonse Princen ons afscheyt bekomen, en en-passant de voor Indermajoe in besetting leggende hoecker Posthoorn en chialoup de Salm van eenige nootwendige provisien versien hadden, arriveerden vier dagen daaraan, met het jaght d'Elisabeth in comp^{ie} van 't fluytschip Buren, ter rheede Chirrebon, doende onse comste met enige canonschooten beteekenen, waarop den capiteyn Jochem Michielse met Crain Bissey en verdere Macassarse grooten ons aan boort komende verwelkomen, wy het briefken van UEd. Hoog Aghtb. aan hem capiteyn overgaven en in 't cort opening van onse commissie gedaan hebbende, ZynE. aanstonts wederom naar landt dimitteerden ten eynde de Princen Gebroeders van onse comste in qualite als UEd. expresse commissaris kennisse te doen, onder recommandatie Haar Hooghⁿ. spoedigh de behoorlycke ordres wilden stellen tot het inhaalen der brieven en schenkagies, gelyck den volgenden morgen door veele voorname grooten, met alle bedenkelycke solemniteyten onder losbranden van 't canon en andere eerbewysen, tot op den Allon Allon off Passebaen geleyt zynde ende des E. Comp^a. brieff, mitsgaders die van den Eed^{ie} heer Directeur Generaal, benevens de geschenken Haar Hooghⁿ. ter handt gestelt hebbende, den brieff overluyt gelesen en over desselfs inhoudt besonder goet genoeghen gethoont wiert, gevende voorts (soo als by ons eerste schryvens aan UEed^{ie} Hr. Aghtb. de dato 16 January hebben genotificeert) aan ider van Haar in 't particulier, de vereyschte openinge van UE. II. Edelh^{te} opgestelde articulen, ten eynde des anderen daags die saaken moghten geëffectueert en van haar niet eenige difficulteyten gemoveert werden, gelyck in den eersten opslagh den oud-

sten genoeghsaem thoonde het beste genoeg niet te hebben in de gestelde gelyckheit met zyne broeders, 't welck uyt het gevolgh meerendeels scheen ontstaan te zyn door misverstant en quaad begryp, vermits (naar dat hem een der afschriften tot nader resumptie in handen hadden gelaten, daags daaraan door zyn aldervertrouste raadslieden, den Tommagon Raxa Negara, Kiey Angabey Ranga, Anga de Raxa en Wira Sasmita ons liet aandienen, dat de saak nu in allen deelen beter had begreepen en t'eenemaal genegen tot het effectueren was; dogh twyffelen seer off niet dese korte veranderingh en bereytwillichheit ten principaalen sal geresulteert syn uyt kraghte van onse gedane recommandatie, dat most gedencken, hoe groffelyck sig tegens den Sousouhounangh had vergreepen en die mayesteit zoer beswaarlyck in alliantie met haar soude willen treden; oock hoe door de groote en gunstige hulp van de Comp^{ie}. zy en haare onderdanen genoegsaam tot een vry volck gestelt wierden en geen ander gedaghten mosten hebben, dan dat des E. Comp^s. directie streckte tot welstandt en langdurige vrede over hun ryck en geheel Java; werdende verder van den middelsten, noch jongsten, geen de minste tegenwerpinge voortgebracht. Oversulcx om dit werck spoedige voortgangh te doen nemen, een yder van haar in consideratie gaven best te zyn om geen ontydige jalousie des Sousouhounangs op hun hals te haalen en hem ongenegener te maken, zylieden desisteerden van de tituls als Sultans, door die van Bantam (ontwyfelyck om hen daardoor tot hem te trecken) toegevoeght, waarop alle drie in antwoord dienden, dat die dispositie seer gaare aan d'E. Comp^{ie} gedefereert lieten, en tot tydt en wylen daarover gedelibereert was, sig met de namen, die by 't leven van hun vader hadden gevoert, souden vergenoegen, ten welcken eynde dan aanstonts het eerste bladt van yder der 3 contracten dede copieren en stellen in plaatse van Sultans de namen van Marta Wyaja, Carta Wyaja en Wangsa Carta. Wanneer des anderen daaghs wederom ter plaatse in maniere voorsz. gecomen synde, de articulen overluydt liet lesen, en van haar, benevens 6 voornaame grooten onder hunnen eedt op den Alcoran (naar haar wyse) ondertekent en versegelt wiert, gelyck oock namaals op 27 February, aghtervolgens UEd. H. Aghth. ordre by instructie en nader missive de dato 11^{en} van die maandt haar Hoogh^d. in onse handen hebben gepasseert een aparte acte, waarby beloven, ingevall

den Sousouhounangh tot het accepteren en meede onderteekenen van dit contract, soo als nu leght, niet te bewegen was, alsdan tot volcomen genoeg van hoogstgem. Syne Mayesteyt met nog 2 à 3 articulen sal mogen vergroot en soodanigh geampliciert werden, als van des E. Comp^{ie} wegen den heer Commandeur Couper in presentie van haare gecommiteerden nodig en billyck oordeelen sal; dogh en hebben, als by onse missive de dato 22 Febr. largo is aangehaalt, de twee jongste vorsten (onaangesien onse soo menigvuldige aanmaninge en reprochen) gelyck ons dagregister op diverse datums verthoont, niet kunnen resolveeren haar tot het begroeten van den Sousouhounangh te laten committeren, maar tot den dagh onses vertrecks blyven persisteren yder 2 van hunne grooten op de aankomste van des E. Comp^{ie} ordre gereset te doen zyn, sullende UEd^e. H^e. Aghtb. by de afschriften van het contract (des believende) kunnen beoogen, dat alle thollen daarby nogh openstaande, door ons gevult en t'eenemaal sonder onderscheyt gereguleert zyn, conform het contract met den Sousouhounangh gemaakt. En vermits zylieden dierwegen geen nader pretentie deden, maar daarmede scheenen gecontenteert te zyn, is 't selve door ons stilswygende voorby gegaan, en hebben haar Hoogh^{ts} bereytwillegheyt tot complement van het aghste articul, aan den boom op de basaar etc. door haaren Sabandaar met gomme-slagh doen afkondigen het voorrecht van de generaale tolvryheyt, mitsgaders alom doen declareren en verbieden, dat niemandt voortaan eenige kleeden, amphioen etc. sal mogen verhandelen dan die van de Comp^{ie} en onder desselfs passe aldaar werden aangebraght, gelyck door haar Hoogh^t, den Sabandaar Wira Sasmita t'onser presentie in volle rycxvergaderinge serieuselyck is gerecommandeert, daarin geene de minste conniventie te plegen; oock tot maintenu van het 8^e articul, de vreemde handelaars, welke sonder des E. Comp^{ie} passe aldaar moghten aancomen niet te admitteren, gelyck den Sabandaar in voldoening van dese zyne ordre al bereyts by ons aanwesen seker Moor van Bantam met cleeden geladen, aanstonts weder heeft doen vertrekken. Oock om alle dese en diergelycke sluyckeryen voor te comen, meermaalen ernstigh versoght het belooffde chiap spoedigh te mogen erlangen, 'tgeen wy uyt de naam van UEd. Ho. Agtb. haar andermaal hebben versekert, en daarop gerecommandeert den inhoud van het 18^e articul (spreekende van de vaart) wel te observieren en niet te per-

mitteren, dat haare inwoonderen naar Macassar, Sambauwa, Biema, Dampo etc., nog oock niet verder om de oost comen te vaaren, gelyck de onderdanen van den Sousouhounang ook niet en mogen doen, dogh dat het 16^e articul, spreekende van de verbode inwooning van alderhande natien, niet en gaat off siet omtrent die van oudts daar geseten, en niet vermenght en zyn met Macassaaren, Bimanesen, Sumbauwers off van daar affkomstigh, want deselve sonder des E. Comp^e. passe niet en mogen vaaren als op verbeurte van het leven, zynde vervolgens UEd. Ho. Aghtb. apostil op gedaan versoeck der Princen by missive de dato 11^{en} February int reguart van het visiteeren der vaartuygen haarl. gecommuniceert ende den Sabandaar geïnstitueert, en dat zulex sal moeten geschieden ten overstaan van Comp^e. resident, sequestreerende de goederen, die op onse passe niet bekend staan naar behooren vertholt te wesen, om daarvan advys te geven en dan door UE. Ho. Aghtb. daarover verders gedisponeert te werden, tsy tot confiscatie off andersints, dienende dan oock dat sulcke waaren, als den Sabandaar boven de passe komt uyt te vinden ten bywesen van de aanbengers off eygenaars geïnventariseert ende den inventaris getekent werden, behoudens dat in het visiteeren alle behoorlycke discreetie moet gebruyekt en voorgecomen, dat het goet niet vergoyt, versmeten, noch de inwoonderen van Batavia eenige smaatheden aangedaan werden, onder verseekeringh dat de Comp^e. meyningh niet en is uyt de goederen, die sy comen aan te haalen yets te profiteeren, maar alles naar examinatie voor haar verblyven sal, mits als vooren geseght de prerogativen aan d'E. Comp^{ie} verleent getrouwelyck werden geëxecuteert. Sulcx ten belange van de peper door gomeslag bekend gemaect is, deselve niemand van daar sal mogen voeren, tenzy alvorens tot verseekering (die aan d'E. Comp^e zal geleverd werden) borgh gestelt, off een RD^r. per picol genamp-tiseert hebben, welck nantissement vervallen zal, wanneer blyck thoonen deselve op Batavia ontfangen is; hebbende den Chinees Sara Pada, die benevens den Tommagon Raxa Negara voor meerendeels den handel van dit grain in handen hebben, eerst op onse aanbiedingh geweygert de weynige peper, die nog in voorraad had voor 11 r.d. Hollandts gelt aan d'E. Comp^{ie} aldaar te willen leeveren, dogh naamaals met hun beyden verders over de aanplantinge van dien meermalen gesproken hebbende, presenteerden deselve voor 10½

spaans. tgeene door UEd. Ho. Aghtb. by missive de dato 14^e Maart gedeclineert en haar aangedient zynde, verklaarde de gestelde prys van 11 RD^r. Holl. d'baar te willen accepteren, by aldien den handel in coop off leverantie by forme van vast contract aan haar alleen wiert vergunt; gelyck deselve Raxa Nagara oock nog bovendien versocht, dat den ontfangh van de peper, die veele daar omher leggende negoryen onder den Sousouhounang sorterende quamen uyt te leveren, als het district van Galo, Bandon, Timbangantang, Sammadangh en haare onderhoorige negoryen aan hem alleen moghten toegelaten werden, staat makende, dat alsdan van daar buyten het district van Chirrebon by sorgvuldige insamelingh en aanplantinge jaarlyks wel 3000 p^{ls}. en meerder te trecken souden zyn, soo als opperhoofden van die plaatsen aan ons oock hebben geconfirmeert, maar en konde geen reghte opening doen werwaarts deselve steeds vervoert was. Toestemmende, dat voor haar geen naader wegh nog bequamer gelegentheynt is, dan deselve met carren door tlandt van Chirrebon af te brengen, maakende geen bysondere difficulteyt byaldien d'E. Comp^{ie} dit beliefte te accordeeren, gelyck wy ook onder correctie voor geen quade saack souden aansien, UEd^r H^r Aghtb. hem Raxa Negara tselve voor een wyle tyts vergunde om op soodanigen voet, preuve te nemen, wat quantiteyt van daar jaarlycks te trecken is en of zyl: aghtervolgens onse gedaane recommandatie in de voortplantinge reght devoir quamen te doen, meynende oock wel versekert te zyn, hy uyt craghte van dese vergunningh als dan met 10[!] Holl. wel sal vergenoegen, en dit een middel zyn omme die munt des te eerder en gemackelycker in cours te brengen, zynde tselve wel van Haar Hoogh^e met alle ernst en door gommesslagh doen afkundigen, maar schynt egter soo griff zyn voortgang niet sal willen nemen; noghtans en twyffele niet off sal de tydt hier veel in helpen en eerlangh soo wel als op andere plaatsen van Java gangbaar worden, waartoe den Sabandaar Wira Sasmita mede alle devoiren zal aenwenden, synde op onse gedane propositie, de incomsten van den boompasser en het hoofgelt der Chinesen onder hem Sasmita (nu met den titul van Keey Aria Natajaja vereert) als haaren Sabandaar alleen gestelt, dog en konde haar Hoogh^e geensints accordeeren, hoeveel jaarlycx gehouden soude zyn, daarvoor uyt te keeren, wesende den oudsten Prins gecontenteert met zyne gedaane

presentatie van 1600 RD., dog den middelsten wilde niet minder dan 18 en Pangerang de Patty 1700 hebben, tgeene Wira Sasmita declineerde, vermits volgens de Princen haar eygen opgeven noyt meer dan 1920 RD. hadt opgebraght. En nu de thollen zoo merckelyk waren vermindert zulex vast gestelt wiert, om alle genoeg te doen nemen, dat yder van haar een schryver nevens hem Sabandaar soude stellen, om aantekeningh van den ontfangh te houden en als dan met t' uyteynden vant jaar op de voorgestelde wyse, namentlyck den eersten 5, middelsten 4 en jongsten $\frac{3}{2}$ verdeelt te werden, dog tscheen dat den middelsten liever had gesien het op den ouden voet met uytsluytingh van Pangerang de Patty, welcke jaarlycks maar 100 RD. (eens) genoot, had blyven continueren; oock de passer niet in de gemeene incomsten getrocken, maar gelyck voorheen van synent wegen onder den Tommagon Pourbaya Negara gestelt was gebleven, omme volgens getuygenisse van veele, d'arme luyden het haare des te gemackelycker te kunnen afpersen, gelyck hy oock op onse voorstellingh om achtervolgens UEd. Ho. Aghtb: goetvinden eenigh volck aan Pangerangh de Patty over te geven, sig altoos de onwilligste heeft gethoont, sulex het met veel sribbelingen niet verder hebbe connen brengen, dan dat sy yder 200 mannen nevens de dorpen naar adenant hem Pangerangh hebben toegevoeght, niettegenstaande haar soo menigmaal is voorgehouden, dat ontwyfelyck den Sousouhounangh in faveur van Pangerang de Patty omtrent de verdeelingh der volckeren op meerder equaliteyt zal urgeren ende den H: commandeur Couper als een billicke saack, Syn Mayesteyt daarin niet sal kunnen tegenspeeken, oversulex haar eygen schult sal zyn, wanneer naamaals meerder afstandt sullen moeten doen, te meer zyn staat met de weynige incomsten van 800 mannen (die nu maar beheerscht) onmogelyck kan maintineeren, daar nogthans uyt ordre des Sousouhounangh, ten tyden zylieden soo schandelyck afgevallen en naar Cadiry waaren getrocken, niet alleen het heele gebiet over Chirrebon, maar oock de 2800 mannen (daarvan voor lange jaren haren vader aan den overleden Sousouhounangh afstandt hadt gedaan) weder onder hem Pangerang Depatty gestelt waaren, 't geen egter niet en heeft mogen helpen, debatteerende des pangerangs pretentie (dierwegen gemaackt), dat wanneer zyl. door den overleden Sousouhounangh naar Chirrebon waaren gelargeert, Syn Mayesteyt eenigen

tydt daarna had afgesonden zyne gecommitteerden, Kiey Nitic Praija, Nitic Sastra, nevens Wangsa Ita, en haar beyden niet alleen gestelt over het gansche Chirrebonsch gebied, maar oock liberalyck weder overgegeven heeft alle de voorsz. volkeren en plaatsen, waarvan haaren overleden vader (als geseght) aan den Sousouhounangh afstandt gedaan had, en byaldien zylieden door haar vertreck naar Cadiry en Bantam d'E. Comp^{te} en den Sousouhounangh geoffenceert hadden, hunnen broeder even zoo schuldig moest gerekent worden; gemerckt oock t'eenemaal buyten nooddruck en uyt eygen bewegingh haar daar gevolght is, als wanneer op haar wederkomste door den Sultaan van Bantam in gelycke verdeelingh aan haar beyde de regeringh weder opgedraagen sy, stellende alleen onder het gesagh van Pangerang Depatty seekere duysent, uyt voorsz. 2800 mannen, die door ordre van den Sousouhounangh onder Kiey Anga Raxa, Radin Anoem, Naya Patty, Naya Badra, Wangsa Naya, Karta Wangsa en Marta Sara naar Domon ten oorlogh gesonden, en buyten zyn kennis weder derwaarts komen vlughten waaren, dog dat naamaals voorsz. Radin Anoem (nu Pangarangh Soeria Negara) daarvan nogh 200 syn toegevoeght, en hy Pangerang d'Patty, alvorens het vuur van oorlogh in 't ryck van de Mataram was ontsteecken, geen het minste bewint over volck en negoryen heeft gehad, woonende met weynigen tot syn gevolgh, ten huysen van den middelsten, 't geen Pangarangh d'Patty voor sooveel de inwooninge aangingh wel confirmeerde, maar verclaarde nevens verscheyden van syne grooten met hooge en diere woorden, dat hem by afsterven van hun vader 500 man was toegevoeght, dogh zyl. uyt de Mataram komende deselve hem afgenomen en nevens de geheele regeeringh onder haar beyden verdeelt hadden, 't welck van de andere en alle hun grooten onder eedswearingh wiert genegeert, sulcx hierin niet verder hebbe connen gaan, als wesende ons in alle occasie gebleken, den een soo wel als den anderen (gewinshalve) meer den leugen dan de waarheyte te beminnen; oock ider van hun volck om haaren Prins te behaagen sig niet en soude ontsien veele eeden tegens haar welweten te sweeren; synde oock door den Pangarangh van Gabangh opgegeven en gepretendeert, dat die van Chirrebon 45 soo groote als cleene dorpen, bewoont van 725 mannen, by dese troubelen onder haar getrocken hadden, dies hem ordonneerde deselve 't onser presentie uyt de naam des Sousouhou-

nangs op te eyschen onder dreygement (by weygeringh) synen heer daarvan kennis soude geven, waarop zy al weder de negative speelden, seggende door haar vader daarvan aan den Sousouhouangh wel afstant gedaan, maar als voren geseght, door Zyn Mayesteyt weder onder Chirrebons gebied gestelt waaren, 't geen nochtans door den ouden Wira Loddra den Pangarang van Sammadang, Tomagon Janoebaja, ¹ Tommagon Wiera de d'Aha en andere hier present synde opperhoofden wiert tegengesproocken, en meerendeels het voorgeven van den Pangarang Gabang confirmeerden, toonende de meesten van hunl. genoegsaame teekenen van ervaarentheyt; bysonderlyck quam haar getuygenisse overeen, dat de Chirrebonders geen verder regardt op de negory 't Siegintes ende de daaronder gehoorende dorpen (in het district van Craoan leggende) hadden, dan dat die plaatsen voor eenige jaaren door den overleden Sousouhouangh haar ter leen is vergunt, en dat veele capitaale negoryen in 't selve district by desen troubelen tyden die van 't Siegentis zyn toegevallen en nog gehoorsaamheyt aan de Chirrebonders bewysen. Zynde door ons sooveel doenlyck de limitscheydinge van Gabang tot aan de revier van Craoan by nevensgaande landtkaart aangewesen, welke den ouden Wiera Loddra, Anga Pradana, als andere Javaans opperhoofden verthoont, en hun alles perfect aangewesen hebbende, verlaarden naar hun beste kennis sodanigh te accorderen, en bleven de twee oudsten by hunne pretentie persisteren, namentlyck, dat van outsher de negoryen 't Siegintis, Chelintse, Dater, 't Siemapak, Jaggarerang en 't Sickondul ² altoos onder hun gebied hadden gesorteert. Hebbende niet mogelyck geweest eenige perfectter beschryvinge, hoedanigh het landt van Chirrebon onder de dry Princen verdeeld zy, te kunnen doen, als sullende UEd. Ho. Aghtb. by voorgeciteerde lantkaart bemercken, dat district gants niet gereguleert, maar soo wyt en zyd zelfs tot in 't gebied van Indermajoe, Gabang, Pamanoe kan, etc. streckende, gelyck oock van Wiera Loddra geen netter discriptie van zyn gouvernement, als insonderheyt wgens de limieten van Pamanoukan en 't genee daar aan

¹ Tanoebaja? ² Tjigenting, Tjilingsi, Datar, Tjimapak, Tigaherang in Galoe? Tjikandem of Tjikandong? Ik durf echter deze verbetering der plaatsnamen, niet als zeker te stellen. In het R. A. bevindt zich eene belangrijke kaart der Preanger landen, zij komt mij voor van later dagteekening, van de 18^e eeuw te zijn. De kaart van van Dijk schijnt niet meer aanwezig te zijn.

dependeert, mitsgaders soo veel hem van de aangrenzende heerschappy bewust is, hebben kunnen crygen als even by deselve kaart wert aangewezen, en meynen daarin veel beter geschiktheyt soude kunnen gevonden werden, indien met de Chirrebonse Prinsen wiert geaccordeert sy voor de dorpen, die onder den Sousouhounangh staan en selfs int midden van Chirrebons gebied gelegen syn, weder overgaven soodaanige plaatzen als van haarentwegen in de landen van den Sousouhounangh leggen, tgeen wellight aan d' een off d' ander zyde in getal en waardy van plaats en volck sal komen te overwegen, dog daarin soude by dese occasie wel een middelweg (tzy door d' overgifte van eenigh volck als anders te vinden syn. Hebbende enz. . . .

Gemerckt op het vertreck van den capt. Jochem Michielsz. ynt Goelongon by provisio de regeringh aldaar onder 4 personen gestelt was, hebben goet gevonden op approbatie van den Sousouhounangh alleen tot hoeft te doen continueren (dogh subaltern onder den Tommagon Tanoebaja van Praka Montsian ¹) den Ankabey 't Sioutsionk, geweese hoeft over Manabaja, vermits alsints goede getuygenis van hem gegeven, en soo beright wert, een gunstelingh van Zyn Majesteyt den Sousouhounangh soude zyn, latende aan hem Tommagon gedefereert, wien weder in desselfs plaats over Manabaja (dat meede onder hem sorteert) zal verkiesen en alzoo den Tommagon Wira Angon Angon, gewese hoeft over de negory Bandon al een geruimen tyt geleden sigh naar Bantam heeft begeven, hebben noodigh geoordeelt in desselfs plaats te stellen het opperhoofd van Timbangantan, genaamt Daman Timbangantan, en weder over die plaats Kiey Sandra Wangsa vermits in absentie van zyn swager Wira Angon Angon voorn^e by provisio het gesagh over Bandon waargenomen en aldaar goede preuve gegeven had, by weleke oecagie dan oock alle de verdre present zynde Javaanen opperhoofden, in vergaderingh deden komen met namen Kiey Ceranga Gompel van Sammadangh, aan wien alvorens hadde overgegeven de vrouwen en kinderen door de dains Stoedjou en Bouranne int huys van Chiliwidara aghterhaalt, vermits naar naauwkeurige examinatie bevonden alle vrye vrouwen en inwoonderen van Sammadangh te zyn, den Tommagon Wira di d' Aha, van Soukapoura nevens Kiey Soeta Nangu

1 Paraku-Moentjung.

van Kawasseen ¹ en Keey Imbanegara' van Imbanegara, dat het district van Galo is, Wangsa Tano van Pagadeen ² daar Pamanoukan onder begreepen is, en Karta Jouda, van Intsie-Assem, weleke alle den optoght naar Goelongon hadden bygewoont, en wy inmiddels ons van hunne gedoentens exactelyck geïnformeert hadden.

Insonderheyt enz.

Was geteekend: Jacob van Dyck, in margine, Batavia, ady 16 April 1681.

CIV. Articulen waerop tusschen den Edⁿ. Heer Rycklof van Goens, Gouverneur-Generael en d'heeren Raden van India als representerende de generale vereenigde Nederlantse geotroyeerde Oost-Indische Comp^{ie} in dese landen ten eenre, en heeren gebroeders coningen van Chirrebon, met namen Marta Wyaja als d'eerste, Carta Wyaja de tweede en Wangsa Carta voor haar en hare nacomelingen ter anderen zyde, gemaect en gesloten is, een vast onverbreeckelyck verbont van onderlinge vrede, vrintschap en gebuursame bontgenootschap in maniere hier onder beschreven.

Vooreerst bekennen en verklaren de Coningen Gebroeders van Cheribon, gelyck by haare brieven en nyt het mondelingh bericht van hare gesanten gebleecken is, ten hoogsten danckbaar en verplicht te weesen voor de hulpe en bystand door de Comp^{ie} aen haer en hare onderdanen (verleend en dat) op haer ernstich versoeck en bede onder Comp^{ie}. bescherminge syn aengenomen en vrygemaect van de overlasteren, die sy te voren tot verderff van haer lant en volck van de Kidolse rovers en andersints hebben geleden, waertoe de Comp^{ie} haer volck onder den Cap^t. Jochem Michielse en Crain Bissey met nogh eenige andere Macassarse groten expres op haer bede naer Cheribon in de maent April van desen jaare 1680 hebben gesonden, dacrom beloven de Coningen Gebroeders voor haer selven, haer nacomelingen en hare onderdanen altoos en ten laasten dage toe, soo lang de son en maan schynen sullen, getrouwe, eerlycke en onverbrekelycke vruntschap met Comp^{ie} te sullen onderhouden en altoos sonder veranderinge te sullen syn en blyven danckbare en getrouwe bontgenoten van de

¹ Kwassen.

² Pagadiengan.

Comp^{ie} sonder voortaan off naar desen, eenige andere beschermheeren, 't sy wie die oock wesen mogten, te sullen erkennen ende aenhangen.

Op welcke verklaringe en belofte de Comp^{ie} als nogh aenneemt de Coningen Gebroeders van Cheribon haer lant en volck en insgelyck haer nacomelingen te beschermen tegens alle sodanige vyanden als waermede de Comp^{ie} selfs in geen verbont van vrede is, indien sy van deselve sonder reden off oorsaecke met oorloge beswaart komen te werden. Ende indien sulcx door andere Comp^{ie}. g'allieerde quame te geschieden, dan sal de Comp^{ie} door vrundelycke tusschenspraecke de verschillen als middelaers trachten te vereffenen, mits dat de Coningen haer alsdan off in sulcken geval naer des Comp^{ie}. goeden raat en vermaninge komen te gedragen.

Daerentegen beloven de Coningen en haer volck altoos gereet te sullen syn de Comp^{ie} in tyde van noot en daartoe versogt en geroepen werdende, te hulpe te comen, mits dat de Comp^{ie} haer vergoet en betale d'oncosten van sodanige bystant, gelyck mede de Coningen en hare onderdanen naer dese gehouden sullen wesen te vergoeden d'oncosten, die de Comp^{ie} tot haer behulp en bystant komt te doen.

Doch sullen de Coningen en het volck van Chirrebon met niemant, wie het oock syn mochte, in oorloch mogen treden, noch yemant den oorloch mogen aendoen, tensy met voorweten, goetvinden en toestemminge van de Comp^{ie} gelyck sy oock met ymandt in oorloch synde buyten voorweten en toestemminge van de Comp^{ie} geen vrede sullen mogen maecken, insonderhey niet met de soodanige, waermede de Comp^{ie} selfs in oorloch is.

En gelyck de Coningen van Chirrebon sedert lange tyt geweest zyn, vassalen en onderhorigen van den Sousouhounangh Matharam, soo beloven sy alsnoch, onvermindert de vrintschap met de Comp^{ie} te sullen syn en blyven eerlycke, stantvastige en getrouwe bondgenoten en vrinden van den Sousouhounang Amancourat Sinnepatty-Ingalaga als wettige erfgenaem en navolger van den jongst overleden Sousouhounanangh, op wiens troon hy nu weder met de hulpe Godes en den bystant van de Comp^{ie} in de verwoeste stadt Mataram gestelt is, en voorts oock van syne wettige nacomelingen, die naer hem wettelyck in het ryck comen te succederen, dat se deselve oock altyt voor haer meerder en als de oudste sullen erkennen, eeren en respecteren, en des noots met voorweten en toestemminge van de

Comp^{ie} te hulp coomen, te meer vermits den Sousouhounangh en syn ryck 't sedert den opstant van den trouwloosen Troenodjojo in den jare 1676 onder Comp^e. bescherminge is aengenomen, gelyck dan oock den Sousouhounangh by voorvallende noot de Coningen en 't volck van Chirrebou naer vermogen mede sal adsisteren, en sal de Sousouhounang door Comp^e. en des Chirrebonders gecommiteerde versocht werden dit verbont van vrintschap, voor soo veel het hem aengaet mede te ondertekenen en te besegelen, des sullen de Coningen en 't volck van Chirrebou blyven binnen de limiten van haer lant, sodanich als die tegenwoordich bekent syn, sonder haer selven tot schade off nadeel van de Comp^{ie} off den Sousouhounang verder te mogen uytbreyden off yets onder haer gebiedt trecken. En soo der over de limiten eenich verschil mogt weesen, dat sal door wedersyts gecommiteerde, onvermindert dit verbant van vrintschap, vereffent worden.

Soo 't gebeurde dat ymant van de Coningen off de drie Gebroeders, off wel ymant van de hare yets quamen te bedryven en aen te regten dat tot nadeel van dit verbont off oocq tot verachtige van de Comp^{ie} off de Sousouhounang mogt komen te strecken, daerover sal dengeene die het doet sonder onderscheyt van persoon naer verdienste moeten gestraft worden, sonder eenigh uytstel off uytvlugt, gelyck oock van des Comp^e. en des Sousouhounangs zyde geschieden sal, indien de Chirrebonders door ymant hunner onderdanen misdaen wierde.

De Coningen van Chirrebou sullen in haer lant ontrent de zeestranden geen fortten noch vastigheden mogen bouwen, als met kennisse en toestemminge van de Comp^{ie} om alle wantrouwe tusschen beyde, wegh te nemen.

En gelyck de Sousouhounan Amancourat Sinnepatty Ingalaga aen de Comp^{ie} alleen, met uytshuytinge van alle andere vergunt heeft, alle sorte van kleeden en amphioen in syn lant te mogen aenbrengen en vercoopen, alsoo wert hetselve door de Coningen van Chirrebou aen de Comp^{ie} insgelyx mede alleen vergunt; en belooven derhalven de Coningen selfs en door hare grooten te sullen sorge dragen, dat niemant, wie het oock sy, eenige dier goederen in haer lant brengen en vercoopen, 't welck sy daeromme op de basaars met gomeslag sullen verbieden en alle hare onderdanen belasten van niemant eenige kleeden of amphioen te mogen copen, als van de Comp^{ie}, off van de geene die met Comp^e. passe op Chirrebou verschynen, sullende oocq

de Comp^{ie} van alle haer goederen, die se op Chirrebon aenbrengen en weder van daer uytvoeren, gelyk in het gantse lant van de Sousouhouang tholvry syn en van geen Sabandharen off ymant anders gemoeyt mogen werden. Oock sal het de Comp^{ie} vry staen, soo 't haer belieft een logie op Chirrebon te bouwen om haer negotie te dryven, waertoe haer de Coningen van een bequaam erf, des begeert werdende, sullen versorgen.

De peper, die in 't land van Chirrebon valt, sal alleen aan de Comp^{ie} en niemant anders mogen verkogt en geleverd werden tegen basaaers prys, dogh als de Comp^{ie} selfs niemant stiert om die te coopen, dan sullen de Chirrebonders die mogen vercoopen aen Comp^s. ingesetenen, die met Comp^s. passe aldaer verschynen; off soo de Chirrebonders en de ingesetenen op Chirrebon genegen mogten wesen de peper selfs hier op Batavia te brengen en aen de Comp^{ie} te vercoopen voor deselve prys, die de Comp^{ie} aen andere betaelt, dat sal haer mede vrystaen, mits dat se nergens anders henen vervoert en werde. En soo dat quame te gebeuren sal deselve by aghterhalinge geconfisqueert syn, en die geconfisqueerde peper off de waerdye van dien, komen tot profyte van de geene, die se aenhaelt, en van de Coningen van Chirrebon elcq voor de helft, maer ingevalle de Coningen eenige peper elders heene als naer Batavia versonden, dan sal deselve indien se agterhaelt wort in't geheel komen tot profyte van de geene, die se aenhaelt en hier op Batavia aenbrengt.

Comp^s. onderdanen en ingesetenen, die onder Comp^s. passe op Chirrebon verschynen om te negotieeren, sullen hare passen aen den Sabandhaer en Comp^s. resident, alsser ymandt van Comp^s. wegen op Sirrebon woont verthoonen, om te sien off se is nae behooren, en soo wanneer niemant van Comp^s. wegen op Chirrebon is, dan zal de Zabandhaer de regte passe van de Comp^{ie} connen kennen aen een schiap daer Comp^s naem met Maleytse letters ingedrukt staat, doch sullen dese luyden, Comp^s. onderdanen en ingesetenen, niettemin gehouden syn voor alle de goederen, die sy daer aenbrengen drie ten hondert; insgelycx voor 't geene sy uytvoeren sonder onderscheyt mede drie ten hondert te betalen. Item voor yder last rys een R^{tr}, des sullen sy oock voor alle andere negotianten marctgangs haer gerief en ladinge moeten erlangen, gelycq sodanigh mede met den Sousouhouang gecontracteert is.

Wanneer de Comp^{ie} om houtwerken of rys mogte benodigt wesen, off oock om suycker of yets anders, dan sullen de Coningen van Chirrebon gehouden wesen sorg te dragen, dat sodanige goederen aen niemant anders als aen de Comp^{ie} off hare ingesetenen geleverd werden, sullende de Comp^{ie} op Chirrebon daer voor in redelyckheyt bazarsprys betalen. En ingevalle de Chirrebonders deselve goederen selfs hier brengen, dan sullen se haer door de Comp^{ie} volgens de Batavise prys betaelt werden, off het sal haer vry staen die in de stadt aen de ingesetenen te vercoopen.

De coopluyden houtleveranciers etc., die met de Comp^{ie} handelen, koopen en verkoopen in 't lant van Chirrebon sonder onderscheyt, sullen van alle soorte waaren, die se van des Comp^{ie} factoren incoopen en weder aen deselve vercoopen aen den heer betalen 2 ten hondert, 't sy dan wat voor goederen het weesen mogen, hout, sout, rys, suycker en wat dies meer sy, sonder dat de Coningen van Chirrebon deselve coopluyden, soo lange sy met de Comp^{ie} handelen eenige moeyten sullen mogen aendoen, 'tsy aen hare persoonen ofte middelen, maer deselve laten onder bescherminge van de Comp^{ie}, opdat alsoo van haer gelt versekert mogen wesen, gelyck met den Soesoubounan oock gecontracteert is.

Indien 't gebeurde dat Comp^{ie} schepen off vaertuygen, off oock wel de vaertuygen van hare onderdanen en ingesetenen door quaet weder off ander ongemack onder het gebiet van Chirrebon te stranden en te verongelucken quamen, soo sullen de Coningen van Chirrebon gehouden wesen door haer volcq en onderdanen de behulpsame hant naer uytterste vermogen te bewysen en Sorge te doen dragen, dat geene van de gestrande goederen wegh genomen off gestolen comen te werden, opdat de eygenaers onbeschadigt mogen blyven, doch sullen oocq deselve de helpers in redelyckheyt voor haren arbeyt en bewesen hulpe beloonen.

Oock en sullen de Coningen van Chirrebon niet gedogen, dat de Comp^{ie} off ymant van hare ingesetenen in haer lant enige overlast werden aengedaen, off dat se aen hare goederen beschadigt werden; en indien 't gebeurt, besorgen dat daarvan vergoedinge geschiede boven regtvaerdige straffe aen de quaetdoenders.

De Comp^{ie} sal vrystaen onder 't gebiet van Chirrebon 'tsy te water off te lande sonder onderscheyt, hare vyanden aen te tasten, en

de Coningen sullen gehouden wesen de Comp^{ie} des noots daerin te adsisteren, oock mede aen de Comp^{ie} en hare ingesetenen alle hulpe en bystant bewysen, indien se op hare reedens door eenige vyanden quamen aengerant te werden. Oock belooven de Coningen geene natien, hoedanig die genoemt mogten weesen, in haer lant te sullen admitteren, die met de Comp^{ie} in oorlogh syn, maer deselve ter contrarie als gesezt, allen afbreuk helpen doen, opdat alsoo de vrintschap tusschen de Comp^{ie}, den Soesouhounang en Chirrebon te bestendiger wese.

De Coningen sullen oock onder haer gebiedt noyt eenige Macassaren off Maleyers, Mooren off wat natie het wesen mogte, met de Macassaren vermengt synde, metter woon mogen gedogen, noch oock aen deselve eenige frequentatie off negotie vergunnen, als aen de sodanige die Comp^s. pas komen te vertoonen, sonder nochtans, dat desulcke haer metter woon in 't lant van Chirrebon vast sullen mogen ter neder setten, gelyck het contract met de Sousouhoenan oock medebrengt.

De Coningen van Chirrebon belooven mits desen wel expresselyck alle mogelycke middelen te sullen aanwenden omme alle slaven, die sedert eenige jaren van hier naer Chirrebon verloopen syn, off oock eenige misdadigers en schuldenaers, die om hare begane fouten off om hare schulden van hier naer Chirrebon gevlugt mogten wesen, byeen te versamelen om aen de Comp^{ie} overgelevert te werden. En soo na desen, 't sy slaven, 't sy dieven, 't sy dootslagers off andere misdoenders, off oock eenige schuldenaren van wat natie die wesen mogen van hier naar Chirrebon quamen te retireren, die sullen de Coningen datelycq doen vast setten, en onder goede versekeringe ter eerster gelegentheynt herwaerts stieren off daer aen onsen resident overgeven, sonder een eenige te mogen ophouden, veel min eenige christen besnyden. En opdat de Cheribonse onderdanen te yveriger en te gereeder mogten wesen sodanige slaven off andere misdoenders aen den dagh te brengen, soo sullen sy van elke slaeff 10 en van elke misdader off bancquerottier 20 Rx. genieten, 't weleq de Comp^{ie} daervoor selfs sal uytkeeren.

Ende opdat alle occasie tot onlusten, soo veel mogelycq sy, wegh genomen werde, soo sullen de Cheribonders en de Cheribonse ingesetenen niet mogen varen als met Comp^s. pas, 't sy van hier off van onsen resident op Chirrebon; en ingevalle van Comp^s. wegen

niemant op Chirrebon resideerde, dan sal versogt werden, dat de oudsten Coning een teecken hebbe van Comp^a. wegen om aen syn vaertuygen te geven, opdat men se kennen en onderscheyden magh, mits dat se om de oost niet verder varen als tot Baly toe en niet voorby Borneo, gelyck dat van outs met de Sousouhounan oocq gecontracteert, geslooten en besproocken is.

Alle welcke poineten sodanich door den Gouverneur Generael ende Raden van India syn opgesteld en soo wel in de Nederduytsche als in de Maleytse tale neffens maleander geschreven, en den commissaris Jacob van Dyck nevens de Cheribonse gesanten aan de drie Gebroeders mede gegeven, om sodanigh door de Coningen van Chirrebon en haer voorneemste grooten ondertekent, gesegelt en met eede op den Alcoran na hare wyse, beedicht te werden. Opdat dit verbond des te onverbrekelycker en te heyliger, vast en bestendigh mogte blyven, daerom sullen der drie van eenen inhoude en allemael getekent wesen; eene voor de E. Comp^{ie}; eene voor den Sousouhounan en eene voor de Coningen van Chirrebon, deweleke alle drie door de Coningen Gebroeders getekent en gesegelt synde, door den commissaris van Dyck en den capitayn Jochem Michielse van wegens de Comp^{ie} mede getekent, en daer na alhier op Batavia alle drie insgelycx door den Gouverneur Generael en de Raden van India met haer namen en Comp^a. zegel bevestigt en bekrachtigt sullen werden.

Aldus ter presentie van de menigte der volkeren op den Allon Allon of Passebaan door ons ondergeschreven Prinsen Gebroeders en 's landts grooten ter eender en den commissaris Jacob van Dyck en captain Jochem Michielse in de naam van syn Edelheyt de heer Gouverneur Generael Rycklof van Goens en de E. E. heeren Raden van India ter andere zyden gecontracteert, by ons Princen Gebroeders en grooten besworen, mitsgaders met eygen hand en naam ondertekent en gesegelt. Onder stont: Chirebon 7^{en} January 1681, was getekent: Jacob van Dyck, Jochem Michielsz.; nogh in Maleytse characters dit bovenstaende getekent: door den oudsten Prins Marta Wyaja; dit gestelt door den tweeden Prins, Carta Wyaja; gestelt door den jongsten Prins, Wangsa Carta; dit is gestelt door Raxa Negara, Anga de Raxa, Pourba Negara, Anga de Prana, Anga Raxa, Naja Patty.

Gecollationeert Accoord,

Batavia int casteel, Ady 30 April 1681.

CV. Resolutie Gouv. Gener^l en Raden. Sondagh den Eersten Maart a^o 1682, nademiddagh nae de practicatie, enz. (Interventie in de zaken van Bantam.)

Op een briefje zoo even per een onser borgeren van Bantam hier aangebracht van onsen resident Willem Caaff (luidende o. a. dd. 27 febr. 1682. „Dese dan synde expres om UEd. toe te brengen, dit neffens gevoegd briefje van den jongen Sultan, dat hy my verleden nacht omtrent ten elf uuren in syn slaapkamer overhandigde, by de weleke hy UEd. versoeckt om adsistentie van volck, soodrae als 't mogelyck is, om de boom en zyn Casteel alhier in possessie te nemen, alsoo hem al syn volck en grooten afvallen, en gantsch niemant meer heeft, daar hy iets langer op vertrouwen magh, verhalende hoe gisteren nacht, als wanneer Bantam op 7 plaatsen te gelyck in den brand aangestoocken wierd, weggelooopen zyn de Pangérangs Kidol, Ardij en der Makassaaren priester Chee met alle haar volkeren naar den ouden Coninck en in de verleden nacht wierde hier een weynigh ter zyde boven 's Comp^s logie meede op vyf bezondere plaetsen brant gestigt, in welken troubel Pangeran Sougia (?) met omtrent 1000 man, die de wacht aan de westcant van Bantan te houden bevolen was, almede landwaerts in nae 't gebergte of nae syn vader gevlugt is, soodat hy (de jonge Sultan) weynich volck meer noch heeft. Alle inwoonderen zyn in haar prauwen gevlugt en geven al hun woningen ten beste, soodat de geheele stad nu ledig leyt en open staet en de oude Coninck, die alle uuren hier verwacht wort, op zyn aldergevoeglycxst kan invallen, soo dat soo gebeurt, gelyck het sigh naer alle apparentie doet aensien, soo zyn wy genoegsaem versekert en oock wel gewaerschout, dat hy niet een der onsen en sal verschoonen, dierhalven versoecken wy UEdH. om 2 suffisante jagten en 4 à 5 hondert weerbare militaire mannen, met een ervaren krygshoofd over deselve ende dat voor Syn Majesteyt tot soodanigen insight als voorgeschr. staat, verclarende de jonge Sultan van gevoelen te wesen, dat zoodra deselve hier verschynen, allen die hem nu afgelooopen syn, hem weder toe sullen vallen ende byaldien hy de overhand houd, dat hy alles en 't geheele landt, negotic, enz. d'Ed. Comp. sul opdragen, als sy met hem maar willen

handelen, gelycken als met die van Sirrebon en laten hem maar Coninck van Bantam blyven, dan zoo is 't hem gnoegh")¹ (waaruit) gezien zynde de vervolgende gerezene onlusten tusschen den ouden en jongen Coninck aldaar, ende dat de gansche stadt Bantam door des ouden coninck volck reets was afgebrant ende de jonge onse adsistentie van schepen en volck ernstigh is versoekende, by een briefken van 2 regels, door de vrouwe van Syn Hoogh. zelve geschreven, luydende aldus: „Desen brief is van Paducca Sirij Sulthan Aboen Nasar Abdul Cahar aen den capiteyn Moor en alle de raden van India: ik versoeke in aller haast hulpe, ik heb geene personen die ik vertrouwen kan, komt aan den boom en in myn Casteel, laat dit niet naar, komt haastigh! —

Ende zoo mede denselven resident om 1 a 2 bodems tot haer versekering, zoo heeft de Gouverneur Gener. ter materie van dit voorval ende favorable oecagie, die ons daarmede quame gesuppeditteert te worden, in het breede gediscoureert ende met de vergaderinge aandachtigh overlecht, het goede en het quade, dat ons, indien wy ons met de questie tusschen de voors. vader en zoon, quamen te bemoeyen daeruyt koste toevloeyen ende is daarop eyn-delinghe eenparigh verstaan, dat wy ons met die zaacke noodzakelyk en om veele en krachtige motiven mosten bemoeyen ende deswegen een aanvanck maken, met ons te presenteren tot Mediateurs, omme de questie tusschen deselve vader en soone ofte ouden en jongen Sulthan (was het mogel.) te vergelycken en dies onvermindert oock op het versoeck des jongen Coninck van onse aan de hand synde cryghsmaght een goed gedeelte derwaarts af te steken, omme nevens eenige schepen en vaartuygen met des te meerder aansien en auctoriteyt onse voors. mediatie te becleeden, zynde voorts de meeste leden van den raad van advis en arrest deswege gebleven, om in-middels oock onse militie, ingevalle het veyligh geschieden konde (immers zonder groot gevaar en merckelycken aanstoot) tot versekeringe en hulpe des jongen Coninck aan land ende in syn Casteel te brengen, mitsgaders op zoodanige andere posten, als met overlegh van Syn Hoogheyt quame goetgevonden te werden, zonder te wachten

¹ Deze brief van Caëff staat niet geïnsereert in de Resolutie; maar is door mij overgenomen uit het inkomend briefboek en tusschen in de resolutie gevoegd.

naar het antwoord ende de verklaringe van den ouden gewesen Coninck ofte hem onse presentatie tot mediatie aangenaam was ofte niet, vermits gesustineert wert, dat het niet wel te verantwoorden zoude wesen, deze schoone occagie te verwaarloosen. Ende ingevolge van welk arrest, dan vooreerst mede is goetgevonden, (de genomineerde militaire recreute naar Macassar, Amboina en Banda met 200 coppen te besnoeyen;) om den resident te secoureren en den jongen Coninck te doen blycken, dat syne versoeken in acht genomen zyn, heeft zyn Edh^t aangenomen nog van avond het jacht de Alexander welgemand naer Bantam te sullen senden, met den brief, die Syn Ed. opgesteld en de raad na genomen lecture geagreëert heeft.

CVI. Resolutien Gouverneur Generaal en Raden. Sondagh den 29^{en} Maert A^o 1682, namiddaghs laat en Maandagh den 30^{en} Maert van 's morgens op de paaschdagen. Extraordin^e vergaderingen.

Nadat na langh verlangen eerst op gisteren na middagh ons by monde was bericht gedaan door eenige onser ingesetenen van de herwaarts comste der schepen Swanenburgh en Egelenburgh, nevens 2 chialoupen uyt de expeditie en besettinge voor de stadt Bantam, zoo zyn de gescyde bodems desen morgen alhier verschenen en door den E. Capiteyn Jan Albert Sloot, nevens den resident Willem Caaff, daarmede expres door den heer Mayor Saint Martin en raat herwaarts geëxpedieert, overgelevert haar E. advysen van den 27 deser, met wyder mondeling bericht en rapport van den toestand onser zaaken aldaar en het vruchteloos gedane tentamen om met de gansche macht in de rivier en aan de westerboom van Bantam te landen en den benauwden jongen regerenden Coninck in syu belegert casteel te ontzetten, op den 24 Maert bevorens ondernomen en verdere verklaringe van de veele swaricheden en ongemacken, die in 't landen daar elders omtrent die stadt tegen het vyandelycke volk van den ouden gewesen Coninck en synen rebellen aanhangh schenen te resideren, als die sich overal t'eenemaal versterkt ende de rivier door verscheyde toeheyningen, om in te comen t'eenemael onbruykbaar ge-

maakt hadden ¹, alhoewel de jonge Conink zoo by zyn afgesonden volk en brieven aan den E. Mayor nogh al even sterk om spoedige hulp en verlossinge was insterende, welke advysen dan in raade met aandacht doorlesen en geresumeert, mitsgaders den gem. Sloot en St. Caaff, nevens 2 met haar overgecomen Javanen des jongen Coninx, op verscheyde zaaken van den toedracht en de gelegenheyt aldaar nader gehoord en geëxamineert wesende, zoo heeft sich de vergaderinge wyders met een serieus overleg bezig gehouden, hoochdanig hieromtrent nu wyders te handelen en wat verder daarin tot het bereyken van ons goet oogmerk en voornemen by der hand diende genomen en in het werk gesteld te worden; waarop dan vooreerst is gearresteert: dat dit werk van Bantam tot ontset des jongen regerenden Coninx en omme aldaar eenen vasten voet aan land te krygen, voor de Comp. nu zoowel als te vooren moet geoordeelt worden voor ten hoogsten te importeren, om verscheyden respecten en motiven, onder andere ook omdat het als een baaken voor alle dese omleggende oosterse vorsten comt te strekken ende derhalven met alle vermogen alsnogh moet voortgezet en vigouresuslyck vervolght worden, in die hoope en dat vertrouwen, dat onaangesien de voorgenomen mislukte landinge, geensints door kracht off ontsagh der vyanden ², maar ten principale by gebreck van bequamen grond

1 Op den 24 Maart had de St. Martin met verschillende vaartuigen en o. a. ook met eene soort van drijvende batterij de rivier op willen komen, om te landen; hij vond zich daarin echter door palissaderingen en andere versperringen verhinderd; terwijl het ontscheepen van troepen door de modderbanken en moerassen onmogelijk bleek te zijn. Daarop was het vuren op de batterijen van den ouden Sultan aangevangen, waarop zoo hevig geantwoord werd, dat de Comp. schepen aanmerkelijk schade leden. Het geschut van den ouden Sultan werd door Engelsche en Deensche konstabels bediend. Cf. Brief van de St. Martin c. s., dd. 27 Maart. Hieruit blijkt weder de onjuistheid der opgaven van Valentijn, die op bladz. 223, Deel IV, zegt: dat de St. Martin 266 talmede, dat hij 3 maanden lang wachtte, eer hij iets ondernam; terwijl het nu blijkt, dat hij eerst den 6^{en} Maart naar Bantam vertrok, daarop de mediatie aan de strijdende vorsten aanbod en reeds op den 24 Maart poogde te landen, toen het antwoord van den ouden Sultan achterwege bleef. Het verhaal dat Valentijn verder opdischt, als zou de Ambonsche kapitein Jonker, zyn opperbevelhebber de St. Martin, toen in stilte bij de Hooge regering hebben aangeklaagd, is weder een van die onwaardige lasterpraatjes, waarmede Ds. Valentijn, zich zoo gaarne bezig hield. Kapt. Jonker nam aan de expeditie geen deel vóór 16 Mei, dus na de inneming van Bantam. Cf. Resol. H. R. 15 April 1682.

2 Hier maakte de H. R. zich zelve iets wijs, waaraan zij niet kon gelooven. De Hollanders hadden wel degelijk een «échee» geleden.

om vast te kunnen staan, de zaken in ons reguart generalycken niet zoodanig zyn vertergert, dat daardoor in ons volk aldaar de alderminste verslagenheit zoude wesen veroorsaekt. . . . gelyk. . . . inmiddels door den Heer Mayor en den Raat daaromtrent niets en stonde te worden versuymt, besigh zynde de bequaamste advenuen, die de Javanen wegens den Coninck (den jongen) wisten aan te wyzen, naauwkeurig te visiteren, versoekende niettemin volgens de overgesonden petitie verscheyde ammunitien en noodwendigheden, alsmede party militia tot recreut, om 't zelve te secunderen ende 't werk te zekerder te mogen nemen, waarop en over, dan almede verder gedelibereert zynde oock goetgevonden en verstaan is, haar E. van al 't geëyschte, zoo van provisien, ammunitien en behoeften bezyden nog 3 platboomde schouwen en 4 metale veldstukjes, schietende 6^{te} bals ende verders ook onaangesien de sooberheit van ons presente guarnisoen, daar bezyden nogh tot recreut uyt den swacken hoop te hunner adsistentie af te steken, een Comp^{ie} van 80 der beste Nederlandse soldaten, onder wackere beproefde officieren, als t. w. Capit. Guiljam Libout, den Luytenant Benjamin Nivelle en den vaandrigh Cornelis Pietersz, alle 3 eerst de voorl. week van de expeditie van Sumatra's westkust teruggekeerd. . . . Ende, enz. . . . ende alhoewel wy den Hr. Mayoor Isaak Saint Martin als hoofd en oppergesaghebber der importante expeditie in conformiteyt onser medegegeven instructien, ordre, mitsgaders de nader gevolgde brieven aan denselven. . . . hebben getoont alles aan te betrouwen. . . . zoo is echter verder de importantie en pressance van dit wichtig werk in nader bedenkinge genomen en uyt dien hoofde ende omme de jegenwoordige constitutie aldaar, nae ryp beraet noodigh geacht en beslooten, Zyn Ed. met nogh een wacker, beproeft en ervaren man te adsisteren, omme het een en ander te meer te faciliteren en ons gerust te stellen, om by eenige menschelyke toevallen ofte oorlogs noodlot, het werck met het vereischte ontsagh ook te kunnen opvatten en te vervolgen ende mitsdien vervolgens eenparigh daartoe genomineert ende beroepen d'Ed. François Tak, jegenwoordig gesigneert president en commandeur. . . . op het land van Macassar. . . . onder dese iterative recommandatie aan Haar Ed. gesamentl. om met het vereyschte goet overlegh alles te doen en de landinge zoodanigh en op alsulcken plaetse by der hand te nemen, als aldaar

in loco veylighst en dienstichst zal geoordeelt comen te worden, zonder daaromtrent eenige noodeloose dilajien te maken, onder die precautie van goede off quade successen ons te zullen getroosten en van de goetheyt des Hemels het beste af te wachten, zoodanigh dat de reets by onse derwaarts afgegane missive van den 17^{en} deser maant en ook eenigermate in de dier tyde gevallen resolutie van den 16^{en} staat geëxpresseert, zonder alsnogh den ouden en gewesen Coninck of ymant van syn volck in het minste langer te ontsien; want sy ons bereets zoo aan de rivier van Tangerang als ook voor Bantam genoegsaam vyandelyk geoffenceert hebben, om haar weder met een onbeschroomde vrymoedicheyt allerwege te attacqueren en allen mogelycke affbrenck toe te brengen enz.

CVII. De kommandeurs Is. de Saint Martin, Tak en raad aan de Hooge Regering. dd. 9 April 1682. In 't Kasteel Soeroesocang in Bantam.

Dewyl de constitutie van onse zaacken alhier niet wel toe en laten in het breede alles over te schryven, zoo zullen wy egter met UEd. permissie alleenigh in 't korte seggen, dat de Ed. Tak tot onse adsistentie met de fluytscheepjes mitsgaders den capit. Guilliam Libout benevens een recreut van 123 Nederlandse soldaten, den 3 deses hier wel aangecomen is, hebbende insgelyx UEd. Ho. A. missiven wel ontvangen, daer wy niet anders op sullen antwoorden; maar UEd. met alle respect bedancken voor het gesonden secours met de comste van den E. Taek hebben wy niet stil gestaen, om een plactse hier omtrent tot de landing bequaam uyt te kiezen, gelyck reets bevorens door verscheyden officieren om het westen van dese stad is ondersocht geweest; dogh onbequaem geoordeelt, dat by gemelte Zyn E. door nader gedane visite geconfirmeert is geworden, zulex wy onse gedagten hebben laten gaen, om Capatian aan te tasten en hebben wy niet connen oordeelen beter gelegentheyd om voet aan land te zetten, te zullen becomen, zulex een briefje aan den

jongen Sultan, dd. 4 deser hebben afgevaardigt om hem tot volstandigheyd te persuaderen, alsmede een lettertje, daaronder aangevoegt voor Jacob de Roy om het beloofde van UEd. soo omtrent syn persoon, alsmede aen alle fugitive slaven en anderen bekent te maken

De landing om reden als vooren, vastgesteld zynde, hebben wy daaromtrent de behoorlycke ordre gestelt, maar niet eerder dan den 7 deses bereyt geweest om gesamentlyck den vyant onvoorsiens, met het aanbreecken van den dagh te attacqueren; want naardat wy van 't jagtje de Pyl, hetwelk wel naast aan voors. plaats geaneckert was, deselve met alle omsichtigheyd hadden afgepeylt, soo hebben wy geoordeelt, dat men de gronden sonder ontdeekt te worden om de meenigte der oorlogs en andere prauwen aldaar op de wagt liggende, niet en soude konnen peylen, zulcx goed gevonden en vastgesteld is, de peylinge te laten geschieden op de volgende wyse; ende vooreerst de Maleyers en Balyers geordonneert by den doncker met haare prauwen aan het jagtje de Pyl te gaan liggen en de groote Chiampan insgelycx daarheen te boegseren als wanneer omtrent de middernacht, de brigades van de manhafte capiteynen Jochem Michielsz. en Joan Struys ende by ieder een comp. matrosen gevoegt synde en voor elke schouw een schuyt almede na voorsz. jagt zyn geroeyt, gel. oock Capit. Guilliam Libout ter bestemder tyd, daar met zyn brigade in alle de boots, behalven een daar de ammonitie van oorlogh in was, mede is gearriveert, hier nu gesamentlyk by den anderen zynde, hebben wy Huygh Booy met een Javaan vooraf laten gaan, om de grond zoo heymelyck als 't konde geschieden te peylen en hem van verre met een schuyt te laten volgen; opdat by ontdeckinge zyn retraiete daarnaar soude mogen nemen, hetwelck gedaan zynde, rapporteerde dat op 2 vadem waters gecomen, goede grond had gevonden; maar niet verder durfde of konde gaan, omdat een klein prauwtje, daar digteby, hem zoude ontdeekt hebben, sulcx omtrent den 7den 's morgens ten 4 uren, de chiampan bewesten een weynich vooraf hebben voortgesonden, alsmede gemelden Huygh Booy in een canootje tot weghwyser daarby gestelt en cort by deselve omtrent éen pistoolschot beoosten de avantgarde, onder Cap^t. Struys in de schouwen verdeelt met de comp^{ie} marine onder schipper Reynie Schouten benevens de 3 compagnien Balyers, volgende de batailj

onder Capt. Jochem Michielsz. en de marine onder schipper Aggies, op deselve wyse, blyvende Captⁿ. Guilliam Libout met twee comp^{en} Nederlanders en de mardykers met de ammunitie in de arriergarde; ende in sulck een dispositie en ordre zyn wy van tyt tot tyt, door gem. Huyg Booy gewaarschouwt zynde, sonder ontdeekt te worden, digt aan de strant gekomen, als wanneer des vyants gom begon te slaan, zulex aanstonts door d'avantgarde de schouwen soo nae mogelyck met setstocken aan het strand wierden gedouwt, dewelcke sonder verhinderinge aen lant is geraeckt, gevolgt van de resteerende troepen, maar nauwelycx waren wy aan 't marcheren of kregen den vyand op ons aen, daer den gewesen bottelier Huygh Booy, omdat wat te verre vooruyt liep, het leven heeft gelaten, doch syn (de vyanden) soo scherp door de avantgarde gepousseerd en aangedrongen, dat ons in den voortganck niet en hebben kunnen stutten, schoon dat al elckenmaal zoowel voor, als in 't midden, als agter op ons als disperate menschen zyn ingevallen, het geheele corps in zoodanige verwerringe brengende, dat wy altemet met reden aen een goed succes en uytkomst twyffelden; want het meeste volk gants ongedresseert in sulck geval weynig acht namen op de aanmoediging van hare dappere officieren, die waarlyk in dese actie, alles dat men van kloekmoedige mannen soude connen vereyschen en wenschen, gedaen hebben, en derhalve Uw HEd. gunste wel waardig zyn, en byzonder heeft de avantgarde, onder den manhaften Captⁿ. Struys wel de meeste last geleden aen de brugh van de rivier Carentantoe ¹ daar de vyandt 't allen geluck twee canonschooten vrugteloos gedaen hebbende, egter met haar schietgeweer zoodanig onder d'onsen troffen, dat gem. Z. E. wat moeyte en vigeur daartoe oock aanwendde het volck niet en konde disponeren om over deselve en op den vyand in te booren, zulex genootsaackt was te wagten, totdat de mid-deltogt onder den manhaften Captⁿ. Jochem Michielsz. aengevoert en dewelcke door verscheyde disperate amockspeelders, die tusschen en onder de brigade meest zyn dood gebleven, opgehouden wierd, aenquam, alsmede den Captⁿ. Guill. Liebout, die mede in de arrieregarde gedurich is aengevogten geweest, als wanneer wat by den anderen gecomen zynde, gem. brugh door een kloeckmoedige resolutie by de

1 Karang gantoe?

avantgarde vermeestert is geworden en vervolgens gesamentlyck doordrongen tot aan het casteel van den jongen Coninck, die ons met onuytdruckelycke vreugde en blydschap de valbrugge heeft nedergelaten en ontfangen, als wanneer noch eenige van des vyands troepes, dicht rondom het Casteel begraven liggende en meest Macassaren en Maleyers zynde, verdreven en uyt haar wercken gejaagt syn, en schoon het doenmaals noch maar negen uren in den morgenstont was, oordeelden wy, soo om de excessive hitte, als de vermoeytheyt van ons allen het hierby tot naar de middagh (om ons volck te refraischeren) te laten berusten, om als dan met een nieuwen moed en couragie den vyand zoo van de resteerende punten als van de boom te verdryven, gelyck doenmaals zonder groote resistentie uytgevoert en de overige vyanden weggejaagt en verdreven zyn geworden en dat in het aansien van de heeren Francen, Engelse en Deense residenten, die zulcx, meenen wy, met herten leed moesten aanschouwen en voornamentlyck de Engelschen, die alle te verre buyten de mate van neutraliteyt (die sy soowel als de andere natien naukeurigh hadden moeten onderhouden) hebben overgetreden en alhoewel zy voorgeven, dat door de pangerans van den ouden Sultan zyn gedwongen geweest hun cruyt, loot en alle verdere ammunitie van oorlog te moeten geven, alsmede dat die van hare natie, dewelke den ouden Coninck hebben gedient en geadsisteert, als schelmen van hen zyn weggelopen, zoo blykt het evenwel evident, niet eunnende ontkennen, dat zy in de werken en approches dicht onder het Casteel geweest (zyn), dat van haar niet anders werdt gerefuteerd, als uyt curieusheyd geschied te zyn, tgeen wy, noch de jonge Sultan in zulker wege noch op die wyse niet behoeven aan te nemen, hebbende bovendien uyt het rapport van den Coopman Willem Caaff verstaan, dat eenige van de Francen en anderen, Chinesen, hem in alle sinceriteyt hebben verelaart hoe de voors. Engelschen geresolveert en vastgesteld hadden, daags vóór onze aancomste met haar 18 vrywillige, benevens een constapel uytmakende de negentiende, het Casteel, in geselschap van de belegeraars viva force, aen de westeant te bestormen, dat door onse aancomst (Gode zy danck, die ons desen zegen zoo genadich heeft gelieven te verleenen) is verhindert geworden en die den ouden Sultan in die occagie gedient en bygestaan hebben, almede voor een gedcelte loon

naar werken gecregen (hebben) zynde twee van deselve en een daags te vooren dood geschoten.

Dit is dan in 't korte, hetgeene by ons eergisteren uytgewerckt en volbracht is, hetwelck niet en heeft kunnen geschieden zonder merckelycke bloetstorting; want daar men kapt daar vallen spaanders, zulk dat wy UEdh. tot ons hertelyk leedwesen, met alle eerbiedicheyt moeten aenkundigen, hoe in deze attacque hebben gekregen twee en dertig dooden en 47 gequetsten

Hoedanig de zaaken soo omtrent als in Bantam staan, daar cunnen wy nog weynig van oordeelen en voornamentlyk, dewyl de Coninck ontbloot van volk zynde, tot noch niemant uitgesonden heeft, om naer het gedoente van zyne vyanden te vernemen en andere weder aen te locken, daar toe wy hem nu hebben gedisponeert en zulcx derhalve morgen staat te geschieden. Wat belangt den toestand der Chinezen, daar cunnen wy niet uyt sien, dat groot quaad of goed voor ons van te verwachten zy en die apparent hun affectien en trouwe sullen reguleren naar 't belang dat zy daer in hebben en wat belangt de Europeanen, die en sparen nu geen moeyten, voornamentlyk de Heeren Engelschen, om den jongen Sulthan op het allerbeleefste te ceremonieren ende met deze overwinninge te congratuleren, hetwelck van Syn Hoogheyd, die zich nu t' eenemaal onderwerpt den raad van zyne hulpers en weldoenders, naa tyds gelegenheyd beantwoord en bedanckt werd, zulcx geen swaaricheyt sien, desen jongen Vorst te persuaderen, tot alle hetgeene, dat de belangens van d'Ed. Comp. in deeze zaake soude komen te vereyschen; maar nademaal alle hetgeene dat nu met gem. Zyn Hoogh. sal verhandeld en beslooten worden, van een seer schrandere natuure en wigtige materie zyn en waartoe wel een regte grondige kennisse van UHEd. voorsienige en wyse intentien zullen vereischen, om voor dit gebouw een vaste en massive grond te leggen, daar UHE. des te onbecommerder zult connen opbouwen, zoo willen wy geern bekennen, dat wy in het manieren deser zaaken onse geringe capaciteyt ende experientie, niet al te veel toevertrouwen en met verheuing een illustre persoon, van UwHEd. intentie geïnformeert te gemeet sien zullende gants geen difficulteyt omtrent den jongen Sultan gevonden worden, die ons seer gaarne het fort en al wat tot hetselve behoort in bewaring overgegeven heeft, met

volkomen vertrouwen, dat de comp. de zaacke nu voorts ten zynen beste zal dirigeren en overzulks alles wil involgen wat Zyn Hoogh. ook zoude voorgelagen en geraden worden, te meer dewyle geen der Javaanse Heeren, zoo lange den ouden Sulthan en zyn aanhang nog in dat crediet blyven, daar se tegenwoordig in zyn, kan of mag vertrouwen, zulex UEd. hulpe by desen nader staat te verzoeken, zynde dan insgelycx mede van onsen pligt UE. te adverteren, dat wy te lande vooreerst weynich sullen kunnen uytrechten, ons niet sterk genoeg bevindende

Met onse verschyninge in dit fort, hebben wy bevonden, dat de burger Jacob de Roy, de meeste oorzaak is geweest, van des jongen Conincks volstandig verblyf, daartoe hy alle persuaderende middelen gebruyckt ende uytnemende goede vlyt en naarstigheyt, omtrent de anderen in 't werk gesteld heeft, en nademaal wy hem bevinden te zyn een persoon van goed en gezond oordeel en die zich UEd. dienst ten hoogste genoeg zal evertueren, hebben wy onder UH.E. approbatie hem gehonoreert met het character van luytenant, enz.

CVIII. De Kommandeur François Tak c. s. aan de Hooge Regering, dd. 27 Dec. 1682. In den pagger, aan de hoek Oedjong Boeroenok.

. Opdat UHE. ten spoedigste van ons gedoente kennis zoudt mogen hebben, zoo werd dese met de fluyt Buuren, en de meesten gequesten gedepecheert, om UwHE. aan te kundigen, dat wy den 22 deser des nagts van Tanara's rheede afgezeylt met de landwind, noordwest van Tankora (Tangkoerat) geankert zyn, daar wy des anderen daags de militie op de vlotste bodems ordonneerden over te schepen, naardat reeds de landinge vastgesteld was; maer naerdal al eenige soldaten overgebracht waaren, quam er zulek een felle W. wind, dat wy veel moeyte gehad hebben, het volk, dat in de schouwen onderwegen was, te recht te helpen, gelyck dan mede de gehuurde gontings en de pantchialans van captⁿ. Maleyo van haar anckers geraackt naar 't Mensen-eeters eyland verdreven zyn, zulecx geen zeewind kregen als den 25 courant, die ons naar wensch zoo

beosten Tankora bragt, als wy wenschten en daar het jagt de Experiment, dat met groote moeyte boven water gehouden aan den grondt wiert geseth, naardat zyn masten gekapt en de ballast in zee geworpen was, maar het heeft ons dien dienst niet toegebracht, die wy daarvan verhoopt hadden, vermits het zoo naar niet konden zetten, om eenigen inbreuck aen des vyands oostelykste pagger te doen, hoewel de strand genoegsaam beschooten konde werden en derhalve al veel tot onse bescherminge gecontribueert heeft, gelyk dan mede de fluyt Buuren, de kleyne jaghtjes en chialoupen langs de wal en beosten 't voornoemde jaght in ordre gerangeert bezyden de pantsialangs den vyand vry geincommodeert hebben. In zuleker voegen zyn wy des 'snagts ten drie uren in de gontings, schouwen, boots, chialoupen en pantsialangs met de gantsche krygsmacht (except de twee comp^s. Mardyckers en die van Ali, dewelcke echter by tyts gevolgt zyn, tot het aanbreeken van den dach) den 26^{en} 'smorgens gelukkig geland, naardat de vyand, eene charge op d'onse hadde gedaan, daar drie soldaten onder captⁿ. de Roy door gequetst zyn geworden, hebbende in 't bos de vlugt genomen en ons vooreerst zooveel tyd gelaten als noodig hadden, om dese aansienlyke macht in postuur te stellen, die wy naar de smalle plaats hebben moeten formeeren en de capt. Joncker, Maleyo, benevens de Baliers d'avant garde gegeven, gevolgt werdende van de cap^{tn}. Jacob de Roy en twee comp. marine, onder de cap^{tn}. Reynier Schouten en Anthony Mathysen Mars, daar den E. Wanderpoel met den treynmeester en voorts cap^{tn}. Jochem Michiels, met een comp. marine uyt de pantsialangs geligt, mitsgaders cap^{tn}. de Ruyter bezyden de comp. Mardykers en die van Aly met de Maccassaaren onder Daïn Boerane &c. den anderen in ordre en langsaem gevolgt zyn, omdat de vyand van terzyde en agteren zocht in te breken, behalve dat met het hooge water, de strand op veel plaatsen zoo smal was, dat onze soldaten verre over de knie door 't water moesten marcheren, 't geen ook oorzaak was, dat d'inlanders in de voortroep even aan 't cyndigen van het bos, veel gequesten kregen en vervolgens gestuyt wierden, als wanneer een schouw met twee princen stukjes, daarby souden, werdende ten eerste een constabel zeer zwaar gequest en vervolgens de schouw verlaten, tot een ander daar weder in de plaats gestelt wierd, doch wat moeyten kapt. Jonker Maleyo aanwende om de Baliers

benevens hun, tegens het retrenchement van den vyand aan te zetten, konden zy dat niet te weeg brengen; maar wierden door haar volk gedrongen en aan 't wyken gebragt, byzonder doen de manhafte captⁿ. de Roy, die naar voren was gelopen om hen tot den inval te moedigen, gequest wierd en die dese nacht met de Snauw naar Bantam vertrekt, zulks met groote moeite onse Europeanen voorby deden marcheren om den vyand uit de werken te jagen, daar de lieutenants Timmerlings, doch dese niet van beduyden en Slier, mitsgaders de vendrigh van Neck gequest en de vendrigh Verwer met eenige sergiants doodgeschoten wierden, als wanneer de E. Wanderpoel door den Commandeur voorgeroepen zynde, ten eerste op den vyand toezettede, hem uyt zyn werk en voorts uyt de eerste pagger, die wy in bezetting houden, jagende, als wanneer onse inlanders weder moed grypende, den vyand vervolgden; dogh wierden ten eersten weder teruggedreven, behalve de Macassaren, by den Ed. de Ruyter geposteerd, die zich in de arriere garde magnificq gehouden hebben en naardien vele der gequetsten gedurende 't gevecht naar boort gebracht zyn, hebben wy tot noch toe geen pertinente rolle derselve becomen, dogh gelast, dat die hiernevens zoude gezonden worden den Almogende zy met der herte gedanekt, die 's Compⁿ. wapenen soo merkelycken heeft believen te zegenen, ja soodanigh dat de vyandt kort hieraan Tankora en de westelycxste paggers tot den hoek incluyt verlaten hebbe; dog bevoorens, opdat wy ons daar niet van dienen souden in den brandt gestoocken; wy hebben vier stucken canon en eenige bassen; dogh geen vaandels becomen, deselve in de furie van den anderen gescheurt, in flarden geraakt zynde. De reden, die de vyand gehad heeft, om de westelykste paggerkens te verlaten, die alle van Europeanen opgeworpen zyn, is omdat wy d'eerste pagger hebbende, hun den wegh van Turtiassa afsneeden, doordien wy tusschen beyden lagen en haar het bosch ontzet zouden hebben, dat zy met de vlugt voorgecomen zyn, agterlatende hier omtrent den pagger dertich dooden, daaronder zes Europeanen, van welcken sommigen voor overloopers gekend werden.

Wy hebben gisteren genoeg te doen gehad, het volk vooreerst te spyzigen, te bezorgen en wat te laten rusten, alsmede de geheele strand langs tot de westelycxte hoek te besigtigen en te onderzoeken of wy geen vers water kouden becomen; maar geen gevonden, nog

te mede soodanich een weg als van Tankora naar Turtiassa zoude loopen, zulcx te rade wierden, van dese morgen met de gantsche macht, behalve eene goede besettinge aan strand op te trekken, om het land te ontdekken, daar wy ten eerste door den vyand werden gecostoyeerd, die niet en dorste te voorschyn komen, omdat wy eene groote vlakke tot ons voordeel hadden, zulcx voortmarcheerden in 't gesichte van Turtiassa, daar de geheele macht van den ouden Sultan ons tegen quam, niet konnende vooreerst aan den anderen komen, vermits eenige bevochtigde rystvelden tusschen beyde lagen, tot eyndelyk de vyand op de Macassaren van onze pantsialangs aanviel, die hem zoodanig repousseerden, dat zy aan 't retireeren en gevolgd van de resterende inlanders t' eenemale op de vlugt raecten en verscheyden dooden agter lieten, tot op eene plaats Soedjoeng genaamd, daar wy versch water vonden; maar de huizen in 't vlugten verbrand om ons daarvan te frustreren, zulcx den Capt. Joncker Maleyo, de Macassaren &c. met een comp. Nederlanders en Mardyckers hebben doen post houden, liggende verre binnen 't canonsdragt van Turtiassa en ongeveer één myl van de strand; maar 't geen ons meest staat te incommoderen, zyn de rystvelden, die wy door moeten en die dese geheele streek beslaan, zynde het van Tanara, niet wel te beginnen, als te verre en nog slegter, komende bovendien geen regt bescheyt van den jongen Sultans afgezanten (die ons een dagh vier à vyf geleden een brief van Z. H. toegebracht hebben) erlangen en overzulx alles moeten by ervarendheid onderzoeken. Zooals wy bezig waren, te ordonneren, de voorn. post te sterken, quam Pangeran Juda Ningrat weder met een brief van Z. H. die ten eersten weder met deze tyding vertrokken is. En om te besluiten is het van ons debvoir Uw H. Edelh. alle dese brave en wackere officieren en soldaten ten goede te recommanderen, als zulcx hebbende door hare dapperheyd waarlyk verdiend, enz.

CIX. De kommandeur Tak, c. s. aan de Hooge Regering
dd. 29 December 1682. Te Oedjong Boeroek.

Gisteren nacht hebben wy, na de gelegenheid des tyds UIIEd. cortelyk geadviseert het voorgevallene tot dien tyd en hoe dat wy de

manhafte capiteyns Joncker Maleyo en de verdere hoofden der Inlanderen met een Comp. Nederlanders besyden eenige granadiers op Tsoesiong^h (Soedjoeng) geposteerd hadden gelaten, die wy dan vervolgens, ten eerste toegezonden hebben, vier prince stukjes met haar toebehooren, gelyk mede een goede partye bylen, parangs, schoppen, spaden en ballast mantjes om zich ten eerste tegens 't canon en een schielycken aanval van den vyand te bevryden, synde bevoorens aan den treynmeester reeds ordre gegeven, om de metalen beukers, mortieren, blinden en planken aan land te brengen, alsmede den Ed. Wanderpoel met een gecacheerde troep, om naauwer inspectie te nemen naar voors. post geschiet, die ons tegen den avondt rapporteerden, dat de capt. Joncker met zyn werk wel een hondert en vyftich roeden nader aan Turtiassa uytgesprongen en zich daar vastmaakte en dat we nu meesters van den dyck, die aan wederzyde op Turtiassa aanloopt condon blyven en dienvolgens het opgestopte water by voorcomende occasie aftappen, sulcx de regen en de moerassige gronden de eenigste verhinginge in ons voornemen konden veroirsaken; maar het schynt dat d'Almogende 's Comps wapenen heeft believen te zegenen . . . dewyle de vyand in het landen en vervolgens in het optrekken door onze inlanders gepousseert, in soodanige schrik en perplexiteyt zyn vervallen, uyt vrees, dat wy haar van achteren de retraiete in 't gebergte soude mogen beletten, dat sy gisteren avont Tanara, Pontangh en van desen nacht Turtiassa hebben verbrand, de laatste plaats met buskruit doen opvliegen en voorts met alle man de vlugt genomen, (wy) staan gereed zoodra het onstuymig weder een weynich opklaart, met een gecacheerde macht op te trekken om te zien, hoe de zaaken zich op Turtiassa willen schikken en meenen, dat dat nest wel t'eenemaal geruineert mach worden, gelyk als mede de strand, die anders toch geen gerief heeft als de smalle zandige aankomst, en daar voren noyt eenige negoryen gestaan hebben, dewyl het t'eenemaal van moerassige landen omringd en gansch van vers water ontbloot is, konnende de bezetting op Tanara en Pontang naar alle apparentie meerder commoditeyt bybrengen, dewyl toch de vyand in 't gebergte niet wel gevolgt kan worden; enz.

CX. Pointen en articulen, op dato ondergeschreven, gesloten ende getekent tusgen den Hoog Edⁿ heer Joannes Camphuys, Gouverneur Generael ende Edⁿ Heeren Raden van Nederlants-India, wegens de Generale Nederlantsge geotroieerde Oost-Indisge comp. mitsgaders Paducca Siri Sultan Abdul Cahar Aboe Nasar en syne naeste raden, dienende tot ampliatio en renovatio van 't tractaet van vrede, en vrindschap op den 10^{en} July 1659, tusgen de voorn^e Hooge Regeringe van India ter eenre ende Paducca Siri Sultan ende grooten tot Bantam ter ander zyden opgereg^t, luydende als volgt:

1.

Eerstelyk werden vernieuwt en voor gerepeteert gehouden alle de poincten en articulen, gelyk als in desen geinsereert, dewelke tusgen den Gouverneur Generael en de Raden van India tot Batavia ter eenre mitsgaders Paducca Siri Sultan en de groten tot Bantam ter andre zyde door tussgenspreken der Jambyse gesanten op den 10^{en} July 1659 syn geaccordeert ende gesloten, die de gem^{te} contractanten beloven voor soo veel deselve in desen niet en syn veranderd, heylig en onverbrekelyk te onderhouden ende te doen onderhouden, sodanig als tusgen twee nabuurige vorsten, en welkers landen en territorien aan malkanderen gehegt ende geënclaveert syn, betamelyk is ende behoort, procurerende de een des anderen beste en voordeel en schuttende elkanders nadeel en verderv, soo veel in yders vermogen is, belovende den gemelten Sultan daar benevens, dat hy aan de vyanden van de Comp^e noyt eenige hulpe of bystand, tsy met wapenen en oorlogsgereedschappen of levensmiddelen sal toebrengen, nog ook tegen de vrynden en bondgenoten van de comp^e en wel specialyk den Sousouhounang, of princen van Sirrebon eenige offencie of hostilliteyt sal plegen, maar de rust en vrede op het eyland Java in alle manieren so veel in hem is, sal tragten te procureren.

2.

Ende opdat de ingesetenen wedersyds te geruster mogen wesen, en bevryd van alle moorderyen en stroperyen, die in de bosgen en

ruygten door quade menschen souden kunnen geschieden, soo sullen die van Bantam niet vermogen te komen op den bodem van Batavia nogte in eenige rivieren ofte kreeken van deselve, anders dan tot Batavia selfs, of ten ware uyt eenige nood, nogte ook van de andre zyde, die van Batavia, op den bodem van Bantam ofte in eenige rivieren ofte kreeken van deselve, anders dan tot Bantam selfs, of ten ware insgelix uyt nood en beyde ofte wedersyds versien met behoorlyke passe, of dat als vyanden sullen mogen werden aangetast, gevangen genomen ofte soo haar ter weer stellen, dootgeslagen, sonder dat dese vrede daardoor geviolert ofte verbroken sal werden.

3.

Ende opdat men sekerlyk weten mag, hoe verre de limiten van een yders heerschappye en territoire sig komen uyt te strekken, soo is als van ouds verstaan ende geconvenieert, dat deselve sullen werden onderscheyden door de rivier van Ontong-Java of anders Tangorang van de zeekant af tot in en over het gebergte, te verstaan van d' eene zee tot d' andere, te weten tot soo ver de rivier loopt met al syn bogten en cromheden en dan voorts op de regte streek van 't Suyden en Noorden tot in de Zuyder Zee toe, met dien verstande nogtans, dat de gehele rivier van Ontong-Java of Tangorang met de grond en boesem, die se nu heeft, of namaals soude mogen maken, sal verblyven aan de Nederlandse Oost-Indisge Comp^{ie} de welke ook in volle eygendom sal hebben en blyven besitten 600 roeden lands aan de Westzyde van deselve rivier te rekenen van onse jegenwoordige vesting Babakan af, tot aan de mond ofte den uytgang derselve in zee, en sal het bovendien de Comp^e ook vrystaan aan de gem^e Westzyde der Tangoranse rivier, soo verre deselve van de genoemde onse vesting na boven en te landewaard inloopt en voorts tot aan en in de Zuyderzee te maken en op te werken sodanige paggers ofte vastigheden, als tot wering van alle geboefte die haar daar souden komen ter neder te slaan, sal bevonden werden nut en dienstig te zyn, sullende des niettemin de Bantamse ingesetenon deselve rivier, soo tot de visscherye als ten behoefve van hunnen landbouw mogen gebruyken als voor desen, dog evenwel met dien verstande, dat degene, die deselve uytter see willen comen frequenteren, daar toe sullen moeten hebben een passe van d'Ed. Comp^e.

4.

Ingevalle (dat God genadelik verhoede) eenige schepen of vaartuigen van de Ed^e Comp^e of hare onderdanen, mitsgaders van de koning van Bantam of syne ondersaten d' een op des anders stranden 't sy op dit eyland Java of Sumatra, soo verre een ygelix voornd gebied streckt, mogten komen te breken en verongelucken, sullen de wedersyds subjecten, daeraan de behulpzame hand bieden en naar uiterste vermogen Sorge dragen, dat gene der gestrande goederen 't sy coopmanschappen of provisien, hoe gering het ook soude mogen wesen werden weggenomen, gestolen of versteken, opdat de ongeluckige eygenaars van verdere schade bevryd mogen werden, verblivende aan de discretie van den Coning, en van de Comp^e. resp^e. om aan de noothulpers na de mate van hare gedane adsistentie een redelyke beloning toe te voegen.

5.

Ende alhoewel de meergem^e. Comp^e. uyt den hoofde en sedert het maken van het voornd contract van den jare 1659, over veelvuldige overlasten, schaden en vexatien nog merkelyke pretensien syn geboren tot lasten van den Koning en het ryk van Bantam, in den jare 1680 in de onderhandeling met de Bantamse gesanten alhier, duydelyk en claer syn aangewesen en yder articul geannoteert, buyten en behalven hetgene dat uyt den hoofde van de massacre en roov door den Pangeran Aria Souria en syne complicen in Comp. loge tot Andragiery gepleegt, met het vermoorden van het opperhoofd, Jan van Assendelft etc^e., 't sy uyt de naargelate middelen van de voornde. moorders en spoleateurs of andersints aan de Comp. moet werden gerestitueert monterende t'een en t'ander al een importante somme; soo ist nogtans, dat de Comp. hoe seer daartoe allesints geregtigt, ten insigte van de geledene schade, den Bantamse ingesetenen gedurende den oorlog, niet van meeninge is den gemelten Koning en ryk met de volle restitutie te belasten; maar deselve te modereren tot een somme van 12000 Rxd^e. synde geen twintigste gedeelte van t' gene d'Ed^e. Comp^e. regtmatelyk zoude kunnen eysgen, met die inschickinge nog daarenboven indien de Coning sig tegenwoordig onvermogens mogte bevinden, om hetselve in contant te voldoen, de Comp. hem

soo veel sal te gemoet komen en toestaan, dat de voorn. somma tegen de peperthollen mag werden ingehouden.

6.

Ende by so verre na t'sluyten en ratificieren van dit contract eenigen, 'tsy lyfeygenen, doodslagers of andere misdadigers of overtreders van de wetten en placeaten van de Comp^e. of ook wel particuliere schuldenaars en banqueroetiers, sonder onderscheyd van personen of natien van hier of elders uyt Comp^e. gebied naar Bantam of andere plaatsen onder des Comp^e. jurisdictie, quamen te aufugieren, die sullen aanstonds in verskering genomen, en aan des Comp^e. ministers tot Bantam overgegeven werden, sonder te mogen werden op of aenghouden, onder den dekmantel van besnydenisse of anders, hoe het ook soude mogen wesen, verbindende sig de Gouverneur Generael ende Raden van India van haar syde van gelycken te sullen doen ende opdat de Bantamse onderdanen des te yveriger mogten wesen, om diergelyke slaven en misdadigers aan den dag te brengen, soo sullen sy voor elke slaav 10 Rxd^e. en voor ieder misdadiger, banqueroetier of ander weg en overloper 20 Rxd^e. genieten, die haar des Comp^e. gesaghebber voort na de overlevering sal toetellen.

7.

Ende alhoewel het notoir ende bekend is, dat die van Bantam niet de alderminste heerschappye over het prinsdom van Sirrebon connen pretendeeren, soo nogtans heeft de Conink ten overvloede, daarvan geruncieert ende verclaard, hetselve prinsdom en princen ten allen tyde te sullen aansien als goede vrienden en bondgenoten onder des Comp^e, bescherming sorterende, die derhalven in dit verbond van vrede en vrindschap ook werden gecomprehendeert.

8.

Ende alsoo het vierde articul van het contract van den jare 1659, waarby wel uytdrukkelyk beloofd is, dat de Comp^e. geen grond of huysuur wegens hare logie soude betalen, tegens regt en reden schynt in ongebruyk te syn gekomen en dat de Comp^e. met alle billickheyd uyt dien hoofde soude kunnen eysgen de restitutie van de huys of gronthuur eenigen tyd lang in debito betaeld, soo sal de Comp^e. dese restitutie overstappen en quydschelden, mits dat haar in

toekomende het effecte van het gem^e. vierde articul sonder tegenspreke komen te volgen en de Comp^e. in eygendom gegeven en getransporteert werde, zoodanigen ruymen grond en erv, als deselve tot het bouwen van een bequame en spatieuze logie sal nodig agten.

9.

Eyndelyk verpligt hem de Koning wel expresselyck, dat hy in 't toekomende genige contracten, verbonden of alliantien, met wat potentaten of natien hetselve soude mogen wesen, contrarie en in prejuditie van dit tegenwoordige tractaat en sal aengaen ofte sluyten.

10.

En opdat dit verbond des te bestendiger en onverbrekelyker blyven en ten jongsten dage toe duuren mag, soo belooft den Paducca Siri Sultan Abdul Cahar Aboe Nazar voor hem en zyne nakomelingen altoos en onwederroepelyk alle de poincten in dese begrepen, heyliglyk getrouw en opregtelyk te sullen onderhouden, agtervolgen, maintineren en gestant doen en besorgen, dat se door alle syne groten en onderdanen getrouw en opregt onderhouden, agtervolgt, gemainteneert en gestand gedaen werden, sonder daarin de alderminste infractie te gedogen, gelyk ook den Ed: commandeur en president François Tack, den capⁿ Harmen Wanderpoel, den coopman Everhart van der Schuur en den capⁿ der Maleyers Wau (sic) Abdul Bagus van wegen den Gouverneur Generael ende Raden van India, uyt den name van de Generale Nederlantsche Oost-Indische Comp^e. van hare syde insgelix beloven te doen en te besorgen, dat gedaen werde, synde mitsdien hier van gemaakt, drie eensluydende contracten in de Nederduitsge, Javaanse en Maleytse tale nevens malkander geschreven om door den Coning, geadsisteert met Pangeran Diepa Nierat, Kiey Soekoe Tajoedien, opperste priester ende Pangerans Natta Nagara ende Natta Widjaja op den Alcoran naar de Moorse wyse besworen, ondertekent en versegeld te werden en insgelyx door den heer François Tack ende verdere bovengenoemde drie gecommiteerden, als wanneer de Gouv^r Generaal ende Raden van India als representerende de hoogste magt van de Generaale Nederlandse Oost-Indische Comp. in dese landen, deselve op Batavia in 't casteel mede ondertekenen en met het groote segel van deselve comp^e becrachtigen sullen, een

voor de Comp^e, een voor den Koning en een voor de comp^e bevelhebber, die op Bantam by den Coning resideren en over comp^e volk commanderen sal.

Aldus gedaen, geaccordeert en besloten op den 17^{en} April 1684, in 't casteel den Diamand tot Sourousouang, grootste stadt int coninkryk Bantam, en was getekent: François Tak, Harman Derkse Wanderpoel, Everhart van der Schuere en Wan Abdul Bagus, in Maleytse characters, ter syden stont het zegel van den voorn^e Fr^s. Tack en Everhart van der Schuer, daar nevens ook onder 't Javaanss 's Coningsgrootzegel in rooden lack gedrukt, item onder 't Maleyts was met des sultans en verdere groten eygen handen gesz: in Javaanse characters als: Sultan Abdul Cahar Aboe Nasar, Pangiran Diepa Nierat, Kiey Soecko Tajoedin, opperste priester ende pangerans Natta Nagara en Natta Widjaja.

Wy Paducca Siry Sultan Aboe Nasar Abdul Cahar, bekennen en belyden tegenwoordig vrywillig van wegen de hulpe die soo getrouwelyk en soo vrugtbaar bewesen is door de Nederlantse Comp^e. aan ons en aen het Ryk van Bantam, dat in het jaar 1093 in de maand Tsafar na de rekening van onse propheet, te bedugten was een rebellie van al het volk in ons ryk, wanneer wy den resident Willem Caaf na Batavia deden vertrekken om bekent te maken onse regtmatige vreesse aan den Gouverneur Generael en de Raden van India soo om uyt onsen naam te versoeken des Comp^e bystant in sulk een ongelegentheyd van saken. Onderwylen namen de rebellen vast toe in kragt en vermogen, wonnen de herten en hitsten op ten naasten by al het volk, om ons te bestryden, doende met een onse Coninecklyken stad met vuur verbranden en ons belegerende in ons Coninklyk casteel, verder ons seer veel moeyelykheden en swarigheden aandoende, in welke gelegentheyd sy ons nootsaekten, om vervolgens gesanten en brieven heymelyk te senden en te versoeken de hulp en bystand der Comp^e, op conditie dat wy niet alleen souden voldoen de penningen en oncosten, welke door de Comp^e daartoe verspilt soude moeten werden, maar daarenboven ook haar te geven octroy van den gantschen handel, met uytshuytinge van alle andere natien of personen, dit alles met conditie, dat wy maar alleen souden blyven Sultan van Bantam, met rust en vrede. Wanneer de Gouverneur

Generaal en de Raden van India, representerende de Nederlandse comp^e onse uysterste nood sagen, soo syn sy door onse beloften en haar medelijden bewogen geworden om een vloot schepen, voorsien met provisie, wapenen, oorlogsgereetschap en soldaten te senden, onder 't bestier van den majoor Isaac de Saint Martin, tot onse hulpe, maar met ordre van den Gouverneur Generael en Raden van India, dat sy eerst souden ondersoeken of den Sultan Agon en syn wederspanning volk niet in der minne te vrede konde gestelt werden, maar haar rebellie en hartnekkigheyd gevoed en ondersteunt door de Frankise residenten of volk van bovenswints, was soo vermeerderd en toegenomen, dat sy weygerden aan te horen eenige redenen of versock tot stilstant van wapenen, of tot vrede, daarom wierden wy wederom genootsaakt onse uysterste noot te kennen te' geven aan den majoor Isaac de S^t Martin, tot dien eynde dan en om te claarder en te bescheydentlyker onsen nood bekend te maken, hebben wy bewogen den Pangeran Jouda Ningrat sig selven te wagen, om te doen verhaasten en aan te moedigen des Comp^s opperhoofd, tot onse hulpe en het succes is geweest, dat wy op den 26ⁿ dag der maand Rabi'el Awal des jaars 1093 voorn^e door des Comp^s krygsmagt van de belegeringe des vyands syn verlost, maar aangaande onse grote en wederspanninge Pangerans wilden op dien tyd nog niet voor ons verschynen, om te betonen eenige gehoorsaamheyd aan ons, soo betamelyk was, daarom zyn wy verplicht geweest te ontseggen en te verbieden onse stad en landen aan de Frankise residenten of luyden van bovenwints, omdat sy van den beginne der vyandschap af, den vyand geholpen hebben met raad en met daad en met wapenen en oorloggereedschap en met geld, en dat het konde gebeuren dat zy in toekomende insgelyx souden doen, en schoon het wel betamelyk was, dat die genoemde swaarder gestraft wierden, omdat zy tegens reden ons tot toorn verwekt hebben, evenwel op 't versock der Hollanders hebben wy onsen regtvaardigen toorn over haar niet uytgestort, maar hebben haar gelast en bevolen, met al het hare uyt ons koninkryk te vertrekken, maar ondertusgen heeft de Nederlandse Comp^{ie} niet gespaart, haar sorg, onkosten en volk om myn rebellige onderdanen te dwingen en ons te herstellen, welk ook met hulpe van den hoogsten God onse vyanden soo ver hebben gedwongen, dat wy het koninkryk van Bantam besitten in rust en vrede, door de kragtige en dappere

hulpe der Comp., waarom wy ons verplicht vinden voor ons en onse erfgenamen te bevestigen en te beloven, dat wy in der waarheid zullen onderhouden en navolgen en doen onderhouden en navolgen al onse beloften, welke wy vervolgens in onse brieven hebben gescreet, opdat onse schuldige beleydenis en dankbaarheid openbaar werde voor de gantsge wereld, daarom beleyden wy in der waarheid schuldig te wesen aan de Nederlandtse Comp. de somma van zesmael honderd duysend Rxd^r. en dit van wegen de onkosten, die zy hebben gedaan tot herstelling van onse stad en van ons ryk; vorders beloven wy voor ons en onze erfgenamen en voor die haer zullen succederen, die somma behoorlyk te betalen, 't sy in contant peper of thollen, totdat die gehele somma betaeld is, en om dit te versekeren zoo verbinden wy ons selven, ons koninkryk ende inkomsten desselvs, vorder omdat wy op dese wyse alleen wedergeven aen de Nederlandse Comp. de onkosten, die zy heeft verspilt tot onse hulp en verbetering van ons ryk en de dienst (tot weldaad) door haer aen ons gedaan, daarmede niet is vergolden, en na onze meeninge reeds meerder vereyst werd tot vergeldinge van haer dienst (oft weldaad) zoo vernieuwen wy onse gedane beloften generallyk, mitsgaders specialyk staan wy toe en gelasten dat niemand sal mogen kopen of uytvoeren eenige peper, die groeyt in het land van Bantam, Lampon of Selibaar, behalven d'Ed. Comp. alleen, die daar toe geregtigt is, soo sal niemand ook mogen te koop brengen tot Bantam of in eenig land onder onse gehoorsaamheyd staende, eenige soorte van witte of geschilderde cleeden, behalve de Comp. alleen, verder nadien wy aan de Comp. geven den gehelen handel en aan niemand anders en omdat wy onmagtig zyn, door de tweedragt van ons volk en verderv des oorlogs, soo behaagt de Comp. quyt te schelden de schuld van die grote somma, soo lang niemand in ons land handelen mag behalven, de Comp. alleen en daarom beloven wy en bekennen schuldig te blyven om te betalen die genoemde somma van zesmael honderd duysend Rxd^r. en dat sonder wederspreken, indien t'eeniger tyd de Comp. belet wierd te genieten den gehelen handel, welk haar toegelaten en gegeven is door ons bevel en bovendien het regt der Comp. tot het oetroy en toelatinge haar gegeven blyft altoos in syn volle cragt, onwedersprekelyk en onveranderlyk tot in eeuwigheyd. Onder stond: gegeven en besloten int casteel den

„Diamant, in de stad Sourousouang ofte Bantam en met ons Coninklyk segel en gewone signature, mitsgaders met den eed op den Alcoran becragtigt, in't jaar van de leere onses propheet's Mo-hamet 1095, in't jaar Daal ¹ in de maand Soumadilawal den tweeden dag synde Maandag omtrent 11 uren des tyts." daaronder stond in't Javaans met des Sultans eygen hand geschreven: aldus 't contract door Syn May^t. den Sultan Abdul Cahar Aboe Nasar met de Comp. besloten, waar besyden stond 's Conings groot zegel in rooden lack gedrukt en daaronder met Javaanse en Maleytse characters: Pangeran Diepa Ningrat, agtervolgt Syn May^t. bevelens, Kefocke (sic) tojadjoenan volbrengt Syn Mayes^t. bevelens, Pangaran Nata Nagara, accordeert met Syn May^{ts}. believeu, besyden en onder 't Javaans was wederom 's Conings groot zegel in roden lack, daar benevens met des Sultans hand syn naam in't Javaans gez.: myn contract is gedaan met de Comp^{ie}. en daaronder wederom sodanig getekent door de verdere 3 groten als hier voren onder 't Nederlands de handtekeningen met hare namen vertaeld stond.

Den Gouverneur Generael Joannes Camphuys ende raden van India van wegens de generale Nederlandse Comp. gesien en gelesen hebbende de acte obligatoir by Paducca Siri Sultan Abdul el Kahar Aboe Nasar Coning van Bantam den 17ⁿ deser lopende maand April gepasseert ende getekent, waarby Syn Hoogheyd komt te vernieuwen ende nader te expliceren de beloften, die hy iterativelyk by verscheyde brieven soo voor als in syn meeste nood en extremiteyt aan welgemelte regering tot Batavia heeft gedaan, dewelke naast de gerechtigheyt van syn sake gediend hebben om ons te bewegen tot de bekende adsistentie en om Syn Hoogheyd uyt syne calamiteyt te helpen, gelyk dat ook metter daad is gepresteert en uytgewerkt, bestaande de voors. belofte in dese twee poincten, namentlyk de restitutie van onse deugdelyk uytgeschote penningen en gedane onkosten tot syn herstellinge volgens gehoudene rekening ter somma van ses mael honderd duysend Rxdⁿ. mitsgaders octroy voor de Nederlandse Comp^e. om alleen en met uytshuytinge van alle andre natien, niemand uytgesonderd, te mogen in syne stad en landen van Bantam genieten den vercoop van alle de peper aldaar en elders onder syn heerschappye

¹ Dal, het 5^e jaar van den Windoe van acht jaren.

groeyende, mitsgaders den privativen aanbreng en vertier van allerhande soorten van kleden en lywaten, waarmede Syn Hoogheyd tragt te geven alles wat in syn vermogen is, tot recompens van syne ontvangene weldaden.

Den welgem^e. Gouverneur Generael en Raden in consideratie van die dankbare betuygingen en de wil voor de daad aansierende, dewyl den meergem^e. Sultan door de verwoesting van den oorlog onbequaem is geworden om de voorn^e. somma in contanten te voldoen, hebben goetgevonden soo verre van ons regt af te wyken ende te verclaren voor ons ende onse successeuren, dat wy ter contemplatie van het meergedagte octroy ende so lange de Nederlantse Comp. van het selvige ende van de prerogativen in de gemelte acte obligatoir breder uytgedrukt comt te gauderen, wy den hooggem^e. koning van Bantam hebben geremitteerd ende quytgescholden, gelyck wy hem remitteren ende schelden quyt mits desen, de voorn^e. emportante somma van sesmaal hondert duysend Rxd^s. deugdelyk tot syn behouden geconsumeert, ende so wy ter contrarie in het gebruyk en genieten van het meergem^e. octroy mogten werden verhindert, sodanig dat de Comp. het effect van dien, om wat reden het ook soude mogen wesen, niet konden volgen, de voorn^e. remissie van geener waarde en te niet sal wesen, mitsgaders de Comp. in haar magt gestelt om deselve schult ten allen tyden te mogen eysgen en ontvangen, blyvende daarenboven het regt en actie van de Nederlandse Comp. tot de voorn^e. verleende octroyen en privilegien ten allen tyden in volle vigeur, indisputabel en ongekreukt. Tot naarkominge en bevestinge van 't gene voorn^e. is, hebben wy dese acte met onse gewonelyke handtekeninge ondertekent en het zegel van Hoog Gemelte Generale Nederlantse Comp^e. becragtigt.

Aldus gedaen in 't casteel tot Batavia, op t' eyland Groot-Java den 28 April 1684, onderstond en was getekent: Joannes Camphuys, Anthonio Hurt, Willem van Outhoorn, Maarten Pit, Nicolaas Schagen en Joan van Hoorn, ter syden stont 's Comp^e. groot segel in roden lack gedrukt en daaronder ter ordonnantie van Haar Hoog Edⁿ. den Gouverneur Generael ende Raden van India, was getekent: Jacob van Dam, secretaris.
